

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGGE FINNUR JÓNSSON KRISTIAN KÅLUND
NILS LINDER ADOLF NOREEN
GUSTAV STORM LUDV. F. A. WIMMER THEODOR WISÉN

GENOM

AXEL KOCK.

SJUNDE BANDET.

NY FÖLJD.

TREDJE BANDET.

C. W. K. GLEERUP. LUND.
OTTO HARRASSOWITZ. LEIPZIG.

LUND 1891.

LUND 1891,
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET.

Innehåll.

Bidrag till läran om den nordiska nominalbildningen.

Den fragmentariska prägel, som denna afhandling torde bära, beror hufvudsakligen därpå, att, sedan förf. en gång afslutat arbetet på de samlingar, som i hufvudsak legat till grund för densamma, och delvis i härvarande filologiska seminariums afdelning för nordiska språk meddelat en bearbetning af dem, några arbeten i samma ämne blefvo synliga i tryck (Sütterlin Die nomina agentis im germanischen, Hj. Falks recension af Kluge's Nominale Stammbildungslehre Ark. IV. 349 och Die nomina agentis der altnord. sprache. P. B. B. XIV. 1—52), hvilka gjorde det nödvändigt att från förf:s eget arbete afskilja, hvad som för detsamma och nämda afhandlingar var gemensamt. Det som sedan blef öfrigt — eller rättare en del däraf — meddelas här, på det att icke därpå offrad tid och möda måtte varda alldeles förspild.

Icke häller de större exempelsamlingar, som förekomma i lätt tillgängliga arbeten såsom t. ex. K. v. Bahders Die Verbalabstracta, Sievers P. B. B. V hafva här (annat än undantagsvis och i så fall med vederbörlig citering) influtit.

F. ö. må påpekas, att någon för innehållet i de olika §§ gemensam indelningsprincip icke kunnat konsekvent användas, detta hufvudsakligen på grund af den olika behandling hvarje suffix kräft till följd dels af sin egen natur och dels af det mer eller mindre grundliga och uttömmande sätt, på hvilket föreg. förf. behandlat detsamma; däremot har naturligtvis inom hvarje § konsekvens med afseende på indelningen eftersträfvats.

Den stundom förekommande termen 'primärbildningar' — med hvilken man dock i denna afhandling får mindre att skaffa, då hufvudsakligen s. k. sekundärsuffix behandlas — fattas i enlighet med den inskränkning v. Bahder s. 4 ger användningen af detta uttryck; dessutom anmärkes, att den möjligheten ju alltid föreligger, att en bildning, som förefaller oss primär, dock kan vara en sekundär afledning af ett grundord, som gått oss förloradt.

§ 1. Substantiverade adjektiv, particip och småord samt därmed sammanhängande företeelser.

A) *adjektiv.*

Den Benfeyska s. k. participialteorin, framställd i Kuhns Zeitschr. IX. 81 ff., enligt hvilken alla substantiv skulle leda sitt ursprung ur adjektiv, hvilkas yttersta grund vore — genom förmedling af participium — 3 pers. plur. af verben, har väl med rätta utdömts af kritiken, se t. ex. Zimmer, Die nominalsuff. *a* und *â* s. 7 ff., men med en behörig — visserligen genomgripande — inskränkning innehåller åsikten likväl en sanning. Hvad som blef bestämmande för urindoeuropéen, då han skulle benämna ett föremål, var naturligtvis icke "substansen" hos detsamma, utan en dess egenskap, som särskilt afficierade honom, hvilken egenskap lika sällan var någon för föremålet absolut väsentlig, som detta är fallet med t. ex. de växter, som den ovetenskapliga allmogen ger namn (efter färg, smak o. s. v.[1]). Det är ju icke något utmärkande för vargen till skilnad från andra rofdjur, att han söndersliter sitt rof: men då detta djurs grymhet var det karaktärsdrag, som bäst talade till vildens starkaste drift, själfuppehållelsen, blef den vid ett visst tillfälle en persons bestämningsgrund att beteckna detsamma. Ur ett sådant tillfälligt användande af ett ord uppstod med lätthet ett traditionelt, då fortfarande just den nämda egenskapen var den, med hvilken urmänniskan fick göra bekantskap. Då sedan detta så uppkomna substantiv öfverlefvat sina slaktingar eller dess inneboende betydelse af en eller annan anledning fördunklats, har naturfolkets fordran på konkrescens framkallat ett annat mera begripligt namn. — Så har man ungefär — i största korthet antydt — att tänka sig orsaken till den förstarkning ur adjektiverna (partic.), som den substantiviska klassen på alla stadier af språkets utveckling erhållit, hvarvid gamla, så att säga, urblekta subst. lemnat plats åt adj., hvilka förut ofta uppträdt vid deras sida att uttrycka någon dem tillhörig egenskap.

I ofvanstående ligger ock förklaringen till det förhållandet, att i isl. de flästa substantiverade adjektiv förekomma i det poetiska språkbruket. Samma sinne för det "påtagliga", som är ett utmärkande drag hos naturfolken, kännetecknar poesin, hvilken naturligtvis målar litligare, då den t. ex. ur det kongregat af föreställningar, som framkallas af ordet "himmel", afskiljer en i ögonen fallande och talar om "det blå" o. d.

Från de nordiska språken har jag samlat följande ord, hvilka äro eller med skäl kunna anses vara substantiverade adjektiv:

---

[1]) Af ofvanstående framgår, att den gamla tydningen af sskrit. *manus* 'människa' ur √ *man* 'tänka' är ohållbar.

personliga konkreta:

isl.[1]) *ámr* m. 'gigas' poet.: adj. *ámr* 'black or loathsome' Vgf.

blakkr m. 'equus' poet.: *blakkr* väl ej blott 'fuscus, niger' Eg., i hvilken bet. = fht. *blach*, eng. *black* 'svart', utan här närmast = ags. *blanc* (ags. *blanca* 'hvit häst'), fht. *blanch* 'hvit, glänsande', sv. *black(ig)* 'urblekt' ~ *blinka*.

brúnn m. 'brun häst' Fr[2]: *brúnn*.

dýr n. 'Tier, bes. wildes', sv. *djur*, *t*-löst neutr. af typen got. *blind*: ags. *déor* 'kühn' (fht. *tior-lih* 'wild')? Kluge Et. Wb. Tier. — Jfr sv. subst. adj. *vildt*.

fránn m. 'serpens' poet.: *fránn* 'sæpe vertitur, nitens, coruscus, fulgidus'; forte rectius, acer, acutus' Eg. Vgf. har 'gleaming', flashing'; Fr.[2]: 'stærkt glinsende'; Gehring Gl.: 'glänzend'. — Då ordet nästan uteslutande användes om ormar och metaf. om svärd och skarpa vapen, vore det svårt att med säkerhet yttra sig om dess egentligaste betydelse, om ej, såsom jag tror, besläktade former — särskilt från sv. — förefunnes: jfr näml. nsv. *frän* 'stinkande, bitter, skarp, rå' jämte diall. *från*, *frön* Rz. 168: 1. Att vårt ord betyder 'acer, acutus', framgår dock tydligast af det däraf med *-jón* bildade subst. **fræna*, som ingår i adj. *fránoskammr* 'kortäggad' Vgf. Add.

gaurr m. 'a rough fellow' Vgf. är däremot knappt att med Vgf. föra till got. *gaurs* (fht. *gôr-ag*) 'betrübt, traurig', då dess eg. bet. tycks vara 'plumpt, uopdraget Menneske'.

glaðr m. 'equus' poet.: adj. *glaðr* 'splendidus'.

gramr m. 1) 'Person, som optræder med Fiendskap mod nogen' pl. *gramer* 2) 'Djævel' pl. *gramer*, *grǫm* Fr.[2]: adj. *gramr* 'vred, forbitret'.

hórr m. 'adulter' enl. gammalt antagande = l. *cārus*; jfr dock Lokas. 30: nom. *hór*, Hárb: ack. *hó* Cod. Reg., i hvilket man — synes mig — kan se en anslutning till *frí* m. 'älskare'.

kvígr m. (~ *kvíga*) 'stut, kviga' anser jag urspr. varit ett adj. på *-ig-*, afledt af *kú* (< **gōvi*); vore ett lat. **bovīcus*, jfr. l. *formica* o. a. bildningar anförda af Kauffmann P. B. B. XII. 207; se äfven samma afh. s. 202. *Kvíg-* < **kú-ig-* såsom *skvár* < *skúar* (se Wadstein Fno. hom. lj. 79).

linnr m. (jämte *linne*) 'orm': germ. **linþ-a-z* = lat. *lentus* bl. a. 'biegsam, geschmeidig' (kvar i sv. *lind-orm*).

rauðr m. 'bos' poet.: *rauðr* 'ruber' Eg.

skjótr m. 'a vehicle, esp. a horse': *skjótr* 'swift, fleet'. (Sv. *skjut-s* som bekant urspr. genitiv härtill.)

Surtr m. 'custos Muspelli': **surtr*, da. *sort* (jfr isl. *sorte*) ~ *svartr*.

úfr m. 'ursus' poet. }
úfr m. 'bubo, sv. *uf*' } : *úfr* 'ruffled, rough'.

nisl. *jarpr* m. 'of a stallion', *jǫrp* 'of a mare' Vgf.

Hit höra ock benämningar på mytiska kvinnor, sådana som *bjǫrt*, *blíð*, *fríð*, *huld*, af hvilka flera äro utbildade till *jô*-stammar. Flera ex. se SnE. Från nsv. bl. a.: *fullmäktig* (banko-, stads-) o. d., *kristen*, *svänsk* pl. *-ar*, sv. diall. *kväk* da. *kvæg* n. 'fäkreatur'[2]) *t*-löst neutr. till ett adj., motsvarande isl. *kvikr* 'lefvande', låneorden *elegant*, *-er*; *kokett*, *-er* o. s. v.

Adjektiv substantiverades — väl redan indoeur. — medelst suffixet *-en-*. Ex. härpå från olika språkfamiljer se Brugmann, Grundriss II. 437. Från de nordiska språken har jag att anföra följande på denna afledning eller yngre analogiskt bildade pers. konkreta:

isl. *Atle* m. n. pr.: adj. *atall* 'slem, fortrædelig'.

Áne m. n. pr.: **ánn* 'gammal'. Schagerström Ark. III. 189 n. 2.

[1]) Denna förkortning betecknar här och i det följande fornnorska-fornisländska, då ej annat särskilt angifves.

[2]) Här må äfven erinras om sv. diall. *teen* eller *närmern*, *fråen* eller *fjärmern*. Hyltén-Cavallius, Värend och Virdarne II. 84.

båge m. 'an adversary' : *bágr* 'som er en imod'.

fsv. *Beri*, Rökst., *Bjari* = fht. *bëro* (jfr isl. *bera* 'björninna'), yngre *bjǫrn* (hvarom Noreen, Pauls Grundr. I. 495), sannolikast att uppfatta som substantivering af ett ie. **bhero-* = lit. *bëras* 'brun' — se Kluge Et. Wb.[4] Bär.

isl. *bleik(j)a* f. 'salmo levis'. Vgf.: *bleikr*. Jfr *jarpe*, *langa* m. fl. djurnamn.

bole m. 'Stud, Tyr' möjl. med afs. på den sista bet.: **bolr* = sv. diall. *böl* Rz: 'brunstig (om so)'.

Brúne m. 'nanus' : *brúnn* 'brun'.

Dýre m. n. pr.: *dýrr*.

ekkja, sv. *enka* : fsv. *enka* 'ensam'.

elja f. *(arin-)* 'medhustru' : germ. **al-ja-z* = lat. *alius* : 'den andra i prägnant mening'. Osthoff, Forsch. II. 167.

Fróđe m. n. pr. : *fróđr* 'sapiens'

Freke } m. mytiska vargnamn : *frekr* } 'avidus'.
Gere } : fht. *gër* }

Grane m. 'Sigurd Fafnisbanes häst' hör däremot ej till adj. *gránn* 'canus, griseus, cinereus', om det, såsom Sievers P. B. B. VI. 314, Ark. V. 134 framhåller, har *ā*. Ordet är f. ö. behandladt af Wisén (Carm. norr. s. 115 och Germania XVI: 263) såsom *Gráne*.

Háve m. 'Oden' : *hárr* 'hög'.

jafne m. 'an equal, a match for one' : *jafn* bl. a.: 'equal'.

jarpe m. 'järpe' : *jarpr* 'brun'. Är ordet ursprungligen lånadt (se Tamm: Sv. ord belysta genom slav. och balt. spr. s. 19), kan det i alla händelser hafva folketymologiskt anslutit sig till nämda adj.

kære m. 'dear' Vgf. (ett ex.): *kærr*.

langa f. 'a fish' : *langr* 'lång'. Jfr sv. fisknamnet *långa*.

late m. 'the late or lazy one' : *latr* 'lat'.

líke m., sv. *like* : *líkr*.

make m., sv. *make* : *makr* 'passande'.

manneskja m. 'mänska' : **manneskr* såsom *jarđneskr* o. a. — se nedan.

óme m. 'tillnamn på Oden' = got. *auhum-a* 'höher, vorzüglicher' Noreen.

ráđe m. 'fargalt' : nda. *vråd*, ags. *vræđ* 'brunstig'. Bugge B. B. III. 114.

Rǫskva f. 'Tors tjänarinna' : *rǫskr* 'rask'.

skjóne m. 'a pieball horse' — enl. Kluge Et. Wb. schön —: *skjónn* (aflj. till fht. *scôni* < **skauni*); sannolikare dock: *ský*, såsom *skjóttr* < *skýjóttr*; jfr med afs. på afledn.: *mjóne* 'smal person' : *mjór*.

smale m. '(small) cattle' koll.: *smalr* = eng. *small*; ordet användes om får, getter såsom *smáfénađr*; kanske med Felix Solmsen K. Z. XXIX. 84 efter J. Grimm Gesch. d. d. spr. 33 : gr. *μῆλον* 'schaf', *μαλλός* 'zotte von schafwolle' (< *σμ-*).

Snotra f. n. pr. 'en gudinna' : *snotr* 'vis'.

Sǫlve sv. *Sölve* m. n. pr.: *sǫlr* (*wa*-st.) 'gul, blond'.

Trauste m. n. pr.: *traustr* (= sv. *tröst* i uttr. *var tröst*) 'trusty'.

Tryggve m. n. pr.: *tryggr* 'trygg'.

vise m. 'ledare' sv. *vise* (om bin) hör däremot ej närmast: *viss* utan snarare att döma af bet. och analogt med mht. *wîsel* (nht. *weisel*) till v. *vísa* hvaraf ock got. **Weisonds* = vgot. *Wisandus* n. pr.

vitke m. 'a wizard', *vitka* f. Lokas. 24, se Bugge Studier s. 138 = t. ex. fht. *wizz-ag-o* (nht. *weissager* genom folketym.).: *vitugr* 'sagax, præscius'.

fsv. *første* m. 'furste' : *førster*, sannol. ty. efterbildning. Rydqv. II. 196.

kviki m. 'kreatur' ÖGL : *kvik(k)er*

nsv. *käresta* f.: fsv. sup. *kærister*; däremot föreligga inga subst. sup. i isl. *unnusta*, yngre: *-asta*, *-aste*, hvarom Bugge Ark. II. 225.

nästa m. o. f.: fsv. sup. *næster*, jfr fht. *nâhisto* 'granne', nht. *nächste*.

snärta f. 'ung flicka' : ä. nysv. *snärt* 'smärt, smidig' Ihre.

stygga f. 'elak kvinna' : *stygg*.

unge m.: *ung*.

vilde m.: *vild* (lån från ty.; den inhemska motsvarigheten är *vill*, isl. *villr*).

öfverste m.: *öfverst* o. a.
sv. diall. *gamla* f. 'gammal hustru' Rz.
stunta f. 'halfvuxen flicka' Rz.: *stunt* 'kort' o. a.

Hit för jag ock förslagsvis: nsv. *stolle*, som ju kan vara en *-n*-utvidgning af ett g. adj. **stol-þ-a-z* = l. *stultus* [1]); ordet är väl spridt öfver hela Sverige, äfven i diall.

Vidare må erinras om de två substantiverade komparativerna isl. *forellre, foreldre* (fsv. *forældre*), senare *foreldrar* (fsv. *forældrar*) och det från ty. komna fsv. *hærra* (fs. *hêrro*), eg. komp. till ty. *hehr* — se Kluge Et. Wb. Herr — naturligtvis lånadt som subst.

Till de substantiverade adj., som beteckna personliga konkreta, höra enl. min mening också de nord. släktskapsorden isl. *feđgar*, fsv. *fæþghar, faþghar* 'fader och son, fader och söner', isl. *møđgor*, fsv. *møþghor, moþghor* 'moder och dotter', isl. *feđgin* 'sg. fader eller moder, pl. föräldrar', *mǿđgin*, fsv. *mǿþghin* 'moder och son', isl. och fsv. *sys(t)kin*, nsv. *syskon* (isl. *friđgin* 'älskande par' och några andra). Med orätt ser Kluge N. St. § 68 i dem ett speciellt kollektift gutturalsuffix. Isl. *feđgar* fsv. *faþghar*, isl. *møđgor*, fsv. *moþghor* äro att uppfatta såsom svaga utbildningar af adj. på resp. *-ig, -ag* (eller *-ug*): grammatiska växelformer till det **brôþr-ahs* (jfr *stainahs* o. d.), som förutsättes af got. *brôþrahans* Mark. 12: 20, så att säga de "brödrige". Den adjektiviska pluralformen fins också kvar i Kärnbostenens *lakmuþrku* (= isl. **langmǿđrgo* = got. *-ôns*) och Ramstast. *muþku*, hvilka anförts af Bugge: Ant. Tidskr. V. 101, X. 327 noten. I det första af dessa ex. kvarstår ännu stammens *-r-*, som sedan utträngts mellan två kons. såsom i t. ex. isl. *mǿddr* (< **môđr-iđ-a-z*). — Nu i förbigående några ord om got. *fadrein* 'föräldrar', som gifvit anledning till flera hypoteser om sin bildning — se t. ex. Mahlow: Die langen vocale s. 77 — hvilket beror därpå, att man i ordet sett en gammal plural. Nu är väl förhållandet, som redan Leo Meyer, Die got. Spr. 641 insett, mycket enklare: got. *fadrein* n. 'Vaterschaft, Vorfahren, Eltern' betyder tydligen eg. 'Väterliches' och är neutr. sg. af ett adj. **fadreins*, bildadt som t. ex. got. *staineins* 'stenig', eller för att taga ett "släktskapsord" såsom l. *sobrīnus* (< **sosr-în-o* : *soror* Brugmann, Grundr. II. 148 [2]). Till detta substantiverade neutrala adj. fins i gg. plur. *fadreina*, ty så är denna form att fatta och väl icke såsom Mahlow l. c. antar, att betrakta som en anslutning till det vid sidan stående *barna*. Till dessa former (got. sg. *fadrein* och pl. *-a*) äro enl. min mening våra släktskapsord på *-in* med afseende på sin bildning paralleller: neutr. sg. och pl. till adj. på *-în-*, hvilka alltså på gotiska skulle lyda: nom. sg. ntr. **fadrahein*

[1]) Med afs. på nord. *-ll* och lat. *-lt* jämför jag vidare l. *culter* och sv. *hulling*, diall. *hullung* Rz. < *kl̥tr-n̥kó-*, diminutiv.

[2]) Brugmann II. 149 nämner icke *fadrein*; Kluge, Pauls Grundr. s. 384 förmodar i *þai fadrein* en dualis; enklare förklaring af J. Schmidt, Die Pluralbildungen etc. s. 14 ff.: nom. pl. ersatt genom ett sing. koll. — Bildningen af *fadrein* tycks J. S. fatta som L. Meyer, hvarjämte det förtjänar anmärkas, att en tolkning af en del af ofvannämda släktskapsord täml. analog med den anförda möjligen har föresväfvat nämda författare.

= (med Vern. växl.) isl. sg. *feđgin* t. ex. 'hvárttveggja feđginit' Stj. 97[15], pl. **fadraheina* = isl. *feđgin* t. ex. Stj. 127[24]. *Friđgin* är att betrakta som en direkt efterbildning till dessa släktskapsord. — Som dessa är väl nom. *svín* bildadt, jfr l. *su-īn-us* 'von Schweinen'.

Af de förklaringar, som erbjudas mig af de nu behandlade på *-in*, är denna enklast och därför kanske tillförlitligast [1]). Man finner emellertid genast, att i densamma fsv. *syskon* ej ingår, och detta ord hör — enl. min mening — ej häller hit. Det uppvisar i stället den neutrala pluralformen af svaga adj. (motsv. got. *blindôna*), liksom *feđga(r)* den mask. (motsv. got. *blindans*) och *møđgo(r)* = run. *muþ(r)ku* (se ofvan) (motsv. got. *blindôns*) den feminina. Dessa tre sista äro alltså svaga, de öfriga på *-in* jämte got. *fadrein*, pl. *-a* starka adj. former.

Identiskt med *syskon* med afs. på bildningssättet är, enligt Schagerström: Sv. fruktnamn s. 6, fsv. plur. tant. *hælghon* : 'de helige'. Hit hör ock sannolikt — såsom äfven Joh. Schmidt: Die Plur. bild. 107 föreslår — isl. *hjún*, fht. *hiwun* till sskr. adj. *śéva-*, *śivá*; om ordet se f. ö. Noreen P. B. B. VII. 441. Fht. *hīwo* m. 'gatte' : *hīwa* f. 'gattin' : isl. *hjún* = enl. min mening *feđgar* : *møđgor* : *syskon*. Hithörande utbildningar på *-ja-* t. ex. fsv. *fæþerne* o. d. äro af samma art som t. ex. *gullfingrine* — se nedan — och *eikine* o. d. — samt höra sålunda ej hit.

I sammanhang härmed må anföras några sakliga konkreta, hvilka jag på enahanda sätt fattar som substantiverade adj.: isl. *gullfingrin* n. 'fingerring af guld' såsom ock fsv. *gullfingran* n., hvaraf citat hos Rydqv. II. 120 (utbildningen *gullfingrine* att betrakta som *fađerne*, *eikine*). I den första formen igenkänna vi lätt tillhörighets-suffixet *-īn-*. Däremot är *-an*-afledningen, som äfven förekommer i nuvarande dalmålet (Noreen Ordl. 46), som jag tror, icke förklarad. Det är väl emellertid sannolikt, att här föreligger den nordiska formen af samma afledning, som uppträder i l. *terr-ēn-us*, som öfversättes just med en gammal *īn*-bildning ty. *irden*. Detta lat. ord betyder icke blott 'aus Erde bestehend', utan äfven 'zu Erde gehörig', och samma betydelse af tillhörighet tillkommer föreliggande nordiska aflägg af samma suffix. Formelt förhåller sig *fingrin* : *fingran* som *syskin* : **syskan*, till hvilket man sluter sig af fsv. *syskani*. Då emellertid förut förefunnos på olika vägar uppkomna former *syskin* och *syskon*, är det försigtigast att anta, det *syskan* är en sekundär och ung afljudsform efter för handen varande typer. Jag vill nämligen betona, att sådana på s k i l d a banor u p p k o m n a växelformer som *fingrin* : *fingran* och *syskin* : *syskon* just kunna ha gifvit upphof till uppkomsten af de sekundära suffixafljud, som äro så ytterst vanliga i de nordiska språken (se t. ex. Noreen Altisl.-altnorw. Gr. § 167: 3.)

---

[1]) Den tanke, som framstälts här å föreläsningar, att här vore att finna afljudsformer till svaga adj. plur. på *-on*, *-un* (got. *-ôna*), anser jag böra afvisas.

Har man nu i de nord. släktskapsorden på *-in-* representanter för ie. afl. *-īno-*, i *fingran* ett ex. på ie. *-ēno-*, båda med tydlig adjektivisk prägel, synes isl. *akarn* n., hvars slutstafvelse företer en väl på grund af obetonad ställning föranledd metates i förhållande till got. *akran* n., uppvisa det ie. suff. *-ono-* och nht. *Ecker* = got. *akrin* (se Kluge Et. Wb.) den fjärde suffixformen *-eno-*. Ordet är, som väl allmänt antages, afledt af *akr* (se utförl. Kluge l. c.) Nht. *Ecker* kan tryggt — synes mig — fattas som ett subst. adj., ty det är en bildning sådan som gr. *φήγ-ιν-ο-ς* 'büchen', och det torde vara klart, att äfven den för got. *akran*, isl. *akarn* ponerade afljudsformen *-ono-* haft samma funktion att dana denominativa adj., hvilka till grundordet uttrycka förhållandet af 'stoffliche oder artliche Zugehörigkeit, Abstammung, Besitz, Versehensein u. s. w.' som suff. *-eno-* (*-ēno-* och *-īno-*). — De på verbalstammar analogt bildade nord. subst. t. ex. *bundin* — se nedan [1]).

Vi öfvergå nu till några andra fruktnamn, hvilka ock tyckas mig vara substantiverade adjektiv:

fsv. *alda* f. 'fruktbärande träd', fsv. *allon*, isl. fsv. *aldin* n. 'träfrukt', af hvilka jag fattar det förstnämda som fem. sing., fsv. *allon* som neutr. plur. — båda svaga former af adj. (eller part.) *al-đ-a-* (= ty. *alt*), hvars egentliga betydelse är 'uppvuxen'; *aldin* kan vara en neutral singularisk koll.-bildning på *-in-*, såsom väl — se ofvan — *fadrein* är. Alltså: *alda* : *allon* : *aldin* = *møđgor* (pl.) : *sys(t)kon* : *møđgin*.

sv. *slinnon* 'blåbär' neutr. pl. svag form af ett adj. **slinnr* = lat. *lentus* bl. a. 'klebrig'; (diall. *slinna* f. såsom *alda* ofvan och härtill i andra diall. *slinna* n. Rz.?, sannolikt dock yngre bildningar).

sv. *smultron* n. pl. sv. f. af sv. diall. adj. *smulter* 'lättsmält, upptinad, lös (fet, oljig, om frukt), Rz. = gr. *βλαδαρός* [2]) med samma bet.

sakliga konkreta:

bein n. 'ben' : adj. *beinn* 'rak'; den omständigheten, att här ett nytt specielt germ. ord ersatt det för lat.-gr.-sskr. gemensamma (st. **osth-*), tycks tyda på att här en substantivering föreligger.

djúp n. 'djup' : adj. *djúpr*.

ender m. (jämte *ende* m.) 'ände' : sskr. adj. *ant-ya-* 'am Ende befindlich'.

festr f. : adj. *fastr* — se § 2.

fit f. 'hud mällan klöfvarna, simhud' = ie. **ped-iâ-* : sskr. adj. *pad-ya-* 'auf den Fuss bezüglich'. Schlüter s. 161. Fick[3] III. 171; jfr äfven l. *Pedius* n. pr.

flet n. fsv. *flæt*, *flat* 'golf' är, som Schlüter s. 20 riktigt antagit, ett subst. adj *flat-ja-* (= fht. *flezzi*) : sskr. *prathús* (= *flatr*, om ie. tonlösa asp. >

---

[1]) Samma växling af nämda tillhörighetssuffix som i *fingrin*, *fingran* uppträder naturligtvis i isl. *dróttenn* : *drótt*, *herjann* : *herr*, *þjóđann* : *þjóđ* samt **lýđenn* (sg. till *ljónar* Bugge Ark. II. 219) : *lýđr*. Isl. *dróttenn* är såsom tydligen ock fht. *trohtîn* (Tat.), fsax. *drohtin* (Hel.) att fatta såsom kompromissformer af bildningar på *-in-* (såsom fht. *truhtîn*) och *-an-*. Att hålla fjärran är *jǫtonn*, part., *ǫlunn* 'en fisk' = nht. *Alant* (Kluge Et. Wb.) och namn sådana som *Auđunn* = ags. *Eadwine*. *Iđunn* är (se Bugge Ark. V. 24) en bildning på pref. *iđ* i t. ex. *iđgjǫld* och alltså med afseende på sin uppkomst att jämställa med *Ođenn*, fht. *Wuotan* : got. *wôds*, där afledningen icke haft någon funktion att utmärka tillhörighet eller dylikt.

[2]) Kluge K. Z. XXVI. 69 : gr *βλαδαρός* = *mldró* : ags. *meltan*.

germ. tenues i vissa fall — se Bezzenberger Gött. Gel. Anz. 1883. 394 [1]) = t. ex. isl. *sǿtr* : gr. *ἡδύς* o. m. a. Jfr min tolkning af isl. *festr*, *herðr* i § 2.

flǫtr m. *flǫt* f. Fr.[2] = fsv. *flat* f. Sdw. 'slätt' : adj. *flatr* (*u*-stam). Jfr *flate*, *flata* Fr[2]. Dessa ord äro självständiga bildningar i förhållande till *flet* n. ofvan, som utgått från *ja*-kasus, under det att *flǫtr*, *flǫt* ha *u*-kasus att tacka för sin uppkomst.

fǫl f. 'tunnt snölager' : adj. *fǫlr* 'blekgul'.

fold f. 'slätt (om jorden)' = sskr. adj. *pṛ-th-ú-s*, det omoverade femin., under det att sskr. *pṛ-thivī* f. 'jord' af den moverade formen. Med afs. på *a*-omljud och deklinationsöfvergång jfr isl. *þorn* : got. *þaurnus*.

gerve, *gørve* f. 'hvad en er ifført' Fr.[2] fattar jag som det substantiverade moverade fem. till adj. (eller part.) *gǫrr*, som böjts som *u*-stam. Jfr *flet* och nedan *nyt*, *sifjar* samt § 2 *festr*, *herðr*.

grunn n. 'ställe, där det är grundt', '*grund*' : adj. *grunnr* (fsv. *grunder*); *djúp* och *grunn* urspr. abstrakta. — Isl. *grunnr*, fsv. *grunder* m. 'botten' höra däremot närmast till got. *grundus*; så ock isl. *grunn* f. 'Slette, flad Jordstrækning'.

hallr m. 'backe, sluttning' : adj. *hallr* 'sluttande' såsom ock fht. *halda* (nht. *Halde* — Kluge Et. Wb.) — Isl. *hallr* 'sten' hör däremot närmast till got. *hallus*. Om sedan de båda isl. *hallr* radikalt sammanhänga, hör eg. ej hit.

haugr m. 'hög' : adj. **haugr* = fsg. *högher*.

herðr f. : *harðr* — se § 2.

hol n. 'hål' : *holr* 'ihålig' såsom ags. *hol* 'Loch' : adj. *hol*; om dessa och hithörande ord utförligare i ett annat sammanhang.

iðr n. pl. 'inälfvor', som bekant = gr. *ἔν-τερ-α* : komp. *en-ter-o-* 'inre'.

malt n. 'malt' : adj. *maltr*, som väl urspr. är ett slags part. till g. v. *mēltan* 'smälta'.

mjǫðm f. 'höft', som bekant, = got. *miduma*, jfr *innuma* o. a. adj.-bildn.

sár n. 'sår' : *sárr*, gsv. *sår*, eng. *sore*.

saurr m. 'smuts' — se Zimmer s. 75.

svalar f. pl. 'a kind of balcony running along a wall', motsv. sv. *svale* : *svalr* 'sval'; jfr de subst. f. adj. *sifjar* och *várar*.

svangr m. 'veka lifvet' : *svangr* 'slender, slim, thin'.

vé n. 'helgedom' : got. *weihs* 'helig'.

vǫlr m. 'käpp, eg. Rundholz' : lit. *valus* 'rund' Fick II. 664.

no. *blaa* n. 'horisonten' Aa. : *blaa*.

fsv. *hemol* f. 'besittning', n. 'hemman' Sdw. : adj. *hemoll*, jfr subst. *hemold* n.

hvit n. 'mjölkmat, smör' VGL. : *hviter*.

ta, *tæ* n. 'fägata' enl. Brate VML:s ljudl. 4. : g. **tanhu* = ags. *tóh*, fht. *zāhi* (ty. *zäh*).

nsv. *besk* (*bäsk*) m. pl. *-ar* : *besk* (*bäsk*).

brant m. : *brant*, no. diall. *bratta* : motsvarande no. *bratt* (isl. *brattr*).

(*orm*)*slå*, f. no. *slō* f. < **slaiwō* : ags. *sláw* 'slow'. Falk Arkiv VI. 117; dock osäkert: andra etymologier framstälda af Noreen Urg. judl. 114. (**slanh-* : fht. *slango* : *slingan*) och K. F. Johansson P. B. B. XIV. 302. n. Se § 3.

linne n., redan i fsv. (M. B.) enl. Sdw., *ylle* n. uppkomna efter typen *rike* : *riket* ur neutr. adj. *linnet*, *yllet* — se Schagerström Ark. I. 36.

sv. diall. *tvär* m. 'ängsteg, som ligger tvärt emot en annan' Rz., i ortnamn t. ex. *Tvern* 1473. Falkman Ortnamnen i Skåne s. 92 : *tvär*. Ordet substantiveradt äfven i högsv. uttrycket *på tvären*.

nda. *skiær*, sv. diall. *skær* n. 'ljusstrimma' : *skär*.

---

[1]) Annars har man nat. att jämte gr. *πλατύς* och sskr. *pra-*, *pṛ-thú-s* anta en tredje dentalisk afledning : ie. *-d-*. Besläktade ord t. ex. närmast isl. *flá* f. 'liden Flade i en Fjeldside' Fr.[2] < *pla-ṷā* (såsom t. ex. l. *sal-vo-s*) och äfven fsv. *fala* 'slätt' visa ju att dentalen ej hör till roten. [Jfr ock med guttural determ. germ. *fla-k-a* (ty. *flach*).]

Af samma art som *vildt* n. 'villebråd' är *(världs)allt* n., hvilka båda ega substantivisk bestämd form: *vildtet, alltet*. Så ännu ej koll. *grönt* 'grönsaker'.

Till slut må anföras några ex. på ord, tillhörande spec. svänskan, de där redan, då de lånats, undergått sin substantiveringsprocess:

fsv. *blæk* 'bläck' = ags. *blæc* n. < adj. *blæc* 'svart'.

nsv. *gemak* < en medelty. substantivering af fht. *gimah* 'bekväm'. Kluge Et. Wb. s. 109.

nysv. *gestalt* < ty. *Gestalt* < mht. adj. *(un-, wol-)gestalt*. Kluge Et. Wb. s. 113.

De med *-ja*-suff. substantiverade adj. — se § 2.

Talrikast äro emellertid *n*-stams-utbildningarna:

nord. *aska* f. skulle enl. Osthoff P. B. B. XIII. 397 vara en utbildning af ett adj. **asta-ʒó-z* "zur dörrhitze gehörig" till ett germ. **astô* = gr. ἄζη. Denna etymologi göres emellertid — synes mig — tvifvelaktig af got. *azgô*, enl. O. < **astaʒôn*. Det såsom stöd för en dylik synkope anförda *ainnôhun* (enl. O. < **ainanôhun*) bevisar föga, ty *ainnô* kan vara uppkommet på en bindevokallös ändelse *-nô*, och de öfriga af O. anförda ex. på gotisk synkope äro uteslutande hemtade från sammansättningar, där stamvok. i första leden bortfallit t. ex. *ain-falþs, gudhus* o. d. samt kunna således ej med fog anses vara analoga med förestående fall. Mera afgörande bevis mot riktigheten af O:s etymologi äro ju de analoga bildningar, som faktiskt förefinnas i got.: t. ex. *bairgahein-* till ett **bairgahs, handugein-, handugôzan-* till got. *handugs, brôþrahans* till ett **brôþrahs*, i analogi med hvilka man utan tvifvel borde vänta ett **astagô* [1]).

F. ö. har jag att nämna följande:

isl. *austr-øna* f. 'bris från öster' : *austr-ønn* o. d.

døkkve m. 'mörk fläck' : *døkkr* 'dunkel'.

flate m. 'flata' Fr.[2] : *flatr*.

fǫlske m. 'falaska'. Jfr fht. *falavisca* till ett adj. på *-isk*, utb. af fht. *falo*, g. *falaw-êr*.

fǫlva f. 'tunnt snölager' : *fǫlr*.

jafna f. 'plan' : *jafn*.

kalde eller *kalda* 'kall källa' (i ortn.) Fr.[2] : *kaldr*. Paradigmdubletter [2]): *kelda* (< *-jôn*) [: *kalda* = *verma* : *varma* 'varm källa'], fsv. *kælde* f. Sdw.

krumma f. 'krokig hand' Fr.[2] : **krummr* = sv. *krum*; pd.: *krymma*.

kvik(v)a f. 'friskt kött' Fr.[2] : *kvikr*.

(gras)lođna f. 'ställe bevuxet med tätt gräs' Fr.[2] : *graslođenn*.

lunga n. (obs. fht. *lunga* fem.) : sskr. adj. *laghú* 'leicht' — se J. Schmidt a. a. s. 74, 108.

milska f. 'mjöd' : ags. *milisc* 'honungssöt'.

rauđe m. 'blodsten' : *rauđr*. sv. diall. *röe* (gotl. *raude*) 'äggula' : *röd* Rz.

ređra f. 'blod' (felaktigt af Vgf. Eg.: *-ó-*). Jfr sskr. *rudhira* 'blod' Eg. Vgf. : sskr. adj. *rudhirá-*. Bugge K. Z. XX. 6 [3]).

síđa f. 'sida' : *síđr* 'nedhängande, sid'. Jfr sammanhanget mellan l. *latus* 'sida' — *latus* 'bred'.

---

[1]) Man kan ju anta, att nord. *aska* är en bildning af √*as* (hvaraf ju ock den germ. *jôn*-utvidningen **as-jôn* = nord. *æsia*), uppkommet på det primära nominalsuffixet *-sk-* (som uppträder i t. ex. l. *ēsca* (< *ēd-scā*) : √*ēd*, *pōsca* : √*pōt* m. fl. Brugmann Grundr. II. 258). För *-zg-* i *azgô* måste väl i alla händelser en specialförklaring sökas ('beruht auf einer specifisch gotischen lautsenkung' Osthoff, K. Z. XXIII. 88).

[2]) Med *paradigmdubletter* förstår jag tvänne ord, som äro parallella utbildningar med olika afledningar af samma hufvudord, och som med afs. på betydelse och funktion i öfrigt stå till detta sitt hufvudord i samma förhållande.

[3]) Närmast dock : ie. **rudh-ro-* = t. ex. l. *ruber*.

skeifa f. 'hästsko' : *skeifr* 'skef.

slétta f. 'slätt' : *sléttr*. Jfr *jafna*; ty. *Ebene—eben*; l. *planum—planus*.

sorte m. 'svart moln' Vgf. Jfr *Surtr* ofvan.

staka f. 'a single ditty' : *stakr* 'single', s. fins i isl. *einstaka*, sv. *enstaka*.

svange m. 'veka lifvet' : *svangr* 'slender, slim, thin'.

tjúga f. fsv. *tiugha* 'högaffel' anser jag vara en svag form : ie. adj **deu-qo-s* (jfr gr. δεύ-τερος 'den andre') ∴ 'den tvådelade', såsom enligt allmänt antagande fht. *zwîg* < *dvi-qo-s* och fslav. *roz-ga* 'gren' : *rozŭ* 'dis-'. Jfr min analoga förklaring af *høytýja* § 3.

þorre m. 'månadsnamn' : *þurr?*; jfr Bugge Ark. IV: 126 mot Brate Bezz. Beitr. XIII. 21. Att månadsnamn äro afledda af adj., är, som bekant, ej ovanligt: jfr ags. *líþa* 'Juli' : *líþe* 'gelind', skå. diall. *bliel* 'Februari' : *bli(d)*.

nisl. *þétte* m. 'löpnad mjölk', no. *tette* 'löpe' : *þéttr*.

no. *skrinna* f. 'mager äng' Aa. : *skrinn* 'mager'.

fsv. *alda* f. 'fruktbärande träd' Schl. — se ofvan.

bleka, da. *blege* f. 'kalk, krita' : *bleker*.

linda f. 'trädesåker' (< *-ōn*) : adj. **lin-þ-a-z* (isl. *linnr* se ofvan, ty *lind*) = lat. *lentus* i dess bet. af trög; höra alltså blott medelbart till v. *linna* 'upphöra'.

liu(m)ske, m. 'Weiche' : adj. **lium(i)sk* — Noreen Pauls Gr. 465.

skamma f. 'liten byggning' Schl. : *skamber*. Pd. : isl. (o. fsv.) *skemma*.

nsv. *fradga* f. : *fradogher* (fsv. *fradha* möjligen < **fraþah-*).

spetälska f. : *spetälsk*, fsv. *spitelsker* till *spital* 'hospital'.

sv. diall. *mjälla* f. 'lös, fin sand' Rz. : *mjäll* 'lös, fin'.

snugga f. i allm. 'litet stykke af något' se Rz.; i riksspr. 'liten tobakspipa' : fsv. **snugger* (= isl. *snǫggr*) 'kort' ~ *snygg*.

stakka f. 'skogskälke' Rz. : fsv. *stakker* (komp. *stækkre*) 'kort' (hvaraf v. *stäcka*).

stygga f. 'pudendum muliebre' Rz. : *stygg*.

tange m. 'betesmark; utmark' Rz. : *tá* 'fägata', hvilket är = fe. adj. *tôh* — se ofvan.

Mera bekanta äro nsv. *halfva* [1]); *hvita*; *rätan*, *afvigan*, *flatan*; *tjocka* 'stark dimma'; *vintergröna*, *backsöta* o. d. i stort antal. Såsom ex. på lån anför jag endast fruktnamnet *persika* (till l. adj. *persicus*), jfr fisknamnet *sardin* (it. *sardina* 'den sardiniska').

De med suff. *-jôn-* substantiverade adj. — se § 3 å resp. ställen.

abstrakta:

Om *djúp*, *grunn*, *brant*, *hol* — se ofvan.

heið n. 'klart väder' : *heiðr* 'klar, skyfri'.

heiðr m. (g. *-ar*) 'ära, anseende' : *d:o*.

d:o m. (g. *-rs-*) 'd:o' : fht. *heitar* (mht. *heiter*), ags. *hâdor*.

ljós n. 'ljus' : *ljóss*.

logn n. 'lugn, vindstilla' : *logn*.

mein n. 'men' : *meinn* 'mean, base'.

mið n. 'midt' : *miðr*.

ný n. 'ny', om månen : *nýr*.

rúm n. rum : *rúmr*.

sein n. 'uppskof' : *seinn* 'sen'.

smelt n. 'emaljering' : *smeltr* 'emaljerad'.

strið n. 'smärta, bekymmer, trångmål' : *striðr* 'hårdnackad, stark'. Bet. af 'kamp' uppträder senare (se Vgf.). (Nht. *Streit* < mht. *strît* m. får väl fattas såsom yngre afledning af *strîtan* 'kämpa').

tóm n. 'tomhet; otium' : *tómr* 'tom'.

válað n. 'öfvergifven ställning' : *válaðr* 'eländig'.

verð n. 'värde' : *verðr* 'värd'. Jfr got. *wair-þ-a-* = adj.

fsv. fda. *argh* n. 'arghet, ondska' Sdw. : *argher*.

---

[1]) Jfr fsv. *(h)alf* f. 'hälft' = got. *halba* f. Leffler Ant. T. f. Sv. V. 281.

fsv. och isl. *fals* n. 'falskhet' kan ha varit substantiveradt, då det lånades: jfr mlgt. subst. *vals*.

Af *fem.* må anföras:

isl. *nyt* (g. *-jar*) 'bruk, nytta': germ. adj. *nut-ja-* = fht. *nuzzi*.

sifjar pl. 'släktskap' (*Sif* f. n. pr): germ. adj. *sib-ja-* i got. *unsibja-*, *gasibjis*.

várar pl. 'trohetslöfte': germ. adj. *wār-a-* = ty. *wahr*.

Om s. *festr*, *herđr* o. a. se under *jô*-stammar.

Sällsynta äro ock hithörande *mask.*:

heiđr (g. *-rs*) — se ofvan. F. ö.:

bágr 'hvad som är någon emot' Fr.[2] = adj.

hræddr, 'rädsla' Fr.[2] = adj. (eg. part. till *hræđa*).

sađr, *sannr* 'rättvisa, billighet' Vgf. = adj.

úfr 'skroflighet; y.: fientlighet' Vgf. = adj.

fsv. *kal*, nsv. diall. *kall*, 'kall vind' = adj.

gsv. *leedse* 'satias' Petrus Goth. Linc. 1640 = adj.

nsv. uttr. såsom *på tvären*, *på skarpen* o. d. jfr t. ex. Bellman *på en sned*.

Af samma art som de ofvan anförda *linne*, *ylle* är gsv.-nsv. *öde* n. Schagerström Ark. I. 36 anför det från Verelii index 1691. Jag har påträffat det i Messenii dramer, utg. af Schück: s. 53: 'Honom kan wäl wara *ödhe* | En sådan lustigh Gäst' samt s. 58: 'Then olycka war them *ödhe*'. Dramat Signill, från hvilket ofvanstående ex. hämtats, trycktes 1612, och är det väl alltså första ggn, som, såvidt man vet, *öde* uppträder i vår lit., men det har, som synes, då ännu kvar sin *adjektiviska* ställning i satsen.

Vi öfvergå nu till den stora klass af abstr. adj., som substantiverats medelst utvidgning till *-an-*, *-ôn*-stammar. Härvid anför jag först dem, som genom att uppvisa ett annat afljudsstadium (och då det svaga, såsom man väntat sig) än sitt hufvudord dokumentera sig såsom *substantiverade i förgermansk tid*. Att de icke äro att fatta som verbalabstrakta, framgår bl. a. af deras rent adjektiviska betydelse, och för en sådan uppfattning talar vidare, att under det samtliga vid sidan af sig hafva adj., ur hvilka de osökt kunna härledas, intet, såvidt jag vet, låter sig tolkas ur något jämlöpande primärt verb:

på *-an:*

blote 'blöta' Vgf. no. *bløte* Ross. < *blautr*; *dofe* 'slapphet' Fr.[2] Vgf., **dofve*[1]) Vöråm. Freudenthal. < *daufr*; *hite* 'hetta' Fr.[2] Vgf. < *heitr*. Jfr fht. *hizza* f., *möjl.* alltså *hite* < *hit-jan* med sedan bortanalogiseradt *-j*; *kulde* 'kyla, da. Kulde' Fr.[2] Vgf. < *kaldr*; *rođe* 'rodnad' Vgf. < *rauđr*; *sorte* 'svarthet' Vgf. < *svartr*; *þrote* 'trotsighet'. Þork. Suppl. II. < *þrautr* = ags. *þréat* 'otålig'; (*dođe* 'okänslighet': *dauđr* anföres af Vgf. utan citat.); fsv. *nisi* 'nesa' < *hneiss*, hvaraf germ. bildade *hneisa*, fsv. *nesa* (se ofvan).

på *-ôn-* (jfr got. *lubô* : *liubs.*):

isl. *fita* 'fetma' Fr.[2] Vgf. < *feitr*; *hita* = sv. *hetta* Fr.[2] Vgf. < *heitr*; *hrufa* 'ojämnhet' Fr.[2] Vgf. < *hrjúfr*, hvaraf *hrýfe* n. är en annan afledning. Om emellertid, såsom föreslagits, fht. *gerob* 'sv. grof (lån)' är att fatta som *ga-hru-ƀa-*, kan ju vårt *hrufa* vara afledt ur detta adj. (utan prefix). — I sammanhang härmed må erinras om isl. *þoka* = da. *Taage*? Nsv. använder härför substantiveringen *tjocka*.

Dessa *adjektivabstrakta* uppvisa, som synes, det svaga rotstadiet, liksom fallet är med de ålderdomligaste af de nordiska *verbalabstrakta* på *-an-*, *-ôn-* t. ex. *sviđe* : v. *sviđa* — se § 3.

---

[1]) Tecknet * framför diall.-former anger, att det är den ljudlagsenliga motsvarigheten i riksspråket, som anförts.

Öfvergå vi så till de adjektivabstrakta, som uppvisa samma afljudsstadium, som de adjektiv, af hvilka de äro utvidgningar:

på *-an:*

ágóðe 'fördel' : *góðr* Fr.[2]; *ákafe* 'käftighet' : *ákafr* Fr.[2]; *frame* 'mod' : *framr* bl. a. 'modig' Fr.[2] (*frame* 'hjälp' verb.-abstraktum); *hvate* 'skyndsamhet' : *hvatr* Fr.[2]: *hvíte* 'hvithet' : *hvítr* Fr.[2]; *hǫfge* 'tyngd' : *hǫfugr* Fr.[2]; *jafne* 'lika förhållande' : *jafn* Fr.[2]; *leiðe* 'förtretlighet' : *leiðr* Vgf.; *leke* 'öppning' : *lekr* — se Fr.[2]; *létte* 'välvilja' : *léttr* 'välvillig' Fr.[2] (bestämdt att skilja från deverb. *létte* och *létter* 'afhjälpande af nöd' till *létta*. Sålunda finna vi framdeles, att för andra abstr. tvåfaldigt ursprung måste antagas t. ex. *herða*, *hneisa*); *myrkve* 'mörker' : *myrkr* Vgf.; *rǫskve* 'raskhet' : *rǫskr* Vgf.; *skakke* 'ojämt förhållande' : *skakkr* Vgf.; *skáe* 'lindring' : *skár* (hvaraf *skár(r)e*, *skárst*) Vgf.; *slakke* 'sluttning' Vgf. : sv. diall. *slakk*, mht. *slank*; *stadde* 'bestämmelse' : *staddr* Fr.[1]; *svale* 'kyla' : *svalr* Fr.[1]; *tile* 'nytta' Fr.[1] : *tilr* (n. *tilt* i '*bera tilt*' Lokasenna, got. *tils*); *ótile* 'skada' Vgf.; *vande* 'svårighet', nsv. *vånda* : *vandr* Vgf.; *vane* 'vana' : *vanr* Vgf.; *vare* försiktighet' : *varr* Vgf.; *vǫkve* 'fuktighet' : *vǫkr* Vgf. Pd.: *vǫkva*; *þrǫngve* 'trånghet' : *þrǫngr* Vgf. *þroske* 'mogenhet, mandom' : *þroskr* Vgf.; *þunge* sv. *tunga* (ark.) : *þungr* Vgf.; fsv. *ange* 'andtäppa' Sdw. : *anger*, Pd.: *ænge* n. *ængia*; *frome* 'fromhet' : *fromber*; *lise* 'lisa : mht. *lise* 'leise'; nsv. *varme* : *varm*. Pd.: fsv. *værme*.

abstr. på *-oghe, -ughe* såsom *iþroghe, iævughe* : *iþrogher, iævugher* Rqv. II. 188.

på *-ôn* :

arma 'nöd' : *armr* Fr.[2]; *auma* 'olyckligt tillstånd' : *aumr* Fr.[2] [1]); *beiska* 'bitterhet' : *beiskr* Fr.[2]; *bitra* 'bitterhet' : *bitr* Vgf.; *blíðe* 'vänlighet' : *blíðr* Fr.[2]; *dimma* 'mörker', sv. *dimma* : *dimmr* Fr.[2]; *ekla* 'brist' Fr.[2] : adv. *ekla* Vgf.; *freka* 'hårdhet' : *frekr* Fr.[2]; *sin-gjarna* 'själfviskhet' : *singjarn*; *gula* 'gulhet' : *gulr* Vgf.; *gǽfa* 'lycka' : *gǽfr* Fr.[2]; *hneisa* 'ringhet', sv. *nesa* : *hneiss* Fr.[2] äldre fsv. *nisi*, se ofvan; *hrjóna* 'sträfhet' : *hrjónn* Vgf.; *hýra* 'ljufhet' : *hýrr* Vgf.; *(ú-)hǽfa* 'l. nefas' : *(ú)hǽfr* Vgf.; *hǽtta* 'fara' : *hǽttr* Fr.[2]; *kyrra* 'stillhet' : *kyrr* Fr.[2]; *leiða* 'misshag' : *leiðr*. Fr.[2]; *menska* 'mänskonatur' : *menskr* Fr.[2]; *miðja* 'midt' < **miðj-ôn* : *miðr* Vgf.; *mugga* 'mugginess' : ? Vgf.; *ofa* 'öfvermod' : pref. *of*. Vgf. I; *stríða* 'stränghet m. m.' : *stríðr* Vgf.; *svinna* 'klokhet' : *svinnr* Vgf.; *sykna* 'tillståndet att vara *sykn*' Vgf.; *sǽla* 'lycka' : *sǽll* Vgf., Pd.: *sǽlð*; *sóta* 'sötma' : *sótr* Vgf.; *váma* 'äckel' : *vámr* (själft substantiveradt adj.) Pd.: *vǽma* Vgf.; *villa* = sv. *villa* : *villr* Vgf.; *rétt-vísa* = sv. *rättvisa* : *víss* Vgf.; *vitra* 'vishet' : *vitr* Vgf.; *vǽra* 'bekvämlighet o. d.' : *vǽrr* Vgf.; *vǫkva* 'väta' : *vǫkr* Vgf.; *þíða* 'mildväder' : *þíðr* Vgf. Add.; *þýða* 'tillgifvenhet' : *þýðr* Vgf.; *ǫngur* 'trångmål' [2]) : *ǫngr*.

fsv. *døva* 'döfhet' : *døver* Sdw. Pd.: *døve* f., isl. *døyfð*; *løsa* 'förlust; löst lif' : *løs* Sdw.; *vara* 'vård' : *var*, kvar i nsv. *taga vara*; *vissa* 'visshet, säker underrättelse' VGL. : *viss*; *øþna*, isl. *auðna* 'lycka' : *øþen*; *heþna* hedendom : *heþen*, sannol. yngre bildning i förh. till isl. *heiðne*; *lyþna* [3]) 'lydnad' : *lyþen*; jfr isl. *hlýðne*.

no. diall. *slysna* 'olycka' : *slysen* 'olycklig' Aasen; nsv. *fåfänga* : *fåfäng*; sv. diall. *gamla* 'ålderdom' hs. : *gammal*; *illor* f. pl. 'ovänskap, hämdfullhet' fl. : *ill* Rz.

Af dessa kunna åtskilliga t. ex. *beiska, bitra, bleika, blíða, dimma, hneisa, leiða, svinna, vitra* vara afledda på *-jôn*. De på *-jan, -jôn* bildade adjektivabstrakta se nedan under detta suffix.

---

[1]) Om förhållandet mellan *armr* och *aumr* se Noreen i Pauls Gr. I. 465.

[2]) Hit hör ock isl. *fóða*, om direkt af **fóðr* = fs. *(un-)fôdi* (Pd.: *fóðe* n.) och i enahanda fall *móða* o. a., som upptagits under *jôn*-bildningarna.

[3]) Därjämte *luþna* Schl.

Hit höra ock de på *-skôn*, af hvilka — dock långt ifrån fullständiga — exempelsamlingar hos Grimm, Gr. II. 355 och Vigf. XXXII[2]. Orden äro afledda af adj. på germ. *-isk* : icke alltid kunna likväl motsvarande adj. uppvisas, hvarvid det är vanskligt att afgöra, huruvida sådana en gång förefunnits, eller orden äro analogiskt bildade på *-ska*. De kräfva en särskild behandling, hvadan jag inskränker mig till några ex. (icke upptagna hos nämda förf.):

1) af bevarade adj. på *-sk-: þroske* 'mogenhet' : *þroskr* Vgf.; *hvinnska* 'tjufaktighet' : *hvinnskr* Fr.[2] Vgf.; *lymska* 'lömskhet' : *lymskr* Fr.[2] Vgf.; *nízka* 'nidskhet' : *nízkr* Vgf.; *trylska* 'trolskhet' : *trylskr* Vgf.; fsv. *dylska* 'tröghet' : *dylsker* Sdw. (därjämte ett verb. abstr. *dylska* 'döljande'); *hærdska* 'hårdhet' : *hærzker* Sdw.; gsv. *bondska* 'bondaktighet' Lind (1749) : *bondsker*.

2) af förlorade adj. på *-sk-* eller analogiskt bildade: *grønska* : *grønn*; fsv. *bræzka* 'häftighet' Sdw. : *brāþer*; *vætska* (nu konkr.) : *vāter*; *yngska* 'ungdom' : *unger*; gsv. *blidska* Lind : *blider*, *ledska* Lind : *leder*.

Bildningar, som sakna omljud, ehuru rotstafvelsen är lång, äro nat. unga: t. ex. *fólska* : *fólskr* Fr.[2], *glópska* (jämte *gløpska*) : s. *glópr* Fr.[2], *vándska* : *vándr* (hvaraf pd.: *vándskapr*), *þrjózka* : *þrjózkr*, *þjófska*, (hvarjämte pd.: *þjófnaðr*, *þjófskapr*), fsv. *braþska* Sdw. nsv. *bråska* : *braþer*. — Uppmärksamhet förtjäna de på *-neskja* afledda, bildade af adj. på *-(n)eskr*, af hvilka blott några kvarlefvor i isl. — se Grimm II. 354. *Barneskja*, *manneskja*, *forneskja* och *líkneskja* (äfven *líkneske* n.) antagas, såsom saknande omljud, vara yngre bildningar — se Sievers P. B. B. V. 67 och Tamm Om ty. änd. i sv. s. 32 — de motsvarande äldre lyda *bernska*, *fyrnska* och *menska*[1]). Se f. ö. v. Bahder s. 121, där, som synes, fullt befogade invändningar göras mot Sievers' (s. 67 n. framstälda) förmodan, att i dessa bildningar på *-neskja* äfven skulle dölja sig motsvarigheter till det germ. suff. *-nassus* (den grf., som v. B. ansätter som den älsta). — Hvad *menska* vidkommer, är det synnerligen ofta användt i sammansättningar — rent af som ett suffix — att uttrycka moraliska egenskaper t. ex. *dreng-*, *fúl-*, *góđ-*, *grøy-*, *ill-*, *karl-*, *rag-*, *stór-*, *ú-*, *var-*, *vesal-menska*.

Vidare må framhållas, att några abstrakta finnas, som på grund af sin funktion att uttrycka en handling kanske ej böra betraktas som närmast afledda af adj. på *-sk-*, utan såsom bildade antingen på verb med presensbildade *-sk-* (såsom t. ex. lat. *cresco*, *posco*; till denna kategori hör närmast *ósk* f. = ty. *wunsch*, se t. e. Brugmann Grundr. II. 259) eller på verb, som ju själfva i sin tur kunna vara uppkomna på *-sk*-adjektiv (såsom got. *aiwiskôn* < *aiwisks*, fsv. *dylskas* < *dylskr*, isl. *lymskask* < *lymskr*, *þroskask* < *þroskr*; *þrjózkask* < *þrjóskr*). Ett säkert sådant är fsv. *dylska* 'döl-

---

[1]) Vågade man emellertid anta, att hufvudtonen kunnat ligga på suff. *-isk-*, står intet i vägen för det antagandet, att dessa bildningar äro af gammalt datum. Med en dylik hypotes förklarades då äfven isl. *angist* (: l. *angor* = ffrank. *sones-ti* : ags. *sunor*). — Jämte *barneskja* fins ett *barnóska* < **-óskr* = **junhiskaz* (Kluge Nst. § 211).

jande' ·.· af adj. *dylsker* 'trög' dels *dylskas* 'neka m. m.' (hvaraf *dylska* 'nekande'), dels *dylska* 'tröghet'.

Slutligen må anmärkas, att möjligheten ju alltid föreligger, att i ett eller annat af de ofvan anförda fallen af substantivering förhållandet är omvändt, d. v. s. att adjektiven äro afledda af motsvarande subst., eller att de båda äro att härleda ur ett gemensamt grundord. Det sistnämda alternativet vore i så fall att föredraga, ty det är väl att antaga, det adjektivering — utan afledning — af subst. fordom som nu hörde till sällsyntheterna. Jfr enstaka uttryck såsom *vara släkt, vara ikalf* o. a. nästan uteslutande predikatift använda; mht. adj. *wẹtte* < mht. subst. *wẹtte* (enl. Kluge Et. Wb. Wett); en sådan bildning synes äfven föreligga i sv. diall. *lamster, lämster* jtl., åm. Rz. : isl. s. *lemstr* [1]).

B) *particip.*

a) Det är bekant, att den substantiviska klassen äfven flitigt rekryterats af ord, som mer eller mindre tydligt visa sig hafva varit urspr. participia (oftast pret., men stundom af presential natur) hufvudsakligen på *-to-*, *-no-* [2]). Talrikast äro de på ie. *t* t. ex. at *konkreta* de bekanta sv. *grūs* (: g. √ *grut* 'söndersmula, mala'), isl. *hlass* (: sv. *last* : *hlađa*), *hnoss* (: *hnjóđa*), *hús*, sv. *mōs* Kluge P. B. B. IX. 152 (: ags. *mæst*, fht. *mast* 'ollonbete'), isl. *hodd* (: √ *kudh*) Fick III. 79; isl. *haptr*, *hapt* n. (: l. *captus*), isl. *hold* (: √ *kel* i l. *celare*), *nest* (: ty. *ge-nes-en*; annat etymon Brugmann Grundr. II. 216), *sáđ, skaft* (: *skafa*), *skarđ* (: *skera*), *sjóđr* (: √ *sieu̯* 'sy'), *þráđr* Bremer P. B. B. XI. 288 o. m. a.; på *-tâ* : *sneis* f. 'pinne' : *sníđa*, jfr *sneiđ* ·.· 'det afskurna'); af *abstrakta:* sv. *brūs* (: *brjóta* Noreen), *ōs* (: l. *odor*) Tamm Ark. II. 348, — se t. ex. Kluge Nst. § 117., v. Bahder s. 90., Brugmann Grundr. II 220 — mindre talrika äro kanske de nordiska afläggen af ie. participialbildningar på *-n*. Här må erinras om de likaledes kända: *lokkr* (: √ *lug* 'böja'), *mjọll* f. 'nyfallen, puderlik snö' (: √ *mel*), *smokkr* 'eng. smock' : *smjúga* (jfr *họfuđsmátt, ísmótt*), *tollr* (: g. √ *tal* 'räkna', jfr ock s. *tal*) Kluge Et. Wb. Zoll — dessa med pret. bet. — samt *flokkr* (: *fljúga*), *ull* f. (ie. √ *vḷ* 'betäcka') af presentisk karaktär. Såsom ursprungliga participia på *-n-* föreslår jag äfven att fatta:

þollr m. (< ie. **tḷ-no-s*), *þọll* f. (< ie. *tol-nå*), båda 'tall', till samma √ som l. *lātus* < **tḷā-tó-s* 'på bredden utsträckt', under det våra ord skulle betyda 'det på längden utsträckta (långa) trädet'.

holkr, fsv. *holker* 'hålk' < **hulʒ-nó-* 'det urhålkade' i grammatisk växling till ags. *holh* 'hål', endast subst. Jfr *hol.* — Samma *-g*-form kan f. ö. å svänsk botten finnas i diall. *hölj* < fsv. **hylgher* [: isl. *hylr* (g. *-jar*) 'Høl, dyb Vandsamling af mindre Omfang' = sv. *sälg* : isl. *selr* = isl. *elgr* : ags.

---

[1]) L. *vetus* gäller i allmänhet som ett adjektiveradt subst.: jfr nu emellertid Thurneysen K. Z. XXX. 485: *vetus* < *vetustus* såsom t. ex. *nutrix* < **nutritrix* o. d.; enahanda mera invecklad förklaring af *pubes* s. 488.

[2]) Då hithörande bildningar ju ligga vårt egentliga ämne täml. fjärran, behandlas de — särskilt också med tanken fäst på det begränsade utrymmet — endast flyktigt och i förbigående.

eolh (no. *Jælön* Bugge) = *bǫrgr*: ags. *bearh*, fht. *parah* (skå. *barre* 'vädur' antar jag < *barhazan* — se nedan) = sv. diall. *farg* 'galt' vb. Rz. (isl. **fǫrgr*): sv. *far-galt*, ags. *fearh*, fht. *farah* (nht. dem. *Ferkel*) (samt sv. diall. *farre* Rz.: *farg* = ofvan *barre*: *bǫrgr*) = sv. **mjälg*, dalm. *mjåg*: isl. *melr* 'sandbank', se Bugge hos Noreen Sv. L. 1882. B. 126 = möjl. isl. *dolgr*: isl. *dulr* = möjl. *fjǫrg* Lokas.: *fjǫr* = *fjalgr*: *fela*.] — Bugge antar P. B. B. XII. 427, att *-j-* i sv. *hölj* uppkommit ur de obl. kasus och möjligheten häraf kan ju ej bestridas. — Betr. *holkr* må ytterligare påpekas, att en ren *k*-afledning skulle här vara hardt när enastående. Af v. *holka* kan subst. ej vara afledt, ty det betyder just 'förse med *holkr*' Fr.[2] Någon motsvarighet till nsv. *hålka* 'göra ihålig' har jag ej häller påträffat i isl. eller fsv. Petrus Gothus (1640) har det af *holer* direkt afledda *ihola*, Spegel ännu *göra iholig*. Jag anser därför min ofvan gifna förklaring af ordet för den sannolikaste och tillämpar densamma på

da. *bulk* 'puckel, klump', sv. diall. *bulk* 'knöl' Rz., isl. *bulkr* 'skeppslast' < **bulʒ-n-́*: isl. *bolgenn* 'uppsväld' [1]).

Skulle möjl. också icke några nord. ord tyda på ett part. suff. *-nu-*?

isl. *bǫrkr* m. 'bark', böjdt som *u*-stam: *berga*.

gǫltr m. 'galt': *gelda* 'kastrera, gälla' Kauffmann P. B. B. XII. 505.

sonr m. 'son' = got. *sunus*. Jfr sskr. *sûnú*: *sû* 'gebären — se bl. a. Kluge Et. Wb. Sohn.

váttr m. 'vitne' anser jag uppkommet på pret. plur. rotvokal af ett verb, motsvarande got. *gawiþan* 'förbinda', pret. *-waþ*: √ *vedh*, *vadh*, hvaraf ock isl. *veð* n. 'pant, vad', l. *vas*, *vadimonium* [2]).

Substantiverade part. på *-n-* (jfr got. n. *fulgin*):

bunden n. 'kärfve': *binda*.

eigen n. 'egendom' (= got. *aigin-* n.): *eiga*.

hnipen n. 'ett slags korn' Vgf.: adj. *hnipenn*, eg. väl part. till *hnipa*, som i isl. böjes svagt.

fsv. *mulin* n. 'moln' Rydqv. VI. Noreen Nord. Revy 1884—85 sp. 461 [3]).

på *-an:*

fsv. *bundan* n. 'kärfve' Rydqv. II. 115.

på *-un-:*

fsv. *bundon* n. Rydqv. II. 115

isl. *jǫtonn* m. 'jätte': *eta*. Jfr bet. af *drukkenn*.

Äfven subst. utan särskilda participsuffix visa ett slags ursprunglig participial funktion t. ex., som bekant:

isl. *burr* m. 'son', *i*-stam; jfr *bar-n*, fht. *bĕr-d* 'afkomling': √ för *bera*.

átt-runnr m. 'ättling': √ för *rinna*.

runnr m. 'lund' d:o.

brunnr m 'brunn': √ för *brinna* såsom fgutn. *sauþr* m. 'brunn': *sjóða*.

Jfr från got. *jugga-laudi-* 'ung man': *liudan* 'växa'.

b) Ofvanstående substantiverade particip ha i allmänhet haft preterital karaktär. Vi öfvergå nu till substantiverade *presens-participier*, hvarvid jag förbigår, hvad som redan anförts af Sütterlin, Gesch. d. nom. ag. im germ. Se f. ö. Falk P. B. B. XIV. 41 ff.

Såsom ännu ett säkert exempel på uråldriga part. pres. kunde S. ha anfört det till *a*-stam utvidgade germ. *vinda-* = l. *ventus* < ie. **vĕ-nt-ó-* till √ *vē̆* 'blåsa'. — Till *tand* står isl. *tindr* (till bild-

---

[1]) Detta ex. har muntligen meddelats mig af prof. Noreen.

[2]) (Korrekturnot.) Annat och väl bättre etymon se Kluge N. St. § 29, accepteradt af K. v. Amira, Pauls Grundr. II. 195.

[3]) Nsv. *moln* är synkoperad form härtill. Schagerström Sv. fruktnamn s. 10.

ningssättet att jämföra med *ventus*) i urspr. afljudsförhållande (Brugmann Grundr. II. 371). F. ö. må tilläggas:

a) *personliga konkreta.*

aa) *árnendr*	m. pl:	'bönemän'	Fr.[2]	: *árna.*
eigendr	„	'egare'.	„	: *eiga.*
fylgjendr	„	'följeslagare'	„	: *fylgja.*
hollendr	„	'anhängare'	„	: *holla* Vgf.
(um)spillendr	„	'fördärfvare'	„	: *spilla.*

søkjendr Grág. 305[4])(*verjendr* : *søkja.*
(sam-)þingendr Gulaþ. 'medlemmar af samma domsaga' *þinga.*
fsv. *væriender* SdmL. 'försvarare' : *væria* [1]).
Ett ex. på substantiverade n. pr. är *Verdande* f. 'namn på en af nornorna'.

ββ) Utvidgning med *ja*-suffix visa:

isl. *berende* n. 'hondjur', jfr *berfé* : *bera.*
kvikinde, kvikende, kykkvende n. 'lefvande väsen' Fr.[2] vill man väl närmast föra till *kvikr*, men den omständigheten, att VGL I har frasen *þæt ær kvikændis ær* (se om detta och dylika part. pres. med pass. form Rydqv. I. 417) gör, att man känner sig tveksam om, huruvida ej, såsom redan W Schlüter Die mit dem suff. *-ja* geb. deutsch. nom. s. 100 antar, vi här ha en afl. af ett part. _*kvikkvand-_. — Kluge i Pauls Grundr. s. 331: *kvikkvende* : sskr. *jágat* 'lebendig'.

γγ) Suffixformen *-und-* uppvisa (*-and-* : *-und-* = sskr. *bhárant* : *bhárat*):

isl. *bónde*, sv. *bonde* — se Noreen Pauls Grundr. I. s. 517. — : *búa.*
hǫfundr (g. *-ar*) 'domare' (anf. äfven af Sütterlin s. 21.) : *hafa.*
þróndr 'galt' : *þróask* 'göda sig' Noreen a. st.

β) *sakliga konkreta:*

aa) Osäkert är väl f. pl. *rekendr* 'kedja' (: *reka*), andra former se Noreen Isl. Gr. § 332 a. 2 (möjl en ombildning af ags. smns. *racen-téah* 'kedja'). F. ö.

isl. *brennande* m. 'eld' Vgf.
drífande m. 'sol, himmel' Eg.
gróande f. 'jord' Eg.
hrynjande m. (f.?) 'flagga' Vgf. Osäkert.
leikande f. — se Fr.[2], sv. diall. *lekane* n. Rz., se äfven Aa. Ordb. — Samma betydelse ha de med afs. på kön och bildningssätt egendomliga, och, som jag tror, icke förklarade isl. *leika* n. Fr.[2] och fsv. *lekan (lekon)* n. Sdw. En säker utgångspunkt för tolkningen af dessa ord har man däri, att i isl. *leikande* faktiskt ett part. pres. föreligger med den konkreta bet. 'leksak'. Jag antar alltså att för våra former man bör utgå från en redan substantiverad suffixlös nom. _*laikanþ_, som redan urg. > _*laikan_ såsom t. ex. urg. _*tanþ_ > fht. *zan* (se t. ex. Kluge, Pauls Gr. ss. 360, 390) och > *leika* såsom t. ex. _*ezunþ_ > isl. *ero* (se Noreen a. a. s. 515). Från t. ex. lok. har så en yngre dentalisk nom. uppstått, hvaraf *lekan*. Dentalen är bevarad i den yngsta formen: *leikande* : _*leikendr_ = *gefande* : *gefendr*. Ungefär enahanda förhålla sig enl. min mening (§ 9) isl. *mjǫt* (< _*metúþ_) f. : got. *mitaþs* : isl. *mjǫtuðr.*
súgande f. 'vindfläkt' Vgf.
fsv. *bærande* n. Sdw., diall. *bärane* Rz. 'kvinlig födslolem'.

---

[1]) I *nsv.* hafva t. ex. *handlande, resande* jämte rent temporal äfven substantivisk bet. Till de af S. s. 29 anförda ex. från *nht.* kan äfven läggas n. pr. *Weigand.* — Att f. ö. uppräkna de många subst. part. på *-ande* torde icke löna mödan, då de icke genom uppvisande af plur. änd. *-endr* dokumentera sig som värkliga substantiveringar.

ββ) En hithörande *ja*-afledning är:

fljótende n. 'Kavle til at sætte paa Garn eller Not for at holde det opret i Søen'. Jfr *flá* Fr.[2]

γγ) Hör hit *vǫnsundr* m. 'vind' Sn. E.?

γ) abstrakta:

aa) *bindande*, *bindende*, *bindinde*[1]) f. 'återhållsamhet' Fr.[2] Af dessa former är *bindende* = got. *bindandei*; *bindinde* väl att bedöma efter Noreen Isl. Gr. § 119 och *bindande* såsom yngre analogibildning.

bíđande f. 'bidande' Fr.[2]

brjánde f. eller n. 'sken, glimt'; ortsnamn *breande* : *brjá* 'funkle' Fr.[2] Þork. Suppl. II.

grýjande f. 'gryning' blott i en fras, ἀπ. λεγ. : *grýja* Vgf.

hyggjande, *hyggende*, *hyggjende*[2]) f., n. 'förstånd, insikt' Fr.[2]

kunnande (t. ex. *fák.*) f., n. 'förmåga, insikt, kunnighet' Fr.[2]

kveđande f., n. 'sång, föredrag af dikt; värsmått' Fr.[2]

vindande f. 'användande af bokstafven *vend*' Vgf.

fsv. *æghande* n. 'eganderätt'. Schl.

sv. diall. **tvärrande* n. 'nedan (om månen)' (= isl. *þverrande* n.) dalm. Noreen Ordl.

ββ) Såsom afledda på *ja* förefalla:

bindende n. Fr.[2]

drýginde n. pl. 'förökelse' Fr.[2] (: *drýgja* 'föröka').

vélinde n. pl. 'knep, list' Vgf. (: *véla*).

Analogt med dessa bildadt, men af samgermanskt ursprung är *erinde*, *ørinde*, *øyrinde* n. 'budskap, uppdrag', möjl. afledt af part., som i stark form fins i fht. *arant* — se Schlüter: Die mit dem Suff. *ja* gebildeten deutschen Nomina s. 100., v. Bahder Die verb. abstr. s. 192 ff.

γγ) *vitund*, *-end*, *-and* f. 'vetande : *vita*, bildadt som *hǫfundr*.

Såsom ett gammalt substantiveradt part. pres. fattar jag ock *tigund* f. 'stånd, lefnadsställning', till ett värb, hvaraf *tigenn* (jfr lat. *dig-n-u-s*) är part. pret.; detta st. v. finna vi i got. *gateihan*, fht. *zihan* etc., isl. *tjá* (~ *tega* O. H.). *Tigund* (< *dik-n̥t-*) har, som dess form visar, förgerm. upprinnelse (jfr got. *hulundi* 'håla') : ett å germ. eller nord. botten uppkommet part. skulle lyda isl. *tjánd-*.

Från *fsv.* må anföras: *raþind* 'upptuktelse' och *svælghind* 'svalg', båda af Rydqv. II. 97 anförda från Kg. St. och äfven omnämda af Tamm Fornn. fem. på *-ti* och *-iþa* s. 3. Med afs. på *svælghind* är att jämföra ags. *svelgend* f. 'strudel' (< *svalg-*), om hvilket ord se Sievers Ags. Gr. § 287 med anm.

---

[1]) Sammansättningen *bindendismađr* (*-kraptr*, *-lauss*, äfven *bindandismađr*) motsvarar ett got. **bindandeinsmanna* (af samma art som t. ex. *dulgisskula* och många andra germ. sammansättningar med genitivus tillhörande Brugmanns Classe IV — se B. Grundr. II. 73); *ins* > *is* Noreen Isl. Gr. § 220, > *is* § 117. Denna genitiv på *-is*, *-es* förekommer f. ö. ofta i sammansättningar, hvilkas första led är en *in*-stam — se J. Þorkelsson Athugasemder s. 7 ff.

[2]) *Hyggjende* torde ej vara den direkta motsvarigheten till ett got. *hugjandei*, som ju ock ger *hyggjęnde*. Detta sistnämda ord är väl nämligen förstadiet till *hyggende*, där *j* fallit bort framför omljuds-*e* såsom i ett af prof. Noreen å akad. föreläsningar anfördt exempel: pres. sg. 3 p. *bergr* (< **bjęrgiʀ* < **bjargiʀ* med brytning från inf. *bjarga*) för **birgr*. Vårt *hyggjende* är däremot en kontamination af de båda andra formerna. — Af Sievers P. B. B. XII. 486 anföres från Eddan formen *hyggjendr*, som måste anses representera det nämda förstadiet.

Nsv. har, som bekant, förmågan att till hvarje verb skapa ett *neutralt* subst. abstr. på *-ande*, resp. *-ende*. Om detta bildningssätts egentliga ursprung se Tamm: Tvänne tyska ändelser i svänskan (Göteb. 1878). Han antar på goda grunder, att dessa verbalsubstantiv ha sin källa i lågty. neutrala sådana på *-end*, biformer till inf. Hans ex.-samling har sedan ytterligare ökats af Schagerström Ark. IV. 335.

C) I sammanhang med särskilt ofvan anförda neutr. abstr. *bindende, drýgindc, erinde*, hvilka väl äro att anse som *ja*-utvidgade part. pres., förekomma särskilt i de västnord. språken en mängd formellt analoga bildningar, hvilka tydligen äro afledda af nomina. Falk har i P. B. B. XIV. 50 antagit, att dessa ord eller åtminstone en del af dem t. ex. *leiđinde, heilynde* eller *-inde* äro afledda af verbaladjektiv på *-indr* motsvarande ags. och fht. sådana på resp. *-vende* (t. ex. *lád-*) och *-wenti* (t. ex. *leid-*). Han jämför vidare ags. adj. *hálvynde* och isl. *heilynde*. Detta ser onekligen bestickande ut, och för några af nedan anförda ord på *-ynde* (jfr ags. *vynde*), *-ende* torde Falk hafva träffat den riktiga tolkningen. Men huru förklara den oftast förekommande afl. *-inde*? *Leiđindr* sammanställer F. direkt med ags. *láđ-vende*, utan att söka öfvervinna den svårigheten, att detta ord — så vidt jag kan se — endast motsvaras af ett isl. *leiđ(v)ęndr*. Är F:s förklaring riktig, måste man alltså här anta en tredje afljudsform *-vindr* eller ock kunde man föreslå, att formerna på *-inde* (hvarefter då sedan adj. på *-indr* skulle bildats; *leiđindr* och det ej af F. anförda *heilindr* äro mig veterligen de enda uppvisade) uppkommit ur former på *-ynde* genom det s. k. yngre *i*-omljudet af *y*, hvarom se Leffler T. f. Fil. N. R. II. 294. n. Noreen Ark. I. 168 n. 3, Kock Ark. IV. 163. Detta sistnämda antagande är emellertid något osannolikt på grund af sällsyntheten af de då ursprungligare och äldre formerna på *-ynde*. Om formerna på *-ind-* bör det å andra sidan anmärkas, att i de af Wadstein Fornn. Hom. Ljudl. ss. 53. 54 anförda ex. *hæilendis, høgiende, likendum, cyqvende, læidendi, sannende, tiđende* man enligt nämde förf. snarast har att antaga *ę*. Det är ju möjligt, att de i lexika upptagna *i*-formerna icke äro så vanliga, som allmänt antages, och att de tilläfventyrs faktiskt förefintliga kunna tolkas såsom uppkomna ur former på *-ynde* (se ofvan). I så fall fins intet skäl att betvifla Falks förklaring, då ju äfven saknaden af omljud i vissa af bildningarne i sin mån — ehuru ju icke afgörande — tala för densamma.

I annat fall däremot vill jag påpeka möjligheten af att här ock kunde föreligga aflägg af det i ariska, grek. och lat. spr. uppträdande nominalsuffixet *-uent* (:*uont*?) : *u̥nt*, hvilket uppträder i denominativa adjektiver för att beteckna 'das Versehensein mit etwas, seltner das wie etwas Geartetsein' (se Brugmann Grundr.

II s. 379), en definition som ej illa stämmer beträffande de nordiska ord, hvarom här är fråga.

Afledningens dental i adj. *heilindr* och *leiðindr* skulle då ha kommit upp ur de oblika kasus, såsom faktiskt skett med *bairands*, *frijonds*, *tand* o. a., hvarom t. ex. J. Schmidt K. Z. XXVI. 345. Af dylika adjektiver vore då en del af nedan anförda substantiviska *ja*-utvidgningar. — Se f. ö. v. Bahder Die Verb. abstr. s. 192.

På *-ande* känner jag blott:

isl. *líkande* n. 'Skikkelse, Figur' Fr.[2]; f. 'form, shape' Vgf.; förslagsvis vill jag i sammanhang härmed förklara *líkan* n. d. s. såsom *leikan* n. ofvan. *Líkan* i *mann-*, *stein-líkan* < **līkanþ* : *líkande* = *leikan* n. < **leikanþ* : *leikande*. (Kanske är ock det sistn. denom.?)

fsv. *høghiande* n. 'hyende' (trol. yngre form för *høghinde*) : isl. adj. *hǿgr*.

kvighande n. 'stut eller kviga' Schl. : *kvigha* — se nedan.

tiþande n. 'underrättelse' : isl. adj. *tíðr* : jfr frasen *ok sá þá hvat títt var* 'what had happened' Vgf.

fda. *dyande (dynde)?* n. 'dy, gytja' Skåne-l. Schl. jfr nd. *dynd*.

På *-inde*, *-ende*, *-ynde*:

Förut är nämdt *kykvende* n.

isl. *kvígende* n. (fsv. *-andi*) 'stut eller kviga' : *kvígr*, *kvíga*.

skrípinde n. 'monster' : *skrípr*, *skrípe* Vgf.

vélinde n. 'strupe'.

da. *tyende* n. 'tjänstefolk' : *ty* = isl. *þý*.

samt följande *abstrakta* och *kollektiver*:

**báginde*[1]) n. pl. 'distress, difficulties' Vgf. : *bágr*; *blíðinde* n. 'blandimentum' Fr.[2] : *blíðr*; *dáinde* n. Fr.[2], *dáynde* n. Þork. I., *dáendi* Þork. II 'ngt utomordentligt, som gör ett starkt intryck' sannolikast : adj. *dár*; (*dirrinde* n. onomatopojetiskt ord — se Vfg. 778: 1); **dýrinde* n. pl. 'dyrbara ting' Vgf. Add. : *dýrr*; *fagrende*, *fegrinde*, *fagrynde* n. pl. 'fagra ting' Fr.[2] : *fagr*; *fastinde* n. pl. Fr.[2], *fastende*, *fastynde* Vgf. 'fast aftal' : *fastr*; *fríðinde* n. pl. Fr.[2], *-ende* Vgf. 'goda ting' : *fríðr*; *fúlinde* n. pl. 'rutna, stinkande ting' Fr.[2] : *fúll*; *(g)líkinde*, *líkende* n. pl. 'utseende, likhet' Fr.[2] : *(g)líkr*; *góðinde* n. pl. 'goda ting' Fr.[2] : *góðr*; *haginde* n. pl. 'nytta, fördel' Fr.[2] : *hagr*; *harðinde* n. pl. 'hårdhet' Fr.[2] : *harðr*; *heilinde* eller *heilende* n. pl. 'hälsa' Fr.[2] : *heilindr* eller *heilendr*, *heill*; *hlunninde* Vgf. Fr.[2], *hlunnende*, *hlunnynde* Fr.[2] n. pl. 'prop. launching, but only used metaph. emoluments' : subst. *hlunnr* 'a roller for launching ships'; *hlýinde* n. pl. 'värme' Vgf. : *hlýr* 'varm'; *(ú)hreininde* n. 'orenlighet' Vgf. : *hreinn*; *hǿfinde* n. pl. 'passande ting' Fr.[2] : *hǿfinn* (se Fr.[2]); *hǿginde* n. pl. 'bekvämlighet; timligt godt' Fr.[2] : *hǿgr*; *íllende* n. pl. 'skadliga ting' : *íllr* (att skilja från *íll-lynde* n. Fr.[2]); *klókinde* n. 'klokt, listigt medel eller påfund : *klókr*; *leiðinde* n. 'leda, afsky, misshag' : *leiðr* (Vgf. upptar liks. Hj. Falk ett adj. *leiðindr* Stj. 152.); *líkinde* n. 'utseende; likhet m. m.' Fr.[2] : adj. *líkr?*; *makinde* n. 'lugn och ro' Vgf. : *makr*; **misinde* n. 'med dåliga egenskaper' Vgf. : adv. *mis*; **nauminde* n. pl. 'svårighet' Vgf. : *naumr*; *ranginde*, *-yndi* n. pl. 'orättfärdighet' Vgf. : *rangr*; *rækinde* n. pl. 'afskräde' Vgf. : *rækr*; *réttinde*, *réttendi*, *réttyndi* n. pl. 'rätt, rättvisa' : *réttr*; *sanninde*, *sannendi*, *sannyndi* n. pl. 'sanning' : *sannr*; *sárinde* n. pl. 'smärta, ömhet' Vgf. : *sárr*; *saurende* n. pl. 'smuts' (från 1607) Þork. : *saurr*; *sǿtinde* n. pl. 'sötsaker' Vgf. : *sǿtr*; *tíðinde* n. pl. 'tidender' Vgf. : adj. *tíðr*; *vandende* n. pl. 'svårigheter' Vgf. : *vandr*; *veikinde* n. pl. 'illamående' Vgf. : *veikr*; *veilinde* n. 'smärta' Vgf. : *veill* [< *ve-heil-inde* (jfr

---

[1]) * utmärker här, att formerna anföras af resp. lex. utan citat i lit., hvadan de troligen äro nyisl.

vesall) enl. Bugge Ark. II. 227]; *vísende* n. pl. 'underrättelse' Vgf. : *víss*; *þarfinde* n. pl. 'nyttiga, nödiga ting' Vgf. : *þarfr*; *þǽginde* n. pl. 'nöje' Vgf. : *þǽgr*.

I *fsv.* äro bildningar af detta slag betydligt sällsyntare; *høghinde, høghiande* är nsv. *hyende* med den yngre konkreta bet., som finnes äfven i isl.; *tiþande, tidhinde* n. i nsv. *tidender* (*tidning* är en nyb.); *lunende* n. pl. samt de fyra femin. *fæghrind, rættind, sannind* och det från isl. icke uppvisade *skialghind* : *skialgher (skiælgher)*, af hvilka tvänne i nsv. förekommande, efter de öfriga abstr. på *-ing* ombildade, *fägring* och *sanning* jämte det nyss nämda *tidning* (ofta konkret) äro de enda abstr. denom. subst. på *-ing* i vårt högspråk. Jfr Rydqvist, Sv. Spr. L. I. 406. II. 130. IV. 268. V. 32. — Nämda kortare fsv. former på *-ind* få väl betraktas som yngre och ursprungligare än de på *-inde*. — Utbildning af lånordet *väsen* är väl *väsende*. — I förbigående må erinras om de participlika denominativa adj. och adv. såsom *ellande*, *snöande*, *gårande* o. d., hvarom se lit.-hänvisningar hos förf. Ark. IV. 292.

Hit äro möjligen till slut att föra följande ord, motsvarande de deverbativa *hǫfundr*, *tigund*, *vitund* o. a.:

fsv. *iaruntr* (Liljegren) n. pr. : *jara* f. 'strid', bildadt med suff. *-ųent*, *-ųnt*, om hvilket ofvan.

isl. *lómundr* 'lemmel'.

ǫnundr n. pr.

vísundr 'bisonoxe', jfr fht. *wisant*, *wisunt*, *wisint*, ags. *wesend*, hvaraf gr. *βισων*, l. *bison* (fr. *bison*, it. o. sp. *bisonte*) såsom got. *Valisaharis* > gr. *Βελισαριος* (Grimm Gesch. d. d. spr. s. 429). Med afs. på suff. jfr gr. *ἐλεφαντ-* (o. got. *ulbandus* 'kamel'). Ordet är möjligen bildadt på ett germ. ord, motsv. fht. *wisa* (nht. *wiese*), hvaraf ju ock möjligen fht. *wisala*, sv. *vässla* (Kluge Et. Wb. Wiesel; annat etymon hos Schrader K. Z. XXX. 358. 367.). Det behöfde i så fall ej vara lånadt, ty dess af mig ponerade grundord har (Kluge Et. Wb. Wiese) ock afljudsformen *-ī-* i lgt. *wische* < **wîska*, jfr ock isl. *veisa* (< *-ai-*).

Tydliga denominativa efterbildningar äro däremot:

gramendr 'onda andar', jfr *gramir*, *grǫm*,

trollendr : *troll*, båda efter *hollendr* : *holla*, samt

málendr i samma bet. som *máleigendr*.

Här bör äfven upptagas:

nánd, *nónd* f. 'närhet' (Tamm. Fornn. fem. på *-ti-* och *-iþa-* ss. 8. 49) : got. *nêhws*; *nónd* har sin direkta motsvarighet i fht. *nâhunt* (hvarvid man har att tillämpa de regler, som senast uppstälts af Wadstein Fornn. Hom. ljudl. s. 73 : *nāund* > *nǫ́-und* > *nǫnd* > *nónd*).

Ortsnamnen *Selund*[1]), *Eikund*, *Borghund*, fsv. *Værend*, *-and* (: isl. *verr* 'man') o. a. få anses vara denominativa efterbildningar efter deverbativa former sådana som t. ex. *Borgund* (lån < ty. *Burgund*, väl uppfattadt som denom.) Kluge i Pauls Gr. I. 384 = ie. *bṛghṇtî* (Thurneysen K. Z. XXVIII. 146 = ir. *Brigit*, sskr. *bṛhatí*).

Hit hörde ock isl. *líkan* n. (: *líkande*) 'Skikkelse, Figur', om, såsom jag ofvan föreslagit, < **líkanþ*. Analogt med detta ord och

---

[1]) Namnet *Selund* anser nu Bugge Ark. VI. 377 med tillhörighetssuff. *-ųent*, *-ųnt* bildadt på s. *selr* 'säl'; öfriga likartade nord. n. pr. vore analogibildningar efter detta ord — eller självständigt uppkomna på samma afledning.

de under de deverbativa behandlade *leika* n., fsv. *lekan* n. (: *leikande*) kunde man, om åtminstone endast formen toges i betraktande, förklara växlingen *heima* n. : fsv. *heman* n. < **haimanþ*. Annat försök till tolkning se § 10, där vi återkomma till de nord. neutrala på *-an* af olika upprinnelser.

För fullständighetens skull erinras här om ett par ord, som sannolikast emellertid icke ha något gemensamt med de ofvan behandlade: isl. *hǫrund*, fsv. *harund*, *horand* 'kött', der en dentalisk utvidgning af *n*-stam (lat. **carôn-* ~ *carn-*, nom. *caro*) föreligger. Jfr gr. stammen *ὕδατ* (< *-n̥-t-*); — *þúsund*, fsv. äfven *þusand* (*þusæn* VGL. IV), smns. med *hund*, hvarom utförligt Kluge i Pauls Grundr. I. 406.

Anm.: Skulle man ej kunna anta, att en af de många källor, från hvilka, som jag tror, den stora klass af bildningar, som kallas *indeklinabla adj.*, härflyta — är part. pres. i dess urgermanska form, hvaraf man då kunde ha förstelnade räster i t. ex. *øy-naga* 'alltid gnagande' (< **naganþ*), *sjalfala* 'som föder sig själf' : *alan*, *sjalfskapa* (*'sums ertu s.'* Atlam. 68)? Jag skulle ej vågat anföra denna hypotes, om ej den omständigheten, att dessa ord väl uteslutande användts i predikativ ställning och på grund däraf varit oböjda, hvarigenom analogiska inflytelser från oblika kasus uteslutits, starkt talade för åtminstone möjligheten af dess riktighet.

§ 2. Suffixet *ja*, *jô* och därmed sammanhängande frågor.

Detta suffix, som inom de germanska språken spelat en viktig roll, har af W. Schlüter gjorts till föremål för en utförlig och för sin tid högeligen förtjänstfull undersökning: Die mit dem Suffixe *ja* gebildeten deutschen Nomina (Göttingen 1875), kompletterad af v. Bahder Die Verbalabstracta ss. 50—52, L. Sütterlin Geschichte der nomina agentis im germanischen (Strassburg 1888) ss. 5—14 och Hj. Falk P. B. B. XIV: Die nom. ag. der altnord. spr., hvarest nom. ag. på *-er* behandlas ss. 20—32; jfr äfven om suffixets form Streitberg P. B. B. XIV. 166, och naturligtvis äfven Kluge Nominale Stambildungslehre samt Brugmann Grundriss II. 115. Härmed är ämnet emellertid — åtminstone för de nordiska språkens vidkommande — långt ifrån uttömdt, hvadan jag skulle vilja göra följande tillägg och anmärkningar:

A) *mask. ja-stammar.*

a) *personliga konkreta.*

I. *primära bildningar* (om hvilken term se s. 1).

Något säkert, till denna kategori hörande ord känner jag ej inom de nordiska språken. Det af Schlüter s. 32 anförda kollektivet germ. **harja-* = isl. *herr* är väl icke ens primärt i den mening, Schl. fattar denna term. Det är afledt af ett grundord = lit. *káras* 'krig' (Kluge Et. Wb. Heer), och vår afledning har då

här haft den funktion att uttrycka tillhörighet, i hvilken den, som vi få se, visat sig synnerligen värksam. Som primärsuffix har *ja*-afledningen, så vidt man vet, danat blott verbaladjektiv med betydelse af part. fut. pass. eller part. nec. (se bl. a. Brugmann Grundr. II. 116 [1]), och därfär äro tvifvelaktiga ord, som man på grund af omljud i rotstavelsen skulle anse som hithörande, hälst att föra till ursprungliga *i*-stammar. Ett sådant är isl. *lýr* m. 'blanksäj, lyra; lyrtorsk' < urgerm. **liuh-i-z* till g. √ *leuh* [2]) 'lysa' bildadt som l. *ovis* o. a.

II. *sekundära bildningar.*

Utvecklingen har i isl. varit analog med den af suff. *-are* d. v. s. från denominatift till deverbatift. Det första lagret utgöres af ord af typen *hilmer* : *hjalmr*, det andra af typen *leiđer* : subst. *leid* och v. *leiđa,* det tredje af typen *prýđer* : v. *prýđa,* som vid sidan af sig icke har något ljudlikt subst. Ex.-samling se Sütterlin a. s., hvartill må läggas af till första lagret hörande: isl. *firar* pl. 'män' < urg. *firhjōz* : got. *fairhwus* 'lif' (isl. *fjǫr*, *fjǫrg*), *niđr* (pl. *-jar*) < ie. **ne(p)tio* : *nefe* — se bl. a. Brugmann Grundr. II. 123. Som *øykr* 'lastdjur' synbarligen med Vgf. är att föra till ett **auk* 'ok' ~ fht. *jōh* (för hvilken etymologi det af Evald Lidén härmed sammanstälda *øykt* f. 'eg. afselningstid' synnerligen starkt talar), har äfven här — såsom i de båda föreg. ex. — om nu ordet är att fatta som en *ja*-stam, suff. funktionen att uttrycka 'Versehensein, Zugehörigkeit'. Sannolikt bör hit vidare föras isl. *seggr* = ags. *secȝ* 'man' : abstr. *sagô* (t. ex. fht. *saga*) liksom t. ex. *myrđer* : *morđ*; det är nämligen att märka, det isl. *seggr* enl. Vgf. eg. tycks ha bet. 'budbärare' (jfr härmed sp. lånordet *sayon* 'Gerichtsdiener' Kluge Et. Wb. Sage); ljudligt stämmer det annars som bekant förträffligt till l. *soc-i-u-s,* i hvilket fall det vore att betrakta som en primärbildning. — Af *adjektiv* afledda äro: *giller* 'örn' : *gjallr, hǫsver* 'varg' : *hǫss* båda poet., anf. af Falk a. afh. s. 30. Osäkert är *gemler* (: *gamall*?); det likbetydande isl. *gamle* för Noreen Urg. judl. s. 100 till isl. *gammr.*

Se f. ö. Falk a. s., till hvilkens samling jag på sin höjd skulle kunna lägga några obetydande eller osäkra ex., hvadan vi öfvergå till bildningarna på *-ner*, dem S. blott i förbigående och Falk icke behandlar:

árflogner 'corvus' : *fljúga* (liksom nedanstående ord med lat. öfversättning hämtadt från Eg.).
durner 'nanus'. Jfr *Durinn.*
dvalner 'qui moratur'. Jfr *Dvalinn.*
falhófner 'equus' : *hófr.*
fjǫlner 'Oden'.
fjósner 'servus' : *fjós.*
gjǫlner 'a fish' Vgf. Jfr *gjǫlnar* m. pl. 'gälar'.
gripner 'gigas' : *gripa.* Jfr *gripr.*
gullner n. pr. Helg. Hund. I. 43 (Bugges uppl.).

[1]) Såsom alldeles afgjordt må emellertid ej detta betraktas: se Brugmann Grundriss II s. 118 (anm. 1), s. 124 (anm. 3).

[2]) På grund af artens silfvergrå färg. Jfr sv. *glys-torsk,* isl. *lýsa,* no. *lýsing* m. fl. namn på närstående torskarter.

hodd-dropner, se Eg. : *drjúpa* [1]).
hófvarpner 'equus' : *hófr* och *varpa* (*að*).
hrungner 'gigas'.
hveðner 'en fisk' Fr.[2]
jǫlner (*jólner?*) 'Oden'.
mélner 'equus' : *mél* 'frenum' (som bekant = ags. *midl* ∴ af Eg. felaktigt -*ĕ*-).
mjǫlnir 'malleus Thoris'.
moþsǫgner 'nanus' (Sijmons uppl. s. 22 *mót*-).
(-)*móðner* 'equus Dvalinis' : *móðr*.
mýlner 'nomen equi' : *múll*.
ofner 'serpens'.
reifner 1) 'regulus maritimus' 2) = *reifer* : *reifa*.
rǫgner 'Oden' : *rǫgn*. Jfr *rǫgnuðr*.
skírner 'famulus Freyi : *skírr*, *skíra*.
sleipner 'equus Odinis'.
-*svafner* (*fjǫr*-) 'sopitor 2) serpens 3) Oden' : *svefja*.
tanngrisner 'nomen hirci Thoris'.
tøgner 'dux, ductor'.
úkólner 'the uncold' Vgf. Jfr *úkaldr*
vafþrúðner 'gigas'.
(-)*vitner* 'lupus'.
ǫrner 'jätte'.

För sammanhangets skull meddelas här följ. ord, ehuru de icke beteckna lefvande varelser:

bogner, *bugner* 'clipeus'.
eimner, *imner* 'gladius'?
gleipner 'compes' Grimm: Deutsche Gramm. II. 254.
glitner 'sedes cælestis Forseti'.
gungner 'hasta Odinis'.
hlýrner 'cælum'.
mǫrner 'gladius'.
skíðblaðner 'navis Freyi'.

Att i vissa af dessa ord -*n*- är analogiskt öfverfördt (från t. ex. afledningar af värb på -*na*) är väl troligt, men för åtskilliga andra är sannolikt förklaringen annorstädes att söka.

Vid sidan af *durner* och *dvalner* stå *durenn* och *dvalenn*, på hvilka jag anser de förstnämda bildade, möjl. med en *ja*-suffixet tillkommande diminutivisk karaktär. — *Rǫgner* motsvaras i got. af *ragineis* 'rådgifvare', men som detta skulle ge ett isl. *ręgnir*, är vårt ord < **ragun-ja-z*. Ett urg. -*unjaz* förutsättes ock för *fjǫlner*, *gjǫlner*, *jǫlner*, *mjǫlner*, *moðsǫgner*, om nu dessa dunkla ord äro rätt lästa.

I andra fall åter anser jag utbildningen af *n*-stammar föreligga: säkrast i dem, som uppvisa svagt rotstadium, hvilket är det för de älsta germanska 'primära' *n*-stammarna normala.

árflogner m. < **flugan* 's. flyger' = ags. (*guð*-, *lyft*-) *floga*, jfr isl. *fluga*.
dropner m. < **drupan* 's. dryper' = isl. *drope*.
gripner m. < **gripan* 's. griper' = isl. **gripe*.
tøgner m. < **tugan* 's. leder' = isl. (*her*)*toge*. Obs. omljudet.
bogner, *bugner* m. < **bugan* = isl. *boge* 'den böjda'.
glitner m. < **glitan* 's. glänser'.
vitner m. < **vitan* 's. ser, besöker (*hemsöker*); bevakar' : got. *witan* (3 p. *witaiþ*) med dessa bet. (jfr t. ex. *gravitner*).

På samma sätt t. ex.:

svafner m. < **svafan* = isl. **svafe* nom. ag. : √ för *svefja*.
(*hóf*)*varpner* < **varpe* (: v. *varpa* eller subst. *varp*) ∴ 'som kastar med hofvarna'.

På någon speciell etymologisk granskning af öfriga i flera afseenden dunkla och osäkra ord är jag icke i tillfälle att ingå. Åtskilliga af dem äro utan tvifvel spec. isl. bildningar. Ofvanstående däremot, som enligt min mening äro etymologiskt genomskinliga,

---

[1]) *Draupner* däremot som bekant : *dreypn* = t. ex. *lausn* : *leysa*.

vill jag jämföra direkt med de lat. egennamnen: på *-ônius* t. ex. *Scrib-ōn-iu-s, Pomp-ōn-iu-s, Treb-ōn-iu-s*, hvilka samtliga äro nom. gentilia.

I *Fenrer, Sviđrer* och *Viđrer* uppträder ett *-r-*, som icke synes höra till roten. Då vid sidan af *Viđrer* finnes ett n. pr. *Viđurr*, liksom jämte *Sviđrer* ett *Sviđurr* [1]), synes det icke obefogadt att anse orden på *-rer* vara utbildningar af motsvarande på *-arr* (samtliga dessa ord äro binamn på Oden. Bugges Edda-uppl. ss. 385—386), och sålunda kan möjl. äfven *Fenrer* förutsätta ett *Fenjarr* till g. *fanja-* = isl. *fen* 'träsk, smuts'.

Som man väntar sig, sakna hithörande ord omljud. När t. ex. i **floganjaʀ* mällanstafvelsen synkoperades, hade redan *i*-omljudet upphört att värka. Obs. dock *tøgnir* (i st. f. hvilket Eg. läser *tǫgnir*!); ordet lyder möjl. *tognir*.

b) *sakliga konkreta:*

I. *primära bildningar:* Af dem som Schlüter s. 32—37 anför från de germ. språken såsom primära bildningar på *-ja* äro få från de nordiska språken och blott några skulle i alla händelser komma under denna rubrik, men äro synnerligen osäkra. *Mǽker* bör väl strykas. Bremer P. B. B. XI. 24 gör nämligen ordets germanska börd skäligen misstänkt. Återstår så *hryggr* 'rygg' ie. < **kruk-io-*, till hvilket jag ej kan uppvisa något grundord; hör det till √ *krunk* 'böja sig' (Kluge Et. Wb. Rücken), kan man möjligen därur få fram en betydelse analog med den, som plägar tillkomma part. fut. pass. eller necessitatis. — Isl. *veggr* är bildadt med suff. *-ju*, jfr got. *waddjus*. — Om *beđr* se Kluge Et. Wb. *Bett.* — Däremot ville jag hit föra isl. *vefr* (g. *-jar*) 'det som väfves'.

II. *sekundära bildningar:*

a) *Denominativa* äro:

1) af *substantiv* afledda:

heller 'klipphåla' : got. *hallus* 'klippa', isl. *hallr* 'sten' (hvaraf ock *jôn*-afl. *hella*); suff. har här sin vanliga funktion att uttrycka 'tillhörighet', spec. här 'det af grundordet bestående' o. d., hvartill dock ännu mera neutrala *ja*- och i synnerhet *jôn*-bildningar användts.

hylr jämte sv. *hölj* — se § 1 — : ags. *holh*.

mǽler 'mått' : isl. *mál* 'mått' (abstr.); är ej afledt af *mǽla*, i ty att sakliga konkreta deverbativa med agentisk funktion endast tillhöra det poetiska språkbruket.

Ytterligare några *trädnamn:*

einer 'en' : fsv. *en* (gotl. *ain* f.) — se Tamm Ark. II. 347.

elrer 'al' Fr.[2], utvidgadt af ett **aliz-a* (sp. *alisa* Kluge Et. Wb. Erle) : *ǫlr* (< *-uz*; *r*-et ej längre radikalt). Om detta ord ytterligare § 10.

røyner 'rönn' antar jag vara en utbildning af ett substantiveradt adj. **rauđan* (två af denna form, med olika bet., redan anförda § 1); urg. **rauþanjaz* > *røyner* analogt med ex. anförda af Bugge Ark. II. 213. 218. Jfr med afs. på betydelsen *hveite* n. ~ *hvitr*. Eng. *roan-tree* 'rönn' (för ä. *roun-*, hvars härkomst jag ej känner) har väl anslutit sig till adj. *roan* 'grauröthlich' (Möller Et. Wb. II. s. 309).

---

[1]) Enl. Bugge Ark. II. 240: *sviđrir* < **sviđra* I (: ags. *ȝeswiđrian* IV) 'stilla'.

þyrner 'törnbuske' : *þorn* d. s. o. 'törntagg' ∴ eg. 'det med taggar försedda'.

viđer 'pilträd' : fht. *wîda* f.

hlynr (jämte sv. diall. *lonn* < **hlunr*) pl. *-ir* är kanske däremot ej att föra hit.

Slutligen må anföras, att Fr.[1] jämte *heile* m. 'hjärna' upptager formen *heiler* m.

2) af *adj. och småord* afledda:

ender 'ände' : pref. *and* — se § 1 och *enne* n. nedan.

viþer 'haf' pret. : adj. *víþr* (anf. af Falk a. afh. s. 30.). Jfr got *hwaiteis* 'hvete' ~ *hvítr* (aflj.).

β) *Deverbativa* nom. ag. ur poesien — se Falk a. afh. s. 30; Schlüter s. 76 nämner några.

c) *abstrakta.*

Under denna rubrik vilja vi tillsammans behandla först och främst åtskilliga *kortstafviga* (und. *gnýr*) med ungefär enahanda bet. af 'buller, larm o. d.', ehuru de, såsom vi få se, ej eg. ha ett enhetligt ursprung.

dynr (pl. *-ir* — se dock nedan) sv. *dön* (~ *dynkr*, *dyntr*, hvarom § 4).
glymr 'starkt ljud, klang' (~ *glumr* n., väl ej *s*-stam, utan nybildning på v. *glumra*, som är ett urg. intensivum på *-aron*).
gnýđr 'brummande' (~ *gnauđ*).
gnýr 'gny'.
gyss 'skratt' (~ *gys* n.).
hlymr 'klang, larm' (~ *hljómr* m.).
hrytr 'snarkning'.
hvinr 'hvinande'.
krytr 'dæmpet Lyd, Murren?' (~ *krutr* 'stoj'). Dessa från Fr.[1]
rymr 'rytande'.
stynr (pl. *stynir*) 'stönande'.
styrr (g. *styrjar*, *styrs*) 'tumult' = lapp. *sturje* Thomsen s. 98.
ymr 'sorl'.
yss 'buller'.
þrymr 'buller'.
þyss 'tummel'.
þytr 'tjut'.

Af ofvanstående motsvaras *dynr* i ags. af *ja*-stammen *dyn(n)* Sievers Ags. Gr. § 247, på grund af hvilken motsvarighet man kanske ej med Noreen (Språkv. Sällsk. i Ups. förh. Sept. 82—Maj 85 s. 114) bör förklara ordet som *-s*-stam [1]), *þrymr* af ags. *þrymm*; af *hlymr* fins gen. pl. *hlymja* Skirn. 14; *drynr* = got. *drunjus* [2]). Att de flästa öfriga också äro *ja-* eller *ju*-stammar, ehuru inga bevisande kasus påträffats (se Noreen Aisl.-anorw. Gr. § 279), är åtminstone sannolikt (jfr Sievers P. B. B. V. 114) på grund dels af

[1]) Sv. *dån* n. betraktar jag som nybildning af v. *dåna* (jfr *kall*, *drep*) (= isl. v. *duna* : *dynja* = *þruma* : *þrymja* = gr. ἀρόω : got. *arjan*, isl. *erja*).

[2]) Detta är det enda säkert kända germ. verb. abstr. på *-ju*, ett suffix, som har många utomgerm. motsvarigheter — se Brugmann Grundr. II. 299. Med orätt anser Schlüter s. 84 det vara att uppfatta som en 'Entartung' af *ja*-suffixet. — Ett annat synes mig föreligga i *ylr* < **ul-ju-* = lappska *ulju-* 'trübes und sehr heisses Wetter'. (K. B. Wiklund: Lule-lappisches Wörterbuch s. 168.)

betydelsen, dels af ljudlikheten. Jfr med *hlymr*, *þrymr* : *glymr*, *rymr*, *ymr*; med *dynr* och *drynr* : *stynr*. Ursprungliga *i*-stammar och därför att afskilja äro af ofvanstående: *þytr* : *þjóta* v. Bahder 28, Gering felaktigt *þýtr*; *hrytr* : *hrjóta*; *þyss* : *þjósa* v. Bahder 24, hvartill kunna läggas *gyss* : *gjósa* och *hvinr* : *hvína* (liksom t. ex. *skriðr* : *skríða*), möjl. äfven *krytr*, jfr *krutr*, alla bildade på det de abstr. på *-i-* tillkommande svaga stadiet. Men att med v. Bahder a. s. anta, det just dessa erhållit sitt omljud från instrumentalen, synes mig mindre sannolikt, då detta icke är fallet med t. ex. *bugr*, *drupr*, *dugr*, *grunr*, *hugr*, *munr*, *slagr* m. fl. *i*-stammar. Då de omtvistade orden till betydelsen stämma med faktiska *ja*-stammar, ligger det kanske närmare till hands att anta, det ofvannämda *i*-stammar till följd af betydelselikheten i böjningen anslutit sig till de förefintliga *ja*-stammarna. En dylik princip för analogibildning kan svårligen afvisas: det kan ej gärna vara en ren slump — för att taga ex. ur högen — att de isl. neutr. *gems*, *glens*, *kalls* med afseende på bildningssättet utgöra en grupp för sig och ha samma betydelse, eller att t. ex. af c:a 60 isl. namn på kroppsdelar c:a 47 tillhöra *n*-stams-dekl[1]). Af samma anledning har urnordiskt en sträfvan existerat, att åt benämningen för den stora mängden af 'bullerljud' gifva en enhetlig flexion.

Så en liten grupp af intressanta bildningar:

isl. *bylr* g. sg. *byljar*, d. pl. *byljom* m. 'storm' Fr.[2] Vgf.
byrr g. sg. *byrjar* 'vind' Fr.[2]
kylr 'köld' Fr.[2]; häraf dock intet oblikt kasus uppvisadt, men allt talar för, att det bör föras hit.
ylr g. sg. *yljar* 'värme' Vgf.; sannolikt en *-ju*-stam — se ofvan s. 26 not. 2.

Dessa fyra ord äro troligen att fatta som *primära* bildningar till resp. germ. √√ *bul* 'svälla', *bur* (ie. *bhur* 'sich heftig bewegen', hvaraf en liknande primärbildning i l. *Fur-ia* Fick I. 163), *kul* jfr *kul-de*, *ul* jfr da. diall. *ul-m* 'luftvärme', l. *ad-oleo*.

De öfriga mask. abstr. på *-ja* (alltså anförda *i*-stammar frånräknade) anser jag vara — icke primära bildningar, utan uppkomna på presensstadiet af de vid sidan stående *ja*-verben:

dynr : *dynja* (= sskr. v. *dhunaya* : adj. *duni* Fick I. 120), *glymr* : *glymja* (= mht. *glumen* Fick III. 113), *gnyðr* : *gnyðja*, *gnýr* : *gnýja*, *hlymr* : *hlymja*, *krytr* : *krytja* (= gr. γρύζω 'grymta, knysta' Fick II. 50.), *rymr* : *rymja*, *stynr* : *stynja* (= ags. *stunian*), *styrr* : ags. *styrian* (jfr bet. af eng. subst. *stir* : v. *stir*), *ymr* : *ymja*, *þrymr* : *þrymja*. Jfr vidare ags. *hlyn* 'larm' : *hlynnan* 'böla' (och ej : *hleóðan*, som Leo Ags. Gl. 599 med tvekan antar). *Dynr*, *þrymr* kunde vara ex. från samgermansk tid, de öfriga särspråkliga nybildningar. — Suffixet vore här *-a*, icke *-ja*. — Det är ju *a priori* naturligt, att då verb tillhörande andra konjugationer gifvit upphof till åt-

---

[1]) En dylik paradigmöfvergång af enahanda orsak näml. betydelselikhet föreligger möjl. i got. *manna*, urspr. kons.-stam, men böjd som *n*-stam. Osthoff hos Kahle 'Zur Entwicklung der cons. flexion im germ.' förmodar näml., att utgångspunkten är *mannê*, gen. pl., med samma bet. som *abnê*, *gumnê*.

skilliga nybildningar t. ex, *kall* n. : *kalla, drep* : *drepa* (vid sidan af det gamla *dráp* — sv. *dråp*), äfven verben på *-ja* hafva att uppvisa sådana. Starkast talar emellertid för mitt antagande den omständigheten, att de långstafviga *ja*-verben äfven skapat åtskilliga nybildningar. De af Falk a. afh. s. 32 uppräknade abstr. *beinr* 'hjälp' : *beina*, *greiđr* 'hjälp' : *greiđa* o. s. v. (12 st., till hvilka jag ej har något att lägga), äro tydligen afledda af vid sidan stående *ja*-verb.

På tal om isl. nybildningar må i detta sammanhang anföras följande ord, hvilka jag ock fattar som sådana och som väl närmast äro att betrakta som *i*-stammar:

brestr pl. *brestir* m. 'brak' Fr.[2] : v. *bresta*.
jalmr m. 'strepitus' Eg. : *jalma* 'strepere' Eg.
jarmr m. 'bräkande' : *jarma* Fr.[2]
kippr m. 'ryck, napp' : *kippa* Fr.[2]
skellr (pl. *-ir*) m. 'a loud splash, beating' : *skella* Vgf.; jfr *skǫll* f. o. n. Denna tolkning af orden synes mig, då jag ser dem i detta sammanhang, något sannolikare, än att de båda skulle utgå från ett gemensamt *s*-stamsparadigm — se Noreen o. a. st.
smellr m. 'smäll' : *smella* Vgf.
sprengr m. 'bursting' : *sprengja* Vgf.
sprettr m. (d. *spretti* eller *sprett*) 'a spurt esp. of a horse' : *spretta* Vgf. Så är väl ock
gløymr m. 'pranks, jollity' Vgf. (ej hos Fr.[2]) en yngre anslutning till *gløyma* < *glaumr*.

För *dynkr* och *dykr* (a. pl. *dyki*) 'stoj, larm' Fr.[2] samt *skrækr* (pl. *-ir*) 'skrik' Fr.[2], äfvensom för *dyntr* m. 'larm' Fr.[2] ha vi, som jag i § 4 särskilt vill framhålla, att konstatera en analog upprinnelse. — Slutligen är väl isl. *þøyr* m. 'tö' afledt af v. *þøyja*.

Gamla *i*-stammar kunna dessa ord icke vara, ty efter v. Bahders utredning af de germanska verbal-abstrakta på *-i-* måste det väl anses för afgjordt, att dessa samtliga varit bildade på det svaga rotstadiet.

För att nu i korthet sammanfatta ofvanstående så äro sannolikt:

1. *bylr, byrr, kylr, ylr primära* bildningar på *-ja*.

2. *dynr, glymr, gnyđr, gnýr, hlymr, (krytr), rymr, stynr, styrr, ymr, yss, þrymr*, såsom äfven de långstafviga *beiner*, *greiđer* etc. afledda af presensstammar af motsvarande verb på *-ja* ∵ *sekundära* bildningar.

3. *gyss, hrytr* (möjl. *krytr*), *þyss, þytr* gamla *i*-stammar, hvilka åtminstone i nom. anslutit sig till de kortstafviga *ja*-stammarne med enahanda bet. eller till motsvarande *ja*-verb.

4. *kall*, *drep* n. deverbativa *a*-stmr; *brestr*, *jarmr*, *skellr*, *smellr* o. m. a. *deverbativa* *i*-stmr.

B) *Fem. s. k. jô-(iô-)stammar.*

Schlüter s. 118—168.

a) *personliga konkreta:*

Hit plägar man räkna de feminina, som bildats af motsv. mask. med det vid sidan af ie. *ā* värkande motionssuffixet *ī* (∼ *iē*), hvarom

se Brugmann Grundr. II. 313 (där öfriga literatur-hänvisningar förekomma) samt J. Schmidt Die pluralb. s. 54. Åtskilliga hithörande nordiska ord böjas som s. k. feminina _jô_-stammar, några konsonantiskt, men största antalet hafva, som vi sedermera skola få se, utvidgats till _-n-_ (alltså _ī-ôn_-stammar), hvarjämte det förtjänar påpekas, att den rena _ôn_-afledningen varit synnerligen värksam, att i de nordiska språken dana moverade feminina.

isl. _kýr_ f. < urn. _*kúiʀ_ = sskr. _gāv-ī-(s)_, fem. till _gāus_ Joh. Schmidt a. afh. 69.

_ǽr_ f. 'honfår' = ie. _ovī-z_ f. till ie. _ovis_ (= nord. _*ár_ Joh. Schmidt a. afh. 70. Detta ord hafva vi möjligen i fsv. _gum-ar-lamb_ Sdw., _gummar_ GVB.)

sýr f. 'so'. Dessa tre ord böjas som konsonantstammar.

mǽr f. 'mö' urg. _*ma(ȝ)w-ī-z_ till _mǫgr_. Pd.: _møyja_ Fr.[2]

gyltr f. 'ung so' (= neng. diall. _yelt?_) till _gǫltr_. Pd.: _gylta_ Fr.[2]

merr f. 'märr' = urg. _*marh-ī-z_ till _marr_ 'häst'.

þír f. _þý_ (n. enl. Vgf.?) 'tjänarinna' = urg. _*þiw-ī-(z)_ till got. _þius_ 'tjänare'.

ylgr f. 'varginna' (med _g_ från gen.) af nom. _*wulb-ī-z_ till _ulfr_. Pd.: y. fsv. _ylva_. Möller P. B. B. VII. 546 antar nom. _-r-_ vara en ung tillsats.

Om dessa synnerligen flitigt behandlade ord se bl. a. Schlüter s. 121. Sievers P. B. B. V. 137. Kluge N. St. § 37. Brugmann Grundr. II. 313. J. Schmidt a. afh. s. 69 ff. Ytterligare må tilläggas:

*neđr = dalm. _näder_ f. 'ormsnok' (anfördt i Noreens Ordl. öfver Dalmålet) < _*nađr-ī_.

*yrn = dalm. _ynn_ f. 'orrhöna' < _*ur(z)-n-ī_ Bugge hos Noreen Ordl. s. 218 till _orre_ (< _*ur-zan_ se § 6). Pd.: _yrna_. _N_-et fattar jag som stamkonsonanten i _n_-stammen _orre_. Jfr _bir-n-a_ : fht. _bëro_.

røyđr f. (d. o. a.: _røyđe_, pl. _røyđar_), 'ett slags hval' så kallad på grund af dess röda färg. Vgf. till _rauđr_. Samma ord eller åtminstone en identisk bildning: no. _røyder_, _røyr_ f. 'en flodfisk med röd buk'. Aa. Bugge K. Z. XX. 7.

no. _røy_ f., dalm. _*rö_ f. 'tjäderhöna' Noreen Ordl. är tydligen att föra hit. Det till grund liggande mask. känner jag ej. Pd.: _*röa_ Vöråm. (Freudenthal s. 177).

kvinnonamn på t. ex. _-ný_ = fht. _niwi_.

" " _-elfr_, _gerđr_, motsvarande mask. namn på _-alfr_, _garđr_ — se bl. a. Lundgren Spår af hednisk tro och kult etc. s. 34.

Som _i_-stam böjes:

nipt f. 'kvinlig släkting' som bekant till _nefe_ = sskr. _nápat_.

Af dessa representera de flästa J. Schmidts II klass: ie. nom. sg. på _-īs_ (se utf. nedan), t. ex. _nipt_, _ný-_ hans I:sta: nom. sg. på _-ī_ [1]).

De synnerligen talrika moverade fem. på _īōn_ — se nedan.

b) _sakliga konkreta och abstrakta._

Se Schlüters framställning ss. 34 ff. 160 ff.

Såsom primära förefalla blott _hel_ f., _syn_ f., _viđ_, möjl. _ben_ f. Till de öfriga är grundordet i allmänhet lätt att uppvisa t. ex. _øy_ — got. _ahva_, _hredjar_ — l. _scrotum_, _klyf_ väl : _klof_ 'klyfta' o. s. v. — se Schl. a. s. — _Egg_ f. må dock ingalunda med Schlüter be-

---

[1]) Isl. _ǽđr_ 'äjderhona' ~ sv. diall. _åd_ Rz. (Rqv. IV. 114. Tamm Fonetiska kännetecken etc. 63) är en _i_-stam = sskr. _āti-_ (Kluge Et. Wb. Eider). Af sv. diall. _*ǽđra_ = _ära_ kan man sluta, att nom:_r_-et någon tid varit 'radikalt'.

traktas som en *jô*-stam Det är som bekant = l. *ac-iē-s*, och de lat. *iē*-bildningarna hafva af Danielsson Om de ie. fem. st. på -*ī* s. 24 ff. identifierats med de ie. stammarne på -*ī*-, (jfr t. ex. l. *s-iē-s, s-ī-mus*), hvarom senare Brugmann Grundr. II. s. 313 ff. Ordet är alltså till sin bildning närmast att jämföra med de under a) behandlade. — *Elfr* f. hör ej häller hit såsom varande *ĭ*-stam = l. *Albis* Bugge Ark. II. 209. Jfr *ǽđr* 'äjder' a). Vidare har en *r*-stam kommit att hamna i de isl. *jô*-stammarnes sköte: isl. *ǽđr* f. ~ ags. *ǽdre* f. 'ådra' Joh. Schmidt Die pluralbild. s. 198. — Isl. *mykr* har ock biformen *myke* såsom de abstr. *fyllr* — *fylle, helgr* — *helge,* om hvilka se J. Schmidt Die pluralbild. s. 72.

I sammanhang härmed har jag att behandla två intressanta ord, som också föras till de långstafviga *jô*-stammarne: *herđr* f. 'skuldra', *festr* f. 'band'. Dessa ord, som rent formellt tyckas förhålla sig till resp. adj. *harđr* och *fastr* som *røyđr* : *rauđr* (se ofvan) och *grøy* : *grár* (se nedan), anser jag vara nordiska kvarlefvor af den dem ursprungligen tillkommande flexionen som fem. till adjektiviska *u*-stammar, resp. *hardus* (= got.; fht. *herti* såsom *ja*-stam Braune Gr. § 251) och **fastus* (fht. *festi* Br. a. st.). Vid min förklaring af dessa ord följer jag och tillämpar särskildt J. Schmidts utredning af nominativformen *ylgr* s. 72.

Fem. till adjektiviska *u*-stammar hafva (Brugmann Grundr. II. 315. J. Schmidt anf. st.) antingen varit identiska med mask., såsom got. nom. fem. sg. *hardus,* eller bildade med det omtalade motionssuffixet -*ī* ∵ got. **hardi* (= lit. *karti*), got. stam *hard-jō-* (= lit. *karcziō-*), till hvilken de oblika kasus bildats i got.; fht. uppvisar äfven i nom. mask. (*herti, festi*) samma formation, och i isl. ha vi den enligt mitt förmenande i dat. sg. *herđe* = got. *hardjai,* ack. sg. *herđe* = got. *hardja* samt hela pl. till nom. *herđr, festr* för **herđe* och **feste,* hvilken regelrätta nom. *fæste* (Sdw.) förekommer i fsv. dels som fem. och dels som neutr. Denna isl. nom. är antingen att förklara som en anslutning till de redan förefintliga typerna *gyltr, ylgr* (< **ylger* enl. J. S:s förklaring < -*is*, alltså tillhörande hans s. k. I klass, en anslutning, som var helt naturlig, då öfriga kasus voro till ändelsen identiska), eller tillhöra dessa substantiverade adj. just samma "I kl." på -*īs* (såsom lat. *suāvīs* ~ sskr. *svādvī*), då nom. *herđr* får — analogt med S:s förklaring af *ylgr* — anses stå för **herđer* på grund af anslutning till de adjektiviska fem. *ĭ*-stammarne (t. ex. got. *hrains* < **hraini-s* = sskr. *śrēṇi* Kern K. Z. XXII. 554). — Såsom en med *herđr, festr* analog bildning fattar jag äfven isl. *gørve* f. 'dräkt', fem. till adj., part. *gǫrr*, som är en *u*-stam enl. Noreen Sv. Landsm. I. 692.

Det kunde emellertid hafva tyckts tillräckligt, att för förklaringen af *festr, herđr* helt enkelt hänvisats till Schmidts af *ylgr*; men det kan måhända för S:s teori vara af någon vikt att visa, det denna anslutning i nom. sing. till *ĭ*-stammarne just skett i ett par **adjektiv**, som sedan substantiverats. Man vet annars just ingen anled-

ning för en substantivisk nominativ **wulʒwiz* att ansluta sig direkt till nom. fem. af adjektiviska *ī*-stammar. *Festr* och *herđr* antar jag alltså vara en mellanlänk i utvecklingen och det egentliga upphofvet till den nominativus på *-r*, som de s. k. långstafviga *jô*-stammarne antagit, icke blott de gamla moverade *î*-st:ne såsom *ylgr* [1]), utan äfven faktiska *jô*-st:r såsom *ermr* < **arm-jô-* ∴ 'den till armen hörande', dessa senare noga att skilja från de förstnämda. — *Abstrakta* bildningar på *jô* såsom t. ex. fht. *diubia* f. 'stöld' äro *fylle* f.: *fullr*, *helge* f.: *heilagr*, och äfven dessa ha som *ermr* för **erme* slutit sig till *herđr* och *festr*, ehuru från början bildningar af helt olika upprinnelser. Det behöfver nämligen knappt påpekas, att samma förklaring som gäller för de gamla *u*-, *-î*-stammarne *festr*, *herđr* i alla händelser icke är på sin plats i fråga om abstr.-bildningarne till de två *a*-stamsadjektiven *fullr* och *heilagr*. — Vidare en tredje synpunkt: vårt **herđe*, mov. fem. sg. af II kl. till *hardus* hafva vi måhända i subst. *herđe* f. 'hårdhet', fem. sg. **feste* i subst. *feste* f. [2]) (att jämföra med de substantiverade adj. *nyt*, *sifjar*, *várar* § 1), fem. sg. till got. *alþeis* måhända i subst. *elle* f. Jfr got. *triggwa* f. substantiveradt af *triggws*. — Och ändtligen för det fjärde har en *-în*-stam hamnat i denna deklination: *byrđr* < **byrđe* = fsv. *byrþe* = got. *baurþei* (såsom kanske ock *fyllr*, *helgr* jämte *fylle*, *helge* — se ofvan).

Äfven om emellertid vissa här framkastade hypoteser äro oriktiga, framgår det dock af det redan anförda, hvad som väl f. ö. torde vara kändt för mången, att de här behandlade bildningarna, som vid första anblicken kunna förefalla tämligen enhetligt hopkomna, hafva eller kunna hafva de mest skilda upprinnelser:

vara moverade fem. på *-īs-* såsom *ylgr*, *iē*-stam såsom *egg*, substantiverade adj. på *(-us)*, *ī(s)* såsom t. ex. *herđr*, bildningar med 'tillhörighetssuffixet' *jô* såsom *ermr* för **erme*, *øy*, abstr. på *-jô* eller *-în* såsom *fyllr*, *byrđr*, *ī*-stam såsom *elfr* och möjligen rent primära bildningar på *-jô* såsom *hel*. Liknande företeelser möta oss öfverallt på ordbildningens område.

C) *Neutrala ja-stammar.*

a) *konkreta.*

I) Först några, som förefalla *primära.*

ber n. 'bär'; om — med Kluge Et. Wb. Beere — : sskr. √ *bhas* 'kauen', vore det ett part. fut. pass. 'det ätbara'.

dý n. 'dy', etymon?

flý n. = fsv. *fly* 'vattenpuss' Sdw. i sv. *gungfly* : √ *plu.*

høy n. 'hö', part. fut. pass. 'das zu Hauende' : *hǫggva* Kluge N. St. § 74; kanske dock helt enkelt afledt af ett subst. = isl. *há* f.

hý n. 'tunna hår, dun' Fr.² : √ *sku* 'betäcka'.

kyn n. 'släkt, kön' (ett slags part. fut. pass.?) : √ *gen.*

mý n. 'mygga' < **miu-ja* Bugge P. B. B. XIII, 505; Noreen Urg. judl. 97.

---

[1]) N. b. om de ej, såsom ofvan framhållits som möjligt, ha ie. *s* i nom.

[2]) Den förmodan, att de värkliga *iô*-stammarne äro de af typen *fiske*, har för c:a 4 år sedan framstälts af prof. Noreen å akad. föreläsningar.

veđ fsv. *væþ*, *vaþ* n. 'pant, vad' (ett slags part. fut. pass.?) till √ *vedh*, *vadh* (se närmare Kluge Et. Wb. Wette) : got. *gawidan* 'verbinden', pret. *gawaþ*. Jfr *váttr* § 1. B).

vigg n. 'häst' (= ags., fsv.) : *vega* (eller sekundärt till *vegr*?).

Andra af Schlüter 27—32 såsom primära upptagna äro ännu osäkrare än dessa. Isl. *bygg* hör ej hit: det kan ej vara ett ie. **bheu-io-* såsom Streitberg P. B. B. XIV. 179 antar, ty ags. *béov* böjes som en *wa*-stam; ursprungligen har väl ordet, såsom antas af Noreen Ark. I. 166, tillhört *u*-flexionen.

Innan vi öfvergå till dem, som äro eller förefalla att vara sekundära, må först några aflägsnas, som man plägat räkna hit. Brate har Bezz. B. XI. 184 på grund af J. Schmidts framställning K. Z. XXVI. 345 sammanställt isl. *ver* n. 'the sea; a fishingstation' med fht. *warid* 'insula', anseende ags. *vær* såsom växelform till ett **varaþ*. Jag skulle vilja tillägga, att den af honom nämda tredje växelformen ags. *varođ* 'ufer' har sin direkta motsvarighet i isl. *vǫr* f. 'a fenced-in landingplace, harbour', yngre 'creek' Vgf., *vǫrr* B. Analogt kunde man möjl. ock förklara isl. *sel* n. (g. pl. *-ja*) 'säterhydda', att jämföra med got. *saliþ-wôs*, fht. *selid-a* 'härbärge', såvida man icke i detta ord hällre ser ett enhetligt suffix ie. *-tv-* [1]). Vid sidan af denna konsonantstam står isl. *salr*, böjdt som *i*-stam, men urspr. *-s*-stam som ags. *salor* (jämte *sęle*) visar. — Kanske *sker* n. (g. pl. *-ja*) < **skariþ*. Jfr *skarđ* 'bärgsklyfta'.

II. De *sekundära* neutrala *ja*-stammarne, som beteckna konkreta (incl. de jämförelsevis få, som anförts af Schlüter s. 96 ff.), äro:

a) *denominativa*.

1) af *substantiv* afledda:

aa) dels sådana, där suffixet *ja* utöfvar sin egentliga funktion att uttrycka *tillhörighet* (härstamning, det af grundordet förfärdigade o. d.):

isl. *bléte* 'hvad som användes vid blotande' Fr.[2] : *blót* n.

brýne 'brynsten' Fr.[2] : *brún* f. 'skarp kant, egg'.

egg 'ägg' svårligen med Schlüter, Kluge m. fl. : *avis* 'fågel'.

erfe, fsv. *ærve* 'arföl' Fr.[2] Rqv. VI : *arfr*.

eske, da. *Æske* 'kar, eg. det af askträ förfärdigade' : *askr*, som ock såsom i sv. kan ha samma betydelse. Pd.: fsv. *æskia*.

(*øyke* 'åkdon' Vgf. : *øykr* m. 'dragare'; här är suffixet *-a*-).

fløy 'skepp' = gr. *πλο-ιο-* : gr. *πλό-ο-* 'Schiffahrt' Schl. s. 96; är äfven fem. Fr.[2]

fyl 'föl utan afseende på kön' : *fole*. Jfr *fyl(j)a*, mov.

helse 'halsband' 'det till halsen hörande' Fr.[2] : *hals* m.

knýte 'knyte' : *knútr*.

kylfe 'den öfversta kägelformiga delen af skeppets förstam' : *kolfr*. Pd.: *kylfa* 2. hos Fr.[2]

skíđe 'skida' Vgf. : *skíđ* n. 'Scheit, Holz'; (i afljudsförhållande till isl. *skeiđer*).

stef 'värser, som återkomma på bestämda ställen i ett skaldestycke' : *stafr* m.

stykke 'stycke' : *stokkr* — se nedan.

tyrve 'töre' (< **tirw-ja-*) : *tjara* (< **terw-*).

---

[1]) Jfr t. ex. sskr. *pitrtvá* n. o. a.

venge 'hufvudkudde', gotl. *vänge* d. s. : *vangr* 'kind'; om ordet se F. Jónsson Ark. V. 289.

víge 'ställe lämpligt till försvar' Vgf. : *víg* 'strid'.

þile 'brädvägg' Vgf. : ags. *þel* 'bräde'. Pd.: *þilja*.

(mann-)éle 'usling'. : isl. *ól* = fht. *wuol*, ags. *vól*. Bj. Magn. Ólsen. Aarb. f. nord. oldk. o. hist. 1886 s. 195. (Fritzner[2] väl med orätt : adj. *óll*.)

no. *sende* 'bryne af sandsten' Aa. : *sand*. Pd.: sv. diall. *sänna*, *sända*.

sv. diall. **hyre* 'ide' dalm. (Noreen Ordl.) : sv. *huf* ·.· 'det hvälfda rummet'.

slöke 'kvanne' växtn. : isl. *slok* n. 'ränna'; om anledningen till namnet se E. Fries Sv. växtn. s. 112.

vättne 'ställe för vattning' Rz. : *vatten*.

Denna suffixets egenskap att uttrycka 'tillhörighet' ligger den att bilda *diminutiver* mycket nära. Ett sådant är tydligen isl. *stykke* : *stokkr*. Hit höra naturligtvis äfven några ord af ringaktande betydelse såsom sammansättningar med *ill-* : *-dýre*, *-fygle* (äfven koll.), *-hvele*, *-hrysse*, *-prelle*, *-yrme*; isl. *auvird(e)* n. 'usling' Fr.[2] samt benämningar på troll, vidunder o. d. t. ex. *skrípe*, *skyrse* eller *skysse* (: *skars* eller *skass*); jfr fht. *abaguti* n. 'afgud', *mermenni* n. 'näck', sv. *åbäke* o. d.

ββ) dels sådana ord där afledningen har enahanda betydelse med grundordet:

isl. *beite* Fr.[2] : *beit* f. Pd.: *beita*.

bende Fr.[2] : *band* n. Pd.: *-benda*.

beste, sv. diall. *bäste* Fr.[2] Rz.: *bast*.

brýste Vgf. Add. : *brjóst*.

byrðe 'skeppsbord'? Vgf. Fr.[2] : *borð* n.

byrge 'förskansning, vall' Fr.[2] : *borg* f.

bóle Fr.[2] (= fsv.) : *ból* n.; därjämte fsv. *a-*, *hembole* n. Sdw., yngre anslutning till *bol*.

díke '1) — *fen*. 2) dike' : mht. *tîch* m., ags. *dic* (eng. *ditch*) — se Kluge Et. Wb. *Teich*. Vgf. uppger ett isl. *dík*.

dýke Fr.[2] : *dúkr*.

eiðe Fr.[2] : *eið* n.

enge Fr.[2] : *eng* f. o. n.

eple 'trädfrukt; äpple' Fr.[2] : fht. *apful* m.

fleske Fr.[2] : *flesk*.

fylke 'skara' — se Fr.[2] : *folk* n.

fýre : *fúrr* 'feuer', poet. Eg.

gerðe 'gärde' Fr.[2] : *garðr*.

heime i smns. såsom *heimisgarðr* Fr.[2] : *heimr*.

hepte 'handtag, skaft' Fr.[2] = fht. *hefti* n. : *hapt* n. 'band' Fr.[2] Pd.: fsv. *hæfta*.

herfe 'harf' Fr.[2] : *harfr*.

híðe 'ide' Fr[2]. : *híð* n.; formen *íðe* ur sammansättningar såsom *ulfíðe*.

hrefne 'fämte bordet på ett skepp' Fr.[2] : ?

hrøyse 'stenrös' Fr.[2] : f. pl. *hrøysar*.

hverfe 'bygdelag' (i ortsn.) Fr.[2] : *hvarf* d. s. (i ortsn.) Fr.[2]

hyrne 'hörn' Fr.[2] : *horn*. Pd.: *hyrna*.

hónsne 'höns' Fr.[2] : *hónsn*.

kerfe 'bundt, knippa' Fr.[2], yngre anslutning till *kerf*, *kjarf* n. för äldre *kirfe* n., som Vgf. uppger utan citat.

klæðe 'kläde', afledt af ett lånadt **klǽð* = ags. *cláð* 'kläde'.

kýle 'böld' Fr.[2] Jfr *kúla* Fr.[2]

líke 'lekamen' Fr.[2] : *lík* n.

niste 'spänne, nål' Vgf. : *nist* n.

reiðe 'implements' (af olika slag) Vgf. : *reið* n. Pd.: *reiðe* m. *reiða* f.

renge — se Vgf.; etymon?
røyfe 'fårull' Vgf. : ags. *réaf.*
ripte 'kläde' Vgf. : isl. *ript* f.
[*róđe* 'åra, roder' Vgf. hör, om : *róđr* (g. *-ar*) Fr.[1], till *aa*) ∵ 'det till rodden hörande'].
róđre d:o Vgf. : ags. *róđer.*
skepte Vgf. : *skapt* n.
skøyte 'pil, kastspjut' : **skaut-* = mht. *schôz* m. 'Geschoss'.
skýle Vgf. = sv. diall. Rz. : *skjól* n.
slitre 'trasor' Vgf. : *slitr* n. Vgf.
smíđe 'smide' Vgf. : *smíđ* f. Vgf.
snáđe 'måltid, mat' Vgf. Fr.[1] : *snáđ* n.
snøre 'snöre' Vgf. : fht. *snuor.*
stefne 'förstam' Vgf. : isl. *stafn* m.
sáđe jfr sv. *(ut-)säde* : *sáđ* n. d. s.
sørve 'rustning o. d.' Vgf. : got. *sarwa-*.
teđe 'gödsel' Fr.[1] : *tađ* n.
trýne 'tryne' Vgf. Jfr *trjóna* f.
typpe 'topp' Vgf. : *toppr.*
týge 'don i allm.' Vgf. : mht. *ziug* d. s.
venge Vgf., sv. ortsn. *Vänge* : *vangr* väl närmast 'inhägnadt fält'.
þveite 'landstycke m. m.' — se Vgf. : *þveit* f.
no. diall. *öse* 'flodmynning Aa. : *óss*. Jfr sv. *Lödöse* Kock Ark. IV. 177.
fsv. *bryske* 'brosk' Sdw. : *brusk* n.
ilæte 'kärl' Rqv. VI. : isl. *ilát* n. d. s. Fr.[2]
læghe 'liggande trädstammar' Sdw. : isl. *lág* f. d. s. Fr.[2]
læghre 'läger' Sdw. : isl. *legr* n. (: *leg* = *hatr* m. : fsv. *hat* Sdw.), fsv. *lægher* n. 'samlag' L. (att skilja från lånordet *lægher* 'fältläger').
gsv. *spänge* 'spång' Dahlstjerna (Norelius Ark. II. 273) : *spang.*
sv. diall. *hänke* Sörb. Nilén : sv. *hank.*
mylle Rz. : *mull.* Pd.: *mylla.*
ränge 'gles inhägnad' Rz. : *rång* 'oklufvet gärdsle' Rz.
ränne 'det lösa loftet af stänger på en höskulle' Rz. : da. diall. *rån(e)*, *rånde* med ung. samma bet. (särskilt stänger för hönsen). Molbech Dial. lex. s. 484.
snyte '1) trut 2) hörn 3) vinkel' Rz. : *snut* m. Pd.: *snyta* Rz.
sörpe 'affall m. m.' Rz. : isl. *sorp.* Pd.: y. fsv. *sørpa.*
yde (ye) n. 'tät småskog' Rz. : *viþer* 'skog' eller närmare till en nom. **yþer*, hvars *y* regelbundet uppkommit i *u*-kasus, då ordet, som bekant, är en *u*-stam. Med afs. på formen jfr *-viđe* Fr.[1], *grēne*, diall. *skäle* m. fl.

Nu några ord om anledningen till att orden i denna grupp utvidgats eller förefalla utvidgade till *ja*-stammar, då man har svårt att upptäcka någon skilnad i den betydelse, som tillkommer afledningen och dess grundord. För det första kunna *i*-stammar ligga till grund, och suffixet är då endast *-a-*. Så kan vara fallet med *snøre* : *snuor*, om detta sistnämda < **snōwri*, J. Schmidt, Die Plur. bild. s. 200. Möjligen så ock med det abstr. *minne*, om direkt : l. *menti-* (ss. 37. 38). — Några hafva sannolikt uppkommit ur sammansättningar, där *ja*-utvidgning — särskilt inom de germanska språken — är synnerligen vanlig. Se härom Kluge i Pauls Grundr. I. 396. Ex.-samlingar bl. a. hos Grimm Deutsche Grammatik II., Schlüter s. 99, Kluge N. St. § 76, Falk Ark. IV. 353. Jag kan dessutom nämna: af dem, som beteckna personliga konkreta: *merhryssc* jämte *-hross* Vgf., *unghryssc*, *grádýre* Fr.[2], *rá-*

dýre — alla enl. lex. med singular betydelse; *ja*-sufixet tycks här ha samma *individualiserande* funktion som i följande sammansättningar med *-menne: dýr-* Vgf., *fyrir-* Fr.[2], *gamal-* Fr.[2], *góđ-* Fr.[2], *gǫfug-* Fr.[2], *harđ-* Fr.[2], *ítr-* Vgf. (jämte *ítrmađr* Vgf.), *konung-* Vgf. 'kunglig person' (jämte *konungmađr* Vgf. [1]). För vissa af dessa: *dýr-, fyrir-, ítr-, konung-menne* ange lex. endast sing. bet., för *gamal-, góđ-, gǫfug-, stórmenne* både sing. o. koll. bet., för *rík-* och *ungmenne* endast koll. Af dem, som beteckna sakliga konkreta: *and-, for-dyre, armbryste* (: mht. *armbrust*), *blótnøyte* (: *blótnaut*); *bratt-, lág-, viđlende*; nisl. *eingirne* < *-gerne* — se Kock Ark. IV. 173, *dyrigætte (dyra-), haglende*, fsv. *krasmæte*, usv. *innanmäte, lystmäte : mat* (det senare numera i abstr. bet.), *innandöme, kungadöme*, n. pr. *Osminne* o. d. < *-mynne* 'mynning'. Af förekommande smns. på *-ja* finnes emellertid ett antal kortstafviga t. ex. *býflyge, hunangsflyge, hádege, illgrese, stórhvele, ungviđe, bekk-, skjald-, veggþile, láfafile*. Om dessa har det antagits, att de äro analogiskt bildade efter de långstafviga. Jag framhåller fortfarande denna möjlighet, ehuru sedermera Streitberg P. B. B. XIV. 165 ff. sökt uppvisa, att t. ex. ett *þile* är att förklara såsom utgående från ett **þil-ja* i motsats mot *kyn*, analogiskt < **kun* < **kun-i* (för hvilken sistnämda grundform ju som bekant fsv. *alskons* talar). Så tilltalande än detta kan förefalla, vågar jag dock ej tillmäta det någon afgörande betydelse, då ju i alla händelser dubbelheten i 1 p. sg. pr. ind. *svef, stýre* kvarstår. Alltnog: från smns. såsom de ofvannämda tränne med *þile*, har, synes det, den enkla formen *þile* kommit. — På tal härom torde det förhållandet böra påpekas, att någon kortstafvig smns. på *-ja* (efter parad. *kyn*) t. ex. ett **stórhvel* — mig veterligen — icke kunnat påträffas. — Antingen och i allmänhet äro smns. med kortstafviga ord outvidgade t. ex. af *stafr* åtminstone 14 st., af *dagr* c:a 5 t. ex. *þingdagr*; eller förete de samma prägel som de långstafviga t. ex. *hádege*; eller äro de vordna *n*-stammar såsom *líkhame* : *líkhamr, dauđdage* o. s. v. Om anledningen till att alltså smns. såsom t. ex. **stórhvel* saknas, har jag ingen grundad mening. — F. ö. har kanske *ja*-suff. i några af de ofvan anförda enkla orden haft någon specialiserande värkan, som icke kan i hvarje fall preciseras (analog med den, som tillkom *n*-suffixet t. ex. *geire* 'bladet på ett spjut' : *geirr* 'spjut').

γγ) kollektiver.

Det inom de nord. spr. mäst värkande kollektiv-suffixet är *ja*, hvilket i de öfriga germanska spr. enl. Kluge N. Stl. § 65, då det nämligen ej är satt i förening med pref. *ga-* (som naturligtvis i isl. i de flästa fall skulle bortfalla), endast uppträder i några strödda bildningar. Vanligast i smns. t. ex. *býflyge* n. *(býflugor)* — andra ex. från isl. se Falk Ark. IV. 353. F. ö. i följande enkla ord [2]):

---

[1]) *Konungsmađr* däremot betyder 'a king's man'.

[2]) De *ja*-bildningar, för hvilka sådana ord ligga till grund, som själfva ha koll. bet. såsom t. ex. fsv. *læghe* : isl. *lág* — se *ββ*).

fidre 'fjäderbeklädnad' Fr.[2] : *fjǫðr* f.
søyme 'strings of sinews of whales, cattle' Vgf. : *saumr* m.
þýfe, tjufgods' Vgf. : *þjófr*.
no. *røde* 'åror' Aa. Jfr s. 33.
fsv. *byske* 'buskar' Sdw. : *buske*. Jfr diall. *alabyskje* n. 'små alskogar' fl. Rz.
nsv. *strö* = isl. **strøy* < **strawja* : *strá*, sv. *strå* (= *høy* : *há*); är kanske dock att fatta som nybildning till verbet såsom nht. *Streu*.
sv. diall. *hämse* 'agnar m. m.' Sörb. Nilén : *hams*.
räfte 'takstänger' vg. Rz. : *raft*. Jfr *refte* nedan.
röte 'rotstockarna af kvickroten, som läggas upp att torka' E. Fries. Sv. växtn. s. 104 : *rot*.
skäle 'samling af skal eller skidor' vg. Rz. : *skal*. Obs.! kortstafvigt såsom *þile* o. a.
äxe 'sädeskärfve' — se Rz. s. 845 : fsv. *ax*.

En bekant grupp af kollektiver bilda trädnamnen (i sammanhang med hvilka behandlas andra närstående ord):

birke till *bjǫrk*; *bøke* till *bók* — det af Schlüter anförda *bøyke*, behandladt af H. Möller K. Z. XXIV. 439, är osäkert och fins ej upptaget i Fr.[2]; sannolikt är det en efter *bøyker* 'a cooper' (jfr sv. *bökare*) uppkonstruerad form —; *eike* till *eik*; *eske* till *askr*, *espe* till *ǫsp*, *grene* (obs. kortstafvigt!) till *grǫn*, *hesle*, sv. diall. *hässle* jämte *hassle* till *hasl* (se härom nedan); *linde* till *lind*, *þelle* till *þǫll*, y. fsv. *thörne* n. : *þorn* (jfr *þyrner*), sv. diall. *älme*, *almc* till *alm*; jfr med afs. på dessa ords bildning slav. *trŭnŭ* m. 'törnbuske', hvaraf *trŭnije* n. 'Dornicht'. Jag vill dock fästa uppmärksamheten därpå, att det icke kan tagas för afgjordt, att här alltid föreligga afledningar med *-ja*, som äro direkt bildade på rotordet. Särskilt har man anledning att tveka i fråga om nyss anförda trädnamn. Då stundom i fsv. och än i dag i våra dialekter flera af dessa ord t. ex. *eke*, *hässle*, *espe* (n. pr. *Espe*) icke blott betyda virket af motsvarande trädslag, utan den plats, där dessa trädslag växa, synes det mig ligga nära till hands att direkt sammanställa flera af dessa ord med de bekanta västgermanska bildningarna på *-ahi*, hvilka äro att fatta som *ja*-utvidgningar af adj. på *-aha* (jfr framställningen ofvan af släktskapsorden *fedgar* etc.) och som beteckna orter, där beträffande konkreta i mängd förekomma. Se bl. a. Kluge Nom. Stl. § 67. Fsv. *hæsle* i betydelsen hasselskog, t. ex. i nom. pr. *Kaluundæhæsle* Sdw., jämför jag alltså närmast med fht. *hasalahi*, diall. *eke* 'ekskog' med fht. *eihhahi*.

På *-nja* ha vi *léne* n. 'a scythe, steel and iron welded together in a forge' till *lé(e)* 'lie' och fsv., sv. diall. *dyrne* n. 'dörrposter'. Om det förstnämda ordet är säkert till sin existens, har det sitt *-n* regelbundet såsom utvidgning af en *n*-stam (jfr *bogner*, *glitner* etc. ofvan); (etymon Bugge K. Z. XX. 10 : sskr. *lāva* 'das Schneiden); *dyrne* förefaller ha afledningen *-nja*.

På *-(i)þja* äro afledda:

isl. *kvende* koll. 'kvinnor' Fr.[2]; fsv. *qvindi* d. s. Schl.
fsv. *kærlde*, fgutn. *kerlde* 'mankön, personer af mankön' Schl.

Dessa ord äro till sin bildning närmast — enligt min mening — att jämföra med de bildningar på *-iþ-ja-* som från de vgerm.

språken anföras af Kluge N. Stl. §§ 60, 70, t. ex. fht. *jungidi* n. 'junges von tieren'. De äro dimin. eller koll. och gränsen dem emellan är stundom svår att uppdraga. — På samma sätt förklaras:

fsv. *(il)hydhe*, sv. diall. *ye, hie* jämför Rz. med isl. *hjú*, och Noreen anser P. B. B. VII. 443 n. 5 det uppkommet genom kontamination af *hy (*hivo)* och *þyþe* (i motsats mot Rqv. III. s. 281). Kunde man icke snarare föra det till dessa bildningar?

isl. *skóđe* 'skotyg' = fgutn. *skyþi* med samma bet.

fsv. *thilde* 'golfbräder' St. L. till *þil* 'tilja', som kollektiv vida spridt äfven i våra diall.

sv. diall. *mägde* 'pack, följe' Rz., väl till germ. *magus* 'gosse, dräng'. (*slagde* pl. 'afhuggna trädstammar etc.' Delsbo — se Rz. Formen kan jag ej närmare bestämma.)

2) af *adjektiv och småord* afledda:

isl. *enne*, 'panna' Fr.[2] : pref. *ann (and)* 'emot' (i t. ex. sv. *andlit* och isl. *ender*[1]).

góđe 'nyttiga ting' Fr.[2] : *góđr*.

hyske 'familj' = fht. *híwiski* n. måste tydligen fattas såsom bildadt på ett adj. *híwisk-*; *-sk-* är intet kollektivmärke.

inne 'bostad, härbärge' : adv. *inn*. Jfr eng. *inn* 'värdshus'.

ryđ 'rost' : mht. *rot* 'röd'. Pd.: fslav. *ružda* (< *-dh-j-*). Jfr diall. *rosk* < **rudh-qo-*.

no. *smæe* 'småfä' Aa. : isl. *smár*.

fsv. **skyrte* > gsv. *skörte* 'skört' Rqv. VI. : **skurter* = fht. *skurz*, ags. *scort* 'kort'. Pd.: *skyrta* > nsv. *skjorta*.

sv. diall. *skälle* 'slösäd' : *skäll* 'mager, klen' Rz.

Osäkert är, huru *grey* och *kiđ* skola fattas:

grøy n. 'hynda' : **graw-ja* (i aflj.- förh.: *grár*) liksom *røyđr* (se ofvan!) : *rauđr*.

kiđ n. sv. *kid* kan, synes mig, vara en neutral bildning på ie. *-tịa* : g. √ *kī* i got. part. *uskijans* 'hervorgekeimt', fht. *chî-mo* m. o. a. En alldeles parallell bildning, ehuru med lång rotvokal, vore då fht. *frumikîdi* 'sprössling'. *Kiđ* : √ *ki* = neutr. af got. *alþeis* : √ *al*.

β) *deverbativa:* en sådan kategori bör äfven här afskiljas; hithörande ord hafva en agentisk (instrumental) betydelse. Hit böra först och främst föras:

isl. *milte* n. 'mjälte' < **milt-ja* till germ. v. *mĕltan* 'erweichen, schmelzen' ∵ medel att smälta 'in Rücksicht auf das der Milz zugeschriebene Verarbeiten, Auflösen, Flüssigmachen verschiedener Säfte' (Kluge Et. Wb. Milz); fsv. *miælte* m. < **melt-an*. Som vårt verb tydligen är ett s. k. *d*-presens såsom l. *laedo*, isl. *meta* m. fl., bör man föra hit got. *mil-deis* 'den uppmjuknade' (jfr sv. *mild*väder, v. *milla*), hvilket då förhåller sig till en urspr. √ *mel* såsom got. *alþeis* 'den uppvuxna' till v. *alan* 'växa', isl. *kaldr* till *kalan* 'frysa' o. s. v.

herbirge n. jämte yngre *herberge* n. 'härbärge' < **birg-ja* till germ. v. *bĕrgan*; *herbyrge* är väl en bildning på rotstad. *burg-*; häraf ock möjl. *-birge* såsom *-minne* < *-mynne* o. a. ex., anförda af Kock Ark. IV. 163.

Dessa två ord äro med *-ja*-afledning uppkomna på presensstadiet af germ. starka verb. Men här ha vi egentl. att anföra några bildningar på *-ja*-verb, analoga med de i det föregående nämda *prýđer* etc., *dynr* etc., *beiner* etc. samt neutrala abstr. såsom *fygle*

---

[1]) Ordet förekommer direkt substantiveradt i da. diall. *and* 'panna'. Molbech, Dial. lex.; Feilberg, Ordb.

etc. se nedan. Som dessa icke, så vidt jag vet, hittills behandlats, anför jag dem här:

isl. *deile* 'kännetecken' Fr.[2] : *deila.*
kenne 'märke' Fr.[2] : *kenna.*
køyre 'piska o. d.' Fr.[2] : *køyra.*
leiđe 'förlig vind' Fr.[2] : *leiđa.*
leite 'förhöjning i landskapet, som gifver utsikt öfver detsamma' Fr.[2] : *leita* 'söka, leta'.
løyne, fsv. *løne* 'gömställe' : *løyna*, *løna*.
lýse 'belysningsmedel' Fr.[2] : *lýsa*.
isl. *spenne* = sv. *spänne* : *spenna*.
stille 'hviloplats' Vgf. : *stilla.*
stýre Vgf. = sv. *styre* : *stýra.*
fsv. *brænne* 'brännjärn' Sdw. : *brænna.*
mætte VGL., diall. *mätte* : *mætta.*
sv. *hänge* : *hänga.*
sänke 'sänklod' : *sänka.*
sv. diall. *täppe* '1) gärdesgård, grind 2) täppa' Rz. : *täppa.*

Hit kunde man ock föra det af Schlüter s. 30 omnämda *brýne* 'brynsten', instr. till *brýna*, jfr dock *a*) 1) *aa*). För betydelsens skull kunde man ock vara böjd att anse *gerđe* på enahanda sätt bildadt.

Rörande dessa må — såsom i fråga om typerna *prýđer*, *beiner*, *dynr* — betonas, att afledningen närmast är *-a*, då ju *ja*-verb ligga till grund.

b) *abstrakta.*

Schlüters framställning af de enligt hans mening primära neutrala bildningarna på *-ja-* företer en brokig blandning af helt heterogena elementer. v. Bahder har s. 50 antydt åtskilliga kategorier, som böra hållas i sär. För att få en öfversikt af hithörande ord vill jag emellertid föreslå en indelning, analog med den i a) använda.

I. *Primärbildningar.* S. 51 skiljer v. Bahder på en kategori af abstrakta, hvilkas rotvokal uppvisar det s. k. normala afljudsstadiet. "Hier war ein vermittelndes verbaladjektiv schwerlich jemals vorhanden". Det förefaller mig ligga nära till hands att just i dessa ord germ. **gleu-ja* (> **gliu-ja*) = isl. *glý*, **heu-ja* = isl. *hý*, **vît-ja* = isl. *víte*, se de få spåren af abstr. af samma art som de ofvan behandlade *dý*, *flý*, *ský* etc. (där jag ock upptagit nämda *hý*). — Här är ock platsen att erinra om några subst., som förefalla mig bildade på suff. *-tya* af samma art som t. ex. l. *spa-tium* o. a. Schlüter anför inga ex. från germ. språkområde, Falk P. B. B. XIV. 51 några hithörande adj. Sådana kunna emellertid förefinnas i

isl. *kynne* sv. *kynne*; detta ords betydelse synes icke ligga fjärran från den, som tillkommer ett urspr. part. necess.; kanske är det dock närmast att jämställa med got. *kunþ-ja-* n. 'kunskap', som är afledt af adj. *kunþs*.
minne '.' eg. 'det som bör ihågkommas' jfr got. *ga-minþja-*; fht. *minna* är en *jô*-afledning af samma rot eller < **mindjô* (hvarvid urg. *ndj* > *nj* Kluge Pauls Gr. I. 333) = isl. *minjar* f. pl. 'minne af någon' Fr.[2]
På annat sätt böra *elđe*, *ynđe* fattas. — Om *vitne* se nedan.

II. *Sekundär-bildningar.*

a) *denominativa:*

1) af *substantiv* afledda:

aa) dels en liten grupp af abstrakta, som äro afledda af substantiv, som beteckna personliga konkreta (dessa äro närmast att jämföra med dem under a) *β*) anförda).

grenne 'Forhold med *grannar* i en *grend*' [1]) (jfr *grendarfar*) Fr.[2] : *granne*.
mæge 'släktskap' Vgf. : *mágr*. Pd.: *mægđ*.
nøyte 'kamratskap' Vgf. : *nautr* (synnerligen vanl. i smns. såsom t. ex. *mǫtu-, fǫru-, ráđu-, lǫgu-nøyte*; att skilja från *nøyte* 'bruk', som har ett annat grundord).
vátte 'vittnesbörd' Vgf. : *váttr* m. 'vittne', t. ex. i *eiđvátte*, fsv. *eþingsvætte*.

Såsom tillhörighetssuffix uppträder *ja*-afl. vidare i ordet *sinne* 'sällskap' : *sinn*, got. *sinþa-*, ags. *síđ* 'resa, väg'.

ββ) dels sådana där afledningen har enahanda betydelse med grundordet; här anföras för fullständighetens skull äfven de hos Schlüter s. 96 ff. upptagna:

brigđe : *brigđ* f. Fr.[2]
brigđe : *brigđ* n. pl. Fr.[2]
brigsle Fr.[2] Vgf. : *brigsl* n. Vgf.
(ú-)dæđe Fr.[2], fsv. *odædhisdrænger* Schl. : *dáđ* f. Fr.[2] Jfr *fordæđa*.
døme : *dómr* m. Fr.[2]
eđle : *ađal* n. Fr.[2] *ǫđle, øđle* (< _*ađul-_).
gilde : *gjald* n. Fr.[2]
hløyte : *hlaut* f. Fr.[2]
hnøy(k)sle Fr.[2] Vgf. : *hnøyksl* n. Vgf.
høfe Fr.[2] : *hóf* n. Fr.[2] Pd.: fsv. *høva* Sdw.
ife obs. kortstafvigt! : *if* n. Fr.[2] Pd.: *ife* m. — se § 9.
løyfe : germ. *lauba-* t. ex. ags. *léaf*.
life : isl. *lif* n. Fr.[2]; smns. *hrein-, saur-life*.
lynde vanl. i smns. : *lund* f. Fr.[2] Pd.: *lunderne*.
læte : *lát* n. Fr.[2] — se s. 40.
merke : *mark* n. Fr.[2]
minne, om direkt : l. *men-ti-*, vore afledt med blott *a*-suff. Pd.: lat. *men-ti-ó* — se s. 37.
mæle : *mál* n. Vgf. såsom de följande:
ræđe : *ráđ* n.
skipte : *skipt* n.
svefne, fsv. *symne* : *svefn* m. fsv. *sompn* (i *sompnkamar*). Noreen Sv. Landsm. I. 695.
sýne : *sýn* i smns. såsom *mis-, glám-sýne*.
-søne i *haptsøne* : *són* f.
tíge : fht. *zig*.
velde : isl. *vald* n.
væne : *ván* f. Pd.: *vænd*.
øđe : *óđr* m.
fgutn. *lyþi* 'hörsel' : *liuþ*. Kanske f. nsv. *hygge* : *hugg*.

Osäkert är isl. *fære* n. i uttr. '*gera e-t i almanna fære*' Fr.[2] Detta synes mig emellertid vara en *ja*-afl. af samma ord, som ligger till grund för got. *fêr-jan-* 'Aufpasser, Nachsteller'.

Äfven i många af ofvan anförda ord tycks *ja*-utvidningen leda sitt ursprung från sammansättningar.

Särskilt intressanta äro:

elđe '1) Avlen 2) Afkom 3) Ophold', som jag anser utbildadt af en kons.-stam *aliþ* (till v. *alan*), som bl. a. förekommer (Falk Ark. IV. 354) i smnss. såsom *ali-bjǫrn*.
kynde 'art, slag' Fr.[2], om < ä. *kynđe* : _*kuniþ_.
ynđe 'nöje, behag', *ja*-utbildning af en kons.-stam *wuniþ-, -aþ* (: got. *wunan*, isl. *una*), som bl. a. förekommer (Falk l. c.) i sammansättningar såsom *Una-vágar*. Jfr *synđ*, utbildadt af ett *suniþ* (: l. *sont-* = got. *liuhaþ* : fht. *lioht*).

2) af *adjektiv* afledda.

αα) Först några ord om de abstrakta (hvarjämte för sammanhangets skull åtskilliga af mera konkret natur), som äro afledda af

[1]) Obs. att — enl. Fr.[2] — fno. har en biform till *grend* f. näml. det likabetydande *grenn*, som sannolikt icke är någon gammal bildning. Samma form fins i Telemarken, där icke assimilation af *nd* förekommer — se Kock Sv. Landsm. VI. lvij.

verbaladjektiva på *-ja* (motsvarande t. ex. de sanskritiska på *-ya*; se Brugmann Grundr. II. 116, Falk P. B. B. XIV. 48, Streitberg P. B. B. XIV. 167; möjligen några ord på ie. *-i-* se Kremer P. B. B. VIII. 420). Dessa substantiva äro alltså icke afledda med suff. *-ja*, utan att jämställa med behandlade grupper af afledningar på *ja*-verb, såvida de ej rent af äro blotta substantiveringar af den neutrala form, som regelrätt tillkommer adjektiv på *-ja*. Hithörande substantiv äro (de få inberäknade, som Schlüter p. 27—32 anför, här med S. utmärkta):

fenge 'byte, rof', fsv. *(fiska-)fænge* 'fångst' Fr.[2] Sdw., möjligen : *-fengr*, anfördt af Falk s. 50; kan lika väl vara afledt af subst. *fang* eller *fengr*.

føðe 'lifsmedel' Fr.[2] : **føðr* = fs. *(un)fôdi* 'omättlig'. Jfr *vǽre* d. s. nedan.

føre 'läglighet' Fr.[2] S., fsv. *føre* Sdw. = sv. *före* '(godt) väglag' (med den ursprungliga betydelsen bevarad) : isl. *førr*, fsv. *før* 'i stånd att fara, farbar'.

genge, fsv. *gænge* 'bistånd' Fr.[2] C. J. Schl. (jfr *umgänge*) : *gengr*, fsv. *gænger* 'i stånd att gå, gångbar'.

gǽfe (i *guds g.* 2 ggr.) 'gåfva' Fr.[2] : *gǽfr* 'tjänlig', hvaraf *gǽfa* f. 'lycka'.

hǽle, fsv. *hæle* 'tillflyktsort' Fr.[2] C. J. Schl. : mht. *hæle* 'verhohlen'.

athǽfe, fsv. *athæve* 'uppförande' Fr.[2] Sdw. : isl. *hǽfr* 'brukbar' Fr.[2], fsv. *hæver* 'duktig' Sdw. Schl. felaktigt *-høfe*. Pd. : fsv. *athæve* f. Sdw., *athæva* f. (sv. pl. *åthäfvor*), *athæfdhe* Sdw.

kvǽðe = sv. *kväde* Fr.[2] S. : *-kvǽðr*.

lǽge = sv. (godt) *läge* Fr.[2] S. : *lǽgr* 'i stånd att ligga'.

nøyte 'bruk' Vgf. : *nøytr* 'brukbar' (såsom *nyt* f. 'bruk' = got. verbaladj. *-nutja*); att skilja från *nøyte* n. [ofvan *a*) 1) *aa*] : *nautr*.

nǽme 'mottaglighet (spec. för att lära)' Vgf. : *nǽmr* 'läraktig (såsom fsv. *nimne* d. s. : verb. adj. *nimin*).

skǽre 'sax' Vgf. : *-skǽrr* i det af Falk s. 49 anförda *hræ-skǽrr* 'leichenschneidend'.

**-skøðe* 'skada' Vgf. : *skøðr*.

støðe 'plats som något upptager' Vgf. : *-støðr*.

sǽte = sv. *säte* Vgf. S. : *-sǽtr*.

søre 'ed' Vgf. S. : *sørr* — se dock Brate Ä. VML:s ljudl. s. 64.

tøke 'hvad man bär i handen' Vgf. : *tøkr*.

vǽge 'vikt' Vgf. : *vǽgr*.

-ǽte 'hvad som är ätbart' Vgf. S. : *ǽtr*. Om nom. ag. *afǽta* se s. 43.

fsv. *-mære* 'rykte' Rqv. VI : *mær* = isl. *mǽrr*.

Svårt är att från dessa skilja de ord, som med afseende på form — obs. nästan uteslutande pret. plur. rotvokal — och betydelse ha tydliga paralleller bland de ofvanstående, ehuru intet *ja-(i-)* adjektiv står vid sidan. Sådana äro:

mǽte 'dyrbarhet' (anfördt äfven af v. Bahder s. 51) väl : **mǽtr* (: *meta* 'värdera' — *ǽte* : *ǽtr* : *eta* — *nǽme* : *nǽmr* : *nema* o. a.).

vǽre 'lifsmedel' Vgf. väl : **vǽrr* (: got. *wizôn* 'äta'). Jfr *føðe* d. s.

Mindre tvingande är det att anta, det *ja*-adjektiv ligga till grund för:

grøte 'hvad som orsakar gråt' Fr.[2], *hløge* (formellt = sv. *löje*) 'hvad som orsakar löje' Fr.[2] och det af Bugge Ark. II. 350 behandlade *ýke* (enl. B. < **øke*) 'overdrivelse'. Då dessa trenne ord till sin betydelse fullkomligt stämma med kausativerna *grøta*, *hløgja* och **økja* (= **wôkjan* 'öka' : *wakan*

[1]) Got. *wizôn*, *-wizns* Osthoff, Geschichte des Perfects 606 : √*ves* 'äta', hvaraf l. *vescor* Geldner K. Z. XXVII. 216, 260.

'växa' — se B. a. st.), antar jag dem vara s. k. deverbativa d. v. s. af dessa verb afledda af typen *bløyte* s. 41.

láte '1) ljud 2) uppförande' vållar ingen svårighet, ty det ansluter sig i sina två bet. osökt till *lát* n. 1) 2) hos Fr.^{2}

ββ) Vi öfvergå nu till värkliga *ja*-afledningar af adj. (eller småord). Suffixet har här samma användning som suffixen *-ín, -iþa* (i dess ursprungliga funktion) samt *-an, -ôn; -jan, -jôn; -ung* (i några få bildningar) och *-leikr:*

døyfe n. 'döfhet' Vgf. Add. : *daufr.* Pd.: *døyfe* f. Fr.^{2} (= got. *daubei*), *døyfa* f. Vgf., *døyfð* (= got. *daubiþa*) Fr.^{2} Vgf.

øyðe n.(?) 'ett ställes egenskap att vara obebodt, oodladt' : *auðr.* Fr.^{2} (*auðn* = **auþeins* : v. *øyða* är 'handlingen, hvarigenom något blir öde'.

frelse n. 'frihet' = sv. *frälsa* : *frjáls* Fr.^{2}

fróðe n. 'egenskapen att vara *fróðr*' Fr.^{2} Pd.: *fróðe* f. 'historisk kunskap' = got. *frôþei.* Got. *fraþi* tillhör möjl. den kategori, som här betecknas som primärt bildade — se v. Bahder s. 51.

heimile n. 'hemvist' : *heimell* Fr.^{2}

hrýfe n. 'eg. skroflighet' : *hrjúfr* Fr.^{2} Pd.: *hrýfe* f. och *hrufa* f. < **hriuðôn* [1]) (se § 1).

hylle n. 'välvilja, ynnest' : *hollr.* Pd.: *hylle* f., *hylla* f. Fr.^{2}

klǽke n. 'vanära' : **klǽkr*? Fr.^{2}

lýse n. betyder 'belysningsmedel' och hör väl därför närmast till v. *lýsa* (se s. 37). Däremot äro *lýse* f. och *lýsa* f. Fr.^{2} afledn. af adj. *ljóss* (eller subst.?).

ríke n. 'makt' = got. *reiki* : *ríkr* Vgf.

snerpe n. 'skärpa' : *snarpr* Vgf. Pd.: *snerpa.*

fsv. *kæte* n. 'ysterhet' : *kater.* Pd.: *kæte* f.

nøghe 'tillfredsställelse' Rqv. VI: *nogh* (neutr. till **nogher* = isl. *nógr.*)

nænne n. 'dristighet' Kg. Styr. = gmlsv. *nänne* n. Lind. : fht. *-nand,* ags. *-nôd.* Pd.: isl. **nenna* Vgf.

ænge n. 'andtäppa' : *anger* Rqv. VI. Pd.: *ængia* f., *ange* m. Sdw.

nimne n. 'fattningsgåfva' : *nimmen* Rqv. VI.

På samma sätt vore tilläfventyrs isl. *vitne,* da. *vidne* n. 'vitnesbörd' att fatta som afledt af ett *vitinn.* Jag vill emellertid föreslå att fatta *vitne* såsom afledt af suff. sskr. *anīya*, hvarpå (Falk P. B. B. XIV. 51) *-sýnn,* ags. *lǽne* äro bildade. (Jfr *kynne, minne* ofvan, dem jag anser uppkomna på en afl., motsvarande sskr. *-tya-*).

En brokig tafla erbjuda bildningarne på adj. *lauss*: t. ex.

bróðraløyse n. *féløyse* n. *framaløyse* n. *grasløyse* n. *gǫtuløyse* n. *hafnløyse* n. *hjalpløyse* n. *húsløyse* n. *hygginløyse* n. *kjarkløyse* n. *málløyse* n *meginløyse* n. *meinløyse* n. *nenningaløyse* n. *sigrløyse* n. *sjónløyse* n. *staðløyse* n. *vanløyse* n. *viljaløyse* n. *vistaløyse* n. *vitløyse* n. *þarfløyse* n. *þolløyse* n. *þróttløyse* n. — *hugløyse* f. — *byrløysa* f. *endiløysa* f. *grasløysa* f. *hafnløysa* f. *hirðuløysa* f. *hófløysa* f. *hugløysa* f. *lǫgløysa* f. *lǫglausa. málløysa* f. *siðløysa* f. *siðlausa* f. Þ. I. *vitløysa* f. *vitlausa* f. *þarfløysa* f.

De *fsv.* bildningarne ändas på *-løsa.* Från lagspråket:

bath-, friþ-, ræt-, sak-, skaþa-, svara-, vitu-løsa. Jfr. f. ö. Rqv. II. 217—18, 220. Obs. Vgl.: *rætlösabolker.*

β) *deverbativa* d. v. s. afledningar af samma slag som ofvan *prýðer* etc., *dynr* etc., *beiner* etc., *deile* etc. — För de ord, som

---

[1]) Vi använda om möjligt i dylika fall för tydlighetens skull germ. grundformer.

för formens skull lika väl kunna vara afledda af nom. som verb, varder betydelsen afgörande: *bløyte* t. ex. betyder 'blötande' är alltså ej afledt af *blautr,* utan af v. *bløyta,* och tvärtom *øyđe* 'egenskapen att vara öde', är alltså ej att närmast föra till *øyđa* 'öd-sla', utan till *auđr.* Häraf följer, att orden af typen *øyđe* äro ursprungligare bildningar, än de af typen *bløyte* (hvilken omständighet bl. a. talar mot lämpligheten af att kalla *bløyte* primär, men *øyđe* sekundär afledning [1]). Hit höra:

nisl. *bløyte* n. 'blötande' : *bløyta* Vgf.
isl. *fygle* n. 'fågelfångst'; äfven f. : *fygla* Fr.[2]
fiske n. 'fiske'; oftast f. : *fiska* Fr.[2]
fylge n. 'hjälp, understöd' : *fylgja* Fr.[2] Pd.: *fylgđ, fylgja.*
fyrse n. 'forsande' t. ex. *hvit-fyrse*; osäkert; : *fyrsa* Vgf.
gildre n. 'utläggande af en snara' : *gildra* Vgf.
skynde n. 'hast', upptaget af Vgf., är med all säkerhet att stryka: det förekommer näml. endast såsom första led i smns. och är att uppfatta såsom *sendimađ* o. d. : alltså verbalt.

Nsv. *byggc, giftc, tycke* o. d. äro nya bildningar af samma art till resp. *bygga, giftas, tycka;* från diall. t. ex. *yste, ysta* o. a.

Dessa deverbativa abstrakta äro alltså täml. sällsynta. På *-an* finnas några. Betydligt talrikare äro dock verbalabstr. på *-ôn,* hvilka till formen sammanfalla med infinitiven af de verb, hvarpå de bildats — se § 3.

§ 3. Bildningar på *-jan, -jôn* jämte parallella lager af *an-, ôn-*stammar.

A. I motsats mot Sütterlin (se s. 74.) säger sig Falk P. B. B. XIV. 3 icke tillerkänna suff. *-jan, -jôn* primärbildande funktion. Ehuruväl bildningar sådana som t. ex. got. *brunjô, garunjô,* som äro att jämställa med våra under A. behandlade, tyckas mig ega fullt så primär prägel som de motsvarande *n*-stammarna *brunc* [2]), *rune,* är det kanske också försiktigast att anta, det denna afledning uppstått genom *n*-utvidgning af *ja-, jô-* och *ĭ*-stammar och sedermera, då en självständig suffixgestalt *-jan, -jôn* uppkommit, uteslutande användts i den sekundära ordbildningens tjänst.

Följande ord förefalla emellertid som primära, och de behandlas här särskilt, emedan de i alla händelser bilda för sig en grupp af nomina agentis (instrumentaler) och abstrakta. Äfven om de med Falk böra fattas som denominativa, härledes nämligen större delen af dem ur verbalabstrakta på *-i,* och suffixet är sålunda här närmast *-an, -ôn.* Redan Schlüter Germania XXI. 375 framhåller f. ö., att bildningar såsom **skutjan,* **slagjan,* **kuzjan* äro sekundära till fht. *scuz, slaga, churi* — detta gentemot Osthoff, som Forschun-

[1]) Jfr t. ex. got. *hrainein-* 'Reinheit' och got. *hraineini-* 'Reinigung'.
[2]) Jfr däremot nybildningarna got. *brinnô* 'feber' och *heitô* 'feber' (~ isl. *hite).*

gen II. 117 antar, att för en del af orden på *-jan* primära enkla stammar med suff. *-ja* ligga till grund. — Jag förbigår dem, som Sutterlin anfört, t. ex. *bryte*, *nyte*, *skyte*, och anför ur mina samlingar:

isl. *forynja* konkr. och abstr. bet., om med Falk Ark. IV. 356 < **for-run-jōn*.

úbyrja 'ofruktsam kvinna' Vgf. : *bera*.

fsv. *urgytia* 'slösare' Kg. St. : *giuta*.

fgutn. *erplytia* 'som får arf' : isl. *hljóta*. fgutn. *liauta*. Jfr *valkyrja* : *kjósa* (Osthoff. Sutterlin).

isl *bylgja* = sv. *bölja* : fht. *belgan* 'svälla'.

hnydja. fsv. *nydhia*. diall. *nöja* 'redskap att hamra' : *hnjóða*.

sleggja = sv. *slagga* (= ags. *slecze*) : *slá*.

eimyrja 'askmorja'. Kluge K. Z. XXVI. 84 : √ *us* 'brinna', hvaraf isl. *usle*[1]) och möjligen *ysja* 'eld' Sn. E. enl. Vgf.

fsv. *hælda* = sv. *hälla* : *halda* red. v.

y. fsv. *sprytia* 'spröt' : isl. **sprjóta* = mht. *spriezen*. Pd.: *sprote*.

fsv. *æsia* = ty. *esse*, no. *esja* 'glühende kohle' : √ *as* 'brinna'. Osthoff P. B. B. XIII. 398.

sv. *gytja* : *giuta*.

sv. diall. *görja* 'dy' Rz., no. *gyrja* '1) dy. 2) dimmigt väder' Aa., no. *gysja* '1) dy. 2) vind med rägn eller snö' Aa. båda : *gjósa*? *Gyrja* : *gysja* : √ *gus* — *yrja* : *ysja* : √ *us*. Då vi emellertid vid sidan af no. *gyrja*, sv. *görja* 'dy. gytja' ha sv. *örja* d. s. (kanske hit *eim-yrja*?) och bredvid no. *gyrja* 'dimmigt väder' ha isl. *yrja* 'duggrägn', äro sannolikt orden att härleda ur en grundform **ga-uz-jōn*. Svårligen är *-r*-et här gammalt, ty jfr no. *gyrja* i båda bet. och isl. *gjør* n. 'grums' Fr.², som < **guz-a-* liksom *kjør* n. 'val' < **kuz-a-* (för äldre **kuz-i-* = ags. *cyre*).

sv. diall. *lydja*, *lydi* 'ull' Rz. : got. *liudan* 'växa'.

Abstrakta äro:

isl. *ekja* 'körsel' Fr.² : *aka*.

forynja — se ofvan. Jfr got. *garunjô*.

fsv. *bylghia* 'uppsvällande' Kg. St.

urgytia 'slöseri' Kg. St.

sviþiur 'svedjande' Schl. Pd.: isl. *svíðe*. (fsv. och) isl. *sviða* (: *svída*).

Ofvan anförda ord hafva som sagdt utseende af primära bildningar af samma art som *drope*, *fluga* etc., hvartill naturligtvis medverkar, att de såsom dessa i allmänhet äro bildade på det svaga rotstadiet. Denna öfverensstämmelse bevisar likväl föga; v. Bahder har (s. 25 ff.) som bekant medelst anförande af en nästan uttömmande exempelsamling visat, att de germanska verbalabstrakta på *-i-* uppvisa samma rotstadium. Af de nordiska, skenbart primära, *jan-*, *jōn*-stammarne ha följande vid sidan ett verb.-abstr. på *-i-*:

---

[1]) Det hittills, som jag tror, icke tillfredsställande förklarade fht. *wasal* i Muspilli 58: *denne daz preita wasal allaz varprennit* är tydligen en på ie. afljudsförhållande beroende växelform till isl. *usle* m., 'allmän brand', hvilken betydelse ju passar förträffligt i sammanhanget. Detta i M. förekommande ord, får sålunda ej, såsom sker i ordböckerna, sammanställas med dat. pl. *wasalun* 'pluviis' (Graff I. 1068), som hör till ags. *væs* 'vatten' (Ettmüller 81).

isl. *arfnyte* S. 74. — germ. **nuti-* v. B 27.
skyte, *skytja* S. 74 — ags. *scyte*.
tygge — ags. *tyȝe*.
forynja — ags. *ryne*.
valkyrja — ags. *cyre*.

úbyrja (se ofvan) — ags. *byre*.
urgytja (se ofvan) — ags. *ȝyte*. Leo Gl. 351. 2 oriktigt *ȝýte*.
fg. *erfilytia* (se ofvan) — germ. **hluti-* — se v. B. 27.
sleggja — ags. *sleȝe*.

Dessa anförda bildningar på *-jan*, *-jôn* kunna alltså vara afledda af vid sidan stående verbalabstrakta på *-i-*, och analogiskt kan man sluta till enahanda ursprung för de öfriga, hvilka ju samtliga uppvisa det svaga rotstadiet och till hvilka äfven *hælla*, såsom hörande till ett reduplicoradt verb, ansluter sig enligt hvad som yttras om subst. *ausa* nedan.

I detta sammanhang må erinras om en bildning, hvars uppkomst jag ej känner:

fsv. *fili* (ack. *fitia*) m., diall. *fitja* f. 'bundt (lin eller hampa)' tydligen — det hittills isolerade fht. *fizza* (ty. *fitze*) 'Gebinde, Garn' väl till isl. *fitja* 'binda'.

En liten grupp för sig bilda:

isl. *-áta* 'som äter' i *af-*, *mann-*, *hrossakjǫts-áta* Fr.[2], som rimligast, synes mig, är afledt af verbaladjektivet *-átr* i en rent agentisk bet.; *afáta* mask. — got. *afêtja* 'Fresser' [1]).
sáta 'bondkvinna' : verbaladj. *sátr*.

Skulle dessa två ord vara primära, vore de med afseende på rotvokalen — pret. plur. — att jämföra med *ôn*-stammarne *gáfa*, *gáta*, *kváma*, *áta*, *bára*, *drápa*, *sáta*, för hvilka icke grundord osökt kunna uppvisas.

Säkert afledt af ett verbalabstr. är isl. *fordǽða* (= fsv.) 'malefica' : fht. *fratât* 'verbrechen' Kluge K. Z. XXVI. 73, en *ti*-stam, hvadan alltså suff. äfven här är blott *-ôn*. Jfr got. *vaidêdja* m. Osthoff, Forsch. II. 110.

B. Vi öfvergå nu till de ordgrupper af säkra denominativa, som bildats af suff. *-jan*, *-jôn*. "De talrika fall, der det individualiserande ie. *-an* trädde till *i-* eller *ja*-stammar, värkade äfven i de germanska språken, fullkomligt i öfverensstämmelse med latinet, uppkomsten af *-jan* som självständig suffixgestalt." Osthoff: Forsch. II. 112. Liksom t. ex. i lat. finnes ej häller här någon större skilnad i funktionen. Följden häraf är, att samma eller närbesläktade språk stundom uppvisa utbildningar med och utan *-i-* vid sidan af hvarandra såsom t. ex. (från de olika kategorierna): isl. *alauða* Fr.[1] — *aløyða* Fr.[2], *flyðra* — sv. *flundra*, isl. *fylja* — sv. *fåla*, isl. *gyðja* — fsv. *gudha* Sdw. 'gudinna', isl. *ketta* — fsv. *katta*, isl. *iða*, dalm. *ida* — dalm. *idja*, isl. *efja* — dalm. **afve*, isl. *haðna* — sv. diall. *häna* Rz. (< **haþnjôn*), isl. *sefja* — *safe*, isl. och no. *sperra* — isl., sv. *sparre*, isl. *syrja* : *sore*, *súra* Fr.[1] — sv. *syra* 'Rumex', isl. *tróða* — da. *trøde*, no. *brygda* — *brugda* 'haj' Aa., *fauna* — *føyna* 'mögel' Aa., *orma* — *yrma*, fsv. *liustra* — *lystra* Sdw., sv. diall. *gråla*

[1]) Till förklaringen af detta ord framställer Osthoff Forsch. II. ss. 110, 113, 117 och 118 fyra förslagsmeningar. Någon direkt härledning ur ett adj. — *átr* har han där likvisst icke föreslagit.

— *gräla* 'glada', sv. *årta* — da. *ärte*, gsv. *ärta* o. s. v., dessa som tillägg till de ex., som anföras af Kluge N. St. § 14 [1]). Af dessa äro dock sannolikt några rena *n*-stammar såsom sv. *fåla*, fsv. *gudha*, *katta*, no. *orma* att betrakta som — i förhållande till motsvarande *jôn*-stammar — yngre ombildningar efter motsvarande maskuliner.

a) Suffixet *-jôn* bildar ett större antal af *moverade feminina*, detta i likhet med suff. *-ôn*, hvilket sistnämda uppträder som motionssuffix i följande ord [2]):

[typer: got. *niþjô* : *niþjis* m. *swaihrô* : *swaihra* m.] isl. *arfa* 'kvinlig arfvinge' : *arfe* Fr.². *asna* 'åsninna' : *asne* Fr.². *bera* 'björninna' Fr.² : fht. *bëro*. *búa* 'invånarinna' [3] : *búe*. *fifla* 'fjantig kvinna' : *fifl* Fr.². *finna* 'finnkvinna' : *finnr* Fr.². *fóa* 'räfhona' Fr.² : **fô* (: fht. *fuh-s* = sv. *lō* : fht. *luh-s*), *fostra* 'fostermor' : *fostre* Fr.², *friđla*. *frilla* [4]) 'älskarinna' : *friđell* Fr.², *granna* = got. *garaznô* 'grannkvinna' : *granne* Fr.². *hapta* 'kvinlig fånge' : *haptr* Fr.², fsv. *hapte*. *hóra* 'äktenskapsbryterska' : *hórr* Fr.². *hrísa* 'flickobarn, afladt i lönn' [5]) : *hríse* Fr.². *jarla* 'jarlhustru' : *jarl* Fr.². *kolla* 1) i smns. *friđkolla*. Jfr sv. *dalkulla* : *kollr* — se Fr.² under *kollr* 4). — 2) 'hondjur' isht. *hjartkolla*, jfr sv. diall. *kulla* 'honfår' Rz. till *kollr* i den betydelse, som anges af Vgf. under *kollr* 5); *kríga* : *krígr* Fr.² se § 1. *lifra* 'syster' : *lifre* 'broder' Vgf.. *maka* : *make*. *mála* 'kvinlig bekant' : *mále* Eg., *rúna* 'förtrogen väninna' : *rúne* Vgf.. *guđsifja* '"andlig" släkting af kvinnokön' : *guđsife*. *sinna* 'kvinlig följeslagare' : *sinne*. *stjúpa* 'styfmoder' : *stjúpr*, som dock betyder 'styfson' Vgf.. *vina* 'väninna' : *vin(r)*. nyisl. *tóa* 'räfhona' (= fht. *zôha* med *ô* på grund af en schweizisk form enl. Kluge P. B. B. IX. 178 : ?. no. *björna* Ross. : *björn*, pd.: *birna*. *orma* Aa. : *orm*. pd.: *yrma*. fsv. *gudha* 'gudinna' Sdw. : *guþ*, *gumma* Sdw. : *gumme* 'gubbe' Sdw., om hvilka ord senast Kock Sv. Landsm. X. 3 s. 6 ff.. *katta* Sdw. : *katter*, pd.: isl. *ketta*. sv. *fåla* : *fåle*, pd.: isl. *fylja*, *toka* : *tok*. sv. diall. *gubba* 'gumma' Rz. : *gubbe*, *gymmra* 'jungfrutacka' Sörb. Nilén. : gsv. *gummar* G. V. B.. *sjäppa* 'hynda' dalm. Noreen Ordl. : isl. *seppe* Vgf.. *ära* 'honan af äjdergåsen' bhl. Rz. = **ǽđra* : isl. *ǽđr* f. Hit hör ock isl. *elja* 'medhustru' närmast : fht. *ello* (: l. *alius* § 1. Jfr dock Schlüter Germania XXI. 375). Så äro ock möjligen sådana skenbart 'primära' bildningar som fsv. *bruþtugha* och isl. *valkyrja* att fatta som moverade former af i språket förefintliga nom. agentis som resp. *-tughe* och **kyre* (= mht. *küre* i specialiserad betydelse).

Vid sidan häraf har, som nämdt, uppstått ett motionssuffix *-jôn*, hvars ursprung måste anses vara fem. *jô-* och *î*-bildningar. Då t. ex. vi jämte *yrn* < **urz-n-î* ha ett *yrna*, bör detta teoretiskt betraktas som en *-ôn*-utvidning af *î*-stammen *yrn*, och detsamma gäller om *birna* 'björninna' : fht. *birin*, *-birn* (i namn). Efter dy-

[1]) Det där anförda ags. *ryþþa* 'hund' återfinner jag som lånadt i isl. öknamnet *rytta*. *-þþ-* < *-tt-* liksom *motte* ~ ags. *moþþe*. Flera andra af de isl. öknamnen ha en främmande prägel.

[2]) Då jag ej särskilt behandlar de rena *n*-stammarna, anför jag äfven i denna §, såsom skett ofvan, vid jämförelser med desamma så godt som fullständiga exempelsamlingar med förbigående dock af dem, som af föregående författare anförts.

[3]) Ingår som sammansättningsled i fno. *hárbúa* 'växtnamn' Bugge Ark. II. 217, Hertzberg Ark. V. 285, väl 'Nardus stricta' Läffler-Hertzberg Ark. VI. 262. Första ledet anser jag icke vara *hára*, utan adj. *hárr* 'hårig' (på grund af H:s utredning); betyder annars 'grå' Fr.²

[4]) Därjämte *friþa* i fsv. *sløkefriþu dotter* Schl.

[5]) *hrísa* 'kvinlig *hrísungr*' liksom *horna* 'kvinlig *hornungr*'.

lika mönster kan sedermera ett motionssuffix *-iôn* hafva uppkommit. Vi anföra följande:

birna : *bëro*. Pd.: no. *björna* Ross.

dalm. *yrna* : *orre*; *-n*-et i dessa båda ord visar. att de äro utbildade af *n*-stmr; jfr ofvan min hypotes om *bogner*, *glitner* etc.

isl. *dyrgja* 'dvärginna' Fr.[2] : **durgr* Vgf. (~ *dvergr*).

Frøyja : isl *Frøyr*, got. *frauja* (~ ags. *fréa* = **frawan*).

fylja 'följa' Fr.[2] : isl. *fole*.

genta (= no. *gjenta* = sv. *jänta*) Fr.[2] : nyisl. *gante* 'narr'? Vgf. Add.

gyðja 1) 'gudinna' Fr.[2] : *goð* m. o. n. Pd.: fsv. *gudha* Sdw. 2) 'prästinna' Fr.[2] : *goðe* ~ got. *gudja* 'präst'.

gylta 'sugga' Fr.[2] direkt : *gǫltr* eller snarare närmast utvidgning af *gyltr* f.; fsv. och ä. nsv. *Gylta* n. pr.

**hrefna* 'honkorp' Vgf. : *hrafn*.

hryssa, fsv. *hyrsa* 'sto' Fr.[2] Sdw. : *hross*, fsv. *hors*.

kerla d. s. som *kerling* Vgf. : *karl*.

ketta, fsv. *kætta* 'katta' Fr.[2] Sdw. : *kǫttr*, *kattr*. Pd.: fsv. *katta* Sdw.

køysa 'katta' Fr.[2] : *kause* 'katt' Fr.[2]

møyja 'mö' Fr.[2] direkt : got. *magus* eller snarare närmast utvidgning af den starka st. *møy-*.

ráða, no. *ræde* 'brunstig so' Vgf. Aa. : *ráðe* 'fargalt' — se § 1.

svára, gsv. *svära* 'svärmoder' : **svárr* [1]) (~ mht. *swâger*. Jfr *svägra* nedan!).

táfa, sv. diall. *täva* 'hynda, katta' Vgf. Rz. : ?

no. *søyda* 'tacka' Aa. : *saud*.

tysja 'ellekone' Aa. : no. *tuss*, isl. *þuss*, *þurs*.

yrma (jämte *orma*) 'ormhona' Aa. : *orm*.

fsv. **døþ-dylghia* > y. fsv. **döddylghia*, sg. till Bon. *dyddylghio* 'död kvinlig fiende, kvinligt spöke' : isl. *dolgr* 'fiende' enl. Kock N. T. f. Fil. N. R. VII. 809.

ylva 'varginna' : *ulver*.

nsv. *bägga* Spegel. : *bagge*.

hynda : *hund*.

nsv. diall. *älgja*, no. *ilgja* 'älghona' Rz. : *älg*.

fänta 'tjänsteflicka' Rz. : isl. *fantr* 'tjänare' Fr.[2]

svägra 'svägerska' Vätöm. Schagerström s. 77 : *svåger*.

typpa 'höna' Rz. : *tupp(e)*.

Hit äro sannolikt ock att föra några fem. på *-jôn*, till hvilka jag dock ej kan uppvisa några säkra motsvarande mask.:

isl. fsv. *bikkja* (nsv. *argbigga* Brate Ä. VML:s lj. 21; eng. *bitch*) 'hynda' [2]) < **bek-jôn* i afljudsförhållande till isl. *(grey)baka* d. s. Fr.[2]

skøkja, sv. *sköka* ställer jag till got. *skôh-sl* n. 'ond ande', hvarvid man har att jämföra de fullt analoga mht. *trülle* 'huro', *jôn*-afledning af nord. *troll*; grundordet är väl alltså ett **skókr* (: *skøkja* = got. *hôrs* : fht. *huorra*), hvaraf *skôh-sl* n. såsom t. ex. *skrim-sl* n. : *skrim*, *kyn-sl* n. : *kyn* [3]).

---

[1]) Detta ord skulle möjligen en gång vara belagdt. Vgf. Corp. poet. bor. II. 576. II. 104 upplyses emellertid, att formen tillkommit på grund af emendering.

[2]) Föreligger den maskulina formen i isl. *Bikke* (= fht. **Biccho*) Jormunreks onde rådgifvare?

[3]) Den af Ljungstedt Anm. till det st. pret. s. 71 framstälda etymologien af *skøkja* (: v. *skaka*) passar äfven in på *skôh-sl*. Men utan antagande af ett mellanled såsom **skókr* (eller teoretiskt sedt äfven **skøkr* såsom *skøðr*) kan den ej accepteras. **Skókr* är då ett nomen agentis till *skaka* såsom got. *wraks* till *wrikan*.

b) Vi öfvergå nu till en annan och intressant grupp af _jan-_, men hufvudsakligen _jôn_-bildningar, där suffixet har funktionen att uttrycka _det med grundordet försedda, af detsamma förfärdigade, till detsamma hörande,_ alltså samma som vi i det föregående sett tillkomma åtskilliga bildningar på _-ja-z, -jô-, -ja-_ t. ex. _firar, øykr_; _ermr_; _bløte, fløy, venge_ 'hufvudkudde', sv. diall. _hyfve_ o. s. v. De af nedan anförda ord, som utmärkts med K., återfinnas hos Kluge N. Stl. §§ 81. 82. 83, men upptagas här för sammanhangets skull. — Upphofvet till detta lager af bildningar på _jan, jôn_ har man väl, såsom redan Schlüter Germania XXI. 372 gentemot Osthoff antagit, att söka i _n_-stams-utbildningar af adjektiv på _-ja_ såsom gr. _Οὐρανιων_ : adj. _οὐρανιος_, jfr äfven isl. _samfeðra_ : gr. _ὁμοπατριος_ Bugge K. Z. XX. 31.

Först några namn på personliga konkreta:

isl. _deigja_ 'tjänstekvinna' : _deig_ n.

gedda 'gädda', 'den med _gaddr_ försedda' K. Jfr nht. _Hecht_ : _hake_, fr. _brochet_ — _broche_ 'spets', eng. _pike_, l. _acus_.

hrygna Fr.[2] 'den med _hrogn_ försedda fisken'.

kópa 'sälhona med unge' Vgf. ∵ 'den med _kópr_ försedda'.

stegla 'okvädingsord till kvinna' : _stagl_.

syrpa 'smutsig kvinna' Fr.[1] Vgf. : _sorp_ n. 'smuts'.

sv. diall. _*bölja_ 'skogsrå' dalm. Bugge hos Nn. Ordl. 230 : till ett _böl_, afljudsform till _ból_ ∵ 'den till samma bol hörande'; utförl. se a-st.

Vidare:

isl. _birkja_ 'björksaft' Fr.[2] : _bjǫrk_ K.

blája (och _blágja_) 'kläde' : fsv. _blā(r)_ (nsv. _blå-nor_, ∵ 'det af blångarn förfärdigade'; fsv. _bla_ anser jag = nht. _Blahe_ 'grobes Leintuch', till hvilket Kluge Et. Wb. ej anför några släktingar; grf. _*blahwô_, hvartill en afledning _*blahwjôn_ > _blája_ och med grammatisk växling _*blaȝwjôn_ > fsv. _bløia_ [1]).

dyngja 'bl. a. frustuga', se Fr.[2] : ags. _dung_ 'dynga' K. ∵ eg. 'det med gödsel betäckta'; det med ags. _dung_ identiska fht. _tunc_ har samma bet. som vårt ord.

dýna = sv. _dyna_ 'den med _dúnn_ försedda' K.

eikja = sv. _eka_ 'den af _ek_ förfärdigade' K. [2])

elma 'gren' Fr.[2] Vgf. 'den till _almr_ hörande'.

*fannfergja 'tung snödrift' Vgf. : _farg_ n. 'tyngd'.

ferja = sv. _färja_ : _far_ ∵ 'det till färden hörande', svårligen direkt till g t. _ferjan_ 'schiffen'.

grýta = sv. _gryta_ : _grjót_ 'sten, ler' ∵ 'den af sten, ler förfärdigade'.

helma (ax-) 'halmstrå' : _halmr_ = _elma_ : _almr_.

hempa 'prästkappa' Vgf. ∵ 'den af _hampr_ (hampa) förfärdigade'.

hringja 'ämbar' : _hringr_ 'det med ringar försedda'.

hvelja 'hvalskinn' ∵ 'det till _hvalr_ hörande' K.

hyrna (= ags. _hyrne_ f.) 'hörn på yxa' Fr.[2] : _horn_.

hæra _'hárklæde'_ Fr.[2] (= fht _hârra_ f.) ∵ det af _hár_ förfärdigade'.

hœkja 'krycka' Fr.[2] : ags. _hóc_ 'hake'.

ístra 'fetthinna kring inälfvorna' Fr.[2] : _ístr_ [< _*ístrôn?_].

kinga 'bråsch' Fr.[2] : 'det med _kengr_ (krok att fästa med) försedda'.

kirna 'smörkärna, eng. _churn_' : ty. _kern_ 'milchram' — vidare Kluge Et. Wb. kernen.

---

[1]) Fsv. _bløia_ har af prof. Noreen å akad. förel. förklarats såsom < _*blaȝw-_.

[2]) Fsv. _økia_ < _*aikw-jôn_ enl. en förslagsmening framstäld af prof. Noreen å akad. förel.

kylfa, da. *Kølle* 'klubba' Fr.² ∵ 'den med *kolfr* försedda'.
leira, *leire* 'lerig strand' Fr.² : *leir* n. K.; [kanske < *-ôn*].
lína = sv. *lina* ∵ 'den af *lín* förfärdigade' K.; [kanske < *-ôn*].
lykkja = sv. *lycka* 'ögla' Fr.² : fht. *loh* 'hål' ∵ 'det med hål försedda'; (icke med Schlüter s. 168 afledt af v. *lykja*).
sigla 'mast' Vgf. ∵ 'den med *sigl* försedda' K.; [kanske < *-ôn*].
smidja = sv. *smedja* ∵ 'den till *smidr* hörande' K.
teinor 'korg' Vgf. : *teinn* ∵ 'den af kvistar förfärdigade'. Jfr got. *tainjô* d. s.
þilja 'roderbänk' Vgf. : ags. *þel* 'bräde' K.
no. *senda* 'sandgrund' Aa. : *sand*.
symra 'vårblomster' Aa. : *sumar* 'sommar'.
tegla 'hårlock' Aa. : *tagl* 'styft hår'.
tægja 'korg' Aa. : *taag* = isl. *tág* ∵ 'den af tågor förfärdigade'; jfr *teinor*. Pd.: *taage* = isl. **tâge*.
fsv. *krykkia* = sv. *krycka* närmast väl : *kröker*; jfr *hékja*, *kinga*.
æskia 'ask, kar' Rqv. VI 'den af *ask* förfärdigade'. Pd.: isl. *eske* n. [1])
gsv. *fäxa* 'rågloSta, Bromus' Dahlstierna (Norelius Ark. II. 267) : *fax* 'man'. Pd.: sv. diall. *faxe*.
sv. diall. *nyde* (= isl. **hnýđe*) 'stockeld' dalm. Noreen Ordl. : got. *hnûdo* 'spitzpfahl' ∵ 'den af stockar bestående'.
sv. diall. *bräsma* 'ängkrasse (blommar vid laxens lektid)' allm. : *brasm* 'brax'.
**härna* 'hufvudsvål' < **harzn-jôn*, afledt af ett till sskr. *śīrṣán* svarande ord — se Bugge hos Noreen Ordl. s. 75.
**löka* 'leksak' dalm. = isl. **løykva* : **lök* 'lek' Noreen Ordl.; [kanske < **laikwôn*].
sända, *sänna* 'bryne af sandsten' Rz. Freudenthal (Vörå.). Pd.: no. *sende* n.

Vissa af dessa ord hafva förts hit på grund af betydelsen, ehuru de ju äfven kunde vara rena *-n*-stammar. Osäkert är ock, huru det förhåller sig med *geire* 'bladet på *geirr*', *linde* 'gördel' (af lindbast?). Intet hindrar emellertid, att rena *n*-stammar här föreligga, då ju *-n*-suffixet i dess äldre sekundära funktion just hade en *specialiserande* invärkan på ordets betydelse, hvarpå följande tydliga exempel må anföras [2]):

isl. *barđe* 'skepp' : *barđ* — se Fr.² 2), *drafle* — se Fr.² : *drafl* m., *hǫfđe* 'utskjutande klippa' : *hǫfuđ*, *ljóre* 'öppning i taket' : *ljóss* Tamm Ark. II. 343, *munne* 'mynning' : *munnr*. Pd.: *-mynne*, *nagle* 'spik' : *nagl* 'nagel', *odde* = sv. *udde* : *oddr* = sv. *udd*, *rime* 'landremsa' : *rim* f. 'rem', *skále* 'hydda' : *skál* f. 'skål', *tange* 'utskjutande landtunga' : *tǫng*' tång', fg. *bandi* 'gärdsgårdshank' Schl. : *band*, no. *taage* 'korg' Aa. : *taag*. Pd.: *tægja*.

isl. *barđa* 'yxa' : g. *barđ-* 'skägg' = *skeggja* : *skegg* [3]), *beita* 'agn' : *beit* n. 'bete', *fata* 'vattenhämtare' Fr.² : *fat* n., *hasla* = fsv. 'hasselkvist' : *hasl* 'hasselbuske' (jfr *elma* : *almr* ofvan), *knúta* 'knota' : *knútr* 'hævelse', *kola* 'ett slags lampa' Fr.² : *kol* n., *netja* 'fetthinna kring djurs inälfvor' : *net* (g. pl. *netja*) 'nät', *salta* 'saltlake' : *salt*, *sessa* 'säte i ett skepp' : *sess* n. 'säte i allm.', *skinna* 'pärgament' i smns. t. ex. *Morkinskinna* : *skinn* n., *skjóla* 'ämbar' : *skjól* n. 'skjul', (*skokka* 'kruka' Fr.¹ : *skokkr* 'kista'), *tađa* 'gödslad äng, hö från sådan' : *tađ* n. 'gödsel', *tafla* 'bricka i brädspel' : *tafl* n. 'brädspel i konkr. eller abstr. bem.', *torfa* 'torfva' : *torf* n. 'torf', koll., *tróđa* 'stång' Fr.¹ : *tróđ* n. koll., *varpa* 'ställe, där man kastar ut no-

---

1) Därjämte utan afledning isl. *askr*, sv. *ask* 'litet kärl' såsom isl. *lind* f. 'skjöld' = *lind* f. 'Tilia'.
2) Se not 2 å s. 44.
3) Jfr gr. *γένυς* 'skägg', 'yxa'.

ten' : *varp* n., no. *barka* 'barklut' Ross. : *bark*, sv. diall. *håra* 'hätta af hår' sm. Rz. : *hår*.

c) Härefter ha vi att behandla den klass af *konkreta -jan-, -jôn*-stammar, som *i betydelsen föga eller intet skilja sig från sitt substantiviska hufvudord*. Dessa äro att jämföra med det stora yngsta lagret af denominativer på *-an*, *-ôn*, hos hvilka man äfvenledes har svårt att upptäcka någon anledning till utvidgningen. Innan jag anför dem på *-jan*, *-jôn*, må här uppräknas de rena *n*-utvidgningarne [1]):

dels *personliga konkreta:* 1) isl. *froða* : *frauð(r)* (= *hroke* : *hraukr*) ∴ tydlig förgerm. afledning.

2) *bane* : gr. φόνος, *farre* : ags. *fearr*, *galte* : *gǫltr*, *gisle* : *gísl*, *rakke* : ags. *ræcc*, *gylta* : *gyltr* (eller direkt af *gǫltr*?), *meðalfifla* f. (m.?) : *meðalfífl* Fr.[2], *kráka* : *krákr*, *lóa* 'brokfugl' : *ló* f. (pl. *lør*) Fr.[2], *møyja* Fr.[2] : *møy*, *naðra* Vgf. : *naðr*, *vagna* : *vǫgn* 'tumlare' Vgf., sv. diall. **bare* 'lyckoande' dalm. Bugge hos Noreen Ordl. : gr. φόρος?, *bia* dalm. : sv. *bi*, *lyra* : *lýrr* [2]), **skjora* 'skata' Vörå. Fr. : isl. *skjór*, gsv. *råa* Dahlstjerna (Norelius Ark. II. 271) : *rå* (*skogs-* o. d.).

dels *sakliga konkreta:* 1) isl. *hroke* = sv. *råge* : *hraukr*, ags. *hréac*, *svige* : *sveigr* = sv. *sveg* (dessa i förgermansk tid af substantiv afledda att jämföra med t. ex. *hite* : *heitr* § 1, *fulga* : *filhan*, *brote* : *brjóta* — se nedan).

2) isl. *andre* Fr.[2] : *ǫndurr*, *bagge* [3]) Fr.[2] : *bǫggr* Vgf., *blóme* Fr.[2] : *blóm* n., *duste* Fr.[2] : *dust* n., *cime* Fr.[2] : *cimr*, *glófe* : ags. *glóf*, *glugge* Fr.[2] : *gluggr*, *hage* (ags. *haga*) : sv. *hag*, mht. *hac*, *hanke* Fr.[2] : *hǫnk* f., *hjalle* : *hjallr*. Pd.: *hilla*, *hjarre*, jfr ags. *heorre* : ags. *heor*, pl. *heorras* Leo Ags. Gl., Fick III. 66, *hlaðe* Fr.[2] : *hlað* n., *hlute* Fr.[2] : *hlutr*, *holme* : *holmr* (jfr *Boxholm*, *Norsholm*, *Stockholm* etc.), *húse* Fr.[2] : *hús* 4) hos Fr.[2], *jake* : lit. *iža-s* Fick III. 31, *knarre* Vgf. : *knǫrr*, *kofe* Fr.[2] (= ags. *cofa*) : ags. *cof*, *krape* : *krap* Fr.[2], *likame* : *likamr*, *lime* : *limr*, *loðe* (ags. *loða*) : *loð*, *møkkve* : *møkkr* Vgf., *oke* : *ok*, *reke* : *rek*, *slóðe*, *slóð* f., *spotte* : *spottr*, *stalle* : *stallr*, *svaðe* : *svað* n., *sveite* : g. *swait-a-* m., *tungle* : *tungl*, fsv. *arve* : *arf* n., *arver* m. Sdw., *dye* : *dy*, *flokke* Sdw. : *flokker*, *miarþe* : isl. *merð* f. Fr.[2], fsv. *runne* : isl. *runnr*, fsv. *likvare* : *var* n. 'öfverdrag', sv. diall. *brunne* smål. (= got. *brunna*) : *brunn*.

[typ: got. *daúrô* : *daúr* n.] isl. *bilda* Fr.[2] : *bildr*. *bryggja* : ags. *brycȝ* — se Bugge P. B. B. XIII. 505, *flika* Fr.[2] : *flík* f., *gata* : *gat* n. Fr.[2], *himna*, *hinna* 'hinna' Fr.[2] : *himenn* spec. 'himmel', *ørkosta* : *ørkostr* Vgf., *lína* 'lintyg' : *lín* d. s. Fr.[2], *mata* (= fsv.) : *matr*, *sinor* Vgf. : *sin* f., *skíða* Vgf. : *skíð* f., *skjóða* Vgf. : *skjóð* f., *smátta* 'trång väg' Fr.[1] : sv. *smatt* 'smyg' (< **smātt*, jfr *ísmátt* Fr.[2] = sv. *natt* < *nātt*), *súla* : fht. *súl* f., *veita* : *veit* f., *viðja* : *við* f. (g. *-jar*) — dessa från Vgf., no. *taara* Aa. : isl *tar* n., *veigja* 'saft' : isl. *veig* 'dryck', fsv. (= sv. diall.) *gista* : *gist* 'ett slags stör' Sdw. (till germ. **gaiz-a* = isl. *geirr*?), *glugga* Schl. : *glugger*, *harva* Sdw. : *harf*, *leþa* Sdw. : *leþ*, *leva* Sdw. : *lef* f., *liustra* Sdw. : *liuster*. Pd.: *lystra*, *lankia* Sdw. : *lanker*, *stæþia* : *stæþ* n. (*ia*-stam), sv. diall. **rösa* dalm. Noreen Ordl. [4]): *rös*, *stätta* : isl. *stétt* f. mäst 'pavement' (: *stíga* = *gátt* : *ganga*).

Hithörande bildningar på *-jôn* [5]) äro äfvenledes synnerligen talrika:

---

[1]) Se not 2 s. 44.

[2]) Ursprungligen dock väl icke radikalt *-r-*, ty jfr smns. *lý-braut* etc. Vgf., utan *lýrr* < *lýr* såsom *grárr* < *grár*.

[3]) Urgerm. lån i förhållande till *pakke* med regelbunden ljudskridning? Kluge P. B. B. X. 441 ff.

[4]) Obs. det besynnerliga gsv. *røsia* Rqv. VI, som måste vara en nybildning.

[5]) Om motsvarande mask. t. ex. i isl. *þrefe*, vg. *träfve* 'trafve' : ags. *þraf* 'manipulus', sv. diall. **blömme* 'blomma' dalm. Noreen Ordl (jfr no. *bløma*

isl. *benda* 'band' t. ex. i isl. *hǫfudbenda* Fr.[2], fsv. *tagbænda* VGL. I. : subst. *band*. Pd.: *bende*.

ekra 'odladt land' Fr.[2] : *akr*.

filla 'skinn' i fyra sammansättningar anförda af Fr.[2] t. ex. *hausfilla* : *fell*. Jfr got. *faura-fillja-* n.

**flegða* 'jättinna' Vgf. : *flagð* n.

hella 'sten, klippa' Fr.[2] : *hallr*. [1])

hespa 'hasp' Fr.[2] : sv. *hasp*, mht. *haspe*.

hetta = sv. *hätta* Fr.[2] : isl. *hǫttr*.

hilla = sv. *hylla* Fr.[2] : *hjallr* 'upphöjd plats'. Pd.: *hjalle*, fsv. *hiælle*.

sand-hverfa 'ett slags flundra' Fr.[2] : sv. *hvarf*.

hóna = sv. *höna* [2]) Fr.[2] : fht. *huon*.

kerra = sv. *kärra* Fr.[2], afledt af ett lånord, som motsvarar mlat. *carrus*.

kryppa 'puckel' Fr.[2] : *kroppr*.

(*hús-*)*kytja* 'hydda' Fr.[2] : *kot*.

kéna 'ett slags skepp' Fr.[2] Jfr nht. *Kahn*.

lenda 'jordegendom' Fr.[2] : *land*.

van-menna — se Fr.[1] : *maðr*. Pd.: *vanmenne* n.

selja 'sälj' Vgf. : ags. *sealh*.

(*ill-*)*skelda* (*Audunn*) [3]) 'skald från Halfdan Svartes tid' : *skald*.

skepta [4]) 'skaft' Vgf. : *skapt* n. Pd.: *skepte*.

skersa 'jättinna' Vgf. : *skars* n.

skytja 'liten tillbyggnad' Fr.[1] : *skot* n. Fr.[1]

snélda 'ten i spinnrock' Vgf. : sv. diall. *snåld*, om = isl. **snáld*; dock osäkert.

spýta 'spit, stick, a wooden pin' Vgf. : *spjót* m.

styðja 'stötta' Vgf. : *stoð* f.

inn-stéða 'kapital' Fr.[2] Jfr *innstóðe*, *innstéðe* m. Fr.[2]

vipta 'inslag i väfven' Vgf. : *veptr*.

þella Vgf. = no. sv. diall. *tella* Aa. Rz. 'ung tall' : *þǫll*.

al-þýða 'alla menniskor' Fr.[2] : *alþjóð*. Pd.: *alþýðe* f.(?) Fr.[2]

nisl. *strýta* 'ett kägelformigt ting' Vgf. : *strútr*.

fno. **tyrða* 'smuts' i n. pr. *Tyrðuløysa* : *torð*. Bugge Ark. II. 221.

no. diall. *glyvra* 'klyfta' Aa. : isl. *gljúfr* n. d. s.

gyfsa 'vindpust' Aa. : no. *gufs* f. d. s. Aa.

gyrma 'grums, gytja' Aa. : no. *gurm* n. Aa. sv. *gorm* Rz. d. s.

sevja 'saf' Aa. : sv. *saf*.

slø(j)a 'ormslå' Aa. : no. *slō* f. d. s.

sløkja 'en langstrakt Huulning i Jorden' allm. : *slok* n. 'Möllerende'. Pd.: *sloka* 'en Huulning, som ligner en Rende' Aa.

øystra 'öskar' Aa. : *austr* m.

fsv. *hylta* 'skogsdunge' (i ortsnamn) Sdw. : *hult* n.

Aa.) kan ej afgöras, huruvida suff. *-jan* föreligger eller de ha erhållit sin omljudda form från obl. kasus på *-in*. Isl. *steðe* 'städ' hör i alla händelser icke hit, om såsom fsv. *stæþia* utvidgadt af ett **steð* = fsv. *stæþ* (*ia*-stam).

[1]) Svårligen till fsv. *hæll* (i hvilket fall suffixet vore *-ôn*). Snarare än att här med Leffler Ant. Tidskr. V. 284 anta en från *hall* skild, ursprunglig feminin *ja*-stam, synes man mig böra förklara den växling af omljudda och oomljudda former, som enligt Sdw. (*hal*) förekommer i fsv., från den *u*-stamsböjning, som ordet har i got. *hallus*. Det feminina könet kan ju väl vara det ursprungliga; i got. kan ej afgöras, huruvida ack. *hallu* är mask. eller fem. Leo Meyer Die got. Sprache § 430. Isl. *hallr* har då blifvit mask., såsom isl. *veggr* ~ got. *waddjus* f.

[2]) Fick Bezz. B. II. 196, Noreen Urg. judl. 139 : l. *ci-cō-n-ia*.

[3]) Att skrifva *skélda*, om < *skáld*.

[4]) = sv. lånordet *skäkta* 'kastspjut' — se Tamm Fonetiska kännetecken etc. 86.

hæfta 'hälla (för kreatur)' Schl. : *haft* n. Pd.: isl. *hepte* n.
lystra 'ljuster' Sdw. : *liuster* m. Sdw. Pd.: *liustra*.
læþia 'lada' anser jag vara deverbatift — se s. 57.
mismænna 'stackare' Kg. St. : *mander*.
slænda 'spinnrock, nsv. *slända*' : fsv. *sland* d. s. Rqv. VI (~ dalm. *slund*).
snæra 'snara' Schl. : fsv. **snār* = nsv. (busk-)*snår*.
y. fsv. *sørpa* 'affall o. d.' Rqv. VI. : isl. *sorp*. Pd.: sv. diall. *sörpe* n.
nsv. och no. *bytta* : no. *butt* bl. a. 'ett smalt träkar' Aa.
nsv. *gröda* : isl. *gróðr*.
hundkäxa (äfven hos Dahlstjerna, Norelius Ark. II. 268) : *hundkax* 'Anthriscus'.
mylla : sv. *mull*.
sv. diall. *bylja*, *bölja* 'litet bo' dalm. : **būl* (~ *bōl*). Bugge hos Noreen Ordl. s. 227.
dälja '1) däld 2) mindre fördjupning i åker' Nk. dim.? : *dal* Rz.
fänna 'snödrifva' Rz. : *fann*, isl. *fǫnn* = ty. *farn*.
grevja 'däld' hs. Rz. : *graf* 'däld' dl. Rz.
grynna 'grundt vatten' Rz. Schagerström. : *grund*.
härva dalm. Rz. : *harv*.
nista 'matsäck' dalm. Nn. Ordl. : isl. *nest*.
nyvälla Vörå. Freudenthal. : *vall*. Pd.: *nyvälle* n. Rz.
ränga 'stång' : fsv. *rā*, sv. *rå* 'stång' < **ranhô* samt närmast sv. diall. *rång*; att skilja från det af Noreen Ark. III. 20 behandlade isl. *rǫ́* = *vrå*, isl. *rǫng* 'vinkelband i en båt'.
**röda* 'klufvet gärdsle' dalm. Noreen Ordl. : **róð* = ags. *ród*, fht. *ruota*.
**bakuspilja* 'bakspade' dalm. Noreen Ordl. : *spjäla*.
skrynta 'kropp' sk. Rz. : *skrott* d. s. (< **skrunt-*) åm. bhl. vg. Rz.
snyta 'vrå, hörn' Rz. : *snut* bl. a. 'hörn'. Pd.: *snyte* n. Rz.
tylla 'halfalnslång grantelning' hs. Rz. : *tull* 'topp m. m.' Rz.
tyta 'mun (eg. med framstående läppar)' ul. Rz., no. *tyta* bl. a. 'en fremstaaende Knude' Aa. : *tut* 1) 'pip' Aa. Rz. 2) 'trut, mun' Rz. och *trut* med båda dessa betydelser [1]).
vänna 'spö' sk. Rz. : *vann*, fsv. *vander* Rqv. VI.
nda. (och skå.) *blæse (bläsa)* f. Jfr sv. *bläsa*, fht. *blâsa*.
da. diall. *trøde* f. 'afhuggen gren' Molb. : isl. *tróð* = sv. diall.

I några af dessa har suffixet *jôn* diminutivisk funktion såsom t. ex. i isl. *skytja, spýta, þella*, sv. diall. *bylja, dälja* samt i ringaktande uttryck såsom isl. *vanmenna*, fsv. *mismænna* och isl. *illskélda*. Jfr *ja*-suff.

d) Ett annat lager af *n*-stammar, sådana som beteckna *personliga konkreta, utvidgade af sakliga konkreta eller abstrakta*, har få motsvarigheter bland *-jan-*, *-jôn*-stammarne. De af dem, där suffixet hade en tydlig funktion att uttrycka tillhörighet, t. ex. *gedda* anfördes under b). — Till de 35 ex. från isl. på hithörande *rena n-stammar*, som af Sütterlin anföras ss. 64—65, har jag att lägga 1) dels beteckningar för personliga konkreta, som utföra den genom grundordet uttryckta handlingen: *kappe* 'kämpe' : *kapp*, *rúne* 'förtrogen vän' : *rún*, *take* 'löftesman' : *tak* n., *leika* 'lekkamrat' : *leikr*, *stjóre* 'styrman' : ags. *stéor* abstr.; dessa ord äro sålunda ett slags *denominativa nomina agentis*, 2) dels beteckningar för personliga

---

[1]) Att lägga till de ex. på *-r*-bortfall, som anföras af Noreen Urg. judl. s. 128.

konkreta, som till det genom grundordet uttryckta begreppet stodo i något annat och mera lösligt förhållande:

isl. *bóle* Fr.[2] : *ból*, *gauke* (Grottas.: *salgaukar*) = got. *gajuka* Noreen.: *ok*, jfr det af Sütterlin s. 61 anförda *jafnoke* Fr.[2], *gođe*[1]) : *gođ*, *griđe* '*griđmađr*' Fr.[2] : *griđ*, *gume* : l. *humus*, *heilunde* Fr.[2] : *heilund*, *hlýre* 'förtrolig' Fr.[2] : *hlýr* 'kind', *hýe* 'träl' Fr.[2] : got. *heiwa-* 'hus', *mannlaune* Fr.[2] : *laun*, *liđe* 'person i någons följe' Fr.[2] : *liđ*, *lífre* 'broder' Vgf. : *lífr*, jfr de likbetydande *barme* : *barmr*, *blóđe* : *blóđ*; *ljóđe* 'furste' Fr.[2] : *ljóđr*, jfr **lýđenn*, pl. *ljó(đ)nar* Bugge Ark. II. 218 och *þjóđann* : *þjóđ*; *(ú-)mále* Fr.[2] : *mál*, *mjǫlke* 'mjölkpilt' föraktligt Njála : *mjǫlk*, *nafne* = sv. *namne* : *nafn*, *Sindre* 'mytisk smed' : *sindr* n. 'slagg, affall från en smedja' (= fht. *sintar*[2]), jfr namnet på hans broder *Brokkr* (: fht. *broccho* m. 'bit, smula' : germ. *brĕkan* = *smokkr* : fht. *smoccho* : *smjúga*); *sinne* 'följeslage' : *sinn*, *Skarđe* 'harläpp' ökn. : *skarđ* Vgf., *spjalle* 'umgängesvän' : *spjall* dalm. : *Spjote* n. pr. : *spjót* (Prytz, Gustaf I — se Bugge och Noreen Sv. Landsm. Bih. I. 1. s. 76).

beđja 'maka' Fr.[2] : *beđr* (g. *jar*), *Fenja* n. pr. : *fen* (g. pl. *fenja*), *Hyrja* Vgf. : *hyrr* (g. *-jar*), *Menja* n. pr. : *men* (g. pl. *menja*), *motra* — se Vgf. : *motr*, *arinnefja*[3]) — se Fr.[2] : *nef*, *vǫlva* 'spåkvinna' : *vǫlr* 'staf' Müllenhoff Deutsche Altertumskunde V. 41 (mot Bang Chr. Vidensk. selsk. Forh. 1879, nr 9, s. 22).

sv. diall. *sänglaga* 'maka' gotl. : *lag*, jfr *félage* 'fellow'[4]). — De flästa af dessa torde ha sina motsvarigheter inom de västg. och got. bahuvrîhibildningarna på *ga-* (*ȝe-*, *gi-*) t. ex. *sinne* : got. *gasinþa* — se Kluge N. St. § 16 (eller got. *gasinþja*); jfr isl. *gauke* (Noreen) ofvan.

Motsvarande *jan-*, *jôn*-stammar äro:

-virke i smns. : *verk*. Sütterlin s. 73, Falk P. B. B. XIV. 3.

foringe d. s. som *forgangsmađr*, sannolikt med Bugge Ark. II. 224 = got. *fauragaggja* : *forgangr*; jfr *unninge*, *vćringe* och *ofringe* a. st.

grýla 'skrämsel, trollkvinna' Fr.[2] Vgf. : mht. *griul* 'Schrecken, Gräuel' ∴ < **grûl-jôn*.

iviđior 'trollpackor' : fsax. *inwid* 'arglistige feindschaft, bosheit'. Ljungstedt Anm. till det st. pret. s. 58.

fsv. *ormylia* 'gräfvare' VGL. I : *mold* f. 'mull'.

Osäkra: *kekkja* Vgf. (: *kǫkkr*), *knerra* Vgf. (: *knǫrr*), båda tillnamn.

Etymologiskt oklara: *kyfla* Fr.[2], *lydda* 'trälkvinna', jfr *mannlydda* Fr.[2] och fsv. *lyddare* 'odugling' Kg. St., *lyrgja* ökn. Vgf., *remba* ökn. Vgf., *(mann-) skrćfa* 'feg stackare' Fr.[2] Vgf., *sløyma* Vgf., *tøyđa* ökn. Vgf.

e) Ofvanstående konkreta äro alla afledda af substantiv. Vi öfvergå nu till *beteckningar för personliga och sakliga konkreta med suff. jôn bildade på adjektiv och småord.*

Motsvarande bildningar på *-an* och *-on* äro utförligt anförda i § 1 (Substantiverade adjektiv).

bløyđa 'bløyđimađr' Fr.[2] : *blauđr*.
fýla (mann-) 'usel person' Fr.[2] : *fúll*.

---

[1]) Möjligen motsvarande got. *gudja* såsom *arfe* möjligen got. *arbja* (= fsv. *ærve*) — se Kluge N. St. § 14, Noreen Urg. judl. 109.

[2]) Samma ord uppträder äfven i fht. *Sintarfizzilo* (= isl. *Sinfjǫtle*). Kögel, Pauls Grundr. II. 1. 185.

[3]) Dylika sammansättningar, jfr de äfven i Rigsþ. förekommande *økkvenkalfa* 'som har klumpiga vador', *tǫtroghypja* 'som är trasig kring höften' : got. *hups*, *trǫnobeina* 'som har ben som en trana' o. m. a., behandlas bäst tillsammans med de indeklinabla adj. af typen: *tároghlýra*. Om dylika ord från annan synpunkt se Falk P. B. B. XIV ss. 40, 42, 47.

[4]) Jfr de under A) behandlade af typerna *úbyrja* (och *fordćđa*), som — om sekundära — äfven höra hit.

gemla 'årsgammalt honfår'? Fr.² : *gamall*.

løyra d:o Vgf.: högst osäkert, men jfr got. *laus* 'leer, nichtig', ags. *léas* 'lose', hvaraf ordet vore afledt, vidare med annat afljudsstadium smns. med *-lera* (t. ex. *ótt-*, < **luzin*. — Dessa jämte ofvan och annorstädes i afh. anförda *till-* och *öknamn* o. d. äro snarare att betrakta som fem. än mask. af typen *skytja*, *hetja* hvilket sistn. ord däremot icke är fem., som Fr.² uppger). Om den alla ie. språk utmärkande egenheten att gifva öknamn på manliga personer feminint kön — se Grimm Kleinere Schriften III. ss. 349—413 (ex. *C. Aurelius Cotta*, *Mucius Scaevola*, it. *Sforza*, gr. *Ἰσοκρατα Νέστωρ*, slav. *Zizka*, ags. *Elle* o. d.).

lýsa 'gadus merluccius' Fr.² : *ljóss*. Jfr *lýr(r)* sv. *lyra* s. 22.

sv. diall. **löda* 'lat kvinna' dalm. Noreen Ordl. : isl. **lóđr*? (: *lat-r* = det nog ursprungligen därmed sammanhängande fht. *luo-mi* : *lam*).

skinnsmärpa 'ondsint och snål kvinna' bl. Rz. : *snarp*. Pd.: *snarpa*. Jfr *snyrpa*, *snörpa* : *snyrp*, *snörp*.

solsvärta 'koltrast' sm. Hyltén-Cavallius Värend och Virdarne I. s. 10.

samt sakliga konkreta:

isl. *bløyta* 'blöt landsträcka Fr.² : *blautr*.

efja 'bukt med stillastående vatten' Fr.² : prep. *af*, hvaraf ock adj. *afrig*. Pd.: no. *ave*, dalm. **afre* Bugge hos Noreen Ordl. Tillägg. Jfr de likabetydande isl. *iđa*, dalm. *ida*, *idja* : pref. *iđ*.

kelda 'källa' (= fi. *kaltio*) : *kaldr*. Pd.: *kalde*, *kalda*, fsv. *kælde* f. (enl. Sdw. 2 ggr.). Ordet hör icke tillsammans med nsv. v. *krälla*, såsom af flera t. ex. Kluge, Et. Wb. Quelle, antages (ty. *Quelle* däremot är — se Kluge a. st. — ett ungt deverbativ af v. *quellen*). Oafsedt att med detta antagande detsamma från ordbildningslärans synpunkt sedt vore en säregen företeelse ¹), synes ett dylikt etymon ännu osannolikare och omöjligare, om man har parallellerna *kelda* : *kalda*, *verma* : *varma* 'varm källa' för ögonen ²).

krymma 'krokig hand' Hkv. Hj. 22 : **krummr* = ty. *krumm*. Pd.: *krumma*.

lengja 'rem', äfven i n. pr., no. *lengja*, da. *Lenge*, sv. *(hus-)länga* : *langr*.

rekkja 'bädd' : *rakkr* (?).

skemma 'sofkammare' : *skammr* 'kort' Pd.: fsv. *skamma*.

skyrta = sv. *skjorta* : **skortr* 'kort' = fht. *scurz*, hvaraf i fsv. äfven *skörte* (§ 2). Jfr med afs. på form och bet. isl. *kyrtill*, fsv. *kiortil* : *kortr*, l. *curtus*.

syra 'sur mjölk' : *súrr*.

verma 'varm källa' : *varmr*. Pd.: *varma*.

høy-týja 'högaffel' Fr.², som jag tror < urg. **twī-ʒw-jôn* : sskr. adj. *dvika-* 'aus zwei bestehend' ³), hvaraf enl. Brugmann Grundr. I. 310 äfven fht. *zwī* ~ *zwīg* 'gren'. Jfr min etymologi af *tjúga* § 1.

no. *snøyda* 'barmark' Aa. : *snaud*.

sv. *yta* 'utansida' : adv. *ut*.

sv. diall. **idja* 'tillbakaströmmande vatten' : pref. *iđ*. Pd.: isl. *iđa*, dalm. **ida*. Jfr *efja*, **afre* ofvan.

skärpa 'torrt och ofruktbart land' hs. : *skarp* 'torr, ofruktbar (om jordmån)' gotl. Rz.

snedja 'trekantigt halskläde' sm. Rz. : *sned*.

f) Innan vi lemna de konkr. bildningarna på suff. *-jan*, *-jôn*, ha vi att för fullständighetens skull nämna några ord om afled-

---

¹) Ett germ. *kal-diôn*, hvarvid man väl skulle jämföra de lat. abstr. *ra-tio* (got. *ra-þjo*), *men-tio*, *mensio* < **ment-tiô* 'mätning'?

²) I sammanhang härmed må nämnas gotl. *brya* 'liten grop, vattensamling för boskapen att dricka ur' Rz.; bildningssättet är oklart (: adj. **brúr*? Jfr *brunnr*); eller är ordet rent af = isl. *bryđja* Fr.², om hvars något afvikande betydelse se Fr.²).

³) Ordet vore då identiskt med *týja* 'tvifvel' Kluge i Pauls Grundr. I. 856.

ningar på *-ja*-verb, ehuru de strängt taget icke höra hit, liksom ej häller de ofvan behandlade, af mig såsom deverbativa uppfattade konkr. *deile, køyre* etc. och de abstr. *bløyte, fygle* etc. äro bildade på suff. *-ja*. Jfr vidare i § 2: typerna *prýðer, dynr, beiner*.

a) Hithörande *nomina agentis afledda af ja-verb* äro (med undantag af dem, som anföras af Falk P. B. B. XIV. 20):

hetja 'kämpe' Fr.[2] : germ. v. *hatjan* = ty. *hetzen*; jfr *hate*.
hamhløypa — se Fr.[2] : v. *hløypa*,
úrǿkja ökn. Vgf. : v. *úrǿkja*.
bústýra 'hushållerska' Fr.[2] : v. *stýra*.
fsv. *kolbrænna* tilln.
trætælghia tilln.
sv. *fågelskrämma*, *nattskärra*, diall. *utskämma* m. o. f. — se Rz. 579, samt vidare
isl. *glyrnor* 'kattögon' Fr.[2], som jag tror : ags. *glysnian* 'blinka, blixtra' (= *skygnor* : *skygna*).
hárgreiða 'kam' Vgf. : *greiða* 'utreda'; deverbativa äro äfven de förut nämda abstr. *greiðe*, *greiðer*.
eldkveikja 'medel att upptända eld' Fr.[2] : v. *kveikja*.
matselja 'kvinna som hade att utdela maten' Fr.[2] : v. *selja*.
skygnor 'vidöppna ögon' Vgf. : v. *skygna*.
slǿðor 'släpande kläder' Vgf. : v. *slǿða*.
stífla 'dam' Vgf. : *stífla* 'dämma'.
verja 'öfverrock' Vgf. : *verja* 'to wear (clothes)'.
þekja 'tak' Vgf. : v. *þekja*.
þerra 'handduk' Vgf. : v. *þerra*.
fsv. *flængia* 'piska' Sdw. : v. *flængia*.
nsv. *smörja* : v. *smörja*.
sv. diall. *gärma* 'linbråka' dalm. Nn. Ordl. : v. *gärma*.
lya 'ekorrbo' Rz. : isl. *hlýja* 'to cover, shelter'.
löda 'häfstång' Vörå. (Freudenthal s. 168) : no. *løda* (isl. *hlǿða*) — se vidare under *β*).
mänga 'murbruk' Rz. : no. *mengja* 'blanda' Aa.

Dessa bildningar på *ja*-verb äro alla, som nämdt, *nomina agentis (instrumentaler)*. Då i det föreg. vid hvarje kategori af *jan-*, *jôn*-stammar meddelats motsvarande bildningar på *-n*, anföras äfven här de tillägg, som kunna göras till redan i literaturen befintliga samlingar af nomina agentis på *-n* [1]), dels bildade på starka verb, dels på *ô-*, *ê*-verb.

Af starka verb:

1) på det svaga rotstadiet bildade (med all sannolikhet det älsta lagret — se Osthoff P. B. B. III. Forsch. II. [2]): typ: got. *nuta* : *niutan*.

---

[1]) Se Falk P. B. B. XIV. 14 ff. Sütterlin nom. ag. s. 39 ff.

[2]) Förtjänsten af att först hafva framstält den regel, att mask. nom. ag. på *-en*, som ansluta sig till eller äro afledda af starka verb, uppvisa det svaga rotstadiet, tillkommer som bekant Amelung i Haupts Z. XVIII. 161 ff. — Af de hos Sütterlin a. st. anförda ex. böra flera afgjordt strykas. Så är t. ex. fht. *ruocho* (s. 46) ingen ursprunglig *-n*-stam, utan yngre afledning af ett ord = isl. *hrókr*. S. vänder om förhållandet tydligen på den grund, att han — med Osthoff — anser germ. *rō* representera det bitoniga *r̥*. Detta antagande är här på stället särskilt onödigt, då *hrókr* som bekant närmast hör till gr. *κρώζω* (S. däremot : *κράζω*) och *κρωγ-μό-*. Fht. *slango* 'orm' bör

isl. *fulga* 'tunnt täcke' Fr.[2] : got. *filhan* (hvartill ock *fole* 'tjufgods', *fela* 'skjul' — se nedan — och ett tredje nom. ag. *falr*, om hvilket Tamm Ark. II. 348), *hviđa* 'vindil' Fr.[2] : *hviđa* [1]), *loka* 'regel' Fr.[2] : *lúka* (eller utbildning af *lok*), *roka* 'hvirfvelvind' Vgf. : *rjúka*, *stika* 'sticka' ansluter sig till *i*-serien, jfr däremot *stjake* Fr.[1] : ty. *stechen*, ffris. *steka* (aor. presens), *sviđa* 'vapen' Vgf. : *sviđa*, *vika* : *vikja*, jfr dock da. *uge*.

fsv. *bruþtugha* eg. 'brudförerska' : got. *tiuhan* Bugge N. T. f. F. N. R. III. 260., y. fsv. *kornuta* däremot väl lån af mlgt. *kornute*.

sv. diall. **sāga* 'rägnmoln' Vörå. Freudenthal ss. 125, 186 (jfr § 20. 1) anser jag bildadt på svaga stadiet af √ för *síga* 'droppa, sakta framsippra' (se under γ) [2]); *sāga* (< **seȝōn*), isl. *sege* (se under γ) : isl. *sige* = sv. *släde* : fsv. *sliþi* = gsv. *späne* : fsv. *spini* o. m. a.

Med dessa bildningar vore de under A) behandlade *úbyrja*, *erfilytia* etc. närmast att jämföra, om de ej äro utbildningar af verbalabstrakta på *-i-*.

2) på presensstadiet [3]):

isl. *spóe* 'fogelsläktet numenius' : germ. *spōwan* Noreen N. T. f. F. N. R. IV. 37., fsv. *miælte* eg. 'den smältande, upplösande' : germ. **(s)mēltan*. Pd.: isl. *milte* n. § 2; *skave* 'hyfvel' Var. : v. *skava*.

---

ock aflägsnas som ex. på urgamla *n*-stammar och väl äfven som representant för det bitoniga *ḷ*. Det är, som jag tror, direkt afledt af ett ord = isl. *slǫ'* 'ormslå' (< **slanhô*), med hvilket Noreen Urg. judl. s. 114 sammanställer detsamma. [Denna ô-stam är bildad på starka stadiet af √ för v. *slingan* såsom ô-stammarna: *stǫng* (fht. *stanga*) : √ för *stingan*, *sǫg* 'såg' : √ *sek*, *taug* 'rep' : g. √ *teuh*, *flaug* : g. √ *fleuh*, *hlaut* 'offerblod' : *hljóta*, *klauf* : *kljúfa*, *kǫs* 'hop' : l. *con-ger-ere* (Bugge), *laut* 'dal', fsv. och diall. *løt* 'betesmark' : *lúta* (~ **ljóta*, hvaraf som bekant got. *liuts*), *leiđ* 'väg' (visserligen pl. *leiđer*, men jfr bl. a. lappska *lajddo*, fi. *leita* Thomsen 91) : *líđa*, *leif* 'arf' : germ. *līfan*, *rauf* 'hål' : *rjúfa*, *sveif* : *svífa*; *dreif* : *drífa*, *dvǫl* : *dwēlan*, *kvǫđ* : *kveđa*, *kvǫl* : *kwēlan*, *naut* 'bruk' Fr.[2] : *njóta*, *reiđ* : *ríđa*, *skǫll* : *skella* st. v., *þraut* : *þrjóta* o. s. v.]. Mht. *range*, fht. *scarbo* bevisa intet, då deras härledningar äro obekanta. Bortförklarandet af dessa ex. talar väl mot Osthoffs uppfattning om lång liqvida sonans, men styrker i sin mån hans teori om de älsta germ. *n*-stammarnas bildning. Däremot kan ju germ. *saȝén-* (= isl. *sage* S. s. 49) vara en 'primär' bildning fullt så säker som någon annan och förutsätta ett **səkén*.

De ofvan anförda ex. *fulga* etc. äro till största antalet feminina. Då den svaga deklinationens feminina form väl måste betraktas som en urgermansk nybildning, får man anse en del af de här anförda feminina hafva trädt öfver från den maskulina till den feminina deklinationen (se Falk P. B. B. XIV. 15) och en del såsom t. ex. *bruþtugha* äro möjligen moverade maskulina — se B a).

[1]) *t*-presens : *hvína*, om detta med Osthoff Gesch. d. Perf. 496 är ett *n*-presens : g. √ *hwi* (ty. *wiehern* Kluge Et. Wb.).

[2]) Vörå målets **sickna* 'sjunka' kan ej efter målets ljudlagar höra till dalm. **sick* 'sank', som Freudenthal s. 177 antar (detta sistnämda sammanhänger nämligen med dalm. **sicka* Noreen Ordl. s. 154 = Vöråm. *sjunka*), utan måste föras hit : *sickna* är en kompromissform mällan ett **sikka* < **siȝ-n-ôn* och det på samma sätt, fast i yngre tid, bildade Vöråm. *segna*, sv. *signa* (*ner* o. d.). (Jfr den analoga uppkomsten af isl. *teikn* Kluge Pauls Gr. I. 336. Noreen Urg. judl. s. 104). — Hit hör väl äfven det af Rz. s. 560 och Freudenthal ss. 125, 177 anförda *seka* : v. *sega* d. s. Vätö (enl. Schagerström Ordl. s. 64), jfr da. *sege* 'vara långsam' (< *-k-* eller *-g-*) : *síga* = (Bugge hos Noreen Ordl. s. 176) dalm. *steke* : sv. *stege* : *stíga* o. a.

[3]) Isl. *létt-* och *málfete* äro ingalunda deverbativa, som Sütterlin antar s. 59, utan bahuvrîhi-komposita (af *fet* n. 'fjät') såsom *aflima*, *frumvaxte (-a)* o. m. a. Äfven *háfete* finnes i Sn. E.

(typ: got. *driusô* 'sluttning, brant' : *driusan* 'falla') : isl. *ausa* 'öskar' : v. *ausa* kanske af presens, eller möjligen analogiskt bildadt på part. pret., hvars rotvokal ju hos de flästa starka verb uppvisar det svaga rotstadiet. De af de reduplicerande verbens pret. part. bildade *n*-stammarne kunna med afseende på tiden för sin uppkomst likställas med de öfriga germanska "primära" *n*-stammarna; ty den inom dessa verb skedda utjämningen är ju *förgermansk*, hvilket ju de äfven af Sütterlin s. 52 observerade, af v. Bahder ss. 32, 65 anförda **hlaupi* och **haisi* oomtvisteligen visa; *sía* (= ty. *seihe*) 'såll' : *sía* (= mht. *sîhen* st. v.) 'sila', *eta* 'kräftan' Fr.[2] : v. *eta*, *fela* 'skjul' Fr.[2] : v. *fela* (s. *fela* : s. *fulga* = t. ex. got. *brinnô* : isl. *brune*), *reka* 'skofvel, spade' (= sv. diall.) : v. *reka*, *seta* 'kammarjungfru' : got. *sitan* [1]), *skafa* 'skafjärn' : v. *skafa*, *tinna* 'flinta' : germ. **tinþan* (= mht. *zinden* st. v.).

sv. *slängåka* : v. *åka*, *ättestupa* : v. *stupa*, sv. diall. *härdbjära* 'ok att bära vatten med' Rz. : fsv. *biæra* ÖGL.

Af svaga -ê-, -ô-verb, såsom lat. *erro*, *-ônis* 'som irrar' : *errāre*:

isl. *játe* 'bekännare' Fr.[2] : *ját(t)a* I (och III) [2]), *víse* 'ledare' : v. *vísa* se § 1 (jfr l. *dux* : *duco*), fsv. *skaþi* 'skadegörare' VGL. Noreen Ark. V. 386. (ursprungligen dock starkt såsom i ags., hvarpå ju äfven verb. adj. *skǿðr* visar). [3])

isl. *þurka* 'handduk' Vgf. : v. *þurka* (såsom ofvan *þerra* d. s. : v. *þerra*), *vagga* (= fsv., nsv.) 'a cradle' Vgf. : y. fsv. v. *vagga* (Bonav. enl. Rqv. III [4]).

---

[1]) Detta verb kan dock i inf. hafva analogiskt ombildat ett äldre **sitjan* (= isl. *sitja*) efter ljudlagsenligt *j*-lösa presensformer, såsom äfven *ligan*, *bidan* — se senast Noreen Urg. judl. s. 109. — Med dessa nom. ag. *eta* och *seta* jfr de formellt identiska *eta*, *lega*, *seta* f) *β*) och verbalabstrakta *lega*, *seta* i).

[2]) Om detta verbs etymologi och bildningssätt se E. Lidén Ark. III. 238. Jag vill dock påpeka, att af den grundform L. ansätter för *játta* : **jihtion* man numera snarare väntade sig ett **ítta* [se analoga fall hos Brate(—Noreen) Ä. VML:s ljudl. s. 16; hvarjämte den där upstälda regeln styrkts med flera — enl. min mening — säkra ex. af lic. J. V. Lindgren i en afhandling, som just nu är under tryckning]. Detta **ítta* måste väl rent af en gång ha funnits i språket: i isl. *nít(t)a* 'neka' ser jag en analogibildning härtill. I så fall måste man anta t. ex. *rétta* vara en yngre bildning af *réttr* (= got. *raihts*). — Vidare vållar den omständigheten Lidén svårigheter, att v. *ját(t)a* äfven konjugeras efter typen *kalla* och detta (s. 239) t. ex. redan i St. Hom.-bok. Detta förklaras enl. min mening däraf, att man ju faktiskt äfven för flera af de västgermanska intensiverna och iterativerna på *-atjan* har att ansätta biformer på *-atjôn* (och *itôn*?) — se Kluge P. B. B. IX. 164; och härmed bör naturligtvis konjugationsväxlingen i *játa* (analogiskt för **áta* < **jâ-atjan* L. s. 238) sammanhållas, hvadan väl alltså den af L. s. 239 med stor tvekan framkastade, fyndiga gissningen om möjligheten af ett tredje verb, som skulle uppgått i det nord. *ját(t)a*, förfaller.

[3]) Hit skulle äfven föras kenningen *(ragna rein-)vare* eg. '(gudarnas gräns-)vaktare' d. v. s. Heimdall (Húsdr. 2.) : v. *vara* I 'vakta', asson. med *farbaute* (Wisén efter Cod. Worm. *fár-*, jfr dock Eg.). Men formen *vare* (Cod. Reg.) på den plats den intager i versen, förbjudes af nu gällande lagar för dróttkvætt, som också Wisén anmärkt Carm. Norr. I. 133; och å den andra sidan hindra oss etymologiska skäl att gilla den af Wisén efter Cod. Worm. accepterade skrifningen *váre*. Jag föreslår, att med Cod. Reg. ordagrant läsa: *Farbauta mǫgvare*, hvilket vore en ny typ ⏒́ ⏒̀ | ◡ ⏒́ | ◡́ ◡ |, som visserligen strider mot antagna regler, men i och för sig själf icke innebär någon orimlighet. Jfr näml. Wisén Carm. Norr. I. 177 ("Thesis plerumque" etc.).

[4]) Antager man, att subst. *vagga* är en afledning af v. *vagga*, skingras möjligen något det dunkel, som tyckes sväfva öfver den geminerade median i substantivet. Möller K. Z. XXIV. 507 (Excurs II) tror *-gg-* uppkommet

nsv. (*lin-, hamp-, ler-)bråka* : v. *bråka*, *gunga* : v. *gunga*, *hacka* (värktyget) : fsv. v. *hacka* (såsom nht. *hacke* : v. *hacken* och fht. *houwa* d. s. : v. *houwan*), *spruta* : v. *spruta*, sv. diall. *gräfta* 'jordhacka' fl. (Vöråm. s. 77) : v. *gräfta*[1]).

Bildningar sådana som ofvan anförda *trætælghia*, *úrókja* etc. äro (af st. v. eller ê-, ô-verb) : fsv. *(Birger) brosa* : isl. v. *brosa* 'småle', sv. *odåga* : fsv. v. *dogha* 'duga', fsv. *nattskæva* — se Geete Um Styr. kun. o. höfþ. s. 121 : isl. *skǽva* 'flaxa', sv. *nattblacka* : smål. *blacka* (: *flacka* = nht. *blach* : *flach* Bugge hos Noreen Sv. Landsm. IV. 2. 48[2]), sv. *gräshoppa* : v. *hoppa*, jfr ags. *græshoppa* m., sv. *nötskrika*, diall. *lafskrika*, sv. o. no. *nattvaka* 'Turdus musicus', diall. *nåtskråma* 'nattuggla' dalm. : *skráma*, *bladdra*, *sladdra* 'pratsam kvinna', *surlipa* Rz. o. a.

β) Ofvanstående ord äro alla som sagdt nomina agentis eller, hvad jag ej ansett mödan värdt att skilja, instrumentaler (såsom *ausa*, *þurka*). I sammanhang härmed anför jag några ord, som hafva en närgränsande betydelse: de utmärka ej medlet hvarmed, utan *platsen hvarest den genom grundverbet uttryckta handlingen försiggår*.

---

genom den bekanta förlängningen af ʒ framför *w* (se senast Noreen, Pauls Gr. I. 462 § 76), hvilket ʒ*w* utginge från ett ie. *q*. Detta antagande förfaller dock, då man vet, att vårt och besläktade ord utgå från ie. √*u̯egh* (l. *veho*) — se t. ex. Brugmann Grundr. I. 291, Kluge Et. Wb. Wiege. — *Vagga* står med sitt oförklarade *gg* ensamt i isl. (Kluge P. B. B. IX. 166, Kauffmann P. B. B. XII. 520). Om *bagge* se ofvan. — Härleder man nu substantivet ur verbet, har man att söka förklaringen i dettas bildningssätt. Det är att fatta som ett *intensivum* (∼ *iterativum*) till isl. *vaga* 'to way, to waddle' Vgf. och tydligen att identifiera med mht. *wacken*, som enligt Kluge Et. Wb. Wiege just är ett intensivum till fht. *wagon* (= isl. *vaga*), hvaraf subst. *waga* f., som sålunda ej får ställas i direkt sammanhang med subst. *vagga*. Detta *wacken* är < *waggon* såsom t. ex. mht. *wacke* 'eine steinart' (Kluge P. B. B. IX. 166) < **waggo* eller mht. *snëcke* (Kauffmann P. B. B. XII. 521, Kluge Et. Wb. Schnecke) < fht. *snëggo* (= got. **snigga*). Att nu detta verb uppvisar geminerad media, beror enligt min mening på dess egenskap att vara ett intensivum.

Såsom stöd för en dylik geminationstendens hos intensiverna kunna ej de af Kluge P. B. B. IX. 162 ff. på geminerad tenuis anförda tjäna, ty dessa såsom t. ex. fht. *locchon* : *ljúga* bero som bekant på assimilation med ett presentiskt intensiverande *n*-suffix, men väl det af Kluge a. a. s. 163 meddelade **hobbôn* = bajerskt *hoppen* samt tvänne intressanta ex., som jag funnit i isl., näml. *flĕtta* 'flå, plundra' Fr.[3] : *flá* och *slĕtta* 'to slap, dab'; 'a kind of iterative' Vgf. : *slá*, hvilka jag anser förutsätta got. ljudformer **flahatjan* (eller *þl*-?) och **slahatjan* (∼ fht. *slagazzen*, direkt att jämföra med det af Ljungstedt Anm. till det st. pret. s. 67 till √*slak*- förda gr. λακίζω), bildade på det för intensiver och iterativer vanliga suff. *-atjan* (Ex. se Kluge P. B. B. IX. 163, Pauls Grundr. I. 381). Dessa ha blifvit **flătja* och **slătja* (< *-a(h)a-*), hvaraf isl. **flǽta* och **slǽta*, hvaraf på grund af deras iterativa användning *fletta* och *sletta*. Samma egendomlighet uppträder vidare i det ags. iterativet *floʒʒettan* 'fluctuare', hvilket hos Sievers Ags. Gr. § 216 anm. 2 står upptaget bland ord med oförklarad geminerad media. Såsom *vagga* är no. *vigga* bildadt, hvarjämte no. uppvisar ett annat iterativum af samma rot : *vigla* (Bugge hos Noreen Ordl. s. 211 < **wegilôn*). Jfr slutligen sv. *vicka* < **weʒn-i-ôn*?

[1]) v. *gräfta* < **graƀatjan*, iterativum till *grava*.

[2]) Äro fsv. *aptan*- och *natt-backa* 'flädermus' Sdw. att föra hit och förhålla de sig till *nattblacka* som t. ex. me. *placche* : *pacche* (o. a. ex., anförda af Kluge Pauls Gr. I. 333, jfr äfven Noreen Urg. judl. s. 130)?

Af *ja*-verb:

isl. *fella* = sv. *fälla (stubb-)* : v. *fella*.

kreppa 'klämma, trångmål' Fr.[2] : v. *kreppa*; kunde naturligtvis teoretiskt sedt äfven vara afledt af adj. *krappr* (såsom t. ex. *kelda* : *kaldr* o. a.), men frasen *koma i kreppo* är till sin uppkomst hälst att jämställa med sv. *vara i knipa, komma i klämma*, där tydligen substantiverade infinitiver förekomma.

no. *løda* 'lada' Aa. : v. *løda* (= isl. *hlóđa*) 'uppstapla' [1]);

fsv. *læþia* 'lada' Schl. enligt min mening : v. *læþia, no. *ledja* (: *hlađa* = *skeđja* : *skađa*).

Motsvarande bildningar af starka verb samt svaga *ê-, ô-* verb äro:

1) isl. *hola* = sv. *håla* : germ. v. *hēlan* : 'platsen, där man döljer något'; andra tolkningar möjliga och sannolika t. ex. att afledning af adj. *holr* föreligger [2]); *smuga* 'trång klyfta' : *smjúga*, jfr sv. *smyg* och *smatt* (< **smött*).

2) (typ: got. *rinnô* 'giessbach' : *rinnan*) : isl. *drekka* 'dryckeskar' : v. *drekka*; *eta* 'krubba' (*jata* d. s. 1 gg. Fr.[2]) = Vöråm. **äta* : v. *eta*; *hlađa* = sv. *lada* : v. *hlađa* 'hopa, lasta, uppstapla' (jfr subst. och verb. *løda, læþia* ofvan); *lega* 'bädd, läger' : got. *ligan* (~ isl. *liggja*), *seta* 'säte' : got. *sitan* (~ isl. *sitja*), *vera* 'bostad' : v. *vera*, jfr da. *værelse* [3]), *skuggsjá* 'spegel' : v. *sjá* 'se'; fsv. *okoma* 'ställe på marken, där man ej kan komma fram utan bro' Schl. : v. *koma*.

Isl. *eta, lega, seta* äro väl identiska med de motsvarande verb.-abstrakta. Samma dubbelhet i bet. återfinnes ju i got. *rinnô* 'giessbach', fht. *rinna* 'vattenledning' — isl. *renna* 'lopp'.

γ) Vi öfvergå så till *deverbativa nomina actionis* (fattande *n. a.* som subst., hvilka i allmänhet uttrycka resultatet af den genom grundverbet uttryckta handlingen eller öfverhufvud taget ha passiv betydelse). De på *-jôn*, hvilka ligga oss närmast, äro få:

isl. *ábreiđa* 'sängtäcke' Fr.[2] : v. *breiđa*.

skeina 'skråma' Vgf. : v. *skeina* 'lätt såra'.

sveipa 'duk' Vgf. : v. *sveipa* 'svepa' (I, III konj.).

fsv. *hitta* 'fynd' Sdw. : v. *hitta*.

ryþia 'ryd, det uppröjda' Schl. : v. *ryþia*, jfr *ruþa* (: *ryþja* urg. = *þokke* : *þykkja*).

stæmma 'fördämning' Schl. : v. *stæmma*.

sv. *dalsänka* : *sänka*, *åkertäppa* : v. *täppa* jfr *andtäppa*.

diall. *mäja* 'afmäjad säd' Rz. : v. *mäja*.

Af de öfriga urskilja vi samma kategorier som i fråga om ofvan behandlade nom. ag., instrumentaler etc.

Af starka verb:

1) på det svaga rotstadiet: isl. *bite* 'bit, det afbitna' : *bíta*; därjämte ett nom. ag.: 'hörntand', *boge* = sv. *båge* eg. den böjde : g. *biugan*, hvaraf fht.

---

[1]) Med denna härledning förklaras *ø*-et i subst. *løda*, hvilket vållar Aasen svårigheter, då han, som tror ordet uppkommet ur de obl. kasus af no. *lada*, här väntar sig ett *-o-* såsom i t. ex. *gota* : *gata*. — Af v. *løda* därjämte i Vöråmålet en instrumental **löda* 'häfstång', se ofvan.

[2]) Möjligen är dock ordet bildadt på ett aoristpresens *hulan*, jfr got. *hulundi*, isl. *hulđ*, fht. *hulid* o. a. § 9 behandlade ord, som tala härför.

[3]) Konkreta på *-else* äro dessutom: da. diall. *ædelse* Molb., sv. diall. *skapelse* 'manlig födslolem' Dalby. (Noreen Sv. Landsm. I.), samt de denom. *blåelse* (väl bildadt efter *stärkelse*) och tränne andra nda., anförda af Tamm Ty. änd. i sv. (Göteborg 1878) s. 25.

biugo 'krümmung' (nyb.), *brote* = sv. *bråte* : *brjóta*, *fole* 'tjufgods', eg. 'det gömda' : *fela*, vårt ord är möjligen bildadt på den gutturalutvidgning saknande rot, som finnes i l. *se-pel-io* (jfr näml. *fulga*, men å andra sidan fht. *herizogo* och *herizoho*, *magazoha* 'nutrix', hvilka ex. visa att betoningen varit växlande och att sålunda äfven här ett *-h-* kunnat följa), *klofe* 'remna', eg. 'det klufna' Fr.[2] : *kljúfa*, *mole*, sv. *smula* [1]) : *mala*, *sege*, *sige* 'a slice, bit, clot' för jag till *síga*, som äfven kan betyda 'tropfend fallen' jfr '*hjarta mitt var runnet sundr i siga*' 'my heart was molten into drops' [2]); fsv. *drusi* 'hög' : got. *driusan* 'falla';

isl. *hrukka* 'rynka' Fr.[2] : *hrøkkva*, *rifa* 'remna' : *rífa*, *rista* 'skråma' : *rísta*, *skura* 'skåra' : *skera*, *stunga* 'sår från spetsigt vapen' : *stinga*, *tugga* : *tyggva* — dessa från Vgf.; no. *molta* f. 'fullmoget hjortron' Aa. : germ. *(s)*mëltan*, fsv. *ruþa* 'ryd, det uppröjda' : isl. *hrjóða*, jfr fsv. *ryþia* d. s., sv. diall. *dulpa* 'fördjupning' : *delpa*, st. v. (i diall.) Rz.

2) på presensstadiet: isl. *drage* 'hvad man har att föra med sig' Fr.[2] : *draga*, detta ord har liksom *drekka* pass. pres. bet.; de öfriga pass. preterital; *hlađe* 'stack' : *hlađa*, *blanda* = da. *Blande* 'blanddryck' : *blanda*, gsv. *spya* 'das Gespeyte' (Lind 1749) (= nsv. *spyo*, sälls. obl. form i nom.). Hit hör ock fsv. *afkoma*, i sammanhang hvarmed anföres fsv. *afføþa*, båda formerna enl. Sdw. : resp. v. *koma*, *føþa*; båda subst. lefvande kvar i nsv. med bibehållet kön. — *Af ē-, ō-verb:* isl. *fáe* t. ex. *mann-*, *villufáe* 'bild' Fr.[2] : *fá* I, fsv. *sarþoli* eg. 'den som lidit sår' Schl. : v. *þola*, *bora* 'hål' : *bora* I, jfr l. *forare*, sv. *remna* : fsv. v. *rimna*, isl. *rifna* (kan ju ock vara en substantivering af part. *rifenn*. Jfr *rifa* d. s. : v. *rifa*), sv. *ölsupa* : v. *sūpa* (jfr *soppa* < *sope*, som är en gammal bildning).

Anm.: Rena substantiverade infinitiver med neutralt kön äro nsv. *(svag)dricka* och diall. *äta* ög. Rz.

g) Vi lemna nu de konkreta bildningarna på *-jan*, *-jôn* (inkl. de af *ja*-verb afledda, hvilka naturligtvis som nämdt ej eg. höra hit) och de motsvarande lagren af rena *n*-stammar, och öfvergå till de abstrakta, hvarvid först är att märka *abstrakta, medelst suff. -jan, -jôn bildade på substantiv.* (Om *ende, sefe, vile* — se v. Bahder s. 52.).

α) dels några, där suffixet återigen har funktion att uttrycka *tillhörighet:*

isl. *dylgja* 'fiendskap' Fr.[2] : *dolgr* 'fiende'. Jfr fsv. *døþdylghia* under a).
refjor 'bedrägeri, skälmstycken' Vgf. : *refr* 'räf'.
no. *sprøa* 'halssjukdom' Aa. : no. *spro* f. 'hals'.
Hit närmast ock isl. *søyra* 'hungersnöd' Vgf. : *saurr* väl älst 'träsk, ofruktbart land'.

β) isl. *áhelde* m. 'besittning' Fr.[2] : *áhald* n.
hegja 'öde; ställning' Vgf. : *hagr* d. s.
skøra 'kamp, strid' Vgf. Jfr mht. *schuor*. Ljungstedt Anm. till det st. pret. s. 37.
tekja 'tagande' Vgf. : *tak* n.
fjárþerna 'd. s. som *fjárþarfnađr*' Fr.[2] < *-*þerfna* såsom *þarnan* f. < *þarfnan* : **þarfn* (bildadt som *sókn*)?
fsv. *høva* = sv. *höfva* ('öfver höfvan') : *hof*.
Här hade då det afledda ordet ung. samma betydelse som grundordet.

---

[1]) Se nu senast K. F. Johansson P. B. B. XV. 232 (ännu i korrektur) : < *(s)*mulhôn*.

[2]) *sege* 'droppe' : *siga*, hvartill ett imp. presens *sía* = mht. *sihen*, hvaraf *sía* 'såll'. Se f. ö. under *α*).

Motsvarande bildningar på *-an*, *-ôn*, sådana som redan i got. t. ex. *bandwa* f. — *bandwô* [1]) : isl. *afle* Fr.[2] : *afl* n., *buge* Fr.[2] : *bugr*, *fjǫlđe* : *fjǫlđ* f. [2]), *fróe* : *fró* f. 'hjälp' Fr.[2], *hríme* 'fiendskap' Fr.[2] : *hrím* n. 'frost' (ss. isl. *kulde*, som utom 'kyla' äfven betyder 'fiendskap' — se Fr.[2] *kuldi*), *ife* Fr.[2] Vgf. : *if* n., *róe* Vgf. : *ró* f., *starfe* Vgf. *starf* n., *stođe* Vgf. : *stođ* f., *tíunde* : *tíund* f., *tolfte* Vgf. : *tolft* f., *verke* Vgf. : *verk* n.

fsv. *bruti*, fda. *brøde* 'brott' : fsv. *brot* n., *hume* 'misstanke' ÖGL. : *hum*, *luste* (= isl. *loste*), *lyste* (och *lusta*) : *lust*, *lyst* Sdw.

isl. *drykkja* Fr.[2] : *drykkr* 'drickande', *dvala* Fr.[2] : *dvǫl* f., *gipta* 'lycka' : *gipt* 2) hos Fr.[2], *hugđa* 'intresse' : *hugđ* f. Fr.[2], (*hvísla* f. : *hvísl* n. Fr.[2]), *krafa* Fr.[2] : *krǫf* f., *kylja* 'kall vindpust' Vgf. : *kylr* (*ja*-stam), *kvađa* Fr.[2] : *kvǫđ* f., *nýlunda* Vgf. : *lund* f., *únytja* Vgf., : *nyt*, *róta* : *rót* n. med olika bet. Vgf., *sala* : fht. *sala* f. (ô-stam), *skylda* : *skyld* f., *slátta* : *sláttr*, *slógja* : *slógr* m., *tala* : *tal* n., *þurđa* : *þurđr* 'förminskning' (*þurđr* : *þverra* = *burđr* : *bera*), no. *uhemja* 'olycka' Aa. : *hamr* (·.· < **hami-ôn*).

fsv. *leþa* 'kosa' Sdw. : *leþ* f.

nsv. *styrka* : *styrker* m. (jfr *storkna*).

h) *Adjektivabstrakta på -jan, -jôn* äro:

på *-jan* endast:

isl. *verme* = sv. *värme* : *varmr*.

på *jôn* däremot ett större antal. Typ: got. *gariudjô* : *gariuds*.

isl. *birta* 'klarhet' Fr.[2] : *bjartr*. Pd.: *birte* f.

augdepra 'svagsynthet' Vgf. : *augdapr*.

døyfa 'döfhet' Vgf. : *daufr*. Pd.: *døyfe* f., *døyfđ* f.

epja 'kyla' Vgf. : *apr*.

ergja, urn. *arageu* (Björk. och Stent.) : *argr*. Pd.: *erge* f.

fletja (= fsv., ä. nsv., diall., nda.) 'dåraktigt tal' : *flatr*.

fréna i *frénoskammr* 'kortäggad' Vgf. Add. : *fránn* (— se § 1).

fýla 'stank' Fr.[2] : *fúll*.

herđa 'hårdhet' Fr.[2], fsv. *hærdha* : *harđr*. Pd. : *herđe* f, *harđleikr*; *herđa* 'härdande' är dev. af v. *herđa*.

hylla 'välvilja, huldhet' Fr.[2] : *hollr*. Pd.: *hylle* f. o. n.

héra 'gråhet' Fr.[2] : *hárr* 'grå' (: *hérr* d. s. Fr.[2]).

kreppa 'trångmål' Fr.[2] : *krappr* [?, ty se nedan!].

andkéta 'otuktigt förhållande' Fr.[2] : *kátr*. Pd : *kéte* f.

**linja* 'svaghet' Vgf. : *linr*. Pd.: *linka*.

lýsa 'ljus' Fr.[2] : *ljóss*. Pd.: *lýse* f.

móđa 1) = sv. *möda* Vgf. 2) i fsv. äfven 'trötthet'? — se Schl. Pd.: *móđe* f. : *móđr*; möjl. < *môþi-ôn*, ty jfr t. ex. fsax. *môđi* (ty. *müde*).

nenna, fsv. *nænna* Kg. St. 'dristighet' : fht. *-nand*, ags. *-nóđ* 'djärf', användt som sista led i sammansättningar. Pd.: fsv. *nænne* n.

nepja 'kyla' Vgf. : *napr*.

**rekja* 'väta, rägn' Vgf. : *rakr* 'våt'.

remma 'bitterhet' Vgf. (= no. Aa.) : *ram(m)r* 'bitter' Vgf.

skerpa = sv. *skärpa* : *skarpr*.

**snerpa* 'skärpa' : *snarpr*. Pd.: *snerpe*.

svéla 'kvalm, rök' : **svále* (jfr ags. *forsvélan*) ~ ags. *svól*.

vekka 'väta' : *vǫkr*. Pd.: *vǫkve*, *-a* — se § 4.

**velgja* 'ljumhet' : *valgr* 'ljum' [3]).

venja, sv. *(sed-)vänja* 'vana' : *vanr*. Pd.: *vane*.

véma 'äckel' Vgf. : **vámr* = substantiverade adj. *vámr* 'a loathsome person'. Pd.: *váma*.

---

[1]) Kanske har, dock *bandwô* i förhållande till *bandwa* en något individualiserande betydelse — se Osthoff Forschungen II. 168.

[2]) Intet tvingar att anta *fjǫlđ* vara en yngre utbildning af adv. *fjǫl* utan möjligen *fjǫlđ* < **felu-þ-* : *felu* = sskr. *mahat* : *mjǫk* < **meku* n.

[3]) Härmed besläktade ord se Bugge hos Noreen Ordl. öfver dalm. s. 240.

[illegible]

[illegible] *ufsa* [illegible] Pl. [illegible]

[illegible] Pl. [illegible]

[illegible] — [illegible]

[illegible] Pl. [illegible]

[illegible] — [illegible] Pl. [illegible]

[illegible]

[illegible] Pl. [illegible]

[illegible]

[illegible] *frægr* Pl. [illegible]

[illegible]

[illegible] Pl. [illegible]

[illegible] — Exempel:

[illegible] Pl. *gerdar*

[illegible] bildadt som [illegible]

[illegible] *heiða* Pl. [illegible]

[illegible] Pl. [illegible]

[illegible]

[illegible] Pl. *tøyrgð*, *tøyrgsia*.

[illegible]

[illegible] *spyrna*.

[illegible] *deila*

[illegible] *dýfa*

[illegible] *etta*

[illegible] Fr[illegible] *etja*

[illegible] *fregja* Pl. *fregjan*.

[illegible] *fylgd* [illegible] Pl. *fylge* n. Fr[illegible] *fylgja*.

[illegible] *gleima*

[illegible] *heimta*

[illegible] Fr[illegible] *heita*, jfr adj.-abstr. *hite*, *hita* 'hetta'.

[illegible] *herda* därjämte ett formellt identiskt *herða* 'hård-[illegible] *hardr* [illegible]

[illegible] *hrasa* Pl. är *hrøser*; men därjämte ett adj. [illegible] Parallel fall på *-ja* — se § 2.

[illegible] *hyggja* Pl. *hyggjende*.

[illegible] *kvedja*

[illegible] *kreida*

[illegible] Fr[illegible] *kåra*. Pl. *kårsla*, *kæring*.

[illegible] Fr[illegible] *leiga*

[illegible] *missa* Pl. *misser*.

nefna [illegible] Vgl. *nefna*. Pl.: *nefnd*, *nefning*.

råda [illegible] Vgl. *roda* [illegible] got. *rôdjan*

senna [illegible] Vgl. *senna*

[1] Med afseende på bildningssättet i detta ord jfr *óskopner*, *draupner*.

snøypa 'vanärande' Vgf. : *snøypa*.
stefna 'kallelse (lagt.)' Vgf. : *stefna* bl. a. 'kalla'.
vella 'kokande' Vgf. : *vella* kaus.
þrætta = sv. *träta* : v. *þrætta*.
**þrøyja* 'tålamod' : v. *þrøyja*.
fsv. *gøma* 'uppmärksamhet; vård' Sdw. : v. *gøma* (eller afledt af ett ord = isl. *gaum(r)*?).
væria 'försvar', sv. *domvärja* : v. *væria* [1]).
sv. *snöyra* : v. *yra* [2]).

Motsvarande bildningar på *-an*, *-ôn* äro:

Af eller till starka verb: 1) på det svaga rotstadiet:

isl. *hnere* 'nysning' (< **hnuzán*) Fr.[2] : *hnjósa*, *sope* : *súpa*, *sviđe*, *sviđa* 'smärta från brännsår' : *svíđa*. Pd.: fsv. *sviþja*, *þokke* närmast 'tycke' Vgf. (jfr bet. i fsv.), primärbildning? Jfr got. *þugkjan* (urspr. starkt? — se Kluge Et. Wb. Dünkel) — se nedan; *þrote* : *þrútenn*, fsv. *flote* Sdw. : isl. *fljóta*, *spune* : *spin-na*, nsv. *frossa* < **frosi* : *frysa*;
isl. *biđa* Fr.[2] : *bíđa* eller aor. pres. *biđa*, *fulga* 'betalning' Fr.[2] : *fela* (< **felhan* = got. *filhan*), *gusa* Vgf. : *gjósa* eller *gusa*, *hrinor* Vgf. : *hrína*, *lota* — se Fr.[2] : *lúta*, *skriđa* Vgf. : *skríđa*, *húđstroka* Fr.[2] : *húđstrjúka*, *suga* : *súga*, diall. *vurpa* 'kast' Rz. : germ. *wërpan*. Andra ex. se Kluge N. St. §§ 105, 106.

Dessa bildningar hafva här sammanförts under en rubrik, då det är omöjligt att med bestämdhet säga, huruvida här föreligga 1) afledningar direkt af verbalroten, såsom väl är fallet med *spune* (jfr *brune*) ∴ i egentlig mening primära, eller 2) afledningar af presensstadiet, hvarvid suffixbetoningen föranledt uppkomsten af det svaga rotstadiet (såsom möjligen t. ex. *hnere*, *fulga* o. a.), eller 3) afledningar af aoristpresentia (såsom *biđa*, *gusa*). Omöjligt är likaledes att afgöra, om verb.-abstr. isl. *saga*, *(endr-)þaga* [3]) Fr.[2] äro primärbildningar < resp. √ *sək*, *tək* ∴ på det svaga stadiet bildade eller uppkomna på presensstadiet af verb, motsvarande fht. *sagên* och *dagên* [4]) (~ got. *þahan*, l. *tacēre*), sannolikast dock det förra. Primärt är väl ock isl. *(kapp-)ata* Fr.[2] : √ för v. *etja*.

2) på presensstadiet (typ. got. *brinnô* 'feber' : *brinnan*):

isl. *age* 'fruktan' v. Bahder s. 53. P. G. L. 1640 'disciplina', från hvilken bet. ordet (= nsv. *aga*) utvecklat den det nu eger, *eige* 'egendom' Fr.[2] : v. *eiga*, pd.: *eiga* 2) hos Fr.[2] [5]), *eiga* 'egande' Fr.[2] : v. *eiga*, *drífa* 'snödrift' Fr.[2] : *drífa*, *ganga* 'gående' : v. *ganga* (eller : *gang* n.?), *geta* 'gissning' Fr.[2], sv. diall. 'gåta' (~ *gáta*) : *geta* st. (eller : s. *get*), *lega* 'liggande' Fr.[2] : got. *ligan* (~ *liggja*), *seta* 'sittande' : got. *sitan* (~ *sitja*), *taka* 'tagande' : v. *taka*, *vaka* = sv. *vaka* : v. *vaka*, *vinna* 'arbete' : v. *vinna*.

Af svaga ē-, ô-verb: *geispe* 'gäspande' Fr.[2] : *geispa*, *þokke* — se ofvan eller närmast: *þokka* I (*þokke* < v. *þokka* : *þykkja* < v. *þykkja* = t. ex. *duna* < v. *duna* : *dynr* < v. *dynja* o. a. nedan). Möjligen substantiveradt af *þokkr*, jfr *sóme* 'heder', hvilket kanske ej bör närmast föras till v. *sóma*, utan till ett **sómr* (: fs. *sômi* 'passande' = *móđr* : fs. *unmôđi*, hvaraf *mœđa*);

[1]) Därjämte ett nom. ag. nsv. *värja* 'vapen'.
[2]) Möjligen föreligger ock ett fsv. *ærva* 'ärfvande, arf' i (y.) VML. : v. *ærva* Siljestrand, Ordböjningen i VML. I. 146.
[3]) Det af Zimmer Die nominalsuff. *-a-* und *-â-* s. 265 efter Egilsson anförda *þaga* 'acceptio' är att stryka, då dermed just *endrþaga* åsyftas.
[4]) De i isl. förekommande motsvarigheterna äro som bekant *ja*-verb.
[5]) Om öfriga hithörande bildningar se v. Bahder s. 46.

banna 'förbannelse' Fr.[2], nsv. plur. *bannor* : v. *banna*, pd.: *bannaðr*, *bannan*, *brosa* 'leende' Fr.[2] : v. *brosa*, pd.: *brosan*, *duna* 'dån' Fr.[2] : v. *duna*, *elska* 'kärlek' Fr.[2] : v. *elska*, *kanna* 'rättighet till' Fr.[2] : v. *kanna* 2) hos Fr.[2], *orka* 'arbete' Vgf. : v. *orka*, *riða* 'feber' Vgf. : *riða* — se Vgf., *sanna* 'bevis' Vgf. : v. *sanna*, pd.: *sannaðr*, *sannan*, *sveifla* 'svingande' Vgf. : v. *sveifla*, *þjarka* 'träta' Vgf. : v. *þjarka*, *þruma* 'larm' : *þruma* I, fsv. *thura* 'djärfhet' : v. *thura*, ä. nsv. *skratta* Bellm. : v. *skratta* och några andra, af olika anledningar mer eller mindre osäkra. Då vi hafva parallellerna *dynr* : *dynja* se § 2 — *duna* : v. *duna*, *þrymr* : *þrymja* — *þruma* : v. *þruma*, ha vi skäl att hit äfven föra *ume* 'larm' : **uma* I, jfr *ymr* : *ymja* [1]).

För dessa sistnämda deverbativer är det — med afseende på sitt bildningssätt — inom gotiskan enastående *armaiô* 'erbarmen' typen. Det är afledt af v. *arman* 'sich erbarmen' (stam: *armai-*) såsom t. ex. subst. *likai-ni-* : v. *likan* och subst. *arbai-di-* : v. **arban* (pret. *arbaida*).

[1]) Många af här anförda deverbativer på *-a* torde vara unga substantiveringar af motsvarande infinitiver efter mönstret af gamla *ôn*-bildningar.

(Forts.)

Elof Hellquist.

Textkritische studien zu skaldischen dichtungen.

I. Zur Haustlǫng.

Um die kritische herstellung und erklärung der Haustlǫng von Þjóþólfr or Hvini haben sich, wenn man von der fast durchweg verfehlten deutung von Skúli Thorlacius [1]) und der wenig fruchtbaren revision des textes durch Guđbr. Vigfússon [2]) absieht, vornehmlich drei gelehrte bemüht: Sveinbjörn Egilsson [3]), Theodor Wisén [4]) und Finnur Jónsson [5]). Ausserdem hat Konr. Gíslason gelegentlich einzelne verse unseres gedichtes mit bekanter gründlichkeit und sorgfalt behandelt. Die handschriftliche überlieferung desselben ist jedoch so schlecht, dass trotz der hochverdienstlichen arbeiten dieser männer manche stellen eine befriedi-

[1]) Fragmenta Höstlangæ et Thorsdrapae . . . versionibus et notis illustravit Skulius Thordi Thorlacius. Havniae 1801. 8. (A. u. d. t.: Antiquitatum borealium observationes miscellaneae, spec. VI. VII: s. Möbius, Càt p. 11. 111. 154.)

[2]) Corpus poeticum boreale II (Oxf. 1883) s. 14 ff.

[3]) Tvö brot af Haustlaung og Þórsdrápa færđ til rétts máls, og útskýrđ međ glósum í stafrófsröđ af Svb. Egilssyni, Rkv. 1851 (Cat. 3). Die erklärung der strophen ist in diesem progr. in allem wesentlichen dieselbe wie in der arnam. ausg. der Sn. Edda und im Lex. poet.

[4]) Carmina norrœna ed. Th. Wisén. I (text u. commentar) Lund 1880—86; II (glossar) Lund 1889. — Derselbe, Emendationer och exegeser till norröna dikter, Lund 1886 ff.

[5]) Kritiske studier over en del af de ældste norske og islandske skjaldekvad ved Finnur Jónsson (Kbh. 1884) s. 30 ff.

gende gestalt noch nicht gewonnen haben und wiederholte versuche, dem ursprünglichen näher zu kommen, erforderlich machen. Ich hoffe, dass die folgenden zeilen, die längerer beschäftigung mit dem altnorwegischen dichter ihre enstehung verdanken, als ein kleiner beitrag zur lösung der aufgabe nicht unwilkommen sein werden.

1. Die im Wormianus (W) und Regius (R) nur trümmerhaft erhaltene erste halbstrophe der Haustlǫng wird in der arnamagn. ausgabe der Snorra Edda I, 306 in folgender gestalt gegeben, der ich die abweichungen von der handschriftlichen überlieferung und die später von verschiedenen gelehrten vorgeschlagenen textbesserungen folgen lasse:

Hvé skal galla gjǫldum
gunnveggjar brú leggja
raums þá er rekka sæmi
raddsveif at þorleifi.

1 *Hvé* W, unleserlich R. *skal* W, *skal ek* (undeutlich) R, *skalk* Finnur Jónsson. *galla* W, unleserlich R, *gjalla* Jón Ólafsson bei Thorlacius (vermutlich nach einer papierhs.) und Wisén. *gjǫldum* W, . . *ioldv* R. 2—4 *brú* — *þorleifi* in R vollständig erloschen. 3 fehlt W und Cpb, da Guđbr. Vigfússon Jón Ólafssons text als unecht betrachtete. *þá er* Jón Ólafsson, *þás* Wisén, *es* Finnur Jónsson. *rekka* Jón Ólafsson, *rǫkkum* Finnur Jónsson. 4 *raddkleif at* W, *raddsveif at* Jón Ólafsson, *raddkleifar* Cpb, *raddsveifar* Finnur Jónsson.

Die prosaische wortfolge ist nach Sv. Egilsson (Sn. E. III, 40) die folgende: *Hvé skal raddsveif leggja gjǫldum galla raums brú er(ek) þá at þorleifi, sæmi gunnveggjar rekka* — d. h. nach der angehängten erklärung der einzelnen worte, die sich mit der lat. übersetzung (Sn. E. I, 307) im wesentlichen deckt: "wie soll das steuer der rede (die zunge) mit gegengaben vergelten die tönende brücke des riesen (den schild), die ich empfing von þorleifr, dem beschenker der schildmänner (der krieger)."

Von dieser erklärung ist Wisén (Carm. norr. I, 120) nur insofern abgewichen, als er *þá* nicht als verbalform, son-

dern als conjunction auffasst und mit dem folgenden *er* zu *þás* verbindet, in *sœmi* (= *sœmik*) das verbum des durch *þás* eingeleiteten nebensatzes erblickt, *gunnveggjar-rekka* als objectsaccussativ nimt und die worte *at Þorleifi* ('coram Thorleifo') in den hauptsatz versezt. Die prosaische wortfolge wäre demnach: *Hvé skal at Þorleifi raddsveif gjǫldum leggja brú gjalla raums, þás sœmi rekka gunnveggjar* — "wie soll vor Þ. die zunge den schild mit gegengaben bedecken (sternere), wenn ich die schildmänner preise".

Finnur Jónsson hat sich von der handschriftlichen überlieferung und von der interpretation Sv. Egilssons weiter entfernt. Er fasst *galla* als gen. sg. des sw. masc. *galli* 'schaden', womit er *gunnveggjar* verbindet und so eine kenning für den begriff 'schwert' gewint; *rekka* wird in *rǫkkum* (dat. sg. m. von *rakkr*) geändert und *þá* gestrichen. Die prosaische wortfolge soll sein: *Hvé skalk leggja raums brú gjǫldum raddsveifar, es sœmi gunnveggjar-galla-rǫkkum Þorleifi* — 'wie soll ich den schild lohnen durch gegengaben der zunge, wie sie für den schwertkühnen Þ. sich ziemen".

Keine dieser erklärungen ist natürlich durchweg falsch, aber sie leiden meines erachtens sämtlich an einem gemeinsamen fehler, der neue irtümer und verfehlte conjecturen veranlasst hat. Das πρῶτον ψεῦδος war die meinung, dass *leggja* ein verbum sei. Dies ist sicher unrichtig. Sv. Egilsson und Finnur Jónsson verbinden den vermeintlichen infinitiv mit *gjǫldum* und übersetzen den ausdruck durch 'remunerari', 'rependere', 'lønne'; Th. Wisén genauer durch 'remunerationibus sternere (remunerari)'. Ich glaube annehmen zu dürfen, dass Wisén, der die 'sententia' unserer halbstrophe mit recht als 'valde obscura' bezeichnet', diese übersetzung selber nur als einen notbehelf angesehen hat; denn der satz 'meine zunge soll den schild mit gegengaben bedecken' enthält eine hässliche katachrese, die wir dem dichter, dessen

verse doch sonst von derartigen geschmacklosigkeiten frei sind, nicht zutrauen dürfen. Wie ist nun zu helfen? Meiner ansicht nach haben wir das verbum des satzes in dem handschriftlichen *galla* zu suchen, das in *gjalda* zu emendieren ist, wodurch wir eine volkommen correcte hending gewinnen. Die verbindung *gjalda gjǫldum* ist eine sehr häufig vorkommende, besonders unter hinzufügung von *aptr* (Fritzner I², 603ᵇ), aber auch ohne dieses (ebda 603ᵃ), sodass die leichte änderung, die wahrscheinlich nur einen alten lesefehler berichtigt, wol gewagt werden darf. Dass sie vorgenommen werden muss, wird jeder zugeben, wenn ich den nachweis führe, dass *leggja* nur als gen. plur. von *leggr* gefasst werden kann.

Die umschreibung des begriffes 'schild' durch *raums-brú* 'riesenbrücke' ist eine sehr dürftige und ungenaue, zu der sich auch kaum eine parallele beibringen lässt [1]); dagegen ist *raums-leggja-brú* 'brücke der füsse des riesen' ein genaues seitenstück zu der wol zuerst von Bragi Boddason gemünzten kenning *þjófs-ilja-blaþ* (strophe 1³ meiner ausgabe), die bei Þjóþólfr in str. 13 noch einmal in ähnlicher weise *(fjalla-Finns-ilja-brú)* widerkehrt — und es wird nicht zu kühn sein zu vermuten, dass hier eine bewuste oder unbewuste nachahmung seitens des Þjóþólfr vorliegt [2]), worauf dann spätere dichter denselben ausdruck wider in verschiedener weise

---

[1]) Sv. Egilsson (Sn. E. III, 40) sucht die kenning *raums brú* = schild durch einen hinweis auf Sn. E. I, 420 zu stützen. An der angezogenen stelle steht aber ausdrücklich: *skjǫldr er ok kallaþr skip Ullar eþa kent* (lies *kendr*) *til fóta* Hrungnis — und gerade die füsse als notwendigen bestandteil der umschreibung vermissen wir in der halbstrophe, wenn wir der landläufigen erklärung folgen.

[2]) Fals diese vermutung richtig ist, würde sie einen neuen beweis für die echtheit der fragmente Bragis abgeben, die bekantlich von Bugge (Paul-Braune 13, 201) angezweifelt, aber neuerdings von Finnur Jónsson (Arkiv 6, 141 ff.) mit durchschlagenden gründen siegreich verteidigt ist. Mogk behauptet wol mit recht (Pauls Grundriss II, 1, 98), dass die Haustlǫng der Ragnarsdrápa geradezu nachgebildet wurde.

variiert haben: *Hrungnis-fóta-stallr* bei Kormakr 15[1, 2] (s. die ausgabe von Th. Möbius s. 10 und 112 fg.), wodurch hier allerdings nur das material, aus dem Hrungnirs schild gefertigt war (der wetzstein), nicht jener selbst bezeichnet wird; *Hrungnis-ilja-þilja* in einer anonymen vísa im draugsháttr (Sn. E. I, 640); *ørnis-spjalla-ilflet* bei Sturla þórþarson (Hákonar saga Hákonarsonar cap. 250 = Konunga sǫgur ed. Unger s. 385). Dass *leggr* geradezu im sinne von *fótr* gebraucht wurde, ergibt sich aus den belegen bei Sv. Egilsson s. v. (Lex. poet. 503[b]).

Meine ausführungen gehen von der voraussetzung aus, dass der von Jón Ólafsson dem Skúli Thorlacius übermittelte [1]) text unserer halbstrophe, der auch die in den membranen fehlende 3. zeile enthält, auf alter überlieferung beruht und nicht, wie Guđbr. Vigfússon (Cpb II, 563) annahm, ein fabrikat des 18. jahrhunderts ist. Diese annahme ist durchaus haltlos, weil Jón Ólafssons text augenscheinlich an schweren gebrechen leidet, die nur durch stufenweise fortschreitende verunstaltung der handschriftlichen tradition sich erklären, und weil diese gebrechen durch besonnene conjecturalkritik heilbar sind.

In der 3. zeile, die ich also als echt ansehe, erregt noch das überlieferte *rekka* anstoss. Die arnamagn. ausgabe der Sn. Edda (I, 306) nimt es als gen. plur., der von *sœmi* abhängig sein soll, welches als apposition zu *þorleifi* gefasst wird: 'Thorlevo virorum ornamento'. Ebenso Sv. Egilsson (Lex. poet. 695[a] s. v. *sœmir*), wo noch das wort *gunnveggjar* (das die lat. übersetzung der arnam. ausgabe gar nicht berücksichtigte) mit *rekka* verbunden wird: *sœmir gunnveggjar rekka* 'honorem militibus parans'. Dieselbe erklärung wird Sn. E. III, 40 widerholt (nur dass unter dem 'honorem parare' ein beschenken verstanden wird). Finnur Jónsson (Krit. studier s. 37) hat gegen diese deutung mit

[1]) Fragmenta Höstlangae p. 46.

recht einsprache erhoben, aber sein eigener vorschlag (*gunnveggjar-galla-rǫkkum þorleifi*) ist alzu gesucht und unnatürlich; auch ist durch die von mir verfochtene conjectur das handschriftliche *galla* bereits beseitigt. In *rekka* dürfte der dat. eines subst. stecken, von dem *gunnveggjar* abhängig ist, und zwar glaube ich, dass jenes wort nicht etwa in *rekki*, sondern in *rœki* zu emendieren ist: *rœkir* 'qui curat, colit, tractat' wird öfter mit dem genet. eines waffennamens verbunden, um einen krieger zu bezeichnen (Lex. poet. 655[a] s. v.).

Im übrigen schliesse ich mich der auffassung Finnur Jónssons an, lese also in z. 1 *skalk*, in z. 3 *er* statt *þá er*, in z. 4 *raddsveifar* statt *raddsveif* (*-kleif*) *at*, und nehme wie er *sœmi* als 3. plur. opt. præs. von *sœma*.

Die halbstrophe würde demnach folgende gestalt bekommen:

Hvé skalk gjalda gjǫldum,
gunnveggjar, brú leggja
raums, es rœki sœmi,
raddsveifar, þorleifi?

Prosaische wortfolge: *Hvé skal ek gjalda þorleifi raumsleggja-brú raddsveifar-gjǫldum es sœmi gunnveggjar rœki* — 'wie soll ich dem þorleifr vergelten die brücke der füsse des riesen (d. i. den schild) mit gegengaben der zunge (d. i. durch den vortrag eines gedichtes), wie sie für den schwinger der kampfwand (d. i. des schildes) sich ziemen?'

2. Das verständnis von str. 2[5] fg. ist durch Finnur Jónsson (Krit. studier s. 41 fg.) wesentlich gefördert worden. Nach seiner auffassung, der sich nachträglich auch Wisén (Carm. norr. I, 120) in allen stücken angeschlossen hat, wäre die halbstrophe folgendermassen herzustellen:

5 *Settisk ǫrn, þás æsir,*
ár, (gefnar) mat bǫru

(vasa byrgitýr bjarga
bleyþi vændr) á seyþi

5 *þás* Finnur Jónsson, *þar er* codd., *þars* Wisén. 6 *árgefnar* W Wisén, *árgnæfar* R. 8 *blæyđivendr* W, *bleyþivǫndr* R. *seyþi* W, *seđe* R.

Die prosaische wortfolge ist nach Finnur Jónsson die folgende: *ár settisk ǫrn þás æsir bǫ́ru mat á seyþi; bjargagefnar-byrgi-týr vasa vændr bleyþi* — 'einst sezte sich ein adler als die asen die speise auf das kochfeuer gebracht hatten; der die berggöttin (d. i. die riesin) beschützende gott (d. i. der riese Þjazi) konte nicht für furchtsam gelten'.

Der unleugbare vorzug dieser erklärung gegen die früheren besteht darin, dass Finnur Jónsson den voc. plur. *árgefnar*, der in mehrfacher beziehung anstoss erregte, beseitigt und *gefnar* als ein glied in der umschreibung des begriffes 'riese' erkant hat. Weiter geht jedoch meine zustimmung nicht.

Zunächst halte ich die änderung des handschriftlichen *þar er* in *þás*, die von Finnur Jónsson vorgenommen wurde, um dem verse die fehlende hending zu verschaffen, geradezu für einen fehler, denn man erwartet zu dem verbum *settisk* nicht eine zeit-, sondern eine ortsbestimmung (was Finnur Jónsson beibringt, um das gegenteil zu beweisen, ist nicht stichhaltig). Ausserdem aber ist der platz, auf den die frumhending nach Finnur Jónssons vorschlag zu stehen komt, sehr auffallend. Er selbst gibt zu, dass beide hendingar nur in sehr seltenen fällen unmittelbar neben einander stehen, und noch seltener ist es, dass die frumhending auf einer senkung steht. Allerdings komt diese stellung in der Haustlǫng einmal vor (15^7 *seþr gekk Svǫlnis ekkja*), aber eine doppelte singularität durch conjectur herzustellen, halte ich für höchst bedenklich. Endlich kann ich mich auch nicht mit Finnur Jónssons auslegung des wortes *ár* einverstanden erklären. Wenn dies wörtchen in dem von Finnur Jónsson angenommenen sinne ('ehemals') am anfange der strophe stände, so

liesse man sich das gefallen (vgl. Hymiskv. 1[1], Guþr. I, 1[1] usw.), dass es aber in der zweiten strophenhälfte nachhinken solte, nachdem in der ersten schon von dem riesen im adlergewand die rede gewesen ist, scheint mir wenig glaublich. Soll ich nun meine eigene meinung über die halbstrophe äussern, so muss ich von vornherein betonen, dass ich meine vorschläge nicht (wie die erklärung von *leggja* str. 1[2]) für unbedingt sicher ansehe, sondern nur in ermangelung besserer als eine möglichkeit hinstelle. Ich halte es also für möglich, dass *settisk* verderbt ist aus *sess tóksk* 'er nahm sich einen sitz, nahm platz'. Die hendingar wären dann *sess* und *æs-ir* (geminata mit einfachem consonanten reimend wie 17[4] *íss : dís-ir* und 19[6] *ólauss : haus-i*). *ár* fasse ich im sinne des ahd. *êr* 'vorher' und verbinde es mit *bǫru*, das durch die hinzufügung des adverbs deutlich als plusquamperfectum gekenzeichnet werden sollte. Die halbstrophe gewönne dann folgendes aussehen:

Sess tóksk ǫrn þars æsir
ár (gefnar) mat bǫru
(vasa byrgitýr bjarga
bleyþi vændr) at seyþi.

Prosaische wortfolge: *ǫrn tóksk sess þars æsir ár bǫru mat á seyþi; bjarga-gefnar byrgitýr vasa vændr bleyþi* — 'der adler nahm dort platz, wohin die asen vorher die speise auf das kochfeuer gebracht hatten; der riese konte nicht für furchtsam gelten'.

3. Str. 11[5] fg. hat Wisén in nachstehender form drucken lassen:

5 *þú skalt véltr, nema vélum*
(Veiþr mælti svá) leiþir
munstærandi mæra
mey aptr, Loki, deyja.

5 *vellt* W, *vættr* Thorlacius. *vælum* R, *vælom* Cpb. 6—8 sind in W von der hand Svein Jónssons ergänzt. 6 *Veiþr* Sv. Egilsson, *reiþr* RW, *veidir* Thorlacius, *Veoðr* Cpb. *mælti* R, *mýil* W, *mylinn* Thorlacius. *leiþar* RW Cpb. Sv. Egilsson, *leiþir* Wisén. 8 *deyja* Thorlacius, *teygir* Cþb, *hapta* Finnur Jónsson.

Hier ist in z. 5 die dittographie *véltr* . . *vélum* auch inhaltlich anstössig, da man niemandem drohen wird, ihn zu überlisten, überlistung vielmehr vorhergegangene drohung ausschliesst. Dagegen ist die einwendung, welche Finnur Jónsson (Krit. studier s. 54) gegen die verbindung von *vélum* mit *leiþir* erhebt, hinfällig: warum solten die götter nicht verlangen, dass Loki, der durch seine list die Idun fortgelockt hatte, nun auch seine verschlagenheit benutze, um sie zurückzubringen? Richtig dagegen ist Finnur Jónssons bemerkung, dass man zu *munstœrandi* einen genitiv vermisst, und ich bin daher geneigt, seinem vorschlage, in z. 8 *deyja* durch *hapta* zu ersetzen, zuzustimmen — das erstere wort fehlt in beiden membranen und ist von Thorlacius (Fragmenta Höstlangae s. 71) 'suadente mytho' nur conjiciert. Dann aber muss *véltr* in z. 5 mit einem ausdruck, der 'getötet' oder 'gepeinigt' bedeutet, vertauscht werden (vgl. Sn. E. I, 212: *var honum heitit bana eþa píslum*), und es bietet sich hierfür, soviel ich sehe, kein anderes wort als *veginn* (*vegask*?), das natürlich an die spitze der zeile zu stellen ist, während *þú*, um den vers auf sein gesetzliches mass zu beschränken, gestrichen werden muss. Wir erhalten dadurch statt der aþalhending (*véltr : vélum*) die dem ungeraden verse gebührende skothending [1]) (*skalt : vélum*); *skalt* trägt die nebenhebung. Hiernach würde die halbstrophe folgendermassen lauten:

Veginn skalt [2]), *nema vélum*
(*Veiþr mælti svá*) *leiþir*

---

[1]) Als sicherer beweis für das vorhandensein einer corruptel darf allerdings die aþalhending nicht gelten, da Þjóþólfr sich öfter auch in ungeraden zeilen den gebrauch des vollreims gestattet, s. Carm. norr. I, 183.

[2]) Noch glatter würde der reim, wenn man *skal* schriebe: dann müste *Loki* als nom. und *leiþir* als 3. sing. gefasst werden.

munstœrandi mœra
mey, aptr, Loki, hapta.

Prosaische wortfolge: *Veiþr mælti svá: (þú) skalt veginn, Loki, nema aptr leiþir mœra mey, hapta mun stœrandi* — 'Veiþr (þórr) sprach so: du solst getötet werden, Loki, wenn du die herliche maid, die der götter freude mehrt, nicht zurückbringst'.

4. Strophe 16[a] hat bei Wisén folgende fassung, die schon bei Thorlacius und Sv. Egilsson ebenso sich findet:

þyrmþit Baldrs of barmi
(berg) solgnum þar dolgi
(hristusk bjǫrg ok brustu,
brann upphiminn) manna.

1 *of* R, *af* W. 2 *berg-folgnum* Cpb. *þar* R, *sak* W Cpb. 4 *upphiminn* R, *Rán-himinn* W Cpb. *manna* R, *mána* W Cpb.

Die prosaische wortfolge wäre nach Wisén diese: *Baldrs barmi of þyrmþit þar manna dolgi solgnum, berg hristusk ok bjǫrg brustu, brann upphiminn* — 'dort schonte Baldrs bruder (d. i. þórr) durchaus nicht den gierigen feind der menschen, die berge erbebten und die berge barsten, es brante der oberhimmel'.

Die handschriftlich überlieferte armseligkeit, dass er *berg* und *bjǫrg*, die doch höchstens mundartliche varianten sind, als synonyma durch *ok* mit einander verbunden habe, werden wir dem dichter nicht zutrauen dürfen, und diese erwägung hat auch wol Thorlacius veranlasst, *berg* in z. 2 mit *dolgi* zu einem compositum zu vereinigen, und Guđbr. Vigfússon auf die im ersten augenblicke bestechende conjectur *berg-folgnum* geführt. Beides wird jedoch abzulehnen sein, da die verwendung desselben wortes in zwei auf einander folgenden versen von þjóþólfr sonst vermieden wird (die stefzeile 13[7], 20[7] ist hendingalaus, also sicher verderbt); auch ist gegen Vigfússons vorschlag einzuwenden, dass þjazi, als

er durch þórr seinen tod fand, nicht *'bergfolginn'* war. *bjǫrg* in z. 3 ist sicherlich nur durch einen liederlichen abschreiber in den text geraten [1]), der es übersah, dass das subject zu den beiden verbis bereits in z. 2 angebracht war, und es daher noch einmal sezte. Wahrscheinlich ist *bjǫrg* an stelle eines adjectivs getreten, das den kahlen *berg* als schmückendes epitheton diente, und dieses adjectiv war vermutlich *brǫtt*. Ich halte also folgenden wortlaut der halbstrophe für den ursprünglichen:

þyrmþit Baldrs of barmi
(bjǫrg) solgnum þar dolgi
(hristusk brǫtt ok brustu,
brann upphiminn) manna.

Prosaische wortfolge: *Baldrs barmi of þyrmþit þar manna dolgi solgnum; brǫtt bjǫrg hristusk ok brustu, brann upphiminn* — 'Baldrs bruder schonte dort durchaus nicht den gierigen feind der menschen; die steilen berge erbebten und barsten, es brante der oberhimmel'.

5. Die folgende halbstrophe (16[b]) erscheint bei Finnur Jónsson (Krit. studier s. 56) in nachstehender gestalt:

5 *Mjǫk frák móti hrekkva*
myrkbeins Haka reinar,
þás vígligan, vagna,
vátt, sinn bana þátti.

5 *móti* R, *mæti* W. 6 *myrkbeins* W, *myrkhreins* R. *Haka* W, *baka* R. 7 *vogna* WR, *vagna* Wisén. 8 *vátt* W, *varr* R. *þátti* W, *þarri* R.

Die prosaische ordnung dieser worte wäre nach Finnur Jónsson die folgende: *ek frá Haka-vagna-reinar-myrkbeins-vátt hrekkva mjǫk móti, þás (hann) þátti sinn vígligan bana* — 'ich hörte, dass der hüter des dunklen gebeins von Hakis wagenland sehr erschrak, als er seinen kriegerischen mörder erblickte'. Hakis (eines seekönigs) wagen ist das schiff,

[1]) Dass die hss. W und R eine reihe von fehlern mit einander gemein haben, ist durch die untersuchungen von Mogk erwiesen.

des schiffes land die see, der see dunkles gebein der fels, der hüter des felsens der riese! Sehen wir zunächst von den ersten beiden zeilen ab, so liegt es ungleich näher, die unmittelbar auf einander folgenden worte *vígligan vagna vátt* zu verbinden und als kenning þórs zu deuten. Dass man diese natürliche und auf der hand liegende construction verkante, bei *vagna váttr* nicht einmal des ähnlichen ausdruckes *vagna verr* aus den Alvíssmǫl sich erinnerte, und statt dessen eine so monströse fünfgliedrige kenning für zulässig erachtete, ist schwer begreiflich. Die umschreibung des begriffes 'riese' ist auf zeile 6 beschränkt — freilich ist statt *beins* die lesung von R, der an dieser stelle das richtige bewahrt hat, näml. *hreins*, einzusetzen und der name des nicht hierher passenden seekönigs *Haki* mit dem wolfsnamen *Hati* zu vertauschen, da ja riesen und wölfe oft die gleichen namen führen, wie auch in unserem gedichte (2[2]) þjazi als *úlfr snólar* bezeichnet wird. Somit ergibt sich der folgende nach inhalt und form durchaus befriedigende text:

Mjǫk frák móti hrøkkva
myrk- hreins Hata -reinar,
þás vígligan vagna
vátt, sínn bana, þátti.

Prosaische wortfolge: *Ek frá hreins-myrkreinar-Hata mjǫk móti hrøkkva, þás (hann) þátti sínn bana, vígligan vagna-vátt* — 'ich hörte, dass der wolf des dunklen rentierlandes (d. i. der riese) sehr erschrak, als er seinen mörder, den kriegerischen wagenhüter (d. i. þórr) erblickte'.

Kiel, 14 märz 1890.

Hugo Gering.

Bidrag till *īni*-stammarnes historia i fornnordiskan.

Den rådande åsigten om *īni*-stammarnes utveckling i det fornnordiska språket synes mig vara i någon mån ofullständig. Följande uppsats afser att påpeka några hithörande punkter, som hittills, så vidt jag känner, blifvit förbisedda. En kort öfverblick öfver förhållandet i de öfriga germanska fornspråken skall tjäna att belysa och stödja den mening, som jag vill framställa i afseende på fornnordiskan.

Gotiskan eger, som bekant, ett stort antal feminina nominalstammar på *-eini-*, afledda af svaga verber på *-jan* och med betydelse af nomina actionis, ss. *naseini-* frälsning af *nasjan* frälsa o. s. v. I själfva verket synes gotiskan hafva kunnat bilda en sådan stam till hvarje dylikt verb. I alla de öfriga germanska språken har *īni*-suffixet förlorat sin produktivitet, och endast mer eller mindre talrika lemningar äro i behåll efter den utdöende formationen. Detta förhållande beror icke blott därpå, att andra suffix (i fnord. *-ing*, *-ung*, *-aðr* och *-naðr*) af liknande betydelse men starkare lifskraft öfvertogo *īni*-suffixets roll, utan äfven därpå, att detta genom ljudlagars och analogiens förenade inflytande sammanföll till sin form och sammanblandades till sin betydelse med andra suffix. Det senare var naturligtvis hufvudorsaken till det förra, till *īni*-suffixets förlust af sin forna produktivitet.

Redan i *gotiskan* se vi början till det nämda sammanfallandet. Feminina på *-eini-* bilda i pluralis nomin. och genit. *-einos*, *-eino* efter ō-deklinationen i st. f. *-*eineis*, *-*eine*; äfven dat. plur. *-einom* förekommer en gång. Också med *ein*-stammarne hafva de redan beröring genom den för både *eini-* och *ein*-stammarne lika ack. sing. *-ein* och äfven genom gen. plur. *-eino*. Säkerligen har äfven förekomsten af åtskilliga *eini-* och *ein*-afledningar af närstående betydelse vid sidan af hvarandra, såsom **fulleini-* och **fullein-*, *hauheini-* och *hauhein-*, *veitvodeini-* och *veitvodein-* m. fl., med tiden i gotiskan, liksom i de andra germanska språken, medverkat till en assimilation af de ursprungligen skilda böjningsskemata. Dock föreligger i got. litteraturen endast ett exempel på öfvergång af en *eini*-stam till *ein*-stammarnes böjning, näml. i *vajamereini-* smädande af *vajamerjan*, som bildar genit. sing. *vajamereins* i st. f. *-einais* (se Braune, Got. Gramm. § 93 Anm. 1. § 103 Anm. 1. Kluge, Stammbild. 116. 121. 122).

I de öfriga germanska språken visa sig, såsom är att vänta, starkare förändringar och vidsträcktare sammanfall.

I *fornhögtyskan* sammanföllo *īni*-stammarne småningom i böjning med *īn*-stammarne, såsom också en del af *injō*-stammarne gjorde (se Braune, Ahd. Gramm. § 212. 213. 211 Anm. 3. von Bahder, Verbalabstracta p. 60. 89. Kluge, P.-B:s Beiträge XII, p. 380 följ.).

I *fornsaxiskan* synas *īni*-stammarne också hafva förenat sig med *īn*-stammarne; det enda säkra exemplet är fsax. *dôpî* f. dop, got. *daupeini-* (se von Bahder p. 89).

I *fornfrisiskan* skedde sammanfall mellan *īni-* och *injō*-stammarne (se von Bahder p. 88).

I *fornengelskan*, där *īn*-stammarne i väsentlig grad assimilerats med ō-(*jō*-)stammarne, hafva *īni*-stammarne antagit *injō*-stammarnes böjning (se Sievers, Ags. Gramm.[2] § 258). Dock synas åtminstone ett par ursprungliga *īni*-stammar

hafva sammanfallit med *īn*-stammarne och deltagit i dessas utveckling, näml. fe. **neru* frälsning, bevarande, underhåll och *fremu* främjande, fördel, hvilka enligt min mening bero på **nasīni-* (jfr got. *naseini-*) och **framīni-* [1]).

---

[1]) Sievers Ags. Gramm.[2] § 268 (se äfven Sievers, Paul-Braunes Beiträge IX. p. 248) anför såsom rester, delvis osäkra, af kortstafviga feminina *ĭ*-stammar i fe.: *denu* dal (med ?), *fremu* nytta och "förmodligen" *hylu* hålighet, *-leʒu* "hinlegung, ende" och *-neru* räddning i *ealdor-*, *feorhlegu*, resp. *-neru*, hvilka tre sista icke förekomma i nominativus. Enligt min mening är endast det första ordet, *denu*, en sådan feminin *ĭ*-stam, de öfriga synas mig hafva annat ursprung: *-neru* är *īni*-stam, *fremu* *īni-* eller *īn*-stam, *hylu* *īn*-stam, *-leʒu* *os-*, *es*-stam. Af *denu* förekomma följande former: femin. sing. nom. *dene*, *denu*, dat. ack. *dene*, plur. nom. *dene*, *dena*, dat. *denum*, *deanum* (se om det sista Zeuner, Sprache d. Kent. Psalters p. 27). Dessutom *en* gång masc. sing. ack. *wið ðone dene Mambre*. Stammen är, såsom Sievers angifver, **dani-*, hvilken föreligger i sing. nom. dat. ack. samt plur. nom. *dene;* genom anslutning till de kortstafviga *ō*-stammarne uppkom sing. nom. *denu*, plur. nom. *dena*, dat. *denum;* genom öfvergång i kön till de talrika kortstafviga maskul. *ĭ*-stammarne masc. sing. ack. *ðone dene* jfr *stede* m. — fe. *hylu* < **hulīn-* af adj. *hol;* jfr fht. *holî* fem., mht. *hüle*, ty. *Höhle* — fe. *fremu* visar sing. nom. *fremu*, *freme*, dat. *freme*, ack. *freme* (äfven *unfreme*), *fremu*, plur. gen. *fremena*, dat. *fremum*, och är att härleda af **framīni-* (**from-*) af fe. *fremman* (2, 3. sing. præs. *fremest*, *fremeð*) eller af **framīn-* af adj. *fram*, *from;* jfr fsax. *frumi* f. af fsax. *frummian*, såsom *dôpi* f. af *dôpian*, eller af **frum* adj., jfr fht. *frumig*. — Af fe. *-leʒu* förekommer blott sing. dat. ack. *-leʒe*. Den ursprungliga betydelsen är icke "hinlegung, tod", utan "bestämmelse, öde". Vanligen betyder ordet "död", näml. i *ealdorleʒe* Guthlac v. 1234, *feorhleʒe* Elene v. 458 samt Béow. 2800, men i Daniel v. 189 *aldorleʒe* framträder betydelsen "bestämd lifslott, öde" fullt klart. Den förra betydelsen är utvecklad ur den senare, liksom i fno. *aldrlag* n. (fno. *fjǫrlag* n. blott i betyd. "Død, Drab"). Den af Grein och Zupitza (Elene, Glossar) uppställda nomin. *-laʒu* fem. lemnar den verkliga formen *-leʒe* med dess *i*-omljud oförklarad. Med hänsyn till fsax. *aldarlagu* n. pl. bestämd lifstid, lif, fno. *ørlǫg* n. pl. "Menneskets Liv, dets Skjæbne og Hændelser" (se Noreen, Orddubbletter i nysvenskan, i Språkvet. Sällsk. Förhandl. 1882–85 p. 114) är att antaga en stam **-lagos (-us)* **-lagis*. I fe. *orleʒe* n. har sammanblandning skett med ett annat ord, fht. *urliugi* n. krig. (egentl. "Lösung des freundschaftlichen Verbandes" eller "Nicht-bündniss?". Månne ej fno. *orrosta* fem. < **uz-rastōn-* egentl. "oro, ofred?" jfr fht. *rasta* "ro, lugn"). I *minne feorhleʒe* ack. "min död" Béow. v. 2800 är ordet maskulinum, liksom fe. *hete* m. (got. *hatis* n.); ändringen till *mine* synes onödig. I Daniel v. 189 är ordet femin., beroende på inverkan af det i båda komposita långt vanligare *-nere;* på de två öfriga ställena är könet obestämdt. Skulle verkligen "hinlegung, tod" vara en ursprunglig betydelse, synes mig en stam **lagīni-*, got. *lageini-* vara att föredraga framför **lagi-*. — Grein och Zupitza uppställa ss. nomin. *-naru* f.

I *fornnordiskan* hafva, såsom von Bahder (Verbalabstracta p. 84) och Bugge (Arkiv II. p. 213) visat, feminina på *-īni*, afledda af svaga verber på *-jan*, utvecklat sig på följande sätt. Det långa *ī* framför *n* förkortades och bortföll såsom obetonadt i de kasus, i hvilka slutstafvelsens vokal bibehöll sig, d. v. s. i genit. sing. och hela pluralis, men icke i de kasus, i hvilka slutstafvelsens vokal bortföll och stafvelsen *in* hade biton, t. ex. **hauzīni-* blef **heyrin* nom. *heyrnar* gen., **spurīni-* blef **spyrin* nom., *spurnar* gen. Sedan öfverfördes genom analogi den form, hvari *i* saknades framför *n*, till alla andra kasus af ordet. Så uppkom *heyrn* f. hörsel, åhörande och *spurn* f. underrättelse m. fl., hvarvid egendomligt är, att *i*-omljud så ofta saknas äfven i de substantiv, som hade lång vokal i stamstafvelsen, såsom *njósn*, *lausn* o. a. (se Falk i Arkiv IV, p. 355). Afledningarne på *-īni-* skulle sålunda genomgående hafva sammanfallit formelt med afledningarne på *-ni-*.

När man betraktar *īni*-stammarnes historia i de andra germanska språken, synes det dock a priori icke osannolikt, att också i fornnordiskan en annan utveckling än den nyss nämda skulle ha förekommit. I got. fht. fsax. (och äfven i fe.) stå *īni*-stammarne i en mer eller mindre nära beröring med *īn*-stammarne. Skulle fnord. ensam (utom ffris.) bilda ett undantag, i det att alla spår där försvunnit af former som bevarat vokalen framför *n*? Jag tror att sådana former i fno. kunna uppvisas. De utgöra visserligen, så vidt jag hittills funnit, endast ett ringa antal. Men det är icke osannolikt, att detta skulle kunna ökas genom ytterligare forsk-

---

(jfr fht. *-nara* f.), se ofvan om *-lagu* f. Ordet finnes blott i sing. dat. ack. *ealdornere* lifsfrälsning, *feorhnere* id. och näring, föda. Fht. *lipneri* f. näring och got. *naseins-* frälsning leda till en fe. stam **nasīni*; jfr Kluge i Beiträge XII, p. 381. Pogatscher, Zur Lautlehre der Lehnworte im Altengl. p. 168 om fe. *pyle*, *ciete*. Därjämte förekommer neutr. *ȝener* (ack.), *ȝeneres* (genit.) med samma kön-växling af ett feminint abstraktum som i *ȝebyrd*, *ȝeðyld* och talrika andra (se Sievers, Ags. Gramm.[2] § 267. 263 Anm. 3).

ningar, särskildt i fornsvenskan. Och äfven om i den fornnordiska litteraturen finnes kvar blott ett fåtal former, som bibehållit den framför *n* stående suffixvokalen, i jämförelse med det flertal, hvari denna vokal synkoperats, tyder åtskilligt därpå, att de förra fordom varit talrikare.

Att ett sammanfall af *īni*-stammar med *īn*-stammarne i fnord. var möjligt, synes mig på den grund icke kunna nekas, att båda stammarne här kommo att i ett par former af sin böjning blifva lika dels ljudlagsenligt dels genom sannolikt tidig analogi. Det är att märka, att *īni*-stammarne äro trestafviga ord, och att således i ultima synkopering af kort vokal borde tidigt inträda, ifall penultima hade *biton*, hvilket vi hafva fullt skäl att för åtskilliga kasus antaga. Ett sådant antagande ligger också till grund för den af Bugge statuerade ursprungliga nomin. sing. **heyrin*, **spyrin*. De kasus, från hvilka ett sammanfall mellan de nu ifrågavarande stammarne kan ha utgått, äro genit. plur. (*-*īnō*) och ackus. sing. I ack. sing. af *īni*-stammarne *-*īnim* > *-*īni* har det slutande *ĭ* tidigt synkoperats såsom stående i den obetonade tredje stafvelsen. Därigenom sammanträffade formen med *īn*-stammarnes dativ. sing. ursprungligen *-*īni*. Dessutom torde det icke vara oberättigadt att antaga, att tillvaron i språket af *īni*- och *īn*-afledningar af samma grundstam och närbeslägtad betydelse också i fnord. verkat i riktning af en formel association af bådas böjning, såsom i andra germanska språk varit fallet. Det är således på grund af *analogi*, utgående från den redan existerande partiella likheten mellan båda stammarne i form och i betydelse, som enligt min tanke en fullständig öfvergång af åtskilliga *īni*-stammar till *īn*-stammarnes deklination eller snarare saknad af deklination kan förklaras.

Dessa *īni*-stammar kunna dock skiljas från *īn*-stammarne medelst tvänne kännetecken, näml. för det första härledningen, för det andra betydelsen. Ifall ett fnord. femininum

på *-e, -i*, hvilket hittills räknats såsom *īn*-stam, 1) icke har i de germanska språken något motsvarande adjektiv (eller nomen agentis) hvarifrån det skulle kunna härledas, utan tvärtom förutsätter ett svagt verb på *-jan*, som också verkligen förefinnes i språket, samt 2) tillika betecknar en handling, icke en egenskap, då anser jag att det rätteligen bör uppfattas såsom en *īni*-stam.

En sådan är enligt min mening fno. *veiðe* f. "Fangst ved Jagt eller Fiskeri saavel om Handlingen som om dens Udbytte", mest i sammansättningar, af **waiþīni-* nomen actionis till **waiþjan* fno. *veiða* (*dd*) "fange, fælde 1) Fugl eller Dyr 2) Fisk", afledt verb till **waiþjō-* fno. *veiðr* f. (*-ar*, *-ar*) = *veiðe* f. På samma sätt som *veiðe* till *veiðr* kan *myke* f. dynga, gödsel förhålla sig till *mykr* f. (gen. *-jar*); *mykr* kommer af **mukjō-*, men *myke* af ett **mukīni-* gödsling (eller månne egentl. "skofling, skottning", sedan "det ut- eller hopskottade"? Jfr fno. *moka* "1) skuffe 2) rense ved Skufning", sve. *måka*, *måcka*). Verbet *mykja* böjes i fno. efter första svaga konjugationen, men intet synes hindra att antaga, att det förut (äfven) gått efter den andra, liksom fno. *teðja* (*tadda*) gödsla af *tað* n. dynga, gödsel, jfr också fno. *ferja* (*farða*, senare *ferjaða*), *knýja* (Noreen, Gramm. § 428. Anm. 3. 6). Betydelseutvecklingen i *myke* från nomen actionis till konkretum är densamma som i sv. *gödsel*. Vidare *fiske* f. "Fiske, Fiskeri" af **fiskīni-* af fno. *fiskja* (*kt*) "fiske". Därjämte med samma betydelse *fiske* n., hvilket mycket väl kan bero på yngre öfvergång från femin. till neutrum; kollektiv bemärkelse har det ju icke i fno.

I *freistne* f. "1) Forsøg i Alm. 2) Fristelse til Synd i Særdeleshed" af **fraistīni-* af äldre *freista* (**st*), yngre fno. *freista* (*að*), torde föreligga en kompromissbildning mellan de synkoperade och de osynkoperade kasusformerna, sing. nom. ack. **freiste*, gen. **freistnar*, plur. nom. *freistnir*. Likaså i *beiðne* f. "Begjæring" < **baiþīni-* af svaga verbet *beiða* (*dd*)

"bede en om noget"; i *beiðning* f. och *freistnan* f. torde *n* hafva inkommit genom inverkan af *freistne* och *beiðne*. I viss mån äro också att med dessa jämföra kompromissbildningarne fht. *alôsnîn* "Erlösung" och *suochnî(n)* "quæstio", jfr got. *sokeini-* och *sokni* (se v. Bahder, Verbalabstracta p. 89).

Också på ett annat område finnas måhända rester i behåll efter de gamla *īni*-afledningarne. Det framgår af det ofvan sagda, att icke blott *īn*-stammarne, utan äfven somliga *īni*-stammar kommo att i sing. nom. dat. ackus. öfverensstämma i form med de neutrala *i̯o*-(*jo*-)stammarne. Ett resultat däraf blef, att åtskilliga *īn*-stammar, såsom *reiðe* vrede, *kristne* kristendom m. fl. förekomma med gen. sing. ändelsen *-es*, *-is*, d. v. s. de uppfattades såsom neutra. I yngre nordiska språk hafva flera blifvit neutra, såsom nysve. *snille*, *fylle*, *fäste* m. fl. (se Noreen, Altisl. Gramm. § 322, 2). Från denna öfvergång kan man vänta att icke häller de *īni*-stammar skulle hålla sig fria, som förut assimilerats med *īn*-stammarne. Och hos dem stannade det, enligt min mening, i åtskilliga fall icke vid ett mera sporadiskt bruk såsom neutra, utan det skedde i fno. en stadigvarande förändring i deras kön och böjning. Såsom en sådan ursprunglig *īni*-stam tror jag, att fno. *fygle* n. bör betraktas i betydelsen "Fuglefangst". Denna betydelse pekar på ett nomen actionis **fuglīni-* > *fygle* *femin., af *fygla* (*ld*) "fange Fugle" (jfr fno. *fygling* f. = *fygle* n.), och detta är så mycket sannolikare, som fno. dessutom har ett annat neutrum *fygle*, skildt från det förra till betydelse och antagligen också till stam, näml. koll. *fygle* af **fugli̯o-*, i fno. *illfygle* n. "skadelige Fugle", *villifygle* n. "vilde Fugle"; med *andarfygle* n. "And" jämför fno. *illþrǽle* n. = *illr þrǽll*, *bjarndýre* n. = *bjǫrn*.

Den öfvergång af femininum till neutrum, som i *fiske* f. jämte *fiske* n. är påbörjad, och i *veiðe* f. icke alls egde rum, emedan dess feminina kön stöddes af fem. *veiðr*, har sålunda i *fygle* n. genomförts.

Det är vanskligt att söka afgöra, hvilka fno. neutra rätteligen kunde vara att anse såsom ursprungligen *īni*-stammar, då ju onekligen åtskilliga af de talrika säkra neutrala *i̯o*-stammarne i betydelse icke stå längre från nomina actionis, än att de skulle kunna tänkas hafva varit *īni*-stammar, om ej andra skäl talade mot en sådan hypotes, t. ex. *minne*, *merke*, *heite*, *ýke* o. a. Men i sådana fall, där de öfriga germanska språken, särskildt gotiskan, å ena sidan ega *īni*-stam och å den andra sidan sakna *i̯o*-stam, kan man hafva anledning att förmoda, att samma förhållande ursprungligen varit rådande i fno. Såsom exempel må anföras fno. *fǿðe* n. "Underholdning, Ophold" jfr got. *fodeins* fem. näring, föda; fno. *fǿðing* f. "Føden, Fødsel" ansluter sig till den andra betydelsen af verbet *fǿða* "1) føde, ernære, 2) føde til Verden". Äfven fno. *leyfe* n. "Tilladelse" af *leyfa* synes snarare vara ett nomen actionis *-īni* än en *i̯o*-stam.

Men jag lemnar dessa osäkra spekulationer för att till sist behandla ett par ord, i hvilka det synes mig vara afgjordt att en ursprungligen förefintlig *īni*-stam sammanfallit med en gammal neutral *i̯o*-stam. Dessa ord äro fno. *klǽðe* n. och *fylke* n. I deras gen. plur. *klǽðna* och *fylkna*, jämte de regelbundna *klǽða* och *fylkja*, vill jag se rester af feminina *īni*-stammar. Den äldre germanska stammen till det förra ordet är **klaiþo-* (eller **klaiþos-*), framträdande i fe. *clāþ*, eng. *cloth*, mht. ty. *Kleid* o. s. v. I fno. ersättes den af **klāþi̯o-*. Om fno. *ā* (i st. f. *ei*) för germ. *ai* i starkt bitonig stafvelse i åtskilliga ord, se Kock, Svensk akcent II, 341 och Noreen i Pauls Grundriss I, 449. Härvid är särskildt med afseende på fno. *klǽðe*, fsv. *klæþi*, att märka, [illegible] Noreen muntligen påpekat, att ordet uppträder [illegible] sammansättningar, såväl i första som i syn- [illegible] Genom detta förhållande förklaras icke [illegible] ndform utvecklade sig i bitonig ställning, [illegible] form kunde blifva den rådande, med

utträngande af den hufvudtoniga formen. Riktigheten af det vanliga antagandet, att den fornnordiska stammen till *klǽðe* varit **klāþio-* — hvaraf följer att genit. plur. *klǽðna* fordrar sin egen förklaring — stödes af ordets former i lappskan, dit det tidigt lånats. Norsk-lappskan har *laððe*, enarelappskan *læððe*[1]) "pannus" (se Thomsen, Den gotiske Sprogklasses Indflydelse paa den finske p. 127). De lappska orden bibehålla dubbel konsonant genom hela sin böjning. Denna "starka form" af konsonanten beror på inverkan af ett ursprungligen efterföljande *j*, som sedermera försvunnit; jfr svc.-lapp. *ruoððo* af fno. **rōðjō(n)* *róða* f., allmän-lapp. *latte* af fno. **flatjo-* *flet* n., o. a.; jfr å andra sidan allmän-lapp. *raððe*, genit. *raðe* af fno. **rāðo-* *ráð* n. (se Thomsen p. 64, 67, 81). Jämte denna fno. stam **klāþio-* tyg, klädesplagg, egde språket enligt min mening ett abstrakt femininum **klāþīni-* klädande, påklädning, afledt af det svaga verbet **klāþian* fno. *klǽða* (*dd*). Det är gen. plur. af denna *īni*-stam, som är kvar i *klǽðna*.

Alldeles på samma sätt som *klǽðna* till *klǽðe* förhåller sig genit. plur. *fylkna* till *fylke*. Jämte **fulkio-* *fylke* n. stod ett nomen actionis **fulkīni-* "fylkande, fylkning", afledt af det svaga verbet **fulkian* *fylkja* (*kt*).

Anslutningen af de *femin. genit. plur. *klǽðna*, *fylkna* till de neutrala *io*-stammarne *klǽðe*, *fylke* kan förklaras på två sätt, antingen så att en böjning med gen. plur. *-na* af *femininerna *klǽðe*, *fylke* verkligen funnits kvar, eller så att de nämda genitiverna på *-na* hört till en försvunnen nom. sing. **klǽðn*, **fylkn* fem. Det senare är måhända sannolikare, ehuru man å andra sidan kan anföra, dels att en gen. plur. *-na* till de svaga *femininerna *klǽðe*, *fylke* kunde hafva haft ett

[1]) Ifall olikheten i de lappska formernas vokaler är ursprunglig, så att den icke beror på vokalförändring inom endera dialekten eller på mindre noggrann uppteckning, skulle *laððe* förklaras ur den urnord. formen utan omljud, *læððe* ur det något yngre **klæþio-* med inträdt *i*-omljud.

stöd i gen. plur. *-na* hos den s. k. svaga deklinationens fem. *ôn-* och neutr. *on*-stammar, dels att en femin. sing. *-e* lättare skulle ha förmedlat anslutningen till den neutrala *i̯o*-stammen med dess sing. nom. dat. ack. *-e* (jfr ofvan *fygle* n., *fiske* f. och n.). Ett vilkor för anslutningen var naturligtvis i båda fallen, att de ursprungligen abstrakta *īni*-stammarne öfvergått till konkret betydelse. Jfr ty. *Kleidung*, sve. *klädning*, fno. *fylking* f. "1) Slagordning, 2) = lat. legio, en vis bestemt Afdeling af en Hær".

De ord, som jag nu i korthet behandlat och som jag vill räkna såsom ursprungligen *īni*-stammar, äro sålunda de fem fno. femininerna *veiðe*, *myke*, *fiske*, *freistne*, *beiðne* samt de tre neutra, gen. plur. *klæ'ðna*, *fylkna*, och *fygle* i betyd. "fogelfångst".

Mina anmärkningar om *īni*-stammarne hade jag redan i hufvudsak utarbetat och nedskrifvit, innan jag uppmärksammade Hj. Falks uppsats i Arkiv IV, i hvilken han i en exkurs (p. 359—369) till sin kritiska anmälan af Kluges Stammbildung sysselsätter sig med samma fråga. Falk har kommit in på densamma från en helt annan sida än jag, och våra anmärkningar beröra hvarandra högst obetydligt. Af de exempel, som jag anfört, nämner Falk blott *veiþi-*. Han anser en mängd gamla *īni*-stammar vara bevarade i första ledet af fno. sammansättningar, i synnerhet i poetiska språket, såsom *beini-samr*, *dœmi-stóll*, *eldi-brandr*, *festi-band*, *geymi-árr*, *hleypi-flokkr*, *leyni-bragþ* och många andra, inalles 121. Jag kan naturligtvis icke här ingå i någon granskning af alla dessa former. I afseende på somliga synes Falks uppfattning vara den rätta, i afseende på flera andra tyckes mig detta vara mera tvifvelaktigt. Störande för både Falks och min teori synes det af honom (p. 360, 365) påpekade fno. *heyrin-orþ*, *-kunnr*, *-kunnigr* vara, ifall detta verkligen innehåller den gamla stammen **hauzīni-*. Sidoformen *heyrum-kunnr*, *-kunnigr*, hvilkens uppkomst också är oviss,

tyder på någon ovanligare bildning i de ifrågavarande orden. Det fe. *henȝen-wîtnunȝ: henȝe-clif*, som Falk anför, är icke analogt. Fe. *henȝen* f. "hängande, kors, fängelse" är antingen en *injō*-stam, likasom fsax. *henginn(i)a*, eller, ifall det varit en *īni*-stam, ombildadt till *injō*-stam, såsom enligt regeln i fe. skedde; fe. *henȝe* i *henȝe-clif* "rupes descendens, præruptum" och *stânhenȝe* "überhangender Fels, Felswand" är *ȷo*-stam. Men äfven om fno. *heyrin*- skulle visa den gamla *īni*-stammen med bevaradt *-in*, synes detta dock icke hindra antagandet, att i andra ord ett analogiskt sammanfall med *īn*-stammarne kan ha inträdt.

Upsala Febr. 1890.

A. Erdmann.

Sophus Bugge: Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse. Förste Række. Tredje Hefte (s. 289—572). 1889.

I 1881 og 1882 fremkom de förste hefter af Bugges Studier og vakte en stærk drøftelse og voldsom modsigelse, icke blot indenfor den filologiske verden, men også hos publikum og i dagspressen. Var det förste hefte med det islandske Baldersagns henførelse til kristen oprindelse noget usædvanligt, var det endnu langt mere overraskende i andet hefte at se Baldersagnene hos Sakse gjort til genklang af den trojanske krig; og så var der det dristige ved den hele teori, hvor de nordiske gudedigtninger vel bliver ett stort originalt kunstværk, men sammensat af mosaikstumper, der för har været anvendte i helt anden forbindelse! og endelig navnetydningerne, hvor hver person så at sige bliver døbt om! måtte alt dette icke nok ægge til modsigelse og till kampråb. — Så gik der nogen tid, inden fortsættelsen kom; kamplarmen stilnedes, medens S. Bugge dels ved andre arbejder, dels ved legemlig svaghed var hindret fra at fuldføre det påbegyndte værk. Det rygte dukkede imidlertid op i fjærnere kredse, at Bugge havde opgivet sine mytologiske meninger; men det modsiges på det bestemteste af hele det udkomne heftes indhold og af en udtrykkelig udtalelse i forordet [1]). Men allerede et lidt tidligere fremkommet arbejde bragte bud om, hvorledes B. fortsatte sin undersøgelse af den vesterlandske kulturpåvirkning. I sin afhandling *Om versene i Kormaks saga* (Aarb. f. nord. Oldk. 1889 s. 1) tager han dette æmne for på et enkelt punkt, hvor vi sikkert kan forudsætte sådan påvirkning, og viser sammanhængen med vesterlandene ikke blot i ordforråd, men også i forestillinger. Ogsaa B.s nys fremkomne *Bidrag til nordiske navnes historie* (Arkiv VI, 225) indeholder en enkeltundersøgelse, der baner vej for påvisningen af den store tilførsel af nye forestillinger.

Nu foreligger da Studiernes længe ventede tredje hefte, og det må snarest siges at overtræffe sine forgængere. Forf.s tanker indeholder næppe så dristige sammenstillinger som tidligere, og de meget vovede navnetydninger spiller ikke så stor en rolle. Det

[1]) Kun for nogle få ord i oldkvadene har B. opgivet den engelske eller irske afstamning (*víkingr*, *veig*, *krás* Studier s. 542—43).

giver noget sluttet og pålideligt, at undersøgelsen ikke tager som sit grundlag de yngre kilder til den gamle gudetro, men udgör en sammenhængende tolkning af nogle af de vanskeligste steder i oldkvadene; og mangen, der ikke vil slutte sig til B.s opfattelse, vil dog have meget udbytte af bogen og læse den med den bevisthed, at det er et skrift, han også i fremtiden vil vende tilbage til.

Heftet udgör hele den sidste halvdel af studierne og fører titlen "Oden i galgen og Yggdrasels ask", og det falder i to til denne overskrift svarende afsnit. Det förste begynder med Odens ofring i "det vindige træ" (Hávamál 138), der göres til Kristi død på korset; derpå går B. over til Ynglingasagas meddelelse, at Oden mærkede sig selv med spydsodd, hvori han ser samme myte; og i et tredje stykke gennemgår han alle sagn om ofring til Oden og finder deri dels gamle forestillinger, dels (Vikars død) nye digtninger med Odens selvofring til forudsætning. Derfra vender han sig atter til Hávamál, forkaster gennem en træffende påvisning Müllenhoffs trubadur-teori om Loddfáfnir, og efter at have undersøgt tankegangen i Háv.s sidste del, søger han dens oprindelse i Nikodemus-evangeliets legende om Leucius og Carinus og påpeger en række ligheder mellem kristne forestillinger og Háv.s sidste del (Odens trolddomskunster). Resultatet fra dette förste afsnit, at Odens hængning er overført fra Kristi korsfæstelse, anvendes i andet afsnit på nordboernes forestilling om et verdenstræ: selve navnet Yggdrasel (Yggs hest ɔ: Odens galge) viser, at Odens hængning har været udgangspunktet for denne forestilling, og dermed er oprindelsen fra Kristi kors givet. Först undersøger B. nu Vǫluspás forestillinger om verdenstræet, i Urdebrönden ved dets fod ser han floden Jordan, ligesom Edens have genkendes i Idavolden og der i Mú(t)-spell ("verdens-spådommen") findes lat. *mundus* som förste sammensætningsled. Dernæst tages Grímnismál for til lignende undersøgelse; först får vi en redegörelse for dette digts tilblivelse ved sammenblanding af folkelig nordiske bestanddele med en kristen legende; så sammenstilles de enkelte træk i Grímn.s Yggdrasel-skildring (og dernæst Lærađr, Glasir og Mímameiđr på samme måde) med kristne forestillinger om korset som ét med livets træ. Som afslutning undersøger B., hvor udbredt Yggdraselforestillingen er; udenfor Norge og Island finder han den vistnok på den østgøtske Røksten (i de hidtil uforståede ord *ynd góanaʀ hǫsli*) og måske i Adam af Bremens omtale af Upsala helligdomme; overfor en række billedlige forestillinger på svenske runestene stiller han sig meget tvivlende, og i de nordiske folks overtro på hellige træer tör han ikke, lige så lidt som i folkedigtningens himmelstræer, se rodskud af asadyrkernes Yggdrasel, men muligvis kimen til det nordiske verdenstræ.

Noget der udmærker B.s arbejder, er, at han i hele den store literatur, han overspænder, agter så nöje på hver enkelt tanke og

hvert enkelt ord og anvender dem til at oplyse og udforme hans opfattelse. Men der turde måske dog være anledning til at pege på det vovelige i at ville give de langt yngre kilder sådan betydning i alle deres enkeltheder og i at benytte lånord som vidnesbyrd om den fremmede oprindelse for æmnet til de digte, hvor de forekommer [1]). Man kan også være for ivrig efter at påvise den historiske sammenhæng; jeg skal oplyse det med et eksempel: Studier s. 496 nævnes linden med sit forgyldene blad i Svejdalsvisen som svarende til Glaser med det gyldne løv; men for middelalderens forestilling er de gyldne blade ikke noget ejendommeligt for denne lind; lindetræer og måske flere træer tænkes med gyldent løv:

Vel vorde dig, lind, så bold du står,
forgylden er al' din' blad, du bær [2]).

Der findes hos de allerfleste videnskabsmænd en lyst til at drage de mest vidtrækkende slutninger af deres opdagelser; mon det ikke burde være alle forskere en samvittighedssag at agte nöje på, hvor deres tanke kan brydes af? Men denne lyst til at bygge videre synes også at udmærke Bugge. Han henfører således först sagnet om Odens hængning til kristen påvirkning, dernæst gör han i kraft af namnet Yggdrasel denne myte til den centrale i nordboernes forestilling om verdensasken, og så slutter han videre, at alle andre forestillinger om himmelske træer er afledte af Yggdrasel og yngre end hængningsmyten. Denne sidste slutning synes ikke ret sikker, og selv den förste hviler alene på navnet Yggdrasel; men hvad om den nu gængse forklaring var en folkeetymologi eller kun var gætning! I oldkvadenes skildringer af verdenstræet mærker man i alt fald påfaldende lidt til den antagne centrale myte.

Om alle Bugges resultater vil nå almindelig anerkendelse, er vel tvivlsomt; men sikkert har hans studier med en egen kraft ført os ind på retninger, hvor der skal arbejdes videre; og både hovedundersøgelsen og sideforskningerne indeholder så overordenlig meget lærerigt. Jeg kan her ikke nægte mig den glæde at fremhæve en enkelt undersøgelse, den om grundlaget for Grímnismál. Dette sagn og digt er ifølge Bugge fremkommet ved sammenstøbning af et fællesgotisk gudesagn om Oden og Frigg med et i Nordland velkendt æventyr om de havdrevne brødre og så den kristne legende om Herodes død. Påvirkningen fra den kristne legende synes mig noget tvivlsom, men sammenhængen med det norske folkeæventyr lader sig ikke nægte, og deres slægtskabsforhold er efter al sandsynlighed det af B. påpegede, at æventyret er kilden for gudesagnet. Dette forhold er da lige det modsatte af det videnskaben siden J. Grimms dage er gået ud fra, at den nu-

[1]) Se *signa* Studier s. 315, *bjannak* s. 308.
[2]) Danm. gl. folkev. nr. 66 A 3; jf. 77 A omkvæd: I roser udlagt, forgylden er grenen med al' sin' blad.

kendte sagnverden og overtro er brudstykker af den helt udformede gudetro; B. går helt bag om asamyterne og finder i folkedigtningen grundlaget for dem.

Det er alle de nyere undersøgelser om folkedigtningernes vandringer, som danner forudsætningen for B.s teori. For så vidt adskiller han sig fra disse undersøgelser, som der til kilder benyttes kristne prædikensamlinger, antikke mytografer o. s. v. sædvanlig uden at man ved, om disse forestillinger er blevne tilegnede i vesterlandene, og hvorledes de er blevne omdannede på folkemunde, inden de kom nordboer for øre. Et særdeles værdifuldt bidrag til oplysning af dette sidste forhold er B.s afhandling om *Iduns æbler* (Arkiv V, 1), hvor det klassiske sagn om Hesperidernes æbler gennem det irske æventyr om æblerne i Hisbernas have er blevet til den nordiske Tjassemyte. Men hvor sjældent er det ikke, at sådanne overgangsformer kunne påvises?

Axel Olrik.

Völuspa. Eine Untersuchung von Elard Hugo Meyer. Berlin, Mayer und Müller, 1889. 298 Ss. 8:o. — 6 M. 50.

Das Buch schliesst sich an die Reihe von Abhandlungen an, welche in den letzten Jahren die Völuspá und die nordischen Mythen auf ihre Echtheit hin prüften. M. nimmt insofern Stellung für Bang und Bugge als auch er die Völuspá für ein christliches Gedicht hält; die sibyllinischen Orakel haben jedoch den Dichter nur bei den ersten zwei Strophen und bei der Conception des Gedankens beeinflusst, seinem Gedichte die Form der Prophezeiung einer Seherin mit vorausgehendem Rückblick auf die Vergangenheit und Urzeit zu geben. Alles übrige ist die Frucht einer ungemein reichen Belesenheit. Der Verfaser der Völuspá kannte nach M. die Genesis, Ezechiel, Jesaja, das Hohelied, die Evangelien, die Apocalypse, das Buch Henoch, Ambrosius, Hieronymus, Gregorius, Isidorus, vor allen aber hat er Honorius von Augustodunum eingehend studiert. Aus diesen Quellen hat er nun eine summa theologiae zusammengestellt, wo er den ganzen reichen Stoff von der Schöpfung der Welt bis zum jüngsten Gerichte mit dem Erlösungswerke als Mittelpunct in gedrängter Kürze behandelte und zugleich einer vollständigen Umdichtung unterzog, indem er die wunderlichsten Verschmelzungen mit den heimischen Mythen vornahm und dadurch seinem Werke ein ganz nordisches Gepräge gab. Die Bekanntschaft des Völuspáverfassers mit Honorius führt M. zu einer neuen Altersbestimmung des Gedichtes; dasselbe ist im 12:ten Jhd. verfasst, u. z. zu Oddi auf Island von dem weisen Priester Sæmundr. M. sucht also die alte Hypothese des 17:ten Jhds. wieder zu Ehren zu bringen.

Auch ohne vorausgehende Prüfung des ausführlichen Völuspácommentars, welcher die Quellennachweise M:s enthält, müssen

diese Hypothesen als hinfällig abgewiesen werden. Die Behauptung der Gelehrten des 17:ten Jhds., Sæmundr habe die Edda niedergeschrieben, hat nicht mehr Werth, als die sie oft begleitende, dass die alten Æsir die Lieder verfasst hätten; sie hätte von M. mit demselben Rechte für jedes beliebige Lied des Codex R. verwerthet werden können, da Björn und die andern von der gesammten Edda sprechen. Da das Gedicht weder für Heiden noch auch für ein grösseres christliches Publicum verständlich sein konnte, so nimmt M. an, es sei bloss eine Stilübung des gelehrten Theologen und er habe es nur für einen beschränkten Kreis von Freunden und Schülern verfasst; er habe es ferner vorgezogen, seinen Namen zu verschweigen zur Zeit, da Bischof Jón mit aller Macht gegen das Heidenthum eiferte und die Namen Odins- und Thorstag verbot. Aber es ist doch kaum denkbar, dass die Nachricht von der Verfasserschaft des Sæmundr, wenn sie irgend welche Berechtigung hatte, erst im 17:ten Jhd. auftauchen konnte, während Snorri, der im selben Oddi studierte und, wie M. annimmt, einen so vollständigen Einblick in die Verschmelzungsmethode des Völuspáverfassers hatte, dass er dieselbe nachahmte und nach denselben Quellen arbeitete, Sæmundr nicht nennt und folglich auch nicht kennt, da er bei den skaldischen Dichtungen die Namen der Verfasser gewissenhaft anführt. Aber noch bedenklicher ist es, dem Sæmundr, der ein Freund des strengen Bischofs Jón war, ein solches Freidenkerthum zuzutrauen, das gewiss gefährlicher war, als der Gebrauch der Namen Odins- und Thorstag, wenn er etwa an die Stelle Gott Vaters Óđinn einsetzte, oder an die Stelle des hl. Geistes die heidnischen Götter Lóđurr und Mímir. Von den befreundeten Theologen wäre Sæmundr doch aller Wahrscheinlichkeit nach als Ketzer zurückgewiesen worden.

In dem ausführlichen Commentare, welcher wie alle Bücher des Verfassers eine vaste Belesenheit zeigt, sucht M. die Kühnheit Bugges nachzuahmen, ohne aber über die Combinationskraft seines Vorbildes zu verfügen. Schon die zweite Strophe *níu man ek heima, níu ívistir* (so conjiciert M.) verräth den Einfluss des Honorius, der von 9 Engelchören und von 9 Unterabtheilungen des Infernus spricht. Den von Müllenhoff und Mogk bemerkten Widerspruch in v. 3, wo zunächst der Riese Ymir erwähnt wird, und gleich darauf ein Nichts, ein Ginnungagap, erklärt M. mit dem Hinweis auf die grosse Streitfrage der mittelalterlichen Theologie über die Erschaffung der Welt aus einem Nichts oder aus einer Urmaterie. Wie die mittelalterlichen Theologen beide Ansichten zu versöhnen suchten, so hat auch der Verfaser der Völuspá beide verbunden und neben dem Chaosriesen Ymir das Ginnungagap angeführt. Die Gestalt des Ymir geht auf die bildlichen Darstellungen des Chaos zurück, nur der Name ist der heimischen Mythe entnommen. M. tritt nicht objectiv, sondern mit vorgefasster Meinung an die Untersuchung heran, das zeigt seine Auffassung des Ymirmythus in

den Vafþrúđnismál und der Gylfaginning. Die Ähnlichkeit des Ymir mit dem indischen Purusha, aus dessen Körpertheilen, ebenso wie im Ymirmythus, das Weltall gebildet wurde, wird von M. einfach abgewiesen, weil nur die Verwendung eines Körpertheiles, nemlich des Kopfes zur Bildung des Himmels, dieselbe sei. Dafür verweist M. auf die Analyse des Microcosmus bei Honorius, wo umgekehrt die einzelnen Bestandtheile des Menschen auf Erde, Wasser, Feuer u. s. w. gedeutet werden, und daher die Übereinstimmung viel geringer ist. Mag nun die Stelle im Rigveda, welche von Purusha handelt, ein späterer Einschub sein, oder nicht, sie lehrt doch zum mindesten, dass gleiche Vorstellungen an verschiedenen Puncten unabhängig entstehen können, und die Kenningar Ymis hauss, Ymis blóđ bei den Skalden des 11:ten Jhds. zwingen auch Meyer zur Annahme, dass der heidnische Ymir eine ähnliche kosmogonische Bedeutung gehabt haben müsse, wie der indische Purusha. Die ff. vísur und die Schilderung von der Erschaffung der Welt haben ihr Vorbild in den Tagewerken der Genesis. Auch hier vermissen wir genaue Übereinstimmung, wie wir sie bei dem Nachweis einer directen Quellenbenutzung verlangen können. Das 5:te Tagewerk fehlte ursprünglich und wurde erst nachher von einem Interpolator eingefügt, der für die Thierschöpfung das Dvergatal einsetzte. M. findet dafür den höchst bequemen Erklärungsgrund, der Verfasser habe sich nicht als Nachahmer der Genesis verrathen wollen. Aber was wollte er mit diesem Versteckenspiel, da er doch von befreundeten Theologen verstanden sein wollte? In v. 4 wird das 2:te und 3:te Tagewerk in einer Strophe und mit den Versen *áđr Burs synir bjóđum ypđu, þeir er miđgarđ mæran skópu* vorgeführt, wobei *bjóđum* die circuli cœli bedeutet, also auf die Erschaffung des Himmels geht. Somit hätte der Dichter das 2:te Tagewerk im Haupsatz, das 3:te im Relativsatz angedeutet, aber eine solche Ausdrucksweise ist logisch unmöglich und das *bjóđum ypđu* muss denselben Schöpfungsact bezeichnen, wie das *miđgarđ mæran skópu*. Die vísur 17, 18, welche die Erschaffung des ersten Menschenpaares Askr und Embla erzählen, hält M. im Gegensatz zu Müllenhoff für echt, denn es wäre zu bedenklich gewesen, dem dichter auch die Auslassung dieses wichtigsten Schöpfungsactes zuzumuthen. O'đinn, Hœnir, Lóđurr sind die drei Personen der Dreieinigkeit, welche nach der mittelalterlichen Exegese dem Menschen spiraculum, animam und vitam verleihen. Für Gott Vater hat der Völuspádichter O'đinn eingesetzt, weil dieser als Windgott sich am besten zum Spender der *önd* eignete. Den hl. Geist, der am Pfingstfeste in Feuerform erscheint, vertritt Lóđurr, der nach Noreen Tidskr. f. Philol. N. R. 4, 28 ein Feuergott war. Hier gibt es nur zwei Möglichkeiten als Voraussetzung für diese Meyerschen Combinationen: entweder war Sæmundr nicht nur ein gelehrter Theologe, sondern auch vergleichender Mythologe und hat die, ne-

benbei bemerkt, nicht sehr sicheren wissenschaftlichen Ergebnisse des 19:ten Jhds. vorausgeahnt; oder aber, was nicht minder unwahrscheinlich ist, man war sich noch im 12:ten Jhd. bewusst, dass O'đinn ein Windgott und Lóđurr ein Feuergott sei, obwol bei Saxos Othinus und Lotherus nichts davon zu erkennen ist, vgl. Zs. f. d. A. XXXII, 452 ff. Auch die v. 19 von der Weltesche Yggdrasill gehörte nach M. ursprünglich zum Gedichte und die Weltesche vertritt hier den Baum des Lebens, der bei der Erschaffung des Menschen erwähnt wird. Im Gegensatz zu Bugge hält M. die Vorstellung vom Weltbaume für rein heidnisch, obwol er in der bekannten Hávamálstelle auch christlichen Einfluss annimmt. Auch von der einleuchtenden Deutung des Namens Yggdrasill als Galgen O'đins will M. nichts wissen, sondern denkt dabei an den Windgott O'đinn, der auf Wolkenbäumen reitet. Wenn ich nicht irre, ist der Grund für diese Auffassung in der Scheu zu suchen, in den dem Verfasser der Völuspá vorliegenden heimischen Mythen bereits christlichen Einfluss anzunehmen, der dem Dichter selbst nicht mehr hätte bewusst sein können. In der folgenden Gullveigepisode findet M. den Hauptbeweis für seine Hypothese von der Bekanntschaft des Völuspáverfassers mit Honorius. Gullveig ist die babylonische Hure, d. i. die zu einer Personification der menschlichen Lust gewordene Eva. Die babylonische Hure heisst calix aureus und Gullveig ist die wörtliche Übersetzung dieses Ausdrucks. Der Kampf der Asen und Vanen ist der Kampf Gottes gegen die abtrünnigen Engel. Bei Honorius u. z. nur bei diesem ist dieser Kampf romanhaft erweitert durch den Einschub der Liebesgeschichte Gottes und der humana natura. Diese geräth in die Gewalt der Giganten und der babylonischen Turmbauer, so dass auch die Erzählung vom riesischen Baumeister ihr Vorbild bei Honorius hat. Hier nimmt M. allerdings auch eine Verbindung mit den heimischen Mythen von den Teufelsbrücken und andern Riesenbauten an, und auch in dem Kampf der Asen und Vanen vermuthet er alte mythische Elemente. "Die dem Riesengeschlechte hingegebene Ođs mey" (so bei Meyer statt *Óđs mær* S. 112) hat überwiegend christlichen Charakter. Óđr ist Christus, so genannt, weil er bei der Menschenschöpfung óđ verleiht. Saxos Otharus und Syritha bleiben hier ganz unerwähnt. Eine nicht minder kühne Combination stellt M. für die folgenden Strophen auf. Heimdall ist Christus, sein unter dem Weltbaume verborgenes Horn ist das untere Horn (Ende) des Kreuzes, das die mittelalterliche Theologie in Beziehung zur göttlichen Barmherzigkeit setzt. Dieses Horn erscheint am Weltende wieder *á lopti* v. 46, wie das Kreuz am jüngsten Tage am Firmamente erscheinen soll. Das Pfand des Valvaters ist Christus, das Wasser, das sich aus dem Pfande ergiesst *(á sér hón ausask)*, ist das Wasser und Blut, das aus der Seite Christi floss. Der Brunnen ist der Quell aller Dinge, Gott, das Auge im Brunnen ist Christus. Mímir, der Wächter des Brun-

nens, ist der hl. Geist, der hier merkwürdiger Weise nicht unter demselben Namen wie früher (Lóđurr) erscheint. M. hält es für einen sehr glücklichen Einfall des Dichters, dass er hier nicht wie früher den Feuergott Lóđurr für den hl. Geist einsetzte, sondern den Wasserdämon Mímir. Das macht die M:sche Hypothese noch bedenklicher, da wir doch mindestens ein gewisses System bei diesen Identificationen erwarten sollten. Die Einkleidung dieser Völuspáepisode führt M. auf eine Stelle des Hohenliedes und deren Exegese bei Honorius zurück. Der vita, sponsa Christi, erscheint Christus und gibt ihr ein monile und Ringe und diese Ringe deutet Honorius auf obedientia, sapientia und scientia. So gibt hier O'đinn einer weiblichen Person *hringa ok men, féspjöll spaklig ok spá ganda*. Von den ff. Baldrstrophen hält M. nur die Verse *ek sá Baldri blóđgum tívor, Óđins barni, ørlög folgin, en Frigg of grét í Fensölum vá Valhallar: vitođ enn eđa hvat?* und die v. 35 führ echt. Baldr ist Christus, Loki Lucifer. M. schliesst sich der Bugge'schen Deutung des Baldrmythus an, wonach Baldr Christus und Höđr Longinus ist. Aber die Verbindung mit den christlichen Vorstellungen könnte, wie Saxos Hotherus lehrt, unmöglich erst von dem Völuspáverfasser vorgenommen worden sein, noch hätte dieser diese Combination verstehen können. Daher kann M. den Höđr nicht brauchen und sucht nach Gründen, um die Stelle als unecht zu erweisen. In v. 62 treten Höđr und Baldr wieder auf, aber M. setzt sich kühn darüber hinweg, dass die sonst so oft in der Sage verbundenen Namen hier wieder beisammen stehen. Er deutet Höđr auf den Kriegsmann Michael und zerstört dadurch den schönen Sinn der Strophe, die die alten Gegner in den neuen Lustwohnungen friedlich zusammen wohnen lässt. Wenn M. hier bemerkt, dass der irdische Kriegsmann Longinus ganz in den himmlischen Kriegsmann Michael aufgegangen sei, so scheint er die Gründe vergessen zu haben, die ihn oben zur Ausscheidung der Baldrstrophen bestimmten. Hœnir und Lóđurr in v. 63 sind Henoch und Elias; Henoch wurde zu Hœnir umgeformt und Lóđurr ist nicht wie früher der hl. Geist. Die Schilderung des Weltunterganges ist von der christlichen Visions-Literatur und der Propheten beeinflusst. Auch hier nimmt M. rein heidnische Elemente an; so wird Eggþér ganz nach Müllenhoffs Vorgang DA 5, 128 heidnisch gefasst, weil hier eben jede Möglichkeit einer Combination fehlte.

Diese theilweise Analyse zeigt wol genugsam, dass die Kühnheit Bugges hier noch weit überboten wurde, aber während sich bei Bugge unter zweifelhaften Combinationen so mancher sicherer Nachweis findet, jagt bei M. eine Hypothese die andere und das Buch bedeutet keinen wesentlichen Fortschritt.

Wien im Mai 1890.

Ferdinand Detter.

Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling, udgivet af Kommissionen for det arnamagnæanske legat. Første bind. København. Gyldendalske boghandel. Trykt hos J. Jörgensen & Co. (M. A. Hannover) 1889. 3 + 771 + 3 sidor i oktav. Pris 10 kronor [1]).

I förordet upplyses, att utom den kortfattade katalog över Arne Magnussons handskrifter, som kort äfter Arnes död upprättades av hans privatsekreterare Jón O'lafsson från Grunnavík ock som ännu är den enda katalog över samlingen i dess helhet man har att tillgå (den har i den arnamagn. samlingen numret 477 folio), en utförlig, resonnerande katalog påbörjats av Jón Sigurðsson, men att denne äj hunnit med mer än de 239 första numren av folianterna. Sedan D:r Kr. Kålund 1883 blivit anställd som bibliotekarie vid den arnamagn. samlingen, uppjordes planen till den något mera kortfattade katalog, av vilken nu första bandet, omfattande de 643 folianterna ock 883 av kvarterna, föreligger färdigt. Enligt förordet torde värket i sin helhet komma att avslutas med 2:dra bandet.

Ehuru denna katalog till någon del stöder sig på äldre förarbeten ock de arnamagn. stipendiaterna jälpt till vid den förberedande beskrivningen av handskrifterna, jör man helt visst rätt i att betrakta den som väsäntligen ett arbete av D:r Kålund. Då den, som vi hoppas, om äj allt för lång tid når sin fullbordan, kommer den att värdigt ställa sig vid sidan av hans andra monumentala värk "Islands beskrivelse".

För katalogens plan redojöres i förordet sålunda: "I katalogen er håndskrifternes oprindelige nummer bibeholdt, hvorhos der i marginen er anført løbenummer. Det har været bestræbelsen at give dels en forestilling om hvert enkelt håndskrifts ydre ejendommeligheder — i hvilken henseende er angivet det anvendte materiale (pergament eller papir), störrelsen i centimetermål, bladtal, omtrentlig alder og udstyrelse —, dels en udtömmende indholdsangivelse, der kun for brevbøger, rækker af retterbøder og lign. ikke går i det enkelte; derimod gives som regel ingen meddelelser om håndskriftets værd eller tekstens beskaffenhed. Ved hvert håndskrift gives der de oplysninger om dets ældre historie og tidligere ejere, som kunne hentes fra selve håndskriftet eller Arne Magnussons indlagte notitssedler og hans egenhændige fortegnelse over de ham tilhørende pergamentshåndskrifter, der er indlemmet i samlingen som nr 435 a, 4:to; ligeledes er der tilföjet en fortegnelse over de skrifter, hvori det pågældende håndskrift tidligere har været omtalt eller benyttet. Titlerne ere så vidt muligt affattede i det pågældende stykkes sprog; dog følges i de norske lovhåndskrifter, der ere beskrevne i Norges gamle love IV, den der anvendte benævnelse. Indholdets væsenlige dele ere frem-

[1]) Jag begagnar tillfället att särsjilt framhålla, att i bokanmälningar aldrig borde saknas uppjift om vad boken kostar.

hævede ved fede typer, titler og de fra håndskrifternes tekst optagne ved antikva, oplysende meddelelser ved kursiv; almindelige anførselstegn („—") antyde nöjaktigst mulig gengivelse, halve anførselstegn ('—') udtryk, der have noget tilsvarende i vedkommende håndskrift".

För att visa huru denna plan utförts avtrycker jag:

59. **AM. 45, fol.** *Perg. 31 × 24 cm. 124 bl. Tospaltet. Beg. af 14. årh. Elegant skrevet med røde overskrifter, forskellig farvede initialer, tildels store og stærkt kolorerede samt forsirede med båndslyngninger og stundom dragefigurer. Velkonserveret, dog i enkelte blade (f. eks. bl. 75 og 78) större og mindre flænger. På bl. 54ᵛ—55 er 2½ spalter ubeskrevne, bl. 83ᵛ 1½. Hist og her marginalnotitser, navnlig norske og latinske fra 16. årh. (jfg. G. Storm Laurents Hanssöns), islandske fra c. 1700. Bl. 77ᵛ findes to ord (navne?) med runeskrift.*

Noregs konunga sögur: *Den såkaldte* **Codex Frisianus (Frísbók)** *eller* **Konungabók.**

Indeh.: De norske Kongesagaer til og med Magnus Erlingssöns saga, med undtagelse af Olav den helliges saga, *og* Hákonar saga Hákonarsonar (hins gamla). *Bogen indledes med den sædvanlige* "Prologus", *hvorefter følger som overskrift for teksten* "Her hefr vpp konunga bok | eptir ſavgn ara preſtz froda | Oc héfr fyrſt vm þriþivnga . ſkipti | heimsins. En ſidan fra avllvm noregs konungum". *På et foran membranen indsat smutsblad anføres (med en hånd fra 1ste del af 18. årh.) beviser for, at denne codex virkelig er den af Arne Magnusson i hans noter til Are frode omtalte* "qvi olim fuit Ottonis Friſii, nunc verò in meo Muſeo asſervatur, emptus ab hæredibus Jani Roſencrantzii".

Herkomst og hist.: *I AM. 435 a, 4to bl. 37ᵛ-38ʳ anfører A. M. om denne codex*

"Snorra Sturluſonar æfe Noregs konunga
Hakonar ſaga Hakonar ſonar.
folio. Bokina hefr ätt Otto Friis i Salling. Sidan Etats-Raad Jens Roſencrantz. og opter hann eignadeſt eg bokina. Aſaurbladi framanvid bokina ſtöd, adr enn eg hana umbinda liet: Andreas Matthiæ Slangendorpius. Virdteſt mier ſu hönd vera hier um af anno 1600. eda kannske nockru olldre". *Derefter findes det af smudsbladet udklippede navn indklæbet. Om denne mand se G. Storm.*

Benyttelse og beskr.: Hskr. er udgivet under titel „Codex Frisianus“ Chrania 1871, samt lagt til grund ved udg. af Hákonar s. Hákonarsonar i Heimskr. V, Havniæ 1818 og FMS IX. Facsimile af hskr. findes i Heimskr. I, Havniæ 1777 (benyttet under mærket E), Ant. Amer. (sml. s. 191—92) og Ant. Russes I (sml. s. XXV—VI, 241 og II, s. 80). Beskr. i Frumpartar isl. túngu III—VII. Oplysninger navnlig hos G. Storm i Snorre Sturlassöns Historieskrivning, Kbh. 1873, og Sigurd Ranessöns Proces, Krania, 1877. I øvrigt er hskr. benyttet og citeret: Antiqv. bor. observationes misc. Hafniæ 1780, s. XVII, FMS VII, s. 7—8, Safn t. s. Ísl. I, Kph. 1856, s. 155, Heimskr. Chrania 1868, Corpus poet. bor. s. XLIX. Sml. K. Maurer: Ueber die Ausdrücke: Altnordische ... Sprache s. 123.

Om katalogens rent bibliografiska förtjänster äller möjliga brister, är jag äj kompetänt att yttra mig (i bifogade ”Oplysninger og berigtigelser” meddelas, att O. v. Heinemanns 1884 ock följande år utjivna katalog ”Die Handschriften der Herzoglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel” är det mönster som närmast blivit följt), men om dess rent praktiska värde har jag den meningen, att den fyller alla de krav man kan ställa på ett dylikt arbete. För beskrivningarnas ock uppjifternas riktighet anser jag D:r Kålunds namn vara tillräcklig borjen.

Var ock en som intresserar sig för den arnamagn. samlingen har sålunda själ att glädja sig över detta nya ock storartade bevis på den omsorj ”Kommissionen for det arnamagnæanske legat” ock bibliotekarien Kålund egna de åt deras vård anförtrodda handskriftskatterna, en omsorj varom de som under de sista åren på stället begagnat den arnamagn. samlingen även på annat sätt erinrats, då de nämligen återfunnit de ärevördiga sjinnböckerna i nya, prydliga band med pergamäntsryggar i st. f. de välbekanta gamla grå pappbanden. Den danska staten, som för några år sedan anslog medel till avlönandet av en bibliotekarie vid samlingen, har jivit ett nytt bevis på sin offervillighet då det jäller Arne Magnussons stiftelse, i det den lämnat bidrag till katalogens utjivande. För oss svänskar innebär denna katalog på samma gång en påminnelse av mindre behagligt slag. Den erinrar oss om det trängande behovet av en likadan katalog över de isl. handskrifterna i Stockholms kungliga bibliotek. Hur otillfredsställande den Arwidssonska förteckningen är, ha nog alla, som i större mån begagnat den, kunnat övertyga sig om; av egen erfarenhet kan jag anföra som eksämpel på bristfälligheten i dess plan, att man utsättes för sådana överraskningar som att finna, att av 5 däri under särsjilda nummer upptagna hds. de 4 äro omedelbara avskrifter av den 5:te. Skulle bibliotekets egna medel äj förslå till utjivandet av en sådan katalog, bör man väl kunna hoppas att staten lämnar nödigt bidrag, ifall för arbetets utförande lämplig person står att finna.

Lund 27 april 1890.

Ludvig Larsson.

Harpens Kraft.

Et Bidrag til den nordiske Balladedigtnings Historie, forfattet under Medvirkning af Professor Moltke Moe.

I.

Den Ballade, som man har kaldt "Harpens Kraft", har været en af de mest udbredte og yndede nordiske Folkeviser. Oplysninger om dens Udbredelse er navnlig samlede i det mærkelig rige Skatkammer, som vi har i Svend Grundtvigs Udgave af Danmarks gamle Folkeviser. Se Indledningen til Nr. 40 II S. 63—72 og Tillæggene S. 661—663, III S. 820—822, IV S. 815—816.

Balladen kjendes tidligst fra Danmark, hvor den findes optegnet i Karen Brahes Foliohaandskrift fra omkring 1550. Den er ligeledes, middelbart eller umiddelbart efter mundtlig Meddelelse, optegnet i flere andre danske Haandskrifter fra ældre Tid, et fra omkring 1570 samt nogle fra 17:de Aarh., og den har gjentagne Gange været trykt paa Dansk som Flyveblad, tidligst 1679. I Nutiden har den efter danske Flyveblades Redaktion været sungen i Jylland, Sjælland og paa Færöerne. I 1693 er den i Skaane bleven optegnet i halvt dansk Sprog, og der har Visens Handling været stedfæstet.

Der findes Vidnesbyrd om, at denne Ballade kjendtes i Smaaland ved Begyndelsen af 18:de Aarhundred og at dens

Handling der ligeledes var stedfæstet[1]); i dette Landskab har den ogsaa i Nutiden været meget yndet. Visen har i nyere Tid været sungen saagodtsom i alle Landskaber af Sverige. Ingen af de ældre Folkeviser har været saa almindelig kjendt som denne i Nerike. Den har fremdeles været optegnet i Vermland, Vestergötland, Østergötland, Upland, Gotland og Finland (ogsaa her paa Svensk).

I Norges Landsbygder blev Folkeviser saagodtsom ikke planmæssig samlede og optegnede för henved Midten af 19:de Aarhundred, da de gamle Ballader endnu kun i Telemarken blev almindelig sungne i stor Mængde. I Telemarken, baade det vestlige og östlige, har Balladen om "Harpens Kraft" været en af de mest udbredte Viser. Derfra er den bevaret i mange, for en stor Del endnu utrykte, Optegnelser, der maa henföres til flere forskjellige Hovedformer, af hvilke hver maa have sin egen Tilblivelses- og Vandrings-Historie. Ogsaa af en Mand fra Bykle i Sætersdal har jeg hört Visen.

Paa Islandsk er samme Vise optegnet i flere ældre Haandskrifter, af hvilke det ældste er fra Aaret 1665. De forskjellige islandske Optegnelser vise tilbage til en og samme islandske Grundform.

De talrige nordiske Optegnelser af denne Vise afvige fra hverandre i mangfoldige enkelte Motiver, men Hovedhandlingen er overalt den samme. Ogsaa med Hensyn til den poetiske Fremstillingsform og Udtryksmaade er der, uagtet al Afvigelse, i mange Vers stor Lighed mellem de forskjellige nordiske Former af Visen. Overalt har Stropherne den tolinjede Form. En Vise med samme Æmne som "Harpens

[1]) I Danm. gl. Folkev. IV, 816 siger Svend Grundtvig, at Visen i Sverige, bortseet fra den skaanske Optegnelse fra 1693 og et i Collianders Dissertatio de Verendia (Upsala 1743) anfört Vers, kun er forefunden i Nutids Tradition. Men Arwidsson Nr. 149 C II S. 315—318 har meddelt Visen efter et Haandskrift af Petter Rudbeck fra Begyndelsen af det 18:de Aarhundred.

Kraft" er ikke forefunden udenfor det skandinaviske Norden. Om engelske, tydske og slaviske Viser, som har Beröringspunkter med den nordiske, skal jeg i det fölgende tale.

Det synes klart, at alle de skiftende Optegnelser af Balladen om "Harpens Kraft" baade med Hensyn til Sagnformens og til den poetiske Fremstillingsforms Hoveddrag (men ikke i et og alt) vise tilbage til en og samme nordiske Grundform.

Balladens for de forskjellige Optegnelser fælles Hovedhandling er fölgende. En Jomfru, som skal holde Bryllup med en Ungersvend, græder og jamrer sig. Paa hendes Fæstemands Spörgsmaal om, hvorfor hun græder, siger hun, at det er hende spaaet, at hun skal drukne i en Aa. Fæstemanden vil tröste hende med, at han skal lade en Bro, hvorover hun paa sin Bryllupsdag skal ride, bygge fast og bred, og at han skal lade talrige Riddere og Svende fölge hende. Dette udförer han ogsaa, men alligevel styrter Bruden i Aaen. Da faar Brudgommen sin Harpe i Hænde og han spiller saa, at Spillet gjennemryster hele Naturen. Tilsidst maa Vandtroldet give Bruden tilbage til hendes Brudgom.

Balladen "Harpens Kraft" hörer til en talrig Flok af nordiske Folkeviser, der handler om, at Mennesker kommer i Vætters Vold, blive bortförte af fiendtlige Væsener, som ikke höre til Menneskeverdenen, men holde til i den Natur, der omgiver Mennesket. Det er en ond Skjæbne, som i Balladen bringer den menneskelige Brud i den fiendtlige Naturmagts Vold, og Frelsen udvirkes ved hendes af Kjærlighedens Magt drevne menneskelige Brudgoms större Herredömme over Naturen. Dette fremhæves af Rosenberg (Nordboernes Aandsliv II, 469 f.), der bemærker, at Visen om Harpens Kraft maaské fremfor alle andre giver det herligste Billed af Kjærlighedens og Aandens Overmagt.

Skildringen af Tonernes Kraft danner det mest fremspringende Punkt i Visen, det Moment, hvortil det Heles

Afgjörelse knytter sig. De Stropher, der give denne Skildring, er Visens mest eiendommelige. Ogsaa her finde vi ved Sammenligning af de forskjellige Optegnelser paa én Gang rig Afveksling og mærkelig Overensstemmelse. Jeg giver enkelte Pröver. Efter den ældste danske Optegnelse (Grundtvigs A):

21. Han legte alt saa liste:
der rördes ikke Fugl paa Kviste.
22. Han slog Harpen saa saare:
det hördes over alle de Gaarde.
23. Barken sprak udaf Egetræ
og Hornet af det bögendes (rettere: levendes) Fæ.
24. Barken sprak udaf Birke
og Knappen af Marikirke.
25. Saa slog han Harpen af Harme,
hans Brud udaf Troldens Arme.
26. Saa slog han Harpen til Bunde,
den Trold maatte op fra Grunde.

I endnu stærkere Udtryk er Harpespillets Virkning skildret i den norske Vise hos Landstad LI og i den dermed nær beslægtede islandske Viseform. Bendik Sveigdalen i Skafsaa i övre Telemarken, efter hvis Meddelelse Landstad har optegnet Nr. LI, sang for mig saaledes:

33. Gauti slær framti mæ ristir [1]),
fuglen måtte av kvisti.
34. Gauti slær framti mæ lie,
kvite bjönnen or hie.
34 b. Gauti slær framti mæ gronni,
fiskjen måtte av bonni.
35. Gauti slær ivi berg å dalar,
båni måtte or moirsmaga.

---

[1]) Bendik forklarede *ristîr* som "ribbar, åsar", jfr *rist* fem. 2 hos Aasen; men *framti mæ ristir* er vist en blandt flere Forvanskninger af *med Liste*, som andre nordiske Viseformer har.

36. Gauti slær framti mæ va'i,
Magnill flaut på havi [1]).

II.

Om Oprindelsen af det i den danske Ballade om "Harpens Kraft" behandlede Æmne fremsatte Alexander Prior i "Ancient Danish Ballads", Leipzig 1860, II. S. 264, först fölgende Formodning: "The story of Orpheus and Eurydice may possibly have suggested this and similar fictions, unless they are all, the Greek as well as the Northern, to be traced to a still more ancient source in the East".

Samtidig hermed (i en Afhandling, der blev sendt til Svend Grundtvig i Juni 1860) og uafhængig heraf begrundede jeg i Danmarks gl. Folkev. III S. 821 f. udförligere væsentlig den samme Formodning.

Det gamle græske Sagn lyder saa: Den thrakiske Sanger Orpheus blev gift med Nymfen Eurydike. Da hun som nygift fulgt af Najader vandrede hen over Engen, blev hun stukken af en Orm, som laa skjult i Græsset, döde og förtes til Skyggernes Rige. Da strömmede Orpheus's Klage ud i saa rörende Sange til Lyren, at Skovens Dyr og Fugle, ja Træer og Stene fulgte ham. Tilsidst steg han ned til Underverdenen og sang til Lyren, saa at han smeltede Plutons og Persephones haarde Hjærter. Eurydike fik Lov til at fölge ham, dog kun paa det Vilkaar, at han ikke saa sig om, förend han var kommen i Oververdenen. Dette holdt han, indtil Dagskjæret faldt i Hulen, hvorigjennem han steg op; da kastede han Blikket tilbage, og Eurydike svandt for evig.

Jeg udtalte i Danm. gl. Folkev. III bl. a., at ikke alene Skildringen af Tonernes vidunderlige, al Naturen betvingende

---

[1]) Tvelyden *au* udtalt nærmest som *ou*; *va'i* udtalt med stansende Tonehold.

Kraft i den nordiske Vise (hvilken Skildring har Sidestykker i mange Digtninger hos forskjellige Folk), men hele Visens Kjærne finder sit tilsvarende i det hellenske Sagn om Orpheus og Eurydike. "Den nordiske Vise er altfor eiendommelig til, at man tör tænke paa et umiddelbart eller middelbart Laan fra det hellenske Sagn. Derimod kan Overensstemmelsen mellem de to Digtninger vel forklares ved at antage hos Nordboer og Hellener en ligeartet Udvikling fra den fælles Grundforestilling om Tonernes Vælde; denne Forestilling kunde meget naturlig finde sit stærkeste Udtryk i en Digtning, som lod selv Dödens Magter betvinges derved. Men jeg fölger heller en anden Opfatning og ser i det nordiske Kvæde og i det hellenske Sagn, hvilket sikkerlig ogsaa har været baaret af Sangen paa Folkets Tunge, Forgreninger af een og samme ældgamle Mythe". Svend Grundtvig sluttede sig til denne Opfatning.

A. Reifferscheid gaar i "Westfälische Volkslieder" (Heilbronn 1879), S. 133, endog saa vidt, at han ser i den nordiske Vises Harpespiller "einen Gott des Himmels" og erkjender "in dem ganzen Mythus einen nordischen Orpheusmythus . . oder besser noch den Mythus vom Kampfe des Frühlingsgottes mit dem Wintergotte um die schöne Erdgöttin".

Denne Reifferscheids Tydning rammes af den Parodi, der ypperlig forklarer Max Müllers Liv som en Mythe om Solguden. Men jeg kan nu heller ikke fastholde min egen tidligere Opfatning, der var opstaaet under Indflydelse af de ved Romantikerne skabte skjæve Forestillinger om Folkepoesi, som nu er forladte, og af Adalbert Kuhns Udviklinger om indogermanske Myther, til hvilke jeg nu kun höist betinget kan slutte mig.

Med Hensyn til Forholdet mellem den nordiske Ballade om Harpens Kraft og det antike Orpheus-Sagn maa det desuden fremhæves, at der kjendes flere Gjengivelser af Sagnet

om Orpheus og Eurydike, som i Tid og Sted staa nærmere ved den nordiske Ballade end den gamle hellenske Mythe. Det bör da undersöges, om ikke nogen af disse Gjengivelser ogsaa i Sagnform og Fremstillingsform staar nærmere ved Balladen end den hellenske Mythe.

III.

Sagnet om Orpheus og Eurydike, som var besunget af Ovid, Virgil og Boëtius samt tildels af Horats, og som kortelig var fortalt i Kommentarer til almindelig læste romerske Digte og i Samlinger af græsk-romerske mythologiske Fortællinger, vedblev Middelalderen igjennem at være navnkundigt i den occidentale Verden. Særlig gjælder dette om Italien, Syd- og Nordfrankrig samt Tydskland. Et latinsk Digt af Munken Froumund i Tegernsee fra 10:de Aarh. viser, at Sagnet allerede paa hans Tid var behandlet i den mindst kunstmæssige Art af Munkevers eller i mere folkelig Fremstillingsform. Et Par nordfranske Digte fra 12:te Aarh. nævne *le lai d'Orphey*. De fleste nu kjendte Behandlinger af Orpheus-Sagnet fra Middelalderen slutte sig dog i Sagnform nær til de gamle latinske Forfatteres Fremstilling [1]).

Men af stor Vigtighed for nærværende Undersögelse er et engelsk Digt om Orpheus og Eurydike, der sandsynlig er forfattet i Begyndelsen af 14:de Aarhundred eller mulig i Slutningen af det 13:de. Dette Digt "Sir Orfeo", der be-

---

[1]) Se herom F. Wolf: Über die Lais, Sequenzen und Leiche, S. 55, 238—240; K. Bartsch: Albrecht von Halberstadt und Ovid im Mittelalter, S. CIV ff.; O. Zielke: Sir Orfeo S. 130 ff.; F. Lindner i Kölbings Englische Studien V, 168 f.; Gaston Paris: Chrétien Legouais et autres traducteurs ou imitateurs d'Ovide (Extrait de l'Hist. litt. de la France, Tome XXIX), Paris 1885, S. 48-50; W. Hertz: Spielmannsbuch, Stuttgart 1886, S. 320—323; Dernedde: Über die den altfranzös. Dichtern bekannten epischen Stoffe aus dem Altertum, Erlangen 1887, S. 104 f.; den i det fölgende nævnte Afhandling af Kittredge.

staar af omtrent 600 Verslinjer, er kjendt fra tre forskjellige Haandskrifter: A, Auchinleck-Haandskriftet (W. 4. 1 i Advocates' Library i Edinburg), der indeholder mange forskjellige Digte og henföres til förste Fjerdedel af 14:de Aarhundred. Digtets Begyndelse mangler nu her. Optegnelsen i dette Haandskrift er ikke Forfatterens. B, Ashmole-Haandskriftet 61, fra anden Fjerdedel af 15:de Aarh., i den Bodleianske Samling i Oxford. C, Harleian Manuscr. 3810 i British Museum, fra anden Halvdel af 15:de Aarh. [1]). Ingen af disse tre Optegnelser er afskreven efter en af de andre; B og C er indbyrdes nærmest beslægtede. Flere Forvanskninger i B og C, der grunde sig paa Hörefeil, synes at vise, at Digtet en Stund var blevet forplantet ved mundtlig Tradition, inden det i disse Haandskrifter blev fæstet ved Skrift. Uagtet Haandskriftet A er fra det engelske Sprogs nordlige Omraade, synes Sprogformen at vise, at Digtet er forfattet i det östlige af det sydlige England, dog ikke i Kent. I Haandskriftet C er Digtet omskrevet til en Sprogform, der staar nærmere Midtlandets.

Indholdet af dette Digt er fölgende. Kong *Orfeo* [2]) var den ypperste Harpespiller, der nogensinde levede. Han boede med sin Dronning *Heurodis* [3]) i Staden *Traciens*. En Dag först i Mai gik Dronningen med to Tærner ud i Haven og faldt i Sövn under et Træ, *ympetre* [4]). Da hun vaagnede om

[1]) A er trykt i D. Laing's Select Remains of the Ancient Popular Poetry of Scotland, Edinburg 1822, Nr. 3 "Orfeo and Heurodis". (Denne Bog har jeg ikke seet.) B er trykt i Halliwell's Illustrations of the Fairy Mythology, London 1845, S. 36 ff., og optrykt i Hazlitt's Fairy Tales, London 1875, S. 82 ff. C er trykt i Ritson's Ancient English Metrical Romancëes (London 1802) II, 248—269. En kritisk Udgave med Indledning og Anmærkninger er: "Sir Orfeo . . . herausgeg. von O. Zielke, Breslau 1880". Digtet er oversat med Anmærkninger af W. Hertz i hans Spielmannsbuch, Stuttgart 1886.

[2]) Navnet danner Rim med *do*, *to*, *wo*. I B skrives ogsaa *Orfewo*, *Orfew*.

[3]) Saa A. *Meroudys* B. *Erodys* C.

[4]) Se om dette Udtryk Liebrecht Gervas. Ot. imp. 117; Hertz Spielmannsb.; Mätzner Aengl. Wtb.

Aftenen, skreg hun, vred sine Hænder, sönderrev sine Klæder og bar sig ilde. Hendes Tærner löb til Slottet og raabte om Hjælp. Riddere og Fruer kom til Dronningen, bar hende op i hendes Kammer og fik hende til Sengs. Men endnu græd hun og var fortvivlet. Kongen kom op i Kammeret til Dronningen og spurgte hende om, hvad der feilede hende og hvad der kunde hjælpe hende. Hun laa længe uden at svare, men endelig sagde hun: "O ve! jeg har elsket dig som mit eget Liv og du ligesaa mig, men nu maa vi skilles". Hun fortalte derpaa, at to Riddere var komne til hende, mens hun sov, og havde bedet hende at följe dem for at tale med deres Konge. Da hun svarede nei hertil, red Ridderne bort igjen, og derpaa kom Kongen selv med en Krone af kostelige Stene paa Hovedet, fulgt af mere end hundrede Riddere og hundrede Jomfruer, alle paa melkehvide Heste. Han tvang hende til at sætte sig paa en Ganger ved hans Side, red med hende til et prægtigt Slot og viste hende alle dets Herligheder. Derpaa förte han hende igjen tilbage til det Sted, hvor han havde taget hende. Han sagde, at hun Dagen efter skulde være under samme Træ og da fölge dem, for altid at leve med dem. Hvis hun ikke vilde, skulde de gribe hende, hvor hun end var, slide hendes Lemmer og före hende bort med sig.

Da Kong Orfeo havde hört denne Dronningens Fortælling, sögte han forgjæves Raad i sin Nöd. Næste Dag gik han med Dronningen ud i Haven under Træet. Fuldt rustet vogtede han hende der med tusind væbnede Riddere; men hun forsvandt af deres Midte, uden at nogen vidste, hvor hun kom hen.

Kong Orfeo var ude af sig selv af Sorg. Han overgav Riget til sin Drost *(high steward)* og sagde til sine Baroner, at de skulde vælge en ny Konge, hvis de fik höre, at Sir Orfeo var död. Selv tog han sin Harpe og vandrede barfodet ud i den vilde Skov. Der levede han i ti Aar, nærede sig af Rödder og vilde Frugter. Hans Udseende blev

vildt, og Skjægget naaede ned til Beltet. Naar Veiret var smukt, slog han Harpen, og alle vilde Dyr og Fugle flokkedes om ham. Ofte kunde han da, naar Sommerdagen hælded, se Alvekongen *(the king of fairy)* jage forbi med sit Fölge under Skrig og Hundeglam, uden at han kunde skjönne, hvad der blev af dem. Til andre Tider saa han en stor Skare af væbnede Mænd drage forbi med vaiende Faner. Eller Riddere og Jomfruer kom dansende frem.

En Dag saa han seksti Fruer ride med Hög paa Hænde. Han gik imod dem og gjenkjendte i en af dem sin Dronning Heurodis. Hun kjendte ogsaa ham trods hans forvildede Udseende. Ingen af dem talte et Ord, men deres Taarer randt. De Fruer, som var med hende, saa dette og fik hende bort i Hast.

Orfeo fulgte efter over Stok og Sten, med Harpen paa sin Bag. Fruerne red ind gjennem en Klippevæg, og Orfeo gik efter. Da han havde gaaet tre Mil eller mere, kom han til et Landskab saa straalende som Solen en Sommerdag, og deri hævede sig en vidunderlig herlig Kongeborg. Han bankede paa Porten, og da Portneren spurgte ham om, hvad han vilde, sagde han, at han var en Spillemand, og blev ladt ind. Derinde saa han mange Mennesker i den Tilstand, hvori de var, da de fra Menneskeverdenen blev förte bort til Feriget. Hans Hustru sov under et Træ. En Konge og en Dronning sad under en Baldakin. Han knælte ned foran Kongen; sagde, at han var en fattig Spillemand, og bad Kongen höre paa hans Spil. Derpaa begyndte han at slaa Harpen. Alle i Slottet kom for at lytte til de söde Toner. Kongen og Dronningen glædedes ved Spillet, og Kongen sagde, at han vilde give ham, hvad han krævede som Lön for sit Spil. Da sagde Orfeo: "Herre! Jeg beder dig at give mig den fagre Frue, som ligger under Træet". "Nei", svarede Kongen, "ilde vilde det være, om I skulde blive et Par, for du er grov og sort, og hun er uden Lyde". "Mægtige

Konge!" sagde Harpespilleren, "værre vilde det være, om du ikke holdt dit Ord". "Tag hende da", svarede Kongen, "og vær glad med hende".

Orfeo drog nu hjem med sin Hustru og fandt sine Mænd troe. Han og hans Dronning blev kronede paany og levede længe siden.

Ved Slutningen af Digtet heder det, at Harpespillere i Bretaine (d. e. Bretagne) hörte dette Eventyr og gjorde en Vise, *lay* [1]), deraf, som de opkaldte efter Kong Orfeo. "God er Visen, söd Melodien" (*note*, Musiken). Indledningen, som nu ikke findes i Auchinleck-Haandskriftet men som læses i de to andre, kalder Digtet en bretonsk Sang, men dette udtrykkes i Vers, som i det væsentlige er identiske med Indledningen til Marie de France's "Lai le Freine", hvis engelske Form er fra omtrent samme Tid som "Sir Orfeo" og ligeledes findes i Auchinleck-Haandskriftet. Om disse Indledningsvers kan det ikke med Sikkerhed siges, at de fra först af har hört til "Sir Orfeo".

I dette engelske Digt er den alvorstunge Oldtidsmythe om Orpheus og Eurydike omskabt til et yndigt Feeventyr. Dödsriget er blevet til Alvekongens underjordiske Trylleland. Digtet hensætter os fuldstændig i Middelalderens Verden.

"Sir Orfeo" udgives i Digtet selv for at være en bretonsk Sang. Vi tör stole paa, at dette er rigtigt, fordi det ved ethvert af de övrige engelske Digte fra Middelalderen, der betegnes som et bretonsk *lay*, efter Kittredge af indre

---

[1]) Les musiciens bretons sont très souvent mentionnés . . . comme parcourant les cours d'Angleterre, puis de France; leur instrument ordinaire était la *rote*, sorte de petite harpe. Ils exécutaient des morceaux de musique qu'ils faisaient précéder d'une explication du sujet: c'était toujours une petite aventure romanesque; les morceaux de musique et les récits furent également désignés en français par le nom de *lais (lais bretons, lais de Bretagne)* . . . Bientôt les sujets des plus célèbres furent racontés dans de petits poèmes français appelés également *lais* (Gaston Paris: La Littérature française au moyen âge[2] § 55).

Grunde er sandsynligt, at den engelske Bearbeider fandt Digtet saaledes betegnet i den franske Original, som han benyttede. Derhos bærer "Sir Orfeo" helt igjennem Præget af at være en oprindelig celtisk Digtning, saaledes som Kittredge i en interessant Afhandling om "Sir Orfeo" i The American Journal of Philology, Vol. VII (1886), S. 176—202, har vist. Det er netop ved Indflydelse af celtisk Folketro om en Feverden, og af celtiske Forestillinger og Forhold overhoved, at den Forvandling af Ovids Gjengivelse af den antike Mythe, som i Digtet foreligger, er bleven bevirket. Derimod turde det være mindre sikkert, hvad Kittredge formoder, om end muligt, at Digtet viser Paavirkning af irske Sagn, som den bretonske Sanger da skulde have hört. Den bretonske Sang maa siden være bleven bearbeidet i et fransk Digt, og dette nu tabte franske Digt er den engelske Forfatters nærmeste Kilde. Herfor taler Bynavnet *Traciens*, der er en feilagtig Benyttelse af et fransk Udtryk *(reis) traciens* d. e. thrakisk (Konge). De to Hovedpersoners Titler *sir* og *dame* er franske. At det engelske Digt er en Gjengivelse af en fransk Original, stöttes ogsaa derved, at nordfranske Digtere fra 12:te Aarh. kjende et *lai d'Orphey*. I lai de l'Espine (fra omkring 1175) synger en irsk Sanger *le lai d'Orphey* til sin *rote*'s Toner, og i Flore et Blanceflor (fra omtrent samme Tid) er det af Harpespil, at *le lai d'Orphey* ledsages. Den bretonske Vises Sagnform synes i den nu tabte franske Bearbeidelse, ligesom i den bevarede engelske, ikke at være bleven væsentlig forandret, omend den engelske Forfatter ved enkelte Motiver synes at vise sin Selvstændighed [1]).

[1]) F. Lindner har i Kölbings Englische Stud. V, 168—170 formodet, at Stoffet i det engelske Digt "Sir Orfeo" skulde være öst gjennem mundtlig Tradition af en italiensk Kilde; men denne Formodning, for hvilken der kun er anfört lidet vægtige Grunde, maa ansees for forfeilet. Navneformen *Orfeó*, der i Digtet har Tonen paa förste og sidste Stavelse, er ikke laant fra italiensk *Orféo*, men forholder sig til den engelske Form *Orfew*, ligesom

Ved en Række af Punkter staar Fremstillingen i det engelske Digt nærmere end det antike Sagn ved den nordiske Ballades Meddelelser.

1) Sir Orfeo er ligesom Balladens Ungersvend Harpespiller, medens det antike Sagns Orpheus rörer Citharens eller Lyrens Strænge. Ved dette Punkt fæster jeg mig dog ikke, da Harpe i den germanske Middelalder næsten med Nödvendighed maa træde istedenfor den græsk-romerske Oldtids Cithar eller Lyre. Heller ikke lægger jeg Vægt paa, at hverken det engelske Digt eller den nordiske Vise betegner Spillemanden som Sanger.

2) Efter det antike Sagn bliver Eurydike bidt af en Orm, hvorpaa hun dör og vandrer til Dödens Verden. Her siges der intet om, at hun eller Orpheus i Forveien véd noget om, at hun pludselig skal rives bort fra ham. Derimod fortælles det baade i det engelske Digt og i den nordiske Ballade, at den unge Kvinde fortvivlet græder, fordi det er hende forudsagt, at hendes Elskede snart vil komme til at miste hende. Den unge Kvinde er baade efter det engelske Digt og efter de fleste Optegnelser af den nordiske Ballade i sit Kammer, da hendes Elskede hörer hendes Jammerraab. Sir Orfeo kommer op i Kammeret til Dronningen. I flere nordiske Optegnelser skildres Situationen som hos Arwidsson 149 C 1:

> Herr Peder går på gården och leker;
> hans käresta sitter i buren och gråter.

Formerne *Bartholomeo*, *Matheo* i Barbours Legender (udg. af Horstmann) til Formerne paa *-ew* (Einenkel Anglia V, Anzeiger S. 18). Navneformen *Heurodis* i A (én Gang *Herodis*) kan forklares af *Eurydice*, uden at man behöver at antage nogen Indblanding af *Herodias*. Thi det er sædvanligt, at man i Middelalderen i Vesteuropa skyder *h* foran Ord af græsk Oprindelse, der begynde med Vokal, f. Ex. middeleng. *heremite* = *eremite*, mlat. *heremita*. Ligesaa er i græske Ord *o* for *y* (Schuchardt Vocalismus II, 256 ff.) og *e* for *eu* sædvanligt i Middelalderen.

Han kommer her ligesom i det engelske Digt til, da den unge Kvinde græder. Baade i det engelske Digt og i den nordiske Ballade spörger da den Mand, som elsker hende, hvorfor hun græder, og ifölge begge Digtninger fortæller hun ham saa, at det er hende forudsagt, at hun skal föres bort fra ham til en anden Verden, og hvorledes dette skal ske.

De her ved Punkt 2) fremhævede Overensstemmelser mellem det engelske Digt og den nordiske Ballade i Modsætning til det græsk-romerske Sagn kan ikke opfattes som en paa forskjellige Steder ved indbyrdes uafhængig digterisk Virksomhed fremkaldt Forandring af en og samme til Grund liggende Mythe. Overensstemmelserne kan ikke forklares deraf, at det engelske Digt og den nordiske Vise opstod omtrent paa samme Tid hos Folkeslag, der indbyrdes var nær beslægtede og levede under ensartede Kulturforhold, medens det antike Sagn er optegnet paa en ganske anden Tid og under vidt forskjellige Kulturforhold. Tværtimod forudsætter de Overensstemmelser, som jeg ved Punkt 2) har paapeget, efter mit Skjön en særlig historisk Forbindelse mellem den nordiske Ballade og det engelske Digt i Modsætning til det antike Orpheus-Sagn. Vi maa her anerkjende en Forandring af det gamle Sagn, som skyldes fri poetisk Fiction og som derfor selvstændig kun kan være indfört en eneste Gang. Naar denne forandrede Sagnform forefindes i to forskjellige Digtninger, maa enten den ene af disse have faaet den fra den anden, eller de maa begge have den fra samme Kilde.

3) Da Sir Orfeo har hört, at det er forudsagt hans Dronning, at hun skal föres bort fra ham, vogter han hende med ti hundrede Riddere, men forgjæves. Paa lignende Maade lader Ungersvenden i den nordiske Ballade sin Elskede omgive af talrige Riddere og Svende for at vogte hende mod den Ulykke, som er hende forudsagt og som dog rammer hende. Hos Grundtvig A 11, 12 siger Harpespilleren til Möen:

"Mine Svende skal med eder ride,
hundrede ved hver eders Side.

Det skal jeg lade gjöre eder til Ære:
tolv Riddere skal eders Ganger före."

Til dette Motiv er der i det antike Sagn intet tilsvarende. Ogsaa her har vi da en vigtig særlig Overensstemmelse mellem det engelske Digt og den nordiske Vise. I Forbindelse hermed kan nævnes, at Sceneriet og de optrædende Personers ydre Fremtrædelsesform i de to Digtninger har stor Lighed: Harpespilleren er en rig, mægtig Mand med mange Riddere og Svende i sin Tjeneste. Vi se i begge Digtninger fornemme Damer ride forbi os paa prægtige Gangere. I begge danner den lövgrönne Skov, som lokker Jægeren, Rammen om det sommerlige Billed, bag hvilket fiendtlige Naturmagter dölge sig. Dette ensartede Sceneri kan dog være bestemt derved, at de to Digtninger er fremkomne paa væsentlig samme Tid under nær beslægtede ydre Forhold.

4) Man kan finde en Overensstemmelse mellem de to Digtninger fra Middelalderen i Modsætning til det antike Sagn deri, at kun dette sidste (naar vi se bort fra den islandske Vise) med tydelige Ord siger, at det er Döden, som skiller den unge Kvinde fra den Mand, der elsker hende, medens det i hine er Herskeren i en ikke menneskelig Verden, som röver hende. Herpaa lægger jeg dog ikke Vægt, da det i det engelske Digt er *the king of fairy*, som röver Sir Orfeos Dronning, medens Möen i den nordiske Ballade synker i Strömmen ned til Nökken (Havmanden eller "Trolden").

5) I Slutningen er der en væsentlig Overensstemmelse mellem de to Digtninger fra Middelalderen i Modsætning til det græsk-romerske Sagn. Der er sat Orpheus det Vilkaar for at faa Eurydike igjen, at han ikke maa se sig om, förend han er kommen i Oververdenen. Da han næsten er

oppe, kaster han alligevel Blikket tilbage, og Eurydike synker da i Dybet for altid. Baade i det engelske Digt og i den nordiske Vise vinder derimod Harpespilleren den elskede Kvinde igjen til fuldt Eie, og alt ender i Glæde. I det engelske Digt bliver Kongen og Dronningen kronede paany, og de leve længe siden; efter flere Optegnelser af den nordiske Vise holder Ungersvenden Bryllup med sin Brud. Udgangen i den islandske Vise, hvor Bölgen skyller Möens Lig i Land og dette af Fæstemanden begraves, er en senere Ændring. Denne er sandsynlig bevirket ved en Fremstilling som den i andre nordiske Former af Visen forekommende, at Bruden tilsyneladende livlös gjengives Harpespilleren. Endog Ordet "Liget" bruges ved denne Fremstillingsform i fölgende Verslinje fra Kviteseid i Telemarken: likje upp ifrå botten flaut. Se Danm. gl. Folkev. III, 822.

Paa Grund af de i det foregaaende fremhævede særlige Overensstemmelser med det engelske Digt om Sir Orfeo kan Ligheden mellem den nordiske Ballade "Harpens Kraft" og den oldgræske Mythe om Orpheus og Eurydike ikke forklares som en uden historisk Forbindelse foregaaet Udvikling fra en fælles Grundforestilling om Tonernes Vælde, der fandt sit stærkeste Udtryk i en Digtning, som lod selv Dödens Magter betvinges derved. Det er herefter ogsaa utilstedeligt at tænke paa den Opfatning, der i 1860 stillede sig for Alex. Prior som mulig og for mig som sandsynlig, at det nordiske Kvæde og det hellenske Sagn skulde være to selvstændige Forgreninger af en og samme ældgamle indoeuropæiske Mythe. Tværtimod maa den nordiske Ballade, saaledes som Prior nærmest formodede, have det græsk-romerske Sagn til Forudsætning. Men den stammer ikke umiddelbart fra dette. Det er ved de i det foregaaende sammenstillede særlige Overensstemmelser mellem "Sir Orfeo" og "Harpens Kraft" godtgjort, at den nordiske Ballade er forfattet af en Digter, som — umiddelbart eller middelbart — kjendte hin engelske

Romance; thi der er ingen Grund til at tænke paa, at den nordiske Ballade skulde have Sir Orfeo's romanske Original til sin nærmeste Forudsætning [1]).

Ved et eneste fremspringende Punkt synes vistnok den nordiske Ballade at staa nærmere ved de gamle græske og romerske Digteres Gjengivelse af Orpheus-Sagnet end ved Fremstillingen i det engelske Digt om Kong Orfeo. Det er ved Skildringen af Spillets Virkning paa andre end den Magt, som har faaet den unge Kvinde i sin Vold. I Sir Orfeo siges det, at naar Orfeo slog sin Harpe i Skoven, kom de vilde Dyr tamme omkring ham og alle Fugle flokkede sig sammen der. Siden da Orfeo slog Harpen i Alvekongens Hal, kom alle, som var i Borgen, for at höre hans Spil og lagde sig ned for hans Födder. Men i stærkere Udtryk og i mere omfattende Skildringer anskueliggjöres det, hvorledes baade Orpheus's og den nordiske Harpespillers Toner gjennemrystede den hele Natur. Orpheus fulgtes, naar han sang og spillede, ikke alene af de vilde Dyr og Fugle, men ogsaa af Træer og Stene; Vinde og Strömme stansede for at lytte til hans Toner. Den nordiske Harpespiller slaar Barken af Træ og Hornet af Fæ; efter den norske Vise Björnen af Hie og Barnet af Moders Liv, ja efter den islandske endog saa, at Stjærnen falder i det mörke Hav.

Men denne större Overensstemmelse mellem den nordiske Ballade og det antike Sagn i Modsætning til det engel-

[1]) Kittredge i sin ovenfor anförte Afhandling om Sir Orfeo, S. 189 siger: "It is not impossible that we have here [in the Scandinavian ballad Harpans Kraft] another ofshoot of the classical story, developed under Scandinavian, as the Orpheo under Celtic influence". Han har altsaa rigtig formodet, at Motivet med Spillet i Visen om Harpens Kraft viser tilbage til den græsk-romerske Mythe, men han har ikke seet Forbindelsen mellem den nordiske Vise og det engelske Digt.

G. Kalff (Het Lied in de Middeleeuwen, Leiden 1884, S. 245 f.) paaviser, at der i 1598 anföres en Linje af en hollandsk Vise om Orpheus. Men da der ikke kjendes mere af denne Vise, kan der intet siges om dens Oprindelse og Forhold til andre Behandlinger af Sagnet.

ske Digt behöver efter mit Skjön ikke at forudsætte nogen særlig historisk Forbindelse. Naar den nordiske Digter i sit engelske Forbillede havde givet, at de vilde Dyr og Fugle lyttede til Harpespilleren og at denne ved sine Toner bevægede den fiendtlige Naturmagt, som havde rövet hans Elskede, til at give hende tilbage, saa laa det nær for ham, i Vers, som var uafhængige af den engelske Romance "Sir Orfeo", videre at udföre og stærkere at fremhæve Tonernes paa alle virkende Kraft for derved saa meget bedre at motivere deres Virkning paa den Naturdæmon, der havde rövet den unge Kvinde. Denne min Opfatning stöttes derved, at ogsaa en Sammenligning af de forskjellige nordiske Optegnelser indbyrdes synes at vise, at netop ved dette Motiv om Tonernes Virkning en rig Nydigtning har fundet Sted i de forskjellige nordiske Lande.

Men naar den nordiske Vise skildrer Tonernes Kraft i stærkere og mere omfattende Udtryk end det engelske Digt, saa tör dette ogsaa have sin Forklaring i et andet Moment. Det er vistnok saa, at det er et yndet Æmne i vidt forskjellige Folkeslags Digtning at skildre Tonernes vidunderlige Virkning[1]), uden at disse Skildringers Lighed overalt kan grunde sig paa historisk Forbindelse. Men her bör dog særlig fremhæves saadanne Skildringer i den engelske Balladedigtning. I "Glasgerion", Child's Nr. 67, prises Balladens Hovedperson, der bærer et cymrisk Navn, som en ypperlig Harpespiller. Og i Optegnelser af denne Ballade fra Nutiden (B 2 jfr. C 1) heder det om ham:

He'd harpit a fish outh o saut water,
Or water out o a stane,
Or milk out o a maidens breast,
That bairn had never nane.

---

o herom bl. a. Grimm Mythol. 860 ff.; mine Sammenstillinger i Danm sv. III, 821 a; Child Popular Ballads III S. 137; Kittredge i Af- ,en "Sir Orfeo".

(Men Strophen mangler i den ældre Optegnelse i Percy's Haandskrift.)

Paa lignende Maade siges det om Harpespilleren i den nordiske Vise om Harpens Kraft, f. Ex. hos Grundtv. B 13:

Han slog Harpen af Haande
og Fisken af det Vande.

I Balladen "The two brothers", Child's Nr. 49, heder det i en Optegnelse fra Nutiden B 10 om Lady Margaret, at hun spillede Smaafuglene fra Buskene og sin Elsker ud af Graven. Med Linjen:

she harped the small birds of the briers

kan sammenlignes f. Ex. den norske Vises Skildring af Gautes Harpespil: *fuglen måtte af kviste.* Men i Optegnelsen C af Balladen "The two brothers" er det Pigens Graad og Jammerskrig, der har vidunderlig Virkning og svarer til Harpespillet i B. Det heder i C:

She ran distraught, she wept, she sicht,
She wept the sma brids frae the tree,
She wept the starns adoun frae the lift,
She wept the fish out o the sea.

Dette at Pigen her faar Stjærnerne til at falde ned fra Luften, danner en mærkelig Overensstemmelse med Harpespillets Virkning i den islandske Vise:

Gauti sló það fyrsta slag:
stjarnan fauk í myrkva haf.

Naar nu den nordiske Forfatter af Visen om Harpens Kraft efter det engelske Digt "Sir Orfeo" har indfört det Motiv, at Brudgommen ved sit Spil vinder sin Brud tilbage, men Digteren i Skildringen af Tonernes Magt bruger stærkere og mere omfattende Udtryk end det engelske Digt, som her ellers har været hans Forbillede, saa forekommer det mig efter de her meddelte Sammenstillinger ikke at være usandsynligt, at Skildringen af Tonernes Vælde i den nordiske Vise om Harpens Kraft er paavirket af den engelsk-skotske

folkelige Balladedigtnings Skildringer. Dog maa det indrömmes, at det omvendte Forhold er muligt [1]).

IV.

Den Mening, at den nordiske Ballade "Harpens Kraft" forudsætter Kjendskab til den engelske Romance "Sir Orfeo" og tildels (derimod ikke i sin Helhed) har faaet sin Sagnform ved en Omdigtning af denne, stöttes derved, at den samme engelske Romance er bleven omdigtet til en anden med Omkvæd udstyret og i tolinjede Stropher affattet Folkevise, der har været sungen, hvor nordisk Sprog kjendtes. Dette er en först i 1880 trykt Ballade, som er optegnet efter en gammel Mands Sang paa Unst, den nordligste af Shetlandsöerne, og som Child "The English and Scottish Popular Ballads", Part I (Boston 1882), har udgivet som Nr. 19 under Navnet "King Orfeo" S. 217 [2]). Denne Ballade er affattet i skotsk Dialekt, men dens Omkvæd i forvansket dansk Sprog. Förste Strophe lyder:

Der lived a king inta da aste,
— Scowan ürla grün —

---

[1]) Jeg antager, at Skildringen af Harpespillets Virkning i "Harpens Kraft" med Hensyn til den poetiske Form ikke staar i nogen særlig historisk Forbindelse med de Vers, som skildre Elvekvindens vidunderlige Sang i "Elvehöi" (Grundtvig Nr. 46), eller med Versene i "Hr. Tönne af Alsö" (Grundtvig Nr. 34) om de Runeslag, som Dværgens Datter slaar paa Guldharpen. Men en Optegnelse ved Moltke Moe fra Lunde, nedre Telemarken, "*Olav Tynningen*" indeholder en Sammenblanding af "Hr. Tönne af Alsö" med "Harpens Kraft". I begge Viser (Grundtvig Nr. 34 og Nr. 40 D 15) kaldes Harpespillet paa Grund af sin tryllekraftige Virkning "Runeslæt". Axel Olrik ("Middelalderens vandrende Spillemænd" i Opuscula philologica, Kjöb. 1887, S. 74) minder herved om, hvad Saxo p. 606 f. (Müllers Udg.) fortæller om, at en Mand ved sit tryllende Harpespil fik Erik Eiegod til i Raseri at dræbe fire af sine egne Hirdmænd. Prof. Moltke Moe minder bl. a. om Harpespillet i s. Herrauds ok Bosa Fas. III, 222 f.

[2]) Child har hentet Balladen fra "The Leisure Hour", February 14, 1880, No. 1468, p. 109. Den er bleven optegnet af Mr. Biot Edmonston.

Der lived a lady in da West.
— *Whar giorten han grün oarlac.* —
(inta da aste d. e. i Østen.)

Den trykte Optegnelse af Balladen bestaar af 17 tolinjede Stropher, men Optegneren vidste, at flere Stropher var glemte, hvilket ogsaa Sammenhængen viser. Balladens Indhold er fölgende. Kongen (der ikke nævnes ved Navn) drog paa Jagt og lod sin Hustru *Lady Isabel* være alene hjemme. Det bliver siden sagt ham, at Alvekongen i hans Fravær har stukket hans Dronning med sit Spyd til Hjærtet.

For da king o Ferrie we his daert
Has pierced your lady to da hert.

I Stropher, som nu er glemte, har det været fortalt, at Alverne bortförte Dronningen. Kongen vandrede ud for at söge efter hende og saa en Dag et Fölge drage forbi under Lide. Blandt dem, som for ham forbi, kjendte han sin tabte Dronning. Flokken drog, som han troede at se, ind i et stort Slot *(hahouse* d. e. Halhus) paa Höien. De bevarede Stropher berette saa, at Kongen fölger efter; men da han kommer der, hvor Fölget er draget ind, er det en graa Sten. Han tager da sorgfuld sine Piber frem og blæser paa dem. Da kommer en Svend ud af Bjerget og byder ham at komme ind. Kongen gaar saa ind i Hallen "blandt dem alle".

Dan he took out his pipes to play,
Bit sair his hert wi döl an wae.

An first he played da notes o noy,
An dan he played da notes o joy.

An dan he played da göd gabber reel,
Dat meicht ha made a sick hert hale.

Han faar Lov til at forlange, hvad han vil, som Lön for sit Spil, og han forlanger Lady Isabel, som han straks faar hjem med sig. Balladen ender med fölgende Strophe:

He's taen his lady, an he's gaen hame,
An noo he's king ower a' his ain.

Denne Vise er umiskjendelig i sin Helhed en Omdigtning af det engelske Digt "Sir Orfeo". Denne Omdigtning er vel bleven til i Skotland, kanské omkring Aar 1400. De danske Omkvæd synes ikke at kunne betragtes som Vidnesbyrd om, at Visen tidligere helt igjennem har været affattet i dansk Sprog. Den er tværtimod vistnok fra först af forfattet i en engelsk Dialekt. Derfor taler bl. a. Navnet *Lady Isabel*, der i V. 15 danner Rim med *tell*. De danske Omkvæd synes senere at være komne til, da Visen blev sungen i en Egn, hvor ogsaa danske Folkeviser kjendtes (ligesom paa Færöerne og paa Island).

Den nordiske Vise om Harpens Kraft og den paa Unst optegnede skotske Vise synes mig at være to af hinanden uafhængige Omdigtninger af det engelske Digt "Sir Orfeo". De faa særlige Ligheder, som findes mellem den shetlandske og den nordiske Vise i Modsætning til det engelske Digt, holder jeg for tilfældige. Den danske Form C, der foreligger i et Haandskrift fra 17:de Aarh., tillægger Spillemanden en Pibe istedenfor en Harpe, ligesom han i den shetlandske Vise tager Piber og ikke en Harpe frem. Men da Harpen i den nordiske Vise er det oprindelige, saa kan denne Overensstemmelse ikke have sin Grund i en særlig historisk Forbindelse mellem den shetlandske Vise og den danske, men maa forklares deraf, at Harpen baade i Danmark og paa Shetlandsöerne i senere Tid ikke længer brugtes, medens Piber der var sædvanlige. Oplysende er i denne Henseende Udtrykket i Child's Nr. 49 B 10:

She put the small pipes to her mouth,
And she harped both far and near.

Sangeren synes her at have tænkt paa en Mundharpe, der vel var den eneste Slags Harpe, hvis Brug havde holdt sig.

(I nogle norske Former af "Harpens Kraft" "blæser" Brudgommen.)

Mellemstevet i den shetlandske Visen *Scowan ürla grün* er vistnok at forstaa som: *Skoven herlig grön* (saaledes som Axel Olrik hos Child VI, 502 antager og som jeg ogsaa havde tænkt mig). I Efterstevet *Whar giorten han grün oarlac* har Svend Grundtvig formodet: "*Hvor Hjorten han gaar aarlig*"; *grün* maatte da feilagtig være kommet ind fra Mellemstevet. Axel Olrik formoder derimod: *Hvor Urten hun grönnes herlig.* (Det sidste Ord er dog vistnok *aarlig*, d. e. aarle, ikke: hvert Aar.) Men i ethvert Fald er der neppe nogen historisk Forbindelse mellem dette Efterstev og Mellemstevet *Men örter gro* i to smaalandske Optegnelser af Harpens Kraft (Arw. C og Grundtv. Danm. gl. Folkev. IV, 816 a).

Professor Moltke Moe formoder, at Navnet *Lady Isabel* i den paa Unst optegnede Vise er laant fra den skotske Form af Visen om Kvindemorderen "Lady Isabel and the elf-knight" (Child Nr. 4), der ligeledes har tolinjede Stropher. Om denne Vises Æmne, at en *elf-knight* bortförer en Kvinde, kunde man jo let mindes ved den i Sir Orfeo behandlede Fortælling, at *the king of fairy* bortförer en Kvinde [1]).

V.

Den nordiske Vise om Harpens Kraft kan dog ikke i sin Helhed forklares som en Omdigtning af det engelske Digt "Sir Orfeo", thi den afviger fra dette ved flere væsentlige Motiver. Et Hovedafsnit af Visens Fremstilling er ganske forskjelligt fra det engelske Digts Fortælling. Ifölge denne er det Alvekongen, som röver Harpespillerens Hustru, da hun hviler under et Træ i Haven. Hendes Husbond for-

---

[1]) Moltke Moe sammenstiller *Isabelle le Jean* i den bretonske Vise hos Luzel II S. 80 ff. med *Lady Isabel.*

lader sin Kongeborg, lever længe i den vilde Skov, faar der se sin Dronning ride med mange Alvekvinder. Han fölger dem ind i Fjældet, kommer ind i Alvekongens Borg og faar der af ham sin Hustru tilbage som Lön for sit Spil. I den nordiske Vise synker derimod den unge Kvinde, da hun paa sin Bryllupsdag rider over en Bro, i striden Ström. Brudgommen lader da straks sin Harpe hente og tvinger ved sit Spil Nökken (eller Vandtroldet) til at komme op med Bruden (og efter mange Optegnelser tillige med hendes Söstre, som han för har rövet).

Hvorledes skal nu disse den nordiske Vises Afvigelser fra det engelske Digt forklares? Forklaringen finder jeg deri, at en i Tydskland vidt udbredt og tillige til Venderne overfört Vise (som jeg vil kalde "Bruden som drukner") har disse den nordiske Vises Motiver, som ikke forekommer i det engelske Digt "Sir Orfeo", medens denne tydsk-vendiske Vise derimod ikke har den Afgjörelse, at Brudgommen vinder sin Brud tilbage ved sit Harpespil. Om den tydsk-vendiske Vise gives Oplysninger hos Grundtvig Danm. gl. Folkev. II, S. 49 f. og S. 58; III, 818 f.; IV, 810—812.

Denne Vise "Bruden som drukner" handler om en enten til Nökken eller til en jordisk Brudgom fæstet Brud. Den indledes med, at Möen beder sin Moder (eller Fader) om, at hendes Bryllup maa opsættes endnu et Aar, da det er hende spaaet, at hun skal drukne i Rhin. Men Moderen afslaar det. Brudgommen kommer da med mange Ryttere og afhenter Bruden, som sidder grædende i sit Kammer. De drager afsted og komme til en Bro, som de skal over. Den betegnes i flere Optegnelser som jærnbeslaaet. Bruden frygter for at drage over den, og efter flere Optegnelser lader da Brudgommen den först befare af mange Vogne og mange Ryttere. Da Bruden kommer ud paa Broen, brister den, og

hun synker i Flodens Dyb [1]). Denne Vise har mange Beröringspunkter med Visen om Kvindemorderen (Grundtvig Nr. 183, Child Nr. 4) og har ofte, saaledes i Tydskland, som det synes ogsaa i Skotland, forenet sig med denne [2]).

Svend Grundtvig (Danm. gl. Folkev. II, 661 f. og IV, 811 f.) holder den tydsk-vendiske Vise om "Bruden som drukner" for en Forening af to forskjellige nordiske Viser, den ene "Nökkens Svig" (Grundtvig Nr. 39), den anden "Harpens Kraft" (Grundtvig Nr. 40). Denne Opfatning kan jeg ikke dele. For det förste er der hos Tydsker og Vender ikke det ringeste Spor af den Fremstillingsform, at Brudgommen ved sit Harpespil vinder den druknede Brud tilbage. Vi har derfor, saavidt jeg skjönner, ingen Ret til at antage, at den tydsk-vendiske Vise om "Bruden som drukner" skulde forudsætte en saadan Afslutning. Denne Udgang lader sig heller ikke forlige med den Fremstilling, hvori Visen om "Bruden som drukner" i nogle Optegnelser fortsættes, nemlig at den unge Kvinde derefter i flere Aar lever sammen med Nökken. For det andet taler fölgende Forhold mod Grundtvigs Opfatning. Naar vi se bort fra Afslutningen, at Bruden vindes tilbage ved Harpespillet, er den nordiske Vise "Harpens Kraft" en Sideform til den tydsk-ven-

[1]) Nogle Optegnelser fortsætte denne Vise i Lighed med den danske, fra Tydskland indvandrede Agnete-Vise: Möen lever længe sammen med Nökken og faar Börn med ham. Derpaa faar hun Lov til at besöge Menneske-Verdenen, men hentes der igjen af Nökken.

[2]) Visen om "Kvindemorderen" har jeg i "Det philologisk-historiske Samfunds Mindeskrift" (Kjöbenhavn 1879), S. 75—92 forklaret som en i Nederlandene eller det vestlige Tydskland opstaaet Vise om Judith og Holofernes. Dette stöttes nu ved den flamske Version "Roland" i "Chants populaires recueillis à Bruges par A. Lootens et J. E. M. Feys" Nr. 37, ligesom der i den hos Hoffmann Niederländ. Volkslieder Nr. 10 trykte Omdigtning af Folkevisen ligefrem henvises til Ligheden med Fortællingen om Judith og Holofernes. Men jeg maa dog nu, i Overensstemmelse med Prof. Moltke Moe, indrömme, at de forskjellige Versioner af Visen om "Kvindemorderen" har optaget Elementer, der höre til et Kvad om et mandligt overnaturligt, dæmonisk Væsen, som efterstræber en Kvinde. Jfr. Child I S. 54.

diske Vise "Bruden som drukner". Nu finder, saaledes som jeg har paavist, hin Afslutning sin Tilknytning og Forklaring i det engelske Digt "Sir Orfeo", hvoraf Visen om Harpens Kraft som Helhed derimod ikke kan udledes. Dette synes at godtgjöre, at det ikke er den tydsk-vendiske Vise "Bruden som drukner", der har tabt den glædelige Afslutning med Harpespillet, men at denne, der blev optagen fra det engelske Digt, har forvandlet en Form af Visen om "Möen som drukner" til Visen om "Harpens Kraft".

Denne min Opfatning stöttes derved, at Visen om "Möen som drukner" med den ulykkelige Udgang og uden Agnete-Visens Fortsættelse ogsaa findes i Norden. Jeg tænker herved paa den efter Cavallius og Stephens's haandskrevne Samling hos Grundtvig Danm. gl. Folkev. IV, 813 b—814 a trykte Optegnelse fra Smaaland. Indholdet af den er fölgende. Der kommer en Beiler i Fru Malins Gaard og siger, at en Guldkrone vilde passe vel til hendes Haar, som hun kjæmmer. Hun springer ind i sit Kammer, idet hun udtaler Ønsket om, at den Herre maatte blive hendes Brudgom. Beileren fölger efter; men da Fru Malin först har samlet sit Folk over Bord, sætter hun sig "uppå den sörjande stol". Nu fölger Spörgsmaal og Svar, som i Visen om "Harpens Kraft" (Och sörjer du före guldsadel och grå häst o. s. v.), der ende med:

Men jag sörjer mest för den bredaste bro,
derunder så hvila mina syskon sju.

Hvortil han svarer:

Vi skall bygga den broen så bred och så lång,
att fyra och tjugo hästar gå öfver på en gång.

Derpaa fortsættes:

Och när som de kommo i rosendelund,
der lekte små fåglar med guldrosor i mund.

Da de komme midt paa Broen, snubler Brudens Hest og hun styrter i Floden. Hun anraaber da Brudgommen om Hjælp og lover ham sin Guldkrone. Men han svarer:

Och intet passar jag på din guldkrona röd,
men aldrig så hjelper jag dig uppå ö.

Grundtvig (Danm. gl. Folkev. II, 662) opfatter denne Optegnelse som en senere Sammenblanding af to oprindelig forskjellige Viser, den ene "Nökkens Svig", den anden "Harpens Kraft". Men dette modbevises efter min Mening ved den Række af tydsk-vendiske Former af Visen om "Bruden som drukner", til hvilke den danner et Sidestykke. Den ovenfor omtalte Optegnelse fra Smaaland har de fleste Vers, sine Omkvæd og Navnet Malin (se i det fölgende) tilfælles med Visen om "Harpens Kraft", fra hvilken den ved sin Afslutning afviger. Jeg ser da i den smaalandske Optegnelse, hvad dens Grundlag angaar, en Form af den nordiske Vise om "Bruden som drukner", af hvilken Visen om "Harpens Kraft" er en Omdigtning. Dennes forandrede Slutning er, som allerede sagt, fremkommen derved, at en nordisk Digter fra det engelske Digt "Sir Orfeo" har overfört Motivet med Harpespillet [1]).

Vi tör tænke os, at denne Digter fölte det som en ubegrundet Uretfærdighed, at Bruden uden sin Skyld paa Grund af en ond Skjæbne skulde styrte i Strömmen og uigjenkaldelig være fortabt, og at han derfor fölte Trang til at forandre denne Visens Fremstillingsform. Efter at han saa havde lært at kjende det engelske Digt, hvori Kvinden, som er rövet bort fra denne Verden, af den Mand, som elsker hende, vindes tilbage ved hans Harpespil, kunde dette (tör vi tænke os) give den nordiske Digter Ideen til det Motiv, ved hvilket han fik udfört en Forandring, som han allerede tidligere turde have fundet önskelig.

[1]) Dog benegter jeg ikke, at den ovennævnte smaalandske Optegnelse i Enkeltheder kan være senere paavirket af Visen om "Harpens Kraft".

Ved den nye Afslutning, der stemte overens med Udgangen i "Sir Orfeo", blev Brudgommens Personlighed forvandlet. Han var i "Bruden som drukner" oprindelig fremstillet som et Vandtrold og siden som et Menneske med dæmonisk Karakter, saaledes i den smaalandske Optegnelse af nævnte Vise. Ved en endnu större Afvigelse fra det oprindelige fremstilles Brudgommen i Optegnelsen hos Reifferscheid Westfälische Volkslieder Nr. 2 som et Menneske, der beklager Brudens Död og gjærne vilde frelse hende. I Visen om "Harpens Kraft" er han derimod forvandlet til en af Gud vidunderlig benaadet Tonekunstner, hvis dybe og freidige Kjærlighed gjennem Tonernes Kraft vinder den elskede Kvinde tilbage fra Vandtroldet.

Den af mig i Visen om "Harpens Kraft" antagne Sammensmeltning af to forskjellige Digtninger laa meget nær, fordi Visen om "Bruden som drukner" allerede, inden denne Sammensmeltning fandt Sted, havde i flere Henseender Lighed med det engelske Digts Sagnform. I den tydsk-vendiske Vise er, ligesom i det engelske Digt, den Ulykke, som skal ramme den unge Kvinde, forudsagt hende (om end paa forskjellig Maade), og hun græder derfor i sit Kammer. I Visen kommer Brudgommen, ligesom i det engelske Digt Kong Orfeo, og spörger hende, hvorfor hun græder [1]). Begge Digtninger havde fremdeles för Sammensmeltningen det tilfælles, at den unge Kvinde blev revet bort fra Menneskeverdenen og kom i en fiendtlig Naturdæmons Vold, og hun var i Visen, ligesom i det engelske Digt, omgiven af en talrig Skare, da dette skede.

VI.

Efter den i det foregaaende begrundede historiske Opfatning af Visen om "Harpens Kraft" er det nu i de fleste

[1]) Beileren i "Bruden som drukner" kan neppe för Sammensmeltningen have været Harpespiller, uagtet Beileren i den engelske Kvindemordervise (Child Nr. 4 B) spiller paa Harpe.

Tilfælde let at paavise, hvorfra dens forskjellige Elementer nærmest er hentede. Visen om "Bruden som drukner" dannede Grundlaget, afgav Versemaal og de fleste Vers.

I Modsætning til det engelske Digt, hvor Kong Orfeo og hans Dronning Heurodis allerede er gifte, er i Visen om "Harpens Kraft" Ungersvenden og den unge Kvinde kun trolovede, og det er paa sin Bryllupsfærd, at hun styrter i Strömmen. Dette er hentet fra Visen om "Bruden som drukner". Derfra er det ogsaa medtaget, at Forudsigelsen om Möens Ulykke er noget, som forlængst er spaaet hende. Fremdeles har det Træk, at flere af Brudens Söstre tidligere er faldne i Strömmen, hjemme i den samme Vise med den ulykkelige Udgang og har sit tilsvarende i tydske Optegnelser af denne, saaledes i "Königs Töchterlein" fra Brandenburg hos Erk og Irmer VI Nr. 4, i "Die Unglücksbraut" i A. Peter's Volksthümliches aus Österreichisch-Schlesien, I (Troppau 1865), S. 316, og i flere. Dette Træk hörer vel sammen med det at "Kvindemorderen" tidligere har dræbt eller druknet flere Kongedötre.

I en utrykt norsk Optegnelse siges det, at alle Söstre (den ene efter den anden) havde været fæstede til den samme Brudgom. Ogsaa dette Træk finder sin Tilknytning i de tydske Optegnelser af "Bruden som drukner". Denne tydske Vise begynder med, at Bruden af Frygt for den Skjæbne, der venter hende, söger at faa udsat Bryllupet, men forgjæves. Saaledes heder det i Optegnelsen fra Kuhland hos Meinert: Nökken (der Wassermann) beiler i syv Aar og paa det ottende til en Kongsdatter Annerlai. Hun beder om at forblive Mö endnu i ét Aar [1]), men Moderen afslaar hendes Bön. Neppe er Ordet udsagt, för Gaarden er fuld af Ryttere og Brudgommen kommer ind. Flere utrykte telemark-

[1]) Skal vi tænke os, at der i Spaadommen er nævnt et bestemt Aar, i hvilket Möen skal drukne paa sin Brudefærd?

ske Optegnelser af "Harpens Kraft" har en lignende Begyndelse. Saledes heder det i en:

Magnill sto å slo sitt hår:
"Krist give, belanne kom 'kje i år!"
Magnill fekk ikkje håre greitt,
för belanne dei va' langt på lei.

De baade af "Sir Orfeo" og Visen om "Bruden som drukner" uafhængige Stropher i "Harpens Kraft", som afslutte Visen, efter at det har været fortalt, at Harpespilleren faar sin Brud (og hendes Söstre) igjen, er forskjellige i de forskjellige nordiske Lande. Smukkest afsluttes Visen i flere norske Optegnelser med, at den fra Nökken frelste Brud velsigner Harpespilleren; f. Ex. saaledes:

De fyrste ore, Magnill tala:
"Sæl æ den moer, slik son må hava."

Dette Vers har flere Sidestykker i folkelig Digtning. I den færöiske Vise "Ormar Tórólvsson" (Hammershaimb Fær. Kv. II Nr. 11 V. 84) udbryder Kong Olav Tryggvessön, da han hörer Dödshylet af Risen Dollur, som Ormar har dræbt, i fölgende Ord om Helten:

"signađ verđi tann móđirin,
matin í munnin lagđi."

ngelske Digt Beowulf holder den danske Konge en
Beowulf har dræbt Troldet Grendel. Deri siger
ns Udg. 942—946): "I Sandhed, det kan den
te denne Sön blandt Menneskene, sige, hvis
r, at den gamle Skaber var hende naadig
en." Jfr. mine Bemærkninger hos Paul-
XII, 62.

gn har vistnok sit Forbillede i Lucas Evang.
inde af Folket oplöftede Rösten og sagde til
havde talt om at uddrive Djævle]: "Saligt er
r dig, og de Bryster, du diede."

Da den Digter, som har skabt Visen om Harpens Kraft, har kjendt det engelske Digt "Sir Orfeo", tör Visens Tilblivelse neppe sættes meget længer tilbage end til Aar 1400. Jeg finder kun Forbindelse i Sagnform med det engelske Digt, derimod ikke i enkelte Udtryk. Derfor vover jeg ikke at afgjöre, om Forfatteren af "Harpens Kraft" har kjendt, enten gjennem Læsning eller mundtlig Meddelelse, selve Digtet "Sir Orfeo", eller om han kun har hört en mundtlig Gjengivelse af Digtets Indhold. Hvis jeg derhos har Ret i den Formodning, at den nordiske Ballades Skildring af Tonernes Vælde viser Indflydelse af engelsk-skotsk Balladedigtning, saa turde Visen om Harpens Kraft snarere være digtet af en Nordbo, der selv færdedes blandt Englændere eller Skotter, end af en Nordbo, der havde faaet Meddelelser af en Landsmand, som havde været i Britannien.

Man kan være i Tvivl, om Visen "Harpens Kraft" er digtet af en dansk eller norsk Mand. Jeg holder det förste for sandsynligst. Herfor taler navnlig den Omstændighed, at Visen om "Harpens Kraft", som jeg har sögt at begrunde, er en Omdigtning af Visen om "Bruden som drukner". En Form af den sidstnævnte Vise maa den Digter, der snarest omkring Aar 1400 forfattede Visen om "Harpens Kraft", have kjendt. Nu er Visen om "Bruden som drukner" (naar vi se bort fra Agnete-Visen) i Norden kun bevaret i en eneste Optegnelse fra Smaaland, men den synges af Venderne og er meget udbredt blandt Tydskerne, navnlig i det nordöstlige Tydskland. Se herom Svend Grundtvig i Indledningerne til Nr. 38, 39, 40 og i IV, 811 f. Hvor man end mener, at denne Vise er bleven til og hvorledes man end vil forestille sig dens Vandringer, saa er det efter dens nuværende Forekomst ialfald mindre voveligt at tænke sig, at den ved Aar 1400 har været kjendt af en dansk Mand, end at den da skulde have været kjendt af en Normand.

Böhme (Altdeutsches Liederbuch 1877) formoder, at denne Vise oprindelig er bleven til blandt Slaverne og fra dem er bleven overfört til Tydskerne i de tidligere slaviske Landskaber. I Tilslutning dertil formoder Svend Grundtvig IV, 811, at de Ballader, af hvilke Visen om "Bruden som drukner" efter hans (af mig her bekjæmpede) Mening dannedes, skulde være udvandrede fra Danmark over Østersöen til Venden (i gammel Forstand), og at den nævnte Vise fra Vendisk skulde være bleven overfört paa Tydsk.

Denne Formodning synes mig dog meget tvivlsom. Jeg tror at kunne skimte, at den Form af Visen med den ulykkelige Udgang, som tildels ligger til Grund for Visen om "Harpens Kraft", var kommen fra Tydskland til Norden.

Til Stötte herfor kan anföres fölgende. I saagodtsom alle Former af den tydske Vise drukner den Mö, som styrter fra Broen, i Rhin. Og i den paa Nutids Tradition grundede tredje Optegnelse af "Harpens Kraft" hos Geijer og Afzelius Nr. 75 drukner Möen i "Ringfallaå". Som Variant anföres II, S. 306 "Renfallaå". Dette Navn viser tydelig tilbage til Navnet Rhin [1]) i den tydske Vise. I en Bro over Rhin havde man vel ogsaa det i Virkelighedens Verden hjemmehörende Forbillede for Visens Skildring af den kostbare, jærnbeslaaede Bro [2]).

---

[1]) Dette Navn er fra Visen om "Bruden som drukner" ogsaa gaaet over i enkelte tydske Optegnelser af Visen om "Kvindemorderen", saaledes i to siebenbürgiske.

[2]) Hermed vil jeg ikke sige, at Broen i Visen om "Bruden som drukner" fra först af har været forstaaet som en Bro over Rhin. Den er snarere fra först af en rent eventyrlig eller mythisk Bro. Professor Moltke Moe gjör opmærksom paa, at Visen om "Kvindemorderen", der i flere Lande er bleven paavirket af Visen om "Möen som drukner", i en bretonsk Form (Luzel II S. 35) har "en Bro, paa hvilken Dyrene synker i Knæ" og paa hvilken den unge Kvindes Hest synker i Knæ, da hun rider over den med den fremmede Mand, til hvem hun er solgt. Jfr. om Broen Grundtvig Danm. gl. Folkev. IV, 802 b. Agnete-Visen synes fra Visen om "Bruden som drukner" at have beholdt Broen.

Et Personnavn henviser mulig ligeledes til Tydskland. I den islandske Vise om Harpens Kraft kaldes Kvinden, som vindes tilbage ved Harpespillet, *Magnhild*. Visen er med dette Navn overfört fra Norge. I flere telemarkske Optegnelser heder hun ligeledes *Magnill*, i to Optegnelser fra Bö *Magneld*. Dette Navn i Visen hörer sammen med Navnet *Magdelin* (ellers d. s. s. Magdalena), som Kvinden bærer i en Optegnelse fra Selgjord i Telemarken (Danm. gl. Folkev. III, 820), og med Navnet *fru Malin* i Optegnelsen fra Smaaland af Visen om "Bruden som drukner" (Danm. gl. Folkev. IV, 813). Hermed forbinder jeg endelig et Udtryk, som forekommer i en Optegnelse fra Fyrresdal i Telemarken af "Harpens Kraft" (Danm. gl. Folkev. IV, 816):

han leika maktæ af troldens arm.

Denne Optegnelse maa föres tilbage til en dansk Kilde og er nærmest beslægtet med Grundtvigs B, hvor Möen ikke har noget Navn. *maktæ* synes at maatte betegne "Möen", men appellativisk, da Ordet har Hunkjönsordenes bestemte Artikel. Jfr. f. Ex. fagra *mey* frá grunni Isl. Fornkv. Nr. 2 Str. 17, i Varianten C: *Magnhild* upp af grunni. Ordet *maktæ* synes at være det tydske Ord *maget*, *magd*. Dette Ord forekommer i tydske Optegnelser af den med Visen om "Bruden som drukner" i mange Henseender sammenhörende Kvindemorder-Vise; saaledes hos Mittler Nr. 81 ("die schöne Magd") og 82. Ligeledes som "schoen maegd", "magetje" i Optegnelser af den tilsvarende nederlandske Vise om Halewijn. Professor Moltke Moe bemærker, at *magd* (helst i Forbindelserne "schöne m.", "edle m.", "reine m.") bruges overmaade hyppig i de ældre tydske Viser og endnu hyppigere i de nederlandske for at betegne "Jomfru". Men i senere tydske Viser aflöses "Magd" af "Jungfrau", "Braut", "Feinsliebchen" o. a. Det er derfor intet paafaldende deri, at Ordet "Magd" ikke forekommer i nogen af de i Nutiden optegnede tydske Former af Visen om "Bruden som drukner".

Ordet blev som Appellativ vistnok beholdt i den nordiske Viseform, fordi man misforstod det som "Magt". *Magdelin*, som Kvinden kaldes i en Optegnelse fra Selgjord, er da efter sin Oprindelse det tydske Deminutiv af *magd*. Dette Navn omgjorde man i Norge til *Magnhild*, *Magnill*, som var et sædvanligt norsk Kvindenavn. Paa samme Maade er den appellativiske Betegnelse for en Kvinde *svanni* i flere nordiske Ballader gaaet over til et Kvindenavn; se Danm. gl. Folkev. II, 81 f.; III, 823 a.

Betragtningen af Navnene i Visen om "Harpens Kraft" kan ogsaa give nogle andre Bidrag til dens Historie. *Gauti* og *Magnhild* i den islandske Vise [1]) er ikke sædvanlige Navne paa Island, men vel i Norge, hvor Visens Personer ifölge flere Optegnelser bære de samme Navne (Gaute er som Navn paa nu levende Mænd især brugeligt i Ryfylke og Hardanger). Deraf slutter jeg, at Visen er overfört til Island fra det vestlige Norge.

Navnet *Gaute* paa Harpespilleren findes i Telemarken kun vestpaa. Oftere, især længer östpaa, i Selgjord, Hjartdal, Tuddal, Sauland, Bö, Lunde, heder Harpespilleren *Gullmund*. Bl. a. i Kviteseid mödes begge Navne. Vi kan her spore, hvorledes Visen fra forskjellige Sider er vandret ind i Telemarken. *Gullmund* som Harpespillerens Navn samt *Guldbrand* i en uplandsk Optegnelse synes at være traadt istedenfor eller ialfald at höre sammen med de ældre danske Optegnelsers *Villemand* eller *Vellemand*, der gjenfindes som *Vilemann* i en Form af Visen fra Fyrresdal i Telemarken, der, som Sprogformen viser, er oprindelig dansk. Ogsaa i Bö i Telemarken har efter Prof. Moltke Moe Visen været sungen med Navnet *Villemann*. Endelig findes *Wallemann* i en Optegnelse fra Nerike. Dette Navn *Villemand* spores

---

[1]) Det synes at maatte være en lapsus calami, naar Grundtvig i Isl. Fornkv. I S. 17 siger, at Personnavnene Ganti og Magnild gjenfindes i den færöiske Opskrift.

maaské ogsaa i det her fölgende Efterstev, der allerede forekommer i den ældste Optegnelse af Visen:

Dansk A: *Med runer saa* [1]) *skulde mand gylli* [2]).

I Optegnelser fra Telemarken (jfr. Danm. gl. Folkev. III, 820): *Mæ di roninne lyster man vinne* eller: *De ronor de lyster man vinne* eller: *For di roninne lyster man vinne* eller: *Fær dæ ronur dæ löster man vinner.* Hos Landstad Nr. LII forvansket: *úti roni lystig mon vinne.* Af en Mand fra Bykle i Sætersdalen hörte jeg: *Æ' de rune so* [3]) *skulle man vinne.* Den smaalandske Optegnelse af Visen om "Bruden som drukner" (Grundtvig Danm. gl. Folkev. IV, 813 b) har: *Men de Romare villom vi vinna.* En Sammenligning af de forskjellige Optegnelser viser, at den rette Begyndelse er: *Med de runer.* Om herpaa oprindelig har fulgt *skulde*, *lyster* eller *vilde*, skal jeg lade staa hen. Derefter er aabenbart *man (mand)* oprindeligere end *vi.* Endelig har den ældste Optegnelse *gilje*, de andre *vinde.* Men *man (mand)* strider mod Balladens Udtryksmaade. Derfor antager jeg, at *man (mand)* her er forvansket af *Villemand.* Hvis nu den oprindelige Form var:

Med runer skulde (eller *lyster) Villemand vinde*,

saa kunde dette Efterstev henvise til det, at Ungersvenden ved sit Harpespil vinder Bruden tilbage, thi dette hans Harpespil kaldes i Dansk D V. 15 *runnen-slett* og derom er hos Landstad Nr. 51 V. 38, 39 brugt Udtrykket *rona.* Men da den ældste Optegnelse har *gilje*, tror jeg snarere, at den oprindeligere Form er:

Med runer skulde Villemand gilje

eller: *Med runer Villemand giljer.*

Da hörer Efterstevet vel hjemme i Visen om "Bruden som drukner", hvor Optegnelsen fra Smaaland har det, og det samme maa da gjælde om Navnet *Villemand.* Brudgommen

---

[1]) Ved sidste Vers: *daa.* [2]) Ved sidste Vers: *gyllyc.* [3]) Med aabent *o.*

blev oprindelig vistnok i denne Vise (som i den vendiske Vise og i nogle Optegnelser af den tydske) tænkt som Nökken. Mulig var han dog i den Form af Visen, der blev omdigtet til "Harpens Kraft", ligesom i nogle endnu kjendte Former af Visen, tænkt som en menneskelig, halvt dæmonisk Brudgom. Om ham kunde det siges, at han skulde "gilje med Runer". Samme Mandsnavn findes i den danske Ballade "Vellemands Vanvid" (Grundtvig Nr. 206) i Karen Brahes Foliohaandskrift, det Haandskrift, der har Navnet *Villemand* i "Harpens Kraft". *Villæmand*, *Vilman* forekommer som dansk Mandsnavn i 14:de Aarh., dettes ældre Form er *Vilmundr*. Hermed kan Navnets Forekomst i den her behandlede Vise være tilstrækkelig forklaret. Mulig har dog et særligt Moment her virket med til Valget af dette Navn.

Professor Moltke Moe formoder, at Navnet *Villemand* i "Harpens Kraft", der efter min Udvikling i det foregaaende ogsaa skulde have været Navnet paa Beileren i Visen om "Möen som drukner", er opstaaet af et tydsk Udtryk "wilder Wassermann". Dette Udtryk er gammelt, da det allerede forekommer i Heinrich von Türlins "Krone" (V. 9237), digtet omkring 1220. Udtrykket findes i flere Optegnelser af den tydske Agnete-Vise (Böhme Nr. 90 d, f, k). Det er vistnok til denne overført fra Visen "Wassermanns Braut", ligesom Agnete-Visen overhoved er opstaaet af denne ved en videre Udspinding af det givne Motiv. At Udtrykket "wilder Wassermann" tidligere ogsaa har været brugt i Visen "Wassermanns Braut", derom vidner fölgende Udtryk i en Version af denne (Mitler Nr. 548): "Seine Mutter ist ein wildes Wasserweib".

Dog har jeg ogsaa tænkt mig en anden mulig Forklaring af Navnet *Villemand*. Skulde dette i flere Former fremtrædende Navn paa Brudgommen i Visen om "Harpens Kraft" og, som jeg har sögt at godtgjöre, tidligere ogsaa i Visen

om "Bruden som drukner" være laant fra Visen om "Kvindemorderen" (Grundtvig Nr. 183), med hvilken Visen om "Bruden som drukner" har saamange Beröringspunkter? Skulde *Villemand*, *Vilemann*, *Vellemand*, *Wallemann*, *Gullmund*, *Guldbrand* [1]) stilles sammen med Kvindemorder-Visens Navneformer *Halewyn*, *Hollemen*, *Rullemann* (af **Herr Ullemann)*, *Rullball* (af **Herr Ulball)*, *Olbert?* [2]).

Et andet i de norske Former af "Harpens Kraft" sædvanligt Navn paa Bruden er *Signelita*, *Signelin* eller *Signelill*. I en Optegnelse fra Smaaland (Danm. gl. Folkev. II, 662 b) kaldes den Aa, hvori hun styrter, *Signil-lillas å*. Disse Navneformer er i Visen vistnok mindre oprindelige end *Ingelita* og *Ingeli* i andre telemarkske Optegnelser (den förste Form fra Tuddal). Ligesaa heder Bruden *Ingrid* i en gotlandsk Optegnelse og *Ingerlille* i dansk C. Det er ikke usandsynligt, at dette Navn i Visen igjen staar i Forbindelse med Navneformerne *Annerle*, *Annerlai*, *Angnina*, *Agnete* og lign. i tydske Former af "Wassermanns Braut" og af Agnete-Visen. Det samme Navn findes i Formerne *Aennelein*, *Annele* o. s. v. tillige i den tydske Kvindemorder-Vise, ligesom Heltinden i nogle norske Former af "Kvindemorderen" heder *Signelill*. Man maatte da tænke sig, at den tydske Navneform **Aennerle* i Nordisk var bleven til *Ingerlille*. Dog har Navnene *Signelille* og *Ingerlille* en saa vid Udbredelse i den nordiske Balladedigtning, at den her fremsatte Formodning kun er lidet sikker [3]).

---

[1]) Paa det gamle Ord *gillemand*, *gilmaðr*, d. e. Elsker, tör jeg ikke tænke, da jeg ikke kan paavise dette i det nordiske Balladesprog.

[2]) Den Omstændighed, at de tydske Former af "Wassermanns Braut" ikke har noget tilsvarende Navn, taler ikke afgjörende herimod. Ogsaa Brudgommens Spörgsmaal om, hvorfor Bruden græder, i "Harpens Kraft" gjenfindes i tydske Versioner af "Kvindemorderen", men ikke i Optegnelserne af "Wassermanns Braut".

[3]) Prof. Moltke Moe gjör opmærksom paa, at "Jomfruens Harpeslæt" (DgF. Nr. 265) har Navnet *Inga lilla* (svensk D) eller *Signelille* (dansk B), og formoder, at den har optaget dette Navn fra en Form af Agnete-Visen

I den islandske Vise kaldes Aaen, hvori Möen styrter, *Skotbergsá*, der, som Svend Grundtvig har bemærket, henviser til den danske Skodborg-Aa eller Kongeaaen. Det er paafaldende, at dette Navn i Visen ikke forekommer udenfor Island.

I norske Optegnelser kaldes den Aa, hvori Bruden styrter, *Vendels-Aa*, *Vendings-Aa*, *Vennings-*, *Vendelins-*, i svenske bl. a. *Vendels-*, *Venders-*, *Vänalilla-*, *Värnamo-å*, *Wenneborgs ström* [1]). Dette Navn paa Aaen *Vendels-Aa* har neppe sin Oprindelse fra *Vendel*, d. e. Vendsyssel. Jeg skal vove en anden Formodning. I en Optegnelse af "Harpens Kraft" fra Smaaland (Danm. gl. Folkev. II, 662 b) kaldes Aaen *Signil-lillas å* og er altsaa der opkaldt efter Möen, som drukner deri. Nu kaldes Bruden, som vindes tilbage ved Harpespillet, i en svensk Optegnelse (Arw. II S. 318) *Lilla Wendela*, der vel hörer sammen med Navneformer for Heltinden i danske Optegnelser af Kvindemorder-Visen: *Wenelild*, *Wenerlild*, *Wener* i A, *Vinder-rad*, *Windel-raad* i B, *Wennelle-raad* i C [2]). Jeg formoder derfor, at *Vendels Aa*, *Venders Aa*, *Vänalilla å* o. s. v. har sit Navn efter Bruden, som drukner deri [3]).

I den gamle skaanske Optegnelse (Grundtvig Nr. 40 F) kaldes Nökken *vandman*. Dette synes at være en Oversættelse fra Tydsk og tyder paa, at Udtrykket har hört hjemme

eller Bjærgtagnings-Visen. til hvilke Visen om "Jomfruens Harpeslæt" tydelig staar i et nært Forhold.

[1]) Hertil hörer neppe *Wearie's Well*, hvori Möen skal druknes i en skotsk Optegnelse af Kvindemorder-Visen (Child Nr. 4 B).

[2]) Jfr. *Vendelraad* i Danm. gl. Folkev. Nr. 274 A og i Nr. 275; *Väna*, *Vänalilla* i svenske Former af Nr. 274 (i en anden svensk Form *Ingalilla)*.

[3]) I Lighed hermed sammenstiller Prof. Moltke Moe Navnet *Linlaga å* i en anden smaalandsk Optegnelse (Danm. gl. Folkev. II, 662 b) med *Linnich*, Heltindens Navn i en tydsk Optegnelse af Kvindemorder-Visen (Erlach IV S. 598), der igjen er opstaaet af *Helena*, som hun heder hos Uhland Nr. 74 C. Men *Linlaga å* kunde vel have en anden Oprindelse, hvilken jeg her dog ikke skal udvikle.

i Visen om "Bruden som drukner", der vandrede ind til Danmark fra Tydskland, hvor vi i flere Optegnelser af den finde "der Wassermann" nævnt. Efter at Visen om "Harpens Kraft" först var skabt, kunde ogsaa andre Former af Visen om "Wassermans Braut" eller "Bruden som drukner" end den, der fra först af havde dannet hin Vises Grundlag, faa Indflydelse paa dens Form. Brudgommens Spörgsmaal i "Harpens Kraft" om, hvorfor Bruden græder, "Græder du Ager eller græder du Eng?" o. s. v. gjenfindes ikke blot i den foran omtalte smaalandske Optegnelse af "Bruden som drukner", men ogsaa, saaledes som Prof. Moltke Moe fremhæver, i en væsentlig ensartet Form

"Weinst du um deines Vaters Gut
oder bin ich dir nicht gut genug?" o. s. v.

i en Række af tydske Versioner af "Kvindemorderen", og i denne Vise höre da Versene fra gammel Tid af hjemme [1]).

I den smaalandske Optegnelse af "Bruden som drukner" heder det om Brud og Brudgom, der ride fra Brudens Hjem men endnu ikke har naaet den fordærvelige Bro:

Och när som de kommo i rosendelund,
der lekte små foglar med guldrosor i munn.

Dette Træk, hvis Betydning her ikke tydelig er udtalt, synes at staa i Forbindelse med et Træk i Meinerts Optegnelse af "Wassermanns Braut": Da Bruden kommer paa Hede, men endnu ikke har naaet Broen, möde hende hvide Svaner. Til dem siger hun: "I flyve hen til Glæde, men jeg drager bort til Sorg". Hermed synes igjen Trækket med den advarende hvide Due, som möder Jomfruen paa hendes Udfart med "Kvindemorderen" efter den overtydske Version af sidstnævnte

[1]) Moltke Moe formoder en forandret Anvendelse af det samme Træk i en engelsk Optegnelse af "Kvindemorderen" hos Child VI S. 496 og i en spansk hos Wolff y Hofmann Nr. 119 (II S. 22). I nogle andre tydske Viser (Erlach I, 170 f. og Goedeke und Tittmann Liederbuch aus dem XVI:ten Jahrh., 1881, I Nr. 86, S. 89) er de tilsvarende Vers uoprindelige.

Vise, at staa i historisk Forbindelse, uagtet der her er tillagt Mödet med Fuglen en anden Betydning end i "Wassermanns Braut". Det Vers, som den smaalandske Optegnelse har om Brudetogets Möde med Smaafuglene i Rosenlund för Ankomsten til Broen, ligger i Form nær ved et Vers, som flere Optegnelser af "Harpens Kraft" har om Brudetogets Möde med en Hjort för Ankomsten til Broen. F. Ex. dansk E 13:

Og der de kom udi Rosenslund,
der spilled en Hjort med Guldtavel i Mund.

Hvorefter der fortsættes:

Alle saa toge de paa Hjorten Vare,
alle da lod de den unge Brud fare.

Jfr. dansk F 14, 15; Arwidsson B 16, 17; Geijer og Afzelius Nr. 75: 3, V. 9, 10; Landstad Nr. 51, V. 13, 14.

Den her givne Sammenstilling synes at vise, at Mödet med Hjorten i Rosenlund, som indföres i Visen om "Harpens Kraft", har Mödet med Smaafuglene i Rosenlund, hvilket Visen om "Bruden som drukner" indförer, til Forudsætning. Men der er givet Mödet med Hjorten en ganske anden Betydning: den lokker de Mænd, som skulde vogte Bruden, bort, saa at hun styrter i Strömmen. Dette Træk med Hjorten staar i Forbindelse med det i mange Middelalders-Sagn optrædende Træk, at en Hjort lokker Jægeren bort, saa at han styrter i Afgrunden eller farer til Helvede. Men herpaa skal jeg her ikke gaa nærmere ind.

Ifölge de fleste Optegnelser af Visen om Harpens Kraft styrter Bruden i Strömmen derved, at hendes Hest snubler paa Broen. Kun i den islandske Vise brister Broen under hende. Men denne sidstnævnte Fremstillingsform gjenfindes i de tydske og slaviske Former af Visen om Möen, som drukner, og den maa derfor være gammel, om den end kan have været forenet med den Fremstilling, at Bruden rider ud paa Broen. Men ogsaa den Sagnform, at Brudens Hest

snubler paa Broen, er overfört til "Harpens Kraft" fra "Bruden som drukner". Den findes i den smaalandske Optegnelse af den sidstnævnte Vise. I Visen "Hr. Bösmer i Elvehjem" (Grundtvig Nr. 45) snubler ligeledes Ridderens Hest paa Broen, saa at han styrter i striden Ström. Et Spor af, at dette Træk ogsaa udenfor Norden har forekommet i en Vise om Möen, som styrter i Strömmen, tör findes i det foran S. 128 Anmærkn. anförte Træk af en bretonsk Kvindemorder-Vise.

Modsætningen mellem det Træk, at Broen ifölge den islandske Vise brister, og det sædvanligere Træk, at Brudens Hest snubler, synes lettest at kunne forklares deraf, at Visen om "Harpens Kraft" under sit Liv i Traditionen er bleven paavirket ogsaa af en anden Form af Visen om "Bruden som drukner" end den, der fra först af havde dannet dens Grundlag.

VII.

Den sandsynlig omkring Aar 1400 digtede nordiske Ballade om "Harpens Kraft" giver os et ikke uvigtigt Bidrag til Digtæmnernes og Kulturelementernes Vandringshistorie. Det mythiske hellenske Oldsagn om Orpheus og Eurydike [1]), som gav Udtryk for Forestillingen om Tonernes altbetvingende Vælde, blev optaget i Oldtidens latinske Litteratur og besunget af de navnkundigste romerske Digtere. Den latinske Litteratur bar dette Sagn over til Folkene i Vesteuropa, og i disses Skrifter fra Middelalderen er det ofte omtalt, oversat eller mere selvstændig behandlet. Oldsagnet blev, som det synes, af en bretonsk Digter under Indflydelse af celtisk Folketro fuldstændig omskabt til et romantisk Sangdigt, hvori den elskede Kvinde föres bort til Fekongens Trylleland og derfra igjen ved Harpespil vindes tilbage. Dette

[1]) Dette er ogsaa blevet kjendt i Indien og der omdigtet; se bl. a. Weber Ind. Stud. I, 418.

bretonske Digt, der mulig tör sættes til Begyndelsen af 12:te Aarhundred, bearbeidedes siden paa Fransk og overförtes derfra omkring 1300 i Syd-England til Engelsk. I sin engelske Form blev Digtet ogsaa yndet i Skotland og fremkaldte flere folkelige Ballader, gjennem hvilke Digtstoffet tildels förtes over til nordiske Folk. Det var sandsynlig en dansk, med engelske Forhold bekjendt Sanger, som ved Aar 1400 omdigtede en fra Tydskland til Norden indvandret Vise ved i denne at indlægge det Motiv, at Bruden, som er kommen i en fiendtlig Naturmagts Vold, af den Mand, som elsker hende, vindes tilbage ved Harpens Kraft. Dette Motiv hentede han fra den engelske Bearbeidelse af den bretonske Sang, idet han i sin Skildring af Harpespillets Virkning mulig tillige efterlignede den engelsk-skotske Balladedigtnings Udtryk. Ved Forening af en Strömning fra England med en anden, der var kommen fra Tydskland, skabtes altsaa den nordiske Ballade om "Harpens Kraft", som af Sangen snart bares ud over alle Nordens Bygder. Og endnu er den ikke forstummet.

Omtrent et halvt Aartusind, förend Visen om Harpens Kraft opstod, var Nordens Digtning, hvori Forestillingerne om den overnaturlige Verdens Beboere fandt sit Udtryk, ligeledes bleven befrugtet af hellensk Olddigtning, der væsentlig ad samme Vei havde bredt sig over Vesteuropa og som hos de Folk, blandt hvilke Nordboerne i Vesten færdedes, havde antaget middelalderlige Former.

Ogsaa i en anden Henseende er den Indflydelse paa Nordens Digtning, som udenfra gjör sig gjældende i 14:de Aarh., analog med den, som fandt Sted omtrent et halvt Aartusind tidligere. I den nordiske Ballade om "Harpens Kraft" har engelske Elementer forenet sig med tydske. Paa lignende Maade kan man i den nordiske Volsungedigtning spore baade en Strömning, som kom til Norden over Britannien, og Indflydelse fra Tydskland af.

Det tör neppe betvivles, at der i 14:de Aarhundred var saa megen Forbindelse mellem England, navnlig Nord-England, paa den ene Side og Norden, og det ikke blot Norge men ogsaa Danmark, paa den anden, at vi uden at stöde an mod de historiske Forhold kan antage, at nordisk Digtning blev paavirket fra England af, og særlig at en Nordbo og snarest en dansk Mand langt ud i det 14:de Aarhundred paa Engelsk hörte Digtet "Sir Orfeo", sandsynlig ogsaa nordengelske eller skotske Ballader. Norges Konger havde endnu Overherredömmet over Orknöerne og Shetlandsöerne, hvis Indbyggere havde bevaret sin norske Nationalitet. Herved stod Norge tillige i livlig Samfærdsel med Skotland. Det store Fiskemarked i Bergen var stærkt besögt af britiske Kjöbmænd. Staden Lynn i Norfolkshire var ved Siden af Hull og Berwick den engelske Havn, hvorfra man især seilede paa Norge. Af de Huse, som blev opbrændte i Bergen 1393, da Vitaliebrödrene hjemsögte Staden, angives 21 at have været engelsk Eiendom [1]).

Heller ikke Englands Forbindelser med Danmark kan have været ubetydelige, om de end har været mindre stærke end de med Norge. Danske Kjöbmænd i England vedblev i 13:de og 14:de Aarhundred at nyde særegne Begunstigelser i England fremfor norske, tydske og andre fremmede Kjöbmænd. Danske Kjöbmænd kunde med samme Friheder som Staden Londons egne Borgere gaa hvorhen de vilde til Markeder overalt i England. De engelske Konger sendte Skibe til Danmark for at kjöbe Falke [2]).

Disse Forbindelser forögedes omtrent Aar 1400 ved de mange Underhandlinger og Gesandtskaber, som endelig förte til, at Erik af Pommern blev gift med Philippa, Datter af den engelske Konge Henrik den fjerde.

---

[1]) Se herom L. Daae i Norsk histor. Tidsskr., 2:den Række, II S. 332—335.

[2]) Worsaae: Den danske Erobring af England og Normandiet S. 414 f.

Sammenligningen af den engelsk-skotske Balladedigtning med den nordiske, og det ikke blot den norske men ogsaa den danske, synes oftere at lede Tanken hen paa Forbindelser, der tilhöre en yngre Tid end den, i hvilken Nordengland for en stor Del fik dansk Befolkning, og den Tid, i hvilken den politiske Forening mellem England og Danmark bestod. Jeg tænker her paa saadanne Kjendsgjærninger som det nære Forhold mellem den northumbriske Ballade Earl Brand (Child Nr. 7) og de nordiske Ballader Ribold og Guldborg (Grundtvig Nr. 82) samt Hildebrand og Hilde (Grundtvig Nr. 83). Den paa Unst optegnede Ballade, der ikke kan være ældre end 14:de Aarhundred, har Omkvæd, der synes at være danske, ikke norske. Den i 1774 paa Foula, en af Shetlandsöerne, af Low optegnede norske Ballade om Hildina synes at vise enkelte Spor af Indflydelse fra dansk Balladedigtning, som Formerne *Koningn*, *Konign;* Udtrykket *Whitrane kidn* sammenlignet med *hvideren Kind* Danm. gl. Folkev. 271 A 35[1] og fl.

Det kunde ogsaa være værdt ved Sammenstilling af Ordforraadet i de nordengelske Dialekter med det jydske Folkesprogs Ordforraad at söge at udfinde, om ikke (som jeg tror at have sporet) flere Overensstemmelser her tyde paa, at Forbindelserne mellem den danske Befolkning i Nordengland og Moderlandets Indbyggere ikke fuldstændig er ophörte samtidig med den politiske Forbindelse.

Den nordiske Ballade om "Harpens Kraft", som snarest er digtet af en dansk Mand, der færdedes blandt Englændere, kan efter min Udvikling ikke være bleven til för i 14:de Aarh. og er neppe meget ældre end Aar 1400. Denne Ballade er siden fra Norge bleven overfört til Island. Den Mening, som jeg har udtalt om Visens Alder, lader sig ikke vel forlige med den af Svend Grundtvig i Danm. gl. Folkev. III, xiii f. (jfr. V, 375) begrundede Opfatning, at Island har modtaget de fremmede Ballader *(fornkvæði)* alt i Begyndelsen

af 13:de Aarhundred og ikke siden videre har benyttet eller udviklet denne Digtning [1]). Det forekommer mig umuligt at hævde en saa höi Alder som Begyndelsen af 13:de Aarh. for flere af de fra Danmark til Island (middelbart eller umiddelbart) overförte Ballader, som f. Ex. for Visen om Torkil Trundesön (þorkels kvæđi þrándarsonar Ísl. fornkv. Nr. 62). Ja, jeg finder det endog ubevist, at det Versemaal med Stropher paa fire Linjer, hvori Visen om Torkil Trundesön og nogle andre til Island overförte Ballader (f. Ex. kvæđi af Loga í Vallarhlíđ Nr. 28) er forfattede, er saa gammelt i Norden som fra Begyndelsen af 13:de Aarhundred.

Til Slutning en hjærtelig Tak til Professor Moltke Moe, af hvis rige Meddelelser jeg ogsaa denne Gang har kunnet öse og hvem min Afhandling skylder meget mere end de Enkeltheder, ved hvilke jeg i det foregaaende har nævnt hans Navn.

[1]) Jón þorkelsson "Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede" anförer S. 185 f. uden Indvending Grundtvigs Opfatning; men S. 187 bemærker han i en anden Forbindelse: "Jeg synes også, at den lærde Svend Grundtvig i almindelighed overvurderer de til Island indvandrede folkevisers alder".

Mai 1890.

Sophus Bugge.

Bidrag till läran om den nordiska nominalbildningen.

§ 4. Nordiska bildningar på *k*.

(Forts.)

Vi börja med några *kollektiva* på *-k*, där man i några fall möjligen har att finna ett suffixalt *k*:

isl. ***smalke***, ***smelke*** 'hvad som är smått, obetydligt' : ***smalr***. Ordet fattar jag som en *an*-utvidgning af ett urg. **smal-ak-*, kollektivbildning till ***smalr*** med samma suffix, som föreliggoi i t. ex. fht. ***rîs-ach*** (nht. *reisig*) < urg. **hrîs-ak-* : urg. *hrîs-a-* = isl. *hrís*. (Andra ex. se Kluge N. St. § 68: b.) — Af detta fht. ***rîsach*** kan möjligen dalm. *riska* 'löfruska' vara en *n*-utbildning.

smáka d. s. Jfr fht. *smâhi* ung. = isl. *smár*, hvadan ju, om man antar Vernersk växling, ***smáka*** möjligen < **smǣʒ-n* ́, i hvilket fall ordet till sin bildning vore identiskt med fsv. ***holker*** § 1.

nyisl. ***mosk*** n. 'scraps of moss' Vgf. : *mose*.

nsv. ***smolk*** n. 'små smulor' : fsv. *smola*. Äfven här har man skäl att misstänka ett *-ʒn-* på grund af det härmed besläktade mht. adj. ***smelhe*** 'smal' : sannolikt föreligger i vårt ord en participbildning ****smulʒ-nó-*** 'det söndersmulade' att jämföra med bildningen af ***holker*** § 1.

sv. diall. ***rosk*** m. Rz. (~ sv. ***rost***) utgår sannolikt från ett ie. ***rudh-qó-***. Jfr. isl. *ryð*.

sårk n. 'kolsmulor' Rz. är väl en kollektivbildning på *-k-* : diall. ***sår***, analog med ***mosk*** ofvan.

Parallella med de bl. a. hos Brugmann Grundr. II. § 129 omnämnda djurnamnen på ie. *-k-* hafva dylika med *-g-* existerat — so bl. a. Bugge P. B. B. XII. 424. Med germ. *k* afledda finnas nämligen en mängd *djurnamn*, hvarom se Kluge N. St. § 61. Vi fästa oss här vid de nordiska.

I följande är slutkonsonanten likvisst icke suffixal: ***hrókr***, eng. *rook* som bekant : √ för gr. *κρωζω* (< **κρωγ-jω*) och *κρωγ-μο-* 'kraxande' (— se äfven s. 53 not); ***snákr*** ~ sv. ***snōk*** (se Noreen Urg. judl. s. 104); *storkr* som kändt är : gr. *τόργος*, om ordet se Tamm Sv. ord belysta genom slav. o. balt. spr. s. 32: "troligast germanskt"; väl ej häller i ***síkr*** 'sik' Tamm l. c. s. 39. Etymologierna af *tík* f. 'tik' och ***torskr*** 'torsk' äro, så vidt jag vet, okända. Osäkert är, huru förhåller sig med ***krákr***, hvaraf *n*-utv. ***kráka***; svårligen direkt till g. √ *krǣ*, hvaraf t. ex. ags. ***cré-d***, fht. ***krâ-t*** 'hanegäll'; möjligen beror ordet på en med guttural utvidgad rot [jfr näml. sv. *krak-sa* : fht. *chrâian*, ags. ***crávan*** af samma art som l. *spargere* : gr. *σπείρω*, sv. ***spraka*** : mht. ***sprǣwen*** (Noreen Urg. judl. s. 30), got. *filhan*[1]) : l. *sepelio* (= isl. ***fulga*** : ***fole*** 'tjufgods')].

[1]) På nytt utvidgadt med gutt. i eng. ***fil-ch*** (< ****fil-k***); jfr eng. ***lurk*** : sv. *lura*.

Sannolikt beror emellertid *-k*-et på ett förgermanskt *-ȝn-*, en åsikt som Kauffmann P. B. B. XII. 523 hyser och stöder medelst anförande af Anhaltdialektens *krāȝe*, fht. *chrāwa*.

Af tydligen förnordisk upprinnelse äro:

froskr 'groda' Fr.[2] < **fruþ-ka-* jfr isl. *froða* Fr.[2] (liksom — enligt Noreen — sv. *maskr* < **maþ-ka-*, under det — enligt N. — isl. *maþkr* < **maþ-ik-*). Se utförligt nedan.

ilka Fr.[2], gda. *elke* : sv. *iller*, fht. *ill-tiso*; jfr vestphal. *elk*.

maþkr, äfven motsvarighet i lgt., ~ sv. *mask* : got. *maþa*.

Dessutom de kända *gaukr* (se Bugge P. B. B. XII. 424 och Noreen Urg. judl. 142), *haukr* och *falke* (om hvars härledningar två förslagsmeningar hos Kluge Et. Wb. Falke).

Speciellt nordiska djurnamn äro:

isl. *frauke* 'groda', knappt med Fr.[2] < **fraubke*, utan kanske < **frawuk-* med samma afledning som i t. ex. *gaukr*, *haukr*, hvilket afljudsstadium äfven i *frauð(r)* (= sv. diall., da. *frö*) < **fraw-uþ-*, där alltså dentalen vore afledning (såsom t. ex. i isl. *gjó-ðr* : fsv. *giu-s*. K. F. Johansson Bezz. B. XIII. 177 ff.). Svagt afljudsstadium uppvisa isl. *fro-ða*, isl. *froskr* (< **fruþ-ka-*) och ags. *froȝȝa*, hvilket kan vara en utbildning af en stam **fruwa-* (> *frog-* analogt med de af Bugge P. B. B. XIII. 504 anförda fallen *-uw-* > *-ug-* [1]).

alka 'alka'.

dilkr 'diande unge' Fr.[2] : *dia*.

doþka 'en fågel' Fr.[2], 'tringa fusca' Vgf., jfr *(lækjar-)duðra* 'samma fågel' Vgf., *doðr-kvisa*.

jalkr = sv. diall. *jälk* 'häst' ~ *jal-da* = sv. diall. *jäl-da*, jfr med afs. på afl. *frau-ð(r)* och *frau-ke* ofvan.

fsv. *make*, no. *maake*, sv. *måk* 'mås' : isl. *má-r*, sv. *må-se*; äfven här föreligger möjligheten att *k* < *ȝn-*, ty jfr fht. *mêh* : ags. *mǽw*.

sv. diall. *farke*, *färke* 'galt' Rz. 131[1] ~ *farre*, *färre*; *far-galt* — se § 7 [2]).

skörk m. 'hästkrake' Rz. : adj. *skör* 'bräcklig'; denna etymologi anser jag säker med ty. diall. *falch* 'ko' : adj. *fahl* (Kluge Et. Wb.[4] fahl) för ögonen. Äfven för öfriga spec. nordiska gutturalutvidgningar af djurnamn erbjuder ty. analogier t. ex. ty. *mol-ch* : mht. *mol* 'Eidechse' (Kluge Et. Wb.[4] Molch), frank. *sperk* : hty. *Sperling* (Kluge Et. Wb.[4] Sperling).

skirka Rz. : *nattskärra*.

tosk m. 'groda' Rz. : eng. *toad* (ags. *tádie*) med annan vokalisation; kanske anslutning till *frosk*, hvarför tala formerna *trosk* Rz., no. *frausk*, *trausk* Aa.

ulk m. 'en fisk af släktet Cotta', allmänt i södra Sverige Rz., som jag tror : diall. *ula* 'börja att härskna, rutna'; jfr näml. benämningen *rötsimpa* på samma fisk. Jämte detta *ula* i alla händelser västg. *ulken* 'multnad' Rz. o. no. *ulka* f. 'muggenhed' Aa.

nyisl. *brunka*, *ljóska*, *múska*, *rauðka* 'benämningar på märrar efter färgen' enl. Vgf.

---

[1]) Geminatan i ags. *froȝȝa* talar ingalunda mot min tolkning, om man antar det vara en 'koseform' till ett **froȝ-* (< **fruw-*) [såsom kanske ags. *crabba* till ett **krab* i fht. *krebiz*, se Kluge Pauls Grundr. I. 398], eller med Kauffmann P. B. B. XII. 521 bero på en speciellt västgermansk konsonantförlängning före *-n-*. Jfr vidare *doȝȝa*, *suȝȝa*. Ur *-gj-* har i alla händelser icke geminatan uppstått — se Sievers Ags. Gr. § 216 a. 2. Däremot skulle ags. *frocca* göra min förklaring om intet, men man kan väl med skäl med Kluge P. B. B. IX. 167 fråga: "ist dies bezeugt?"

[2]) Möjligen *-k-* < *-ȝn-*, ty jfr fht. *farah*, sv. diall. *farg* (= isl. **fǫrgr*), dock föga sannolikt.

sv. diall. *fårka* 'litet får' nk. Rz. Vi se, att suff. stundom här haft samma diminutiva betydelse, som faktiskt föreligger i åtskilliga af de hos Kluge l. c. anförda samgermanska och nyare bildningarna.

minka 'liten märr' Rz.

skönka, *stjärnka* m. fl. konamn — se Nordlander Sv. Landsm. I. 407, där äfven några på *-ik-* och *-ika* anföras. Bildningarna på *-ka* ha vid sidan andra på *-la-*, *-ta-*.

Rörande sv. *anka* hänvisas till Kock Unders. i sv. språkh. s. 75 mot Brate VMLs ljudl. s. 21: ordet svårligen bildadt af sv. *and*.

Samma bildningssätt som ofvanstående uppvisa följande benämningar på *kvinnor*:

isl. *fránka* vid sidan af *frándkona*.
griðka .. *griðkona*.
stulka 'flicka'. jfr *staule* 'gosse'.
smekn. *Valka* : *Valgerðr*. *Ranka* : *Ragnhildr*. *Jóka* : *Johanna* enl. Vgf. XXXIV[2].

sv. *flicka* väl ej < **flybka* — se Bugge Ark. IV. 118 samt Kock l. c. mot en af Brate l. c. gjord härledning < **flybkona*.

sv. diall. *taska* 'liten flicka' kl. Rz. : *tasker(pojk-)* till *tase* 'pojke'.

Ofvan behandlade suff. *-ka* motsvaras af den mask. afl. *-ke* i:

isl. *hrúnke* 'stor person' Fr.[2] : ?
Steinke : *Steinn*. *Brynke* : *Brynjolfr*. fsv. *Brunke*. sv. diall. *Danke*. *Hanke* *Hinke*. *Jonke* — se Rydqv. V. 219.
sv. diall. *pyske* Rz. : *pys*.
tjonke 'yngling' kl. Rz. : *þjónn*. Jfr dock isl. v. *þjónka* Fr.[2]

Stark form uppvisa:

isl. *svarkr* m. 'a proud. haughty woman' Vgf., 'mulier turbulenta' Eg ~ *svarre* f. d. s. (det sistnämda ordet väl en bildning som *Skaðe*[1]). Något suffixalt *k* förekommer här ej. utan hör sannolikt *svarkr* till en determinerad √*svar-g* — se Zimmer s. 308.

sv. diall. *larker* m. 'halfvuxen pojke' Rz. : eng. *lad* d. s.? (= diall. *mark* 'mark' : got. *maþa*).

rasker m. d. s. : *rase* d. s.

Särskilt må omnämnas sv. diall. *nattmyska* 'flädermus' Bohuslän Rz. : sv. *mus*, hvilket, om det är inhemskt, hvad dock är osäkert, visade tillbaka på samma suff. *-ikôn*, som enl. Kluge N. St. § 45 allmänt förekommer i fht. att dana djurnamn t. ex. *fulihha* : *folo*.

Ett afledande *k* uppvisa dessutom några sakliga konkreta, namn på *kroppsdelar*. Utomnordiska motsvarigheter hafva: isl. *makke* = sv. *manke* (: *mǫn* 'man'), möjligen direkt att sammanställa med det af Kluge (Et. Wb. Mähne) anförda iriska *mong*, sv. *skinka* = fht. *scincha* f. : fht. *skina* 'beinschiene', jfr sv. *skånk* — se senast Noreen Urg. judl. s. 131. Dessa gamla bildningar kunna vara mönstret för nyare såsom:

isl. *ilke* 'fotsula' Vgf. : *il*.
jarke 'fotbladet' Fr.[2] : *jaðarr* 'kant'?
kjalke 'käkben' Fr.[2] : **kjala* (dalm. **gråkäla* 'grönsiska' — se Bugge hos Nn. Ordl. s. 66; = nht. *kehle*[2]).
sv. *kinka* sk. Rz. : *kind*.

---

[1] Till fem. *Skaðe* och *svarre* Eg. Wisén kan läggas *svanne* f. Eg. Wisén.
[2] En annan förklaring af *kjalke* — fsv. *kiæki* se Noreen Urg. judl. s. 135.

Slutligen några andra sakliga konkreta med afledande *k*, till hvilka gamla bildningar såsom t. ex. fht. *funcho* : got. *fun(-ins)* (se Schmidt Pluralb. s. 172 ff., Noreen Urg. judl. s. 120), ags. *spearca* 'gnista' o. a. kunnat tjäna som mönster:

isl. *gróska* 'gröda' : mht. *gruose* till √*grō* + *s*; kanske är ordet substantiveradt af ett **gróskr* såsom *milska* af ags. *milisc*.

spelka, *spjalk* : sv. *spjäla*.

gsv. *stjälke*, nsv. *stjälk* : gr. σπελεόν (jfr me. *stalke* : *stale* Kluge N. St. § 61).

sv. *stånka* : diall. *stånna* 'träkar med lock' Rz.

sv. diall. *buska* 'färsköl (ännu i jäsning)', som jag tror : mht. *bûs* 'aufgeblasenheit' : √*bhus*; kanske substantiveradt af ett adj. **buskr* (bildadt som *lösker*) såsom *milska* och möjligen *gróska*. Ordet är vida spridt i Sverige och säkerligen inhemskt [1]).

falke 'falaska' Rz. ~ isl. *falsne*, *fǫlske* [2]).

På *-k* äro följande *abstrakta* afledda:

isl. *fúke* 'stank' Fr.[2] : *fúe* m. Fr.[2], part. *fúenn*, isl. *fú-ll* (nht. *faul*).

hálka — se Vgf. = sv. *halka* : adj. *háll*. Pd.: *hálleikr*.

harka 'styrka, kraft' Fr.[2] : adj. *harđr*. Pd.: *herđe* f. *herđa* f.

**linka* 'svaghet' Vgf. : adj. *linr*. Pd.: **linja*.

miske 'missgärning' Vgf. : pref. *mis-*.

þurka = sv. *torka* : *þurr*. Jfr dock v. *þurka* och — med Zimmer s. 117 — gr. τρύγω Hes.

vækka vore, om : *vátr* (Wadstein Fno. hom. ljudl. s. 61), att jämföra med *syrka* nedan; kan ock vara substantiveradt af ett **vátigr* : **vǽtga* > **vǽtka*, men sannolikt är det att läsa *rekka* och helt enkelt afledt med *-jôn*-suff. af adj. *vǫkr* 'moist' och hör alltså ej hit.

no. *berka* 'bar mark'. Pd.: *ber(r)a* Aa. : isl. adj. *berr* (omlj.), fsv. *bar* (oomlj. form).

fælka 'fruktan' Aa. : ? Jfr isl. v. *fǽla* 'förskräcka' Fr.[2], subst. *andfǽlor* pl. Fr.[2]

ulka 'muggenhed' Aa. : adj. *ul*. Jfr fisknamnet *ulk*.

gsv. *svalke* 'svalka' P. G. L. : adj. *sval* (eller : v. *svalka*?).

sv. diall. *syrka* 'väta, syra' Rz. : adj. *sur*; formen styrkt genom sdml. *sörk* 'vattensjuk, sumpig mark'.

Ordens betydelse af egenskap visar, att de äro direkt bildade på adjektiv utan förmedling af verb, och vissa af dessa adj. kunna ju, redan de, varit utbildade med germ. *k* på samma sätt som t. ex. got. *ibuks*, diall. *kal-k-a* 'bar, skallig' Rz. o. a. [3])

Vidare må erinras om isl. *lýske* f. 'lussjuka' Fr.[2], hvars *k*-afledning blott är skenbar, då det tydligen är < **lýsge* : adj. *lúsugr*.

---

[1]) Ursprungliga betydelsen synes enl. Rz. vara '*pösning*, något som *säller*'. Det sammanhänger sannolikt med isl. *bjórr* = fht. *bior*, ags. *béor* < **beuz-a-* 'det som sväller, pöser' (jfr t. ex. lit. *pývas* 'Bier' : √*pī* äfven 'schwellen'; andra etymologier af detta ord se Joh. Schmidt Vok. I. 57, Bezz. B. VII. 78, P. B. B. VIII. 556, Kögel P. B. B. IX. 537, Kluge Et. Wb. Bier, Franck Et. W.) och? fht. *biost* (nht. *biestmilch*), ags. *béost* 'råmjölk' (andra släktingar se Kluge Et. Wb. Biest), jfr sskr. *payas* n. 'milch' — *payate* 'schwellen'. (Annat etymon se Bugge P. B. B. XII. 421.)

[2]) Fsv. *sarke* Rdqv. VI. 392, diall. *sårke* = fsv. *saroke*.

[3]) Till dessa adj. på suffixet *-k* bör ej föras no. *berk* 'bjärt' Ross. Det förhåller sig enl. min mening till stammen *berh* i got. *baírhts* (isl. *bjartr*) såsom got. *þaírkô* 'hål' : got. *þaírh*, med hvilket Kluge P. B. B. IX. 182 och Kauffmann P. B. B. XII. 516 sammanställt ordet (·.· < *-ʒn-*).

Någon kunde ytterligare vilja föra dit:

isl. *dynkr* 'stoj, larm' (och *dykr* < **dykkr* med assimilation af -*nk*-¹)
*Fr.*² : *dynr*.
skrækr ~ sv. *skrik* (jfr sv. *skria*).
trapk(r) 'ställe där många plåga gå' Fr.²
nyisl. *þurkr* 'torka' Vgf.

Körande dessa ord vill jag emellertid betona, att de äro att fatta som afledda af resp. v. **dynkja* (och **dykkja*) och *skrækja* — sv. *skrika*, *trapka* och *þurka* (jfr gr. τρύγω). *A priori* saknar man ju anledning att här misstänka tillvaron af någon dylik gutturalafledning, men härtill kommer dessutom den omständigheten, att dessa ord låta inrangera sig i den grupp af i § 2 behandlade bildningar såsom *brestr*, *jarmr*, *skellr*, *smellr* (med analog betydelse), hvilka jag samtliga anser vara unga nydaningar. Såsom dessa visat sig vara *i*-stammar, där i detta fall afgörande kasus uppvisats, ha äfven såväl *dykr* som *skrækr* pluralformer efter *i*-dekl. — Hvad nu v. **dynkja*, *skrækja* och *trapka* angår, äro de, synes mig, intensiva på urg. -*(x)-qôn* af samma art som t. ex. fht. *hôrahhôn*, isl. *kveinka* m. fl. ex., anförda af Kluge Pauls Gr. s. 381. — På samma sätt är *dyntr* m. icke försedt med något dentalsuffix, utan sannolikt nybildning på ett intensivum på -*atjan* ·.· **dynta*.

Af hvad ofvan anförts framgår, att de nordiska språken uppvisa på -*k*- afledda såväl speciella som kollektiviska bildningar, grupper af benämningar på personliga och sakliga konkreta samt adjektiv(- och? verbal-)abstrakta. Det är likvisst för *verbalbildningen*, som det annars tämligen sällsynta suffixet spelar en viktig rol, företrädesvis såsom danande ur adj. härledda transitiva verb (ex.-saml. se Vgf. XXIV¹. XXXIV²); i nsv. finnas *blidka*, *dyrka* ('göra dyr') — hvilket senare ord man icke med Schagerström Om ty. lånord med -*kt* s. 7 får fatta som afledt ur ett subst. *dyrk*: ett suff. -*k*- i denna användning vore alltför egendomligt — se ofvan *jämka*, *samka*, *sinka* (gsv. *seen-ka*), *svalka*, *torka*, *ömka*, diall. *kalka* 'göra kal' Vörå, *forka* dalm. (om hvilket sistn. se Bugge hos Noreen Ordl. s. 51). — Anmärkningsvärdt för sin betydelse är sv. *halka*, som jag tidigast påträffat hos Spegel, och som där öfversättes med 'glida på isen', ej 'göra hal', som man kunde väntat sig. I detta verb har man alltså att se en ung iterativbildning af samma art som *jaka*, *neka*, diall. *bönka* 'enträget bedja' Rz., *silka* : *sila* Rz. (o. a. ofvan), en art af ordskapelser, där äfvenledes -*k*-suffixet spelat en viktig roll.

§ 5. Denominativa bildningar på -*l*-.

Då såväl af Sütterlin a. a. s. 29 ff. som Falk P. B. B. XIV. 37 ff. de nordiska denominativa bildningarna på -*l*- förbigåtts —

¹) Eller föreligger här möjligen yngre bortfall af *n*? Se Bugge Ant. T. f. Sv. X 19 n.

helt naturligt f. ö., då nämde förf:s uppgift ju var att blott behandla nom. ag. — kunde det möjligen icke anses vara ur vägen att här meddela de talrika fall, som från det nordiska språkområdet föreligga af *l*-suffixets användning i denominativisk och då hufvudsakligen i rent diminutivisk funktion [1]) — se Kluge N. St. § 56. Tydliga *diminutiver* äro:

bendell = da. *bendel* 'band af strå' : *band*. Jfr det deverbativa nsv. *bindel*.

drymbell ökn. : *drumbr* 'träkloss' Fr.², båda äfven i ortsnamn; utan omljud i nsv. *drummel*.

dyrgell ökn. : **durgr* ~ *dvergr*.

Gestell n. pr. (poet.) : *gestr*.

---

[1]) Till de citerade framställningarna af hithörande nom. ag. och instr samt dem närstående bildningar samt till Kluge N. St. § 89 kunna i förbigående några tillägg göras. Utan bindevokal uppträda (utom de hos K. a. s. anförda) följande ord: fsv. *skovil* (= nsv. *skofvel*) = ags. *sceofl* : √ *skuƀ*, isl. *vesl* n. 'mantel' : √ *ves* (l. *ves-ti-s*), *þél* 'fil' < **þinh-lo* — se nedan, no. *skafl* 'skafjärn' Aa. — Falks påstående, att de germanska nom. agentis och nom. instr. samtliga hafva bindevokalen *-i-*, är väl icke oomtvistligt. Af de hos Falk anförda har ju t. ex. *digoll* : germ. *dîgan*, där F. förmodar senare om- eller nybildning, en fullt så ålderdomlig prägel som t. ex. *biđell* o. d. Jag lägger härtill *fǫroll*, *skǫkoll*, *vǫđoll* *(vađall)* samt *þinoll* (: da. *telne* = fsv. *tenlunger* : sv. *telning*) 'medel att uttänja nätet', som naturligtvis icke med Jacobi Unters. s. 41 är att fatta som afledt af v. *þenja*, utan pekar hän på ett **þinell* — detta alltså yngre ombildning af suff. — till det st. v. **þĕnan*, som förutsättes för v. *þenja*. Obs. vidare att lat. ju uppvisar suff. *-ul-* [Osthoff Forsch. I. 180 jämför l. *mentula* : isl. *mǫndoll*, hvilket väl lika litet låter sig göra som att t. ex. sammanställa l. *capulus* 'värjfäste' (: *capio*) och isl. *hefell* (: *hefja*), hvilka måste anses som särspråkliga bildningar]. — *Friđell* hör kanske ej hit — jfr näml. med Brugmann Grundr. II. 364 fslav. *prija-tel-ĭ*. — F. ö. må tilläggas: af *nomina agentis*: fsv. *drypil* 'tungspene', *spinnel* 'spindel' : *spinna*, **ækil*, i fgutn. m. pl. *vagniklar* 'de som vid bröllop på vagnar förde brudens hemgift till hennes nya hem' : *aka* — se Bugge N. T. f. F. N. R. III. 272; sv. diall. *fummel* 'tafatt person' Rz. : *fumma* 'vara tokig' Rz., *spörel* 'frågvis person' dalm. Nn. Ordl. : *spörja*, *svingel* 'våg på sölfven i en väfstol' Rz. : *svinga*, *svirvel* 'dragspån, som vändes omkring, då det drages efter båten' smål. : germ. **swerƀan* 'vända omkring' (gammal bildning, ty ordet har urg. *i*-omljud); *instrumentaler* äro: isl. **þyrell*, fsv. *þyril*, diall. *törel* 'kärnstaf' : fht. *dwëran* (IV), antingen = fht. *dwiril* (då *y*-formerna uppkommit ur dat. *þvirlum*) eller är vårt ord bildadt på participii preteriti rotvokal och det ty. ordet på presensstadiet före värkan af det urg. *i*-omlj.; *berell* — se Fr.², dalm. **bjärul* 'bärträ' dalm. Nn. Ordl. s. 18, *sitell* 'stol' (först i Fil. rimur) jfr got. *sitls*, **svǽfell* 'hufvudkudde' Vgf. : *svǽfa*, *þekjoll* 'skjul med tak' : *þekja*, no. *gængel* 'träsko' Aa., nsv. *gängla* 'träsko' (hos P. G. L. 1640) : *ganga* (såsom l. *grallæ* 'gänglor' : *gradior* — se Brugmann Grundr. I. 283), no. *slegel* 'slaga' Aa., fsv. *spinnel* 'spinnrock' : *spinna*, *stænkel* 'stänkborste' VML., isl. *støkkoll* : *stænka*, *støkkva*; de svagt böjda fsv. *hæfle* : *hævia*, *værple* : *værpa*; nsv. *skyttel* 1) 'skottspole' 2) diall. 'stängsel' pl. *skysslar*, väl självständiga bildningar i förh. till isl. *skutell*, sv. diall. *böstel* 'klappträ' Möller Ordb. 24 : *bösta*, *lindel* Rz. : *linda*, *läkel* 'hål för vattnets utsipprande' Rz. : *läka*, *megel* — se Rz. 492: 2 : *miga*, **nystel* 'nystfot' dalm. Nn. Ordl. : *nysta*, *snärel* 'snöre' Rz. : *snara*, *vriel*, *vrele* Rz. : *vrida*, *höväfvel* 'det hvarmed ett hölass ombindes' : fsv. *vævia* 'insvepa', jfr fsv. *vævild* att jämföra med gda. *barild*, nda. *tærskel* 'klappträ' : *tærska*. — Slutligen i förbig. en liten anm. rörande isl. *ígoll* : det f. ö. i germ. spr. enastående *í*-et i detta ord har sin motsvarighet i Luthers *eigel* 'igel' Sprüche Sal. 30: 15.

gǫndoll 'manslem' Fr.[2] : *gandr* 'käpp'. Jfr *vǫlse* : *vǫlr*, och fno. *flannfluga* Gulaþ. 51[32], ἀπ. λεγ.: då detta ord står i den tydligaste motsats till *fuðfloge*, kan man svårligen tveka om, hvad det ordagrannt betyder; enl. min mening är det = *flán(n)fluga* [: *fleinn* = enl. Noreen Pauls Grundr. 456 fsv. *svänalder* : isl. *sveinn*]; dubbelkonsonanten i *flann* är dock svår att förklara.

gymbell, *gumboll* 'lam' Fr.[2]; jfr *gymb(r)*.

kistell 'liten kista' Fr.[2] : *kista*.

knykell 'liten knut' Fr.[2] : no. *knok*.

krøkell 'krókstafr' Fr.[2] : *krókr*.

marmennell 'hafsdvärg, da. *Marmæle*' Fr.[2] : *maðr*.

nistell 'liten nål' Vgf. : *nist* 'nål'.

trefell 'frans' Vgf. : *trefr* pl. *trǫf* n. pl.

trygell 'litet tråg' Vgf. : *trog* 'tråg'.

no. *kaatell* 'en liten kula' Aa. : *kaat*, *kaata*.

skjervel 'ett litet afskuret stycke' Aa. : *skierv* Aa.

fsv. *bædhil*, *badhul* 'fågelrede' Tamm Ark. II. 346 : *beðr*; se dock en annan tolkning af Bugge P. B. B. XIII. 176.

**tenel* : *ten* (isl. *teinn*) på grund af fsv. *tenlunger*, *telnunger* 'Jährling' — se Bugge N. T. f. F. N. R. III. 270.

sv. diall. **kippel* 'liten käpp' (Noreen Ordl. från Värmlands Älfdal).

täppel 'liten utväxt, liknande en tapp under halsen på getter och suggor' hs. Rz. : *tapp*. Jfr *tapla*.

äsle dim. till *as* hall. (Möller Ordb.).

Svagt böjda äro:

bøygla = sv. *bögla* : *baugr*.

ertla = *ärla* : *arta* ∵ 'liten årta'?

gamle 'hök?' Fr.[2] : *gam(m)r* 'gam'.

[*geisle* 'staf; stråle'[1]) hör närmast till *geisl* ~ *geirr*].

geitla 'angelica sylvestris' Vgf. : *geit*.

hyndla 'liten hund' : *hundr*.

[*ketla* 'ett slags skepp' : ?]

kusle 'kalf' : *kusse* Fr.[2]

møyla 'liten flicka' = got. *mawilô* : *mǽr* 'mö'.

mýsla 'liten råtta' : *mús*.

nafle 'nafvel' : *nǫf* 'naf'?

**rengla* 'krokig liten gren' Vgf. : *rá* (< **ranhô*) och närmast diall. *rång*, sv. diall. *rångla*, *rängla* med samma bet. som *rång* Rz.

**tvǽ-vetla* 'tacka, två *vintrar* gammal'. Vgf.

yrmlor 'små ormar' Þork. Suppl. II : *ormr*.

no. *kidla* 'kid' Aa. : *kid*.

vendla 'tunn, böjlig kvist' Aa. : isl. *vǫndr*.

fsv. *krøkla (krykla)* Sdw., no. *krøkla* 'krumstaf, kräkla' : *kroker*.

nsv. *krisla* 'liten *kvesa*'.

strimla 'liten *strimma*'.

ögla 'litet *öga*'.

sv. diall. **massla* 'mässlingsfläck' dalm. Nn Ordl. : fht. *mâsa* 'narbe, wunde'.

**redle* > vg. *relle* 'fogelbo' Rz. : *rede* n.; kanske bildadt efter *bale* d. s.

**rökla* = skå. *rögla* 'liten stack eller hög' Rz. : *rök* (isl. *hraukr*).

**skörfla* 'isskärfva' dalm. Nn. Ordl. : **skörfva* 'skärfva'.

spräkla 'liten fläck' Rz. : fht. *sprëhha* 'hudfläck'.

svärla (bäck-) 'svärdslilja' hall. Fries : *svärd*.

---

[1]) I bet. 'ljusstråle' för Bezzenberger B. B. II. 155 *geisle* förslagsvis till lett. *gáisma* 'licht', lit. *gaistas* 'schein', hvad emellertid icke är sannolikt på grund af de paralleller för ofvannämda dubbelhet i bet., som finnas (se under *geisla*).

tappla — se *täppel* Rz. : *tapp*.

**öla* = gotl. *åila* 'liten ö' Ant. T. f. Sv. II. 188 : gotl. *äi* = fg. *oy* = sv. ö. Pd.: *öja* vg.

gda. *dulle* 'ung dufva' Kalkar < **dufla* : gda. *duve*.

nda. *knogle* : *knoge*.

Till diminutiverna böra ock räknas smek- och binamnen på *-ila* (af samma art som t. ex. *Attila*) : *Ale* : fht. *Ano* Noreen Ark. III. 87 n. 3, *Beyla* : ?, **Erla* (Etolh.) Kock Sv. Språkh. s. 108 = dipl. *Iarle*, *Ole* : fht. *Uno* Noreen a. st., *Sturla* : sv. *Sture*?, *Sǫrle* (= fsax. *Sarulo*, anfördt af Kögel, Pauls Grundr. II. 1. 187) eller *Sørle* = got. **Sarwila* : got. *sarwa* Bugge K. Z. XX. 88. (Jfr fht. *Sarhilo*, Müllenhoff Z. f. d. A. XII. 305 ~ isl. *serkr*). **ýla* (urn. *wiwila* Vebl.) : urn. *wiwaʀ* (Tune) se Noreen Aisl.-anorw. Gr. s. 192.[1])

Vi öfvergå nu till de denominativa bildningar, som hafva en mera indifferent karaktär: 1) af *substantiv:*

jǫkoll 'nedhängande istapp' Fr.[2], fsv. *ykil* < **iukil* Kock N. T. f. F. N. R. VIII. 291 : *jake*.

stǫđoll 'a milking-shed'[2]) Vgf. : *stǫđ*.

þǫngoll 'sjötång' Vgf. : *þang*.

ǫngoll 'hake' Vgf. : *ange*.

ǫxoll 'axel' Vgf. : germ. **ahsô* (se Kluge Et. Wb. Achse).

brimell 'säl' Fr.[2] : *brim* 'bränning'. Jfr näml. *brimselr*, *brimsvín*.

fífell 'Leontodon' Fr.[2] : *fífa* 'myrull' Fr.[2] [3])

galdr m., *gald* n. < urg. **gazd-il-a-z* : *gaddr* 'stød i sneen. hvor denne er traadt fast sammen'. Bugge hos Noreen Ordl. öfver dalm. s. 58 n.

hvitell 'hvitt sängtäcke' : **hvita* = fgutn. *(leg)vita* (~ *hvítr*) se Bugge N. T. f. F. N. R. III. 266.

hǽll 'häl' : ags. *hóh*, se Noreen Ark. III. 20.

knefell 'tvärstock' Fr.[2] : ?, se Kluge Et. Wb. Knebel.

svađell 'halt ställe' Vgf. : *svađ* n.

**tyrđell* i n. pr. *Tyrdilsløysi* : *torđ*. Pd.: **tyrđa* s. 49 — se Bugge Ark. II. 221.

no. *byrdel* 'hank att bära med' Aa. : *burd* m. Aa.

fsv. *atol* 'åtel' : *at* (= sv. diall. *åt* Vätöm. Schagerström). Pd.: *azl* (= da. *aadsel*).

kæxel f. 'hake' Sdw. : *kæxe* n. d. s. Etymon?

sv. diall. **örel* m. 'sandrefvel' dalm. Nn. Ordl. : isl. *øyrr*.

fda. *stæþil*? 'bostad' Sk. Schl. : *staþer* [3]).

Svagt böjda äro:

isl. *hrísla* 'buske' Fr.[2] : *hrís*.

isl. *nestla* 'spänne, häkta, nål' : l. *nōdus* < **nozdus* (se Kluge Et. Wb. Nestel) kanske = fgutn. *nast*, hvaraf i alla händelser jag anser ordet närmast afledt. (Kögel P. B. B. VII. 193: l. *nectere*).

skupla 'ett slags hufvudbonad' : ty. *Schopf* = germ. **skuppa-*. Jfr isl. *skoft*.

Vađla 'flodnamn' poet. : *vǫđull*.

no. *drogla* = isl. **dragla* 'fläckar eller strimmor på vattnet' Aa. (om hvilket f. ö. se Bugge Bezz. B. III. 116) anser jag närmast vara en svag form

---

[1]) *Sinfjǫtle* hör ej hit; en tilltalande tolkning af det därmed identiska fht. *Sintarfizzilo* se Kögel, Pauls Grundr. II. 1. 185.

[2]) I sammanhang härmed kan påpekas, att af subst. *stađe* 'höstack' Vgf. en bindevokallös afl. på *-l-* förekommer i isl. *stál* med samma bet. Vgf. *stál* II (eller kanske direkt = fht. *stadal* ~ l. *stabulum*?). Jfr *høystál* Fr.[2] 'høstaal, høstade'.

[3]) Om möjligheten att hit föra sv. *fjun* se Åström Degerforsmålets ljudlära s. 73 (Sv. Landsm. VI. 6) : = got. **feib-ôna*.

(*dragilôn) till isl. *dregell*, no. *dregill* 'band, strimma'. Jfr t. ex. (det omljudda) *hekla* : *hǫkoll*.

fsv. *nætla* = sv. *nässla* : fht. *nazza*, no. *nata* Aa. (jfr sv. *näta*, väl en ombildning af *nata* efter *nætla*). Man har undrat öfver det här uppträdande omljudet. Då vi emellertid i § 3 sett ett stort antal *jôn*-stammar vid sidan af rena *n*-stammar, hvarmed är att sammanhålla jämstälda bildningar på *-m-ôn (-m-an)* och *-m-iôn*, anförda i § 6, och på *-r-ôn* och *r-iôn* t. ex. sv. *flundra* ~ isl. *flyðra* kan man här tryggt konstatera ett suffix *-l-iôn*.

rifsla 'räfsa' : subst. *rifsa* d. s.

stumble GL. Schl., sv. diall. *stumle* Vätöm. Schagerström Ordl. 75 : *stubbe* d. s.

[*visla* 'vässla' möjl. : fht. *wisa* 'äng' — enl. Kluge Et. Wb. Wiese, sannolikare dock med Schrader K. Z. XXX. 358, 367 : gr. *αἰέλ-ουρος*.]

sv. *vassla* : *vatn* (eller kanske substantiveradt af ett adj. **vat(n)all?*). Jfr vidare *Vætla* 'härad i Västergötland'.

sv. diall. *harkla* 'räfsa' Rz. : *harka*.

hässla 'lindocka' Rz. Schagerström (Ordl. öfver Vätöm.) : ? Hör ej med Vernersk växling till *hör*, fht. *haru* 'lin'.

kämla 'famn hö' Rz. : *kämma* d. s. Rz.

talle (< **tad-le*) 'gödsel' bhl. (Nilén Ordb.) : isl. *tað*.

I sammanhang härmed djurnamnen *øyðla* (etymon?[1]) och *uggla* (: *úfr*? Singer P. B. B. XII. 212), fsv. *humbla* 'humla; gräshoppa' Sdw. (1 gg *hømbla* Sdw. < *-il-*), gda. *bremle* 'stickande insekt' (~ ty. *bremse*) — jfr t. ex. med samma afl. fht. *droscela* : *drosca* (Kluge Et. Wb. Drossel), mht. *tâhele* : *tâha* (Kluge Et. Wb. Dohle).[2]

Hithörande *adj.*: *sóttall* 'causing illness' (S. s. 38) : *sótt*, fsv. *blastol* : *blaster* (däremot värml. *blåsal* : *blåsa*), *vaghol* : *vagher* och diall. *motal* 'motig' vml. Rz.

Motsvarande deverbativa se Rydqv. II. 401 ff. t. ex. *forsumol*, *smittol*. Suffixets funktion är att uttrycka 'einen Hang, eine Neigung', och den har i nsv. öfvertagits af adj.-afl.: *-sam* t. ex. *smittosam* och *-ig* t. ex. *blåsig*.

2) af *adjektiv* (och *småord*):

isl. *ekkell*, fsv. *enkel*, jfr nsv. *enkl-ing* : fsv. *enka* 'ensam'; jfr *ekkja*, som väl ej med Schlüter s. 162 : *ekke* 'smärta'.

gda. *barild* 'bar plats' Kalkar : *bar* (*-ild* < *il* liksom fsv. *vævild* < *vævil* = diall. *väfvel*).

nda. *blidel* 'Februari' : *blid*; jfr ags. *líþa*, isl. *þorre*.

isl. *kringla* 'skifva' : adv. *kring*.

diall. *dypla* 'djupt hål' Rz. : *djup*.

Brunla 'ko af brun färg' vg. Sandén Sv. Landsm. VII. 4. 16. Fyra andra ex. från Norrland Sv. L. I. 408: de hafva vid sidan af sig andra på *-ka* och *-ta*.

Af *adj.*, afledda af andra adj., vet jag blott diall. *sjukall* dls. Rz.

Det förefaller mig, som om i de nord. språken suff. *-l* (alltså utan bindevokal, hvilket för svänskans och dess dialekters vidkom-

---

[1]) Om detta ord anmärkes, att den isländska formen *eðla* Fr.[2] styrkes af Vöråmålet, hvars *elu* — i motsats mot hvad Freudenthal antar (Vöråmålet s. 9, 195) — icke är att jämföra med sv. *ödla*, något som ju tydligen framgår af de regler förf. själf uppstält å s. 9. De nordiska orden, från hvilka de västgermanska synbarligen böra skiljas, uppvisa afljud såväl i rotstafvelse som suffix: **aiþ-ul-ôn* > isl. *øyðla*, fsv. *ødhla*, **iþ-al-ôn* > isl. *eðla*, **iþ-ul-ôn* > fsv. *ydhla*. Grundordet är mig obekant.

[2]) dalm. **regnsla* 'snigel' Nn. Ordl. 146 hör däremot ej hit: jfr no. *regnsleip*.

mande framgår af enstafvighetsakcenten) äfven användts att bilda *kollektiver*, af hvilka dock flera synas vara deverbativa:

isl. *brjál* 'showy trifles' Vgf. : *brjá* 'glänsa'.
skafl 1) 'a mass of snow' Vgf. 2) fgutn.: 'träfrukt'? : *skafa*.
skjaldarskirfl n. pl. 'gamla sköldar' — enl. min mening —: ags. *sceorfan* = germ. **skërfan* 'schürfen' ·.· 'afskrapa o. d.'
sv. *yngel* : *ung(e)*, ordet väl emellertid snarast : v. *yngla*.
sv. diall. *fnassel* 'skabb, utslag' : *fnas*.
gröppel 'många smågropar' Rz. : *grop*.
morkel 'smått skräp' Rz.
**sprötel* 'fin ved' Vörå. Freudenthal. : *spröt* — alla dessa neutra samt utan bindevokal.

Om de *abstrakta* se v. Bahder s. 150, Kluge N. St. § 156 och må blott tilläggas, att tränne ord på *-ell*, *-oll* ha abstr. bet.:

isl. *ferell* 'resa' Fr.[2] Pd.: *ferð*.
hǫrkoll 'larm' Fr.[2]
nisl. *snefill* 'lukt' Vgf. eg. konkr. = t. ex. sv. lånord *snabel* (= mht.) : *nǫf* f., *nef* n.
fgutn. *ymil* = da. *ymmel* 'hemligt tal, hviskning o. d.' Schl.
samt det svagt böjda:
isl. *geipla* f. d. s. : v. *geipa* Fr.[2]

Slutligen må påpekas, att *-l-* blott skenbart uppträder som nominalsuffix i sådana subst., som vid sidan af sig hafva intensiva på urg. *-(x)lôn* (nord. *-la*) af samma art som t. ex. fht. *klingilôn*, ags. *spearnlian*. Ex.: nisl. *svingl* n. : *svingla*, diall. *singel* n. : *singla* såsom ty. *klingel* : det nyss nämda *klingilôn*, isl. *hvísl* n. : *hvís-la* 'hviska' Fr.[2] [jfr *hví-skr* n. d. s. : *hvís-k-r-a*, där såväl *k* som *r* äro inkoativiska verbal-suffix såsom i t. ex. isl. *eiskra* 'fnysa, rasa m. m.' Fr.[2] : v. *eisa*[1]) 'fara fram med våldsamhet eller stark fart' Fr.[2]].

§ 6. Bildningar på *-m-*.

Till den utförliga och tillfredsställande framställning, som af detta suffix' öden inom de germanska språken lemnats af v. Bahder Die Verb. abstr. s. 129 ff. — jfr ock Kluge N. St. §§ 88, 152—155 — har jag för de nordiska språkens vidkommande föga att tillägga, hvarför jag nöjer mig med att hänvisa dit. Ex.-samlingarna kunna emellertid ökas, hufvudsakligen från fsv. och dialekterna. Vi börja med de *abstrakta:*

[isl. *brime* 'eld' : *brjá* och *gima* 'gap' : *gjá* 'remna' — båda i Fr.[2] = *svima* v. B. : *svía* (jfr *svina*)].
isl. fsv. *bláme* 'blånad' Fr.[2] Sdw.
fitme 'fetma', i gotl. direkt anslutning till adj. *feter*.

---

[1]) Detta *eisa* saknar, som jag tror, tillfredsställande etymon. Då nu Bezzenberger B. B. IV. 334 anser, att för gr. *οἶμα* 'stürmischer angriff', *οἰμάω* 'rusa åstad' en grf. **oisma* bör ansättas på grund af ordets samhörighet med fbaktr. *aēšma*, är det väl tydligt, att man dit äfven bör föra de isl. orden.

rutme 'förrutnelse' ~ sv. diall. *rötma* 'röta' Väddö (Schagerström Ordlista öfver Vätömålet s. 63).

sulme ~ sv. diall. *sylma* 'svullnad' G. Karleby (enl. kand. K. J. Hagfors).

søtme 'sötma'.

no.: *disma* 'solrök, tunn dimma' Aa. Jfr sv. *disa* 'oklar luft' Rz., adj. *disig*.

sv. diall.: **beskme* = gotl. *baiskme* 'beskhet' : fsv. *besker* Rz., Klintberg Sv. Landsm. 1885. VI. 1. 24.

**blötme* = gotl. *bluttme* '1) blöthet 2) blöt mark' : fsv. *bløter*.

falme 'återstoden af något förbrändt' gotl. Rz. : isl. *fǫlr*.

flatme 'vidt, flackt fält' gotl. Rz. : *flat*.

halme : *hal* Klintb. Pd.: *halka*.

råme 'fuktighet' allm. Rz. Jfr diall. *råe* d. s. Rz.

svalme : *sval* Klintberg. Pd.: *svalka*.

surme (= gotl. *säurme*) ~ *syrma* 'syra, syrlighet' : *sur* (*syrma* : *surme* = da. *rødme* : nord. *roþme* = sv. diall. *sylma* : fsv. *sulme*).

tjalme bl. a. 'tjäle i marken' Rz. : fsv. *þiæli*, isl. *þele*.

Några af dessa fsv. bildningar ha en ålderdomlig prägel t. ex. *rutme, sulme;* möjligen är med dessa att jämställa *fitme,* som ju dock kan vara en svänsk afledning af *fēter* (isl. *feitr*), såsom v. *blikna* faktiskt är det af fsv. *blēker* (isl. *bleikr*), om hvilken öfvergång *ē* > *i* framför två kons. se Noreen Om behandlingen af lång vok. etc. s. 7, Brate Ä. VML:s ljudlära s. 81 noten, Kock Unders. i sv. språkh. 40. *Søtme* = ffr. *swêtma* vore det frestande att ställa i samband med sskr. *svâdmán,* hvarvid de regelrätta utvecklingarna af ett det sanskritiska ordet motsvarande urg. **swôt-man-* skulle undanträngts af anslutningar till de resp. adj. *søter* och *swêt.* Annars pläga, då *u-* och *i-*former växla, de första uppträda i smns., t. ex. *svótmete* : ags. *svéte,* hvarom se Kluge N. St. § 180. — På grund af de öfriga anförda exemplen synes man mig med bestämdhet kunna draga den slutsatsen, att vårt suffix *-man-* liksom enl. v. Bahder 143 i ffris. varit produktift på svänsk (spec. gotländsk) botten.

Vidare förtjänar kanske att påpekas, det den af v. B. s. 136 anförda germ. formen **swalma-*, styrkt af fht. *swalm,* äfven förekommer inom det nord. språkområdet, näml. i sk. *svalm* m. 'kvalm' (Oxie) Rz. (: *swēlan* = *kvalm* : *kwēlan*), samt det af v. B. s. 135 meddelade fht. *galm* i vb. *galm* 'skrik' Rz. Analogt är ock Stjärnhjälms *dvalm* (: *dwēlan;* artificiell bildning af Stjärnhjälm? Rydqv. V. 26). Härtill må läggas da. diall. *ulm* 'luftvärme' (: isl. *ylr* 'värme').

Af *konkreta* anför jag:

isl.: *blósma* ind. adj. 'brunstig' Fr.[2] Vgf. Ordets etymon är ej fullt klart; jag vill emellertid erinra om, att sv. adj. *böl* 'stor, ansenlig' (har ock en *-m-*utvidgning: *bolm* — ex. se Rz.; möjl. ock i sv. *bolm-ört*), som Bugge hos Nn. Ordl. s. 23 anser identiskt med diall. *bol* 'brunstig', väl får anses vara en afljudsform till ett annat diall. adj. *blå* 'stor, ofantlig' Rz., hvilka båda ord användas, det förra hufvudsakligen i nsv. t. ex. *bålstor*, det senare i isl. t. ex. *bláfastr* 'alldeles fast' (Fr.[2]: *blá-*). Med afs. på afljudet jfr isl. *kván* : *kona*; såsom det förstnämda ordet förenar båda anf. bet., kan väl detta ha varit fallet med *blå* (: *blósma* = *dáll* : *dóll*). Beträffande utvidgning af suff. med *-s-* jfr Kluge N. St. § 154.

brøyma ind. adj. 'brunstig' < g. **brau-m-jan* (jfr da. *rødme*, sv. diall. *sylma*, *syrma*), som uppvisar samma afljudsstadium i förh. till ie. √ *bhru* 'brinna' som *brauđ* 'bröd' — jfr utan *-m*-suff.: dalm. *bry* med samma bet. — se Bugge hos Nn. Ordl. 26.

þjalme 'snara, fälla', etymon?

no.: *blæma* 'vattenfyld blåsa' telem. Ross : isl. *blása*.

gyrma 'grums; dimma' Aa. : no. *gyrja* d. s. Aa.

molma 'mör och kornig massa' Aa. hör närmast till got. *malma* 'sand' och fsv. *malmber* d. s., till hvilka ord det står i ursprungligt afljudsförhållande [1]).

fsv.: *blema* (~ *blena*) 'blemma' < g. √ *blai* : dalm. *blīma* < g. √ *blī*; men no. *blæma* till **blá* = ags. *blávan* såsom ock hall. *blåna* enl. Bugge hos Nn. Ordl. s. 20. Till dessa sistnämda bör ock närmast fsv. *blæ-þra*, isl. *blađra* föras.

bulme 'bolmört' ~ fda. *bylne* Noreen Urg. judl. 122.

frisma, *fresma* 'varblemma, böld', kvar i sv. o. no. diall. Rz. Aa. Spegel och Ihre anföra ett isl. *freis* 'var' : i så fall jfr *fitme* : *feitr*.

sv. diall.: *braxme* (~ fht. *brahsima*) : sv. *braxen*.

**falsme* (~ *falsne*) 'falaska' dalm. Nn. Ordl. 42.

flasma 'afflådt stycke' bl. Rz.: *flase*, *flasa* (utv. af √ i *flá*). Jfr no. *flase* Aa. 165 [2]).

res(s)ma 'strå med frukt eller blomruska' sk. hl. Rz. (*res(s)ma* : *res(s)na* = *blema* : *blena* = *falsme* : *falsne*).

da. diall.: *tvisme* f. 'en mycket liten kvist' Molb. dial. lex. : ags. *tvis-t* bl. a. 'a twig'; jfr vidare med afs. på determ. ags. *ȝetvisa* 'tvilling'.

§ 7. Bildningar med *s* som karaktäristisk konsonant.

I de nordiska språken finnas talrika bildningar på *-se*, *-sa*, där man dock har att med afseende på ursprunget skilja flera grupper.

Synnerligen värksamt är suffixet såsom danande beteckningar för personliga konkreta, särskilt djur-, smek- och öknamn, hvarjämte man hos vissa kan urskilja en bestämd diminutivisk betydelse. De äro till sin uppkomst att likställa med de fht. *Luzo*, *Fritzo* etc. [3]), där man väl icke får med Kluge N. St. § 60 anta en ursprunglig *t*-afledning, utan ett ty. suffix *-so* (·.· resp. *Lud-so*, *Frid-so*) såsom v. Bahder Literaturblatt 1886 s. 483[2] mot K. framhåller.

Jag har att anföra följande sålunda bildade beteckningar för personliga konkreta:

---

[1]) K. F. Johansson P. B. B. XV. 232 (citeradt från korrekturet) ställer det däremot med en grundform **mulhmō(n)* till got. *milhma* 'moln'. Dessa tolkningar behöfva dock ej upphäfva hvarandra, ty jag tror, att got. *mil-h-ma* : got. *mal-ma* (reduplicerad form? Noreen Urg. judl. s. 135) = mht. *smël-he* 'smal' (hvaraf mht. *smëlehe* f. Kluge Et. Wb. Schmiele = no. *smylve* 'gräsart med smala blad' Aa.) : got. *smals* (hvilka samtliga äro besläktade) = ags. *holh*, fsv. *holker* (om detta, som jag tror, < *-ȝn* ! § 1) : ags. *hol* o. m. a.

[2]) Det där anförda *flask(a)* 'flatsida' är tydligen bildadt på *flatr* som *beiskr*, *lǫskr*, *rǫskr* o. a. kända ex. (: resp. got. *baitrs*, isl. *latr* o. s. v.).

[3]) Af djurnamn må anföras fht. *Spatzo* : √ *spad*, hvarom närmare Kremer P. B. B. VIII. 459.

på *-se (-ze):*

isl.: ***bamse*** 'djurnamn' anföres af Grimm Gramm. II. 254, 262 från isl.; det upptages emellertid icke af lexikograferna, men finnes enl. Aa. i no. som tillnamn på björnen och (?) i skå. diall. i ortsnamnet *Bunseröd* Falkman Ortn. i Skåne s. 194; i Norrvidinge härad såsom mansnamn *Bamse* 1614 enl. Hyltén-Cavallius Värend och Virdarne I. 88.

Bense : *Benedikt* Vgf. XXXIV.[3]

berse 'hanbjörn' Fr.[2] (: *besse* Fr.[2] = *þurs* : *þuss* = *skars* : *skass* = *fors* : *foss*).

bjaxe 'mäktig man' Fr.[2], no. *bikse* d. s. Aa. (Jfr eng. *big?*).

bjúgse (?) 'ökn.' Fr.[2] : ökn. *bjúgr*, *bjúge* Fr.[2]

bulse (?) 'ökn.' Fr.[2] : ökn. *bole* Fr.[2]

dulse n. pr.? (Yt. 2) Carm. Norr.

gasse 'gåskarl' Fr.[2] (eller — med Kluge P. B. B. XIV. 586 — < **gans-hase?*).

Grimse : *Grímr* Vgf. XXXIV.[3]

Heinse, *Henze* 'binamn' (amanuensen E. Linds samlingar af fno. personnamn).

Hrafse 'binamn' (d:o).

hunze : *hundr* Þork. Suppl. II.

Jónse : *Jón* Vgf. a. st.

kramse 'korp' Fr.[2]

krumse 'korp' : *krumme* d. s. Fr.[2]

kusse (bif.: *kurse*, *kutse*) 'kalf' Fr.[2] (= no. Aa.).

maxe 'ökn.' Vgf.

máse 'mås' Fr.[2] : *má-r*, fsv. *make*.

þjaze, *þeze* 'myt. pers.' : ? [1]).

nisl.: *golsi* 'om får' Vgf. : adj. *golr*.

fsv.: *karsi* n. pr. (< **karlsi*) Lilj. 506. 515. *Karse* n. pr. Värend H.-C. Värend och Virdarne I. 95.

gsv.: *burse* 'bonde' Spegel (1712) : gda. *bur* d. s., lgt. *bur* 'borgare, bonde'.

ä. nsv. : *manse* Weste. Jfr Rqv. V. 218; kvar i diall.

nsv.: *gosse*. Detta ord skulle ock höra hit, om det med Tegnér hos Kock Unders. i sv. språkh. s. 78 vore att härleda ur **gut-se* : no. och sv. diall. *gut* 'gosse'; en annan mening uttalad af Brate Ä. VML:s ljudl. s. 21; sannolikast synes mig dock Rydqvists III. 279, af Bugge Ark. IV. 121 omfattade, mening. Talande stöd för densamma äro äfven framdragna af Rqv. V. 21.

kakse : ? Jfr diall. *kare* i samma bet. bhl., anf. af Nilén Ordb. s. 67.

sv. diall. : *brorse* 'lille bror' dim. Rz.

bärse 'vädur' : isl. *berr* d. s. Eg. (ej upptaget hos Fr.[2]).

fölse 'litet föl' — se Es. Tegnér Nord. Tidskr. 1882 s. 110. not. 1., fem. *fölsa* 'stoföl' Vätöm. Schagerström Ordl. s. 23.

gusse (i *ader-*) 'äjderhanne', jfr *gudinge*, *gudunge* d. s. Rz. [2])

Snarare utbildade af *-s*-stammar, än danade af det här behandlade nord. suffixet *-se* äro:

sv. *gumse*, som enl. Rqv. V. 21 först råkas på 1500-talet (hvilket ju dock i sin mån talar för, att här en yngre bildning förekommer), jfr isl. *gumboll*, *gymbell*, gsv. *gummar* GVB., men kanske närmast isl. *gymbr* f. < **gumb-iz*, hvilket sistnämnda är att lägga till de af Kluge N. St. § 84 anförda ex. på

---

[1]) Osäkrare äro: *slafse* Vgf. (~ *slafra*), *tapse* 'ökn.' Vgf., *úfse* 'storsäj, mus' Fr.[2]

[2]) Här erinras vidare om smeknamn såsom *Esse*, *Hasse*, *Jösse*, *Lasse*, *Mosse*, *Nisse*, *Rasse* (: *Ragnar*), *Tusse* o. a., af hvilka de flästa redan ha *s* i stammen.

germanska djurnamn på *-os*, *-es* [1]). Af samma *s*-stam är då *gumse* < **gumb-as-an-* [2]).

sv. diall.: *farre* 'galt' t. ex. Vätöm. (Schagerström s. 19) synes mig böra fattas som ett **farhaz-an*, då den af Kluge N. St. § 84 anförda fht. formen *farhir* visar, att ordet är en *s*-stam. Jfr ags. *fearh*, fht. *farah*, sv. diall. *farg* vb. (= isl. **fǫrgr*), sv. *fargalt*. Jfr *far-ke* § 4.

sv. och no. diall.: *barre* 'vädur' Rz. Ross < **barhaz-an* (?) : ags. *bearh*, fht. *parah*, isl. *bǫrgr*.

Gamla *s*-utvidgningar tyckas föreligga i:

isl. *farre* 'tjur', som väl föreligger i Yt. 27 (se Vgf. Corp. poet. bor. I. 247, Wisén Carm. Norr. I. 118, II. 64, där dock föredrages att identifiera ordet med isl. *farre* 'erro') = fht. *farro* m. d. s. Att här ett *rz* föreligger, synes (Kluge Et. Wb. Farre) af ty. *Färse*.

orre fattar jag på enahanda sätt < **ur-zan*. Att *n*-stammen är gammal synes af den moverade formen **yrn* dalm. (< **urz-n-ī* Bugge hos Noreen Ordl. s. 218., jfr denna afh. s. 28); *orre* : mht. *or-han*, gsv. *or-hane* = *farre*, fht. *farro* : fht. *far* m.

Dessa båda ord bilda väl alltså en liten grupp för sig.

Osäkert är, hur gda. *brumse* skall fattas: kanske en ombildning (efter v. *brumma*) af ty. *Bremse* (som enl. Kluge Et. Wb. < **bremisi*; ordet är kanske ett gammalt part. af samma art som got. *bêrusjôs*?). Oklart är äfven isl. *basse* 'björn', sv. *basse* '1) galtgris 2) stor, grof och ohyfsad karl 3) stor oxe 4) penis virilis' Rz. [3]).

på *i*/*e* } *sa:*

isl.: *rytsa* 'mås' : *rytr* d. s.

no.: *tiksa* 1) 'hynda' Aa. : *tik* 2) 'honfår' Aa. : *tikka* [4]).

fsv.: *bryggisa*, diall. *bryggsa* 'bryggerska' Sdkpngs R. Kock Ark. III. s. 147.

klotsa 'groda' Var.

nsv.: *fulissa* 'otäcka, elakt stycke' Dalin Ordb.

köksa, möjligen af lgt. *köksche* enl. Tamm Om ty. ändelser i sv. s. 40.

sv. diall.: [*ballsa* 'storpraterska' Rz. däremot är afledt af v. *ballsa*].

fotsa 'slinka, kona' Dalin. : isl. *fuð*, sv. *fut* 'cunnus'.

fromsa 'honig förstfödsling bland kreatur' Rz., no. *frumsa* — se Aa.; är väl däremot att afdela *froms-a* : jfr isl. *frumsar-brauð* Fr.[2], no. *frums* adj. till ett got. **frum-i-s* (jfr *fram-is*) i *frumis-ta-*.

lagårdsa 'ladugårdspiga' sm. Rz.

jättesa 'jättekvinna' Kock a. st.

klockersa 'klockarehustru' Vg. Ant. Tidskr. f. Sv. II. s. 169.

---

[1]) I förbigående anmärkes, att en sådan *s*-stam äfven synes mig föreligga i isl. *ers (ess)* n., fsv. *ørs* n. 'ridhäst', som väl närmast hör till isl. *ǫrr* 'snabb' (jfr betydelseutvecklingen af isl. *skjótr*, fsv. *skiuter* 'häst') = ags. *earu*. Jfr fs. *arod* d. s. — Möjligen är ock växlingen *vigg* n. och *viggr* m. (f.?) 'häst' att föra tillbaka på en ursprunglig *s*-stamsböjning.

[2]) Är det i ordet förekommande *b*-et ett aflägg af samma i djurnamn använda ie. *bh*-suffix, som behandlas af Osthoff-Brugmann Morf. Unters. II. 239 ff., Wheeler Gr. nom. accent 108, Brugmann Grundr. II. s. 203? Stammen **gum-b-as* vore då en parallell till **lam-b-as*, om hvilket ord se Bugge P. B. B. XIII. 316.

[3]) Är det en växelform till *barre* ofvan ∵ < **barhas-an*? *Basse* < **barse*, hvilken form ju kan hafva försvunnit, liksom isl. *besse*, sv. *bjässe* < **berse*.

[4]) Etymologien är obekant. Föreligger här möjligen en moverad bildning sådan som (enl. Paul P. B. B. VII. 133 n.) ty. *Ricke* är (∵ < — *guttural* + *n* + *ī*-)?

konsa 'lättfärdigt fruntimmer' Rz.
kossa 'ko' = isl. *kussa* : *kusse* Fr.[2]
kungsa 'drottning' allm.
kvinnsa 'kvinnfolk' kl. Rz.
maksa 'fet kvinsperson' sk. Rz. : isl. *makse* Vgf.? Rz. jämför nht. diall. *mackelig* 'fet'.
morsa : *mor* allm.
märrsa 'liten märr' nk. sm. Rz.
rättesa 'rättarmor'.
rävesa 'räfhona' vg. Rz.
rödbakksa 'räf' bhl. Rz.
skärrsa 'syrsa' sdml. Rz. är väl en ombildning (efter v. *skärra*) af *syrsa*.
sossa 'liten so' allm.
spinnesa 'spinnerska' vg. Rz.
strängesa 'räfserska' sk. Rz. : *stränga* 'räfsa' Rz.
stusa — se Tegnér Forh. paa andet nord. fil. møde s. 70.
tossa 'groda' allm.: eng. *toad*, hvars dental bevarats i da. *tudse*. Pd.: *tosk* — se § 4.
tunnsa 'halfstor flicka' jtl. Rz. Pd.: *tunnta*.
tvättesa 'tvätterska' sk. Rz.
täfsa 'mindre hynda' Rz. : *täva* no. da.; lgt. *tewe*[1]).
vargesa 'varghona' vg. Rz.

Vi öfvergå nu till de sakliga konkreta:

isl.: *grefse* 'jordhacka' Fr.[2] : *gref* Fr.[2], da. *Grev*.
hremsa 'tass med klor' Fr.[2] : *hrammr*.
vǫlse 'manslem' : *vǫlr* (eller hör ordet till gr. *φαλλος*, i hvilket fall vi hade att utgå från en $\sqrt{gh_2al}$?[2])
no.: *tafse* 'liten klut' : *tave* 'klut' Aa.
sv.: *remsa*, diall. *rimsa* 'liten rem' : *rem*[3]).
sv. diall.: *afse* 'liten bäck' vg. Rz. : *ava* — se Rz.
bisse 'liten tand' sydsv. Rz. < **bit-se* : isl. *bite*.
körsa 'liten oredig sammangyttring på garn eller tråd' bl. Rz. : *köra* 'oreda på garn eller tråd' bl. Rz.
lefsa 'ett slags tunnt och mjukt bröd' ög. nk. (äfven no.) Rz. : *lef*.
gda.? *brændse* 'växtnamn'.

Flera af de i dessa två grupper anförda ord t. ex. *brorse*, *fölse*, *märrsa*; *vǫlse*; *afse*, *bisse*, *remsa*, *körsa* äro tydliga ex. på den diminutiva karaktär, som detta suffix inom de nordiska språken erhållit och hvarmed sammanhänger den omständigheten, att det användes att bilda smeknamn[4]).

---

detta ord torde man, som jag tror, äfven ha att föra sv. diall. *tispe* 'hynda'. Liksom sv. diall. *väfse* och *väspe* (fht. *wẹfsa* > förutsätter en stam *wafs-* (därjämte ett **wabis-*, se Kluge Et. har man kanske för sv. *tispa* att utgå från ett **tebis-ôn* (> *ti-* det vore radikalt besläktadt med *täva*. [Med afs. på metatesen **geipsa* jfr sv. *munngipa*) och andra ex. Noreen Pauls Grundr.

mma sätt bör kanske fsv. *vase* 'knippa' sammanställas med det l. *fas-ci-s* < ie. $\sqrt{gh_2as}$, i hvilket fall l. *fascis* : *vasi* = l. . *mose*.
mma sätt hör möjligen sv. *ramsa* till ett ord motsvarande isl. lld., hvarom se Bugge P. B. B. XIII. 334.
vi öfvergå till adj., må påpekas, att suffixialt *s* äfven uppträ- strödda nordiska substantiv af så gammalt datum, att de ej falla inom omfånget för denna afh.:

Vi öfvergå nu till de på *s* bildade, särskilt inom de svänska diall. synnerligen talrika, adjektiven samt meddela först exempelsamlingen, hvarefter vi inom densamma söka att urskilja några kategorier med olika bildningssätt [1]):

åhøyrse 'som hör på' (i uttr. *verða á.)* Fr.[2] : adv. *åhøyres*, gen. till ett **åhøyre* n.; jfr *úhøyresverk* n. Vgf. och *úkøypes* : **úkøype* : *kaup*. Pd.: *åhøyrsle* [2]) d. s. Fr.[2] och *åhøyrande* adj. Fr.[2]

algangsa [3]) 'som går öfverallt' Fr.[2]

---

1. Några djurnamn — jfr Kluge N. St. § 28. —: *fox* (= fht. *fuhs*) eg. 'räf', men enl. Fr.[2] met. 'fusk, bedrägeri' (jfr pl. *refjor* d. s. : *refr* 'räf'); *gás* (~ fht. *gan-azz-o*), hvars afledande *s* uppträder redan i sskr. (Kluge Et. Wb. Gans); *lax* (Kluge Et. Wb. Lachs); isl., fsv. *brims*, *bryms*, sv. diall. *bröms* (~ sv. *broms*) : fht. *brëmo*, da. *brem-le*; fsv. *gius* 'gös' ~ arm. *ju-k-n* — se K. F. Johansson Bezz. B. XIII. 117 ff. Om *os*-, *es*-stammar såsom beteckningar för djurnamn se ofvan. Af obekant härledning äro fisknamnen *gärs*, *nors*.

2. Några sakliga konkreta: nord. *fors* m. 'vattenfall' : adj. *forr* 'våldsam, häftig' (kanske identiska, < resp. **furs-* ~ **furz-*. Jfr t. ex. *basse* ~ *barre* nedan), till hvilket adj. finnes en intressant substantivbildning: *forz* eller *fords* n. 'häftighet', viktig därför att den synes mig vara en af de ytterst få bildningarna på *-tes*, *-tos* af samma art som det hos Brugmann Grundr. II. 395 anförda ags. *hróðor* n. : *hréð*; *hams* m. '1) skal, hylster 2) = *hamr*' Fr.[2] : *hamr* se nedan; *láss* m. < urn. **lamsaR* : isl. *lǫm* Noreen Ark. III. 13; sv. *rams* = isl. **hrams*, samgerm. växtn. : gr. κρόμυον Bugge K. Z. XIX. 419 m. fl.

3. För att förklara isl. *þurs* 'jätte' i sammanhang med ags. *þyrs* antar Sievers P. B. B. XII. 180 för dem ursprunglig växling **þurs-a*, **þuris-a*, till hvilken mening Bugge ansluter sig Ark. IV. 126 not. 1.

Dunkelt till sin upprinnelse är isl. *skass* n. 'jättinna': man kan icke ansluta sig till den af Kögel P. B. B. VII. 176 framstälda härledningen ur √ till germ. *skaþan*, ity att härigenom ej förklaras biformen *skars*; däremot som kändt är: *skars* : *skarn* (: eng. *shard* bl. a. 'mist', l. *scortum*) = *hams* : *hamn* (: ty. *hemd*) = (J. Schmidt Die plur. bild. s. 207) *døgr* : *døgn* = ? *ax* : *ǫgn* (: got. **egiþ-* = lgt. *Eide*, om hvilket Kluge Et. Wb. Ähre). Isl. *hønsn* är en form, som synes mig böra förklaras såsom uppkommen genom kontamination af sådana stammar på *-s* och *-n*, i hvilket fall *høsn* är en kompromissform af ett **hósn* (< **hónsn-*) och *hønsn* (< **hónis-n-*).

4. Slutligen påpekar jag de hithörande abstrakta, som äfvenledes ligga oss mera fjärran — se v. Bahder s. 56. Likvisst låter icke den grf. *-isjo-*, som v. B. ansätter för de neutrala bildningarna, förena sig med de former dessa ord förete i isl.: ett n. **gumisja-* ger ej *gums* utan **gymse*, för *kalls* hade man väntat sig ett **kellse* o. s. v.

De svaga abstr. äro: *ofse* v. B., *vanse* v. B., *heilsa* v. B. (: subst. *heill* f. o. n. = fsv. *hel* f. o. n. Fr.[2] Sdw. < **hailiz*, jfr ags. *hálor*). Härtill lägger jag: isl. **galse* 'vild glädje' Vgf. och *hreinsa* 'renhet' : *hreinn*; detta ord tydligen att föra hit på grund af dess betydelse: en afl. af v. *hreinsa* betydde 'ränsande' såsom verb.-abstr. *hreinsan* f. (Jfr isl. *úhreinsan* n. För denna tolkning talar vidare starkt formen *úhreinse* f., då samtliga *in*-bildningar i mina samlingar äro denominativa afledningar.) — *Dulse* 'arrogantia' Eg. är synnerligen osäkert; ordet, som förekommer i Yt. 2 (Carm. Norr.), är väl n. propr.

[1]) Af gammalt datum och icke att jämställa med de öfriga är isl. *ljóss* < **leuk-so-* ~ got. *liuh-aþ-*.

[2]) På alldeles samma sätt som *á-høyr-s-l-e* är det likaledes predikativa nsv. adj. *gren-s-l-e* (: ä. nsv. *grens*) bildadt.

[3]) Det torde förtjäna anmärkas, att vi här ha en icke *n*-utvidgad form af √*al* i ung. samma bet. som *all-*, direkt att jämföra med got. *alamans*,

ofgangse 'som tar öfverhand' Vgf.
eptirstaðse 'som stannar efter' Fr.²
framse (*ek riđ f.* 'prorsum equito') Eg.
fullnomse 'som har fått full kunskap om något' Fr.² ~ *fullnume* d. s. Þork. Suppl. I.
halze 'ovillig att släppa' Fr.²
heitse (*verđa h.*) Fr.²
hírse 'villrådig, obeslutsam' Fr.², sv. diall. *hirsen* 'yr': *híra*.
hugse 'tankfull', gsv. *hogse*, nsv. *tvehågsen*, väl *n*-utbildning af en *s*-stam *hugr* m. Jfr näml. (med lic. G. E. Haverman) v. *hugsa*.
hvimse 'försumlig': *hvima* 'dröja' Fr.² Þork. Suppl. I.
játse 'som lofvar' Fr.²
staðsa (*verđa s.*) Vgf.
fsv. *andvakse* Sdw., sv. diall. *andvaksin* 'sömnlös' Rz. ~ isl. *andvake*.
dogse, dugse 'duglig' Sdw.
leþse 'ledsen, trött' Sdw.
øve(r)løpse VML. II.: *yvirløps* Schl. (~ *øverløper*).
gsv. Rqv. II. 426. 427. Andersson Salb. Gr. s. 88.

afiägse, nsv. *öfverlägsen* ~ fsv. *utlægher*.
bångse Auriv.
gramse G. V. B.
gängse, sv. diall. *gängsen* Rz. = Sahlstedt 1773 ~ adj. *gænger*.
harmse G. V. B.
löckse Col.
samse Salb.
sorgse Luc.
varse ~ adj. *var*.
vilse Lind. ~ adj. *viller*. [Tegnér begagnar ordet attrib.: 'den *vilsna* gästen'.]

ångse G. V. B., ännu hos Lind; i detta ord såsom i *hugse* är *s*-et beroende på, att grundordet är en gammal *s*-stam: jfr näml. sskr. *áhas* n., l. *angor*, isl. *angr* m. o. n. [fsv. gen. *ængs* (Siljestrand Ordb. i VML. I. 32 n.: 'olägenhet'), hvilket jag anser förhålla sig till isl. *angr* = fsv. *hat* n.: isl. *hatr*. Se f. ö. l. c.] [1])
nsv. vanligen med en *n*-utvidgning, analogt efter adj. på *-en* såsom *trogen* o. d.:

efterhängsen, sv. diall. *hängsen* Rz.
tilltagsen.
sv. diall. *fängsen* 'angelägen om' Rz.
gapsen 'förundrad' Rz.
grömse 'grym till utseendet' Rz.
hipse(n) ~ *hipen* 'häpen' Rz.
jälsen 'ängslig, rädd' Rz.
kallset n. adj. 'kulet (om vädret)' Rz.
krumsen, *klumsen* [2]) 'stel af köld, valhänd' Rz.
lamsen [3]) 'lam' Rz.
lekse(n) 'lekfull' Rz.
liksen 'duglig' Rz.
skamsen 'förlägen'.
skumsen 'mörkrädd' Rz.
skurset, *skulset* 'kyligt, ruskigt' Rz.
stirsen 'tankspridd' Rz.
tarvsen 'tjuraktig' Rz.
tarvsen 'behöfvande' Rz.
vanse(n) 'van' Rz.
örvänsen 'mycket villrådig' Rz: adv. *örrännes*.
gda. *dovse* 'slö' Kalkar (ordb.).
[*drivse*, *drevse* 'kringflackande' Kalkar.]
nda. *taus* 'tyst' är svårligen med Vgf., Kluge N. St. § 215 = **þagse*.

-brunsts (Kluge Pauls Grundr. I. 398), *alaþarban-* o. a. Jfr vidare *aløyđa alfróđr*, *alfǫđr*, *algeldr* o. m. a. Fr.², men *allbeinn*, *allbeiskr*, *allbitr* o. m. a. Fr.²

[1]) Af denna *s*-stam är, som bekant, isl. *angist* f. (*angistr* m. Þork. Suppl. II) afledt med samma suffix, hvilket som bekant förefinnes i ffrank. *sones-ti*: ags. *sunor*. Den mening om detta ord, som Kluge uttalat P. B. B. XII. 379 (: *-wist* ~ jfr got. *balwawêsei*), tycks han nu uppgifvit (se Kluge Et. Wb. Angst).

[2]) Detta sv. *klumsen*, hvars *l* < "tjockt" *l* < *r* (efter gutt.), är upphofvet till eng. *clumsy* 'tölpig', hvilket gifvit anledning till efterbildningarna *tip-sy*. *trick-sy*.

[3]) Obs. den egendomliga adj. bildn. *lamster*, *lämster-* § 1.

De flästa af ofvan anförda adj. äro intet annat än med *e* utbildade adverb (se Rqv. II. 427, 464) [jfr nht. *stets* (sv. *städse* lån), mht. *stætes* : adj. *stet*, mht. *stæte*, fht. *stæti*] såsom *ense*, *harmse*, *samse*, *øve(r)løpse* : *ens*, *harms* (i isl. *vera h.*), *sams*, *yvirløps* eller af vid sidan stående adv. på *-es* såsom *áhøyres*, diall. *örvännes*. De äro alltså strängt taget icke att föra hit, men äro viktiga för ordbildningsläran såsom danande nybildningar på *-se*. Äfven adj. med gammalt *-s-* kunna ha invärkat såsom fsv. *fr(i)æls* 'fri' (omstöpt till nsv. *frälse*, i hvilket ock det gamla subst. *frælse* stundom döljer sig) eller såsom sv. *ömse*, en förstelnad form (= isl. *ymser*), som enl. Rydqv. II. 530 uppträder oböjd redan i Med. Bib. II. 179. Kanske ha ock adv. på *-se* (t. ex. *frålägse* Rz.) direkt adjektiverats.

I sammanhang härmed må påpekas, att nda. (jutl.) diall. uppvisa flera substantiviska genitiver, som utan afledning öfvertagit adjektivisk funktion : *træls* 'besvärlig' : *træl*, *vrags* 'dålig, förkastlig' : *vrag*, *volds* 'våldsam' : *vold* Molb. Dial.-lex. [Af annan art är kanske sv. diall. *moks* 'trög människa', jfr *moken* 'trög' Rz.]. Jfr da. riksspr. *stakkels* (sv. *stackars*) o. a.

Ett annat ursprung för åtskilliga af dessa adj. har redan antydts, näml. från *-s*-stammar, hvaraf *n*-stammar utbildats. På t. ex. ett subst. **hugs* har en regelbunden agentisk *n*-utvidgning försiggått af samma art som ett *illhuge* af *hugr*, *rúne* 'vän' af *rún* 'hemlighet', fsv. *take* 'löftesman' af *tak* o. s. v.

Dem, som vid sidan af sig ha starka verb, t. ex. *heitse* har prof. Noreen på akad. förel. sammanstält med de få förstelnade räster af substantiverade part. pret., som finnas i de germ. spr. t. ex. got. *bēr-us-jōs*, se t. ex. Brugmann Gr. II. s. 417[1]).

§ 8. Bildningar på *-sl-*.

Om detta viktiga germanska bildningselement för instrumentaler och abstr. finnes en jämförelsevis ganska riklig literatur. Vi vilja här i största korthet sammanfatta, hvad som med särskild hänsyn fäst till de nordiska språken kan anses vara resultatet af forskningarna öfver detsamma.

---

[1]) Jag vill här i största korthet antyda, att, såsom — enl. prof. Noreen — i dessa bildningar förstelnade räster af den ie. participtypen *u̯id-u̯es* föreligga, man ock kunde ha anledning att i de nord. språken vänta sig bildningar, motsvarande got. *weitwôþs* 'vitne', som ju ock — enl. (Bühler och) J. Schmidt K. Z. XXVI. 345 — är ett gammal part. perf. Den gotiska nominativformen är ursprunglig (se J. Schmidt a. st.) : den urgermanska nominativen på *-ô(þ)* skulle motsvaras af en nordisk sådan på *-a* (och *-e*, jfr *máne* ~ *mánaðr* J. Schmidt a. st.). Ha vi här ännu en källa för "de indeklinabla adjektiven" (jfr denna afh. s. 21) såsom t. ex. *endrrjóða* 'alldeles uttömd', *ørvase*, *-a* 'worn out', *áttlere*, *sóttlera* [< *-*luzô(þ)*]? Detta vill jag äfven här endast påpeka som en synpunkt, som möjligen förtjänade beaktande.

I P. B. B. III. 335 ff. vänder sig Osthoff med, såsom jag anser, öfvertygande skäl mot den äldre uppfattningen, till hvilken Zimmer Anz. f. d. A. I. 111 ff. (i en kritik af Osthoff Forsch. I) ansluter sig, enligt hvilken *-s-* i suff. *-sla-* skulle leda sitt ursprung från gamla *os-*, *es*-stammar (så att t. ex. l. *torques* skulle invärkat på bildningen af got. *þreihsl*, *clamor* på fht. *hruomisal* o. d.) samt framhäfver i stället s. 344 sin egen, att det intet annat är än det radikala *s*-et (eller 'rotdeterminativet' [1]), som genom analogi lösslitits och som med den gamla indoeur. *-la-* afledningen ingått en oupplöslig förening, hvarigenom på ett sätt, som närmare afhandlas i Forsch. I. 207 ff., ett själfständigt *-sla*-suffix uppstått, användt att på 'rötter' eller primära verb dana instr. eller abstr. Af dessa gamla primärbildningar, anförda af v. Bahder s. 151, hafva vi säkerligen ingen kvar i nord., då *húsl* n. väl, i likhet med flera andra kyrkliga termer, är att fatta såsom ags. lån, och man för formens skull väl ej häller kan såsom inhemsk anse isl. *þísl*, som med all sannolikhet, såsom A. Andersson Salb. gr. s. 41 antar, äfvenledes är lån från ags. [2]). Ordet förutsätter näml. enligt mitt förmenande ett urg. **þinhsla-*, bildadt på g. √ *þinh*, liksom got. *þreihsl* < **þrinhsla-* uppkommit af √ *þrinh*, hvadan ordet möjligen kunde vara ett vid sidan af detta sista, af v. B. anförda, stående exempel på yngre anslutning till presensstadiet i motsats mot **hunsla* och **viksla* [3]). För de gamla *húsl* ock *viksl* har isl. nybildn. *sýsl*, *víksl* [hvilket ord sålunda blott skenbart talar mot den af Tamm Ark. II. 342 uppstälda regeln, att germ. *hs* efter lång vokal i de nord. spr. uppträder som *s*, i ty att som sagdt en tydlig anslutning till *víkja* egt rum. Den germ. grundformen är näml. **vihsla-*, jfr l. *vices* eller med v. Bahder s. 151 sannolikare: **viksla-* (svagt stad. till g. √ *vik* i v. *víkja*)].

---

[1]) Isl. erbjuder – synes mig – Osthoff ett förträffligt sådant ex. näml. det i þork. Suppl. II upptagna *þexla*. Jfr mht. *dehsel* 'skarfyxa', hvilket ingalunda är bildadt på suff. *-sla* (ty dess närmaste germ. släkting är fht. *dehsa* 'yxa'), utan med *l*-afl. på den utvidgade √ *tek* + *s*, som vi längre fram skola afhandla.

[2]) I sv. finnas vid sidan af hvarandra former med och utan *t*-inskott. Oafsedt nu Sdm. Les *þistlar*, hvarom Andersson l. c., har östg. målet en isl. *þísl* direkt motsvarande form *tīsel*.

[3]) Jag vill här något utförligare söka motivera denna härledning. Den utgår från antagande af, att den faktiskt förefintliga ie. √ *tenk* är en nasalerad biform till √ *tek* bl. a., som vi skola se, betydande 'sticka' o. d., ett antagande, som må stödjas medelst erinran om förefintligheten af l. *pingo*, till hvilket väl — som bekant — isl. *fingr* 'finger', vid sidan af l. *pic-tor*, sskr. *piš*; sv. *stinga* : isl. *stika* s.; sv. diall. *spinga* : *spika*; mht. *splitter* : holl. *splinter* : √ *splid*, *splind* — alla utgående från rötter af ung. enahanda betydelse. Af denna √ *tek* äro afledda: l. *tela*, som likaväl < **teks-la* som < **tek-sla* (jfr hvad som sagts om isl. *þexla*), l. *temo* 'deichsel' < **teks-mo* hvarom nedan, fslav. *tes-ati* 'hugga', fht. *dehs-a* 'yxa', mht. *dehs-el*, isl. *þeks-la* 'skarfyxa'. Den nasalerade roten anser jag förefinnas i isl. *þél* 'fil' < urg. **þinh-lō-* (jfr ock Kluge Et. Wb. Feile), hvilket däremot Bugge Ark. II. 234, Noreen Ark. III. 20 sammanställt med de likabetydande germ. orden af grundformen **finh-lō*. Det andra hithörande är vårt nämda:

En annan mening om detta suffix' ursprung har emellertid senare uttalats af Kluge N. St. § 142, näml. att det uppkommit ur √√ på dental + det suff. *-tlo-(-thlo-)*, som finnes i gr. *γένε-θλον* m. fl., och för en bildning sådan som *beisl* < ie. **bhoit-tlo* synes mig denna förklaring särskilt tilltalande. Detta ord förklaras näml. icke efter den af de Saussure Mém. de la Soc. de lingu. VI. 247. 255 anförda regeln.

Slutligen bör äfven Zimmers ofvan antydda mening tagas i betraktande. Det är nämligen endast dess anspråk på exklusiv giltighet, som Osthoff kan anses hafva kullkastat; ty intet hindrar väl, att enstaka *-os-*, *-es*-stammar, t. ex. den som återfinnes i l. *vicis-sim*, hvaraf då möjligen g. *vihs-la-*, kunna ha bidragit till *-sla*-suffixets uppkomst. — Ingen af ofvanstående meningar kan väl sålunda tillmäta sig förmåga att ensam förklara ursprunget till primärafledningen *-sl-*, utan hafva med all sannolikhet samtliga tre i dem framhållna faktorer i sin mån medvärkat till dess bildning.

I sin fortsatta utveckling — hvilken ligger oss närmast, alldenstund *-sl-* som primärsuffix endast har intresse för bedömandet af isl. *húsl* och *þísl* — har *sla*-suffixet anslutit sig till de svaga *ja*-verben (hvarom se Osthoff P. B. B. III. 339 ff. med de modifikationer, som göras af v. Badher s. 151), hvarigenom en afledningsform *-isla-* uppstod. Denna bildar i de nord. spr. konkreta och abstrakta, afledda af svaga verb af II eller III klassen; men äfven denominativa.

a) *konkreta:* [1])

α) *deverbativa* (tre anförda af v. Bahder s. 152):

isl. *ábreizl* n., *-a* f. 'sängtäcke' Fr.[2] : *ábreiða*. Pd.: *ábreiða* d. s.

rennsle n., *-a* f. 'rännil' Vgf. : *renna*. Pd.: sv. *ränna* d. s.

smyrsl n. 'salva' Vgf. Fr.[1] : *smyrja*. Pd.: sv. *smörja (smörjelse)*.

spennsl n. 'hasp, hake' Vgf. Fr.[1] : *spenna*. Pd.: isl. *spenne* = sv. *spänne* s. 87.

---

urg. **þinh-sla-* 'stång' = fht. *dîh-sala*, ags. *þixl*, *þisl* (= isl. *þísl*, ög. *tīsel*), *þistle*, jfr fsv. pl. *þistlar*. Denna grundform synes mig få ett ypperligt stöd i det likabetydande preussiska *teansis* 'deichsel', hvilket Fick II. 736, som jag tror, oriktigt sammanstält med l. *tensa* 'processionsvagn'. Som preuss. *s* äfven är = ie. *k*, bör då såsom grundform ansättas **tenka*, hvarigenom ordet ansluter sig till den germ. formen. Lat. *têmo*, som af Fick l. c. med tvekan sammanstälts med preuss. *teansis*, hör däremot icke direkt hit, såsom väl förutsättande ett ie. **teks-mo*. Kluge (Et. Wb. Deichsel) gissar, att den urital. grundformen är **teixmo*, för att få sammanhang med ty. *deichsel*. Denna, som ju i alla händelser borde gifva **tīmo*, behöfs sålunda ej för uppvisande af ett radikalt sammanhang mellan dessa ord -- om näml. min härledning är riktig; ty ty. *deichsel* etc. kommer af den nasalerade, *tēmo* af den med determinativet *-s-* försedda onasalerade roten. — Med afseende på betydelsen af ordet, jämförd med rotens bemärkelse af 'sticka o. d.' (jfr *þél*), erinrar jag om de analoga : *stǫng* : √ *sting*, *stika* 'påle' : √ *stik*, *stake* : √ *stek* i ty. *stechen*, en rot, som uppkommit genom den föregåendes öfvergång till *e*-serien.

[1]) Det är att märka, att väl äfven dessa ords grundbetydelse varit abstrakt; de anföras dock här för sig för öfversiktlighetens skull.

tengsl n. pl. 1) 'rep att fästa skepp med' Vgf. Fr.[1] Pd.: *tengslor* Vgf.; 2) = Pd.: *tengđir* f. pl. Fr.[1]

vermsl n. 'källa som ej fryser' Vgf. Fr.[1], sv. diall. *värmsla* (och biformer därtill) Rz.: *verma*.

óxl n. 'utväxt': *ókja* (kaus. till *wakan*, *wók*[1]).

fsv.: *binzl*[2]) m. 'band', diall. *bindsle* n.: st. v. *binda*.

gærzle n. (*gærzl*) = sv. *gärdsle* Schl.: *gærþa*.

gøzl f. = sv. *gödsel* Sdw.: *gøþa*.

(*før*)*hængsle* n. Rqv. VI, *hängsel* n. Lind., sv. *hängsle* n.: *hænga*. Pd.: sv. *hänge*.

rivsla f. 'räfsa' Schl.: *riva* 'räfsa' (eller: s. *rivsà* se § 5). Pd.: *riva* = isl. *hrífa* Fr.[2] (: v. *hrífa*).

nsv.: *bränsle* n.: v. *bränna*. Pd.: fsv. *brænne* s. 37.

gömsle n.: v. *gömma*. Pd.: nsv. *gömma* s.

skrämsel n. 'spöke, fågelskrämma'.: v. *skrämma*[3]).

skrymsle n.: v. *skrymma*.

stängsel n.: v. *stänga*. Pd.: diall. *stänge* n.

sv. diall.: *bre(d)sle* n. 'plats att breda ut på' Rz.

dricksle n. 'blandning af sur mjölk och vatten' Rz.

drägsle n. 'litet lass att draga' Rz.

grissel (= no.) m., *gressla* 'brödspade' Rz.

kvinsle n. 'bränsle' Rz.: v. **kvinda*.

ressel, *rissel* n. 'såll' Rz. till √ *krī*[4]).

stingsel n., *stingsle* n. 'tistel' dalm. Nn. Ordl.: st. v. *stinga*, jfr fsv. *binzl*.

stänsel m. 'penis equi' Rz.: *standa*.

Ett osäkert ex. se Noreen Ordl. öfver Dalm. 28.

gda.: t. ex. *bragsel* 'de afbrudte hør- eller hampestilkes små stykker': v. *brage* Kalkar.

fangsel.

findsel 'hittegods': st. v. *finna*.

forrædsel f. 'hushållerska'.

nda.: t. ex. *brandsel* 'eldbrand'.

Många af ofvanstående bildningar äro instrumentaler eller hafva en därmed besläktad karaktär, hvarjämte åtskilliga äro kollektiva. De erinra med afseende på funktionen mäst om de deverbativa *ja*- och *ôn*-stammarna med konkret bet.: jfr t. ex. *ábreizl* ~ *ábreiđa*, *rennsle* ~ sv. *ränna*, *smyrsl* ~ sv. *smörja*, *spennsl* ~ *spenne*, sv. *hängsle* ~ *hänge*, *gömsle* ~ *gömma* o. s. v. De äro anslutningar till svaga *ja*-verb (så alla från isl.) med undantag af tränne samt äro utom några få starkt böjda.

β) *denominativa*.

isl.: *bóxl* n. Fr.[2]: *bógr*.

kynsl n. 'vidunder' Fr.[2]: *kyn* n.[5]) Pd.: *kynstr* n.

skarsl n. 'ljusbrand' Vgf. Fr.[1]: **skar* n. Vgf.

skermsl n. 'klippig, ofruktbar mark' Vgf. Fr.[1]: ? Jfr *sker* n.

skrimsl n. 'vidunder' Vgf. Fr.[1]: *skrim* n. eller möjl. af ett *skrima*[5]).

skurmsl f. 'äggskal' Vgf.: *skurn* d. s.? Vgf. Fr.[1]

---

[1]) Så ock *ýke* n. Bugge Ark. II. 351.

[2]) Sannolikt dock lånadt från mlgt. *bintsel*.

[3]) Jfr med afs. på bildningssättet got. *skôh-sl* n. 'ond ande' s. 45.

[4]) Häraf ags. *hridder*, fht. *hrîttara*, ags. *hriddel* ∴ här tränne instr.-suff. *-sl-*, *-þl-*, *-þr-*.

[5]) Om denna ordgrupp se Bugge hos Noreen Ordl. 161 n. Jfr got. *skôh-sl* n. 'ond ande' s. 45 o. da. diall. *vonsel* n. 'et Halvdyr af et Menneske' Molb.

æsle n. 'föda' Vgf. Fr.[1]
fsv.: *azl*, da. *aadsel* n. 'död kropp' } : *át* n. Pd.: fsv. *at-ol* = sv. *åt-el*.
no. diall.: *ræsla* f. 'död kropp' : *ræ*, isl. *hrǽ*.
sv. diall.: *kvinnsl* n. pl. 'kvinnfok' Rz.
yngsle n. 'unga kreatur' Rz.

b) *abstrakta*:

a) *deverbativa*: Suffixet har här närmast samma funktion att ansluta sig till *ja*-verb, som tillkommer afl. *-(n)ing*, och som är en af de viktigaste för suff. *-iþa*: i endast tränne sedermera omnämda fall har det, så att säga, öfverskridit gränserna för denna sin befogenhet. — För att komma i tillfälle att anföra paradigmdubletter meddelar jag här äfven — utan anförande af betydelse och grundord — de hos v. Bahder 153 upptagna, hvilka jag dessutom utmärker med ett B.;

med stark form:

isl.: *benzl* n. 'böjning' Fr.[1] : *benda* III. Pd.: *bending*.
brigsle n. 'förebråelse' Fr.[2]
brigsl n. 'klander' GL } : *bregða* st. v. (?)

hermsl n. B. Pd.: *hermð*, *herming*.
hnøyxl, *-e* n. B. Pd.: *hnøyking*.
kennsl n. B. Pd.: *kennsla*, *kenne* n., *kenning* med ngt olika bet.
meizl n. pl. B. Pd.: *meizla*, *meiðing*.
písl, *pínsl* f. B. Pd.: *pína*, *pining*, *pínaðr*.
rennsl n., f. 'lopp' : *renna* III. Pd.: *renna*, *rend*; jfr äfven de konkreta *rennsle*, *rennsla*.
skírsl f. B. Pd.: *skírsla*, *skírn*, *skíring*.
sýsl f. B. Pd.: *sýsla*; ags. uppvisar däremot det ursprungligare *súsl* n.
víxl n. B.: *vikja*.
þyngsl f. o. n. 'besvär' Fr.[1] Pd.: *þyngð* f. (möjligen: *þungr*), *þyngjan*[1]) Fr.[1]
þyrmsl m. pl., *þyrmslir* f. pl. B. Pd.: *þyrmslor*.
órsl n. pl. 'galenskap' : *óra* III.
fsv.: *byrgsl* f. 'sädesbärgning' L.: *byrghia* III. Pd.: *(an-)byrghþ*.
fangsl n. 'fångenskap' Sdw.
førsl f. = sv. *försel* (i *in-*, *ut-*, *tillförsel*): *føra* III.
hørsl f. = sv. *hörsel*: *høra* III.
høzl f. 'hotelse' : *høta* III.
ryzl f. 'rödjande' : *ryþia* II.
ræzl f. 'rädsla' : *ræþas* III.
styrsl f. = sv. *styrsel*: *styra* III.
vænsl f. 'beskyllning utan bevis' : *væna* III.
fgutn.: *haizl* f. 'åkallan' : *haita* red.
nsv.: *blygsel*[2]) : *blygas* III.
klädsel: *kläda* III.
känsel: *känna* III.
körsel: *köra* III.
skrämsel: *skrämma* III.
skötsel: *sköta* III.
städsel: *städja* III.
trängsel: *tränga* III.
vigsel: *viga* III.
yrsel: *yra* III (I).

Detta suffix är ännu i nsv. ordbildande för våra ögon. Jfr t. ex. det unga ordet *samfärdsel*, som äfven visar sin sena tillkomst genom att ansluta sig till ett verb af I konj.

---

[1]) Obs. att vi här ha ett af de få ex. på abstr. på *-an* (= urg. *-ôni*), som äro bildade till verb af II—III konj. Utom detta har jag från mina samlingar endast att anföra : *flytjan* Vgf. : *flytja* II (jämte det regelbundna *flutning*) och *hyljan* Vgf. (jämte *hulning*) : *hylja* II — alla tre måste vara unga bildningar. *Refsan* Fr.[1] hör till *refsa* I Fr.[1] och *refsing* till *refsa* III Fr.[1]

[2]) Möjl. afledt af *blyg*, i hvilket fall fsv. *blyghþ* (jfr näml. *bliughþ*) är en par.-dubl. till detsamma, om näml. det fsv. ordet ej är identiskt med isl. *blygð*, om hvilket se Tamm Forn. fem. på *-ti* och *-iþa* s. 36.

sv. diall.: *ansel* m. 'brådska' Rz.: isl. *anna sér* 'skynda sig'.
bindsle n. 'strumpstickning' Rz.: *binda* st. v.
fär(d)sel 'resa' Rz.: *fär(d)as.*
klissel m. 'klåda, kliande' Rz.: *klia.*
klämsel (= da.) m. 'kolik' Möller: *klämma.*
redsel f. 'reda, kännedom' Rz.: *reda.*
tänsel f. 'utsträckning' Rz.: *tänja.*
varsel 'järtecken' Rz.: *vara.*

gda.: Här har suff. nått en hög grad af produktivitet. Som hithörande lex. arbeten ännu äro oafslutade, måste jag nöja mig med att anföra ex. från den första hälften af Kakars ordb.: *advarsel, afførsel, bedrøffsel, beredsel, beskånsel, bevarsel, bredsel, brugsel, børsel* 'latio', *firsel* 'hyckleri', *forsel, færdsel, fødsel.*

nda.: t. ex. *glemsel, længsel* o. s. v.

Äfven i nht. bildar detta suff. ännu i dag nya abstr. t. ex. *überbleibsel, anfügsel, ausfüllsel, gemengsel.*

2) med svag form:

isl.: *ábyrgsla* 'ansvarighet' Fr.[2]: *ábyrgja* II. Pd.: *ábyrgja, ábyrgð.*
beizla B. Pd.: *beiðing* [1]).
bygsla 'bortläjande' Fr.[2]: *byggja* III. (Obs. = got. *bugjan*) 'köpa'. Pd.: *bygg(n)ing.*
**dengsla* 'hamrande' Vgf.: *dengja* III, sv. *dänga.* Pd.: *denging, dengð.*
(at)førsla B. Fr.[2] — se *førsl.*
fézla [2]) B. Pd.: *féðe, féða* (se dock s. 12 n. 1).
grézla 'helande' Fr.[2]: *gréða.* Pd.: *gréðing.*
gǽzla B. Pd.: *gǽta* f.
gøymsla [3]) B. Pd.: *gøymð.*
herzla B. Pd.: *herða* 'härdande' [4]).
hirzla B. Pd.: *hirðing.*
hrǽzla B. Pd.: *hrǽðing.*
hrérsla 'rörelse' Þork. II, Fr.[2]: *hréra* III. Pd.: *hréring.*
fyrirhyggsla 'omsorg' Fr.[2]: *hyggja* II (IV). Pd.: *fyrirhyggja.*
kennsla 'undervisning m. m.' — se *kennsl.*
kǽrsla B. Pd.: *kǽra* f., *kǽring.*
leizla B. Pd.: *leiðing* (dock med afvikande bet.).
meizla — se *meizl.*
nøyzla B. Pd.: *nøyting, nautn* (< **nautīni-*).
reizla B. 'betalning' Vgf. Pd.: *reiða* 3) 4) hos Fr.[1]; 'vägande' Vgf. Fr.[1]
rennsla — se *rennsl.*
rógsla B.
róksla 'omvårdnad' Þork. II (från år 1546): *rókja* III. Pd.: *rókþ.*
røynsla B. Vgf. Pd.: *røynd.*
seizla 'utöfvande af trolldom' Vgf. Fr.[1]: *seiða* III [5]).
skírsla — se *skírsl.*
veizla B. Pd.: *veiting.*
afvensla 'utgift' Fr.[2]: v. **afvenna*, kaus. till *afvinna*, hvaraf det likabetydande subst. *afvinna.*
vígsla B. Pd.: *víging.*
no.: *mengsla* 'blandande' Aa.: *mengja* III.

---

[1]) Däremot kan ej *beiðne* f. räknas såsom sådan; visserligen är något *beiðenn* ej uppvisadt, af hvilket ordet skulle kunna vara afledt såsom t. ex. *brøytne* f. af *brøytenn* o. c:a 30 andra, men har väl uppkommit af ett fingeradt sådant.
[2]) Tycks dock uteslutande ha konkret bet.
[3]) Kan äfven betyda 'gömställe' Fr.[2] såsom *gömsle* n. ofvan.
[4]) Att skilja från *herða* 'hårdhet': *harðr.*
[5]) Verb.-abstr. *seiðr* m., *a*-stam, är däremot en primärbildning (: *síða* st. v.; och upphofvet till detta verb *seiða.*

myksla 'uppmjukande' Aa.: *mykja* III.
tynsla 'fördärfvande' Aa.: isl. *týna* III.
tynnsla 'förtunnelse' Aa.: isl. *þynna* III.
ølsla 'uppbrusning' Aa.: no. *øla* III.
fsv.: *gøzla* (i *gøzloeþer*) Schl.: *gøþa* III.
hæzla 'skymf, visadt förakt[1])' Schl.: *hæþa* III.
værsla 'omvårdnad' Schl.: *væria* II.

Men här som vid de flästa afledningar hafva vi att uppmärksamma några öfverlöpare — dock endast tre till antalet: *hlazla* 'lastande' Fr.[2]: *hlaða* st. v., *uppevuzla* (i *uppevǫzlomaðr* Fr.[1]): *vaða* (*uppe*) st. v. och *varzla* 'förbud, borgen' Fr.[1]: *varða* I. I de första två ex. har suffixet inkräktat på det område, som tillkommer suff. *-ning*, och i det sista på det, som tillhör suff. *-an* (< *-ôni*)[2]).

β) *denominativa:*

v. Bahder s. 153 anför blott ex. *þrǫngsl* (: *þrǫng*), en bildning som uppkommit analogt med det unga nht. *Drangsal*. Motsvarande primärbildning uppvisar got. *þreihsl*. — Ett annat är emellertid:

isl. *venzl* n. pl. 'släktskapsband' Vgf. Fr.[1]: *vande* m. 2) hos Fr.[1]
Från svänskan må anföras:
fsv. *døzlor* (?) f. pl. 'dödskamp' Sdw.: *døþer*.
nsv. *drygsel*: adj. *dryg*. Pd.: fsv. *dryghþ*.
diall. *skärsel* n. 'sken på himlen': adj. *skär* Rz.
yngsel f. 'ungdomstid': adj. *ung* Rz.

§ 9. Några kategorier af nordiska bildningar på *iþ*, *aþ*, *uþ*.

I. De utomgermanska språken uppvisa som bekant ett icke obetydligt antal nomina agentis på *-t-* med kort vokal mellan rot och suffix t. ex. sskr. *sravát-* 'flod', 'det rinnande', lat. *teget-* (nom. *teges* f.) 'tak', 'det täckande', *seget-* (nom. *seges* f.) o. s. v. — se t. ex. Brugmann Grundr. II. 365 ff. Dessa motsvaras närmast af det som konsonantstam böjda, med ursprungligt nom. *-s* försedda got. *mit-aþ-s* f. 'mått', 'det mätande'. Däremot äro t. ex. ags. *meotod*, fht. *sceffid* 'skapare', isl. *mjǫtuðr*, *skapaðr* o. a. i mängd förekommande bildningar på dessa konsonantstammar med vokaliska suffix utbildade nomina agentis. Men efter analogien got. *mēnōþ-s*, isl. *mānað-r* (g. sg. *mānað-r*): got. *mēna*, isl. *máne* (Joh. Schmidt K. Z. XXVI. 345) väntar man sig äfven germ. former motsvarande de ursprungliga asigmatiska nominativerna. Jag har i det föregående anfört Brates sammanställning af isl. *ver*: fht. *warid*[3]), hvartill jag lade isl. *vǫr* f.: ags. *varoð* och — med tvekan

---

[1]) Äfven 'böter för sådant' Schl.
[2]) Jfr s. 163 n. 1.
[3]) Den synpunkt, som Brate Ä. VML:s ljudl. s. 66 framhållit för bedömandet af växlingen mällan *a-* och *ja-*stammar, är synnerligen beaktansvärd i vissa fall; men af de ex. han där anfört finnes (utom *ver*, som ju styrkes af former i närbesläktade språk), svårligen något, där man från ordbildningslärans synpunkt har att vänta sig en dentalisk afledning *-iþ* etc. Hurn

— isl. *sel* : got. *saiiþl*(-*wos*) i motsättning mot *s*-stammen *salr*, ags. *salor* (ags. *sele* kan likaväl utgå från ett **saliþ* (jfr *hæle*) som från ett **saliz* jfr *hete* < **hatiz*)] samt *sker* < **skeriþ* (~ *skarđ* 'bärgsklyfta'?). Allmänt bekanta ex. äro isl. *halr* **hali(þ)* ~ *hǫl-đ-r* och isl. *ǫl* n. ~ *ǫlđ* ~ *ǫlđr*. Grundformen **aluþ* finner jag i uttrycket '*al* ok enskan *mjǫđ* Fr.[2] Ur dylika konsonantstamsparadigm kunde man möjligen få fram formerna:

isl.: *mjǫt* f. enl. Vgf. n. pl. enl. Fr.[2] 'mått'[1] < **metu(þ)* och *met* n. 'vikt' < **meta(þ)* ~ got. *mitaþs* f. kons. böjning ~ *mjǫtuđr* Fr.[2]. jämför ags. *meotu* n. pl. som ju äfven kan vara en bildning som *ealu* n.

ef n. = fsv. *ivef* 'tvifvel' < **efa(þ)*. men *if* d. s. < *efi(þ)*. Jfr äfven *efe*. *ife* m. och *ife* n. hvilka växelformer lättast förklaras. om man utgår från ett konsonantstamsparadigm: samma konsonantstammar föreligga f. ö. med och utan bevarad dental i *efa(đ)samr*. se om dylika sammansättningar Hj. Falk Ark. IV. 354.

far n. 'fartyg' Fr.[2] < **fara þ* ~ fht. *ferid* d. s.

skop n. 'genitalia' < **skapu(þ)* ~ fht. *scefid* ~ isl. *skǫpuđ-r*. (Jfr Dalbymålets *skapelse* med samma bet. enl. Noreen Sv. Landsm. I. 176 och diall. *alan* i. s. Rz. : *ala*. Man bör dock observera ags. *gesceapu* n. pl.

Således kunna möjligen förklaras:

hamr n. pl. -*ir* 'yttre beklädnad' etc. — se Fr.[2] < **hami(þ)* ~ isl. *hem* n. 'tunn hinna' af is. Vgf. (utan citat). Jfr de olika utvecklingarna af *halr* och *rer*. Detta antagande stödjer jag på *ja*-utvidgningen fht. *hemidi* n. 'Hemd'. ags. *hemede*. — Därjämte *s*-stam i *hams* n. 1 'skal' 2 = *hamr* 1. Obs. se Fr.[2][2]; *r*-stam i fht. -*hamo* — samtliga till g. *l*/*ham* 'täcka'. Jfr afl. *hǫmol grýte*, Fr.[2] *hemingr*. *hǫmongr* däremot: *hǫm* f. 'lår'.

Från de olika kasus har dentalen trängt upp i:

hǫlđr m. 'man'. *r*-et är nominativmärke.

ǫlđ 'dryckeslag' i *salo-ǫlđ*. *erfda-ǫlđ* Vgf. Ännu vanligare är *ǫlđr* n.. som i Eddan oftast betecknar 'berauschendes Getränk. Bier' Gering. Detta *r* kan möjligen hafva uppkommit från en vid sidan stående *s*-stam. Jfr *hamr*. *hemidi* ~ *hams* ofvan och *hulđ* ~ *hulsa* nedan. Till ett **aluz*. **aliz* sluter jag mig af adj. *ǫlvađr* jämte *ǫlrađr* och samma *s*-stam har möjligen lemnat efter sig ett spår i lat. *alūmen* < **alus-men* (såsom *prīmus* < **pris-mus*) 'scheint einen Gähr- und Gerbstoff zu bezeichnen' Fick III. 28[3]).

hulđ 'trollkvinna' < **hul-aþ* 'som gömmer sig' ~ fht. *hulid* n. 'omhölje'. Af ett **hulaþ* kommer ags. *hulu* 'hülle'. Samma bildning förekommer i det till *ôn*-stam utvidgade *hulđa* 'täcke' — se nedan. — Därjämte en utvidgad *s*-stam i fht. *hul-s-a*. Jag vågar ej anta. att det i no. *huldre* uppträdande *r*-et (jfr *ǫlđr*) tyder på någon sådan *s*-stam. — Vi ha för alla dessa ord att utgå från en gemensam agentisk bet. af 'den höljande' eller dyl. Jfr got. *hulundi* 'håla'.

Tydligen utbildade med *a*-(*ô*-)suffix äro:

---

emellertid måste förhålla sig med t. ex. *láte*. äro isl. -*þýđe*. fsv. *forsate* och *haraþe* utvidgade på grund af deras egenskap att vara sammansättningar (jfr § 3). och bildningar sådana som fsv. **mo̜þginiþ*. **fingriniþ* äro från nyssnämnda synpunkt betraktade. så vidt jag kan se. omöjliga. då icke vår afledning användes som ett slags tertiärsuffix. En bildning sådan som *heyrnd* Fr.[2] måste därför betraktas som en ung isländsk nybildning af *heyrn* = got. *hauseins*.

[1] Andra bildningar af samma rot äro fht. *mëzzo* m.. ags. *mitta* m.

[2] Möjligen är *hamr* äfven *s*-stam som *salr*. I så fall *hamr*. *hams* : *hem* = *salr* : *sel*.

[3] Hör hit lat. *Alis-ontia* n. pr. 'biflod till Mosel'? Jfr med afseende på bildningssättet *Borgund*. *Værend* o. a. s. 20.

blegđr m. 'kil' Fr.[2], sv. diall. vanl. *bläjde* m. Rz. < **bla(w)w-iđ-a*, hvilket uppvisar det starka rotstadiet i förhållande till got. *bliggwan*, fht. *bliuwan*. Detta ord är en benämning på värktyg och vi skola se, att äfven de öfriga ex., som jag funnit, på aflägg af detta bildningssätt, liksom deras motsvarigheter i de västg. spr. (Kluge N. St. § 99), hafva en instrumental betydelse.

naddr m. 'stift, liten spik' < *nađ-iđ-a-* — som jag tror — till g. √ *nađ* 'stinga', till hvilket *nađr* 'huggorm' med *-r*-afledning [1]). Med afs. på formen jfr pret. *gladda* < **glađ-iđa*.

sigđr m. 'lie'. Jfr det af Kluge § 99 anförda ags. *sigþe* f. till √ *sek* i l. *secare*.

þust f. 'slaga' < **þus-iđ-ô* till √ *þus*, hvaraf *þjóstr*, *þustr*, *þoysa*, *þyss*.

På *ja:*

refđe n. 'påk, staf, spö' kan icke vara en *ja*-utbildning af isl. *raftr*, *raptr*, hvilken form tyder på ett urg. **raf-ta-z* (jfr *veftr*), då däremot *đ* i *refđe* visar tillbaka på, att en vokal framför dentalen här synkoperats. Vi ha här sålunda en *ja*-utbildning af ett **rafđr*, bildadt som *blegđr*, *naddr*, *sigđr* etc. ∵ < **raf-iđa-* : gr. *ῥόπ-αλον* 'påk'.

På *-an-*, *-ôn-:*

fsv.: *arþa* f. 'selpinne' Sdm. L. (Bugge Nord. T. f. F. N. R. III. 258) till ie. √ *ar* 'foga, fästa'.

isl.: *atti* m. 'svärd' < **at-iđ-a-n* till √ *at*, hvaraf *etja* ägga och *kappata* f. 'häftig strid' Fr.[2]

hadda f. 'en kedja af ringar' Vgf. till √ *kat* i l. *cat-ena* 'kedja' ∵ vårt ord < **hađ-iđ-ô-n*.

sv. diall.: *hudda* f. 'skjul, lider' Halland < **huđ-iđ-ôn* till g. √ *huđ* = ie. *kudh* (hvaraf, som bekant, l. *custos*), på hvilken nord. *hús*, ags. *hýdan*, fht. *hutta* uppkommit.

isl.: *hulđa* f. 'täcke' < **hul-iđ-ôn* Fr.[2] till √ *hul*, hvaraf *hulđ* ofvan, isl. *hola* 'det döljande', got. *hulundi* ∼ g. *hēlan*, l. *celare*.

rudda f. 'grof klubba' < **ruđ-iđ-ôn* till g. √ *ruđ* i *ryđja*.

varđa f. 'vårdtecken, märke för sjöfarande' till g. √ *var* 'göra uppmärksam på, *var-na*', hvaraf fsax. *warôn* 'beakta', isl. *verja*, sv. *varse* o. s. v.

Suffixformen *-iþ-* har, som bekant, växlat med *-aþ*. Jfr t. ex. got. *mitaþs* o. a. ex. ofvan. På grund häraf antar jag:

grotte m. 'kvarn' Eg. < **grut-ađ-an* till g. √ *grut* 'söndersmula, mala', hvaraf fsv. *grūs* : **grjóta* = *brūs* : *brjóta*; af samma rot på normalstadiet *grjót*, på det starka *grautr* 'gröt' liksom *braut* 'väg' : *brjóta*. Med afs. på formen jfr pret. *matta* = got. *matida*. (Till samma rot vidare: *grýttr* < **griut-iđ-a-z* '*grjótugr*' Fr.[2]).

hrotte m. 'svärd' Eg. < **hrut-ađ-an* till g. √ *hrut* 'återskalla, gny', i isl. *hrjóta*. — Af *grotte*, *hrotte* annat etymon af Bugge Sv. Landsm. IV. 2. 289: ags. *grindan*; isl. *hrinda*, ags. *hrindan*; B. jämför med *hrotte* ags. *Hrunting*. Om dessa sammanställningar äro riktiga, förhölle sig *hrotte* : *hrindan* = västg. *slotten* 'glupsk' : got. *(fra-)slindan* 'devorare' (hvilket *slotten* är att sammanhålla med västg. *glotten* med samma bet. och att lägga till de af K. F. Johansson P. B. B. XIV. 294 ff. anförda fallen med *sl-*, *gl-*) och såsom ags. *hunta* 'jägare' : got. *hinþan* o. a.

lotte m. 'svärd' poet. < **lut-ad-an* till g. √ *lut* 'falla', hvaraf isl. *lúta*. Jfr *lota* f. 'anfall'.

skorđa f. 'stötta' < **skur-ađ-ôn* till g. √ *skur* 'stödja', hvaraf eng. *to shore* 'stötta', sv. *skor-sten*.

---

[1]) Franck Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche taal : *nađr* : √ *nē* 'sno' (l. *neo*, ty. *nähen*).

Nästan alla här behandlade ord hafva, som vi sett, agentisk (instrumentalisk) funktion. Några, där icke denna framträder, t. ex. *salr*, *refđe*, ha dock omnämts här på grund af likheten i bildningssättet med de öfriga.

II. Suffixet *-iþ* uppträder som tillhörighetssuffix (såsom suff. *-jôn*) i en mängd adjektiva 'af participial natur' (se Falk Ark. IV. 356, Kluge N. St. § 226, Brugmann Grundr. II. 221) t. ex. (vid sidan af dem stå ofta adj. på *-i* eller *-āþ* såsom l. *inermis, barbātus*):

isl: *einfœttr* ~ sv. *enfotad* : *fótr*.
einkvántr 'som har en hustru' < **kvân-iđ-*. Jfr got. *un-qên-id-* : *kván*.
fiđrđr ~ sv. *fjädrad*, isl. *fiđrađr* : *fjǫđr*.
fjórmynntr ~ sv. *fyrmunnad* : *munnr*.
hentr t. ex. *h. mjǫk* 'med stora händer', sv. *storhändt* : *hǫnd*.
hyrnđr ~ sv. *behornad* : *horn*.
hárđr ~ sv. *behårad (hårig)* ~ isl. *hárr* (< **hār-i-z*) : *hár*.
mettr = sv. *mätt* (< **mat-iđr*) : *matr*.
stirndr 'stjärnbesatt' : *stjarna*.
tenntr, sv. *-tändt* : *tǫnn*.
tvílembđr 'som har två lam' ~ *lambađr* : *lamb*.
árđr ~ sv. *-årad* ~ *-árr* : *ár*.
fsv.: *lytter* = sv. *lytt* < **liutiđr* : isl. *ljótr*, jfr nord. *lȳte*.
render 'försedd med ren'.
stender 'försedd med sten'.
sv.: *enögd* ~ isl. *einøygr* : *auga* o. m. a.

Hit för jag substantiven:

isl.: *fyrđar* 'män' < urg. **fir(ʒ)w-iđ-ôz* : got. *fairhwus* 'lif'.
lofđar 'män' : *lof*. (Jfr *Lofn* f.)

Med afseende på formen i dessa ord är att anmärka, att *mettr* har omljud såsom de på *-iþa* bildade abstrakta, *lofđar* däremot saknar sådant. På grund af den regel, som af Noreen Pauls Grundr. I. § 59 b formulerats för öfvergången af *đ* > *þ* > *t* måste man väl anta, att *hentr* < **hann-iđr*; *einkvántr* måste i alla händelser betraktas som en analogibildning efter på enahanda sätt uppkomna ord.

§ 10. Några bildningar på ie. *-(s)tr-*.

Suffixet är utförligt behandladt i literaturen, förnämligast af Sievers P. B. B. V. 519 och v. Bahder s. 145 ff., hvadan jag nöjer mig med några tillägg och anmärkningar, hvad de nordiska språken vidkommer.

Kluge N. St. § 96 fullständigar i föregående arbeten befintliga exempelsamlingar bl. a. med några isl. fem.: *leiptr*, om hvilket ord äfven se Bugge B. B. III. 104 (detta sistnämda kan väl endast med stor tvekan föras hit) och *gildra*, instr. till *gilja* (som K. öfversätter med 'betören', jfr dock Fr.[2]). En med *gildra* analog bildning anser jag föreligga i fsv. *tiældra*, *tialdra* 'råmärke', svag instr.-bildning på *-tr* till g. √ *til* (i t. ex. fht. *zil* n. 'mål', got. *tils* 'passande', sv. prep. *till*), hvars grundbetydelse (Kluge Et. Wb. Ziel) tycks vara den af 'fastställa, bestämma'. Ordet förutsätter ett **til-đr-ôn* (> *tel-* genom det urg. *a*-omljudet).

Äfven här hafva vi att uppmärksamma en suffixets utvidgning med *-s* ∵ *-str*, beträffande hvars uppkomst må hänvisas till hvad som yttrats § 8 om afl. *-sl*, se f. ö. Osthoff K. Z. XXIII. 313 ff. och Sievers P. B. B. V. 526, hvartill jag har att lägga:

1) s. k. *nomina actionis:*

fsv. *alster* n. (jfr på *-tr-* sv. diall. *afälder* n. jtl. Rz.) 'yngel, afkomma' (hvilken bet. äfven isl. *alstr* n. — enl. Falk Ark. V. 112 — åtminstone på ett ställe i lit. har) : *ala*.

isl. *(hval)flystre* n. 'något afrifvet, lösrifvet' (?) Fr.[2] : *flysja* 'afskala, flänga'; jfr subst. *flosa* f. 'skal' Fr.[2], fsv. *flas* n. d. s. Sdw.

2) följande *instrumentaler:*

fsv.: *fiælster* n. 'gömsle' (sv. diall. 'korfskinn') : *fiæla*.
halster n. 'stekspett' Sdw. (: l. *calēre?*).
sv. diall.: *fluster* n. 'eg. flyghål' — se Rz. : *flyga*.
knoster n. 'grof slägga (att krossa stenar)' Rz. : *knosa* 'krossa'.
kvalster n. (= da.) 'segt slem i bröst och hals' Rz. : *kvälja*.
nsv.: *klister* n. : g. √ *kli-* (hvaraf sv. *klena*, germ. **kle-ðôn* o. s. v.), kanske lån såsom t. ex. den analoga bildningen *hylster* n.

Hit har äfven hört isl. *flaust* n., om det, såsom t. ex. Falk Ark. V. 116 antar, är = l. *plaustrum*.

3) några *verbalabstrakta*. I ofvan citerade literatur nämnas: *austr*, *bakstr*, *blástr*, *lemstr*, *rekstr* — samtliga maskulina; *blástr* uppvisar äfven parallella former med *-tu*-afledning. Till dessa har jag att lägga två unga bildningar: isl. *mokstr* m. Vgf. : *moka*, *rakstr* m. Vgf. : *raka* [1]), i sammanhang hvarmed jag nämner en analog bildning på *-tr-* : isl. *hjaldr* (g.-*drs*) m. 'tal; kamp, strid' : *hjala*; pd.: *hjal* n., *hjald* n. Fr.[2] [2]).

Vi hafva här anfört ex. på de tre funktioner, som man vanligen tillerkänner suff. *-(s)tr-*. Vissa af ofvan anförda ord uppvisa åtminstone två af dem: så kan t. ex. *austr* äfven vara ett s. k. nomen actionis och betyda 'kölvatten' — se Fr.[2], *bakstr* äfvenledes i bet. 'deg' — se Fr.[2], så *blástr*: '1) svulst 2) sammanblåst jord med sand' Fr.[2], *rekstr* i bet. 'boskapsdrift' Vgf. [och *amstr*, som enl. Vgf. en gång bör öfversättas med 'stack'].

4) Däremot har jag ej sett det förhållandet uppmärksammadt, att flera bildningar på *-(s)tr-* hafva en rent *kollektivisk* betydelse, hvilken ju lätt utvecklas hos dem af de äldre bildningarna på *-str-*, som äro s. k. nom. actionis. Nedanstående — tydligen det yngsta lagret af hithörande ord — äro samtliga, i motsats mot de föregående, *denominativa* och närmast att jämföra med de denom. på *-sl-*, som jag anfört i § 8.

---

[1]) Vgf. anför äfven ett *amstr* n. 'besvär, möda' [: √ *am* i isl. *ame* 'besvär' (såsom *amstr* blott hos Vgf.; = fht. *emiz-* 'möda' Noreen Urg. judl. s. 107), ty. *ameise* 'myra' m. fl.].

[2]) Neutr. *skvaldr* (= sv. *skvaller*) Vgf. Fr.[1] (∼ *skval* n.) förefaller mig vara en afledning på *-t-os (-t-es)* af samma art, som den jag ofvan ansatt för isl. *forz* n. ∼ *forr* och som faktiskt, som bekant, förefinnes i ags. *hróðor*. Hör hit da. *bjalder* n. = sv. diall. *bjäller* n. 'löst prat' : diall. *bjäla* Rz.? Här kan dock ett östnordiskt *d*-inskott föreligga.

isl. *blómstr* n. : *blóm*, *blóme*, koll. enl. Fr.^{2}

y. fsv. *thilster* n. = gsv. *telster* Lind = diall. *tilster* 'golfplankor' : fsv. *þilia*, sv. *tilja*. Pd.: *thilde*, diall. *telde* n. § 2.

sv. diall. *blaster* n. 'kålrotsblad' Rz. : *blad*.

flister n. 'smått fnas' Rz. : *flis(a)*.

isl. *hreistr* n. 'skal' Fr.^{2} hör sannolikt till den s. 162 nämda roten *kri*; det är i isl. koll. — Suffixet i denna funktion förefaller ha varit produktift på nordisk botten.

5) Slutligen höra hit några *växtnamn:*

isl. *jǫlstr* f. Fr.^{2} < **elus-tr-*, hvaraf *ilstre* < **elis-tr-ja* (> **ilis-*) 'salix pentandra'. Detta ord är naturligtvis identiskt med sv. *jälster*, som alltså af Fries Sv. Växtn. 49 etymologiskt oriktigt skrifves *hjelster*. Jag tror, att vi här hafva en af de få nordiska representanterna för det *-tr*-suffix, som uppträder i några germanska, af Kluge N. St. § 96 anförda, trädnamn, af hvilka i de nordiska språken blott återstå *apaldr*, hvarom se bland andra Fick III. 18, Sievers P. B. B. V. 523, Kluge Et. Wb., och — såsom Evald Lidén föreslagit — i isl. *eldrine*. — Med isl. *ǫlr*, *eldrine* anser jag *jǫlstr*, *jälster*, *ilstre* sammanhänga, uppvisande samma rotstadium som fslav. *jelĭcha* 'al', fht. *ĕl-m* (~ sv. *alm* ~ l. *ulmus*) : *s*-stammarna **elus-tra-* : **elis-tr-ja* = **alus-* *(ǫlr)* : fht. *ęlir-a*. Att benämningarna på pil- och alträd, som i flera afseenden stå hvarandra så nära, äro besläktade, bör ej anses osannolikt, då detta väl måste anses vara fallet med namn på vida mer skilda träd såsom *al* och *alm*.

sv. *alster* 'evonymus europæus' är ett växtnamn, som enl. Fries ss. 3, 7 aldrig funnits annat än i böcker.

glimster m. 'silene' : *glim* d. s. Fries. Jfr diall. *glims* 'ett slags glest gräs'. Med afseende på suffixet är kanske l. *glastrum* 'waidpflanze' att jämföra.

I *djurnamn* förekommer detta suffix inom de nordiska språken, såvidt jag vet, endast i:

sv. diall. *kvalster* n. 'ett slags spindel' Rz. (lånord?). Med afseende på denna afl. i djurnamn jfr fht. *agla-stra* f. (ty. *Elster* Kluge Et. Wb.), *fifaltra* (t. Falter, se Noreen Urg. judl. 134), *hamastro* 'kornwurm' o. a.

6) Hit höra några ord, hvilka bilda en liten grupp för sig såsom utgörande beteckningar för *lokaliteter:*

hrjóstr n. 'ofruktbart ställe' Fr.^{2}, som jag sammanställer med lat. *crusta* 'den hårda utansidan på en kropp'; jfr ags. *hrúse* f. 'erde', isl. *hrúðr* m. 'sårskorpa'.

sv. och da. *Falster*, dansk ö, *Falster(bode)* 'Falsterbo' (fr. 1220) : *fala* 'slätt' (hvaraf som bekant obl.: *Falun*) — se Falkman Ortn. i Skåne ss. 26, 217.

[7) En intressant bildning vore jtl. *rakstr* f. 'räfserska' Rz. (jämte *rakstra*), om de skulle jämföras med de eng. och holl. fem. bildningarna på *-str* (se Kluge N. St. § 48.). Men så är väl med säkerhet icke fallet. Om adj. *lamster*, *lämster* se § 1.]

8) Slutligen må anmärkas, att ensamt förefintligheten af verb på *-stra* ingalunda berättigar till antagande af subst. på *-str* såsom grund för dessa. Dessa verb äro näml. ofta s. k. *intensiva* på urg. *-aron* (ss. t. ex. ags. *flicorian*) eller nybildningar efter dem. Ett sådant är sv. *blixtra* (: fsv. *blix-a* : gr. **φλεγ-ες* ~ gr. *φλεγ-ος*), och sv. *blixt* synes mig enklast förklaradt, om man — afvikande från Rqv.

V. 17 — anser dess *t* uppkommet ur v. *blix-t-r-a,* som man afledt efter analogien *gnist-ra* : *gnista.*

Exkurs till § 3.

Till *n*-stammarne föreslår jag att äfven föra isl. *Heimdallr* (gen. *-dalls* enl. Wilken Die pros. Edda s. 213) 'namn på rägnbågsguden', hvilket förhåller sig till *Heimdale* Eg. = t. ex. *hrafn* : fht. *hrabo, vatn* : got. *watô* o. a. ex., anförda af Noreen Språkv. Sällsk. förh. 1882—85 s. 120 (U. U. Å. 1886) eller än närmare som t. ex. *bokkr* : *boge,* se Kauffmann P. B. B. XII. 507 ff. Denna *n*-stam kan vara en personifierande utvidgning af ett *heimdalr* eg. 'världs- eller jordbågen', hvars sista led jag anser = isl. *dalr* 1) 'båge' (t. ex. Bjarkamál en forno 4: *dalnaudar;* a. ex. se Eg.) 2) '*dal'* (= gr. *θόλος* obs.: 'Kuppeldach' Kluge Et. Wb. Thal), alltså eg. '(konkav eller konvex) böjning'[1]). Jfr af namn på samma naturföreteelse utom isl. *regnboge*, ags. *scúrboga:* ty. diall. *himmelring,* lit. och fi. ord, som betyda *himmelsbåge* Grimm Deutsche Mythologie s. 611. — Jfr med afseende på personifikationsprocessen formellt t. ex. *Sindre* : *sindr* (se ofvan) och materiellt gr. *ἶρις* 'rägnbåge' : *Ἶρις,* en halfgudinna[2]). I nom. *Heimdalr*, som är, om ock svagt, bestyrkt — se Mogk P. B. B. VI. 493, föreligger direkt personifikation utan afledning såsom i t. ex. fht. *donar* = *Donar*, isl. *þórr; Jǫrd, Nótt* o. s. v.

Prof. Bugges etymologi (N. Fkv. s. 68: ags. *deall* 'berühmt') förklarar icke det enkla *l*-et. Binamnet på *Frøyja* : *Mardǫll* (Gylfag.; nämnes ej i den poet. Eddan) styrker ej häller synnerligen densamma. Jag förklarar detta med Eg. ur *Marþǫll,* hvilken skrifning förekommer i den goda Ups. hdsn af Snorre-Eddan, jfr *Mendǫll* (Noreen Aisl.-anorw. Gr. § 184. 2) och *audþǫll,* båda omskrifningar för kvinnor. Ej häller något af dessa ord förekommer i den poet. Eddan.

Detta försök till tolkning af gudens namn förklarar d i r e k t myterna, att han är född vid jordens rand (*borenn vid jardar þrǫm* Hyndl.), från hvilken rägnbågen synes uppstiga, och att han erhåller sin näring från jorden och vattnet *(sá vas aukenn jardar*

---

[1]) Identiteten af de båda isl. *dalr* har sålunda framhållits af prof. Noreen å fil. sem:ets nordiska afdelning härstädes och styrkts af doc. Tamm med anförande af analogien sskr. *dhanvan* 'båge' ~ ags. *denu* 'dal'. En annan parallell är lett. *lei-ja* 'dal' : √*li* 'böja', jfr l. *li-tuus* 'Krummstab'. Fick B. B. I. 333.

[2]) Jag håller emellertid icke strängt på, att formen *dallr* just uppkommit i namnet *Heimdallr.* Däremot talar nämligen, att detta namn endast är uppvisadt från isl.

megne, svalkǫldom sǽ Hyndl. [1]), hvarvid må jämföras analoga föreställningar t. ex. hos romarne (Grimm D. M. s. 611: 'purpureus pluvias cur bibit arcus aquas?' Prop.).

Möjligen belyser den ock närmare det faktum, att guden äfven kallas *hallinskíđe* 'widder', eig. 'der schräge, zurückgebogene hörner hat' (Falk P. B. B. XIV. 48), som enl. Falk l. c. "sannolikt är en homonymisk kenning: *heimdalr* = cervus domesticus = aries (jfr *heimdale* 1) aries 2) Heimdallus)". Detta *heimdale* 'aries' är naturligtvis en med *n*-utvidgning försedd sammansättning med isl. *dalr* 'hjort' Eg. (jfr *dalarr* d. s. Eg.), som jag sammanställer med *dalr* 'båge' (: *dalr* 'hjort' = *boge* : *bokkr* < **buʒnó-*, båda benämningarna på grund af hornens form). Har nu den egentliga betydelsen af guden Heimdalls namn lefvat kvar, hvilket ju är möjligt, då *dalr* 'båge' fans i språket, förstår man lätt, huru guden erhöll just ett sådant binamn på den likabenämde bocken som *hallinskíđe*, hvilket liksom *-dale* har afseende på hornens böjda form. Att vidare Heimdalls svärd kallas *hǫfođ* beror icke på, att H. "vardt genomborrad af ett manshufvud", som förf. till Skáldskaparmál (Jónssons uppl. s. 89) säger, utan enligt min mening därpå, att guden, som ofvan nämts, haft benämningar, som tillkommo bocken. Hufvudet, med hvilket denne stångas, kallas hans 'svärd' liksom t. ex. fötterna, med hvilka haren räddar sig på flykten, i nsv. skämtsamt kallas "harvärjan".

Tillägg och rättelser.

S. 4 r. 10: om isl. *ekkja* hör till fsv *enka*, är dock osäkert på grund af assimilationen (jfr got. *ainakls*); — s. 4 r. 2 nfr. och s. 5 r. 1: *vilde* och *öfverste* äro sannolikt lånade såsom substantiv; — s. 5 r. 3 tillägg: *turra* 'ofruktsam kvinna' Nilén, Sörb. : isl. *þurr;* — s. 7 r. 5 nfr.: mellan *Auđunn* och ags. *Eadwine* får ej likhetstecken sättas, se Noreen Ark. VI. 308; — s. 8 r. 31: hänvisningen hör till r. 30; *saurr* bör strykas; — s. 10 r. 22 tillägg: *polska* 'en dans' : *polsk*, hvarom utförligt hos Tamm, Sv. ord belysta genom slav. och balt. spr. ss. 16, 17; — s. 14 r. 20—21: ags. *mæst*, fht. *mast* höra icke till sv. *mös*, utan till sskr. *mêdas* n. 'fett' (v. Bradke K. Z. XXVIII. 300); — s. 14 r. 21: här har jag för isl. *hodd* antagit den gamla etymologien hos Kluge, Et. Wb.: *kudh-to;* enl. Brugmann, Grundr. I §§ 469,5, 494. 507. 536: ie. *kud^zdho* d. v. s.

---

[1]) Härom samt om möjliga kristna påvärkningar t. ex. i fråga om det därefter kommande *sónardrøyra* se E. H. Meyer Völuspa s. 21. Detta uttryck är väl emellertid en kenning med samma betydelse som *Kvases drøyre*, och *són* ingår i tre andra kenningar, som betyda samma sak; *ja*-afledningen *søne* har i alla händelser intet med *sonr* att göra. — Här betyder det kanske närmast 'offerblod' : *són* är som bekant ett verbalabstraktum till *sóa* 'offra'.

kudh + determinativet *dh*; — s. 14 r. 17 nfr.: jfr Falk Ark. V. 424; — s. 14 r. 7 nfr. läs **selr (selja)*; — s. 15 r. 14 nfr: jfr nu Noreen, Urg. judl. s. 120; — s. 19 r. 11: isl. *leikan* finnes ej; men väl en fornsvänsk motsvarande form; — s. 20 r. 14: sv. *väsende* är icke en utbildning af sv. *väsen*; — s. 24: *Fenrer* är möjligen en direkt motsvarighet till de got. bildningarna på *-ăreis*, som motsvara de västgermanska på *-âri* och de nordiska på *-are*; — s. 26 not: se numera Noreen, Urg. judl. s. 101; — s. 27 r. 8 tillägg: undantag bildar *barnsýker* : *sjúkr*; — s. 29: got. stammen *hard-jo-* förefinnes i fi. *hartio* 'skuldra'; — s. 32 r. 7 tillägg: sv. diall. *bäse* 'sammanvriden vidja att binda boskap i båsen' Rz. : sv. *bås*; — s. 33 r. 29 tillägg: sv. diall. *bössje* 'ströhalm under kreatur' Rz. : fsv. *bos* 'stramentum'; pd.: diall. *bössja* (: fsv. *bos* = diall. *mössja* : fsv. *mos*); — s. 39 r. 28 tillägg: *gestrisne* 'gästfrihet' Fr.[2] : *-gestrisenn*; pd.: *gestrisne* f.; — s. 40 r. 19 tillägg: *athygle* n. 'uppmärksamhet' : *athugall*; pd.: *athygle* f.; — s. 40 tillägg efter *nimne*: sv. diall. *lysne* n. 1) hastigt sken 2) norrsken : fht. *liehsen* 'lucidus' Bugge K. Z. XX. 14; — s. 43 r. 10 nfr. tillägg: *gelgja* se Fr.[2] : *galye*; — s. 44 r. 29 *gymmra* bör naturligtvis strykas; — s. 46 tillägg efter *elma* : *eskja*, hvarom se Fr.[2] : *askr*; — det å s. 47 nämda *geire* är väl dock en *n*-stam = fht. *gêro*; — s. 47 r. 19 nfr.: ex. *ljóre* : *ljóss* strykes; — s. 48 r. 2 tillägg: dalm. *riska* 'löfruska' : fht. koll. *rîsach* (se s. 142). [Med afs. på bet.: *riska* : *rîsach* = isl. *hasla* : *hasl* = *tafla* : *tafl* = *torfa* : *torf* = *tróða* : *tróð* d. v. s. grundordet har kollektivisk betydelse]; — s. 48 r. 15 tillägg: fsv. *nipi* : *niper* (*ja*-stam) att jämföra med fsv. *dye*, isl. *steðe* (se nedan); — s. 48, till de under *sakliga konkreta* 2) anförda må läggas: *dafe* : *dǫf* f., *drøyre* 'blod' : fsax. *drôr*, mht. *trôr*, jfr det primära *drere* (< **druzán*), *dupte* : *dupt* n., *knatte* : *knǫttr*; — s. 48 not 4: med afseende på det oorganiska *i*-et i fsv. *rösia* jfr: no. *tysja* : *tuss* s. 45, fsv. *ormylia*, om: *mold* s. 51, sv. diall. *snedja* : *sned* s. 52, isl. *epja* : *appr* s. 59; — s. 49 tillägg efter *spýta*: *strympa* 'a chimneypot' : *strompr* 'a bucket' Vgf.; — s. 50 efter sv. diall. *bylja* : *bössja* 'ströhalm under kreatur' Rz. : fsv. *bos* n. 'stramentum'; pd.: sv. diall. *bössje* n.; — efter *härva*: *mössja* 'liten fast fläck i mossar och kärr' Rz. : sv. *mosse*, isl. *mose*; — s. 51: analogt med *bóle* etc. äro äfven bildade: isl. *molde* 'a mould coloured horse' Vgf. : *mold*, *Trolle* (sv. o. da. =) n. pr. : *Troll*, *Jarnsaxa* n. pr. : *jarnsax* o. m. a.; — s. 52 till *løyra*: med afseende på bildningssättet *løyra* : *-lera* = *drøyre* : *drere*; — s. 52 tillägg efter *krymma* : *kvikja* 'lefvande vatten' (bibl.) Fr.[2] : *kvikr*; pd.: *kvika*; — s. 52 not 2: jfr Dalm. *bry* 'brunstig', väl urspr. 'varm'. Bugge hos Noreen Ordl. s. 26; — s. 53 r. 15: *glyrnor* är naturligtvis icke närmast afledt af ags. *glysnian*, utan af ett *ja*-verb **glyrna*, som förhåller sig till ags. *glysnian* såsom t. ex. fsax. *wǫrnian* : isl. *varna*; — s. 55 tillägg efter *ausa*: *(h)rífa*, da. *Rive* 'räfsa' : v. *(h)rífa*; — s. 57 r. 10 tillägg: sv. *gömma* : v. *gömma*; pd.: *gömsle* n.; — s. 58 till de under g) *a*)

anförda lägg: *andœra* f. 'motgång, motstånd' : *ár* 'åra' (jfr *andstrøyme)*; — s. 143 r. 23: *dilkr* : l. *filius*, lett. *dîle* Bugge, Bezz. Beitr. III. 100. Ordet hör sannolikt ej hit, utan är väl afledt af v. *dilka*, da. *dilke* 'suge'; — s. 145 r. 10: *stånka* är sannolikt ett lågty. lånord; — s. 145 r. 22: Om *þurka* jfr. Bugge, Bezz. Beitr. III. 100; — s. 147 r. 11: isl. *durgr* förekommer möjligen en gg. i isl. lit., se Bugge, Norr. Fkv. s. 130 sp. 2. Förutom *dyrgell* förekommer i isl. ett äfven af *durgr* afledt *dyrgja*, se s. 45 r. 6; — s. 148 r. 24 läs: *äsle* dim. (till ett inhemskt ord motsvarande lånordet *as)* hall.; — s. 148 tillägg till orden på *-la:* sv. diall. *billa* n. < **birla*, dim., 'tunnt svagdricka' Rz.; *grimla* 'smutsrand' : *grima* Rz.; — s. 150 r. 17: ex. *hässla* bör strykas; — s. 151 noten: samma etymologi af *eisa* har förut framställts af Danielsson, Epigraphica s. 55; — s. 155 not 4: *tikka* bör naturligtvis sammanställas med ty. *ziege* ·:· < ʒ-n ⸗́; — s. 158 tillägg före sv. diall. *fängsen* : sv. diall. *bolsa* 'orngalen (om suggor)' dalm. : adj. *bol* 'brunstig', hvarom närmare s. 155; *fiksen* 'skyndsam; begärlig; näsvis' Rz. : *fiken*; — s. 161 r. 4: *beisl* möjligen — enl. Brugmann, Grundr. II. 196 < **bhoi̯d-slo-*; — s. 168 r. 13: jfr *á-*, *af-*, *afr-*, *alhendr*, som väl äro bildningar på *-i-*; — s. 169 r. 7: jfr äfven fsv. *siængar alder* m. ~ *siængar alster* 'afföda af ett äktenskap' [1]).

---

[1]) Läs s. 4 r. 4: ie. **bhero-* ~ lit. *beras*; s. 7 r. 6: **akrin*; s. 8 r. 22: fsv. *hogher*; s. 9 r. 30: *falawisca*; r. 20 nfr.: *graslođna*; s. 10 r. 17: < *ǒn*; s. 11 r. 13 nfr.: (se s. 12); s. 11 r. 7 nfr.: da. *Taage* : ?; s. 12 r. 4: häftighet; s. 13 r. 6 nfr.: *þrjózkr*; r. 14: **tilr*; r. 25: *blíđa*; s. 14 r. 12 nfr.: **tlā-tós*; s. 18 r. 3: Tränne; s. 23 r. 1 nfr.: *drøypa* . . . *løysa*; r. 10 nfr.: *grafvitner*; s. 24 r. 20: P. B. B. XI. 44; s. 26 r. 11 nfr.: ~ ags. *stunian*; s. 29 r. 9 nfr.: *šrēṇi*; s. 39 r. 9 nfr.: got. *wizôn)*; s. 41 r. 17: *sendimađr*; r. 19: *yste* : *ysta*; s. 47 r. 7: *smiđja* . . . *smiđr*; r. 19: *hnûþô*; s. 52 r. 21 nfr.: *sýra*; s. 59 r. 27: *flatr*.

Följande förkortningar torde böra förklaras: Aa. = Aasens Norsk ordbog; Eg. = Egilsons Lexicon Poeticum; Fr.[1] = Fritzners Ordbog over det gamle norske sprog; Fr.[2] = andra upplagan däraf; GVB. = Gustaf Vasas bibel; Kluge N. St. = Nominale Stammbildungslehre der altgerm. dialecte; Noreen (Nn.) Ordl. = Dalmålet af Adolf Noreen, II Ordlista (Svenska landsmålen IV, 2); P. G. L. = Petrus Gothus Lincopensis; Ross = Norsk ordbog af Hans Ross; Rqv. = Rydqvist; Rz. = Rietz' Dialektlexikon; Schl. = Schlyters ordbok; Sdw. = Söderwalls ordbok; Var. = Variarum rerum vocabula; Vgf. = Cleasby-Vigfussons isl. ordbok; Þork. Suppl. I, II = Supplement til isl. ordbøger ved Jón Þorkelsson; a. a. = anförda afhandling; pd. = paradigmdublett (jfr s. 9 noten 2); ~ = växlande med (vanligen i fråga om afljudsväxlingar).

Upsala.

Elof Hellquist.

Några etymologiska anmärkningar.

---

kväll.

Någon tillfredsställande härledning av detta ord torde ej ha blivit given, och icke häller här lemnas någon fullständig utredning därav; jag tror mig dock kunna påvisa ordets ursprungliga form.

Senast har det behandlats av Elis Wadstein: Fornnorska homiliebokens ljudlära (1890) s. 57 noten, där den åsikten framställes, att isl. *kveld* skulle vara samma eller en liknande sammansättning som nht. *zweilicht*, eng. *twilight*, på så sätt, att *kv-* i *kveld* utvecklats ur *tv-*, under det att *-ld* skulle utgöra en sammandragning av ett det got. *liuhaþ* eller **l(i)uh-þ* motsvarande ord. Då emellertid Wadstein själv i anf. arb. s. 154 fullständigt eller nästan fullständigt tar tillbaka denna härledning, och då hans betänkligheter mot densamma väl äro uppenbara, torde det vara obehövligt att här diskutera den. Kluge giver i sin Etym. Wörterbuch (under *kilt*) ingen etymologi av detta ord, men anser **qeldos* vara "det älsta ordet för afton".

Enligt min åsikt låta de nordiska formerna sig ej förena med en dylik grundform. I Svenskt diplomatarium omtalas på flera ställen en *eskillus qualdolfsson* under decenniet 1331—1340. Så finner man *eskillus qualdolfsson* (Dipl. IV, 348, år 1334, samt IV, 383 från samma år), *eschillo quallulfsson* (IV, 531, år 1336), *Eskillus qualdulphsson* (IV, 745, år 1340). Det i *qualdolfsson* ingående *Qualdolver* är tydligen identiskt med det isl. personnamnet *Kveldulfr*, men *Quald(olver)* kan ej ha utvecklats ur **qeldos*. Dessutom mö-

ter i nynorska bygdemål jämte *kveld*, *kvæld* även *kveild* (Aasens ordbok), en form som naturligtvis icke häller kunnat utgå från ett **qeldos*. No. *kveild* och fsv. *qualdolfsson* lära oss, att ordet på ett äldre språkstadium i rotstavelsen havt diftongen *ai*. I Svensk akcent II, 341 har jag visat, att i relativt oakcentuerad stavelse (stavelse med semifortis) *ai* i de fornnord. språken ljudlagsenligt övergått till *ā* (vid förkortning senare till *ă*), och till denna ljudlags bekräftelse hava av andra sedan nya exempel anförts. Så har av **àfraiþ* blivit isl. fsv. *afrāþ*, under det att *ai* i fsv. *afrēzla* (jmf. isl. *reiþa*) blivit *ei*, *ē* etc. På alldeles samma sätt har av **Kvaild-úlfr* blivit *Kvaldúlver (qualdolfsson)*. I det enkla ordet övergick *ai* på vanligt sätt till *ei*, som kvarstår i no. *kveild*, under det att *ei* i de flästa bygder utvecklats till *e* framför två konsonanter: isl. *kveld*, fsv. *qvæld*, liksom i isl. *helgi*, fsv. *hælghe*, isl. *flestr*, *mestr*, *flesk* etc. [1]). Förhållandet är alldeles detsamma i ordet *eld*, isl. *ěldr*, i nysv. bygdemål med bevarad gammal diftong *aild*, *äild* (i estsvenskan). Såsom först Holtzmann: Altdeutsche grammatik I, 1 s. 70 insett, och sedan Läffler i Sv. landsm. I, 271 ff. utförligt visat, hade detta ords rotstavelse ursprungligen diftongen *ai*, *ei* (jmf. ags. *ǣled)* och växlingen *aild : eldr* beror på en äldre växling **eilið- : *eild- (eld-)*. Växlingen *kveild : kveldr* är att förklara på samma sätt.

Ett annat avljudsstadium av samma rot hava vi i fht. *chwiltiwërch* n. "abendarbeit", alemanniska *kilt* "späte abendzeit", och hit höra väl även ags. *cwyldhreþe* f. "flädermus", *cwyldsęten* "abend". Kluge (anf. st.) synes anse detta ags. *cwyld-* innehålla samma avljudsstadium som *chwiltiwërch*, *kilt*. Har i så fall i *cwyld- i* övergått till *y* efter *w*, liksom gt Sievers Gramm.[2] s. 42 i *wiht* > *wyht*?

[1]) Behandlingen av *ei* framför två konsonanter synes åtminstone delvis huruvida de två konsonanterna tillhörde samma stavelse som *ei*, eller en (eller båda) fördes till följande vokal. I förra fallet *ei* > *e* *flesk* etc.), i senare *ei* (*ei-sta* etc.). Härom i annat sammanhang.

Jag sammanställer *kväll* med ags. (*ā*)*cwī-nan* "schwinden", mht. *quî-nen* pret. *quein* "dahinschwinden", som i sammansättningen *verquînen* förekommer i det hos Benecke-Müller-Zarncke I, 898 anförda exemplet *ôwê! ich verquîne, alsam die tage nâch mittem sumer, in pîne. Verquînen* brukas således särskilt om dagarnas avtagande, och detta överensstämmer synnerligen väl med betydelsen av *kväll* "dagens avtagande". **Kveild-* innehåller det starka avljudsstadiet, liksom got. *saggs* "afton" (eg. "sjunkande") innehåller det starka avljudsstadiet till *sigqan* "sjunka".

isl. *á meþan*, fsv. *mæþæns*.

Jag skall i detta sammanhang anföra ett par ord, där enligt min uppfattning liksom i *Qualdolfsson ai* övergått till *a* i relativt oakcentuerad stavelse.

I andra upplagan av Fritzners ordbok anmärkes under adv. *meþan*: "dels med dels uden foregaaende Præp. *á*", t. ex. *en hinn var þá einn saman meþan* (v. l. *á meþan). Vi* torde dock här ej hava prepositionen *á*, utan *á* i *á meþan* är identiskt med adverbet *ei* (äldre *ai)* "alltid", liksom detta adverb såsom förstärkande ord ingår i isl. *álíkr*, fsv. *aliker* (hvarom se Kock i Paul-Braunes Beiträge XV, 253).

Den äldre danskan har nämligen såsom konjunktion *imeden*, *emeden* "1) under det att 2) eftersom"; fsv. *æ mæþan* med (väsentligen) samma betydelse "1) alltid medan 2) så länge som"; nysv. *emedan* betyder som bekant "eftersom". Identiteten av fsv. *æ mæþan*, nysv. *emedan* och da. *imeden*, *emeden* har väl aldrig betvivlats, och ej häller att första kompositionsleden i detta ord är *æ*, *e* "alltid", hvilket för övrigt till fullo framgår av fsv. *æ* i *æ mæþan*, eftersom (om ock da. *imeden*, sv.-da. *emedan*, *emeden* skulle ha kunnat uppstå ur *i meþan)* detta *æ* tydligen är identiskt med fsv. *e*, *æ*, isl. *ei*, *á* "alltid". Ej häller kan man betvivla, att första kompositionsleden i äldre da. adv. *imedens* "under tiden",

Skånemålets *imän* "undertiden" är identisk med första kompositionsleden i äldre da. konj. *imeden* "under det att". Då nu da. använder både *medens*, *mens* och *imedens*, *imens*, liksom isl. brukar både *meþan* och *á meþan*, så bör man identifiera *á* i isl. adv. *á meþan* (jämte *meþan)* med *æ*, *i*, *e* i fsv. fd. *æ mæþan*, *imeden*, *emeden;* ej med prepositionen *á* (jmf. det anförda isl. exemplet *en hinn var þá einn saman á meþan* med det da. *lad os imedens hvile os lidt* i Vid. selskabs ordb.). Liksom da. *ime(de)ns*, sv. *emedan* ha fortis på andra juxtapositionsleden, har det samma varit fallet med isl. **ai-meðan*, och detta övergick därför till *ā meþan*, som (liksom da. *imedens*, Skåne-målets *imän)* egentligen betyder "alltjämt under tiden". Under en senare period har som bekant av samma orsak *ē méden* i fd. övergått till *imeden* (jmf. t. ex. Kock: Undersökningar i svensk språkhistoria s. 40).

Schlyter och Collin äro i sin upplaga av Västgötalagen s. 299 noten 22 av den meningen, att det i VGL. IV, 15, 5 mötande *mæðhæns* utgör en mindre noggrann skrivning i st. f. *mædhæn hans*, och samma åsikt fasthåller Schlyter i sin ordbok. Det är dock tydligt, att på detta ställe *(.e. glæddus wæstgötær af hanum mæðhæns liffdaghær waru) mæðhæns* är identiskt med da. konj. *medens* "under det att". Man behöver nämligen icke något pronomen framför *liffdaghær*, och ej häller väntar man i denna urkund, att detta subst. skulle stå i bestämd form (jmf. i samma stycke: *Stænkil konongær han ælskæðhi wæstgötæ).* Da. *medens* (fsv. *mæðhæns)* torde, såsom redan av andra insetts, utgöra en förening av *mæþan* med relativpartikeln *es* (jmf. isl. *meþan er* "under det att").

Onas.

I Svenskt diplomatarium N. S. I, 438 omtalas i ett diplom från år 1405 en *Onas i Wærlom.* Jag identifierar *Onas* med isl. adj. *úneiss* "unshamed, valiant", hvilken bety-

delse väl passar för ett mansnamn. **Unais* har havt fortis på förra kompositionsleden, och då känslan för ordets samhörighet med adj. *neiss* (**naiss*) "inglorious" försvunnit, har *ai* övergått till *ā*. Ljudlagsenligt hade man i första stavelsen väntat *ū* (ej *ō*), eftersom denna hade fortis (se Kock i Arkiv N. F. I, 57), men *o* har, liksom fallet var i så många andra komposita med detta prefix, överförts från ord med fortis på senare sammansättningsleden. I Svensk akcent II, 341 har jag anfört åtskilliga andra personnamn, i hvilkas senare kompositionsled *ai* övergått till *ā*, emedan den hade semifortis (*Olaver* [1]) etc.). Till dessa kunna ytterligare läggas t. ex. *Elaf* (Diplomatariet III), *Elavus* (ib. V): *Eleefson* (ib. V, 431); fgutn. runor *Sihlaf* (Säve: Gutniska urkun-

[1]) Förlusten av slutljudande *-v* i det nysv. (särskilt i Skåne använda) *Ola* är ljudlagsenlig; även annars förloras det nämligen i relativt oakcentuerad stavelse (stavelse med levis eller levissimus): fsv. *Gö̀staver* > nysv. *Gö̀sta* (men däremot nysv. *Gustav* av äldre *Gustáver*; se Kock: Tydning af gamla sv. ord 1 ff.; Sv. akcent II, 329); isl. *O̍lǫ́f* : Skånemålets *Olu*; fsv. prep. *af* > *a*, nysv. *å*. Då *-v* kvarstod i nysv. *Elov*, *Olov*, sammanhänger det därmed, att dessa namn ha *å*-ljud, av äldre *ā*-ljud i ultima, under det att *a*- (ej *å*-)ljudet i *Ola* visar, att dess ultima förkortades före ljudövergången *ā* > *å*. *Ola* har alltså utgått från fsv. *O̍lăf*; *Olov*, *Elov* däremot från fsv. *O̍lāf*, *E̍lāf* med semifortis på ultima eller möjligen från *Olā́f*, *Elā́f* med fortis på ultima, i hvilket fall *Oláf*, *Eláf* antagit denna akcentuering från *Oléf*, *Eléf*. — Emellertid uttalas även *Elof*, *Olof* med slutljudande *f* (jämte *Elov*, *Olov* med *-v*). Detta *f*-ljud uppfattar jag på följande sätt. I Undersökningar s. 14 ff. (jmf. ock Arkiv N. F. II, 24 not 2; 25 not 1) har jag havt tillfälle visa, att i fsv. åtminstone i vissa bygder slutljudande *-đ*, *gh* i relativt oakcentuerad stavelse övergingo till resp. *-t*, *-k*, t. ex. i *hundradh* > *hundrat*, *aldrigh* > *aldrik* (även *staduk* i Diplomatariet N. S. III). Även i personnamn finner man denna utveckling *đ* > *t*, t. ex. i *Arvidh* > *Arwit* (Dipl. N. S. II; ännu höres i Skåne dialektiskt *Arvet*), *Finvidh* > *Finwit* (Dipl. N. S. I; ett par andra exempel hos Lundgren i Arkiv III, 226 not, där likväl utvecklingen förklaras på annat sätt), ävensom i ortnamn, t. ex. *Fiskæryt* (Dipl. N. S. I), *Hynderyt* (ib.), båda i Småland och utvecklade ur *-rydh*. Liksom i olika bygder av *hundradh* blivit dels *hundra* dels *hundrat*, av *aldrigh* dels *aldri* dels *aldrik*, så har av *Olăv(er)* blivit dels *Olă*, dels *Olā̊v* > *Olǒv* > *Olǒf* och av *Elăv(er)* > *Elā̊v* > *Elov* > *Elǒf*. — Jmf. härmed även det jämte *Jakob* mötande uttalet *Jakop* samt *Ludvik* jämte *Ludvig*.

der s. 40 nr 19); *Gudlavus* (Dipl. V); *Asgarus* (ib.); *Esgar* (O. Nielsen: Olddanske personnavne 22): isl. *Ásgeirr*, *Esgerus* (Dipl. V), *Esger* (O. Nielsen anf. st.); fgutn. runor *SirafR : Sihraifr* (jmf. Wimmer: Døbefonten i Åkirkeby kirke 58).

Som bekant använda de nord. fornspråken åtskilliga adjektiv med prefixet *ū-*, *ō-* såsom personnamn, t. ex. *Úblauþr*, *Úfeigr* etc. (G. Storm i Arkiv N. F. II, 342, där flera andra anföras). Hit hör enligt min åsikt även fsv. *Oskuld*, som identifierats med isl. *Hǫskuldr*. Denna härledning är, såsom redan frånvaron av *h-* visar, oriktig. Jag sammanställer *Oskuld* med adj. *skylder* "besläktad", sǫm även förekommer i oomljudd form *skuldæstær* "mäst besläktad" (Uppl.-l. Æ. 7, 3). *Oskuld* alltså egentligen "obesläktad".

Också det i Hervararsagan anförda *Gestumblindi* innehåller möjligen en härmed besläktad bildning. Namnet bäres som bekant där av en hövding, under hvilkens gestalt Odin uppträder. Med den vanliga avdelningen *Gestum-blindi* förstår man ej namnets bildning [1]). Nom. *Gestumblindi*, obl. kasus *Gestumblinda* kan hava utvecklats ur nom. *Gest(r) *unblindi*, dat. ack. *Gest *unblinda* (jmf. *alnbogi* > *almbogi* etc.). Även såsom appellativ förekommer isl. *úblindr* "not blind", och Odin har också annars binamnet *Gestr*. Formen *(Gest)umblindi* kunde bibehålla sig, emedan man förlorat minnet av ordets samhörighet med *úblindr*. Det kan även nämnas att, ehuru Odin annars framställes såsom enögd, det i Hervararsagan ej omtalas att han såsom *Gestumblindi* saknade ena ögat. I flera gamla berättelser förekommer *Gestr blindi* (Th. W[isén] i Nordisk familjebok V, 1133), hvilket således utgör en motbild till *Gest(r) u(m)blindi*. Jmf. ock Saxos *Gestiblindus* (*Gesti : Gestr* som namnen *Galti : Gǫltr*, *Haddingi : Haddingr* etc.); vidare *Halldorr úkristni*, *Uni hinn úborni* etc.

---

[1]) I fall *Gestum-blindi* skulle sammanställas med fsv. *hvemleþer*, finge det en allt för underlig betydelse ("den för gäster blinde").

barnmorska.

I det just nu utkomna första häftet av Tamms Etymologisk svensk ordbok förklaras nysv. _barnmorska_, äldre nysv. _barnamoderska_ såsom en "omtydning" av lågt. _bademodersche_; jmf. redan samme författares Bidrag till etymologisk ordbok B s. 18, Tegnér i Arkiv N. F. I, 163.

I fall _barnmorska_ är identiskt med _bademodersche_, torde utvecklingen hava försiggått på följande sätt.

Sedan man lånat _bademodersche_, blev ordets form i Sverge *_badhmódherska_ med fortis på senare kompositionsleden. I Paul-Braunes Beitr. XV, 258 ff. torde det ha lyckats mig visa, att stavelseslutande -ð i de nordiska språken i relativt oakcentuerad stavelse övergått till _r_, t. ex. *_spædhlímaþer_ > _spärlemmad (sperrlemmad)_ i motsats till _späd; hadhvéta_ > _harveta_ (i flera bygdemål); _vadhmál_ > _varmal;_ 2 pers. pl. _bindið_ > _bindir_ etc. Till de där anförda exemplen kunna läggas ännu andra. I följande ortnamn har denna ljudlag gjort sig gällande: fsv. _Skædhelunda_ > _Skædhlunda_ > nu _Skärlunda_ (i Östergötland; Dipl. N. S. I, II); _Medallenna (Meþallenna)_ > *_Medhlénna_ > _Merlänna_ (Sörmland; Dipl. III); kanske ock i _Odhelunda_ > *_Odhlunda_ > nu enligt registret till diplomatariet "möjl." _Orlunda_ (Östergötland; Dipl. N. S. I); _Hadistadhir_ (_Haddestad_) > *_Hadhstádhir_ > _Harsta_ (Östergötland, Dipl. III), _Lydhista_ > *_Lydhstádher_ "nu kanske" _Lörsta_ (Näs i Ulleråker, Dipl. III). Det må tilläggas att, i fall värkligen den gamla härledningen av nysv. _jordegumma_ från isl. _jóþ_ "barn" är riktig, utvecklingen torde ha varit *_iodhgúmma_ > *_jorgúmma_, hvarav genom folketymologisk anslutning till _jord_ uppstått _jord(e)gumma_ [1]). Liksom

[1]) I Degerfors-målet i Norrland har fsv. _smidhia_ blivit _smide_, _rydhia_ > _røde_ etc. men fsv. _svidhia_ (svedjeland) såsom senare sammansättningled i ortnamn -_swerja_ eller -_swirja_ (Åström, Sv. landsm. VI, 6 § 16, 2; § 102, b; § 189, 2, a). Jag vågar dock ej med visshet påstå, att ljudövergången _đ_ > _r_ är i detta mål begränsad genom ovan anförda ljudlag, eftersom det även har

i denna ord övergick *ð* till *r* i **badhmódherska* > *barmoderska*, hvilket sedan genom anslutning till *barn* erhöll formen *barnmo(de)rska*.

Ehuru intet torde vara att invända mot denna utredning, må även en annan härledning av ordet *barnmo(de)rska* såsom ett alternativ meddelas. I lågtyskan har man (ostfris.) *bārmōr* (Doornkaat-Koolmann: Wörterbuch der ostfriesischen sprache), holl. *baarmoeder* i betydelsen "livmoder", och samma betydelse har nht. *bärmutter*. Ordet är naturligtvis sammansatt med *baren* "föda". Emellertid användes lågt. (ostfris.) *bārmōr* även i betydelsen "barnmorska", och även i detta ord ingår väl snarare mnt. *baren* "föda" än *baren* "heben, tragen" (jmf. dock nht. *hebamme* etc.) såsom första kompositionsled. Nu har den äldre nysv. så väl *barnmoder* "livmoder" (Variarum rerum vocabula och Liebezeits lex. från år 1700) som *barnmoderska* "barnmorska". Lågt. *baarmoeder* (*bārmōr*) har genom folketymologisk anslutning till *barn* blivit *barnmoder* "livmoder", och liksom man hade ett lågt. *bademodersche*, hade man väl jämte *bārmōr* "barnmorska" även ett **barmodersche*, som i Sverge ombildats till *barnmo(de)rska*. Ordets omgestaltning var så mycket lättare, som redan i fsv. *barns* i sammansättning kunde bli *bars*, t. ex. *bar(n)söl*.

Möllers Svensk-tyska ordbok (1790) upptar *barnmoder* "kindesmutter", hvilket kompositum med *barn* bildats i Sverge (såsom en motsats till *barnafader*). Huruvida lågt. *bademoder*, *bademodersche* skulle kunna vara en folketymologisk ombildning av *bārmōr*, lemnar jag oavgjort.

vere och *vere* "vidja". Vid detta ord bör likväl framhållas, att även dess akcentuering vore oregelbunden, om det utvecklats ur *vidhia*: det har nämligen enstavighets-, ej tvåstavighets-akcentuering (Åström § 102, b), och ordet synes alltså ha rönt inflytande från något annat ord (från det av Rietz anförda *vir* "fin stål- eller mässingstråd"?).

framtugh.

Ordet, som blott en gång anträffas i den fsv. literaturen (Bernh. 251, 25), upptages i Söderwalls ordbok med ett frågetecken och lemnas där oförklarat. Det förekommer i ett stycke, som innehåller en förmaning att ej låta kropp och själ nedtyngas av för mycket sömn, och det heter där bl. a. "Ok ther næst slaar han [syftar på sömnen] nidher ok binder alla manzsens dygdhe, badhe naturlika. ok andelika. swa at the gita ey vordhit hanom nytta. ok thz gifwer kropsins kææte ok framtugh opta obøtelikin skadha. ey atenast sik siælfwom mz storom krankdom ok marghfaldelike soot. vtan æn siælinne mz æwærdhelikom dødh". Enligt min åsikt har *framtugh* här samma betydelse som no. *framtøke* n., *framtak* n. "fremgang, heldig udvikling, tiltagende dygtighed; neml. hos unge mennesker". Detta passar fullkomligt i sammanhanget: "och detta giver kroppens livlighet och utveckling ofta obotlig skada"; *kæte* synes nämligen här betyda "munterhet, livlighet, vigör". Det i *framtugh* ingående *tugh* kan vara avlett av det verb, som möter i fsax. *tiohan* "ziehen, aufziehen", ags. *téon* "aufziehen", fht. *ziohan* "erziehen, aufziehen"; jmf. även mht. *zoc* m. "ziehen, zug" och fht. *magazogo* "erzieher". *Framtugh* n. är således egentligen "framdragande", sedan "befordran, utveckling". (I fsv. *tugh* n., isl. *tog* "rep" hava vi en likartad bildning med konkret betydelse). En emendation av *framtugh* till *framtagh* (jmf. no. *framtak*) eller till *framhugh* (jmf. no. *framhug* "fremadstræben, mod") synes därför ej nödvändig, och att i *framtugh* se en kompromissform av **framtagh* och **framhugher* är ock obehövligt.

brullunge, brylunge.

Det är sedan gammalt känt, att detta ord bildats av *broþer* med avledningsändelsen *-lunge*. Emellertid finner Brate i sin nyligen utkomna Dalalagens böjningslära s. 3 vokalväxlingen "svårförklarlig" i rotstavelsen av det i denna lag

mötande *brylungar*, *bryllungar*. Efter ljudutvecklingen *broð(r)-lunge* > **brōllunge* tänker han sig följande möjligheter:

"Rotvokalen *o* har förkortats framför konsonanthopningen, men det sålunda uppkomna *ŏ*, har utbytts mot *ŭ*, som ofta växlar med *ó* i ordstammar, och dettas omljud *y*. Omljudet tillhör väl egentligen afledningen *-ingir*, som uppträder hos ordet jemte afledningen *-ungir*. Detta utbyte af *ŏ*, *ø* mot *ŭ*, *y* kunde tänkas vara en analogibildning efter det vanliga förhållandet, att *u*, *y* uppträda framför *i*, *u* i följande stafvelse. Eller om ordet, som Kock . . . till förklaring af skrifningen med ett *l* antager, haft hufvudtonvikten fakultativt på *-ung*, har *ŏ* i den obetonade första stafvelsen kunnat utvecklas till *u*, som normalt uppträder i obetonad stafvelse för äldre *ō*, *ŭ*, i lagens språk. Då man knappt får antaga att denna utveckling skett före *i*-omljudsperioden, blir i alla fall *y* en analogibildning".

Dessa Brates alternativa förklarings-försök synas mig ej vara lyckliga. Att antaga att de väntade *ŏ*, *ö* skulle utbytas mot *u*, *y*, emedan dessa senare vokaler ofta i rotstavelser användas före ändelsens *i*, *u*, är tydligen vågat, och ej häller kan man utgå från *brulúnge*, eftersom denna akcentuering såsom den sällsynta skrivningen med ett *l* visar, varit mindre vanlig.

Ordets vokalisation torde med lätthet förklaras på följande sätt. I Arkiv IV, 176 ff. har jag havt tillfälle visa, att *ō* vid förkortning i de östnordiska språken övergått till *ŭ*, t. ex. *hærōtter* > *hærŭtter*, *gott* > *gŭt* (flera ex. i Söderwalls ordbok); så ock i *Jusse* (Dipl. N. S. I av *Jōhan*), *godhwīlia* > *gudwīlia* (Dipl. N. S. III s. 314), i den äldre da. *bōnde* > *bunde* (ex. i Peder Laales ordspråk och i Kalkars ordbog; även *petrus bunde* i Lund; Sv. dipl. IV, 597), *ōnd* > *und* (så flera ggr i det handskriftsfragment med fd. ordspråk, som publicerats i Medeltidsordspråk, utg. av Kock och af Petersens; *wnt*, *vnt(h)* nr. 8, 23; *vnd* 24, *vndæ* 9; *vndher* 26). På samma sätt har av **brōllunge* (av **brōþ(r)-lunge*), **brōllinge* blivit *brŭllunge*, *brŭllinge*. I fall denna ljudutveckling är äldre än det fullständiga genomförandet av det yngre *i*-omljudet (jmf. Kock i Arkiv IV, 141 ff.; Paul-Braunes Beitr. XIV, 53 ff.), så har av **brullinge* blivit *bryllinge*, från hvilken form *y*-ljudet överförts till *bryllunge*. Om åter utvecklingen *ō* > *ŭ* är yngre än *i*-omljudsperiodernas

slut, så har *bryllunge* erhållit *y* genom påvärkan från parallel-ordet *systlunge* (*systrunge*), liksom *fæþerne* och *möþerne* påvärkat hvarandra, så att man (såsom E. H. Lind visat) jämte *fæþerne* även fått sidoformen *föþerne* och jämte det normala *möþerne* även *mæþerne*. Men även om *y*-ljudet i *bryllunge*, nysv. *brylling* delvis beror på omljud, har inflytande från *systlunge* (*systrunge*, nysv. *syssling*) i alla händelser bidragit till dess stadgande.

Fgutn. *bryþlingi* skulle väl kunna uppfattas såsom en kompromissform av **bryllingi* (jmf. fsv. *bryllunge*) och **broþlingi*, men då *ö*-ljudet i fsv. *bröþrunge* säkerligen omedelbart härrör från pl. *bröþer*, så att *bröþrunge* "barn av två (eller flera) bröder" är avlett från pl. *bröþer*, och även *ö*-ljudet i fsv. *bröllunge* (av *bröþrlunge*) väl har samma ursprung (en utveckling *bryllunge* > *bröllunge* är dock åtminstone i vissa urkunder även möjlig), så ser jag i fgutn. *bryþlingi* snarast en omedelbar utveckling ur *brȳþ*(*r*)*lingi* (av **brōþ*(*r*)*lingi*; i fgutn. har *ō* som bekant övergått till *ȳ*, t. ex. *brōþr* > *brȳþr*).

jämte, *bredvid*.

Noreen har nyligen i Arkiv N. F. II, 360 ff. behandlat dessa ord och kommit till det resultat, att *jämte* "tydligen är en sammansättning av fsv. ntr. *iæmpt* ock prepos. *a*", och såsom skäl anföres, att fsv. har jämte hvarandra *jæmpt a*, *jampto*, *iæm*(*p*)*te*, hvilka skulle förhålla sig som fsv. *bred-a widh* : *bredho widh* : *bredhe widh*. Enligt honom skall nämligen prepositionen *a* även ingå "i 1400-talets *breda widh*, 1500-talets *bredho widh*, *bredhe widh*" (vid sidan av Hälsingelagens *a breþ viþ*).

Jag kan icke dela dessa åsikter. Det har nämligen icke blivit visat, att prepositionen *ā* ("å, på") under senare medeltiden eller i 1500-talets svenska uppträder i komposita under formen *e*, eller att den under 1500-talet ofta skrives *o*. Ja, *bredho widh* brukas ännu t. ex. i Halenius' konkordans

(från 1730—40-talen), och ingen kan betvivla, att *o* i *bredho widh* på 1700-talet utmärker ett uttal med slutet *o*-ljud, ej med *å*-ljud, hvilket senare uttal fsv. prep. *ā* vid denna tid erhållit. Ej häller har det blivit ådagalagt, att formerna *iæmpt a* och *breda widh*, från hvilka Noreen utgår, och på hvilkas vanliga bruk bevisföringen väl egentligen skulle hvila, ha varit värkligen allmänt gängse former. *Iæmpt a* har påvisats blott från *ett* enda ställe i den ofta mycket vårdslöst skrivna Stockholms jordebok, där det s. 192 heter: *ok lengden aff sama tompten offuan jordhan jæmpt a gatan fran fornempde .. tompt .. ær ..* Då man i omedelbart föregående ord (*jordhan*) har ett tydligt skrivfel av *a* för *e*, så, ehuru *jæmpt a* sannolikt är en korrekt form (jmf. nedan), är ej all möjlighet utesluten, att även *jæmpt a* kan vara skrivfel för *jæmpte*. Ej häller *breda widh* har påvisats mera än *en* gång, nämligen i en skråordning av 1485, alltså icke obetydligt yngre än det i ett diplom från år 1404 anträffade *bredhewijd* (diplomet föreligger dock blott i senare avskrift). *Iæmt a* och *breda widh* ha alltså varit ytterst sällsynta sidoformer till *iæmte* och *bredhwidh*, *bredhe widh*.

Enligt min åsikt har formen *iæmte*, hvars samhörighet med *iæm(n)t* av *iæmn* sedan gammalt är insedd, uppstått ej genom komposition, utan genom analogi. I fsv. anträffas en sådan konstruktion som *drogh iæmpt* ("längs åt, utmed") *the öö* (Al., se Söderwalls ordbok). Av *iæmt* i denna och väsentligen liknande betydelser har man bildat prep. *iæmte*, som ock betyder "utmed" eller "jämte, bredvid", med överförande av *-e* från sådana prepositioner som *æpte*, *fore*, *fiærre* ("fjärran från", t. ex. *fiærre then orm*), *unde*, *mælle*, *mote* (jämte *a mote*) etc. Särskilt har den omständigheten, att man hade *fore* jämte *for*, *mote* jämte *mot*, *æpte* jämte *æpt* (*æpt* åtminstone i det yngre runspråket) vållat, att man vid sidan av *iæmt* bildade formen *iæmte*. Fsv. sammanställningen *iæmt vidh* motsvaras i äldre nysv. av *jemte widh*, t. ex. *och skal ..*

leggia then (askan) *jemte widh altaret* (Gustav I:s bibel 3 Mos. kap. 6 st. 1). *E*-ljudet i andra stavelsen av *jemte widh* har överförts antingen från det enkla *jemte* eller från sådana vanliga sammanställningar som *inne widh*, *uppe widh*, *framme widh*, *ute widh*, *niþre (nere) widh* etc. etc. På liknande sätt har adverbet *thær iæmte (hær iæmte*, *hvar iæmte* synas ej ha påvisats i fsv.) bildats efter *thær inne*, *thær ute*, *thær uppe*, *thær framme* etc.

I fall det *en* gång anträffade *iæmt a* är korrekt, så kan det, såsom redan Söderwall antar, vara en juxtaposition av *iæmt* och prep. *a* i betydelsen "jäms med", men denna sällsynta juxtaposition har ej spelat någon roll i språket. Icke häller *jampto* har påvisats mera än *en* gång (i Stockholms jordebok), och skrivfel kan således här misstänkas; dock skulle denna enstaka form från 1400-talet kanske även kunna vara identisk med *iæmt a; ā*-ljud har i så fall här liksom stundom annars under 1400-talet återgivits med *o*-tecken.

Noreen bestrider, att *bredho widh* (så under 1500-talet och som nämnt ännu t. ex. i Halenius' konkordans), *bredhe widh (bredevid* ännu t. ex. i Westes ordbok), *breda widh* skulle kunna vara dat. sg. neutr. av adj. *breþer* (en åsikt som uttalats av Aksel Andersson i "Om Salbergs grammatica svetica" s. 52, men som han synes ej längre fasthålla), emedan detta skulle sakna analogier. Jag vill icke bestämt yttra mig i denna fråga, men är dock mindre förvissad än Noreen om att detta ej skulle kunna vara fallet. Man må påminna sig dels det adverbiella fsv. *at ændilango* "ändalångs", dels dat. sg. neutr. utan preposition i fsv. *lango* 1) "långt, mycket" i förening med komparativ 2) "för länge sedan". I fall *bredho widh* innehåller dat. sg. neutr., förklaras lätt så väl *bredha widh* som *bredhe widh*. Som bekant har nämligen denna kasus i den yngre fsv. och äldre nysv. ofta *-a* jämte *-o*, och utvecklingen *bredho widh* > *bredhe widh* är likartad med den

vanliga övergången av *o* till *e* vid denna tid i stavelser med levissimus, t. ex. *nunnokloster* > *nunnekloster hättobrödher* > *hättebrödher*, *smiþiobælgher* > *smedjebälg* etc. (Kock: Svensk Akcent II, 391).

Emellertid kan *e* i andra stavelsen av *bredhe widh* även lätt förklaras genom analogi-påvärkan, och på liknande sätt kan *bredha widh*, och möjligen också *bredho widh*, tydas. Det äldre *breþ vidh* har kunnat påvärkas av de ovan nämnda vanliga sammanställningarna *inne widh*, *uppe w.*, *niþre (nere) w.*, *framme w.*, *borte w.* etc. Som bekant har det gamla *borto* mot slutet av medeltiden genom analogi-påvärkan (anslutning till de talrika adverben på *a*, se Kock: Svensk akcent II, 421) erhållit formen *borta*, och genom ljudlagsenlig övergång har av *borto* blivit det hvardagliga *borte* [1]). Det sällsynta *bredha widh* har kunnat få sitt *a* från *borta widh*, och till uppkomsten av *bredho widh* har *borto widh* åtminstone kunnat bidraga.

Alltså: *jämte* har utgått från neutr. *iæm(n)t* och erhållit sitt *e* genom analogi-påvärkan. Andra stavelsens *e* i *bredhe widh* beror antingen på formens uppkomst av dat. sg. neutr. *breþo widh* eller ock på ombildning av ett äldre *breþ viþ* efter *inne viþ* etc.

hvi(t)vitna, *hvetvetna*.

Olika förslag hava framställts för att förklara, hvarför isl. *hvetvetna* (även *hvetvitna*) har *e* i första stavelsen, ehuru *hvat* har *a*. Wimmer: Læsebog[2] s. XXIX och Hoffory i KZ. XXVII, 598 mena, att en assimilation egt rum mel-

[1]) I flera trakters samtalspråk har i stavelser med levis *o* (utom i ändelsen *om*) övergått till *e* (jmf. *qwinnor* > *kvinner*, *hålla till go*[*d*]*e med något* etc.), liksom denna utveckling försiggått i åtskilliga bygdemål. I föredragsspråket åter har *o* i denna ställning bibehållits såsom slutet eller öppet *o* (*kvinnor*, *i godo* etc.). Genom utvecklingen *o* > *e* i ändelsen *on* förklaras den i äldre nysv. förekommande skrivningen *lösöron* (t. ex. i Serenius' ordbok) i st. f. *losören*: *öron* uttalades *ören*, och *lösören* skrevs därför *lösöron*.

lan *a* och andra stavelsens *e* liksom i *hvervetna* (jämte *hvarvetna*), men de angiva ej, hvarför dylik assimilation inträtt blott i dessa ord. Noreen: Isl. gramm. § 65 anm. fattar *e* i *hvetvetna*, *-vitna* såsom ett *i*-omljutt *a*, under det han däremot i Pauls Grundriss I s. 505 § 189, 2 antar detta *e* stå i avljudsförhållande till *a* i *hvat*, liksom ultimas *e* i *nekkvet* skulle hava samma ursprung.

Enligt min åsikt är det fsv. *hvitvitna* med samma betydelse som isl. *hvetvetna*, *hvatvetna* vägledande för bedömmandet av *e*-ljudet i *hvetvetna*, och de växlande formerna i fsv. av detta ord ha ej blivit förklarade. Jämte det en gång påvisade *hvitvitna* anträffas såsom nom. och ack. ofta *hvivitna*, och även *hvatna*, samt två gånger i en och samma skrift *hvatvena* (beläggställen i Söderwalls ordbok). Senare kompositionsleden utgöres som bekant av subst. *vīttr : vēttr*, och växlingen *i : e* i detta liksom i andra likartade ord ävensom i fsv. *-vitna : -vetna* beror därpå, att (i sluten stavelse?) *īh* övergick till *ēh*, blott när *i* icke följde i nästa stavelse (jmf. Kock i Sv. landsm. X, 4 s. 5, J. V. Lindgren ib. XII, 1 s. 154, Noreen i Pauls Grundriss I, 448 § 35 a). Fsv. *hvitvitna* har utvecklats ur *hvatvitna*, och utbytet av *a* mot *i* har framkallats därav att, när omedelbart efter hvarandra följde de två snarlika stavelserna *-vat-* och *-vit-*, man lät den första stavelsens vokal utbytas mot den andras, på det att de två stavelsernas s n a r l i k h e t skulle övergå till f u l l s t ä n d i g likhet: man har uppfattat *-vat- -vit-* såsom en art reduplikation. Härmed kan sammanställas liknande tendens vid värklig reduplikation i andra språk, jmf. t. ex. lat. *spopondi* av äldre *spepondi*. Den fsv. nom.- och ack.-formen *hvivitna* förklaras genom dissimilation från *hvitvitna* (jmf. t. ex. den bekanta dissimilationen i sanskrit och grekiska, när aspirationen förloras i reduplikationsstavelsen), men till stadgandet av nom. ack. *hvivitna* bidrog kraftigt även dativen, som ursprungligen hade denna form. Utvecklingen *hvatvetna* > *hvatvena* med fortis

på första stavelsen sammanställer jag snarast med ljudövergången *tn* > (*n*)*n* i relativt oakcentuerad ställning i *drotning* > *dro*(*n*)*ning* med fortis på ultima (se Kock i Arkiv N. F. I, 68 första noten). Dock skulle även en dialektisk dissimilation kunna hava gjort sig gällande i *hvatve*(*t*)*na*, hvarigenom det senare *t*-ljudet förlorades (jmf. det nämnda lat. *spopondi* [*spepondi*] i st. f. *spespondi*). Förlusten av mellanstavelsen i *hvat*(*vet*)*na* åter är att jämföra med stavelseförlusten i fsv. *fiærþadel* > *fiærdel*, i nysv. *nion*(*de*)*del* etc. (jmf. Kock: Undersökn. i sv. språkhist. 65).

Naturligtvis bör isl. *hvetvetna*, så vitt möjligt är, fattas på samma sätt som fsv. *hvitvitna*, och möjligheten att ordet skulle innehålla omljud torde därför vara utesluten. Fastmer har en art reduplikationslikdaning här egt rum. I fall isl. jämte *hvat* egt ett avljudande **hvet*[1]), så har senare kompositionsleden *-vetna* vållat, att man vid valfrihet mellan dessa former ofta valt **hvet* för sammansättningen *hvetvetna*. Emellertid är det åtminstone tillsvidare obevisat, att isl. egde något enkelt **hvet*. *Hvet-* i *hvetvetna* kan oberoende av **hvet* hava uppstått ur *hvat* genom reduplikationslikdaning, och *nekkvet* kan hava fått *e* från *nekkverr*.

Då i fsv. en gång anträffas *huer* i st. f. *hvar* "hvarest" (jmf. Söderwalls ordbok), och detta *huer* kan stå i avljudsförhållande till *hvar* (jmf. fsv. *hwædhan*, *huædhan* [flera ggr i Bir. II] : *hvaþan*), så skulle isl. *hvervetna* (jämte *hvarvetna*) kunna innehålla samma *hver*, men åtminstone tills adv. *hver* såsom enkelt påvisats (såsom någorlunda vanligt) i isl., är den förklaringen antagligare, att *hvarvetna* förändrats till

[1]) Noreen anför utan citat i Pauls Grundriss I, 505 ett fsv. *hvæt*, sidoform till *hvat*. Söderwalls eller Schlyters ordbok upptar, såvitt jag ser, intet dylikt *hvæt*. I VGL. I R. 9 pr. förekommer en gång *hvæt hældær* i st. f. *hvat hældær*, men detta enda ställe i en text med talrika skrivfel och med, såsom det vill synas, *æ* stundom mindre korrekt brukat i st. f. *a* är tydligen otillräckligt för att ådagalägga en avljudsform *hvet*. Huruvida *hvæt* möter oftare i fsv., vet jag icke.

hvervetna under inflytande av *hvatvetna : hvetvetna*, av dess gen. *hversvetna* (bildat av pron. *hverr*) och av *hvart : hvert* "hvarthän".

Axel Kock.

Theodor Möbius.

Am 25:ten April starb in Leipzig *Theodor Möbius*. Seine vielfachen Verdienste um die Erforschung der altnordischen Sprache und Literatur, sowie seine zahlreichen freundlichen Beziehungen zu nordischen Fachgenossen berechtigen ihn zu einem Nachrufe in dieser Zeitschrift, und als einer der ältesten Freunde des Verstorbenen entspreche ich gern dem Wunsche der Redaction ihm einen solchen zu widmen, indem ich zugleich auf einen ausführlicheren Necrolog verweise, welchen die Zeitschrift für deutsche Philologie demnächst bringen wird.

August Theodor Möbius wurde am 22:ten Juni 1821 in Leipzig geboren, und an der Bürgerschule, dann am Gymnasium daselbst genoss er auch seinen ersten Unterricht. Auf den dringenden Wunsch seines Vaters, des bekannten Mathematikers, Physikers und Astronomen August Ferdinand Möbius, bezog er zu Ostern 1840 die Universität, und studirte theils in Leipzig, theils in Berlin altclassische, dann aber auch germanische Philologie, welche letztere allmälich in den Vordergrund seiner Interessen trat. Zu Leipzig promovirte er auch im Jahre 1844, und bestand in demselben Jahre die Prüfung für das höhere Schulamt. Ein Jahr lang ertheilte er sodann Unterricht an demselben Gymnasium zu St. Nicolai, dessen Schüler er vordem gewesen war; im Jahre 1845 aber wurde er als Assistent an der Leipziger Universitätsbibliothek angestellt, welcher er, später zum ersten Custos befördert, bis Ostern 1861 diente, während er sich daneben zu Ostern 1852 als Privatdocent habilitirte, und im Jahre 1859 zum ausserordentlichen Professor ernannt wurde. Im Jahre 1854 hatte er bereits geheirathet; aber schon nach zehnjähriger Ehe verlor er seine Frau und kurz darauf auch seinen einzigen Sohn.

Den nordischen Sprachen war Möbius zunächst durch die Werke des schwedischen Dichters Atterbom zugeführt worden; als Bibliotheksbeamter hatte er sich ferner genöthigt gesehen der altnordischen Literatur eingehendere Aufmerksamkeit zu schenken, und bald wählte er das Gebiet dieser letzteren Sprache und Literatur zu seinem speciellen Arbeitsfelde. Schon seine Habilitationsschrift handelte "über die ältere isländische Sage", und seine Probevorlesung über "die Edda"; durch wiederhohlten Aufenthalt in Kopenhagen (1849 und 1854) und Christiania (1854) suchte er sich auf diesem Gebiete fester zu begründen; seine Vorlesungen aber behandelten zwar theil-

weise noch Gegenstände der classischen Philologie, betrafen aber doch weitaus vorwiegend altnordische Dinge, und ausserdem zumal gothische, altsächsische und angelsächsische Sprache und Literatur. — Ein Ruf nach Kiel, welchem Möbius zu Ostern 1865 Folge leistete, brachte ihm eine ordentliche Professur für die germanistischen Fächer, welche ihn speciell auch zu Vorlesungen über dänische Sprache und Literatur verpflichtete; indessen wollte es ihm an dem neuen Wohnorte nicht recht wohl werden. Er entbehrte schwer sein Leipzig, mit dem er inniger verwachsen war als diess von dem vielgereisten Manne zu erwarten gewesen wäre. Dazu erlitt er in rascher Folge eine Reihe schwerer Verluste in seiner Familie. Dem Tode seiner Frau war der seiner trefflichen Mutter bereits vorausgegangen (1859); jetzt folgte auch der Tod seines Vaters (1868), sowie der seines Schwagers, des Astronomen Heinrich Ludwig d'Arrest in Kopenhagen (1875), Verluste, welche dem mit dem regsten Familiensinne ausgestatteten Manne tief zu Herzen gingen. Überdiess erkrankte er bald an einem schlimmen Magenleiden, zu welchem später auch noch ein Lungenleiden hinzukam, welches die peinlichsten Athmungsbeschwerden zur Folge hatte. Der an sich heitere und gesellige Mann wurde dadurch genöthigt immer mehr auf den Verkehr mit Anderen zu verzichten, und zugleich seine Stimmung immer trüber. Gelegentlich einer Reise nach Norwegen besuchte ich im Januar 1876 den Freund in Kiel, und fand ihn bereits schwer verändert; im Jahre 1888 aber hatten die asthmatischen Leiden desselben so sehr überhandgenommen, dass er sich einer ernsthaften Cur unterziehen musste. Den Winter 1888—89 brachte er in Meran zu, und besuchte er mich auf der Hinreise sowohl als auf der Rückreise; das mildere Klima aber verschaffte ihm nur einige Linderung seines Leidens, keine Heilung. So sah er sich genöthigt um seinen Abschied nachzusuchen, welcher ihm auch in ehrendster Weise gewährt wurde. Im Herbste des vorigen Jahres verlegte Möbius seinen Wohnsitz nach Leipzig zurück; aber auch die Rückkehr in seine liebe Vaterstadt vermochte nicht mehr so günstig auf ihn einzuwirken, als er gehofft hatte, zum Theil wohl darum, weil sein einziger Bruder, mit welchem er seinen Lebensabend gemeinsam zu verleben gehofft hatte, kurz vor seinem Umzuge plötzlich verstorben war. Mit seiner Gesundheit ging es rasch abwärts. Ein Blutsturz, von dem er im Laufe des Winters befallen wurde, zeigte ihm, dass das Ende seines Lebens nahe sei; nur die innige Liebe zu seinen drei Töchtern und sein unerschütterliches Gottvertrauen hielt ihn noch aufrecht. Noch immer nam er dabei regen Antheil an Allem, was seine Wissenschaft betraf, und verkehrte zumal gern mit E. Mogk über einschlägige Fragen, mit früherer Lebendigkeit über solche sich aussprechend. Auch ein Besuch. den H. Gering, sein Nach-

folger in Kiel, ihm in den Osterferien abstattete, machte ihm noch grosse Freude; aber nicht lange darauf erlitt er durch einen unglücklichen Fall schwere innere Verletzungen, und seitdem war sein Geist zeitweise umnachtet. Am 24:ten April erhielt er noch die jüngste (17:te) Lieferung von Fritzners altnordischem Wörterbuch, schnitt sie selber auf und las darin mit grossem Interesse; es war das letzte Buch aus seiner Wissenschaft, welches er in die Hand nam. Am 25:ten April früh Morgens entschlief er, und wurde am 27:ten zu Grabe geleitet. Seine vortreffliche Bibliothek aber fällt nach seiner letztwilligen Verfügung grösstentheils der Kieler Universität zu.

Die literarischen Leistungen des Verstorbenen gehören sammt und sonders dem Gebiete der formalen Philologie an, wogegen er für deren reale Seite weniger Sinn hatte, wie er mir nicht ohne Bedauern selbst wiederhohlt aussprach. Zu nennen ist zunächst eine Reihe von Quellenausgaben, nämlich der Blómstrvallasaga (Leipzig 1855), der Vatnsdæla, Flóamannasaga und Hallfreðar saga vandræðaskálds, welche er mit Guðbrandur Vigfússon gemeinsam unter dem Titel der "Fornsögur" veröffentlichte (Leipzig 1860), der Sæmundar Edda (Leipzig 1860), der Íslendingabók (Leipzig 1869), des Málsháttakvæði (Halle 1873), der Íslendingadrápa des Haukr Valdísarson (Kiel 1874), des Háttatal Snorri's (Halle 1879 und 1881) und der Kormakssaga (Halle 1886), an welche sich noch eine unter dem Titel "Analecta norrœna" in zwei Ausgaben (Leipzig 1859 und 1877) erschienene Sammlung altnordischer Lesestücke anreiht, welche gleichfalls einzelne vorher noch nicht, oder doch nicht befriedigend herausgegebene Stücke bringt. Alle diese Quellenausgaben zeichnen sich nicht nur durch eine ungewöhnliche Verlässigkeit und Umsicht in der Benützung und Verwerthung des handschriftlichen Materiales aus, sondern auch durch die Fülle und Genauigkeit der Angaben über die benützten Handschriften, deren Alter, Aussehen, Schreibweise und Sprachformen, über die Art ihrer Verwerthung und die etwaigen früheren Ausgaben, dann auch über die Entstehungszeit und Entstehungsgeschichte der betreffenden Quelle selbst, welche in einem Vorworte oder Nachworte gegeben werden, sowie auch durch die Beigabe von Übersetzungen oder erklärenden Anmerkungen, Glossarien und Erläuterungen der vorkommenden Verse, Personal- und Localregistern u. dgl. m., wodurch für die bequemere Benützung und das bessere Verständniss des Textes in zweckmässigster Weise gesorgt zu sein pflegt. Ausserdem hat Möbius aber auch eine dänische Formenlehre (Kiel 1871) geliefert und ein altnordisches Glossar (Leipzig 1866), welches zunächst im Anschluss an seine Analecta erschien, aber auch für einen viel weiteren Umkreis von Quellen benutzbar ist; er hat ferner durch seine schon erwähnte Habilitationsschrift über die ältere isländische Sage

(Leipzig 1852), einen Vortrag über die altnordische Philologie im skandinavischen Norden (Leipzig 1864) und einen nordischen Litteraturbericht in der Zeitschrift für deutsche Philologie, Bd I (1869), eine Erörterung über die altnordische Sprache (Halle 1872), eine Abhandlung über das stef im 18:ten Bande der Germania (Wien 1873) und eine lange Reihe kürzerer Aufsätze und zumal zahlreiche Besprechungen fremder Arbeiten, welche er in den verschiedensten Fachblättern veröffentlichte, in dankenswertester Weise für die Vertiefung und Ausbreitung der Bekanntschaft mit der altnordischen Sprache und Literatur gewirkt. Als die nützlichste unter allen seinen Arbeiten möchte ich aber seinen "Catalogus librorum Islandicorum et Norvegicorum ætatis mediæ editorum, versorum, illustratorum" (Leipzig 1856) sammt dem ihn fortführenden "Verzeichniss der auf dem Gebiete der altnordischen Sprache und Literatur von 1855 bis 1879 erschienenen Schriften" (Leipzig 1880) bezeichnen. Mit den genauesten bibliographischen Angaben über die einschlägigen Quelleneditionen verbindet der Verfasser dieses vortrefflichen Noth- und Hülfsbuches eine sorgsame Zusammenstellung der zu ihrem sprachlichen und sachlichen Verständnisse dienenden Hülfswerke, möge es sich nun um Bibliographie und Biographie, Literaturgeschichte, Geschichtschreibung, Grammatik oder Lexicographie handeln, und neben den bändereichsten Zeitschriften und Sammelwerken verzeichnet er dabei auch die kürzesten Aufsätze in Zeitschriften und Tagesblättern, Alles an seinem Ort in übersichtlichster Weise zum bequemsten Gebrauch geordnet. Absolute Vollständigkeit der Angaben, wie sie etwa I. B. Halvorsen's Norsk Forfatter-Lexikon erstrebt, ist natürlich bei einem so ausgedehnten und überdiess so wenig fest begrenzten Gebiete von vornherein unmöglich; indessen werden nur äusserst selten die beiden Bändchen umsonst zu Rathe gezogen werden, wenn man auf irgend einem Punkte der altnordischen Philologie einen literarischen Aufschluss sucht. Mit seinen eigenen Schriften, dann mit seiner Thätigkeit auf dem Lehrstuhle und im Seminar ist übrigens die Wirksamkeit, welche Möbius auf seinem Arbeitsfelde ausübte, noch keineswegs erschöpft; ausdrücklich muss vielmehr hervorgehoben werden, dass derselbe auch bei vielen fremden Arbeiten durch Rath und Beihülfe betheiligt war. Nur in den seltensten Fällen tritt diese Beihülfe auffällig zu Tage, wie etwa bei der Ausgabe der Lieder der älteren Edda von K. Hildebrand (Paderborn 1876), welche Möbius nach dem frühen Tode des Herausgebers vollends druckfertig stellte und mit einer Vorrede versah, oder bei der Ausgabe der æthiopischen Übersetzung des Physiologus meines Collegen Fr. Hommel (Leipzig 1877), zu welcher er eine Übersetzung des isländischen Physiologus beisteuerte; weit häufiger ist sie nur aus ein paar kurzen Worten des Dankes zu erkennen, welche dem Helfer gespendet werden, oder entzieht sie

sich auch wohl völlig der Öffentlichkeit. Es mag demnach hier von Einem, der es aus eigener, vielfältiger Erfahrung wissen kann, ausdrücklich ausgesprochen werden, das Möbius stets ebenso gerne und opferwillig an den Arbeiten Anderer mit Rath und That sich betheiligte, wie er umgekehrt selbst keinen Anstand nam fremde Hülfe in Anspruch zu nemen, soweit er deren aus irgend welchem Grunde zu bedürfen glaubte. Bescheiden und selbstlos wie er war, hatte er jederzeit nur das Interesse seiner Wissenschaft im Auge, nicht die Verherrlichung seiner eigenen Person oder irgend welcher Coterie; das eigene Wissen und Können nur allzusehr unterschätzend, drängte er sich nirgends vor, war aber auch überall zu haben, wo man seiner in wissenschaftlichen Dingen bedurfte, und überdiess ein liebenswürdiger, verlässiger Freund wie Wenige. An wissenschaftlichen Ehren hat es ihm, wie billig, nicht gefehlt; ich erwähne an dieser Stelle nur, dass er (seit 1860) Ehrenmitglied des Íslenzka bókmentafélag, (seit 1882) Mitglied des Videnskabs Selskab in Christiania, (seit 1885) Mitglied des Kongl. danske Videnskabernes Selskab, und (seit 1889) auch Ehrenmitglied des Kongl. nordiske Oldskriftselskab war. Für die Vollständigkeit dieser Aufzählung kann ich keine Gewährschaft übernemen, denn von Möbius selbst erfuhren auch die nächsten Freunde Nichts über die ihm zu Theil gewordenen Auszeichnungen. Mehr als auf sie legte er auf seine freundschaftlichen Beziehungen zu so manchen hervorragenden Männern in der Heimath nicht nur, sondern auch im Auslande und zumal im Norden Gewicht, und gewiss wird ihm hier wie dort in weiten Kreisen ein freundliches, dankbares Gedenken gesichert sein.

München den 22:ten Juni 1890.

Konrad Maurer.

The articulations of speech sounds represented by means of analphabetic symbols by Otto Jespersen. Marburg in Hessen (N. G. Elwert) 1889. II + 94 s. 8:o. Mk. 2,70. [1]

Det sinnrikt uttänkta fonetiska teckensystem, som den för sina fonetiska och språkvetenskapliga arbeten med rätta högt ansedde författaren här framlägger, består av ett slags formler, avsedda att jämförelsevis noggrant, otvetydigt och bekvämt ange även de finaste nyanseringar i fråga om språkljud och att sålunda utgöra en fast norm, som kunde ersätta bristen på ett allmänt antaget alfabet och en klar och bestämd tärminologi.

[1]) Jämf. recensioner i Lit. Centralbl. 1890 N:r 8 sp. 248—9 (Kffm.); Herrigs Archiv 1890 LXXXIV s. 147—9 (G. Michaelis); Le maitre fonétique 1889 des. s. 100—2 (H. Logeman).

Herr Jespersens [illegible] är, som man [illegible] av [illegible] hans [illegible], [illegible]: det är [illegible] som [illegible] han vill [illegible]. [illegible] av samtliga [illegible] och [illegible] av lika många [illegible], som det [illegible] Jespersen [illegible] ett självständigt [illegible] för sig. [illegible] till [illegible] 'analphabetic [illegible]'. [illegible] "element" [illegible] plex av [illegible] formel. [illegible] till denna anordning [illegible] [illegible] [illegible] lerna [illegible].

I [illegible].

Med [illegible] språk[illegible] som Jespersen [illegible] [illegible] Jespersen sig [illegible].

[illegible] $a < \beta \; \gamma <$ [illegible]

[illegible] Bortser

man från hvarjehanda angripliga men upphjälpbara detaljer [1]), så återstår emellertid en väsentlig, sårbar punkt, som trotsar alla botemedel: att ingen fast måttstock givits eller kan givas för siffrornas användning. Allt blir här relativt och beroende av den enskildes uppfattning. Just denna vår oförmåga att exakt uppmäta de för hvarje ljuds bildning karakteristiska avstånden mundelarna emellan utgör, synes mig, ett oöverstigligt hinder för en strängt vetenskaplig, "organisk" ljudbeteckning.

Att icke desto mindre Jespersens analfabetiska beteckning för den, som övervinner svårigheten av dess inlärande, kan göra tjänst vid ljudbestämningar, därpå utgör den praktiska delen av hans skrift ett vackert bevis. Detta beteckningssätt synes mig särskilt kunna vara till gagn i de fall, då det är av vikt att skilja på de olika genetiska elementen av ett språkljud, såsom när fråga är om att bestämma en ljudövergång. Detta har förf. även själv sökt åskådliggöra genom att symbolisera den i detta arkiv för några år sedan mycket omtvistade utvecklingen *sfr* > *str* i *hustru* av äldre *husfru*. I den beledsagande förklaringen har han dock enligt min tanke härvid lämnat ur räkningen en viktig faktor: aksenten. Att *f reduceras* kan näppeligen bero på tendensen att undvika onödiga rörelser; ty om tungspetsen ändå måste sänkas (nämligen för att lämna fri passage för luftströmmen till läpparna), så blir denna sänkning icke bekvämare därför, att den får sig anvisat ett kortare tidsmått. Först sedan en aksentförändring inträdt och i samband därmed dels *f* blivit reducerat, dels associationen med det enkla ordet *(fru)* fördunklats, kunde den nämda tendensen värka på sätt som Jespersen vidare belyser. (Jämf.: *hustru* men *husprea)*.

Oansett de analfabetiska tecknen eger avhandlingen högt värde som en kortfattad och klar handbok i fonetik, något ojämn, som naturligt är, då ju ljudanalysen endast intar en sekundär plats, men skriven i en lättläst och behaglig stil. En synnerligen omsorgsfull utredning egnas explosivorna, särskilt de nordiska språkens. "Rena mediæ" finner J. i danskan ej med Hoffory i *fyldig, mandig* och dylika ord, utan endast i uttryck som *begge gange* [bæ(g)g(g)aŋə], där ett obetonat *e* fösvunnit mellan tvänne lika mediæ och överlåtit sin syllabiska funktion till den första av dessa. Ehuru mindre utförd, är behandlingen av *s*- och *š*-ljuden intressant och lärorik. Beträffande vokalerna är att anmärka en ny utbildning av den ängelska wide-narrow klassifikationen; vokalerna indelas av J. i å ena sidan tunna och breda, å andra sidan spända och lösa, hvarvid likvisst bör påpekas, att denna senare indelning i praxis för det mästa negligeras av förf. själv. Föga tilltalande förekommer mig en i slutet av avhandlingen inflickad teori om upp-

---

[1]) Såsom att exponenternas betydelse snarare antydts än bestämt preciserats och att tungan endast avdelats i rygg och spets. (Förf. föreslår i ett appendix att särskilja 4 partier å tungryggen; en anmälare har föreslagit 3).

komsten av de s. k. *r*-substituten. J. anser, att ursprungligt vibrerande tungspets-r [*β* r] närmast övergick till motsvarande frikativa [*β* 2], och detta skedde, när folk började leva mera inomhus och det blev obehövligt, ja t. o. m. kunde vara farligt att tala högljudt, "for walls have ears". Därnäst uppkom det bakre frikativa *r*-ljudet [*γ* 2]: tungryggens bakre del höjes nämligen något, då spetsen skall vibrera, och denna höjning märkes visserligen då föga, "but when no trilling is produced, it is apt to become *γ* 2". Först såsom ett fjärde moment i serien framträder det uvulära dallrande *r* [*γ* 2 $\delta 0_r$]. Naturligare förefaller det mig, att *γ* 2 $\delta 0_r$ omedelbart inträdt i stället för *β* r på den grund, att båda artikulationerna åstadkomma väsentligen samma ljudvärkan, medan tungspenen för mången är lättast att försätta i vibration. Minskad uttalsenergi har sedan parallelt framkallat frikativorna *γ* 2, *β* 2.

Slutligen lämnar förf. i ett bihang en förteckning på under senare tider gängse fonetiska tärmer med deras analfabetiska motsvarigheter och lyckas genom den till fullo ådagalägga, hur klent det är bestält med den fonetiska nomenklaturen. Skulle det dock icke vara möjligt att med ledning av denna lista träffa ett lämpligt urval?

Lund i September 1890.

Evald Ljunggren.

Qrvar-Odds Saga, herausgegeben von R. C. Boer. Leiden. E. J. Brill 1888.

Den norsk-isländska medeltidslitteraturen har på de senare åren jämförelsevis föga bearbetats i Skandinavien. Särskildt faller det i ögonen, att så få *yngre* vetenskapsmän valt uppgifter från detta område. Detta beror dock ingalunda af någon brist på sådana uppgifter. Man behöfver blott erinra sig, att de flesta af texterna föreligga i mer eller mindre otillfredsställande upplagor, att många texter, som ej äro utan värde, ännu äro otryckta, att kritisk behandling af litteraturen blott på enstaka punkter blifvit försökt. Man har således goda skäl att med glädje hälsa nya arbetare på detta fält, — förutsatt naturligtvis, att de behandla sitt ämne med skicklighet och grundlighet. Och komma de från utlandet, kan man däri finna ett hugnande intyg om den stora betydelse, som äfven utom Skandinaviens gränser tillmätes den gamla norsk-isländska litteraturen. Inom de två eller tre sista åren hafva till forskarne inom detta fält sällat sig dels ett par *tyskar* dels ock den unge *holländare*, på hvars förstlingsarbete, en ny upplaga af Qrvar-Odds saga, vi här velat fästa uppmärksamheten.

Sagan om Qrvar-Oddr är tvifvelsutan en bland de märkligare af de mytiskt-heroiska. Visserligen har den — äfven i sin äldsta nu bevarade form — många skildringar och uttryck af den vanliga

schablonen i "lygi-sǫgur", men den innehåller tillika en mängd drag af obestridlig ursprunglighet, sägner, som säkerligen äro åtskilliga århundraden äldre än sagans nedskrifningstid. Vidare föreligger sagan i ett stort antal olika redaktioner, med hjälp af hvilka man kan följa dess utveckling ett långt stycke i tiden. Uppvisandet af denna sagans utvecklingsgång är just, så vidt jag förstår, den förnämsta förtjänsten i Hr Boers arbete. Han har därigenom lämnat ett värdefullt bidrag till den svåra frågan om sagornas genesis. — Äfven Odds "ævidrápa" har Boer underkastat en utförlig granskning; mot hans resultat, att drápan skulle uppkommit genom sammansättning och interpolation af "lausavísur" i sagan, har Heinzel (Anzeiger till Zeitschr. f. Deutsch. Alterth. XXXIV, 126—7) framställt några anmärkningar, som synas ganska berättigade.

Den litteraturhistoriska synpunkten har för utgifvaren haft en så öfvervägande betydelse, att han icke ägnat tillräcklig uppmärksamhet åt det rent språkliga. Att han meddelar samtliga sina texter i normaliserad ortografi, är, såsom vi skola se, åtminstone i ett afseende att beklaga, men blir dock ursäktligt, då han därigenom vill lätta läsningen i och för jämförandet af redaktionerna. Värre är det, att han, såsom nedan skall visas, icke alltid riktigt läst eller riktigt förstått handskrifterna — eller åtminstone den älsta och bästa af dem, den pergamentshandskrift, som han kallat S, d. v. s. n° 7, 4:to å Kongl. Bibl. i Stockholm. Det är endast i fråga om återgifvandet af denna handskrift, som jag granskat upplagan.

Stockholmsmembranen n° 7, 4:to har flera gånger blifvit beskrifven, senast uti inledningarna till de af mig utgifna Jómsvíkinga saga (Lund 1875) och Fornsögur Suđrlanda (Lund 1884); Hr B. tyckes ej ha tagit tillräcklig kännedom om det, som på nu anförda ställen säges om membranen, då han (sid. I) kan uttala den förmodan, att Konráđs saga — som står först i n° 7, 4:to — ursprungligen icke tillhör denna hds.

Hvad nu beträffar ifrågavarande handskrifts ljudbeteckning — eller snarare den skrifvares ljudbeteckning, af hvilkens hand membranens senare och större del (däri ock Ǫrvar-Odds saga) är ett verk — har det ofta och med rätta framhållits, att denna är synnerligen noggrann och lärorik. Jag kan därför icke undertrycka mitt beklagande af, att Hr B. ej velat meddela handskriftens ljudbeteckning oförändrad, i stället för att omsätta den i en uti många afseenden godtycklig, delvis t. o. m. vilseledande "normaliserad" ortografi. Det är nu *tredje* gången, Ǫrvar-Odds saga blifvit utgifven efter denna hds., men ännu saknar man ett för språkliga undersökningar brukbart aftryck.

Då utgifvaren ej aktade nödigt att i detalj studera handskriftens ljudbeteckning, blef detta tydligen en orsak till det nyss berörda ledsamma förhållandet, att han icke ens inom de gränser,

hans normalortografi utsätakar, kan gifva riktigt besked om, hvad som står eller icke står i handskriften. Till bevis på detta mitt påstående vill jag här anföra en lista på de misstag, jag anträffat i Hr B:s återgifvande af S:s text. Jag har nämligen med Hr B:s upplaga jämfört en afskrift af membranen, som jag för flera år sedan utskref, och sedermera hafva de ställen, där jag funnit afvikelser, af mig blifvit granskade i membranen själf, som jag för ändamålet fått låna från Stockholm till härvarande Universitetsbibliotek.

För att lätta jämförelsen med Hr B:s upplaga låter jag mina anmärkningar ordna sig i oafbruten följd efter upplagans sidotal, oaktadt anmärkningarna, som man snart finner, äro af olika slag och hälst måhända bort uppställas efter skilda kategorier.

3[4] *Lopthæna*; S skrifver här liksom vid 3[6] *loptæna*, vid 7[3] och 21[11] *loptę'na* (för öfrigt skrifves namnet förkortadt); S har således ingenstädes *-h-* i namnet, hvilket borde ha anmärkts, äfven om det af andra lika gamla eller äldre handskrifter (af andra sagor) skulle vara konstateradt, att namnet bör skrifvas med *-h-*.

5[5, 6] *fór hann til strandar með eyki sínum*; det sista ordet tecknas i S *f.* och bör tvifvelsutan återgifvas med *sína* (ack. pl.), då det ju ej är någon rimlighet för, att storbonden Ingjaldr kunde komma med *en* häst för att afhämta höfdingen Grímr, hans hustru och hans båda skeppsbesättningar "till så stort antal som Grímr själf ville". — För öfrigt torde det vara tämligen osannolikt, att *eykr* kan ha formen *eyki* i dat. sg.

5[9] *Var þeim nú ekit til bœjarins*; S har *heim* mellan *ekit* och *til*.

5[11] *Sótt élnaði*: Hr B:s mening, att verbet bör skrifvas med *é* (jfr Berichtigungen. 4[12]) har intet stöd i S.

7[3, 4] *ferr — — — með sinu fǫruneyti*; possessivet tecknas här (liksom vid 5[6] med blott *f.* i S och kan därför äfven läsas *sitt*, hvilket torde bättre öfverensstämma med språkbruket.

7[19, 20] *þeir váru á sundi eða skotbǫkkum*: Hr B. uppgifver i not, att S i stället för *eða* har *en*; detta är oriktigt, ty S har *e. i*, d. v. s. *eða í*, som säkert är den rätta läsarten.

11[14] *þá*: *þó* S.

15[2, 3] *þín, því at frétt-*; på motsvarande ställe i S är radens öfre del bortskuren; men de kvarstående nedre bokstafsdelarna kunna omöjligen tolkas på detta sätt.

21[2] *hann var*; äfven här är det öfre bortskuret; dock kvarstår så mycket, att jag med tämlig säkerhet kan se, att där står *ſ. g.*, d. v. s. *son Gríms* (icke ħ vʳ, d. v. s. hann var).

33[5, 6] *fara þeir nú ofan með ánni; var þar innan skin til annarrar handar*; den öfre delen är bortskuren, men att där icke stått *innan skin* tyckes mig dock vara tydligt af de återstående skriftdragen, hvilka däremot kunna betyda *mǫrkin*, d. v. s. *mǫrkin* ("skogen"), ett ord, som väl passar till 33[10]

det bör emellertid anmärkas, att *u* (i *maurkin*) har ett bistreck nedåt, så att det påminner om *f*.

33[7] *til* finnes ej i S och är icke häller behöfligt för sammanhanget.

37[14] *mun*; *muni* (konjunktiv) i S.

37[22] *fyrir því* bör enligt S vara *fyrir þat*.

37[23] *fœra*; i noten uppgifves, att S har *fara*, men där står riktigt *fǽra*.

39[16] *hverjum*; S har *hu'igū*, d. v. s. *hverigum*.

41[10] *fólk*; S har *folk̄*, d. v. s. *fólkit*.

43[9] *Í því bili*; i noten meddelas, att S i stället för *bili* skrifver *bil*; det borde ha tillagts, att skrifvaren har gjort ändring i det föregående ordet, men så, att man ej kan se, om det bör läsas *því* eller *þat*.

43[14, 15] är åter ett ställe, där S i radens öfre del bortskurits, och där jag tyder de kvarstående skriftdragen annorlunda än Hr Boer; i stället för *finna* — *landi* läser jag: *f^a nu t' mana sına. Ok lıtlu sıðaʀ sıa þ̄ at konan* . . . . . (5 à 6 otydliga bokstäfver, af hvilka ingen har något streck nedom raden) *afun̄dıt*, d. v. s. *fara nú til manna sinna. Ok litlu síðar sjá þeir at konan* . . . . . *á sundit*.

47[19] *jǫtunn*; S skrifver *Iaut.^*, hvilket utan tvifvel bör läsas *jǫtunninn* (jfr t. ex. 47[12]).

49[13] *ván*; S har *at ván*. De närmast följande orden äro enligt Hr B. alldeles bortskurna i S; i själfva verket finnas dock äfven här små rester af bokstäfvernas nedandelar, med tillhjälp af hvilka jag tror mig kunna se, att det första ordet varit *segıa* och de sista *leıngı ıbruttu. huat* (eller *hu'rt*?) *varð fleira* . . . (*t' tı*?); jag medger dock, att denna läsning är osäker, och särskildt finner jag ej rätt naturligt, att bindeordet *en* komme att saknas framför frågeordet.

51[22] *frœndr*; S har *þrę'n̄dr*, d. v. s. *þrœndr*, hvilket väl snarast är skrifi'el, men ju möjligen kan ha varit menadt af skrifvaren, som i så fall räknat Hrafnista till den närbelägna, berömda Trondalagen.

53[17] *annarrhvárr okkar*, 91[17] *hvárrtveggi okkar*, 111[1] *einnhverr yðar*; på alla dessa ställen skrifver S det senare ordet med -ʀ, hvilket tecken handskriften ganska konsekvent brukar inuti och i slutet af ord använda i betydelsen *rr* (att *yðaʀ* vid 157[3] står i st. f. *yðar* är ett enstaka skriffel); i adverbiala komparativer skrifver S visserligen -ʀ (= -*rr*), där den normaliserade ortografin vanligen har -*r*, men detta beror icke på någon förväxling af tecken, utan öfverensstämmer med allmän skrifsed (och troligen uttal) i början af 1300-talet. Det finnes därför intet skäl att på nyss anförda ställen afvika från den bekanta regeln om possessivs bruk i st. f. genitiv af personalpronomen (jfr Lunds Oldnord. Ordföjningslære sid. 189).

55[14] *lyptingu*; S har *lyptınga*, som troligen är skriffel för *lyptingina* (jfr 55[9, 11, 13]).

57[4] *veig*; i S *veyg*, ett skrifsätt, som ej bort lämnas oanmärkt, då S ingalunda (som yngre handskrifter) brukar förväxla *ei* och *ey*.

57[19, 20] notens uppgift, att S har *skaltu ýta* är ej alldeles riktig: där är visserligen först skrifvet *ſkallt*, men skrifvaren har, i det han tillade *nýta*, på sitt vanliga enkla sätt ändrat *lt* till *u*.

61[1] S har icke *"nesteit"*, utan där har först stått *neſıt*, som af skrifvaren själf ändrats till *neſ eitt*.

61[22] *Guđmundar*; det borde ha anmärkts, att S (felaktigt) har *Guđm̄dr*.

65[5] *úvitrastum*; S har *ouıt°ztū* d. v. s. *úvitrustum*.

67[16] *morgin*; i S: *morg.^*, hvilket bör uppfattas som förkortning för *morgininn* (jfr 67[10, 12] samt anmärkningen till 47[18] härofvan).

69[8, 9] *útiginn*; S:s skrifsätt *otigın̄* angifver den rätta formen *útiginn*.

71[8] *koma*; *komu* (d. v. s. *kómu*) S.

71[13] uppgiften, att S i st. f. *engir* skrifver *engum* är oriktig: där står *aūg* | *v*ᶦ, d. v. s. *aungvir* (för det äldre *ǫngvir*, sidoform till *engir*); utgifvaren har blifvit vilseledd däraf, att förkortningstecknet öfver *v* har en form, som något afviker från den vanliga; en närmare granskning af skriftdragen visar tydligt, hvad skrifvaren menat.

71[14] *ǫrvamal*; senare sammansättningsleden skrifves i S *mel* såväl här som vid 117[17], 119[3], 139[10] och 141[13]; vid 145[8] skrifves *mél*, vid 111[6] i bestämd form *melın̄*. Med kännedom om S:s beteckningssätt kan man ej betvifla, att den af skrifvaren åsyftade formen varit antingen *-mel* eller *-mél* (nominativ: *-melr* eller *-mélr* [eller *-méll?*]). Visserligen kunde utgifvaren i sin normaliserade text hafva rätt att i stället upptaga någondera af de former, som anföras i lexika, nämligen *-mal(r)* (jfr 9[12] *ǫrmal*, där S har *avrmal*) eller *-mæli(r)*; men han borde då ha öfverallt insatt en och samma form samt tillika anfört S:s afvikande skrifsätt. Nu nämner han intet om handskriftens form och brukar omväxlande *-mal* och *-mæli*.

71[21] *skóginum*; S har *ſkogın̄*, d. v. s. *skóginn*.

73[20] *ef ek ferr*; den alltför unga formen af 1 sg. pres. har intet stöd af S, som riktigt skrifver *f*ˢ, d. v. s. *fer*.

81[8] *Ei hræddr um þat*; handskriftens läsart *rę́đr* (= *ræđr*) hade icke bort ändras, ty fullkomligt samma uttryck i alldeles motsvarande användning förekommer äfven i Konráđs saga (se Fornsögur Suđrlanda 45[16]), ett förhållande, som anmärktes redan i inledningen till Jómsv. saga (Lund 1875), sid. V.

87[12] *Hann*; S har i stället *.I.*, som väl skulle betyda *jarl* (eller *jarlinn*) och svårligen kan vara riktigt, men i alla fall bort omtalas af utgifvaren.

91[9] *bitu*; uppgiften, att S skrifver *bituz*, är felaktig: läsarten är nämligen *bitu ok*, hvaraf det senare ordet är uttryckt genom det vanliga förkortningstecknet, som här — i radens slut — råkat komma väl nära *bitu*.

93[7, 8] *Nú herða þeir at í annat sinn, ok berjaz nú hvárr snarpara*; *hvárr*, som icke passar i sammanhanget, är icke i öfverensstämmelse med S, ty denna har *huar*, hvars *-r* icke kan beteckna *-rr* (*"-ʀ"*); jfr här ofvan anm. till 53[17]. Adverbet *hvar* har här den icke ovanliga funktionen att förstärka komparativen ("långt" el. "vida skarpare"); jfr Fritzners och Vigfussons lexika.

95[11] de sista läsliga bokstäfverna för det raderade stället äro, så vidt jag kan se, icke *hau*, som Hr B. uppgifver, utan *ū* (d. v. s. *um*) *h* . . .; Hr B. har sannolikt trott detta *ū* tillhöra en med yngre och rätt olikartad hand tillagd randanteckning; för öfrigt hade bort anmärkas, att af det raderade, särskildt mot slutet, åtskilligt ännu kan någorlunda skönjas.

115[5] *segir hann*; Hr B. anmärker i not, att *hann* saknas i S; detta är visserligen förhållandet, men i stället har S ett öfver raden tillsatt .*O*. (d. v. s. *Oddr*).

163[3] *Oddr drekkr af horni*; i S står icke *horni* utan *h.*, hvilket i öfverensstämmelse med 157[19, 20], 159[8, 24], 161[1, 12, 18] bör läsas *hornum*, såsom äfven Hr B. upplöser denna förkortning vid 164[12].

165[2] *lýþa*; S har *lıða*, hvilket Hr B. icke bort utan anmärkning ändra, då ju S icke eljest begagnar *i* i st. f. *y*.

167, str. 34[3] *enger*; Hr B. uppgifver i not, att S har *eimg*ˢ; i själfva verket står där *einıg*ˢ, d. v. s. *einigir*, hvadan intet skriffel föreligger.

169[5] *þau hǫfðu þó eigi* [not.: *ekki* add S.] *at hafz*; att Hr B. förstör meningen genom att borttaga handskriftens *ekki*, har redan blifvit uppmärksammadt af Heinzel i förut citerade recension.

171[16] *mér þykkiz víðast dauſligt*; S har verkligen *þykkiz* (*"þıckız"*), men denna form bör utan tvifvel rättas till *þykkir*.

173[5] *þess*; *þessa* S.

177[3] *hasla*; i S står (felaktigt) *halla*.

179[4] uppgiften i noten, att S skulle efter *sæi* tillägga *i*, är oriktig.

179[14, 15] *þau váru þá í miðri fylkingu. Oddr hann varð óðr við þetta*; i st. f. *Oddr* skrifves i S .*O*., hvilket naturligtvis bör läsas *Odds*, som ansluter sig till *fylkingu*, medan *Hann* börjar den nya meningen.

181[2] *grǫs*; i S står visserligen *graúſ* (anmärkningsvärdt är aksenttecknet), men en punkt under *u* angifver, att denna bokstaf skall utgå, hvarför läsarten blir *gras*.

185[9] *brotnaði*; härefter har S *inn*, en läsart, som kanske kan försvaras, och som i alla händelser bort anföras.

187^{3} *var orpinn haugr eptir hann;* efter *haugr* har S *mīk,* d. v. s. *mikill.*

191^{21} noten angifver icke alldeles korrekt S:s läsart; ordet *naū-dęla* står i radens slut, och det sista *a* är af skrifvaren själf rättadt från *ū*.

197^{5} S har riktigt *m̄*, d. v. s. *menn*, icke *m'*, som Hr B. påstår.

Af de här skärskådade ställena i Herr Boers text synes mig framgå, att vederbörlig uppmärksamhet ej blifvit ägnad åt konstaterande af handskriftens läsarter och deras rätta tydning. Detta är visserligen hvarken det första eller det mest eklatanta exemplet på, att en ung textutgifvare gått alltför lättvindigt tillväga med afseende på trohet mot handskriftsmaterialet. Men det ger mig dock anledning att till allmän pröfning framställa följande yrkanden.

Den, som vill efter en gammal handskrift utgifva en text, bör först rikta hela sin uppmärksamhet på studiet af dess palæografiska och ortografiska beskaffenhet, tills han med visshet eller största sannolikhet har afgjort, hvad som verkligen står i handskriften. Ej förr än han kommit så långt, bör han tänka på ändringsförsök eller normalisering. Men eftersom både de palæografiska och de ortografiska egenheterna säkrare iakttagas vid efterbildning än vid blott läsning, bör särskildt nybegynnaren icke sky mödan att förfärdiga en i möjligaste måtto trogen afskrift eller "afritning" af den gamla handskriften, eller åtminstone en ej alltför obetydlig del däraf[1]. — Svårare frågor (t. ex. om förkortningstecknens betydelse, bokstafstecknens ljudvärde o. s. v.) böra naturligtvis göras till föremål för en jämförande granskning, som i nödfall måste grundas på uttömmande statistik.

Bäst vore, om enhvar, som vill ägna sig åt textutgifvande, aflade sin lärospån genom diplomatiskt aftryckande af en handskrift — hälst så, att förkortningarna återgifvas med särskild (t. ex kursiv) stil. Att minst två korrektur därvid böra jämföras med själfva originalhandskriften, torde vara en oeftergiflig fordran.

Utom gagnet för utgifvaren själf skulle detta förfaringssätt medföra en betydelsefull vinst för det lingvistiskt-filologiska studiet i allmänhet, som nu lider af en känbar brist på noggranna handskriftsaftryck.

---

[1]) Af egen erfarenhet kan jag intyga, att en rent slafvisk "*afritning*" af handskriften, hvarvid man bemödar sig att föra pennan på just sådant sätt, som den gamle skrifvaren gjort, medför en välgörande känsla af att stå på säker grund, när det gäller att bedömma otydligare ställen.

Lund, oktober 1890.

Gustaf Cederschiöld.

Über die handschriften und redactionen der þiðreks saga.

Kaum eine andere altnordische saga war in den letzten decennien der gegenstand so vieler untersuchungen jeder art wie die þiðreks saga. Dieses hat bekanntlich seinen grund in ihrer ausserordentlichen wichtigkeit für die germanische sagenforschung. Nur wenige aus der heldensage bekannte persönlichkeiten gibt es, von denen die saga uns nichts zu berichten weiss; die meisten ereignisse teilt sie in einer von anderer überlieferung abweichenden gestalt mit, vieles aber würde ohne sie gar nicht zu uns gelangt sein. Die frage nach ihren quellen ist daher nicht ohne bedeutung und hat schon manchen forscher beschäftigt. Welche ist die ursache dieser abweichungen der þs. von süddeutschen gedichten? Weisen sie auf verschiedene quellen oder auf verderbniss hin? Während für letztere auffassung u. a. Döring (Z. f. D. Ph. III) und Treutler (Germ. XX) gestritten haben, hielten Raszmann, Edzardi, Storm, Grundtvig u. a. fest an der jetzt ziemlich allgemeinen überzeugung, die þs. gehe im ganzen zurück auf niederdeutsche quellen, von denen sie eine leidlich getreue widergabe sei; sie repräsentire desshalb ein ganz besonderes entwicklungsstadium der sagengeschichte, und müsse selbst für eine quelle ersten ranges gelten. Die untersuchungen sind fast ausschliesslich an die sogenannte Niflunga saga geknüpft; hier sind die letztgenannten gelehrten darüber einig,

dass in þs. Hünaland in Westfalen localisiert sei: die hauptstadt Susat sei Soest. Weniger als über sprache und localisation ist man zu übereinstimmenden meinungen gelangt über die art der quellen der þs. Gegen Storm, der nachzuweisen suchte, dass es epische gedichte nach der art des Nibelungenliedes gewesen, hat Grundtvig im 4ten band der Danmarks gamle Folkeviser behauptet, es seien kurze volkslieder, die selben, welche den teilweise noch erhaltenen Dänischen liedern zu grunde liegen. Für einen teil der þs. hat er die existenz solcher quellen zweifelsohne erwiesen (vgl. s. 623 ff.). Nicht von der frage nach den quellen zu trennen ist die nach den handschriften. Wer über die þs. geschrieben hat, hat auch, wie Klockhoff bemerkt, bei den handschriften eine stütze für seine theorie gesucht. Die handschriftenfrage schien in 1877 durch Storm's: Nye studier over þs.[1]) gelöst zu sein, bis Klockhoff's untersuchungen [2]) zeigten, dass man bis dahin von einer überaus falschen voraussetzung ausgegangen war, nl. die abhängigkeit der schwedischen übersetzung vom membran, der norwegischen von prof. Unger herausgegebenen handschrift. Klockhoff hat eine anzahl stellen gesammelt, wo die übersetzung gegen membr. zu den isländischen hss. AB stimmt, und daraus die folgerung gezogen, S (= die schwedische übersetzung) stamme nicht von membr. sondern von dessen unmittelbarer vorlage. Er weist auf die grossen folgen dieser entdeckung für die kritik der saga hin und entwirft einen neuen stammbaum der handschriften. Obgleich er viel scharfsinn auf die arbeit verwendet hat, kommt er dennoch zu resultaten, denen ich nicht ganz beistimmen kann. Ich werde im folgenden versuchen, meine abweichende auffassung der hss. darzustellen und zu begründen, anerkenne aber die anregung, die ich aus Klockhoff's schrift geschöpft. Voran gehe eine kurze übersicht über die

[1]) In Aarbøger for Nord. Oldkynd. og hist.

[2]) Studier öfver þs. in Upsala univ. årsskrift 1880.

hss., welche keinen anspruch auf vollständigkeit zu machen braucht, sondern nur über die hier zu behandelnden fragen orientiren soll. Wer mehr darüber zu wissen verlangt, kann Unger's ausgabe zur hand nehmen; wer dieselbe gar nicht kennt, wird auch diese abhandlung nicht lesen.

Die wichtigste hs. der þs., n:o 4 fol. in der kgl. bibliothek zu Stockholm (membr.) ist in Norwegen von fünf verschiedenen händen geschrieben. Als redacteure sind der zweite und dritte schreiber anerkannt. N:o 2 schrieb mit hülfe von n:o 1 c. 1—151, 170, 171 (welche capita in seiner arbeit c. 152, 153 sind), 189—195 und ein bruchstück von 196 (bei ihm = 154—161). Von c. 196 an haben n:o 3 und seine mitarbeiter 4 und 5 geschrieben. N:o 3 hat aus der arbeit seines vorgängers c. 152, 153 ausradirt und statt dessen c. 152—188 eingeschaltet, dabei aber als c. 170, 171 aufgenommen, was bei n:o 2 c. 152, 153 war; seine tätigkeit ist also in der weise aufzufassen, dass er c. 152—169 und 172—188 hinzufügte. Auch sonst unterscheidet sich membr.[3] von membr.[2] [1]): nach c. 240 ist eine abweichende redaction von c. 21—56 (Vilkina saga) aufgenommen, c. 292 enthält eine von c. 144 abweichende nachricht über Osantrix' tod. Einige blätter der hs. sind verloren; die grösste lücke findet sich am anfang der saga (c. 1—20). In nahem verhältniss zu membr. steht die schon genannte schwedische übersetzung (S) [2]). Obgleich kürzend, stimmt S im ganzen ziemlich genau zu membr., alzo bis c. 152 und c. 189—196 zu membr.[2], von da an zu membr.[3] Wo aber membr. doppelte redaction aufweist, findet sich in S nur die erstere.

---

[1]) Es ist für diese untersuchung von keinem gewichte, wie n:o 1 und 2, oder 3, 4 und 5 ihre arbeit unter einander geteilt haben; ich nenne deshalb den von n:o 1, 2 geschriebenen teil der hs. membr.[2], das übrige membr.[3]

[2]) Die schwedische übersetzung ist in zwei hss. überliefert, deren gegenseitiges verhältniss hier ausser betracht bleibt. Mit S wird der von Hyltén-Cavallius herausgegebene text (Stockholm 1850—1854) angedeutet. Die übrigen hss. werden nach Unger's ausgabe (Christiania 1853) citirt.

Eine ausnahme bildet die doppelte nachricht über Osantrix' tod, welche in S (c. 141, 247) stehen geblieben ist; die überlieferung war hier so verschieden, dass der übersetzer die wiederholung übersehen hat. Es wird allgemein anerkannt, dass S auf eine quelle hinweist, welche membr., wie die hs. als ganzes vorliegt, ziemlich ähnlich war. Ausser den genannten hss. gibt es noch zwei papierhss. der þs., A und B, welche auf eine gemeinsame vorlage zurückgehen; sie repräsentiren eine isländische bearbeitung der saga. Treutler [1]) erklärte diese für abhängig von membr., Storm [2]) aber hat überzeugend dargelegt, dass sie eine selbständige redaction ist. Das gegenseitige verhältniss von A und B hat Klockhoff in seiner oben citirten schrift eingehend besprochen; ich schliesse mich hier seinen resultaten an, ebenso was die aus þs. in Vǫlsunga s. und Magus saga aufgenommenen stücke betrifft. Die vorlage dieser sämmtlichen hss., von denen hier nur AB in betracht kommen, nennt er I (= Austfjarđabók?).

Die redaction I unterscheidet sich von membr. hauptsächlich durch die folgenden eigentümlichkeiten:

1:o die saga ist auf isländisch bearbeitet und hat dabei manche änderung in sprache und stil erlitten; vieles ist gekürzt oder ausarbeitet, je nachdem es dem redacteur mehr oder weniger wichtig vorkam. Doch gehen solche änderungen im ganzen nicht über das mass dessen, was man oft in späteren isländischen hss. findet, hinaus.

2:o die Velents saga (= c. 57—79) wird in abweichender redaction und an anderer stelle als in membr. mitgeteilt. Zusammen mit den an sie schliessenden erzählungen von Viđga's jugenderlebnissen (c. 80—95) und þiđreks kämpfen mit Ekka und Fasold (c. 96—107) hat Velents saga unmittelbar hinter þiđreks jugendgeschichte platz gefunden; dadurch kam

---

[1]) In seinem aufsatze: Zur Thiđrekssaga, Germania XX, 151—189.

[2]) a. a. o. s. 299 ff.

3:o Vilkina saga (c. 21—56) zu stehen hinter Þiðreks kampf mit Fasold, also nach c. 107. Die Vilk. s. findet sich hier in der redaction, welche membr.³ nach c. 240 mitteilt, und welche auch in der vorlage von I an jener stelle gestanden hat, was Klockhoff mit recht daraus schliesst, dass die episode von Walter und Hildegonde (c. 241—244), welche in membr.³ unmittelbar auf Vilk. s. folgt, in I mit ihr nach dem anfang der saga versetzt ist, also dahin, wo im membr.² die erste redaction der Vilkina s. steht [1]). Aus diesem umstand, sowie aus dem was das ende von c. 56, der anfang von c. 241 und der prolog über die ursprüngliche stellung der Vilk. s. berichten, zieht er weiter den nicht zu widersprechenden schluss, dass AB auf eine quelle hinweisen, welche beide redactionen der Vilk. s. enthielt; die erste an richtiger stelle da, wo membr.², die zweite da, wo membr.³ sie mitteilt. Die folgerung, dass die erste redaction die ursprünglichere sein muss, liegt nahe; ich komme darauf zurück. Spuren doppelter redaction in I werden gleichfalls nachgewiesen bei Hǫgni's geburt und bei Osantrix' tode. Im ganzen geht also I wie S auf eine vorlage, welche alle wichtige eigentümlichkeiten so von membr.² als von membr.³ aufweist, zurück.

Betrachten wir nach dieser auseinandersetzung die handschriftenfrage etwas näher, so ergibt sich für c. 1—151, 189—196 [2]) ein verhältniss, das in hohem grade dem widerspricht, was man, in den letzten jahren, von membr.² zu glauben geneigt war; es erhellt nl.

dass S von einer vorlage stammt, welche ziemlich genau zu membr.² stimmt, so weit die hs. überliefert ist,

[1]) Diese umstellung scheint von der umstellung der Velents saga ganz unabhängig zu sein und lässt sich nur durch die oben mitgeteilte vermutung Klockhoff's erklären. Obgleich man keinen grund auffinden kann, weshalb die Velents s. umgestellt worden ist, ist doch ein gewisser zusammenhang zwischen der umstellung und der überarbeitung wahrscheinlich.

[2]) Zu c. 170, 171 vgl. unten die erste anmerkung zu s. 226.

dass die redaction I von einer vorlage stammt, welche ziemlich genau zu membr.² stimmt, so weit die hs. überliefert ist,

dass also die gestalt der saga, die in membr.² vorliegt, älter ist als die unmittelbare vorlage dieser handschrift. Man hat somit kein recht, sie ohne weiteres für eine zweite ausgabe zu erklären.

Es erhebt sich die frage, wie die vorlage von membr.³ in diesem teile der þs. ausgesehen hat. Zweierlei ist möglich: entweder stammen membr.² und membr.³ von derselben oder von verschiedenen vorlagen. Im ersten fall ist membr.², wie S und AB ausweisen, eine ziemlich genaue abschrift der hs., welche auch membr.³ zu grunde liegt; wenn aber die vorlagen verschieden sind, muss man durchaus zu einer gruppirung der hss. kommen, bei der membr.³ mit AB gegenüber membr.² eine gruppe bildet. Nachdem nun die hss. AB auf eine vorlage weisen, welche zu membr.² stimmt, ist eine solche auch für membr.³ sicher gestellt [1]).

Die oben berührte frage nach der identität der vorlagen von membr.² und membr.³ ist nicht ohne gewicht. Wir dürfen sie nicht als von vorn herein gelöst betrachten. Denn man weiss im voraus nicht bestimmt, dass die vorlage von membr.² nicht die selben zusätze enthielt, welche für membr.³ bezeichnend sind; die einzige controlirbare stelle ist c. 152 188, und an und für sich wäre es gar nicht undenkbar, dass der schreiber von membr.² die in frage stehenden capita

[1]) Für die richtigkeit dieser gruppirung gibt es viele beweise; hier weise ich nur auf den umstand, dass in AB wie in membr.³ die Vilkina saga unmittelbar vor der geschichte von Walter und Hildegonde steht: ein bedeutender gemeinschaftlicher fehler. Wenn man hierauf nur geringen werth legen will, weil es nicht sicher ist, dass nicht auch die vorlage von membr.² diesen fehler enthielt (also beide redactionen), so führt doch die nahe verwandtschaft zwischen S und membr.², welche ich unten nachweisen werde, zu den selben resultaten. Denn diese hat zur folge, dass man aus der übereinstimmung welche S und membr.² bis c. 152 aufweisen, auf eine ähnliche vorlage für membr.² schliessen kann.

aus irgend einem grunde fortgelassen hätte. Dann wären alle überlieferten hss. ungleiche reste einer umarbeitung, von der membr. als ganzes ein ziemlich getreues bild darböte. Aber es existirt noch eine andere möglichkeit, nl. die, dass membr.[2] an der umarbeitung keinen teil hat und namentlich an der einzigen stelle, wo man die hs. mit membr.[3] vergleichen kann, eine ursprünglichere ausgabe der Þs. repräsentirt. Storm weist in seiner schon mehr citirten schrift diese möglichkeit streng zurück, seine gründe aber können nicht mehr gelten, seitdem ein neues licht über die handschriften aufgegangen ist. Er stellt die beiden überlieferungen der Vilk. s. neben einander, bemerkt, dass die zweite mehr züge als die erste mit dem deutschen gedichte "König Rother" gemein hat, und zieht den schluss: membr.[2], welches die erste überlieferung bietet, ist eine umarbeitung, membr.[3] dagegen steht der ursprünglichen Þs. am nächsten. Dieser schluss ist darum unrichtig, weil die überlieferung von membr.[2] auch in der vorlage von membr.[3] enthalten war. Man könnte mit gleichem rechte behaupten, membr.[2], welche hs. nur eine überlieferung der Vilk. s. kennt, sei aus dem grunde membr.[3] vorzuziehen, weil diese hs. von einer vorlage stammt, welche zwei verschiedene überlieferungen kannte. Die folgerung wäre dennoch an dieser stelle voreilig, denn dass die vorlage von membr.[2] nur eine überlieferung der Vilk. s. enthielt, muss noch erwiesen werden. Man kann aus dem verhältniss oder dem anscheinlichen verhältniss der beiden Vilkina saga's und überhaupt der erzählungen, welche in Þs. in doppelter redaction vorkommen, gar keine schlüsse ziehen, was das verhältniss der handschriften betrifft. Membr.[2] und membr.[3] können nur da mit einander verglichen werden, wo beide vorliegen, also zwischen c. 151 und 189. Das ergebniss solcher vergleichung kann auch für die übrigen teile der saga massgebend werden.

Es fragt sich demnach, ob es wahrscheinlich ist, dass der schreiber von membr.[2] willkührlich die capita ausgelassen, oder ob man vielmehr annehmen muss, dass der von membr.[3] nach einer abweichenden vorlage geändert hat [1]). Nur der inhalt der fraglichen capita kann hier entscheiden. Es kommen bei der betrachtung dieses inhaltes viele gründe für die ursprünglichkeit von membr.[2], welche seit Storm's untersuchungen für die scheinbar sicheren resultate der von ihm angestellten vergleichung der beiden Vilkina saga's weichen musste, wieder zur geltung. Dass c. 152—188, in der gestalt und ordnung, wie sie vorliegen, nicht die arbeit des verfassers sein können, leuchtet ein. C. 169 und 170, welche einander ganz und gar widersprechen, können nur von einem gedankenlosen umarbeiter unmittelbar neben einander gestellt sein. In beiden capiteln ist echtes mit falschem vermischt (Aldrian, auch Gunnars vater 169, Oda, aber Irungr 170); man muss aber auf solches nicht zu viel gewicht legen, denn wir haben hier wieder mit einem fall von doppelter redaction zu tun, der vielleicht wie die Vilkina saga zu beurteilen ist. Mehr hat es zu bedeuten, dass membr.[2] hier nachweislich nur eine der beiden nachrichten kennt, und zwar die, welche am besten an dieser stelle passt. In c. 170 werden Gunnarr und seine brüder in zusammenhang mit dem feste, das þiđrekr bereitet, eingeführt, c. 169 hingegen steht ganz ausserhalb der erzählung und fängt auf eine weise an, als ob es einen ganz neuen abschnitt der saga öffne, was doch nicht der fall ist. Es geht schwerlich an, dieses verhältniss einem trachten nach kürze und einheit in membr.[2] zuzuschreiben, seitdem es sich ergeben hat, dass sonst keine spur von solchem trachten in der hs. zu finden ist, welche vielmehr eine so getreue wi-

[1]) Dass der schreiber n:o 3 nicht willkürlich geändert hat, geht aus der übereinstimmung mit S und AB, welche c. 152—189 zum grössten teil enthalten, hervor.

dergabe ihrer vorlage ist, dass es lange gedauert hat, ehe jemand bemerkt hat, dass S nicht von ihr stammt. Zu solchem versehen kann keine handschrift anleitung geben, welche vielen selbständigen änderungen ausgesetzt gewesen ist. Mit viel grösserem rechte dürfen wir aus dem fehlen von c. 169 in membr.[2] darauf schliessen, dass das capitel auch in der vorlage der hs. fehlte, und nicht nur c. 169, sondern alle abschnitte, welche sich im selben fall befinden, alle die in membr. eingeschalteten capita, alle zweite redactionen, d. h. die zweite redaction der Vilkina saga, die zweite redaction von Osantrix' tod.

Diese auffassung der handschriften wird durch eine nähere beobachtung von c. 152—168 und 172—188 bestätigt. Ersterer abschnitt zerstört ohne jeden zweifel den zusammenhang. Welche vorstellung man sich auch von der composition der þs. gebildet haben mag, soviel ist jedenfalls deutlich, dass þiðreks zug nach Bertangaland eine abteilung der saga schliesst. Was vorhergeht, sind berichte über þiðreks erlebnisse im jugendlichen alter, ehe er jene reise unternimmt. Ausnahmen, d. h. erzählungen, in denen þiðrekr keine rolle spielt, sind nur scheinbar: die Vilk. s. (c. 21—56) erzählt die anleitung zu þiðreks krieg gegen Osantrix (c. 132 ff.[1]); Velents saga ist eine einleitung zu Viðga's zug nach Bern. Diese einheit der composition wird hier nicht in die saga hineinphantasirt; sie ist deutlich wahrnehmbar für jederman, der sie liest, ohne sein urteil im voraus fertig zu haben; dass sie beabsichtigt ist, wird auch von Storm anerkannt, nur dass er für absicht des schreibers n:o 2 erklärt, was wir nach dem vorhergehenden als absicht des verfassers betrachten müssen. Diese absicht ist noch weiter im einzelnen zu folgen. Zuerst vernehmen wir etwas über þiðreks herkunft und verwandte,

[1]) Auch hieraus kann man schliessen, dass die Vilk. s. hinter c. 240 nicht am rechten platze steht; sie muss ursprünglich wenigstens vor c. 182 gestanden haben.

dann über seine jugend, wie er allmählig zum helden aufwächst. In jeder neuen episode, ausser Vilk. s., welche in anderem verhältniss zu Þiđrek steht, tritt ein neuer held auf, der bald Þiđreks mann wird, bis die trefflichsten kämpen an seinem hofe gesammelt sind: Hildebrand, Heimir, Viđga, Hornbogi, Fasold, Sintram, Dettleif, Amlungr, Vildifer und Herbrandr. Nun sollen die streiter erprobt werden; die meisten finden in den kriegen gegen Osantrix und Rímsteinn gelegenheit, ihre tüchtigkeit zu zeigen. Nach beendigung des krieges bereitet der könig ein grosses fest, denn er meint, jetzt komme kein anderer fürst ihm gleich. Als er indessen von den berühmten königen in Niflungaland hört, wünscht er auch diese als seine gäste zu begrüssen; an dem feste, wozu er sie eingeladen, verführt ihn der übermuth zu den prahlenden worten, die seinen zug nach Bertangaland zur folge haben. Bisher ist in der saga niemand genannt, der zu þidrek nicht vor c. 171 in irgend ein verhältniss tritt; den mittelpunkt der erzählung bilden die helden, darauf deutet auch c. 171, wo der verfasser so zu sagen alles vorhergehende mit einem blicke übersieht, indem er die namen der kämpfer, welche jetzt an þidreks tafel sitzen, herzählt. In diesem zusammenhang kann die jugendgeschichte eines helden, der nicht nur nicht þidreks mann ist, aber auch bald auf fremder seite wider ihn streiten wird, nur als ein zusatz betrachtet werden; sie widerspricht jeder logischen gedankenfolge. Die schicksale von könig Isungs helden werden in þs. nicht erzählt, hätte der verfasser sie mitteilen wollen, so hätte er dieses getan, ehe er von þidreks helden erzählte, oder nachdem er damit fertig war, jedenfalls nicht, als er eben im begriff war, die letzten von diesen einzuführen. Einem interpolator aber kann man leicht zutrauen, dass er das, was ihm von Sigurđs jugend bekannt war, berichten wollte, ehe der held als erwachsener man an Isungs hofe auftrat, und, ohne verständniss für die composition der saga,

wie er war, diese nachrichten vor der ersten erzählung, einschob in der Gunnarr und Hǫgni, zu denen Sigurðr später in ein so nahes verhältniss trat, genannt werden. Augenscheinlich dient die episode, um zu erklären, wie Sigurðr nach Artus' hofe kam; die verbindung aber ist ziemlich locker, und die nachricht, dass der held, nachdem er sich bei Brynhild ein pferd geholt, nach Bertangaland reitet, wird wol keine andere quelle haben als die phantasie des interpolators. Diese beiden berichte, der besuch bei Brynhild und bei Isung, entstammen ganz verschiedenen vorstellungskreisen; ihre verbindung ist machwerk.

Betrachten wir jetzt c. 172—188. Nach Grundtvig's ausführungen (D. G. F. IV 623—676) muss derjenige, welcher behaupten will, dass dieser abschnitt nicht interpolirt ist, sehr gute gründe für seine meinung herbeibringen. C. 171—205 der saga gehen direct auf die selbe quelle zurück wie das dänische lied: Kong Diderik og hans kæmper (D. G. F I, 63 ff.); ein hauptstück nach dem anderen hat Grundtvig verglichen und an vielen stellen wörtliche übereinstimmung nachgewiesen. Aber keine zeile findet sich in dem liede, welche nur im geringsten auf c. 172—188 weist. Das einzige, was man bisher gegen das ergebniss von Grundtvig's untersuchungen einwenden konnte, war eben die theorie, dass membr.[3] die beste überlieferung der þs. enthalte. Seitdem die hss. selbst Grundtvig's auffassung der c. 172—188 bestätigen, muss diese wol für erwiesen gelten. Ein äusserliches kennzeichen der interpolation ist noch die wiederholung der phrase: þessir sitja nú allir á einn pall in c. 189 (vgl. c. 171). Solche wiederholungen sind oft bezeichnend; sie haben in vielen sǫgur die selbe bedeutung [1]).

[1]) Es war wol der selbe interpolator, der Sigurðs jugendgeschichte und die heldenbeschreibung, in der auch Sigurð beschrieben wird, aufnam. Über letzteren umstand haben verschiedene gelehrten sich gewundert und desshalb c. 185 zusammen mit c. 186—188 für einen zusatz angesehen. Diese annahme wäre nur notwendig, wenn die episode im übrigen echt wäre; weil

Aus diesen erörterungen geht als wahrscheinlich hervor, dass membr.[2] eine redaction der þs. repräsentirt, welche in mancher hinsicht die ursprüngliche ist, während den anderen hss. eine ausgebreitete umarbeitung zu grunde liegt. Man könnte an die richtigkeit dieser vermutung nur noch zweifeln, wenn es gelünge zu beweisen, dass eine hs. der gruppe membr.[3]SAB in näherem verhältniss zu membr.[2] stünde. Solches wird sich aber schwerlich erweisen lassen. Zwar ist eine solche meinung was S betrifft allgemein verbreitet, jedoch sie wurzelt in der als unrichtig anerkannten voraussetzung, dass S von membr. stamme. Später hat man geglaubt, S und membr. (= membr.[2] und [3]) gehen auf eine gemeinsame vorlage zurück; wenn aber, wie es der fall zu sein scheint, die vorlage von membr.[2] und [3] nicht die selbe war, können beide hss. nicht zu S in dem selben verhältniss stehen. Eine neue untersuchung dieses verhältnisses ist daher unumgänglich. Es ist schon darauf hingewiesen, dass wir nicht im stande sind, membr.[2] und [3] unter einander an anderer als der oben besprochenen stelle (c. 152—188) zu vergleichen; man kann nur beide hss. nach einander neben den entsprechenden partien in AB und S stellen. Es stellt sich heraus, dass das vergleichbare material für membr.[2] nicht sehr gross ist: c. 80—151 und 189—196; ausgenommen sind noch die teile, welche in membr.[2] verloren sind. C. 1—79 entziehen sich der vergleichung, denn c. 1—20 fehlen in membr., c. 21—56 enthalten die Vilkina saga, welche AB nur in der zweiten bearbeitung bieten, sodass hier nur membr.[3] zur vergleichung mit AB herangezogen werden kann; auch c. 57—79 (Velents saga) sind in AB in abweichender redaction überliefert. Das verhältniss ist hier also ein ähnli-

sie aber als ganzes interpolirt ist, in diesen zusammenhang also nicht hineingehört, macht c. 185 uns weiter keine schwierigkeit; eben so wenig c. 186. Über c. 187 sind verschiedene ansichten möglich. Zu c. 188 vgl. unten zweite anmerkung zu s. 226.

ches wie bei der Vilk. s., nur dass die handschriften sich noch ungünstiger verhalten der zweiten Velents s. als der zweiten Vilkina s. gegenüber, denn jene findet sich nicht einmal in membr.[3] Wie dem aber sei, unter keinen umständen darf man aus der verschiedenen redaction der Velents saga auf ein ähnliches oder unähnliches verhältniss der hss. schliessen; die beiden fragen müssen streng gesondert behandelt werden (vgl. was s. 211 über die Vilk. s. gesagt).

Eine sorgfältige vergleichung der c. 80—151, 189—196 hat mich überzeugt, dass gar kein grund zu einer gruppirung membr.[2]S > AB vorhanden ist. Beim ersten flüchtigen blick in die verschiedenen texte sieht man, dass S, wo die übersetzung nicht kürzt, in der regel zu membr.[2] stimmt, obgleich ein entgegengesetztes verhältniss keine seltenheit ist. Nur sehr wenige jener stellen lassen jedoch den gedanken an einen gemeinsamen fehler aufkommen, obgleich in membr.[2] immerhin eine nicht unbeträchtliche anzahl fehler nachgewiesen werden kann; gewöhnlich haben membr.[2]S entweder zweifelsohne die richtige lesart, oder, was noch häufiger vorkommt, die eine wie die andere lesart hat guten sinn. Die wenigen verdächtigen stellen in membr.[2]S sind die folgenden:

Membr. c. 83, S c. 80. Die stelle ist von Unger besprochen (Fortale s. VIII). Viðga wird beim baden von Hildebrand, Heimir und Hornbogi überfallen. Auf ihre frage nach seinem namen antwortet er, er wolle sich zuerst kleiden. Als er zurückkommt, sagt er: þér þrír góðir riddarar, guð hjálpi yðr. ek munda síno namni nemna hvern yðarn, ef ec kynna heiti yðor. AB fügen hinzu: Nú mego þér vel spyrja, hvat yðr líkar af mér eða mínom ferðom, þvíat ec skal yðr satt segja þat sem þér spyrið. Darauf fragt Hildebrand zum zweiten male nach seinem namen. Der herausgeber hat den satz in den text aufgenommen, aber, wie ich glaube, ohne genügenden grund. Es wird nichts darin mitgeteilt, was wir nicht ohne-

hin erfahren; wahrscheinlich ist er ein zusatz [1]). Und wenn der satz auch unentbehrlich wäre, so könnte man aus seinem fehlen in S noch keinen schluss ziehen, weil S unaufhörlich kürzt. Alle minusstellen in membr.²S, sowie in SAB bleiben desshalb, so weit sie nicht sehr auffallend sind, im folgenden ausser betracht.

Membr. c. 117, S c. 119. Diese beide hss. nennen den Burgwald zwischen Dänemark und Sachsen *Borgarskógr*, A hat *Borgarvalld*, B *Borgvald*. Diese lesart scheint der deutschen überlieferung näher zu stehen, was freilich noch nicht beweist, dass der sagaschreiber so geschrieben hat. C. 304 (S c. 258) heisst der selbe wald in allen hss. Borgarskógr. Allerdings ist es möglich, dass c. 117 in der saga *-vald* gestanden hat; wenn dem so ist, muss man annehmen, was auch sonst gar nicht unwahrscheinlich, dass zwei Scandinavier unabhängig von einander das fremde *wald* in das heimische *skógr* geändert haben.

Membr. c. 129, S c. 129. Dettleif wird gegen Walter einen wettkampf im speerwerfen bestehen. Es wird zu dem zweck eine schwere eisenstange hervorgeholt, von der membr.²S erzählen, sie sei Attila's eigentum. In AB fehlt letztere mitteilung. Sonst wird Attila in dieser episode, deren schauplatz Erminreks hof ist, nicht genannt, aber die erklärung, welche membr.² gibt, genügt: Attila konungr, er Erminrikr kronongr hafði þingat boðit til sinnar veizlu, firir því at þar var góð vinátta milli þeirra. Es ist gerade so glaublich, dass der bearbeiter der redaction I, als er Attila sonst in der nähe nicht genannt sah, nicht hat glauben wollen, dass er beim feste gegenwärtig gewesen, und desshalb die nachricht fortgelassen hat, als dass dieselbe ohne den geringesten grund von einem abschreiber ersonnen sei.

---

[1]) Schon Treutler, a. a. o. s. 161—162, hat in anderem zusammenhang auf die entbehrlichkeit dieses satzes gewiesen.

Die einzige stelle, welche wirklich gegen membr.²S zeugen würde, wenn nicht auch AB von einander verschieden wären, ist

Membr. c. 80, S c. 76. Auch diese hat schon Unger (Fortale s. VII—VIII) besprochen. Wo B hat:

stinnt spjót, scarpt sverð
membr. stinnt spiot. scapt sverð
und S starkt spiwtskafft. got swerd,

liegt die erklärung nahe, dass *scapt* ein fehler für *scarpt* ist. Die eine stelle genügt aber nicht zu weitreichenden schlüssen, um so weniger, wenn man in betracht zieht, dass A statt *scarpt snarpt* hat. *scarpt* steht also nicht einmal für I fest. Wahrscheinlich hat in der ursprünglichen saga, oder wenigstens in einer hs., die allen überlieferten hss. zu grunde liegt, *scapt* gestanden, wie in membr. Diese lesart unterlag verschiedenen besserungsversuchen, von denen der in B als der am besten gelungene bezeichnet werden muss.

Während nur diese stellen in membr.²S, welche hss. doch fast durchweg zu einander stimmen, eine kurze erläuterung bedürfen, sind von den wenigen stellen, wo SAB gegenüber membr.² stehen, eine verhältnissmässig grosse anzahl verdächtig, einige aber geradezu für ein nahes verhältniss jener hss. entscheidend. Ich nenne die folgenden:

Membr. c. 91, S c. 92. Vor Viðga's kampf mit þiðrek bringt Hildebrand jenem eine schale wein. Viðga mælir at hann skal fœra þiðric, oc bið hann fyrri drekka til mín. Hildibrandr fœrir þiðrik skálena, en hann er svá reiðr, at hann vill vist eigi viðr taka. Statt *viðr taka* steht in AB *drekka til hans;* S hat: *han wilde ekke drikka.* þiðrekr ist so böse, dass er eben so wenig mit Hildebrand als mit Viðga zu schaffen haben will; dieses ist im vorhergehenden erzählt; die mitteilung, dass er nicht einmal die hand nach der schale ausstrecken will, hat demnach wol einen besseren sinn, als die überflüssige nachricht, þið-

rekr wolle nicht trinken, zumal wenn man darauf achtet, dass er schon einen augenblick zuvor getrunken hatte.

Membr. c. 97, S c. 97. Ekka sagt zu Þiðrek: þín rǫdd væri vænni til, at þú værir Þiðrikr sjálfr, sunr Þetmars konongs. Statt *vænni til* haben AB *til þess líkari*, S *likare*. Der letztere ausdruck ist mehr üblich und konnte daher leichter an die stelle des ersteren treten, als dass er durch ihn ersetzt würde.

Membr. c. 99—100, S c. 99—100. Es ist hier die rede von neun princessinnen. In membr. heissen sie *dróttningar* (einmal am ende der erzählung d. pl. *juncfrum*). Der schreiber der vorlage von SAB hat diese benennung nicht verstanden und schrieb an ihrer stelle *konungs dætr*. Als er aber sah, dass die damen viermal hinter einander mit dem selben namen genannt wurden, hat er gemeint, solches werde wol seinen grund haben, und sich darein gegeben. Sie heisen also von da an bei ihm *dróttningar;* so blieb das verhältniss in A. Anders der schreiber von B; er ist auf dem in seiner vorlage eingeschlagenen wege fortgeschritten und nennt sie auch das zweite mal *konungs dætra;* das dritte mal, wo sie zusammen mit ihrer mutter genannt werden, heisst es *IX konungs dætrum ok dróttningu;* zuletzt aber wird auch ihm das beispiel der vorlage zu stark und das vierte mal heissen sie *dróttningar* wie in A. In S ist *konunga døtter* durchgeführt. Es lässt sich kein grund auffinden, wesshalb in membr. *dróttningar* an die stelle der *konungs dætr* sollte getreten sein; das entgegengesetzte ist leicht zu erklären; *dróttningar* wurde, wie schon gesagt, in der seltenen bedeutung, die das wort hier hat, nicht verstanden; am deutlichsten wird dieses bei B, welche hs. das dritte mal, wo auch von der mutter die rede ist, hinzufügt: *ok dróttningu.*

Membr. c. 104, S c. 105. Der wald *Rimslo* heisst hier in A *Runtsin*, in S *renslo*. B nennt den namen nicht. Wenn Holthausen's erklärung des ortes (P. B. B. IX, 489), gegen

welche sich bisher kein zweifel erhoben hat, richtig ist, haben SA in dem namen einen gemeinsamen fehler.

Membr. c. 116, S c. 117. Nach Þetleifs und Biturolfs kampf mit den räubern, denen Heimir sich angeschlossen, läuft dieser fort, was er kann. Es folgt in membr. die hübsche erzählung: Svá er sagt, at mylna var í ánni, ok gekk mylnan. En Heimi heyrðiz svá til, sem mylnuhjólen léti svá: "slag, slag" ok "drep, drep". Svá þótti Heimi, sem eftir hanom fœri hinn gamli Biturulfr ok mælti við sun sinn Þetleif: "hǫgg, hǫgg ok drep". Diese anekdote scheint ursprünglich, fehlt aber in SAB. Zu grosses gewicht kann man freilich darauf nicht legen, weil eine gemeinsame minusstelle auch anders erklärt werden kann.

Membr. c. 118, S c. 119. Der elefant heisst hier in membr. *alpanndir*, in SAB *fíll*. Ersteres wort stammt aus der niederdeutschen quelle der saga und steht also dem originale näher [1]).

Membr. c. 137, S c. 135. Membr. erzählt: nú fara Vilkinamenn ósigr; statt *fara* > *fá* SAB; etwas weiter steht in membr.: Osantrix konongr lætr koma Viðga í dyflizu; statt *koma* > *kasta* SAB. Beidesmal hat membr. eine mehr klassische, also ursprünglichere lesart.

Membr. c. 195, S c. 181. Der riese Edgeirr wirft im kampfe mit Viðga eine eiserne stange nach seinem gegner, ok flýgr atgeirrinn ifir hann ok svá í jǫrðina at ekki stóð upp af. AB fügen die abgeschmachte bemerkung hinzu: ok misti risinn Viðga í þessu sinni. Auch in S steht

[1]) Diese stelle ist nicht dem oben besprochenen *Borgarskógr* > *Borgarvald* gleichzustellen. Ein allgemein bekanntes wort wie *wald* konnte leicht in einem eigennamen an die stelle des *skógr* treten; vielleicht war dem besserer der Burgwald auch sonst unter diesem namen bekannt. Ohne deutsche quelle wird aber ein norwegischer schreiber nicht *alpanndir* statt *fíll* geschrieben haben; an der richtigkeit der lesart in membr. kann man also nicht zweifeln.

dieser zusatz: oc rakade hanum ekke; hier aber ist die ursprüngliche lesart ganz verloren gegangen. Dass die worte in membr. unentbehrlich sind, beweist c. 199, wo nach dem in ihnen enthaltenen berichte verwiesen wird: nú ríða þeir allir samt oc sjá, hversu langt stǫngin hefir gengit í jǫrðena er risinn hafðe lostit, oc svá staðenn, hvar atgeirrenn hafði gengit í jǫrðena, oc var allr sǫkkinn. Ein derartiger zusatz in AB, der gleichfalls in S das ursprüngliche ganz und gar verdrängt hat, findet sich in c. 195 zwei zeilen zurück: ok mun nu risinn hafa drepit hann.

Freilich ist bei einigen dieser stellen auch eine andere erklärung möglich, aber nicht bei allen; man beachte vor allem das über c. 91, 99, 118, 195 gesagte. Entscheidend ist die schon hervorgehobene tatsache, dass von den vielen stellen, welche S mit membr.[2] gemeinsam hat, eine geringere zahl der verderbniss verdächtig ist als von den wenigen, wo S gegenüber membr.[2] zu AB stimmt. Dass in SAB nicht mehr fehler mit bestimmtheit nachgewiesen werden können, ist ganz natürlich und erklärt sich aus dem kürzen des übersetzers und aus dem überaus umgearbeiteten zustande, in dem die saga in AB überliefert ist. Die gemeinsame vorlage von I und S hat dem originale noch ziemlich nahe gestanden, und unterschied sich davon kaum anders als durch einige interpolationen. Nachdem in I wie in S auf verschiedenem wege die ursprünglichen lesarten zum grössten teil zerstört sind, ist es nicht mehr möglich, viele spuren der ohnehin nicht zahlreichen fehler der vorlage zu finden. Wäre die vorlage von membr.[3] bewahrt, würden wir zur vergleichung in günstigerer lage sein. Das vorhergehende genügt zum folgenden schlusse: Eine gruppirung der hss. SAB > membr.[2] : wahrscheinlich — jedenfalls widersetzen sich die lesarten einer solchen nicht, wenn andere gründe dafür sprechen.

In ganz anderem verhältniss zu S und AB steht membr.[3] Beim ersten anblick bekommt man denselben eindruck wie bei membr.[2]; merkwürdigerweise wird dieser eindruck nicht wie dort durch die tatsachen widersprochen, sondern bestätigt. Gemeinschaftliche fehler in membr.[3] und S sind, wo nicht gerade häufig, doch an verschiedenen stellen nachweisbar. Zwei deutliche beispiele hat Unger (Fortale s. IX) angewiesen, c. 200 = S c. 185, c. 325 = S c. 275. Ich füge einige hinzu, alle zwischen c. 196 und 240, also in ziemlich beschränktem raume. Dass auch hier die anzahl nicht sehr gross ist, hat seine ursache darin, dass nur selten membr.[3] nachweislich hinter AB zurücksteht. Und wo dieses der fall ist, wird die vergleichung noch durch den oben besprochenen zustand von S erschwert. Die stellen sind:

Membr. c. 219, S c. 204. Þiðrekr kämpft mit Sigurð. AB erzählen: ok af þeira vápnum stendr svá mikill gnýr, at þeir máttu heyra, er fjarri voru; ok af þeira orrostu stendr svá mikil ógn, at hvárirtveggju óttaz mjǫk þeir er hjá eru staddir. Statt at þeir — mikil hat membr.: ok. S hat: aff thera hug gik sa mykin gny at theris wenner ræddes om them badan.

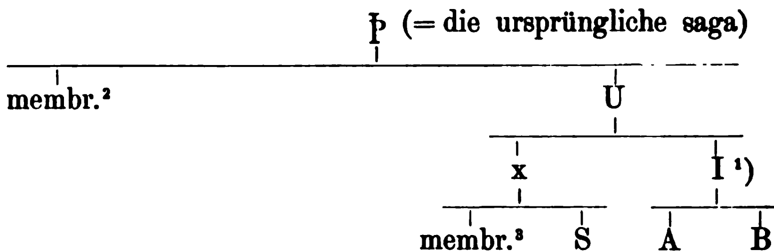
Der sinn fordert die lesart von AB. Zwar stimmen membr.[3] und S nur darin überein, dass in beiden hss. etwas fortgelassen ist, aber die weise, auf welche dieses geschah, ist auffallend. Obgleich S vielfach kürzt und fortlässt, was überflüssig scheint, gibt die hs. doch meistens den sinn der vorlage ziemlich treu wieder. Hier ist nicht ein satz fortgelassen, sondern zwei sätze sind zu einem geworden, und der sinn ist dabei in S wie in AB auf die selbe weise verderbt. Der fehler scheint demnach aus einer gemeinsamen quelle zu stammen.

Membr. c. 231, S c. 213. Hier ist von Tristan die rede. In den hss. heisst er *Tistram* und *Tristram* (*Tilstram* B). Membr. hat die drei ersten male *Sintram*, was seine

ursache hat in der verwechslung mit dem namen Sintrams af Fenidi. Dieser fehler ist in S durchgeführt; nur an einer stelle am ende des c. 213 ist der name Tistram bewahrt und zeugt dafür, dass in der quelle von S und membr.[3] beide namen neben einander standen.

Membr. c. 236, S c. 216. Hildr, könig Artus' tochter, geht in die kirche; ihr folgen 12 grafen, 12 mönche, 12 jarlar. Dass sie nur von 12 grafen begleitet wird, geht nicht nur aus dem parallelismus mit den mönchen und jarlen hervor, es wird auch einige zeilen weiter nachdrücklich gesagt: Herbert kann die jungfrau nicht sehen, firir því at firir standa hennar gæzlumenn, þeir er henni hafa þangat fylgt, XII greifar oc XII muncar oc þeir XII jarlar u. s. w. Dennoch haben membr.[3] S auf die folgende weise aus diesen 12 grafen 24 gemacht. In der saga stand: međ henni ganga XII greifar, sex á hvára hǫnd henni; in der gemeinsamen vorlage von membr.[3] und S wurde sex ausgelassen. Der so entstandene fehler ging ohne änderung in membr.[3] über; S hat: XII greffwe gingo a hwar henne hand (aber sechs mönche, wie auch in membr.).

Auf verschiedenem wege kommt man also zu dem selben ergebnisse, einer gruppirung der umarbeitung membr.[3]SAB gegenüber der der ursprünglichen saga sehr nahe stehenden hs. membr.[2] Von ersteren hss. gehören einerseits membr.[3] und S, andererseits AB näher zusammen. Folgender stammbaum, bei dem auf etwaige zwischenglieder keine rücksicht genommen ist, drückt das verhältniss aus.

Es ergibt sich, dass S membr.³ ersetzen muss, wo diese hs. verloren ist oder niemals existirt hat, also c. 1—151, 189—196, und da, wo in membr.³ blätter fehlen. Diese erwägung kann ihren wert haben, wo AB von membr.² abweichen, ohne dass man sofort erkennt, auf welcher seite das richtige ist; übereinstimmung von S mit membr.² ist dann entscheidend; andererseits gewinnen AB mitunter an S eine wichtige stütze für ihre lesart ²). Wo auch membr.² fehlt, ist S unsere wichtigste quelle für die saga; hauptsächlich gilt dieses für c. 1—20; die hs. ist dort der einzige repräsentant einer umarbeitung, welche den anfang der saga, soweit man sehen kann, ungeändert gelassen hat, und verdient den vorzug vor der zweiten gründlichen umarbeitung, welche in AB vorliegt ³).

---

¹) Für die redaction I behält, wie schon bemerkt, Klockhoff's tabelle ihre bedeutung; ich habe sie hier nicht mit aufgenommen, weil das verhältniss der betreffenden hss. unter einander für diese untersuchung von untergeordneter wichtigkeit ist.

²) Im allgemeinen kann als kritischer massstab für Þs. gelten, dass übereinstimmung einer der anderen hss. mit membr.² da, wo keine wahrscheinlichkeit vorhanden ist, dass zwei schreiber die selbe änderung vorgenommen haben, für die in frage stehende lesart entscheidet.

³) Eine gewisse vorsicht ist dennoch auch S gegenüber erwünscht, weil die übersetzung nachweislich neben der altnordischen Þs. andere quellen benuzt hat; der einfluss dieser quellen scheint jedoch gering zu sein. Nur da, wo wir S controliren können, gewinnen wir aus ihr vollkommen sicheren ausschluss über den inhalt ihrer vorlage. Über die abweichenden quellen von S vergleiche man Storm: Sagnkredsene om Karl den Store og Didrik af Bern. Kristiania 1874; Grundtvig D. G. F. IV, 593 ff.

Bis zu gewissem grade kann man den anteil jedes einzelnen an der redaction der þs. anweisen. Der erste umarbeiter, vielleicht nur interpolator, hat aufgenommen:

1a) c. 152—168, c. 169[1], c. 172—188[2].

2a) die zweite redaction der Vilkina saga (c. 21—56).

3a) die zweite nachricht über Osantrix' tod (c. 291—292). Ob er im folgenden änderungen vorgenommen hat, um einen zusammenhang herzustellen, wissen wir nicht. Eben so wenig, ob er noch mehr episoden interpoliert hat. Mit bestimmtheit kann man behaupten, dass er bis c. 152 nur wenig geändert hat.

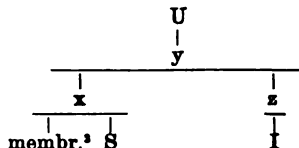
Der zweite umarbeiter (I) hat es versucht, einheit in die saga zu bringen. Er hat die erste redaction der Vilkina saga fortgelassen, die Velents saga umredigiert, beide Vilk. s. und Vel. s. umgestellt, den ersten bericht über Osantrix' tod in der weise geändert, dass der könig entflieht, damit die erzählung dem c. 292 nicht widerspräche (vgl. Klockhoff's Studier). Aus c. [illegible] liess er das jenige fort, was nicht zu c. [illegible] stimmte, wenn diese änderung nicht schon aus U

[1] [illegible] was c. 188 wider-[illegible] membr.² im gegensatz zu S und [illegible] aufgenommen, aber c. 17. und 17. sind dort [illegible] nicht mehr ermitteln lässt. [illegible] dass für c. 170—171 membr.³ [illegible] der name [illegible]. Dieser heisst in [illegible] stets [illegible], nur an dieser einen stelle [illegible] Gunnarr Gislorm, Gernoz und Gisler, welche [illegible] c. 170 [illegible] hat demzufolge der schreiber von [illegible] der sagaschreiber. Die sehr geringen abweichungen [illegible] c. 170, 171 sind schreibfehler in membr.³

[2] [illegible] c. 188 gesprochen werden, welches auch in doppelter redaction vorzuliegen scheint. Was dort berichtet wird, teilt S [illegible] an [illegible] geeigneter stelle nach þiðreks kampf mit Heimir, mit. Das verhältniss ist nicht deutlich, dass die geschichte in membr. als c. 188 vorkommt, [illegible] nicht, dass sie dort nicht auch vor c. 21 (= S c. 17) gestanden hat. Wenn sie in der ursprünglichen saga erzählt wurde, so kann solches nur an letzterer stelle geschehen sein. Bis auf näheres aber müssen wir beide möglichkeiten, umstellung in S, oder, wenn der bericht zweimal vorkam, auslassung der ersteren redaction in AB, anerkennen.

stammt (vgl. die anmerkung oben s. 226). Ausserdem hat er den prolog geschrieben. Obgleich die angaben des prologes in vielen stücken durch die ergebnisse der jüngsten forschungen bestätigt werden, kann er dennoch nicht für die arbeit des sagaschreibers gelten, seitdem es sich herausgestellt hat, dass die einzige redaction der saga, in der er vorgefunden wird, zugleich die am meisten überarbeitete ist. Wer darauf achtet, wie selbständig der redacteur der gruppe I auch sonst gearbeitet hat, wird sich über dieses resultat nicht wundern [1]). In anderer lage befinden sich solche nachrichten, wie z. b. c. 387, vor allem aber c. 394 sie bieten, wo deutsche gewährsmänner herbeigezogen werden. Diese nachrichten finden sich auch in membr., und haben desshalb grössere wahrscheinlichkeit für sich. Ob sie aus der ursprünglichen saga oder aus U stammen, lässt sich nur durch eine specielle untersuchung ermitteln. Das selbe gilt für die abschnitte der saga, welche mit dem übrigen nur in losem zusammenhang stehen. Von c.

[1]) Von verschiedenen seiten ist die vermutung ausgesprochen, dass der prolog auf den verlornen blättern von membr. gestanden hat. Es gibt aber auch innere beweise dafür, dass er interpolirt ist. Im anfang werden die länder genannt, welche der schauplatz der in der saga erzählten begebenheiten gewesen, darunter Frakkland und Hispania. Es wird damit hingewiesen auf die interpolation c. 152 ff., was beweist, dass der prolog nicht älter sein kann als jene interpolation. Dagegen geht aus der reihenfolge der genannten länder hervor, dass die umstellung der Velents saga jünger ist als der prolog. Man würde daher geneigt sein, ihn dem bearbeiter der hs. U zuzuschreiben, wenn nicht dagegen redete, dass er in S fehlt. Es scheint demnach zwischen U und I noch eine handschrift bestanden zu haben. Die lesart Tarlungaland statt Karlungaland (das Frakkland des prologes) in c. 152, wenn sie nicht als schreibfehler des interpolators aufzufassen ist, deutet weiter auf ein zwischenglied zwischen U und der ganzen gruppe membr.[2]SAB. Frakkland im prologe ist eine besserung auf grund selbständiger kenntniss. Der stammbaum für die redaction U wäre nach dem hier ausgeführten

Die einstige existens der hs. y ist jedoch sehr zweifelhaft.

196 an ist uns Þs. nur in überaus interpolirter gestalt überliefert — auf diesen umstand kann man nicht zu viel gewicht legen. Dass eine erzählung aus deutschen quellen geschöpft ist, genügt noch nicht um darzutun, dass sie ursprünglich in der Þs. gestanden hat (vgl. was schon über die Vilk. s. bemerkt, und die ausführungen unten). Wer sich aus dem teile der Þs., der in der ursprünglichen gestalt überliefert ist, einen urteil über das ganze bildet, wird zum schlusse gelangen, dass manche episode sehr verdächtig ist. Es scheint mehr einheit der composition in der saga zu sein, als man in den letzten jahren geglaubt hat. Durch die mannigfache geschichten, welche Þs. zu lesen gibt, sind deutlich drei hauptabteilungen zu erkennen, deren dasein man schwerlich für zufällig erklären kann. Wie im anfang Þiðreks zug nach Bertangaland, so bildet im zweiten teil Þiðreks flucht und aufenthalt an Attila's hofe, im dritten seine rückkehr und letzten lebensjahre den mittelpunkt der erzählung. Die Niflunga saga passt im zusammenhang des zweiten teiles ziemlich gut [1]); was soll man aber von Iron jarls saga oder der geschichte von Herburt und Hilde denken? Nur eine vergleichende untersuchung nach dem stile solcher abschnitte kann hier licht schaffen.

Es erübrigt, einige in doppelter redaction vorkommenden teile der Þs., hautpsächlich die Vilkina saga, etwas näher ins auge zu fassen. Dass die in membr.² enthaltene erste redaction der Vilk. s. für Þs. die ursprüngliche ist, wurde oben er-

[1]) Damit soll nicht gesagt sein, dass die Niflunga saga nicht interpolirt ist. Ich gehe hier auf die frage nicht ein, weise aber auf den schon von Treutler (a. a. o. s. 173) beobachteten zusammenhang zwischen der Niflunga saga und dem interpolirten c. 169, sowie auf die oben erwiesene tatsache, dass Sigurds jugendgeschichte in Þs. eine interpolation ist. Das verhältniss der NS zur Þs. muss durchaus von neuem untersucht werden. Vgl. auch die erste anmerkung zu s. 234.

wiesen. Man wird daher nicht leicht glauben, dass sie nur eine schlechtere ausgabe der zweiten redaction sei, welche nachweislich später in die Þs. aufgenommen ist. Eine solche auffassung des gegenseitigen verhältnisses beider Vilkina saga's ist aber von Storm [1]) mit so grosser sicherheit ausgesprochen, dass ich nicht ohne weiteres an ihr vorüber gehen kann. Freilich steht diese meinung Storm's in zusammenhang mit seiner auffassung der ganzen Þs., indem er membr.², in welcher hs. die erste Vilk. s. enthalten ist, für eine umarbeitung erklärt. Wenn er recht hat, wird man nach dem vorhergehenden zur annahme einer ursprünglich unabhängigen Vilk. s. genötigt, welche vom verfasser der Þs. in verderbter überlieferung aufgenommen, später von einem umarbeiter durch die richtige ersetzt wurde. Solche annahme hat wenig wahrscheinlichkeit für sich, denn die Vilk. s. ist wegen ihrer fortsetzung (c. 132 ff.) von Þs. nicht zu trennen. Welche gründe werden aber für die ursprünglichkeit von V² [2]) beigebracht? Beide redactionen, sagt Storm, sind einander so ähnlich, dass sie nur auf die selbe schriftliche quelle zurückgehen können. Ich füge hinzu: sie weichen aber so sehr von einander ab, dass der unterschied nur das product bewusster umformung sein kann, also nicht ausschliesslich aus schreibfehlern u. s. w. zu erklären ist. Solches erhellt beim ersten anblick. Die motive, welche einen schreiber zur bewussten umformung führen, können sehr verschieden sein. Oft ist es nur ein streben nach kürze, welches die ungenaue widergabe der vorlage zur folge hat. Es wird dann fortgelassen, was dem schreiber überflüssig scheint; doch geschieht dieses selten unter anwendung so sorgfältiger kritik, dass man die spuren der kürzung nirgendwo auffinden kann. Eine solche kürzung weist z. b. S auf; sie wird von Storm auch bei V¹,

---

[1]) Nye studier s. 807—810.

[2]) V¹ = 1:e redaction der Vilkina saga.
V² = 2:e " " " "

wie überhaupt bei membr.[2] vermutet, ist aber nirgends nachzuweisen; die einzige stelle, wo Storm sie zu finden glaubt, bespreche ich unten. Überhaupt besteht der unterschied zwischen V^1 und V^2 nicht im umfang oder in der anzahl der berichte, sondern in ihrer gruppirung und ihrem inhalte. Aus diesem grunde glaube ich auch, dass man vergebens versuchen würde, eine lust zum ausbreiten bei V^2 nachzuweisen. Mag hie und da etwas überflüssiges hinzugefügt sein, so liegt darin doch nicht das für V^2 karakteristische. Der grund, den, wie ich glaube, einer der beiden bearbeiter der Vilk. s. dazu gehabt hat, änderungen in der saga anzubringen, ist das verlangen zu bessern. Abgesehen von der frage, wer von beiden geändert hat, wird man zu dieser vermutung durch den umstand geführt, dass man hier nicht mit in verschiedenen hss. überlieferten von einander abweichenden redactionen zu tun hat, sondern dass V^1 und V^2 in der handschriftengruppe U neben einander vorkommen. Es fragt sich, was jemand, der mit mühe die arbeit eines andern zum grössten teile nachgeschrieben hat, dazu bewegen kann, dass er, noch ehe er damit fertig ist, plötzlich einen teil des vorher geschriebenen wiederholt, dabei aber vieles einzelne anders erzählt? Man kann sich ein solches verfahren nur daraus erklären, dass die arbeit in der gestalt, wie er sie copirt hatte, ihm nicht genügte, dass er glaubte, grobe fehler in ihr zu entdecken, und diese nachzuhohlen wünschte. Die einwendung, dass er, wenn dem so wäre, wol damals als er die Vilk. s. zum ersten male schrieb, darin geändert hätte, darf nicht gelten, denn wir wissen nicht wann der schreiber zu der angeblich besseren kenntniss gelangt ist. Auch ist es möglich, dass verschiedene schreiber an der bearbeitung der hs. U teil haben, wie das auch bei membr. der fall ist; es muss hier dann die selbe erklärung gelten, welche bisher für membr. gegolten hat und

von niemand widersprochen ist, dass nl. der zweite redacteur der hs. U die arbeit des ersten hat bessern wollen.

Storm hat nachgewiesen, dass V² in vielen stücken grosse ähnlichkeit mit dem deutschen gedichte "König Rother" hat, wo V¹ abweicht. Die angeführten stellen sind deutlich; man könnte mehrere hinzufügen. Auffallend ist z. b. die wörtliche übereinstimmung der worte der königin in k. Rother z. 1466—68 (ausgabe von Bahder):

eiâ arme, wie ich nû virstôzin bin!
daz mîn tochtir deme virsagit wart,
der disen helit vertrieven hât!

mit dem was Þs. c. 35 Oda, könig Milias' tochter, sagt: "Hví viltu eigi gipta mik þeim konungi, er svá ríkr maðr er, at þenna hǫfðingja rak ór sínu landi?"

Der besserer hat also quellen benutzt, welche denen des König Rother ziemlich nahe stehen. Über die art dieser quellen spreche ich hier nicht; es liegt nahe, sich solche vorzustellen, wie die jenigen aus denen der sagaschreiber schöpfte. Dass dieser der einzige Norweger im 13:en jahrhundert gewesen, der mit Deutschland in literarischem verkehr gestanden habe, wird wol niemand behaupten, und interpolationen wie c. 152—168, welcher abschnitt einer dem Sigfridsliede ähnlichen quelle enstammt, würden, wenn auch sonst keine übersetzungen vorhanden wären, geradezu das gegenteil beweisen. Die möglichkeit, dass deutsche sagen auf anderem wege nach Norwegen gekommen, ist dabei natürlich nicht ausgeschlossen.

Ich werde im folgenden einige stellen besprechen, wo V¹ hinter V² zurückstehen soll, wo ich aber glaube, spuren ungeschickt angebrachter besserung deutlich nachweisen zu können.

V¹ erzählt, dass Osantrix, als er nach Húnaland zog um Milias' tochter zu rauben, zwar Asprians drei riesische brüder mitnam, ihn selbst aber zu hause liess. V² berichtet

in übereinstimmung mit kg. Rother, dass die vier brüder alle Osantrix begleiteten. Achten wir nun auf das, was die saga weiter von den vier riesen erzählt, so stimmt dieses näher zu V¹. Asprian war vicekönig auf Seeland, konnte desshalb sein reich nicht so leicht verlassen. Dass der sagaschreiber Asprians verhältniss zu Osantrix so aufgefasst hat, beweist c. 134. Dort wird mitgeteilt, dass die beiden riesen Aventrođ und Viđolf noch bei Osantrix sind, den dritten riesen, Edgeir, hat der könig nach Bretagne geschickt. AB haben hier gekürzt; das capitel ist aber entschieden echt; ausserdem erzählen AB c. 144 dasselbe von Aventrođ und Viđolf, während die nachricht über Edgeir durch c. 193—196 bestätigt wird. Nur wenn Osantrix in der nähe von Seeland angegriffen wird, tritt Asprian auf (c. 45). Nach der vorstellung des verfassers sind demnach Asprians brüder Osantrix' eigentliche vorkämpfer, Asprian selbst tritt in den hintergrund. So lange wir die quelle dieser berichte nicht besser kennen, haben wir nicht das recht, sie für "forvanskninger som ingen støtte har" zu erklären, eben so wenig als die berichte über die Niflungar, welche nicht zum Nibelungenliede stimmen, alle "forvanskninger" sind [1]). — Was nun die mitteilung (c. 194) betrifft, die drei brüder seien riesen, Asprian aber nicht (Storm a. a. o. s. 319) — sie steht ausser zusammenhang mit dem hier erörterten und ist ein fehler in membr. Dieses capitel fehlt, wie zu erwarten war, in S wie in AB.

Ein schlimmes versehen soll es in V¹ sein, dass der markgraf Rođingeirr und ein botschafter, Rođolfr geheissen,

---

[1]) Auf die selbe weise muss man der unterschied der überlieferung in c. 35 beurteilen, wo Osantrix sich in Húnaland nach V¹ Friđrikr, nach V² Þiđrekr nennt. Die quelle von V¹ lässt sich zwar nicht ermitteln; es geht aber nicht an den namen Friđrekr ohne weiteres eine handschriftliche verderbniss zu nennen, nur weil in einem deutschen gedichte kg. Rother sich in Constantinopel Dietrich nennt. Aus den stellen, wo V² nachweislich gebessert hat, darf man für diese stelle auf ein ähnliches verhältniss schliessen. Vgl. auch das unten über Rođingeir gesagte.

zu éiner person geworden sind. Auch hier scheint der umgekehrte vorgang statt gefunden zu haben, und Rođolfr af Bakalar von jemand, der am namen Rođolf anstoss nahm, in zwei personen gespaltet zu sein. Storm meint, der schreiber von membr. (also V[1]) habe hier der kürze wegen geändert, allein die erzählung in V[1] ist gar nicht kürzer als die in V[2]. Nach beiden überlieferungen sendet Attila zweimal boten zu Osantrix, um dessen tochter zu begehren, ehe er selbst mit einem heere nach Vilkinaland zieht. V[1] erzählt, dass zuerst Attila's neffe Osiđ für ihn um die junfrau wirbt (c. 40), darauf Rođolfr, markgraf zu Bakalar (c. 42). V[2] berichtet gleichfalls, dass erstere reise von Osiđ unternommen wird; mit ihm aber zieht ein herzog, der Roddolfr heisst. Über dessen herkunft vernehmen wir eben so wenig wie über die rolle, die er bei der sendung zu spielen hat; er ist ganz überflüssig. Als die beiden botschafter ohne etwas ausgerichtet zu haben zurückkehren, schickt Attila Rođingeir, er ræđr firir borg þeirri, er heitir Bakalar (c. 43). Beide redactionen sind darüber einig, dass der held, der später 600 von Osantrix leuten erschlägt und zuletzt Erka entführt, Rođolfr heisst. Man wird sich leichter vorstellen können, dass diese heldentat erzählt wurde von dem berühmten Rüdeger, auch sonst einer hauptfigur an Attila's hofe, dessen name freilich dem verfasser in sehr verderbter gestalt überliefert war, als dass eine sonst ganz unbedeutende person, von der der verfasser weiter nichts mitzuteilen wusste, der held der erzählung sei, während in dem selben zusammenhang Rüdeger ganz kurz auftritt, um eine vergebliche sendung zu unternehmen und sofort darauf wieder spurlos zu verschwinden. Den grund, wesshalb in V[2] nicht auch bei den c. 45 ff. erzählten heldentaten Rođingeirr an die stelle Rođolfs trat, ist ganz einfach der, dass hier Bakalar nicht genannt ist. Dem umarbeiter war die hier behandelte saga weiter nicht bekannt; nur wusste er, dass der markgraf zu Ba-

kalar Roðingeirr hiess, und änderte desswegen den namen in c. 42. Weil im folgenden von Roðolf als von einer schon genannten person gesprochen wurde, liess er ihn c. 40 mit Osið ziehen. Roðolfr wurde weiter zum *hertogi* statt *markgreivi*, sein land ist in V² nicht genannt. Der name Roðingeirr war dem umarbeiter aus der Niflungasaga [1]) bekannt; dass er dem verfasser der saga nich richtig überliefert war, kann man leicht glauben, wenn man auf die gestalt, in der der name in den dänischen volksliedern überliefert ist (Radengaard u. a.), achtet. Schon Roðolfr scheint ein besserungsversuch zu sein; Roðingeirr aber weisst auf erneuten deutschen einfluss [2]).

Storm irrt, wenn er (a. a. o. s. 309) behauptet, dass Roðolfr, der unter fremdem namen an Osantrix' hof zieht in V¹ Sigurðr heisst, in V² dagegen Sigfrið. Die form Sigurðr ist auch in membr.³ vorherrschend; nur AB haben Sigifriðr, Sigfriðr. Grossen werth darf man darauf nicht legen, weil auch sonst die deutsche und die nordische form dieses namens in þs. häufig mit einander wechseln.

---

[1]) Für die vermutung, dass die NS in þs. interpolirt ist, gewährt diese tatsache eine wichtige stütze. Man könnte zwar annehmen, dass Rüdegers namen dem verfasser in zwei verschiedenen gestalten überliefert wurde (verschiedene quellen der Vilk. s. und N. S.), und dass er nicht daran gedacht, dass dieser Roðolfr der selbe Roðingeirr war, welcher später die Nibelungen bewirtete; dennoch wäre es auffallend, dass der ortsnamen Bakalar ihn nicht zu besserer einsicht geführt hätte. —

Übrigens beachte man noch, dass in membr.³ einmal (c. 328) Roðolfr statt Roðingeirr steht; ich halte aber die übereinsstimmung dieser ganz vereinzelten stelle mit V¹ für zufällig. Wenn sie gelten sollte, so würde sie dafür zeugen, dass Roðingeirr auch in N. S. einmal Roðolfr hiess.

[2]) Dass Roðingeirs weib in anderen quellen Godelinde heisst, während er hier Osantrix' tochter Berta heiratet, tut nichts zur sache. Wo Rüdeger sonst als älterer mann auftritt, wird von seiner jugend nichts berichtet, und der umstand, dass Godelinde auch in þs. genannt wird, widerspricht der möglichkeit nicht, dass er nach einer ganz anderen erzählung, welche gleichfalls in þs. aufgenommen ist, in seiner jugend Berta zur frau gehabt hat. Kein anderer als er war eben in dem grade dazu geeignet, dass er zu Attila in so naher beziehung stünde.

Auch wo die besserung auf keine deutsche quelle zurückzugehen scheint, hat der bearbeiter von V² nachweislich manches geändert. Sehr deutlich ist dieses bei c. 45—46, Attila's herzug in Vilkinaland. V¹ erzählt, wie Attila zuerst mit Asprian und dessen brüdern in der nähe von Seeland kämpft; nach grosser anstrengung trägt er den sieg davon; zuvor aber hat Viđolfr ihm 300 man erschlagen. Als Attila bald darauf von Osantrix zurückgeschlagen ist, weiss der markgraf Rođolfr auf der flucht dem feinde in der nacht einen grossen schaden zuzufügen; dann zieht Attila zurück, denn: eigi munu þeir meira þar fá syst at sinni. Hier hat V² nicht zugeben wollen, dass Attila sollte verschlagen sein; nicht einmal einen verlust von noch so geringer bedeutung durfte er leiden; es sind also in der ersten schlacht die Vilkinamenn statt der Hunnen, welche 500 statt 300 toten zählen, ehe Asprian und seine brüder fliehen; als bald darauf Attila Osantrix begegnet, lagert er sich ihm gegenüber; in der nacht tötet Rođolfr eine anzahl der schlafenden Vilkinamenn, und am nächsten tag — man würde erwarten, dass jetzt auch Osantrix' heer sollte geschlagen werden; statt dessen — zieht Attila zurück ohne den geringsten versuch zum angriff. Es lässt sich dieses jeder vernünftigen taktik widerstrebende verfahren nicht durch die einwendung erklären, dass Osantrix' heer schon von Rođolfr vernichtet wäre, denn von den X þusundir riddara ok mikinn her annan, welche dem könige folgten, waren nur 500 man getötet. Aus V¹ aber wird es klar, wesshalb Attila zurückzieht [1]).

Nicht gerade absichtliche umformung, aber doch verderbte lesarten, wo V¹ das richtige hat, finden sich an folgenden stellen:

[1]) Dieser abschnitt ist in membr.² verloren, stimmte dort aber in hauptsache zu AB, denn die ganze Vilkina s. weist innerhalb der gruppe U nur bedeutungslose unterschiede auf.

C. 52. Rodolfr, unter dem namen Sigurdr, wendet vor, er könne nicht gut sehen, und trage darum den grossen hut, den man unkenntlich machen will. So V²: hann hefir síðan hott ok lez mjok vera óskygn. Wer nicht sehen kann, ist oft ein alter mann: aus dem grunde berichtet V²: hann er gamall maðr ok óskygn ok hefir síðan hott u. s. w. gamall ist ein widersinniger zusatz, denn Roðolfr hat hinlänglich gezeigt, dass er kein alter mann ist und auch dafür nicht gelten will, als er erzählte, er habe Attila 100 mann erschlagen. (Vgl. auch c. 53.)

c. 51. Als Rodolfr von Osantrix zu Erka geschickt ist, um für Nordung um sie anzuhalten, teilt er ihr mit, dass er nicht Sigurdr heisst, sondern Attila's botschafter ist. Er zieht zuvor den grossen hut ab, damit sie ihm ins antlitz sehe. So V¹: Nú tekr Sigurdr ofan hotten ok mælti: "Junkfrú, ek sveik¹) karla u. s. w. Was hier vom verfasser erzählt wird, lässt V² den Sigurd selbst sagen, alsob er ein gaukler wäre, der auf dem markte dem publikum seine kunst zeigt. Frú, nú skaltu hingat sjá, er ek tek ofan minn hott. Ek sveik karla, u. s. w.

Der kürze wegen nenne ich c. 53 nur im vorübergehen. Wer das dort zwischen Rodolf und Osantrix geführte gespräch in beiden redactionen vergleicht, wird sofort bemerken, dass der vorstellung in V² jeder zusammenhang abgeht. Der redacteur von V² hat hier augenscheinlich gekürzt.

C. 54. Rodolfr hat Osid an Osantrix' hof geholt. Bald darauf schickt er einen, natürlich bestochenen, boten zu Erka, ok sagde at hon skyldi búin vera á VII nátta freste, ok hennar systir Berta meðr allum sinum hinum dýrstu gripum. Ok eitt kveld, er konungr var sofnaðr ok aðr mjok drukkinn af vini ok aller hans menn, þá taka þeir Sigurdr ok Alebrandr ok búa sex

¹) So hat der verfasser geschrieben; sveik ist ein fehler der membr., nicht in V². S hat richtig: ek hevi svikat.

hina baztu hesta ok ríða at kastalanom. Darauf entfliehen sie mit den jungfrauen. In V[2] lesen wir: En er þeir hafa þar dvalz VII daga, eptir um kveldit, þá er konungr er sofa farinn, ganga þeir Sigurðr ok Alibrandr til sinna hesta .... ok ríða nú til kastala Erka drottningar u. s. w. Wer dieses liest, wird doch fragen: woher wussten die damen, dass sie gerade sieben tage nach Alibrands (Osiðs) ankunft fertig sein sollten? Erka hat Sigurð einen ring gegeben; weiter ist nichts verabredet, weder über die zeit wann, noch über die weise, wie die flucht statt finden soll; die nachricht in V[1] ist daher unentbehrlich; V[2] hingegen hat gekürzt.

Ich weise schliesslich auf c. 56, welches eine verweisung nach einem späteren abschnitt der Þs. enthält, wo von Attila wieder die rede sein wird, nachdem der verfasser zuvor anderes wird erzählt haben; diese verweisung ist in V[2] fortgelassen, weil diese zweite redaction unmittelbar vor c. 241, wo Attila genannt wird, interpolirt ist (vgl. Klockhoff's Studier [1]).

An wenigen der besprochenen stellen könnte man sich die möglichkeit vorstellen, dass vielleicht in V[1] ein besserungsversuch vorläge, wie ich sie oben in V[2] nachgewiesen zu haben glaube; allein es ist hier stets der innere zusammenhang, welcher die lesart von V[1] fordert, während dort die von V[2] gebotene nachricht nur bei deutschen gedichten eine stütze findet. Dass diese bei der beurteilung der Þs. keine autorität haben, ist zur genüge bewiesen. Man kann nicht länger daran zweifeln, dass einem oder mehreren umarbeitern der Þs. quellen zu gebote standen, welche

[1]) Klockhoff bemerkt u. a., dass von Attila c. 241 als von einer person, die im unmittelbar vorhergehenden nicht genannt ist, gesprochen wird. Hieraus kann man für die episode c. 241—244 schliessen, dass sie älter als die zweite Vilk. s., und also nicht, wie Storm vermutet, zugleich mit ihr interpolirt ist. Wahrscheinlich gehört sie der ursprünglichen saga an.

den bekannten hochdeutschen gedichten eben so nahe oder näher stehen als die quellen, welche der verfasser benutzt hat.

Die oben citirten stellen sind hauptsächlich dem 2:en teile der Vilkina saga entnommen; dergleichen liesse sich auch leicht im ersten teile nachweisen; allein das bisher angeführte genügt. Über Velents saga fasse ich mich kurz und beschränke mich hauptsächlich auf die von Storm besprochenen stellen. Das verhältniss der beiden redactionen ist nicht genau dasselbe, wie bei Vilk. s., denn Ve² [1]) findet sich nur in AB und hat auch nicht in U gestanden, was oben nachgewiesen ist.

Storm bemerkt (a. a. o. s. 310): "Dog synes det aabenbart, at Stykket om den forhexede Kniv i Kap. 72 er bevaret helt i AB, medens No. 2 har forkortet og omredigeret Historien." Wenn man nur membr.² mit AB vergleicht, scheint diese auffassung der beiden erzählungen die einzig mögliche. Membr. berichtet: [Velent] ferr nú eitt sinni til konungs garðs á launungo oc torkenniz, oc vendir til steikara húss oc kallaz einn steikari, oc sez hann við oc steikir mat oc sýðr með aðrom steikarom. Nú koma sendingar firir konung oc jungfrú. Þá tekr hon einn kníf oc stangar með eitt stykki, er ligg[r] á diski firir henni. En sú var náttúra at knífinom, at þegar er nokkvat var óreint í matnom, þá sǫng í knífsheptino. Nú fiðr jungfrú, at svík ero gǫr í matinn, oc segir nú feðr sínom. — Augenscheinlich fehlt hier etwas; der leser wünscht entweder zu vernehmen, dass Velent das essen verunreinigt, oder nachher, dass das messer der königstochter zu singen anfängt; am deutlichsten wird die erzählung, wenn beides mitgeteilt wird. So bald man S hinzuzieht, ist alles in ordnung. Dort lesen wir c. 70: then første

[1]) Ve¹ = 1:e redaction der Velents saga.
Ve² = 2:e redaction der Velents saga.

ræt in kom for konungen, tha tog jomfrwn sin kniff oc stak i fatit, tha sang i kniffuen sa høgt, at høra matte ouer alt huset; tha wiste hon, at forgifftilse war i maten, oc sagde till sin fader: her ær nokor som oss will swika. tha lot konungen søkia, ho thet giort hade. tha wart welant funnen oc inledder for konungen.

An dieser stelle findet sich also in Ve[1] kein fehler, sondern nur in membr.[2] Dagegen ist die vorstellung, welche Ve[2] gibt, unnötig in die länge gezogen und undeutlich. Das messer der königstochter singt, sobald im essen etwas unreines ist; Velent bereitet unreines essen, legt aber an die stelle des bezauberten messers ein anderes, das ihm ganz ähnlich ist. Die königstochter entdeckt den betrug dadurch, dass das neue messer nicht singt, als das von Velent bereitete essen ihr vorgesetzt wird. Sie hat also im voraus gewusst oder vermutet, dass das essen unrein ist. Dies wird uns auch erzählt: þá grunar hana, at hér muni gǫr nǫkkur svík; es wird aber der grund dieser vermutung gar nicht erklärt, was doch wol not täte [1]). — Auch die vorhergehende nachricht, das unreine essen enthalte eine art liebestrank: ok þau svík í, at, ef hon etr þessar krásir, þá skal hon eigi lifa mega, ef eigi hefir hon Velent smið ist ein späterer zusatz, der c. 74 seine entstehung verdankt. Velent hatte offenbar noch nicht die absicht, die königstochter durch list zu gewinnen; es steht auch nirgends, dass er ausschliesslich für sie gekocht habe; im gegenteil erzählen AB: gerir mat til konungs borðs.

Die andere von Storm besprochene stelle ist c. 78. Es findet sich hier in Ve[2] ein parallelismus, der in Ve[1] verloren

---

[1]) Augenscheinlich hat die falsche vorstellung in Ve[2] ihren grund darin, dass der umarbeiter Velent noch einmal seine schmiedekunst wollte zeigen lassen; dazu diente das messer, welches an die stelle des bezauberten messers gelegt wurde.

sein soll. Mir scheint diese auffassung willkürlich; im gegenteil glaube ich in V^1 den ursprünglichen parallelismus, der in V^2 übersehen wurde, deutlich wahrzunehmen. Velent ist auf den höchsten turm des königshofes geflogen und spricht zu Niđung: Þat var fyrst kaupmali okkarr, at þú gaft mér þína dóttor ok þar međ halft ríki þitt, ok firir því, at yđr þótti þá mikill vandi ok ófriđr firir durom standa. En þú gerđir mik útlægan oc friđlausan, firir þat at ek varđa hendr mínar ok drap ek þann, er mik vildi fyrri drepa; fekktu þér þá þat til slíta viđ mik oc launađir þú mér illa mitt starf. En hugkvæmt varđ mér, þóat ek væra liđlauss oc lítilmagni alt saman. Mart hefir til ósættiz gǫrz međ okkr. Þú tókt sinor oc skart í sundr í báđom fótom mínom; þar firir drap ec syni þína báđa tvá; oc þar bera vitni um þín borđker; þar ero þeirra hausar firir innan, ok í allan þinn hinn bazta borđbúnađ lét ek þeirra bein, ok vil ek ekki leynaz firir þér um þat mál. En alt þat er þú gerđir fyrr illa til mín, *sem ec sagđa fyrr áđan*, þess galt þín dóttir, þá er ek skipta okkrom fatom; oc þess væntir mec at hon sé ólétt, en því veld ek. Nú hafa svá farit okkor viđrskipti.

Velent hat also die königstochter geschändet, um die schmach zu rächen, die er erlitten, als sie ihm widerrechtlich verweigert wurde; die vorstellung ist so natürlich und menschlich, dass ich nicht verstehe, was man dagegen einwenden kann. Statt dessen erzählt Velent nach Ve^2, er habe Niđungs tochter entehrt um das durchschneiden seiner fersen, die beiden königssöhne aber getötet um seine kniesehnen zu rächen. Wir haben doch wol dass recht, diese sinnlose mitteilung für änderung eines abschreibers zu erklären [1]).

[1]) Ve^2 weist noch mehr absichtliche änderungen auf. C. 73 erzählt Ve^1, dass Niđungr vier kinder hat, drei söhne und eine tochter, Ve^2 dagegen berichtet in anschluss an Vǫlundarkviđa, die anzahl der söhne sei nur zwei.

Aus obigen erörterungen hat sich ergeben, dass die redactionen der Vilk. s. und Vel. s., welche später in die Þs. aufgenommen sind, in der tat umarbeitungen sind. Dem widerspricht nicht, dass beide saga's, wie sie in membr.[2] vorliegen, fehler aufweisen können. Ein solcher ist z. b. die mitteilung c. 35, Vilkinaborg sei die hauptstadt von Húnaland; auf einige anderen fehler habe ich oben in den anmerkungen gewiesen. Allein diese fehler gehören der handschrift membr.[2], nicht der ihr enthaltenen redaction der Vilk. und Vel. s. an; sie finden sich nicht in S. Überhaupt kann man den werth der schwedischen übersetzung für diesen teil der Þs. kaum zu hoch schätzen.

Für die doppelte überlieferung von Osantrix' tod und Hǫgni's geburt gilt das bei der handschriftenfrage erörterte. Nur wird es schwer werden, wenn es nicht ganz unmöglich ist, hier spuren der umarbeitung nachzuweisen, denn aus dem grossen unterschied der überlieferungen scheint hervorzugehen, dass nicht für beide die selbe schriftliche quelle benutzt ist; es stehen die verschiedenen berichte, welche nur einige gemeinsamen züge enthalten, unabhängig neben einander[1]).

Als aber nach dem tode zweier söhne Niđungr stirbt, vernehmen wir (c. 79): en hans ríki tók hans enn ellzti son, sá hét Niđungr (nach Ve[1] Ortvin). Die quelle der änderung, fürwahr keine besserung! ist hier Vǫl. kv. — Als einen besserungsversuch betrachte ich auch den namen des berges Ballofa statt Kallava, wenigstens wenn, wie Holthausen (Beitr. IX, 489) vermutet, damit die Balverhöhle in Westfalen gemeint ist. Es kann aber ein schreibfehler die form Ballofa zum vorschein gerufen haben; es ist dann auf die namensähnlichkeit mit der Balverhöhle kein gewicht zu legen. Jedenfalls muss auch der berg Kallava, wie er in der ursprünglichen saga hies, in Nord-Deutschland gedacht werden.

[1]) Was hier gesagt, gilt hauptsächlich für Hǫgni's geburt. Was den zweiten bericht über Osantrix' tod betrifft, dieser ist wol nur eine erfindung des umarbeiters (U). Die ganze geschichte besteht aus bedeutungslosen phrasen, in denen nichts merkwürdiges erzählt wird; Attila und Þiđrek kämpfen gegen Osantrix, und dieser fällt. Eine solche nachricht schien dem interpolator unentbehrlich, weil er noch c. 240 die Vilkina saga, in der Osantrix hauptperson war, widerholt hatte, während doch c. 298 voraussetzt, dass der könig tot ist. Man wird daher vergebens nach der quelle dieser erzählung suchen

Ausführungen über die quellen des þs. habe ich mir bei dieser untersuchung nicht zur aufgabe gestellt. Im allgemeinen behalten die bisher von anderen gewonnenen resultate ihre bedeutung; nur dass man hinfort beim prolog keine stütze für irgend eine meinung suchen darf. Nirgends teilt der verfasser mit, dass er die ganze saga nach deutschen quellen bearbeitet hat; jeder einzelne abschnitt fordert demnach in dieser hinsicht eine gesonderte untersuchung. Dass die Niflunga saga auf deutsche quellen zurückgeht, bezweifelt jetzt wol niemand; ihre stellung innerhalb der þs. aber ist noch überaus fraglich. Für alle in þs. überlieferten sagen ist deutsche herkunft nicht nachgewiesen; die Velents saga z. b. zeigt sich nur teilweise in Deutschland localisirt (Velents erziehung); übrigens sprechen viele tatsachen für ihren scandinavischen ursprung. Wenn eine sage ohne zweifel deutsch ist, darf man noch nicht ohne weiteres daraus schliessen, dass sie dem verfasser selbst von deutschen männern überliefert worden ist. Namensformen wie Friđrekr für Dietrich, Rođolfr für Rüdeger in Vilk. s. lassen uns eher auf eine längere zeit hindurch fortgesetzte mündliche überlieferung schliessen, und unwillkürlich stellt man sich die möglichkeit vor, dass ein teil der in þs. enthaltenen sagen zuerst über Dänemark, vielleicht schon in liedform, nach Norwegen gelangt seien. Vorläufig ist dies freilich nur eine vermutung. Soviel steht aber fest, dass derjenige, welcher die þs., wie sie vorliegt, hat samansett eptir sǫgn þýđeskra manna, der erste umarbeiter (U) war.

Wir sind am ende dieser untersuchung. Ihre hauptresultate fasse ich zusammen in folgender übersicht: þs. ist überliefert in zwei hauptredactionen. Dem originale am nächsten steht membr.², die übrigen hss. sind repräsentanten einer umarbeitung, welche bis c. 152 vom originale nur wenig abweicht. Von c. 196 an, wo membr.² aufhört, ist þs. nur in dieser umarbeitung überliefert. Mit sicherheit kann man die

folgenden interpolationen unterscheiden: c. 152—169 (Sigurðs jugend und eine abweichende nachricht über Hǫgni's geburt); c. 172—188 (heldenbeschreibung); eine zweite redaction von c. 21—56 (Vilk. s.) nach c. 240; eine zweite nachricht über Osantrix' tod (c. 291—292). Verschiedene andere abschnitte sind der interpolation verdächtig, einige wegen ihres inhaltes, der dem plane der saga zu widersprechen scheint, andere wegen des zusammenhanges mit nachgewiesenen interpolationen (Niflunga saga). In einer späteren Isländischen umarbeitung ist eine abweichende bearbeitung der Velents saga aufgenommen, ist der prolog hinzugefügt, und haben auch andere änderungen statt gefunden. In den meisten der erhaltenen handschriften ist von den erzählungen, welche zweimal vorkamen, je eine beseitigt. Die später aufgenommenen bearbeitungen der Vilk. s. und Vel. s. sind umarbeitungen; jedoch sind dabei selbständige quellen, bei Vilk. s. deutsche überlieferung, bei Vel. s. u. a. Eddalieder benutzt. Auch sonst waren dem ersten umarbeiter der Þs. deutsche sagen nicht fremd. Welche die quellen des sagaschreibers gewesen, und wie er daraus die Þs. zusammengesetzt hat, diese frage muss zunächst als eine nur bis zu gewissem grade gelöste betrachtet werden.

Leeuwarden, Aug. 1890.

R. C. Boer.

Norske Stedsnavne paa *lo* (*lá*, *sló* og lignende).

Benyttede Forkortelser:

AB. = Aslak Bolks Jordebog. Christiania 1852.

BK. = Björgynjar Kalfskinn. Christiania 1843.

DN. = Diplomatarium Norvegicum (citeret efter Udgavens Sider).

RB. = Biskop Eysteins Jordebog (den röde Bog). Christiania 1879.

MB. = Munkelivs Brevbog. Christiania 1845.

Katalogen medtager endel tvivlsomme Navne og alle de mig bekjendte Navne, der komme af *lá* og af *sló*[1]). De tvivlsomme Navne ere væsentlig saadanne, ved hvilke man kan have Formodning om, at de ere at udlede af et andet *ló* end det, der her spörges om (af det i Svensk bevarede *lo* = lynx eller af Fuglenavnet *lo*). De ere betegnede med et ?. — De Navne, som sikkert eller sandsynligt kunne udledes af *lá*, findes betegnede med ×; de, der höre til *sló*, med ⊙. —

Ved Angivelse af Udtalen har jeg brugt en meget simpel og "grov" Lydbetegnelse. Enstavelses- og Tostavelsesbetoning betegnes med ' og '; o, i, y er lukte, *o*, *i*, *y* aabne Vokaler; *l* er "tykt" l; hl den trondhjemske Lyd af *tl* i *litle*; … Østlandet og i det Trondhjemske brugelige Udtale … Ex. i *Mann* (Ma'nn); 'll den i de samme Egne sæd… …dtale af *ll* i *alle* (a'lle).

…rondhjemske oftere forekommende Navn af ukjendt Betyd-

1 Lóar Bygdenavn i Gudbrandsdalen, nu brugt i Dativformen *Lom*. Deraf Adj. *læskr* DN. V 163 (1349). *Bygð . . . er kǫlluð Lóar* (Heimskr. Ól. S. H.).

2 Lo i Nordre Fron Præstegield (fork. Pgd.), Gudbrandsdalen.

3 Lo i Nordre Aurdal Pgd., Valdres.

4 Lo i Vestre Slidre Pgd., Valdres.

5 Lo Husmandsplads under Brekke i Øie Sogn, Vang Pgd., Valdres.

6 Lo i Norderhov Pgd., Ringerike.

7 × Laa i Aal Pgd., Hallingdal; nær ved N:o 35.

8 Lo i Eker Pgd., Buskerud Amt. a Loe DN. II 413 (1395).

9 Loa, udt. Lóa, i Solum Pgd., Bratsberg Amt.

10 Loen, udt. Lói (efter Stedets Dialekt regelret stærkt Femininum i bestemt Form), i Urnes Sogn, Hafslo Pgd. i Sogn.

11 "i Loom" nævnes BK. 40[b]; maa have ligget i Fortun Sogn, Lyster Pgd. i Sogn. Der skal nu kjendes et Jordstykke, kaldet Lovoldene, ovenfor Fortun kirke.

12 Lo i Meldalen Pgd., S. Trondhjems Amt. i Loe DN. III 186 (1342).

13 Lo i Opdal Pgd., S. Trondhjems Amt. af Loe AB. 49. DN. II 52 (1300). Lo (acc.) Fornm. sögur X 154.

14 Lo i Aasen Sogn, N. Trondhjems Amt. a Loe DN. III 125 (1322).

15 Loa, Fjeldslette mellem to Dale ovenfor Vuku Kirke i Værdalen, N. Trondhjems Amt.

16 Lo (alm. skr. Laug) i Beitstaden Pgd., N. Trondhjems Amt. (Udenfor Gaarden et Skjær Loagylta.)

17 ? Lóönd (Sn. Edda), gl. Navn paa Vesteröen i Hvaler, Smaalenenes Amt.

18 × i Labærghom DN. IX 272 (1445), anfört som liggende i Lier, Buskerud Amt (kjendes ikke nu).

19 ? Lófótr, Navn paa en Ø (nu udstrakt til en hel Ørække) i Nordlands Amt. Ordet anser jeg efter Naboöens gamle Navn *Vargfótr* for sammensat med det i Svensk brugelige *lo*, lynx, som altsaa engang ogsaa har været brugt i Norge.

20 Loholt, udt. Lòhaaltan, i Strinden Pgd., S. Trondhjems Amt.

21 ? Loviken i Dverberg Pgd., Nordlands Amt.

22 × Aadlene (alm. skrevet Odlene), udt. Aadladne (Aòdladne), i Vik Pgd. i Sogn. i Arlaam BK. 51ᵇ.

23 Lön, udt. Lön, Gaard i Opheim Sogn, Vossestranden, S. Bhus Amt, er et Navn, hvori *lo* vel er 1:ste Led. Det skrives nemlig i DN. I 203 (1338) *i Læn*, hvilket maa være = *Ló-vin*, lige som vi have *Brýn* = *Brú-vin*, *Fæn* = *Fé-vin*, *Hæn* = *Há-vin*, *Æn* = *Á-vin*, *Mæn* = *Mó-vin* o. s. v.

24 × Aalo (alm. skr. Aaloug) i Sögne Pgd., Lister og Mandal Amt. Skrives i Begyndelsen af 17:de Aarh. Alaa, Aalaff, Aallo.

25 Aatlo, udt. aa'tlo, i Frosten Sogn, N. Trondhjems Amt. af Oterlo AB. 28. Ottherloo DN. XI 657 (1532).

26 i Atlo BK. 46ᵃ. Maa vel have ligget i Borgund i Sogn.

27 Aglo (ei længere kjendt), Navn paa en Del af Skatval Sogn i Stjördalen, N. Trondhjems Amt. a Aghlo AB. 117. Agloo skipreida AB. 117. á Öglo Fornm. sögur I 54. 55. inn á Uglu. Aglu ibid. IV 19. á Havelóe (!) ibid. X 386 [1]. a Oglóe (var. Aglóe) Eyvind Skaldaspiller i Fagrskinna S. 30.

28 × Ala (alm. skr. Aloug) i Vang Pgd., Hedemarken. I 16:de Aarh. skrevet Aloo (DN. I 704), Alloff, Alo.

29 × Asla, udt. Assla, i Ringsaker Pgd., Hedemarken. Aslag, Aaslaag i 16:de Aarh. Asslach 1604.

[1] [illegible] Se Dahlerups udgave af Agrip s. 21, jfr. sid. XVII. XVIII.

30 Asló, Osló; udtales Aàsslo. Former af Bygdenavnet *Oslo-hered: Asloarherad* har jeg optegnet fra 1309 (DN. I 112) og 1321 (DN. V 61). *Osloarherad* har jeg fra 1316. 1320. 1341. 1351. 1360. 1370. 1376.[1]) 1390. *Osloarsherad* (!) 1360 (DN. IV 317). *Oslosherað* synes at være den almindeligste Form (jeg har det optegnet fra 30 Breve, tidligst 1279, DN. II 49). *Aslosherad* 1312 (DN. III 97). *Osloherad* er almindelig Form i RB. (kun 1 gang der Osloar-) og ofte ellers (14 Breve, tidligst i et latinsk brev 1315 DN. IV 121).

31 i Aslom nævnt i BK. 10[b] under Opstryn Kirke i Nordfjord, ikke gjenfundet nu.

32 × Baarlaag, udt. Bàorlaag [2]), i Leikanger Pgd. i Sogn. i Bordlaam BK. 33[a]. 49[b].

33 Birkelo, udt. B*y*rkjelo, i Breim Sogn i Nordfjord.

34 × Bjella i Gran Pgd., Hadeland.

35 × Bjella i Aal Pgd., Hallingdal. a Biarlaam DN. II 88 (1310). Jfr. N:o 7.

36 × Björlo, udt. Bjö̀rlo i Eid Pgd. i Nordfjord. i Biorla BK. 18[a, b]. i Biorloo BK. 34[a]. Af *Bjórr*, Bæver.

37 Borlo, udtalt Bòrrlo, i Borgund i Sogn. i Borglo BK. 42[a]. 45[b].

---

[1]) *Oslòar-* og *Oslos-* i samme Brev 1376 (DN. III. 307).

Tillägg: "*Osló* kommer neppe af *áss* Bjergaas eller af *óss* Elvemunding, men snarest af *ǫ́ss*, pl. *ǽsir* (saa at Betydningen "Lund" vilde passe godt; jfr *Véló*). Det skrives nemlig i norske skrifter ofte *oslo*, dog undertiden *aslo*, i latinske oftest *asloia, ansloia*. Formen *Osló* forekommer ogsaa ofte i Genetiv".

(Efter ett skriftligt meddelande från Prof. S. Bugge af 1883 till Fr. L—r.)

Genitiven *Oslos* har jag antecknat från ett diplom av 1264. I Flatöboken träffas i oblik form *Oslu*, som tydligen uppstått därigenom att ordet uppfattats som osammansatt (då det som ändelsevokal uppfattade *o* utbytts mot *u*). Därav har bildats en ny nominativ *asla* (*ausla*), se Aall, Kongesagaer II, 55. I några norska diplom träffas skrivsättet *Orslo*, vilket häntyder på supradentalt (eller kakuminalt) *s* och *l*. Fr. L—r.

[2]) ao er den sognske Udtale af det lange a (omtrent som den islandske Udtale af á). Pleier ellers ikke at findes, uden hvor der er oprindeligt langt a.

38 × Brunla (alm. skr. Brunlaug), udt. Braànnla, i Brunlanes Pgd., Jarlsberg og Larvik Amt. a Brynla RB. 43 og paa mange andre Steder i 14:de og 15:de Aarh.

39 × Doglo (alm. skr. Dobloug), udt. Dŏ'g*l*ŏ, i Vang Pgd., Hedemarken. i Dufla DN. I 99 (1307). a Doflo DN. V 133 (1344), II 233 (1347). a Dofllo DN. II 281 (1358). a Dofloo DN. IX 212 (1412).

40 ○ Eklo, udt. ĕ'k*l*oa, dat. -*l*o'n, i Værdalen Pgd., N. Trondhjems Amt. af Egslo AB. 17. Eglo 1530. Ekloo 1520.

41 × i Æpplam DN. II 79 (1308). I 169 (1329). i Æpplaam DN. III 218 (1348). BK. 36[a]. Nu ei kjendt; sees at have ligget i Sogndal i Sogn.

42 × Falla, udt. Fæ'llă, i Fet Pgd., Romerike. Follaa 1520. Folla 1593. Fallag 1617.

43 ? Fjeldlovandet i Biri Pgd., Christians Amt. Sender en Bæk ned til Vismundelven; i denne strax nedenfor Bækkens Udlöb "Storlodammen". (Kan dette komme af Fuglenavnet Lo?)

44 × Flatla, udt. F*l*ă's*l*a, i Jevnaker Pgd., Hadeland. a Flatlom RB. 34. i Flotlom RB. 267.

45 × Flölo, udt. Flȫ'lo, i Breim Sogn i Nordfjord. i Flodulá BK. 14[b].

46 × Follau (alm. skr. Folloug) i Gjerpen Pgd., Bratsberg Amt. i Fullaam RB. 26. til Folla, til Follar, a Follom DN. II 448 (1407).

47 Follo gl. Landskabsnavn for Egnen paa östre Side af Christianiafjorden mellem Christiania og Moss. Maa komme af Fjordens gamle Navn *Foldin*, hvilket bekræftes derved, at det tilsvarende nom. gent. er *Foldungar* (sẹ Fornm. sögur VIII 399. IX 271. 307).

48 Follo, udt. Faà'lllo, i Orkedalen Pgd., S. Trondhjems Amt.

49 Follo, udt. Făă''llloa, dat. -lo'n, i Værdalen Pgd., N. Trondhjems Amt. af Follom AB. 17.

50 Follunglo, udt. Fö'llaanglo, i Nordre Aurdal Pgd., Valdres.

51 × Gauslaa i Herefoss Pgd., Nedenes Amt. a Gaudslaa, Gaudlaa DN. X 214 (1487). i Gwthslo DN. X 237 (1506).

52 Geilo (alm. skr. Gjelloug), udt. Jèilo, i Skiaaker Pgd., Gudbrandsdalen. Giæilo sokn DN. I 291 (1363). a Geirlo DN. III 342 (1384). Geilos sokn DN. VIII 328 (1436). (Var Kirkested i Middelalderen).

53 × Gjærlu (alm. skr. Gjerloug), udt. Jæ̀'lu, i Vang Pgd., Hedemarken. Gierloff 1616.

54 × Gjærlu (alm. skrevet Gjerloug), udt. Jæ̀'lu, i Löiten Pgd., Hedemarken. I 16:de Aarh. skrevet Gierdlöff, Gierlöff, Gierloff.

55 × Gjerla (alm. skr. Gjerlaf) i Stokke Pgd., Jarlsberg og Larvik Amt. Gierlöff, Gierloff omkr. 1600.

56 × "Gierloff" nævnes 1668 som Underbrug til Bjönnes paa Nötterö, Jarlsberg og Larvik Amt. I den nye Matrikel findes her et Engstykke, kaldet Gjerlö Eng.

57 × Gjerlaa (alm. skr. Gjerloug eller Gjerlöv), udt. Jèrlao, i Aurland Pgd. i Sogn. a Geirlaam BK. 47ª.

58 × i Gerdlaam, nu ukjendt, nævnes BK. 37ᵇ blandt Fet Kirkes Gods, Hafslo Pgd. i Sogn.

59 × Gulla i Jevnaker Pgd., Hadeland. af Gullo RB. 234. i Gullæ DN. I 714 (1497).

60 × Gullaug, udt. Gu'llú, i Lier Pgd., Buskerud Amt. i Gullaa RB. 94. i Gulla RB. 103. Gwlaa DN. VI 419 (1413).

61 Hafslo, Hafslo Præstegaard i Sogn. i Hafrslo DN. I 148 (1324) o. fl. Steder. Gen. Hafrsloar BK. 41ª. DN. III 184 (1341). III 218 (1348) o. fl. Steder. Gen. Hafrslos DN. I 277 (1358).

62 Hello (alm. skr. Höilo), udt. Hæ'lloa, dat. -lo'n, i Værdalen Pgd., N. Trondhjems Amt. af Herlom AB. 18.

63 × Hesla i Gol Pgd., Hallingdal.

64 ○ Hongslo, udt. Hää'ngs*l*oen, i Orkedalen Pgd., S. Trondhjems Amt. af Hognaslo AB. 53.

65 ⊙ Hundlo, udt. Hò'nnlo, i Stod Pgd., N. Trondhjems Amt. af Hundaslo AB. 11.

66 Hætlo, udt. Hæ̃'tloa, dat. -lo'n, i Værdalen Pgd., N. Trondhjems Amt.

67 Höilo i Breim Sogn i Nordfjord.

68 ⊙ Höislo, udt. Hö'is*l*o, i Skogn Pgd., N. Trondhjems Amt. af Hösloe AB. 21.

69 × Kjaarlaag (alm. skr. Kjörlaug; ikke udtalt med ao i nogen af Stavelserne) i Joranger Sogn, Hafslo Pgd. i Sogn. Kiörlag, Kiorlag, Kiörlaff i 16:de Aarh.

70 Kvello, udt. Kvæ'llo i Selbu Pgd., S. Trondhjems Amt.

71 Kvello, udt. Kvæ'lloa, dat. -lo'n, i Værdalen Pgd., N. Trondhjems Amt.

72 Kyllo, udt. Kji'llo, i Selbu Pgd., S. Trondhjems Amt.

73 Langlo i Stokke Pgd., Jarlsberg og Larvik Amt. i Langaloo RB. 60. 186.

74 Langlo, udt. Lää'nglo, i Stranden Pgd. i Söndmör.

75 Langelofjeld findes paa Karter som Navn paa et Fjeld i Hjelmeland Pgd., Ryfylke.

76 Langlo, udt. Làng*l*o'n (med den i disse Egne hyppigt til Gaardnavne af hvilket som helst Kjön tilföiede Maskulinartikel), i Byneset Sogn, S. Trondhjems Amt. Langloar (nom.) Fornm. sögur VIII 110.

77 Laulo, udt. Lŏ'*l*o'n (med Maskulinartikelen), i Lein stranden Sogn, S. Trondhjems Amt. af Laghaloom AB. 42.

78 × Lisla, Storla Nabogaarde i Gol Pgd., Hallingdal.

79 a Loghalo DN. II 70 (1306) ukjendt Beliggenhed (Borgund i Sogn?).

80 × Lyslo, udt. Ly̆'slo, i Indviken Pgd. i Nordfjord. I BK. 9^{b}, $13^{a,b}$, 14^{a} skrevet dels i Lysilo, dels i Lysila.

81 Lælo, udt. Læ̅'lo, i Skogn Pgd., N. Trondhjems Amt. Lelaa og Leloo i Begyndelsen af 16:de Aarh.

82 Malo, udt. Mā'lo, i Veö Pgd. i Romsdalen.

83 Marlo (alm. skr. Malloug), udt. Mà'lllo, i Skiaaker Pgd., Gudbrandsdalen. i Marllo DN. III 151 (1332). a Mallo DN. V 228 (1379).

84 ⊙ Meslo, udt. Mæ̅'s*l*o, i Rennebu Pgd., S. Trondhjems Amt. Melslo (mon Skrivfeil?) 1520, Meslo senere i 16:de Aarh.

85 ○ af Morsloe AB. 117, nu ukjendt; sees at have ligget i Guldalen, S. Trondhjems Amt.

86 ○ Myrslo, udt. Mȳ'rs*l*oa, dat. -s*l*oen, i Sparbuen Pgd., N. Trondhjems Amt.

87 Næverlo, udtalt Næ̆'vlo, i Borgund i Sogn. i Næfrlo BK. 44ᵃ. 46ᵃ.

88 Odlo, udt. O'*l*o, i Ringebu Pgd., Gudbrandsdalen. a Odlo DN. XIII 7 (Brev fra 1329, bevaret i Kopi fra 1444).

89 Ramlo, udt. Ramm*l*o'n (med Maskulinartikelen), i Rennebu Pgd., S. Trondhjems Amt. af Ramplo AB. 53.

90 Ramlo, udt. Råmm*l*o, i Holtaalen Pgd., S. Trondhjems Amt. Nær Elven Remna (udt. Ræ'mna). af Rafnaloe AB. 48. i Ramnaloe DN. II 226 (1345).

91 Ravlo, udt. Ră'v*l*oa, dat. -*l*o'n, i Værdalen Pgd., N. Trondhjems Amt. Refflo i 16:de og 17:de Aarh.

92 Retlo, udt. Ræ̅'hlo, i Stod Pgd., N. Trondhjems Amt.

93 × Rislaa, udt. Rìsslaa, i Birkenes Sogn, Nedenes Amt.

94 × Rislaag, adt. Rìsslaog, i Vik Pgd. i Sogn. Riszlaa, Rissla i Begyndelsen af 17:de Aarh.

95 × Skinlo, udt. Sjì'llaa, i Breim Sogn i Nordfjord. Skyndlogh, Skindlouff, Skiillo i 16:de Aarh.

96 Skjevlo, udt. Sjæ̆'v*l*oa, dat. -*l*o'n, i Sparbuen Pgd., N. Trondhjems Amt.

97 Skjevlo, udt. Sjæ̆'v*l*oa, dat. -*l*o'n, i Stod Pgd., N. Trondhjems Amt. af Skæflom AB. 11.

98 Slavlo, udt. *Slā'vloa*, dat. *-lo'n*, i Skogn Pgd., N. Trondhjems Amt.

99 Soglo, udt. Sȫ'*glō*, i Skiaaker Pgd., Gudbrandsdalen. i Seflo (!) DN. V 245 (1386). a Soflo DN. III 454 (1415).

100 i Spangarlo BK. 45[a, b]. Har ligget i Borgund i Sogn.

101 ? i Stamfnalom anföres RB. 125 under Hoböl Kirke, Smaalenene; er ukjendt nu. Kunde tænkes at være forskrevet (for en Sammensætning med det her hyppige Sammensætningsled *válir*?).

102 Stavlo, udt. Stā̆'v*loa*, dat. *-lo'n*, i Skogn Pgd., N. Trondhjems Amt. af Stafloe AB. 21. i Staflo DN. IV 175 (1332). i Staghla DN. V 96 (1336). i Staghlo DN. II 227 (1345).

103 ? Steilo, udt. Stèilo, i Hadsel Pgd., Nordlands Amt. Stolle 1610. Stero 1614. Steilou 1661. — Steiglo er umulig Derivation, men Steinlo var vel tænkeligt.

104 Sunnlo, udt. Sy'nnloa, dat. -lo'n, i Skogn Pgd., N. Trondhjems Amt. Mon = af Sumarloe AB. 22?

105 × Takle i Lavik Pgd., Sogn. i þaklaam BK. 52[b] og DN. II 153 (1331). þaklar (nom.) MB. 188.

106 × Taklo, udt. Tā'klo, i Eid Pgd. i Nordfjord. i þaklaam BK. 29[b]. þaklo (nom.) DN. X 36 (1339).

107 × Talla, udt. Tàddla, i Lyster Pgd. i Sogn. i þarla BK. 39[a].

108 × Tallaug, udt. Tā̆ā̆'*lā̆ā̆*, i Østre Gausdal Pgd., Gudbrandsdalen. Tolda, Tollaa 1575.

109 × Tanlaa, udt. Tànnlao, i Lyster Pgd. i Sogn. Thandla 1563.

110 × Tjelle, udtalt Kjæ'llle, i Nesset Pgd. i Romsdalen. af Thiolam AB. 74.

111 × Varlo, udt. Vā'lĕ, i Eker Pgd., Buskerud Amt. a Vaarloom DN. VI 383 (1394). a Varlom DN. II 413 (1395). i Varlaom RB. 90 (i et senere Tillæg). Wardlæ

DN. V 411 (1429). Warlaa oftere i 16:de Aarh. (f. Ex. DN. VIII 512. 846).

112 Veglo, udt. Væ`glo, i Overhallen Pgd., N. Trondhjems Amt. af Vigloe AB. 86.

113 Velo i Jevnaker Pgd., Hadeland. af Veelo RB. 234. af Velo RB. 263.

114 × Vennesla (alm. skr. Vennesland) i Øvrebø Pgd., Lister og Mandal Amt. I Begyndelsen af 17:de Aarh. skr. Wendislaa, Wendisla.

115 Verlo, udt. Væ`rlo, i Utviken Sogn i Nordfjord. i Vedrarlo BK. 14[a].

116 Øilo i Vang Pgd., Valdres.

Oplysninger om de vedkommende Steders Beliggenhed.

2. Nær Vinstra Elv, ei langt fra dens Udlöb i Laagen; kan ikke ligge ganske lavt. — 3. nær Söen Strandefjorden. — 4. tæt ved Söen Slidrefjorden. — 6. ligger höit, langt fra Vandlöb. — 7. höitliggende, ligger nær N:o 35. — 8. ved en Bæk, ikke lavt. — 9. ligger lavt ved en Indsös Bred. — 10. ved Lysterfjorden. — 12. ikke langt fra Elven Orkla, men i et Par hundrede Fods Höide over den. — 13. nær en Tverelv, paa en Glacialterrasse i nogen Höide over Hovedelven. — 14. i Nærheden af Trondhjemsfjorden og af en Bæk, men noget höit. — 15. Fjeldsletten synes at være noget myret. — 16. ved Beitstadfjorden. — 20. höitliggende, ikke langt fra en Bæk. — 22. ved Udlöbet af en Elv. — 24. ved Söen, nær en Bæks Udlöb. — 25. ved Trondhjemsfjorden. — 28. noget höit, ikke Vand i Nærheden. — 29. höitliggende; ikke nær Vand. — 32. ved Sognefjorden, ikke langt fra en Aas Udlöb. — 33. ikke langt fra Elv, maaske temmelig lavt. — 34. nær en Aa, men i adskillig Höide over den. — 35. höit over Dalbunden, nær ved N:o 7. — 36. nær Bygdens Hovedelv. — 37. ved Lærdalselven. — 39. paa en liden Höide mellem 2 Aaer. —

40. nær Hovedelven, men paa en höi Ryg. — 42. ved en större Bielv til Glommen. — 44. nær en Bæk i nogen Höide over Hovedelven. — 45. ved en Elv. — 46. paa betydelig, til to Sider stærkt skraanende Höide mellem en större og en mindre Elv. — 48. nede i Dalen ved en Bielv til Orkla, ikke ganske lavt. — 49. paa en Bakke ved en Bæk. — 50. ved Söen Strandefjorden. — 51. ved Topdalselven, nær dens Udlöb i en Sö. — 52. nær Otta Elv, ikke ganske lavt. — 53. nær 2 Bække. — 54. mellem 2 Bække, nær begge. — 55. lidt i Höiden ovenfor en Elv, nær en Bæk. — 57. ved Aurlandsfjorden. — 59. paa en Odde i Randsfjorden, nær Udlöbet af en Bæk. — 60. lavtliggende ved Dramsfjorden.

61. ved en större Indsö. — 62. höit over Hovedelven og i betydelig Afstand derfra, nær en Bæk. Myr i Nærheden.

63. nær 2 större Elves Sammenlöb. — 65. ved en Bæk og en Indsö, [illegible] i Höiden over denne. — 66. höitliggende, men nær en Bæk. [illegible] ikke ganske lavt, men nær en [illegible] Höiden over en Elv. — 70. temmelig [illegible] paa en Slette höit over Ho- [illegible] men temmelig nær en [illegible] begge Sider affal- [illegible] liggende, men ved [illegible] — 77. ved Gula [illegible] nær en större Elv. [illegible] ganske lavt. — [illegible] ved Langfjor- [illegible] ikke lavt. [illegible] ved Lær- [illegible] ved Orkla [illegible] Elv. — 91. [illegible] — 93. [illegible] nær en [illegible] höitlig-

gende; ikke langt derfra Myrer og en Bæk. — 97. temmelig höit over Snaasenvandet. — 98. nær et Vand, men höit over det. — 99. nær Otta Elv, ikke lavt. — 102. nær en Elv. — 104. paa en Höide over et Vand. — 105. ved Sognefjorden, nær Udlöbet af Elv. — 106. ved Eidsfjorden. — 107. ved Lysterfjorden. — 108. temmelig höit over Dalbunden. — 109. paa Slette, nær Udlöbet af en Elv. — 110. ved Langfjorden. — 112. nær en Bielvs Udlöb i Namsen, men temmelig höit. — 113. höitliggende, ikke Vand i Nærheden. — 114. lavtliggende, ved Torridalselven. — 115. ved Fjorden og et Elveudlöb. — 116. nær Söen Vangsmjösen.

Bem. til nr 27. At dette Navn er en Sammensætning med *lo*, kan vel ei være tvivlsomt. Af ellers i norske Stedsnavne forekommende Stammer, hvorom her kan være Spörgsmaal til Forklaring af förste Led, er först at nævne *agl-*, som man har i adskillige Navne, f. Ex.

Agle paa Inderöen, N. Thjems Amt, udt. æ`gg*l*e (*Agle* 1520. 1559).

Aglen i Fosnes Sogn, Namdalen, N. Thjems Amt (ogsaa ved Gaarden efter Kart et Fjeld *Aglen*), udt. æ̆`g*l*'nn, Dat. æ`gg*l*aam. Skr. *vid Agla* (altsaa acc.) AB. 85. Herefter kan efter Egnens Dialekt den gl. Form være enten *Agli* sing. (sv. masc.) eller *Aglir* (plur.).

Agle i Snaasen Pgd., N. Thjems Amt, udt. æ`gg°l.

Agledal, udt. Aggledalen, Kinn Pgd., Söndfjord, N. Bhus Amt.

I det Trondhjemske forekommer endvidere *Ogl*, f. Ex.

Uglen i Klæbu, S. for Trondhjems By, udt. áu*l*a (Dat. udentvivl áu*l*en), *i Oghl* 1349, DN. II 250. *Oghell* (nom.) AB. 120.

Uglen i Selbu, S. Thjems Amt, udt. U`gg*l*enn, Dat. U`gg*l*öm (altsaa plur. i best. Form), skr. *pa Ogle* 1520. *Awglenn* 1540.

Uglen (Værdalens Præstegaard, N. Thjems Amt). Navnet bruges ei nu. ecclesia *Oghel* DN. V 442 (1433), ***Awlen*** AB. 63 (yngre Tillæg).

Forövrigt kunde vel ogsaa tænkes paa Stammen ***Agd*** (*Agðir*, *Agðanes*).

Til Navne paa *lo* hos Mort. Arnesen [1]):

S. 18. *Baglo* i Værdalen er usammensat Navn; udt. Bàgg*l*an, Dat. Bàgg*l*aam, skr. *a Boglum* 1325, DN. III 136.

S. 21. *Kyllo* i Øvre Stjördalen ligeledes usammensat, udt. Kjy'llan, Dat. Kjy'llom. Udentvivl den Gaard, der 1363 (DN. II 298) kaldes *Kyliar*, i AB. 38 *i Kiliom*.

S. 23. *Staghlo* er Gaarden Stavlo i Skogn. A. har misforstaaet det citerede Diplom.

S. 25. *Hollo* maa være oblik Form af et usammensat Navn.

S. 27. *Romslo* er vel usammensat. Skr. *Rumsle* i 16:de Aarh., udt. *Romslaa* (Dat. plur. i Egnens Form).

S. 30. *Wglo* (DN. V 86) kan ei bruges her. Gaarden kjendes ei nu; kan vel være oblik Form af *Ugla* f.

S. 31. Kò*l*oa, Dat. Kò*l*oen er utvivlsomt en ved Vokalassimilation opstaaet Form af et svagt Fem. (*Kola* f.?)

S. 32. *Gjeloug* paa Ringerike er usammensat (*a Gæilum* 1330, DN. XI 24, nu udt. Jı̀le).

S. 37. *i Ulloom*, i DN. I 118 er feilskrevet for *Ullom* (i RB. 295 *i Ullum*). Gaarden (i Rælingen Sogn paa Romerike) heder nu *Uller*; den tidligere Skriftform Ullern eller Ulleren var feilagtig.

S. 37. *Huplo* er ganske rigtigt oblik Form af *Hupla* f.

[1]) Etymologisk Undersøgelse om norske Stedsnavne (paa *-lo*, *-vin*, *-vang*); Frederikshald 1865.

O. Rygh.

Om norska ortnamn på *lo*.

Efterskrift.

I första bandet, tredje häftet av Arkiv for Nordisk Filologi (s. 269—270) har jag uttalat den meningen, att det slutande *-lo* i talrika norska ortnamn är samma ord som det likaledes såsom senare sammansättningsled av ortnamn brukliga fhty. *-lôh* ock ags. *-leáh*, vilka åter allmänt sammanställas med lat. *lucus* (för *loucos*), lit. *laukas*, sanskrit *loka*.

Denna mening har visserligen icke på anfört ställe blivet för första gången uttalad, men åt den samma har, vågar jag tro, där för första gången ett vetenskapligt stöd givets. Jag har nämligen visat, att en allmän ljudlag funnets på fornnordisk botten, enligt vilken *auh* övergått till *ó*(*h*) (se nu därom Noreen, Altnord. Gram. I, § 91; Gesch. d. Nord. Spr. § 40 b) ock ej, såsom man förut antaget, till *á*(*h*), med vilket sistnämda antagande förklaringen av *ló* ur **lauhō*, fht. *lôh* måste vara otillfredsställande. Jag har för övrigt i största korthet nämt, att många orters belägenhet gör den allmännast antagna förklaringen ur ett *ló*, f. sumpig äng, omöjlig. Detta uttalande har jag stött på en förteckning över samtliga norska ortnamn på *lo* samt en redogörelse för dessas belägenhet, så vitt den samma är känd, som prof. O. Rygh med stor välvilja ock liberalitet ställt till mitt fria förfogande. Denna förteckning har åvan meddelats, enär jag ansett den vara av det inträsse, att den borde komma till allmän kännedom. Professor Rygh har haft godheten att före tryckningen underkasta förteckningen en revision.

Ursprungligen hade det varet min avsikt att med jälp av denna förteckning ock andra källor grundligt undersöka bildningen av de nordiska ortnamnen på *ló*, deras motsvarighet även till första sammansättningsleden i övriga germanspråk m. m., men omständigheter ha alltjämt legat hin-

drande i vägen, ock för närvarande ser jag ingen utsikt för en realisation av nämda plan på länge. Häldre än att då uppskjuta ämnet till en oviss framtid, vill jag här i korthet meddela några anmärkningar, som synas mig särskilt av vikt för sammanställningen med tyska *lôh*, lund.

Först ock främst böra några ord yttras rörande genus på det antagna norska ordet *ló*, lund. Det har i det föregående påpekats, att det efter all sannolikhet ingår i namnet *Osló*. Detta ords böjning är emellertid mycket växlande. Det har genitiv sing. ungefär samtidigt både på *-s* ock *-ar* ock dat. sing. på *-e* eller utan ändelse. I dialekterna är *-lo* allmännast, tycks det, femininum, även när det får antagas vara = lund. Det kunde nu ifrågasättas, att ordet älst vore femininum, men i ortnamn även kunde böjas som neutr., enligt en övergång som påvisas i exkursen. (Om namnet *Ogló* skulle vara sammansatt med detta *ló*, så skulle den därav redan från slutet af 900-talet uppvisade, genom metern styrkta dativ-formen på *-e*, liksom Yngl.-tals *Borróe* (se s. 263 här), bevisa, att denna övergång skett mycket tidigt).

Om nu ordets genus på norsk botten älst ock rätteligen varet femininum, så skulle ett visst tvivel kunna uppstå [1]) om det berättigade uti sammanställningen med tyska *lôh*, som, så vitt jag av mig tillgängliga källor kann se, aldrig är femininum, utan endast mask. eller neutr. — Schade har följande uppgifter om ordet: Fhty. *lôh* (gen. sing. *lôhes*, dat. pl. *lôhun*) synes till genus ej kunna bestämmas. Mhty. *lôh*, *lôch*, *lô* (gen. sing. *lôhes*, n. pl. *lôhe* ock *loch*, *læher*) är starkt mask. ock neutr. Nyhty. folkmåls *loh* är vanligen starkt neutrum, men även starkt mask. (pl. *lohe* ock *löher*), nylågtyska *lo* (eller *lau*) neutr.; den nyholländska formen *-loo* ock ags. formen *-leáh*, båda såsom senare sammansättningsled, synas till genus vara obestämbara. — Jag ser

---

[1]) Ett dylikt tvivel har också blivet skriftligen till mig framställt.

emellertid icke någon nödvändighet att för norskan i olikhet med övriga germanspråk antaga femininum som ordets rätta kön. Jag antager, att ordet ursprungligen på norsk botten varet neutr. (huruvida en maskulin sidoform även älst funnets, kan ej med säkerhet avgöras). Genom en tidig analogibildning med andra ord på *lo*, som även begagnas i ortnamn, har ordet även kunnat få feminint kön. Vid sidan av det neutrala (1) *ló*, lund, har det nämligen även funnets tvänne andra liknande ord, vilka även använts som senare sammansättningsled vid bildande av ortnamn, nämligen (2) *ló*, fem. sumpig äng, vilket ännu i denna betydelse finnes kvar som appellativ i telemarkska folkspråket (se Aasen, Norsk Ordbog, vid *lo*, f. 2; vårt *lo* (1) upptages även därunder "med uvis Betydning"). Detta *ló* (2) motsvarar ett feminint *loh* m. fl. former i tyska munarter (bajerska *lôh*, holsteinska *lo*, *loe* — troligen även i många holländska ortnamn på *loo* — på andra ställen *lau*, *laug*), om vilket ord se Grimms Wörterbuch vid "*Loh*, f. sumpfwiese". Detta ords stam är väl *lauho*, och det är väl även ett ex. på övergången från *auh* till *ō*(*h*). Detta ord har säkert även varet brukat i Sverge i ortnamn (se här längre fram). Om det varet känt i Danmark är ovisst [belägenheten av *Lothorp* (1259), nu *Laarup* på Sjælland känner jag ej; se Ann. f. N. O. 1863 s. 315]. På Island tycks det ha varet ersatt av det avledda *lón* (*lauhno*?), om vilket även se Aasen, No. Ob. Detta *lo* (2) är det enda, som t. o. m. i nyaste ordböcker, såsom andra uppl. av Fritzner, angives såsom förekommande i norska ortnamn. Bland Fritzners ex. äro dock flera säkerligen sammansatta med *-ló* (1), såsom *Oslo*, *Hafslo*, *Nærlo* (se här s. 260—61).

Till detta *ló* (2) hör troligen det gamla *Lóar*, nu *Lóm* i Gudbrandsdalen ("på båda sidor om ån Otta", enligt leg. O. H. s., kap. 74). För den händelse att man dock skulle vilja föra detta *Lóar* till *ló*, lund, så är även detta möjligt,

enär *Lóar* kann vara en gammal ombildad plural till neutr. *Ló*, liksom *Holtar*, *Torgar* till *Holt*, *Torg* (se exkursen). Att ordet är fem. synes av *á Lóar* (ack.) i Heimskr. O. H. s., kap. 118 (påpekat av Bugge).

Vidare har det funnets i fno. ett (3) *lǿ*, sidoform genom *u*-omljud till *lá*, fem., sjö, strandvatten, vilket ord även ingår i norska ortnamn ock t. o. m. finnes kvar ensamt i norska folkmål (se Aasen under *laa*). Detta *lá* har även varet brukat i ortnamn på Island (se Kålund, Beskrivelse af Island, I 426) ock i Danmark (*Lolland* el. *Laaland*, skrivet *Laland*, *Lalandia* i Valdemars Jordebog, hör säkert hit). I svänskan torde detta *lá* i form av *lå* förekomma såsom första sammansättningsled i ortnamn sådana som *Lårstad* eller *Låstad* (flst.), *Låby* (flst.), *Lårbo*, *Låkälle* (2 byar i Skaraborgs län) m. fl., som senare sammansättningsled i *Svartlå* i Norrbottenslän (sidoform *Svartå*). Månne ej det mhty. *lâ*, som anföres i Grimms Wb. under "*Loh* f." just är det fno. *lá*? (Fno. *lǫgr* är väl rotbesläktat.)

Då det sålunda samtidigt har funnets ortnamn sammansatta med (1) *ló* (mask. eller) neutr., (2) *ló*, fem., och (3) *lǿ* (eller *lá*) fem., är det ju helt naturligt, att dessa båda senare ords kön kunnat invärka på det första, så att även detta kunnat brukas som femininum, samt tvärtom.

Jag anser alltså, att det feminina könet hos ett antal norska ortnamn på *-ló*, vilka av andra skäl kunde anses vara bildade av *ló*, neutr. (eller mask.), lund, icke utgör något hinder för denna sammanställning.

Att i vart särskilt fall säkert avgöra, när i ett ortnamn (1) *ló*, lund, eller något av de andra *ló* ingår, är naturligtvis omöjligt. Förutom av ortens belägenhet kann ledning dock ofta hämtas av den första sammansättningsledens betydelse. Sålunda är det tydligt, att, om första sammansättningsleden är namn på ett djur, som ej lever i vatten, sannolikheten är för att det är *ló*, lund, som är senare

sammansättningsleden, ock ej något av de båda andra *ló*. Ett sådant ex. är säkerligen *Herlo*, "Harlund", med motsvarighet i fhty. (*Hasenloh*, *Hasloch*). Andra sådana ex. äro *Rafnalo* (se vid nr 90 *Ramlo*), *Hafrslo* (se nr 61 *Hafslo*)[1]), *Veðrarlo* (se nr 115 *Verlo*), *Marlo*, som enligt Bugge kanske står för *Marðlo* av *mǫrðr*, *Refflo* (se nr 91 *Ravlo*), som enligt Rygh troligen är bildat av *refr*. För betydelsens skull förtjänar ock, såsom Bugge påpekat, *Sumarlo* att här framhållas. Jag nämner till sist *Birkelo*, *Næfrlo* samt *Velo* (nr 113; jfr s. 247, not 1) såsom till betydelsen hithörande.

Rörande de svänska ortnamnen på *lo* må ett par ord tillfogas. Jag hade önskat kunna meddela en undersökning av orternas belägenhet, liknande den som Professor Rygh företaget med de norska; men jag är icke ännu i tillfälle därtill. Så mycket må dock nämnas, att de båda upländska namnen *Lo* i *Lohärads* socken samt det gamla *Lo skiplagh*, att döma av naturförhållandena, säkerligen äro bildade av *lo* f., sumpig äng. Hälsingska sockennamnet *Loos* torde även höra till samma *lo* — trakten är rik på sjöar och vattendrag. *Lospånga* i Vstml. hör uppenbarligen dit. Likaså den "af en sumpig mark omgifna" *Loasten* på Visingsö samt väl ock *Lo* eller *Loholmen* ock *Uplo* vid sjön Anten i Björkehärad i Västergötland. En del andra svänska namn på *lo* såsom *Loshult* i Kristianstads län (vars namn folksägnen sätter i förbindelse med en till lodjur förklädd jätte), *Loberget* i Tuna socken av Dalarne — se om dessa båda namn samt om *Loasten* Svenskt Konversationslexikon, D. 2, Stockholm 1847 — härröra kanske från *lo*, lodjur, som ju passar till de senare sammansättningslederna. Jag kann för tillfället icke anföra något svänskt ortnamn på *lo*, som med någon visshet låter hänföra sig till *lo*, lund. Fsv. *Loaskialf*

---

[1]) Häremot må ej åberopas *Dufla* (nr 89 *Doglo*), ty detta bör ej härledas av *Dúfa*, utan av *Dúfl*, ntr., såsom Fritzner N. Ob.[2] 271 förmodar.

(namn på en gård, Sv. Dipl. II, 124; anfört i den av Söderwall utgivna sjätte delen av Rydqvists S. S. L.) är till sin första sammansättningsled obestämbart. Dock är det frestande att med avseende på detta ords halvt mytiska klang tänka på *lo*, lund (offerlund?), såsom första sammansättningsled.

För övrigt må anmärkas, att i svänskan, liksom i danskan, tillkommer ännu ett *lo*, nämligen *lo* (el. *loi*), loge, som kan ifrågasättas såsom ingående i ett eller annat ortnamn.

Till sist må här nämnas, att i C. G. Styffes Skandinavien under unionstiden (båda upplagorna) uppgives för *lo* i ortnamn endast betydelsen "låg strand nedanför en höjd" — detta tillägg "nedanför en höjd" torde näppeligen vara berättigat —, ävensom att i Söderwalls Ordbok öfver svenska medeltidsspråket *lo* i ortnamn blott hänföres till "*lo*, f. sank äng" m. m., varpå som ex. endast anföres *lohäredh*.

Jag måste här sluta. Den följande exkursen innehåller meddelanden, som professor Sophus Bugge med sin aldrig sviktande hjälpsamhet mot yngre medforskare våren 1883, då jag förberedde en uppsats i detta ämne, av sitt rika vetande gav mig ock ställde till mitt fria förfogande. Åtskilliga hänvisningar till dem ha i det föregående blivet gjorda. De innehålla för övrigt viktiga upplysningar, som jag ej velat behålla för mig allena.

Fr. Läffler.

Exkurs.

Om Forandring af Genus i norske Stedsnavne.

Dativen *-lóe* beviser ikke, at *ló* ei er Hunkjönsord. Det forekommer jo ofte, at Ord, naar de optræde som Egennavne, forandre Kjön og dermed ogsaa Böining. Hunkjönsord, der bruges som Tilnavne til Mænd, kunne saaledes faa Hankjönsböining. Exempler af Stedsnavne har jeg nedenfor anført

fra den nuværende Trondhjemske Dialekt; Stedsnavne paa *-nesen* bevise jo ikke, at Appellativet *nes* nogensinde har været brugt som Hankjönsord. Et andet hidhörende Phænomen er meget udbredt i vort gamle Sprog: at der nemlig af Intetkjönsord uden Tillæg af noget Suffix dannes Stedsnavne af Hunkjön i Flertal. I Biskop Eysteins Jordebog S. 479 heder det saaledes f. Ex.: atte Fenastada kirkia . . . allt *Husar*. Dette *Husar* beviser jo ikke, at *hús* som Appellativ nogensinde har været Hunkjönsord. Flere Exempler paa denne Eiendommelighed er meget gamle: *Holtar* Ynglinga saga Kap. 52 (men i Ynglingatal *á Holti*); *Torgar* af *torg*, o. fl.

Paa samme Maade har jeg ment, at Hunkjönsordet *ló* som Stedsnavn kunde böies i Dativ *Lóe* og altsaa med andre Ord som Stedsnavn i Dativ gaa over til et Intetkjönsord. Et analogt Exempel tror jeg at finde i Stedsnavnet *á Borrói* (Ynglingatal i Ynglinga saga Kap. 52). Thi dette Stedsnavn *Borró* maa være for **Borgró* eller **Borðró* og være sammensat med *ró*, *rá* fem. Vraa.

Meget senere er en tilsvarende Forandring intraadt i fölgende Navn: Fms. V, 8 heder det: *vatn* þat er *Dröfn* heitir (jfr. *drǫfn* poetisk Ord for Bölge). Fms. IX, 313: *or Dröfn* (ogsaa her om Fjorden). Som Variant citeres af den islandske Skálholtsbók (Cod. AM. 81 A. "skrifuð ofarlega á 15:du öld"): *or Drafni*. I Diplom. Norv. V Nr. 929 (Aar 1485) heder det: mith varum *a Dramne* (altsaa her om Stedet). Nu siger man *Drammen* (af *Dramn*, *Drafn*), *Dramsfjoren*, *Dramsælva*.

Gaardnavnet *Finnin* paa Voss, der nævnes i mange Breve, skrives i Dativ *Finnin* (der tidligst forekommer) og *Finnini*, i Gen. *Finnins* (f. Ex. Dipl. N. I No. 325 Aar 1351 og No. 330 Aar 1352). Men dette Stedsnavn er dog sikkert sammensat med *Hun*kjönsordet *vin*. Ligesaa finder man *Hæns kirkja*, *Féns kirkja* o. fl. lign. af Gaardnav-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Bibliografi för år 1889

upprättad av E. H. Lind.

I. Bibliografi, literaturhistoria ock biografi.

[Bergh, S.] Pergamentsbref från medeltiden i Stockholms rådhusarkiv. Förtecknade med angifvande af innehållet.
Meddel. fr. sv. riksarkivet XIII s. 295—305.

Christensen, W. Fortegnelse over dansk historisk Litteratur fra Aaret 1888 vedrørende Danmarks Historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. 2. Bd. S. 166—186.

— Fortegnelse over fremmed historisk Litteratur fra Aaret 1888 vedrørende Danmarks Historie.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. Række. 2. Bd. S. 187—213.

Erslev, Kr. Unionsbrevet fra Kalmarmødet 1397.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1889 s. 101—148.

Fiske, W. Books printed in Iceland 1578—1844. A second supplement to the British museum catalogue. Florence. 8:o. 28 s. (Bibliogr. notices IV).

Klemming, G. E. Sveriges bibliografi 1481—1600. H. 1. 1481—1501. Ups. 8:o. 80 s.
Tillhör Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet.

(Kålund, Kr.) Katalog over den Arnamagnæanske håndskriftsamling. Udgivet af kommissionen for det Arnamagnæanske legat. Første bind. 2. Hæfte. Københ. 8:o. 10 + 337—771 + 6 s. Kr. 5.
Anm.: Arkiv f. nord. filol. VII s. 94, av L. Larsson.

Lind, E. H. Bibliografi för åren 1887 ock 1888.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 176—220.

— Svensk literaturhistorisk bibliografi. IX. 1888.
Bilaga till Samlaren 1889.

Mestorf, J. Aus der skandinavischen litteratur.
Arch. f. anthropol. XVIII s. 361—384.

Olrik, A. Om Svend Grundtvigs og Jørgen Blochs Færoyakvædi og færøske ordbog.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 246—261.

Regesta diplomatica historiæ danicæ. Cura societatis regiæ scientiarum danicæ. Ser. II. T. I. VI. Ab anno 1522 ad annum 1536. Københ. 4:o. S. 1273—1746 + XXIII s.

Secher, V. A. Fortegnelse over den danske Rets Literatur og danske Forfatteres juridiske Arbejder 1884—88 med Tillæg til Fortegnelsen for 1876—83.
Ugeskrift for Retsvæsen 1889 s. 1073—94. — Även i särtryck.

Segerstedt, A. Arkivet å en svensk bondgård.
Antikv:s akad:s månadsbl. 1888 s. 70—74.

Undset, I. Om antikvaren L. D. Klüwer og hans manuskripter.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. I s. 178—185.

— Aeldre arbeider med de gamle norske indskrifter.
Akad. Afhandl. til S. Bugge ved hans 25-aars Jubilæum 1889 s. 99—114.

Örnberg, V. Förteckning på äldre handskrifter i Strengnäs läroverks bibliotek och Södermanlands fornminnesförenings samlingar. Ups. 8:o. 41 s.
Särtr. ur Bidrag till Söderm:s äldre kulturhist. VII.

Daae, L. Om den gamle Beskrivelse over Hamar.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. I s. 244—269.

— Om de Hamarske Krøniker.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. I s. 309—334.

Golther, W. Norddeutsche und süddeutsche Heldensage und die älteste Gestalt der Nibelungensage.
Germania. N. R. XXII s. 265—297.

Jónsson, Finnur. Om skjaldepoesien og de ældste skjalde. (To foredrag).
Arkiv f. nord. filol. VI s. 121—155.

Mogk, E. Norwegisch-isländische Literatur.
Grundriss der german. Philol. II, 1 s. 71—142.

Olrik, A. Om Sønderjyllands Folkeviser.
Sønderjydske Aarbøger 1889 s. 246—296.

Poestion, J. C. Neueste isländische Litteratur.
Mag. f. die Lit. des In- und Ausl. 1889 n:o 51, 52.

Rørdam, H. F. Efterretninger om Humanisten Jørgen Gyldenstjerne.
Danske Magazin. 5. Række. Bd. 1 s. 223—263.

Scholle, Fr. Der Stammbaum der altfranzösischen und altnordischen Überlieferung des Rolandsliedes und der Werth der Oxforder Handschrift.
Progr. des Falk-Realgymn:s zu Berlin 1889.

Schück, H. Svensk literaturhistoria. H. 7. Sthm. 8:o. S. 385—448. Kr. 0,90.

— Schwedisch-dänische Literatur. Darmst. 8:o. 16 s.
Särtr. ur Grundriss der german. Philol. herausgeg. v. H. Paul. II, 1.

Schweizer, Ph. Geschichte der skandinavischen Litteratur von ihren Anfängen bis auf die neueste Zeit. 3. Theil. Geschichte der skandinavischen Litteratur im 19. Jahrhundert. Leipz. 8:o. XXII + 420 s. M. 6. (Gesch. der Weltlit. in Einzeldarstell. B. VIII, 3).

Storm, G. Rettelser til Afhandlingen Om Peder Claussøn Friis og hans Skrifter foran Udgaven „Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis“.
Hist. Tidsskr. (norsk), 3. R. I s. 238—243.
— Om de Hamarske Krøniker.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. I s. 277—308 ock 369—375.
Symons, B. Heldensage.
Grundriss der german. Philol. II, 1 s. 1—64.
— Bijdrage tot de dagteekening der Eddaliederen.
Verslagen en medeel. der akad. van wetensch. Afd. letterkunde. Amsterd. 1887 s. 220—242.
Þorkelsson, J. Nokkur orð um kveðskap íslendinga á miðöldunum.
Ísafold 1889 n:r 42—47 ock 55.

Ari Þorgilsson hin fróði.
Tímarit 1889. Av *Bj. M. Ólsen.*
Arnason, Jón.
Illustr. Tidende 1888—89 n:o 4. — Ark. f. nord. filol. V s. 297—302, av *ι. ϑ.* — Mod. lang. notes IV sp. 391, av *W. H. Carpenter.* — Mag. f. die Lit. des In- u. Auslandes 1889 n:o 7, av *M. Lehmann-Filhés.* — Zeitschr. f. deut. philol. XXI s. 470—472, av *K. Maurer.*
Hyltén-Cavallius, Gunnar Olof.
Ny illustr. tidn. 1889 s. 248. — Hemvännen 1889 s. 121, av *R. Bergström.* — Kalendern Svea 1890 s. 225—232, av *H. W[ieselgren].*
Schlyter, Carl Johan.
Hist. tidskr. (sv.) 1889 s. 67—68. — Arkiv f. nord. filol. V s. 290—297, av *E. Tegnér.* — Ny illustr. tidn. 1889 s. 3, av *N. L[inder].* — Hemvännen 1889 s. 22, av *Elof Tegnér.* (Även i särtryck).
Vigfússon, Guðbrandur.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 156—163, av *Jón Þorkelsson.* — Zeitschr. für deutsche Philol. XXII s. 213—219, av *K. Maurer.* — Mod. lang. notes IV sp. 253. — The Athenæum 1889, 1 s. 181 (jfr s. 214), av *E. Gosse.* — Illustr. Tidende 1888—89 s. 237. — The Academy 1889, 1 s. 131—132, av *F. York Powell.*

II. Tidskrifter ock lärda sällskaps skrifter.

Akademiske Afhandlinger til Professor Dr. Sophus Bugge ved hans 25-Aars Jubilæum den 2. Mai 1889 fra taknemmelige Elever. Kra. 8:o. III + 114 s. Kr. 3.
Arkiv för nordisk filologi utgivet under medvärkan av Sophus Bugge, Finnur Jónsson, Kr. Kålund, Nils Linder, Ad. Noreen, G. Storm, L. F. A. Wimmer, Th. Wisén genom *Axel Kock.* B. 5 h. 3, 4. Lund. 8:o. S. 223—394. — B. 6 h. 1, 2. Lund. 8:o. S. 1—214. Kr. 6 pr band.

[illegible] Bd. [illegible] h. 1—3. Bd. 10 h. 1. [illegible]

[illegible] svenska landsmålen och svenskt [illegible] landsmålsföreningarna i [illegible] 1889. A—D. [illegible]

[illegible] Nyländska [illegible] —141 s. [illegible]

[illegible] av [illegible] Up- [illegible]

[illegible]

Historisk Tidsskrift udgivet af den norske historiske Forening. 3. Række. B. 1 h. 2. Kra. 8:o. S. 113—384 + 1 pl.

Historisk tidskrift utgifven af Svenska historiska föreningen genom *E. Hildebrand.* Nionde årg. 1889. Sthm. 8:o.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie herausgegeben von der gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 10. Jahrg. 1888. Leipz. 8:o. 4 + 374 s.

Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Herausgeg. von *Otto Behaghel* und *Fritz Neumann.* 10. Jahrg. 1889. Darmst. 4:o. XLII + 480 sp. M. 10.

Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott. Årg. 10. 1889. Ups. 8:o.

Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland. XIII. Förhandlingar och uppsatser. 4. 1888—89. Hfrs. 8:o. 6 + XXXIV + 136 s.

III. Nordisk språkvetenskap.

1. Allmänt.

Burghauser, G. Germanische Nominalflexion auf vergleichender Grundlage. Leipz. 1888. 8:o. 28 s. M. 0,60.
Anm.: Deut. Lit. zeit. 1889 sp. 1857, av Fr. Burg.

Falk, Hj. Etymologier.
Akad. Afhandl. til Prof. S. Bugge s. 13—19.

Grundriss der germanischen Philologie — — — herausgegeben von *Herm. Paul.* Bd. 1, h. 1, 2. Bd. 2, Abth. 1 h. 1, Abth. 2 h. 1. Darmst. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. rom. Philol. 1890 sp. 133, av L. Tobler. — Literar. Centralbl. 1890 sp. 281, av Bhdr. — Zeitschr. f. d. Österr. Gymnasialwesen. XLI, av R. Heinzel. — Zeitschr. f. deut. philol. XXII s. 462, av E. Martin.

Kock, A. Till växlingen *ī : ē* i fornnordiska språk.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 221—224.

— Några bidrag till fornnordisk grammatik.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 14—59.

Lindström, K. Purismen. Historisk öfverblick.
Finsk tidskr. 1889, 1 s. 241—252.

Meyer, R. M. Die altgermanische Poesie nach ihren formelhaften Elementen beschrieben. Berlin. 8:o. XIV + 549 s. M. 10.
Anm.: Arkiv f. nord. filol. VI s. 384—391, av Finnur Jónsson.

Noreen, Ad. Geschichte der nordischen Sprachen.
Grundriss der german. Philol. herausgeg. von H. Paul. I s. 417—525,
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1889 s. 660, av E. Brate.

Osthoff, H. Das præteritopræsens *mag.*
Beitr. zur Gesch. der deut. spr. u. lit. XV s. 211—218.
Paul, H. Geschichte der germanischen Philologie.
Grundriss der germ. Philol. herausgeg. von H. Paul. I s. 9—151. — Omfattar även nordisk filologi.
Pfau, W. Das Altnordische bei Gerstenberg.
Vierteljahrschr. f. Lit. gesch. II.

2. Isländska ock fornnorska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Arpi, R. Förslag till ändringar i den isländska ortografin.
Nystavaren III s. 79—84.
Falk, Hj. Med hvilken ret kaldes skaldesproget kunstigt?
Arkiv f. nord. filol. V s. 245—277.
— Vexlen *ā : ō* i nordisk.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 113—120.
Fritzner, J. Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarbeidet, forøget og forbedret Udgave. II. 14—16. *Lamar—miðherðar.* Kra. 8:o. S. 401—688. Kr. 1,50 pr häfte.
Gislason, K. Aeldre og nyere bøining af første persons plural-possessiv i oldnordisk-islandsk.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1889 s. 343—365. Även i särtryck.
Nygaard, M. Det aktive upersonlige udtryk i den norrøne sagalitteratur.
Akad. Afhandl. til Prof. S. Bugge s. 59—71.
O'lsen, Bj. M. Um stafsetning. Firirlestur í hinu íslenska kennarafjelagi. Reykjavík. 8:o. 24 s.
Särtr. ur Tímarit um uppeldi og mentamál. II.
Þorkelsson, J. Beyging sterkra sagnorða í íslensku. H. 2. Reykjavík. 8:o. S. 81—160. (Skolprogr.)
Wimmer, L. F. A. Oldnordisk formlære til skolebrug. 4. Udg. Københ. 8:o. 80 s. Kr. 1,50.

b. Täkster, översättningar ock kommentarer.

Carmina norrœna. Ex reliquiis vetustioris norrœnæ poësis selecta, commentariis et glossario instructa edidit *Theodorus Wisén.* Vol. II. Glossarium continens. Lund. 8:o. 8 + 352 s. Kr. 6.
Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörnínga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. II, 2. Københ. 8:o. S. 193—384.
Diplomatarium norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *C. R. Unger* og *H. J. Huitfeldt-Kaas.* 13:de Samling. Første Halvdel. Kra 8:o. 4 + 416 s. Kr. 6.

Eddalieder. Altnordische gedichte mythologischen und heroischen inhalts herausgegeben von *Finnur Jónsson*. II. Gedichte der heldensage. Halle. 8:o. 139 s. M. 2.

Altnord. textbibl. herausgeg. von E. Mogk. II, 2.

Eine lausavísa des Hrómundr halti. Von *H. G[ering]*.

Zeitschr. f. deutsche Philol. XXII s. 383.

Erfidrápa hrynhend om kong Magnús lagaboetir (ved *Jón Þorkelsson*).

Småstykker udg. af Samf. t. udg. af gammel nord. lit. 13 (s. 289—292).

Færøsk anthologi med literærhistorisk og grammatisk indledning samt glossar. Ved *V. U. Hammershaimb*. 4. Hæfte. På Carlsbergfondets bekostning. Københ. 8:o. S. 97—240 [av Glossaret]. Kr. 4.

Laxdœla saga. Udgiven for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Kr. Kålund*. 1. Hæfte. København. 8:o. 192 s. + 1 tab. Kr. 5.

Málsháttakvæði eller Fornyrdadrápa efter cod. reg. 2367, 4:o (ved *Finnur Jónsson*).

Småstykker udg. af Samf. t. udg. af gammel nord. lit. 12 (s. 283—288).

Njála udgivet efter gamle håndskrifter af det kongelige nordiske oldskrift-selskab. B. 2, h. 3. Københ. 8:o. 6 + 647—1021 s. + 2 pl. Kr. 3.

Inneh.: Om håndskrifterne af Njála. Af *Jon Þorkelsson*. — Person- og tilnavne ved *Gudm. Þorláksson*. — Sted- og folkenavne ved *Kr. Kålund*. — Bemærkninger til Njála II. Af *K. Gislason*.

Utgör Bd. 4 av Islendinga sögur, udg. efter gamle haandskrifter af det kgl. nordiske oldskriftselskab.

Nikulásvísur (ved *Jón Þorkelsson*).

Småstykker udg. af Samf. t. udg. af gammel nord. lit. 14 (s. 293—296).

Oldnordisk læsebog med anmærkninger og ordsamling af *L. F. A. Wimmer*. 4. Udg. Københ. 8:o. 368 s. Kr. 4,75.

Physiologus i to islandske bearbejdelser. Udgiven med indledning og oplysninger af *Verner Dahlerup*.

Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1889 s. 199—290 + 16 s. faksimile. (Även i särtryck).

Anm.: Literaturbl. f. german. u. roman. Philol. 1890 sp. 53, av M. F. Mann.

Udvalg af den norrøne Literatur for Latin- og Realgymnasier. Med oplysende Anmerkninger og Glossar. Af *M. Nygaard*. 3:e Udgave. Del 1—3. Bergen. 8:o. 100 + 108 + 117 s. Kr. 4,20.

Die Edda. Deutsch von *Wilh. Jordan*. Frankf. a/M. 8:o. IV + 533 s. M. 5.

Anm.: Augsb. Allgem. Zeit. Beil. 1889 n:o 90, av J. Nover. — Die Gegenwart 1889 n:o 9, av O. Bulle. — Zeitschr. f. deut. Philol. XXII s. 128, av H. Gering. — Grenzboten 1889. — Liter. Centralbl. 1889 sp. 1022, av [E. Mo]gk.

Sturleson, Snorre. Konungasagor. Sagor om ynglingarne och Norges konungar intill 1177. Utgifna af *Hans Hildebrand*. 2 uppl. af Snorre Sturlesons Konungabok. Sthm. 8:o. 715 + 2 s. Kr. 5.

Sturlason, Snorre. Heimskringla or the sagas of the norse kings. From the icelandic by *Samuel Laing*. Second edition, revised, with notes by *Rasmus B. Anderson*. Vol. 1—4. London. 8:o.

Anm.: The Athenæum 1890, 1 s. 114.

Brenner, O. Der tractat der Upsala-Edda „af setningu háttalykils". Zeitschr. f. deut. Philol. XXI s. 272—280.

Bugge, S. Om Versene i Kormaks saga.
Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1889 s. 1—88.

Falk, Hj. Om Friđþjófs saga.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 60—102.

Gislason, K. Om betydningen af ordet veggr.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1889 s. 341—342. Även i särtryck.

Hertzberg, E. Tvivlsomme ord i Norges gamle love.
Arkiv f. nord. filol. V s. 223—244 ock 345—370.

Hirschfeld, M. Untersuchungen zur Lokasenna. Inaug. diss. Berlin. 8:o. 2 + 34 s. M. 2,50. (Särtr. ur Acta germanica. I.)

Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1890 sp. 507, av F. Niedner. — Liter. Centralbl. 1890 sp. 594, av [E. Mo]gk.

Hoffory, J. Eddastudien. I. Mit 3 Tafeln. Berlin. 8:o. IV + 173 s. M. 4.

Anm.: Deut. Lit. zeit. 1889 sp. 1608, av F. Detter. — Liter. Ceralbl. 1889 sp. 1417, av [E. Mo]gk.

Jónsson, Finnur. Vengi.
Arkiv f. nord. filol. V s. 289—290.

Jónsson, Janus & Finnur. Um orđiđ *vigg*.
Arkiv f. nord. filol. V s. 278—284.

Kölbing, E. Zur Tristansage.
Germania. N. R. XXII s. 187—194.

Mogk, E. Der sogennante zweite grammatische traktat der Snorra-Edda. Einleitung. Text. Übersetzung. Habilitationsschrift (Leipzig). Halle. 8:o. 2 + 40 s.
Särtr. ur Zeitschr. f. deut. Philol. XXII.

Niedner, F. Vǫlundarkviþa.
Zeitschr. f. deut. Alterth. XXXIII s. 24—46.

Olsen, Bj. M. Nogle bemærkninger til et vers i Haustlöng.
Arkiv f. nord. filol. V s. 285—288.

— Vígslóði.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 105—108.

Söderberg, Sv. Adjektivum *Örgrandr.*
Arkiv f. nord. filol. VI s. 103—104.

Thorkelsson, Jón. Bemærkninger til enkelte Vers i Snorra Edda.
Arkiv f. nord. filol. VI s. 1—13.

Zupitza, J. Ueber die Quelle des 39. Stückes in den Islendzk æventýri ed. Gering.
Arch. f. das Stud. der neu. Spr. LXXXII s. 204—207.

3. Danska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Alfabetisk ordnet Ordsamling til Indøvelse af den ved Ministeriets Kundgjørelse af 24de Juli 1888 paabudte ny Retskrivning. Udgivet af en Skolemand. Københ. 8:o. 42 s. Kr. 0,50.

Anderson, N. Kortfattet dansk Sproglære. Nr. 3. 7. Udg. Københ. 8:o. 24 s. Kr. 0,25.

Atkinson, J. C. Derivation af place names.
The archæol. review I s. 430—434. — Om danska ortnamn i England.

Bille, C. St. A. Retskrivnings-Spørgsmaalet. Et Indlæg imod den fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet under 24de Juli 1888 udfærdigede „Meddelelse“. Københ. 8:o. 30 s. Kr. 0,35.

Christensen, Sv. Neuer dänisch-norwegischer Sprachführer mit einer kurzen Grammatik und Angabe der Aussprache eines jeden in diesem Buche vorkommenden Wortes. Teschen. 16:o. XXXV + 127 s. M. 2.

Clausen, H. V. Sprogkårt over Sønderjylland. Københ. Fol. 2 s.
Svenska landsmålen X, 5.

Dahl, B. T. Dansk Stillære i sine Grundtræk. Københ. 8:o. 82 s. Kr. 1,35.

Dahl, H. Alvors- og Morskabslæsning om Modersmålet. 1. Hæfte. Københ. 8:o. 32 s. Kr. 0,50.

Den literaire Retskrivning. Vedtægter samt orthografisk og grammatisk Raadgiver. Københ. 8:o. 132 s. Kr. 1,25.

Dodge, D. K. Old danish and english.
Mod. lang. notes IV sp. 338—341.

— Molbech's references to Codex Regius 1586 (1488).
Modern lang. notes 1889 n:o 5.

Dorph, C. Kortfattet dansk Sproglære med Retskrivnings- og Skilletegnsregler i Overensstemmelse med Kultusministeriets Meddelelse af 24:de Juli 1888. 7de Udg. Københ. 8:o. 52 s. Kr. 0,65.

Fremmedordbog. Oversættelse og Forklaring af ca. 10000 af de i Blade og Bøger almindelig forekommende Fremmedord. [2. Opl.]. Kra 1888. 8:o. 253 s. Kr. 0,80.

Funk, E. Praktischer Lehrgang zur schnellen und leichten Erlernung der dänischen Sprache, hauptsächlich zum Selbstunterricht für Kaufleute und Touristen, mit einem Anhang norwegischer Redewendungen. Leipz. 8:o. 266 s. M. 3.

Anm.: Arch. f. d. Stud. der neueren Sprachen LXXXIV s. 197, av C. Rauch.

Handest, M. C. Et lille Omrids af den danske Sproglære. 2 Opl. Aarhus. 8:o. 12 s. Kr. 0,12.

Hansen, S. Lidt om Lydlære.

Vor Ungdom 1889 s. 491—506.

Kritik av Dahlerup & Jespersens Dansk Lydlære.

Jensen, J. M. Sproglærens Grundtræk. Københ. 8:o. 14 s. Kr. 0,10.

Jessen, E. Cultusministeriel Orthographi. Københ. 1888. 8:o. 30 s. Kr. 0,40.

Särtr. ur Ny jord 1888.

Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). Trykt paa Carlsbergfondets bekostning ifølge foranledning af universitetsjubilæets danske samfund. H. 15, 16. Københ. 8:o. S. 433—576. Kr. 2,50 + 2.

Kock, A. Om uttal och accentuering i den äldre danskan.

Filol. sällsk:s i Lund förhandl. 1881—88 (Lunds univ:s årsskr. 1888—89) s. 23.

Ordlister m. m. for Retskrivning til Brug for Skole og Hjem. Med den paabudte Retskrivning. Københ. 8:o. 28 s. Kr. 0,30.

Poestion, J. C. Die Kunst die dänische Sprache schnell zu erlernen. Kurzgefasste theoretisk-praktische Anleitung die dänische Sprache in kürzester Zeit durch Selbstunterricht sich anzueignen. Teschen. 12:o. 8 + 184 s. M. 2.

Sørensen, F. Lette Øvelser for Begyndere i Ord- og Sætningsanalyse. Odense. 12:o. 24 s. Kr. 0,13.

b. Täkster.

Danske Kirkelove samt Udvalg af andre Bestemmelser vedrørende Kirken, Skolen og de Fattiges Forsørgelse fra Reformationen indtil Christian V:s Danske Lov (1536—1683), udgivne med offentlig Understøttelse af *H. F. Rørdam.* Bd. 3, h. 3. Københ. 8:o. S. 385—576.

Danmarks gamle Folkeviser udgivne af *Sv. Grundtvig.* D. 5, h. 3. Efter Forarbeider af S. Grundtvig udgivet af *A. Olrik.* Københ. 4:o. 192 s. Kr. 3.

Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende. 1558—1660. Udgivne ved *V. A. Secher* af Selsk. for Udgiv. af Kilder til dansk Historie. Bd. 1, H. 3

—5. Københ. 1888. 8:o. S. 321—757 + XXIII s. — Bd. 2, H. 1. Københ. 1889. 8:o. 160 s. Kr. 2.

Hegelund, P. Susanna og Calumnia. Udgivne for universitets-jubilæets danske samfund af *S. Birket Smith.* H. 2. Københ. 8:o. S. 113—192. Kr. 2.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve. Udgivne ved *C. F. Bricka* og *J. A. Fridericia* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. H. 15, 16 (1623—28). Københ. 8:o.

Lauremberg, Hans Willumsen. Fire skjemtedigte i dansk oversættelse fra 1652. Med indledning og noter udgivet for universitets-jubilæets danske samfund af *J. Paludan.* 1. hæfte. Københ. 8:o. 96 s. Kr. 2,25.

Malmø-Beretningen om Religionsartikler og Forhandlinger paa Herredagen i København 1530. Paa ny udg. af *H. F. Rørdam.* Københ. 8:o. 76 s.

Skrifter fra Reformationstiden n:o 4.

Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16de Aarhundrede. Udgivet for det norske historiske Kildeskriftfond ved *H. J. Huitfeldt-Kaas.* B. 2, h. 1. Kra 1888. 8:o. 2 + 352 s. Kr. 3.

Östnordiska och latinska medeltidsordspråk. Peder Låles ordspråk och en motsvarande svensk samling utgivna för „Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur". I. Texter utgivna av *Axel Kock* och *Carl af Petersens.* H. 1. Københ. 8:o. 96 s. Kr. 3.

4. Norska.

Garborg, A. Norsk eller Dansk-Norsk? Svar til Bjørnson. Med et Anhang. Bergen 1888. 8:o. 40 s. Kr. 0,20.

Golther, W. Die Sprachbewegung in Norwegen.
Germania. N. R. XXII s. 411—419.

Hofgaard, S. W. Norsk grammatik til skolebrug. 7. Opl. Kra 1888. 8:o. 88 s. Kr. 0,90.

— En liden norsk grammatik. 4. Opl. Kra 1888. 8:o. 40 s. Kr. 0,40.

Knudsen, K. Tyskhet i norsk og dansk. Kra 1888. 8:o. 6 + 293 s. Kr. 2.

— Våre læker og morsmålet. Kra. 8:o. VII + 85 s. Kr. 1.
Anm.: Finsk tidskr. 1890, 1 s. 322, av H. Bth.

Western, Aug. Kurze darstellung des norwegischen lautsystems.
Phonet. studien III s. 259—282.

— Norske retskrifnings-ordlister til skole- og privatbrug. 5. opl. Kra 1887. 8:o. 16 s. Kr. 0,20.

5. Svenska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Berg, J. F. & J. Lindstedt. Svensk språklära för folkskolor. I. Rättstafningslära. 7 uppl. Jönk. 12:o. 22 s. Kr. 0,12.

Bergqvist, B. J:son. Välläsningslära i sammandrag för skolor och sjelfstudium. Lund. 8:o. 36 s. Kr. 0,40.

Eriksson, F. Öfnings- och lärobok i svenska språket: form-, sats- och rättskrifningslära för folkskolor. Sthm. 8:o. 59 s. Kr. 0,40.

— Öfnings- och lärobok i svenska språkets form- och satslära för folkskolor. Sthm. 8:o. 34 s. Kr. 0,30.

Keyser, K. T. G. Om svensk skrift. Innehåll: Skriftuttal, allmänt uttal, lättläslig skrift, kurant skrift, kortskrift. Sthm. 8:o. 80 s. + 2 tab. + 4 s. Kr. 1,50.

Kock, A. Svenska konsonantstudier.
Nord. tidskr. f. filol. N. R. IX s. 140--185.

— Fornsvenskans behandling av diftongen *ia*.
Arkiv f. nord. filol. V s. 371—384.

— Växlingen $\bar{i}:\bar{e}$ i forngutniskan. Sthm. 8:o. 9 s.
Svenska landsmålen X, 4.

— Bidrag till svensk ordforskning. Sthm. 8:o. 11 s.
Svenska landsmålen X, 3.

— Om *w*- och *ch*-ljudens förekomst i fornsvenskan och den äldre nysvenskan.
Filol. sällsk:s i Lund förhandl. 1881—88 (Lunds univ:s årsskr. 1888—89) s. 5.

— Till frågan om fornsvenskt riksspråk och fornsvenska dialekter.
Filol. sällsk:s i Lund förhandl. 1881—88 (Lunds univ:s årsskr. 1888—89) s. 26.

Landtmanson, C. Bidrag till läran om den svenska prosastilen. Korta anvisningar för de allmänna läroverken utarbetade. 4 uppl. Ups. 8:o. 4 + 54 s. Kr. 0,75.

Lyttkens, I. A. & F. A. Wulff. Svensk uttals-ordbok. H. 1. Lund. 8:o. 68 + 192 s. + 2 tab. Kr. 4,25.

— Vokaltabell. Norrköp. Pat. 1 bl.

— Konsonanttabell. Norrköp. Pat. 1 bl.

Melin, K. T. Öfversigt af substantivens böjning i äldre Västgötalagen. Lidköp. 4:o. 7 s.
Särtr. ur Skara h. allm. läroverks årsredog. 1888—89.

Nordlander, J. Anteckningar om några norrländska ortnamn.
Sv. fornminnesfören:s tidskr. VII s. 164—176. Även i särtryck.

Norlén, W. Lärobok i modersmålet för folkskolan. 7 förbättrade uppl. Sthm. 8:o. 96 s. Kr. 0,50.

Ordlista öfver svenska språket. Utgifven af svenska akademien. Sjette omarbetade upplagan. Sthm. 8:o. XVI + 304 s. Kr. 3.
Anm.: Finsk tidskr. 1889, 2 s. 364, av K. Lindström. — Nystavaren III s. 90—108, av E. Brate.

Pira, G. Lärobok i modersmålet för folkskolor. På grundvalen af folkskoleläroboksskommitténs betänkande och svenska akademiens nya ordlista utarbetad. Sthm. 8:o. 68 s. Kr. 0,35.

P[iscato]r, O. And. Lektioner i svensk grammatik af O. And. P—r. Örebro. 8:o. 80 s.

Pocstion, J. C. Die Kunst die schwedische Sprache durch Selbstunterricht zu erlernen. Mit zahlreichen Beispielen unter den Regeln, Lesestücken, den gebräuchlichsten allgemeinen Redensarten und einem Wörterverzeichnis. Teschen. 12:o. VIII + 183 s. M. 2. Die Kunst der Polyglottie. Th. 19.

Sjölander, K. O. Folkskolans elementarbok i modersmålet: rättskrifnings-, sats-, form- och uppsatsöfningar i enlighet med folkskolelärobokskommitténs grundsatser. Sthm. 8:o. 4 + 92 s. Kr. 0,50.

Stenkula, A. O. Modersmålets form- och satslära för folkskolan. Malmö. 8:o. 4 + 74 s. Kr. 0,45.

Söderberg, Sv. Några anmärkningar om *u*-omljudet i fornsvenskan. Lund. 4:o. 2 + 58 s.
Särtryck ur Lunds universitets årsskrift XXV (filol. sällsk:s förhandl. 1881—88).

Söderwall, K. F. Om betydelsen af fsv. *hæzla*.
Öfvers. af filol. sällsk:s i Lund förhandl. 1881—88 s. 21—23 (Lunds univ:s årsskr. 1888—89).

b. Rättstavning.

Bäckman, J. Öfningskurs i modersmålets rättskrifning. Med anslutning till „Läsebok för folkskolan". För folkskolor utarbetad. 2 uppl. Sthm. 8:o. 56 s. Kr. 0,30.

Eriksson, F. Svensk rättskrifningslära enligt nya upplagan af Svenska akademiens ordlista. Med talrika öfningar för folkskolan. Sthm. 8:o. 59 s. Kr. 0,30.

Kabner, H. & J. G. Victorin. Svensk rättskrifningslära efter sjette, omarbetade upplagan af svenska akademiens ordlista. Gbg. 8:o. 48 s. Kr. 0,40. — Andra oförändrade upplagan. Gbg. IV + 48 s. Kr. 0,50.

Kort framställning af det nya stafningssättet enligt sjette uppl. af sv. ak:s ordl. Norrköp. 8:o. 11 s. Kr. 0,10.

Lind, E. H. Rättstavning eller vrångstavning? En vädjan till allmänhetens sunda förnuft. Ups. 8:o. 55 s. Kr. 0,60.
Särtryck ur Nystavaren III.
Anm.: Verdandi 1890 s. 78.

L[inde]r, H. Rättskrifningsregler jämte en mindre ordförteckning grundade på svenska akademiens nya, omarbetade ordlista af H. L—r. Örebro. 8:o. 12 s. Kr. 0,15.

Lindström, K. Svensk rättstafningslära. Hfrs. 1887. 8:o. 29 s. M. 0,50.
Anm.: Nystavaren III s. 56, av O. H[oppe].

Lundborj, N. Svänsk rättskrivningslära. Malmö. 8:o. 16 s. Kr. 0,25.

(*Lundell, J. A.*) I rättstafningsfrågan. **Rättstafningsutskottets vid 1889 års publicistmöte utlåtande. Gbg. 4:o. 4 s.**
Särtryck ur Göteborgs handels- och sjöfartstidning 1889.

Lundgren, M. **Svensk rättskrifningslära på grundvalen af Stockholms läraresällskaps förslag utarbetad. 2 uppl. Sthm. 8:o. 80 s.** Kr. 0,80.

Nyblom, G. Rättskrifningslära **grundad på svenska akademiens år** 1889 utgifna ordlista. Till **folkskolans tjänst. Vänersb. 8:o.** 24 s. Kr. 0,12.

Redogörelse för Rättstavningssällskapets **värksamhet 1885—89.**
Nystavaren III s. 65—78.

Regnér, P. B. Kortfattad svensk rättskrifningslära **efter svenska akademiens nya ordlista för skolor och självstudium utarbetad. Umeå.** 12:o. 25 s. Kr. 0,25.

Riksstavningen.
Nystavaren III s. 85—89.

Sturzenbecker, V. Svensk rättskrifningslära **utarbetad på grundvalen** af svenska akademiens ordlista — **nya omarbetade upplagan.** Sthm. 8:o. VIII + 47 s. Kr. 0,60. — 2 uppl. Sthm. 8:o. VIII + 47 s. Kr. 0,60.

Sundén, D. A. Ny svensk rättskrifningslära för inlärande af det nya stafsättet enligt sjette upplagan af svenska akademiens ordlista. Med talrika skriföfningar. Sthm. 8:o. II + 79 s. Kr. 0,50.

Svensson, A. Rättskrifningsöfningar. 7 uppl. Malmö. 8:o. 32 s. Kr. 0,15.

Thorén, L. Rättskrifningsöfningar, i enlighet med folkskoleläroboks-kommitténs grundsatser och i öfverensstämmelse med sista upplagan af svenska akademiens ordlista. Karlskr. 8:o. 24 s. Kr. 0,15.

c. Täkster.

1500- och 1600-talens visböcker utgifna af *Adolf Noreen* och *Henrik Schück*. III. Barbro Banérs visbok. Ups. 8:o. 4 + 337—382 s. Kr. 1,50.
Tillhör Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet.

Kyrkorådets i Åbo protokoll 1675—1689, utgifna af *C. v. Bonsdorff*. Hfrs. 4:o. 77 s.
Bidr. t. Åbo stads hist. I, 5.
Anm.: Finsk tidskr. 1890, 1 s. 232, av T. C.

La loi de Vestrogothie (codex antiquior). Traduite et annotée par *Ludovic Beauchet*. Bar-le-Duc. 8:o. 4 + 142 + 2 s. Kr. 2,40.
Särtr. ur Nouv. revue hist. de droit français et étranger 1886—87.

Noreen, Ad. Bidrag till äldre Västgötalagens täkstkritik.
Arkiv för nord. filol. V s. 385—394.

Prosadikter från Sveriges medeltid utgifna af *G. E. Klemming*. H. 3. Sthm. 8:o. S. 241—363 + 2 + 4 s. Kr. 2.

Skrifter från Reformationstiden i urval utgifna af *Aksel Andersson* och *Henrik Schück*. I. Olavus Petris Kröningspredikan. 1528. 2. Olavus Petris predikan mot ederna. 1539. Ups. 8:o. 6 + 15 ock XV + 21 s. Kr. 2.
Tillhör Skrifter utg. af Svenska literatursällskapet.

Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar som höra till statsförfattningens historia under tidehvarfvet 1521—1718. Andra delen. I. 1561—1568. Med understöd af statsmedel utgifven af kongl. riksarkivet genom *Emil Hildebrand*. Sthm. 8:o. 180 s. Kr. 3,50.

Svenska riksrådets protokoll Med understöd af statsmedel i tryck utgifvet af Kongl. riksarkivet genom *Severin Bergh*. VI. 1636. H. 1. Sthm. 8:o. 400 s. Kr. 5,25.
Handl. rör. Sveriges hist. Ser. 3.

Svenskt diplomatarium från och med år 1400 utgifvet af riksarkivet genom *Carl Silfverstolpe*. D. 3, h. 4. Sthm. 4:o. S. 293—396. Kr. 2,50.

Ur Per Brahes brefvexling. Bref från och till Per Brahe. Utgifna af *K. K. Tigerstedt*. II. Åbo 1888. 8:o. 4 + 225 s.

6. Dialäkter.

a. Grammatik ock läksikografi.

Billing, G. Åsbomålets ljudlära. Akad. afhandl. Sthm. 8:o. 228 s. + 1 karta.
Ur Sv. landsmålen X.

Feilberg, H. F. Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. Udgivet af universitetsjubilæets danske samfund. H. 5. Københ. 8:o. S. 321—400. Kr. 2,50.

Filskow. Die nordschleswigsche Mundart.
Die Grenzboten 1889 n:o 33, 34.

Freudenthal, A. O. Vöråmålet. Ljud- och formlära, ordlista med register, språkprof. Hfrs. 8:o. 200 s. + 1 karta.
Skrifter utg. af sv. lit. sällsk. i Finland XII.

Olrik, A. Prøve af sønderjydsk Lydskrift.
Sønderjydske Aarbøger 1889 s. 85.

Schagerström, A. Ordlista öfver Vätömålet i Roslagen. Sthm. 8:o. 92 s.
Svenska landsmålen X, 1.

Thorsen, P. K. Sprogarten på Sejerø. H. 2. København. 8:o. S. 57—120. Kr. 1,50.
Univ.-Jubil:s danske samf. Nr. 46.

Vendell, H. Sydöstsvenska etymologier. (Forts.)
Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 4. 1888—89 s. 123—130.

— Nyländska etymologier.
Sv. lit. sällsk:s i Finl. förhandl. o. upps. 4. 1888—89 s 131—136.

b. Tåkster.

Andersen, N. Digte i sønderjydsk Maal.
Sønderjydske Aarbøger 1889 s. 44.

Bergslagshistorier. Berättelser på bygdemål samt sägner från bergslagen. Samlade af *Erik Berg*. Lindesberg. 8:o. 111 s. Kr. 1.

Folkminnen. Af *H.* & *E.* [Sthm 1889]. 8:o. S. 5—196.
Svenska landsmålen IX. 1.

Fra mi Gammelfaars Ti. 1. Barndomsminder. Af *Thor.* Aarhus. 8:o. 88 s. Kr. 0,35.

100 jyske Folkeviser samlede af Folkemunde ved *E. Tang Kristensen.* Viborg. 8:o. 4 — 888 — 8 s. Kr. 4.
Jyske Folkeminder. Saml. 10.

Jacobsen, J. Tajelowmssjow. Ø[illegible]ksbilleder i jydsk Mundart. Kolding 1888. 8:o. 50 s. Kr. 0,50. — [illegible] Aften. Kolding 1889. 8:o. 50 s. Kr. 0,50.

Marknadsresan eller en vestg[illegible] lustiga och intressanta äfventyr i Göteborg sommaren 1888. Berättelse på moderat landsmål af *A.* [illegible] 12:o. 84 s. Kr. [illegible].

Skånsk[illegible] folklynne. Berättelser, [illegible] och gråden m. m. af *[illegible] S[illegible]sson.* V[illegible] Med silhouetter af *[illegible].* Malmö. [illegible] 4 — [illegible] s. Kr. 0,65.

Sägner på Roslagsmål från Vall[illegible] socken upptecknade af *Anselm Vi[illegible].*
Sv. fornminnesförenings tidskr. VII s. 177—191. Även i särtryck.

IV. Runkunskap och mytologi.

Berg, W. Runinskrifter vid G[illegible]
Bidr. t. kännedom [illegible] IV s. 426—431.

[illegible], H. & *W. S[illegible].* Neue [illegible] runensteinen bei Schleswig [illegible] vaterländ[illegible] [illegible]

[illegible], F. Die [illegible] 20 Holzschnitten. Strassb[illegible]
Anm. Sv. forum. [illegible] E. Brate.
— Liter. Centralbl. [illegible]

[illegible], F. [illegible]
Germania [illegible] XX[illegible]

[illegible]ius, O. Das Alter der [illegible] [illegible]estorf.
Archiv für Anthropologie. [illegible]

E. Runes and [illegible]
Grundriss der german[illegible] I s. 238[illegible]

Söderberg, Sv. Om några nyfunna gotländska runinskrifter.
Öfvers. af filol. sällsk:s i Lund förhandl. 1881—88 s. 8—14.
Wahlfisk, J. Nyfunna runstenar.
Bidrag t. Södermanl:s äldre kulturhist. VII s. 4—6.

Bang, C. Bidrag til de mythiske Edda-digtes theologi.
Akad. Afhandl. til Prof. S. Bugge. S. 1—12.
Brenner, O. Über den Ursprung der nordischen Götter- und Heldensage.
Beilage zur Allgem. Zeitung 1889 n:o 90—96.
Bugge, S. Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse. Første Række. H. 3. Kristiania. 8:o. S. 289—572 + 8 s. Kr. 3,75.
Anm.: Vidar 1889 s. 275, av I. Undset. — Nord. tidskr. (Letterst.) 1889 s. 577, av I. Undset. — Arkiv f. nord. filol. VII s. 86, av A. Olrik.
— Studien über die Entstehung der nordischen Götter- und Heldensagen. Übersetzt von *O. Brenner.* H. 3. München. 8:o. VII + s. 289—590. M. 6.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1889 sp. 205, av W. Golther. — Mod. lang. notes, V, 1, av P. Groth. — Liter. Centralbl. 1890 sp. 367, av [E. Mo]gk. — Theol. Lit. blatt 1889 sp. 405, av E. H. — Archiv f. Anthropol. XIX s. 264, av W. Golther. — Baierische Blätter 1890 s. 205, av W. Golther.
Dahlström, Kata. Nordiska hjeltesagor för ungdom. Sthm. 8:o. 4 + 224 s. Kr. 2,50.
Golther, W. Deutscher und nordischer Götterglaube.
Nord und Süd 1889 s. 40—54.
— Die nordischen Volkslieder von Sigurd.
Zeitschr. f. vergl. Litt. gesch. N. F. II s. 205—212 ock 269—297.
— Studien zur germanischen Sagengeschichte. I. Der Valkyrjenmythus. II. Über das Verhältniss der nordischen und deutschen Form der Nibelungensage. München. 4:o. 106 s. M. 3.
Abhandl. der k. bayer. Akad. der Wiss. 2. Ahth. B. XVIII.
Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1890 sp. 226, av R. Henning (jfr sp. 333). — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1890 sp. 213, av B. Symons. — Liter. Centralbl. 1889 sp. 763, av A. Schullerus. — Nord. tidskr. (Letterst.) 1889 s. 291—311, av R. Steffen.
— Über deutsche und nordische Mythologie.
Münchener neueste Nachrichten 1889 n:o 206, 207.
Kauffmann, Fr. Oðinn am Galgen.
Beitr. zur Gesch. der deut. Spr. u. Lit. XV s. 195—207.
Linde, Sv. Indogermanernas högste gud. Lund. 8:o. 100 s. Kr. 1,50.
„Den germanska världens gudar" s. 83—88.
Anm.: Finsk tidskr. 1890, 1 s. 394, av H. Vendell.

Meyer, *E. H.* Völuspa. Eine Untersuchung. Berlin. 8:o. 4 + 298 s. M. 6,50.

Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1890 sp. 169, av W. Golther. — Nord. tidskr. (Letterst.) 1890 s. 201—212, av Ad. Noreen (referat). — Liter. Centralbl. 1890 sp. 706, av [E. Mo]gk. — Mélusine 1889 sp. 574, av H. Gaidoz. — Arkiv f. nord. filol. VII s. 89, av F. Detter.

Mogk, *E.* Anmälan av „Indogermanische mythen. II. Achilleis. Von *Elard Hugo Meyer*."

Zeitschr. f. deut. philol. XXI s. 336—345.

Müller, *W.* Zur Mythologie der griechischen und deutschen Heldensage. Heilbr. 8:o. 177 s. M. 3.

Anm.: Literaturbl. f. germ. u. rom. Philol. 1890 sp. 89, av W. Golther.

Rydberg, *V.* Undersökningar i germanisk mythologi. Andra delen. H. 1—4. Gbg. 8:o. 512 s. Kr. 2 pr häfte.

— Teutonic mythology. Translated from the swedish by *Rasmus B. Anderson*. London. 8:o.

Anm.: The Athenæum 1889, 1 s. 121.

Schierenberg, *G. A. B.* Die Guitaheide. Wo liegt sie? und welches sind die Dörfer Horus und Kiliandr?

Zeitschr. f. vaterländ. Gesch. u. Altertumskunde XLVI s. 123—131.

— Der Ariadnefaden für das Labyrinth der Edda oder die Edda eine Tochter des Teutoburgerwaldes. Frankf. a/M. 8:o. XVIII + 96 s. + 2 pl. M. 2,50.

Steffen, *R.* Några germanska myter i ny belysning. Ett referat.

Nord. tidskr. (Letterst.) 1889 s. 291—311.

Weinhold, *L.* Tius Things.

Zeitschr. f. deut. philol. XXI s. 1—16.

V. Arkeologi ock kulturhistoria.

Bahnson, *Kr.* Nefrit- og Jadeitsager i Europa.

Aarbøger for nord. Oldkynd. 1889 s. 149—169.

Baltzer, *L.* Hällristningar från Bohuslän. II. 13. Gbg. Fol.

Anm.: Revue critique 1889, 2 s. 45, av S. Reinach.

Bendixen, *R. E.* Fornlevninger i Hardanger.

Foren. t. norske fortidsmindesmærkers bevar. Aarsberetn. 1888 s. 14—83.

Boye, *V.* Maglehøi-Fundet.

Aarb. f. nord. Oldkynd. 1889 s. 317—340.

Forsström, *O. A.* Stenåldern, den menskliga utvecklingens äldsta skede. Hfrs. 12:o. 82 s. M. 0,75.

Folkupplysningssällskapets skrifter LXII.

Hansen, *S.* Om forhistorisk Trepanation i Danmark.

Aarbøger for nord. Oldkynd. 1889 s. 170—185.

Hederström, T. Slaggfynden från Östergötland.
Antikv. akad:s månadsbl. 1889 s. 60—62.

Heikel, A. O. Fynd från bronsåldern i Finland.
Antikv. akad:s månadsbl. 1888 s. 74—83.

Hildebrand, H. Badebodafyndet.
Antikv:s akad:s månadsbl. 1888 s. 1—12.

Karlin, G. J:son. Grafundersökning i Bodarp år 1887.
Antikv. akad:s månadsbl. 1888 s. 187—190.

Katalog over en Samling nordiske Oldsager fra Stenalderen, samlet af C. A. Næser, udstillet 1888. Københ. 8:o. 32 s.
Innehåller även försök till tolkning af en del runinskrifter.

Lorange, A. L. Den yngre Jernalders Sværd. Et Bidrag til Vikingetidens Historie og Teknologi. Med 8 Plancher. Efter Forfatterens Død og ifølge hans Ønske udgivet ved *Ch. Delgobe.* Bergen. Fol. 80 s. + 8 pl.
Utgiven från Bergens Museum på Joachim Frieles legats bekostnad.
Anm: Vidar 1889 s. 284, av I. Undset.

Madsen, A. P. Gravhøje og Gravfund fra Steenalderen i Danmark. Afbildninger af danske Oldsager og Mindesmærker. Ny Række. Udgivet med Understøttelse af Carlsbergfondet. H. 3—9. Københ. 1887-89. Fol. Pl. XII—XXXVI. Kr. 2 för häfte.

Montelius, O. Ett bronskärl funnet vid Bjersjöholm i Skåne.
Antikv. akad:s månadsbl 1889 s. 125—140.

— En bronsåldersgraf från Bjärlöf i Skåne.
Antikv. akad:s månadsbl. 1889 s. 190—195.

Nicolaissen, O. Undersøgelser i Nordlands og Tromsø Amter i 1888.
Foren. t. norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. for 1888 s. 1—13.

Nicolaysen, N. Udgravninger paa Farmen i Hedrum 1888.
Foren. til norske fortidsmindesm:s bevar. Aarberetn. for 1888 s. 84—90.

Nordin, Fr. Graffältet vid Bläsnungs i Vestkinde socken på Gotland.
Sv. fornminnesfören:s tidskr. VII s. 87—121. Även i särtryck.

— Gotlands s. k. kämpagrafvar. (Forts.)
Antikv. akad:s månadsbl. 1888 s. 49—70, 97—141 ock 158—163.

Olsson, P. Öfversigt af Jämtlands läns fornminnen från hednatiden, kända 1889.
Jämtl:s läns fornm. fören:s tidskr. I s. 10—25.

Reventlow, C. D. Fynden från Ringsjön.
Antikv. akad:s månadsbl. 1889 s. 77—96 ock 107—116.

— Yxformer från stenåldern i Ringsjöfynden. Bidrag till lösningen af frågan om yxformernas utveckling.
Antikv. akad:s månadsbl. 1889 s. 145—185.

Undset, I. Om den nordiske stenalders tvedeling.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1889 s. 186—198.

Undset, I. Mindre Bidrag om den yngre Jernalder i Norge.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1889 s. 291—316.
— Mere om Kjøkkenmøddingerne.
Naturen 1889 s. 15—17.
— The University-Museum of northern antiquities in Christiania. A short guide for visitors. With 32 figures. Kra. 8:o. 23 s. Kr. 0,80.
Även på tyska.
Welin, S. Nyfunna grafvar vid Skara domkyrka.
Antikv. akad:s månadsbl. 1889 s. 121—125.

Bomansson, K. A. Finlands landskapsvapen, normaliserade och utgifna.
Historiallinen arkisto X s. 298—337.
Hildebrand, E. Vasanamnet och Vasavapnet. Sthm. 8:o. 10 s.
Särtr. ur Sv. autografsällsk:s tidskr. 1889.
Hildebrand, H. Stormynten i Sverige 1512—1535.
Antikv:s akad:s månadsbl. 1888 s. 13—35 ock 145—158.
(Hildebrand, B. E. & H). Samlingar af svenska mynt i riksbankens myntkabinett. Sthm. 8:o. V + 398 s. Kr. 6.
Jørgensen, C. T. Beskrivelse over danske Mønter 1448—1888. Københ. 1888. 8:o. 164 s.

Afbildningar af nordiska drägter sådana de burits eller bäras uti olika landskap utgifna af *H. Thulstrup.* Med en kort svensk och fransk text af *J. H. Kramer.* II. 1—8. Sthm 1886—89. Tvär fol. 16 pl. + täkst. Kr. 1,75 för häfte.
Allardt, A. Nyländska folkseder och bruk, vidskepelser m. m. Hfrs. 8:o. 8 + 141 s. Kr. 1,90.
Nyland. II. 4.
Bilder från gamla Stockholm valda och beskrifna af *C. Eichhorn.* H. 1—10. Sthm 1887—89. Tvär fol. 40 pl. + 41 bl. täkst. Kr. 2 för häfte.
Bååth, A. U. Om trälarne på forntidens Island.
Läsning för folket 1889 s. 198—218
Bøgh, J. Bergenske Laugsgjenstande i Bergens Museum. En beskrivende Fortegnelse.
Bergens Museums Aarberetn. 1888. VII.
Davidsen, J. Kjøbenhavnerliv i ældre og nyere Tid. Med Illustrationer af *K. Gamborg.* København. 8:o. IV + 387 s.
Engdahl, A. Fästmansgåfvor i Roslagen.
Samf. t. Nord. mus:s främj. Meddel. 1887 s. 24—25.
Erdmann, N. Den moderne svenske Literaturs Folketyper, Folkeliv og Folkelivsskildrere.
Tilskueren 1889 s. 830—842 ock 918—932.

Feilberg, H. F. Dansk Bondeliv, saaledes som det i Mands Minde førtes, navnlig i Vestjylland. Med 49 Figurer og et Tillæg. Ved Udvalget til Folkeoplysningens Fremme. Københ. 8:o. X + 394 s. Kr. 2,50.
Folkelæsning n:o 168.

Fortegnelse over de i Odense Museum opbevarede Lavsgjenstande.
Industriforen:s Tidsskr. 3. Aarg. Sp. 378—380.

Freudenthal, A. O. Eddastudier. Hfrs. 8:o. 28 s.
Särtr. ur Öfvers. af finska vet. soc:s förhandl. B. 31.
Anm.: Finsk tidskr. 1890, 1 s. 68, av H. V[endell].

Fries, Ellen. Några anteckningar om kokkonstens och bordsedernas historia.
Dagny 1889 s. 116—126.

Guđmundsson, V. Privatboligen på Island i sagatiden samt delvis i det øvrige Norden. (Akad. afhandl.) Københ. 8:o. 6 + 270 s.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1889 s. 260, av Kr. Kålund. — Arkiv f. nord. filol. VI s. 300, av R. Arpi. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1890 sp. 173, av K. Maurer. — Deut. Lit. zeit. 1889 sp. 1750, av R. Henning. — Revue critique 1890, 2 s. 64, av E. Beauvois. — Liter. Centralbl. 1890 sp. 93, av [E. Mo]gk.

Hazelius, A. Guide au Musée du Nord à Stockholm. Traduit par *J.-H. Kramer.* Avec 5 plans et 89 illustrations. Sthm. 8:o. 2 + 55 s. Kr. 0,75.

— Guide to the collections of the Northern Museum in Stockholm. Translated by *Isabel C. Derby.* With 5 plans and 89 illustrations. Sthm. 8:o. 4 + 53 s. Kr. 0,75.

Hildebrand, H. Det germanska huset.
Sv. fornminnesfören:s tidskr. VII s. 192—214. Även i särtryck.

Karlin, G. J:son. Skånsk textil konstslöjd. 43 illustrationer och 1 färgplansch. Köbenh. 1886. 4:o. 4 + 28 s. + 1 pl.
Särtryck ur Dansk Tidsskr. f. Kunstindustrie.

Kålund, Kr. Sitte. Skandinavische Verhältnisse.
Grundriss der german. Philol. herausgeg. von *H. Paul.* II, 2 s. 208—252.

Lilljekvist, Fr. Det svenska rummet under barocktiden.
Meddel. fr. sv. slöjdfören. 1889 s. 82—104.

Mejborg, R. Sydslesvigske Bøndergaarde.
Musæum I s. 1—10.

— Symbolske figurer i Nordiska museet.
Samf. t. Nord. museets främj. Meddel. 1887 s. 3—20. Även i särtryck.

Meyer, E. En svensk adelsdam på 1600-talet.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1889 s. 539—554 ock 591—608.

Nicolaysen, *N*. Om de norske kjøbstæder i middelalderen; deres oprindelse, indretning og bygningsskik. Kra. 8:o. 84 s. + 3 pl. Särtr. ur Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. I.
Nyrop, *C*. Vore gamle Haandværkerlav.
Industriforen:s Tidsskr. 3. Aarg. Sp. 355.
— Danske Sølvarbejder i Rusland.
Tidsskr. f. Kunstindustri 1889 s. 97—104.
Olssen, *B*. Danske Lavssager.
Tidsskr. for Kunstindustri 1888 ock 1889.
Ossbahr, *C. A*. Ett perlstickarearbete från Erik XIV:s tid.
Meddel. fr. sv. slöjdfören. 1889 s. 55—60.
Pira, *Emilie*. Förlofning och bröllop hos allmogen i Bjuråkers socken i Helsingland i början af 1840-talet.
Samf. t. Nord. mus:s främj. Meddel. 1887 s. 29—32.
Steenstrup, *Jap*. Nogle Bemærkninger om Ottar's Beretning til Kong Alfred om Hvalros- og Hvalfangst i Nordhavet paa hans tid.
Hist. Tidsskr. (dansk). R. 6. Bd. 2 s. 95—110.
Svenskt nybyggarlif i Sverige. Af en nybyggares son.
Läsning för hemmet 1889.
Taranger, *A*. De norske perlefiskerier i ældre tid.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. I s. 186—237.
Tidander, *L. G. T*. Öfversigt af handvapnens utveckling i Sverge. Motala. 8:o. 70 s. Kr. 1.

Bang, *A. C*. Fremdeles om Throndhjems Domkirke.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. I s. 270—276.
Bygninger fra Norges Middelalder, hvilke Hans Maj. Kong Oscar den anden har ladet flytte til Bygdø Kongsgaard 1888. Kra. 1888. 4:o. 4 + 24 s. + karta.
Denkmäler der Renaissance in Dänemark ausgewählt von *F. S. Neckelmann*. Mit beschreibendem Text von *F. Meldahl*. Berlin u. å. Fol. VIII + 19 s. + 47 pl.
Dietrichson, *L*. Supplement til „Norske Fornlevninger".
Foren. til norske fortidsmindesm:s bevar. Aarsberetn. for 1888 s. 91—112.
Ekhoff, *E*. Kyrka vid Granhammar i Vintrosa socken, Nerike.
Antikv. akad:s månadsbl. 1888 s. 164—181.
Hildebrand, *H*. Varnhems klosterkyrka.
Antikv. akad:s månadsbl. 1889 s. 1—47.
Gotlands medeltidskonst.
Antikv. akad:s månadsbl. 1889 s. 97—106.
Kunst og haandverk fra Norges fortid udgivet af Foreningen til norske fortidsmindesmerkers bevaring ved *N. Nicolaysen*. H. 9. Kra. Fol. 4 s. + pl. 62—71. Kr. 4.
Løffler, *J. B*. Gravmonumenterne i Sorø Kirke. Med 17 lithogr. Tavler. Kbhvn. 1888. Fol. 100 s.

Løffler, J. B. Danske Gravstene fra Middelalderen. Med 34 kemitypede Tavler. Udgivet med Understøttelse af Carlsbergfondet. Københ. Fol. VIII + 40 + VIII + VI s. Kr. 30.

Nicolaysen, N. Om Relikviegjemmer i norske kirker.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. I s. 141—164.

Petersen, Henry. En Altertavle som Mindesmærke om Biskop Jens Andersen Bældenak.
Aarbøger f. nord. Oldkynd. 1889 s. 89—100.

— Dragen paa Gents Beffroi.
Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6. Bd. 2 s. 111—118.

Tegninger af ældre nordisk architektur. Udg. af *O. V. Koch, V. J. Mørk-Hansen* og *E. Schiødte.* 2. Saml. 3. Række. H. 2, 3. Københ. 1888. Fol.

Upmark, G. Kyrkorna i Sotholms härad.
Bidrag till Södermanl:s äldre kulturhist. VII s. 7—40.

Wahlfisk, J. Griselda-sagan i textil framställning å duk i Strengnäs kyrkomuseum.
Bidrag till Södermanl:s äldre kulturhist. VII s. 41—54.

Vistrand, P. G. Småländska bonadsmålare.
Samf. t. Nord. museets främj. Meddel. 1887 s. 21—23.

Arcadius, C. O. Anteckningar ur Vexiö allmänna läroverks häfder till år 1724. Vexiö. 4:o. 83 s.
Vexiö allm. lärov:s årsredog. 1888—89.

Correus, C. En lifsfarlig visa. Kulturbild från 1500-talet. Efter handlingarna i målet berättad.
Ny illustr. tidn. 1889 s. 63—65.

Folkvisor [från Södermanland. Meddelade af *J. Wahlfisk*].
Bidrag till Södermanl:s äldre kulturhist. VII s. 55—88.

Folksägner från Tjörn. Upptecknade af *Carl Ljungman.*
Bidr. t. känned. om Gbgs o. Bohusl:s fornm. o. hist. IV s. 431—442.

Folkeviser fra Sønderjylland. Saml. af *A. Olrik.*
Sønderjydske Aarbøger 1889 s. 58—84.

Henriksson, J. Plägseder och skrock bland Dalslands allmoge fordomdags jemte en samling sagor, gåtor, ordspråk, folkvisor och lekar från nämda landskap. Åmål. 8:o. 6 + 114 s. Kr. 1,25.

Hertzberg, R. Vidskepelsen i Finland på 1600-talet. Bidrag till Finlands kulturhistoria. Akad. afh. Hfrs. 8:o. 4 + 152 s.

Hexprocesser i Sverige i slutet af sjuttonde århundradet.
Förr och nu 1889 s. 259—263 ock 279—280.

Nyrop, Kr. En middelalderlig skik [Heitstrenging].
Nord. tidskr. (Letterst.) 1889 s. 312—332.

Ordspråk, sanna språk. 6500 bevingade ord ur folkets mun samlade af *G. A. L—n.* Karlsh. 8:o. 4 + 183 s. Kr. 1,25.

Småplock. Historier och mässningar, grötrim ock hvarjehanda meddeladt af *Johan Nordlander*. Sthm. 8:o. 36 s.
Svenska landsmålen VII, 8.
Teckningar och toner ur skånska allmogens lif, utgifna af skånska landsmålsföreningen. Lund. 8:o. X + 130 + 48 s. Kr. 2,25.
Wahlfisk, *J.* Fåglarna i folkets tro och diktning.
Bidrag till Södermanl:s äldre kulturhist. VII s. 89—110.

VI. Äldre rättsvetenskap, historia ock topografi.

Amira, *K. v.* Recht.
Grundriss der german. Philol. herausgeg. von H. Paul. II, 2 s 35 200. · Omfattar även den nordiska rätten.
Anteckningar efter professor Winroths rättshistoriska föreläsningar i straffrätt. Genomsedda och bearbetade af prof. Winroth. Till den studerande ungdomens tjenst. Liten upplaga. Lund. 4:o. 4 + IV + 369 s. Kr. 12.
Antell, *H.* Om tillgreppsbrotten. Akad. afh. Lund. 8:o. 360 s.
Även enl. fornnordisk rätt.
Hertzberg, *E.* De gamle loves mynding. Kra. 8:o. 51 s.
Kristiania Videnskabsselskabs forhandl. 1889 n:o 3.
Hjelmérus, *J.* Om laga skifte. Lund. 8:o. 4 + 147 s. Kr. 3.
Holberg, *L.* Dansk Rigslovgivning. Forholdet mellem Vederlagslov og Rigslov. Rigslovene i Perioden 1241—1282. Københ. 8:o. XI + 288 s. Kr. 4.
Anm.: Krit. Vierteljahrschr. f. Gesetzgeb. N. F. XIII s. 32, av M. Pappenheim.
Karlsson, *K. H.* Äldre Vestmannalag eller Dalalag?
Hist. tidskr. (sv.) 1889 s. 45—48.
Kjellén, *R.* Om eriksgatan. Kritiska studier i gammalsvensk statsrätt. Ups. 8:o. IV + 78 + 2 s.
Anm.: Hist. tidskr (sv.) 1890 s. 7, av Ehd.
Kjer, *C.* Om Overdragelse af Ejendomsret over faste Ejendomme for Tiden indtil Christian V:s Lov. Et Bidrag til dansk Retshistorie. Aarhus. 8:o. 136 s.
Landtmanson, *I.* Några anmärkningar om den äldre svenska panträttens juridiska konstruktion.
Tidsskr. f Retsvidensk. 1889 s. 228—267.
Matzen, *H.* Danske Kongers Haandfæstninger. Indledende Undersøgelser. Indbydelsesskrift. Københ. 4:o. XII + 174 s.
Maurer, *K.* Die norwegischen höldar.
Sitzungsber. der philos.-philol. Classe der Ak. der Wiss. zu München 1889, II. s. 169—207. — Även i särtryck.

- - - - - - - -

Beauvois, *E.* Les chrétiens d'Islande au temps de l'odinisme.
Le Muséon VIII s. 340—354.

Chaillu, P. B. du. The viking age; the early history, manners and customs of the ancestors of english speaking nations. Illustrated from the antiquities discovered in mounds, caves and bogs as well as from the ancient sagas and Eddas. Vol. 1, 2. London. 8:o.
Anm.: The Athenæum 1889, 2 s. 663.

Heinzel, R. Über die ostgothische Heldensage. Wien. 8:o. 98 s. M. 1,60.
Sitzungsber. der Akad. der Wissensch. in Wien. Philol.-hist. Classe. Bd. 119.

Hollander, A. G. Om gotiska folkstammens österländska härkomst, invandring i Skandinavien och äldsta religionsformer. Borås. 8:o. XVII + 110 s. Kr. 2.

Jónsson, J. Rannsóknir í fornsögo Norðurlanda.
Tímarit 1889 s. 70—137.

Kvinnobilder från Skandinaviens forntid. Ur Snorre Sturlesons konungasagor och andra originalkällor.
Förr och nu 1889 s. 242—245 ock 265—267.

Montelius, O. Förbindelse mellan Skandinavien och vestra Europa före Kristi födelse.
Sv. fornminnesfören:s tidskr. VII s. 124—155. Även i särtryck.

Olrik, H. Knud Lavards liv og gærning. Københ. 1888. 8:o. 314 s.

Plenkers, W. Ein Ausblick auf die Geschichte der norwegischen Kirche in der katholischen Zeit.
Stimmen aus Maria-Laach 1888 s. 257—278.

Schack, A. F. v. Geschichte der Normannen in Sicilien. Bd. 1, 2. Stuttg. 8:o. XVI + 322 ock III + 378 s. M. 10.
Anm.: Liter. Centralbl. 1890 sp. 236.

Stevenson, W. H. „Olaf" and skythian „Oloros".
The Academy 1889, 2 s. 104. Jfr dst. s. 120.

Wallinder, J. I Sankt Olafs spår från Svitjod til Stiklestad. Ett forn- och reseminne.
Läsn. för hemmet 1889.

Voss, V. Om Aarsagerne til Jomsvikingernes Nederlag ved Hjørungavaag.
Historisk Arkiv XX s. 1—17.

Baasch, E. Die Islandsfahrt der Deutschen, namentlich der Hamburger, von 15.—17. Jahrhundert. Hamburg. 8:o. VIII + 140 s. M. 2,40.
Forsch. zur Hamb. Handelsgesch. I.

Baumgartner, A. Nordische Fahrten, Skizzen und Studien. Island und die Faröer. Freib. i/B. 8:o. 462 s.
Anm.: Deut. Lit. zeit. 1889 sp. 1901, av W. Golther.

Berg, A. Bidrag til Kundskab om Færøerne. Udg. med Understøttelse af Justitsministeriet. Nykjøb. 8:o. 158 s. Kr. 2.

[illegible] [illegible] 188[illegible]

[illegible] [illegible] sekler. H. 1.

[illegible] Sigurbergson].

[illegible]

[illegible] Danmark og Zeni- [illegible]

[illegible] [illegible] sammen- [illegible]

[illegible] renaissancen. [illegible] särtryck.

[illegible] Jahrhunderts [illegible] In [illegible] geschichtlicher [illegible] Hamburg [illegible] 47 s.

[illegible]

[illegible] H. Bugge

[illegible] efter islandske [illegible]

[illegible] 83—4

[illegible] Ved Yngvar Nielsen.

[illegible] 1888 [illegible]

[illegible] Tidsskrift.

[illegible] Danmark [illegible]

[illegible] Kebenh.

[illegible] fornminnesm[illegible] 1888 [illegible] 8—9.

[illegible] Allmare sjuk och dess in- [illegible] 2 + 41 + XXXIV s.

Stolpe, Hj. Ett och annat om Björkö i Mälaren.
Ny illustr. tidn. 1889 s. 461.

Storm, G. Studies on the Vineland voyages. Extraits of Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord 1888. Københ. 8:o. 2 + 64 s. Kr. 1,75.

— Kylvingerne i Egilssaga.
Akad. Afhandl. til Prof. S. Bugge s. 73—79.

— Den danske Geograf Claudius Clavus eller Nicolaus Niger.
Ymer 1889 s. 129—146.

— Om det gamle Hamar och den gamle „Hamars Beskrivelse“ fra 1553.
Hist. Tidsskr. (norsk). 3. R. I s. 113—140.

Svensén, Em. Vinland och Vinlandsfärderna.
Hist. tidskr. (sv.) 1889 s. 123—142. — Med anledning av *G. Storms* Studier over Vinlandsreiserne.

Bihang.

Anmälningar av tidigare utkomna arbeten.

Borries, E. v. Das erste Stadium des *i*-Umlautes im Germanischen. Strassb. 1887. 8:o.
Anm.: Zeitschr. f. deut. philol. XXII s. 248, av O. Bremer.

Burghauser, G. Indogermanische præsensbildung im germanischen. Leipz. 1887. 8:o.
Anm.: Zeitschr. f. deut. philol. XXII s. 494, av O. Bremer.

Comoedia de Mundo et Paupere, udg. af *S. Birket-Smith.* Københ. 1888. 8:o.
Anm.: Zeitschr. f. deut. philol. XXI s. 477, av J. Bolte.

Edda Snorra Sturlusonar. III. Københ. 1880—87. 8:o.
Anm.: Zeitschr. f. deutsche Philol. XXII s. 364, av E. Mogk.

Egils saga Skallagrímssonar. Udg. af *Finnur Jónsson.* Københ. 1886—88. 8:o.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. rom. Philol. 1889 sp. 253, av O. Brenner.

Einleitung in das Studium des Altnordischen von *J. C. Poestion.* II. Lesebuch mit Glossar. Leipz. 1887.
Anm: Anz. f. deut. alterth. 1889 s. 357, av Fr. Burg.

Geete, R. Ordklyfverier, en etymologisk hjälpreda. Sthm 1888.
Anm.: Finsk tidskr. 1889, 2 s. 139, av F. G[ustafsson]. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1889 sp. 75.

Golther, W. Die sage von Tristan und Isolde. München 1887.
Anm.: Zeitschr. f. vergl. Lit. gesch. N. F. III s. 161, av R. Bechstein.

Herrmann, P. Studien über das Stockholmer Homilienbuch. Burg 1888. 8:o.
Anm.: Deutsche Lit. zeit. 1889 sp. 1016, av E. Mogk.

Icelandic sagas. Edited by *Gudbr. Vigfusson*. I. II. London 1887.
Anm.: The engl. histor. review 1890 s. 127 av C. F. Keary.
Islandske Annaler indtil 1578. Udg. ved *G. Storm*. Kra 1888. 8:o.
Anm. Arkiv f. nord. filol. VI s. 291—300 av J.
***Liliencron*, R. v.** Der Runenstein von Gottorp. Kiel 1888. 8:o.
Anm. Deutsche Lit. zeit. 1889 sp. 1233 av R. Henning.
***Montelius*, O.** The civilisation of Sweden in heathen times. London 1888.
Anm. Revue critique 1889. 2 s. 45 av S. Reinach.
***Müllenhoff*, K.** Deutsche Altertumskunde. II. Berlin 1887.
Anm. Anz. f. deut. Altert. 1890 s. 1—30 av G. Kossinna.
***Ranisch*, W.** Zur kritik und metrik der Hamðismál. Berlin 1888.
Anm. Anz. f. deut. Altert. 1889 s. 113 av R. Heinzel. — Deut. Lit. zeit. 1889 sp. 1116 av E. Mogk.
***Sarrazin*, G.** Beowulf-studien. Berlin 1888.
Anm. Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1890 sp. 14 av F. Holthausen. — Engl. Studien XIII s. 472 av E. Koeppel. — Arch. f. das Stud. der neueren Spr. LXXXIII s. 352 av F. Dieter.
***Storm*, G.** Studier over Vinlandsreiserne. Köbenh. 1888.
Anm. Ymer 1889 s. XVI av E. W. Dahlgren.
***Söderwall*, K. F.** Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 1—3. Lund 1884—88.
Anm. Arkiv f. nord. filol. VI s. 164—170 av Fr. Tamm.
Tvende komedier udg. af *S. Birket-Smith*. Köbenh. 1887. 8:o
Anm. Zeitschr. f. deut. philol. XXI s. 477 av J. Bolte.
***Undset*, I.** Indskrifter fra Middelalderen i Throndhjems Domkirke. Kra 1888.
Anm. Liter. Centralbl. 1889 sp. 57 av E. Mogk.
***Wimmer*, L.** Die Runenschrift. Berlin 1887. 8:o.
Anm. Revue critique 1889. 1 s. 368 av E. Beauvois. — Zeitschr. f. deut. philol. XXI s. 492 av Finnur Jonsson.
— Döbefonten i Åkirkeby kirke. Köbenh. 1887. 4:o.
Anm. Arkiv f. nord. filol. VI s. 171—176 av Ludv. Larsson. — Revue critique 1889. 1 s. 368 av E. Beauvois. — Zeitschr. f. deut. philol. XXI s. 487 av H. Gering.
Örvar-Odds saga herausgegeben von *R. C. Boer*. Leiden 1888.
Anm. Anz. f. deut. Altert. 1890 s. 124 av R. Heinzel. — Deut. Lit. zeit. 1890 sp. 271 av F. Detter.

Konráð Gíslason.

Knap et år efter Guðbr. Vigfússons død meldes sörgebudskabet om den nordiske filologis veteran, prof. K. Gíslasons dødelige afgang, der kom så meget mere uventet, som ingen langvarig sygdom var gået forud.

Konráð Gíslason er født d. 3. juli 1808. Hans fader, den på Island velbekendte personalhistoriker, Gísli Konráðsson (f. 1787, d. 1877), bode dengang som en meget ung bonde på Löngumýri i Skagafjorden. Der kan næppe være nogen tvivl om, at sönnen tidlig har vist, at han var opvakt og begavet, men, som andre bondesönner, måtte han i sin opvæxt göre al bondegærning ikke alene hjemme på gården, men også som fisker. De utvivlsomme evner, som han har vist, bevirkede, at han 18 år gammel (1826) kom i latinskolen på Bessestad, hvorfra han blev dimitteret 1831 med bedste karakter. Samme år forlod han sin fødeø, som han aldrig mere skulde se. I latinskolen var undervisningen i de klassiske sprog hovedsagen, og endnu går der ry af de gamle "Bessastadenses" for deres klassiske kundskaber. K. Gíslason var her blandt de allerførste. Betegnende er den anekdote, som i anledning af hans død har stået i endel danske blade [1]. Til de klassiske sprog nærede han sit liv igennem en stor kærlighed og han anfører ofte i sine skrifter klassiske citater, hvad han også ofte gjorde i sine samtaler. Tiltrods for sine udmærkede filologiske kundskaber begyndte han at studere jura. Men det har sikkert ikke varet længe, inden han blev sig bevidst, at det ikke var dette studium, som nærmest lå for ham. Naturen gik over optugtelsen og juristen blev sat på dören. Da Gíslason 1839 blev udnævnt til Arna-Magnæansk stipendiar, var banen afstukket og den virksomhed for bestandig bestemt, som allerede tidligere havde taget sin begyndelse, og som snart skulde bære den herligste frugt.

Fire år tidligere havde K. Gíslason i forbindelse med et par af sine landsmænd, digteren og naturhistorikeren Jónas Hallgrímsson og teologen Tómas Sæmundsson stiftet tidsskriftet Fjölnir (9 årgange 1835—47), der skulde få en så afgörende betydning for folkeåndens vækkelse og det isl. sprogs (skriftsprogets) renselse. I de 4 første årgange skrev K. Gíslason flere afhandlinger, særlig om det isl. sprog og dets retskrivning; m. h. t. den sidste var han meget

[1]) F. ex. i Morgenbl. d. 9. jan. Ved ex. art. i København opgaves der ham en latinsk forfatter [Horaz] til oversættelse. Den unge student, der ikke var stiv i dansken, lukkede bogen, fremsagde digtet, og i steden for at oversætte det gengav han dets indhold og analyserede dets enkeltheder i et flydende latinsk foredrag, ved hvis slutning Madvig skal have ytret: Meruisti plus quam egregie.

radikal, idet han vilde göre udtalen til den eneste norm for den; han brød således fuldstændig med den etymologiske skindbogsskrivemåde, som man kunde kalde det. Hvor udmærkede disse artikler end var, hvor logisk, klart og skarpsindig de end var skrevne, mødte de en hårdnakket modstand og afgjort uvilje hos hans i retskrivningen så konservative landsmænd, og skönt han i en polemik om sagen var sine modstandere afgjort overlegen, både ved argumenternes styrke, logikkens skarphed og sit ejendommelige hvasse vid, fik hans reformatoriske retskrivningsforsøg intet heldigere udfald end i sin tid Rasks, som naturligvis her var den unge ivrige forfatters forbillede.

Sammen med J. Hallgrímsson skrev han flere andre artikler i Fjölnir; ligeledes udarbejdede han Det isl. litterære selskabs tidsskrift Skírnir for 1836 og deltog sammen med andre i oversættelsen af Mynsters Betragtninger (udk. 1839). Alle disse artikler og arbejder viser, foruden den rentud mesterlige behandling af modersmålet, den unge mands arbejdslyst, åndelige bevægelighed og dygtighed.

Samme år som K. Gíslason blev stipendiar, udkom Hrafnkels saga freysgoða, besörget af ham og hans ven og kontubernal P. G. Thorsen. Skönt dette arbejde er af ringe omfang, betegner det dog en epoke i saga- og oldskriftudgivelsen. De udgaver, der tidligere var udkomne, led så godt som alle sammen af större el. mindre mangel på kritisk behandling af texten og håndskrifterne. Vel havde man sammenlignet disse og dannet sig en tilnærmelsesvis rigtig mening om deres kvalitet, men om nogen virkelig klassifikation af dem var der endnu ikke tale; den rigtige forståelse af deres værd både i sproglig og textkritisk henseende var endnu ikke gået op for de fleste. Det epokegörende ved den nævnte lille udgave var både textbehandlingen og fortalen, hvis indhold vistnok hovedsaglig tör antages at stamme fra K. Gíslason. Her udtales det kort og fremfor alt klart, hvorledes en sagaudgiver bör bære sig ad. For første gang ser vi her håndskrifterne (i dette tilfælde yngre papirshåndskrifter, hvor opgaven således var dobbelt besværlig) nöjagtig sammenlignede med hinanden og alle varianter samlede med den bevidste hensigt for öje, at bestemme håndskrifternes indbyrdes forhold og derigennem vinde den bedste text, som der under sådanne omstændigheder kunde være tale om (jfr. fort. 17—18, 23—5; hele fortalen er iøvrigt et yderst mærkværdigt aktstykke). Efter at udgiverne var omtr. færdige med trykningen (1838), opdagedes der et skindblad af sagaen, som, til udgivernes store glæde, viste, at deres analyse og bestemmelse af håndskrifterne var rigtig. Dette skindblad blev trykt bagved sagaen med en endnu aldrig set nöjagtighed, idet opløsninger af forkortelser blev gengivne således at de forkortede bogstaver sattes i klammer. "Skulde, som vi håbe, ytrer udgiverne, denne Fremgangsmåde, der ellers ej vides at være

anvendt, finde Bifald, behøver man ej længer at indskrænke sig til enkelte Stykker eller Prøver af Membraner, som man hidtil har gjort og vel har måttet på Grund af Bekosteligheden ved Kobberstikning osv., men hele Håndskrifter kunne på denne Måde temmelig let og uden stor Bekostning gjengives og bevares i alt væsentligt" (fort. s. 20). Som man ser, er denne udtalelse præget af al ønskelig klarhed og fuld bevidsthed om, hvad der kunde og måtte göres; den er, ligesom iøvrigt fortalens øvrige tanker, modne overvejelsers stabile resultat, ti med denne udgave var den videnskabelige udgivelsesmetode begrundet og engang for alle fastslået.

Studiet af det isl. sprog havde taget et stort opsving ved de tidligere, skönt på mange punkter ufuldstændige udgaver, men særlig ved R. Rasks fortrinlige grammatiker og andre arbejder, hvortil han havde benyttet oldskrifterne selv, men dog langtfra så fuldkomment, som nødvendigt; de ældste håndskrifter havde han så godt som ikke brugt. Med en langt större omhu end nogen anden havde Rask deltaget i udgivelsen af Oldskriftselskabets Fornmannasögur [1]). Ikke desto mindre viser de udgaver, man — og det Islændere — omkr. år 1830 leverede, bedre end noget andet, hvor langt man stod tilbage i en virkelig forståelse af håndskrifternes sprog og skrivemåde, navnlig dennes betydning.

I fortalen til Hrafnkelss. (s. 26) er også denne betydning kort og klart antydet. Den her udtalte tanke har K. Gíslason kort efter optaget, hvilket førte til udgivelsen af hans andet epokegörende arbejde: Um frumparta íslenzkrar túngu í fornöld, der udkom 1846. Dette arbejde er af en rent sproglig-grammatisk art. Hensigten dermed var at give en pålidelig oversigt over oldsprogets "elementer", d. e. dets enkelte lyd, vokaler og konsonanter, deres indbyrdes forskel og forandringer (omlyd, sammentrækninger osv.), samt lejlighedsvis antyde forskellen mellem det gamle og det nyere sprog. Det vises her bl. andet, hvorledes de enkelte lyd findes skrevne i et kritisk udvalg af de ældste og bedste oldskrifter, og det med en hidtil ukendt nöjagtighed og med en udførlighed, som endnu aldrig var set. I en længere fortale (c. 100 sider) gjorde forfatteren rede for de håndskrifter, som han havde benyttet, men han lader sig ikke nöje med kort at anføre dem; han giver en nöjagtig beskrivelse af dem og aftrykker enkelte stykker deraf uden at opløse forkortelser og idet han endogså efterligner enkelte — af de vigtigste — bogstavformer. En sådan fremgangsmåde vidnede om en absolut vederheftighed og en sikker metode; både ved denne og sit positive indhold blev bogen for studiet af oldnordisk ligeså grundlæggende, som udgaven af Hrafnkelss. for udgivelsen af oldskrifterne. Selv udtaler forf. sig meget

---

[1]) Hrafnkelssaga var helliget Rasks minde "med den inderligste og oprigtigste Følelse af Taknemlighed, Ærbødighed og Beundring" — en ære, der sikkert var fortjænt.

beskedent om sit arbejde: "Heraf kan man slutte, at hvad jeg har at byde i denne lille bog, kun kan være en ufuldkommen grundvold for vort oldsprogs lydlære" (s. III).

Denne grundvold viste sig at være sikker nok. Selv har Gíslason aldrig fraveget sine i disse to bøger nedlagte principer, hvad alle hans senere afhandlinger fuldkomment viser. Vi ved, at han ændrede sine meninger om den isl. retskrivning, at han i det mindste gav efter for vox populi; vi ved, at han i sine sidste år vistnok ikke så lidt ændrede sin religiøse opfattelse, men m. h. t. sin videnskabelige metode og sin fænomenalt vidtgående nöjagtighed var han absolut konservativ lige til sin sidste dag.

K. Gíslasons ökonomiske stilling var imidlertid ikke den bedste. En fast ansættelse har han sikkert ønsket at opnå, såmeget mere, som han tænkte på at gifte sig. En sådan fik han da også, da han i april 1846 blev udnævnt til adjunkt ved Reykjavik latinskole. Men han kom aldrig til at beklæde denne post, der sikkert vilde have hæmmet, om ikke helt stanset hans videnskabelige virksomhed. Man har sikkert følt dette, og han blev så udnævnt til lektor ved Københavns Universitet 2. maj 1848. Virkelig professor blev han 1862; fra den tid af virkede han som sådan, indtil han i 1886 tog sin afsked.

Kort för K. Gíslasons ansættelse havde han sammen med flere andre stiftet det "Nordiske Litteratursamfund", hvis formål var at give praktiske og kritiske udgaver af oldislandske og olddanske skrifter. For dette samfund udgav Gíslason Hrafnkelssaga (påny 1847), Droplaugarsonasaga (1847), Tvær sögur af Gísla Súrssyni (1849), Fóstbrœđrasaga (1852), samt endelig (i 1858) Oldnordisk Formlære, hvoraf der dog desto værre kun udkom ét hefte, der indeholdt lydlæren og begyndelsen til formlæren. I 1851 var hans omfangsrigeste arbejde udkommet: Dönsk orđabók međ íslenzkum þýđingum, en bog, som udfyldte et længe følt savn og endnu er den eneste virkelige dansk-isl. ordbog, der haves.

Indtil 1852 havde K. Gíslason altså været i en rastløs videnskabelig virksomhed. Når vi herefter i en række af år ikke møder noget större arbejde fra hans hånd (dog med undtagelse af hans Sýnisbók el. Fire og fyrretyve Pröver 1860, en bog, som ikke er bleven skattet efter fortjæneste), har det vistnok dels sin grund i hans mere private forhold, dels i, at han da var beskæftiget med udarbejdelsen af et större lexikon, "Cleasbys ordbog" (se f. ex. hans brev til J. Grimm af 18. marz 1854 [1]), hvis fuldendelse dog ikke skulde skyldes ham. De store og sikkert berettigede forhåbninger, man havde næret om dette værk, blev desværre skuffede — til ubodelig skade for videnskaben. Men de store samlinger af det lexikalske stof satte ham senere i stand til at anføre den masse af citater ang. ords skrivemåder eller betydningsnuancer, som ofte kunde være rent ud overvældende.

[1]) Briefwechsel d. gebr. Grimm mit nord. gelehrten s. 309—11.

Efter at have skrevet en mængde afhandlinger og efter i en række af år sammen med Eiríkur Jónsson at have arbejdet på en monumental udgave af Njála, udkom texten af denne 1875 (som 3. bind af Íslendingasögur). Alene udarbejdede han den 2. del (hvoraf 1. hefte udkom 1879, 2. h. 1883, det 3. og sidste 1889) med undtagelse af håndskriftbeskrivelsen og registre. Denne del indeholder forklaringer af versene i sagaen foruden en meget vidtløftig undersøgelse om forekomsten af linjer på 5 stavelser i drotkvædet versemål. Vi står her overfor den side af K. Gíslasons virksomhed, som i de sidste 30 år af hans levetid synes at have været ham den kæreste, og som ikke skulde blive den mindst betydningsfulde og resultatrige.

Som bekendt var Svb. Egilssons fortræffelige Lexicon poeticum udkommet i årene 1854—60. Dette værk grundlagde den systematiske skjaldekritik, den rationelle behandling og fornuftige fortolkning af oldpoesien. Navnlig havde Svb. Egilsson haft det rigtige blik for, hvor uundværligt det i dette tilfælde var at undersøge selve håndskrifterne, og hvor nødvendigt det var, at de alle toges i ligelig betragtning. At vælge de læsemåder, som bedst passede med poesiens ånd i det hele og skjaldenes måde at digte på, at give hertil passende forklaringer og nødvendige rettelser var den opgave, som Svb. Egilsson vilde løse, og han løste den så godt, som omstændighederne tillod ham, der selv ikke havde adgang til håndskrifterne.

I sine udgaver af Dropl. s., Gíslas. og Fóstbr. s. havde K. Gíslason ikke indladt sig på nogen tolkning af de der forekommende vers (i Gíslas. lod han trykke Svb. Egilssons forklaringer), og af den måde, hvorpå disse i texten er trykte, fremgår det, at han endnu ikke mente at magte denne side af sagen. Et har han dog, som det var at vænte af ham, haft et indtrængende skarpt blik for, nødvendigheden af, at have versene fuldstændig korrekt gengivne efter håndskrifterne.

Allerede i sine Frumpartar havde Gíslason taget hensyn til forskellige linjerim, for derved at bestyrke sine meninger om de enkelte bogstavers udtale. Det samme havde iøvrigt Rask også gjort. Sit egentlige studium af skjaldekvadene og skjaldesproget synes han dog først at have begyndt omkr. eller kort efter 1860. Den første frugt heraf var et par afhandlinger i Aarbøger f. nord. Oldkh. 1866: Forandringer af Quantitet i Oldnordisk-Islandsk og Ströbemærkninger til oldnordiske Digte. I den förste af disse var der dog i grunden kun et sprogligt fænomen undersøgt, men i den sidste, der for os her er af större betydning, var det enkelte halvvers, der forklaredes og rettedes. Allerede her ser vi, hvor godt K. Gíslason var inde i skjaldenes måde at digte på, hvor fint øre han havde for deres sprog og hvor skarpt han trængte ind i deres tankegang og inderste mening. Særlig kan jeg henvise til hans mesterlige behandling af Sigvats halvvers: *Grefs leit við mér*

gætir osv., hvor han blot ved en ny interpunktion, ved at henføre et ord til en anden sætning, end man för havde gjort, samt endelig ved at bestemme sætningernes rigtige rækkefølge gör hele sammenhængen ikke alene så naturlig og rigtig, men også så poetisk smuk.

Det var nemlig det nye ved K. Gíslasons behandling af de gamle vers, at han, foruden at gå til håndskrifterne selv, tog den æstetiske side af deres fortolkning så skarpt i betragtning og netop derved lod skjaldenes hidtil så ofte miskendte virkelige poesi (i kenninger og sammenhæng) komme til dens fulde ret. Svb. Egilsson havde ikke haft synderlig lejlighed til at fremhæve denne side af sagen, skönt den ikke var skjult for ham. K. Gíslasons uvisnelige fortjæneste er det, specielt at have fremhævet dette og utrættelig at have indpræget det. Mer end nogen anden har han herved bidraget til, at de uforstandige råb om skjaldepoesiens kunstlethed, forskruethed og lign. endelig er forstummede og at den nu værdsættes ganske anderledes rigtig og retfærdig, end så ofte för.

K. Gíslasons metode var, som altid, lige grundig. Han begyndte med at anføre det vers eller den versdel, der skulde forklares, efter håndskrifterne; dernæst plejede han at anføre alle tidligere oversættelser — hvilket ofte var aldeles overflødigt — for bagefter at fremføre sin omhyggelige og slående kritik af bægge dele. Hans skrivemåde var ofte præget af et ejendommeligt lune, som bevirkede, at læsningen tiltrak og ikke kedede.

Nogle af sine ved ihærdigt studium vundne erfaringer nedlagde K. Gíslason i sin lige så kortfattede som præcise afhandling: Nogle Bemærkninger om Skjaldedigtenes Beskaffenhed i formel Henseende (Vidsk. selsk. skr. 5. række, hist. og filos. afd. 4. bd. VII; 1872). Denne afhandlings rette plads er ved siden af Hrafnkelss. fra 1839 og hans Frumpartar. Enhver, der fra først af grundig vil sætte sig ind i skjaldepoesiens ydre, om man så må sige, må studere den. Forf. behandler blandt andet det, som særlig udmærker oldpoesien i modsætning til prosaen, navnlig ordstammer, der udelukkende er poetiske, substituering af navne, kenninger (hvis væsen ganske fortræffelig forklares ved hjælp af ét exempel), frihed i ordstilling, særegne böjningsformer, sætningsforbindelser m. m.

Det er ganske vist så, at det nærmest er den formelle side af poesien, forf. har villet betragte, men grænsen mellem denne og indholdet er ofte svævende, og hvor f. ex. sætningsforbindelsen omtales, dér er man i virkeligheden inde på selve indholdets område, "det mere materielle". Afhandlingens formål er at fjærne mange gamle misforståelser, som bevirkede, at den gamle poesi netop i formel henseende, og dette i K. Gíslasons vidtstrakte betydning af ordet, ikke opfattedes på den rigtige måde, hvilket atter havde skæbnesvangre følger for forståelsen af det virkelige

indhold. Og vi ser da atter her, hvor sikkert öje han havde for, hvad der først burde göres.

K. Gíslasons øvrige afhandlinger behandler kun enkelte ord, enkelte digte og vers, eller enkelte mere formelle spörsmål. Mærkeligst af disse er afhandlingen: Om helrim i første og tredje linie af regelmæssigt 'dróttkvætt' og 'hrynhenda' (Universitetsprogram 1877) og 2. bind af Njála.

For at bevise, at det ikke var nødvendigt, at de ulige linjer i de nævnte versemål altid havde og skulde have halvrim, gennemgår K. Gíslason et par tilfældig valgte skjaldes digte, undersøger dem på det nöjagtigste og fører det uomstødelige bevis for rigtigheden af sin opfattelse. Denne afhandling er særdeles betydningsfuld ikke alene for det behandlede æmnes skyld, men også ved sine forskellige excurser.

I Njála forekommer enkelte verslinjer med navnet *Njáll*. Læses dette som enstavelsesord, får disse linjer kun 5 stavelser. Da 5-stavelseslinjer imidlertid ikke er almindelige, var muligheden af, at der burde læses *Níall* ikke udelukket. Det hele berode på, om 5-stavelseslinjer i det hele kunde konstateres eller ikke. For at afgöre spörsmålet foretager nu K. Gíslason en vidtløftig undersøgelse af hele skjaldepoesien, og resultatet svarer til grundigheden af denne. Ti resultatet var naturligvis mere end dette ene: *Níall*; spörsmålet om 5-stavelseslinjer og dermed et vigtig sproghistorisk fænomen blev engang for alle klaret. Afhandlingen indeholder desuden en masse enkeltundersøgelser og glimrende rettelser af et utal af vers. Når Snorri, tiltrods for dette forhold, i sit Háttatal konstaterer linjer på 5 stavelser, beror dette på Snorris og hans samtids mangelfulde forståelse af de sproghistoriske grunde, der bevirkede, at hvad der tidligere blev udtalt i to stavelser, af ham udtaltes som én.

Denne afhandling er en uudtömmelig kilde for skjaldekvadsgranskeren, både hvad texten af enkelte vers og specielle formspörsmål angår. Den har kun én fejl — ligesom iøvrigt flere af de længere afhandlinger —: at den i sin helhed ikke er ganske let at overskue, og man savner hårdt et register til den.

Af mindre afhandlinger kan endnu nævnes: Et par bemærkninger til et vers af Arnórr osv. 1879, Bemærkninger til nogle steder i Skáldskaparmál 1879, Ynglingatal m. m. 1881 — alle i Aarbøger f. nord. Oldkh.

De sproglige afhandlinger behandler dels grammatiske, dels lexikalske spörsmål. Til de første hører: Om de reduplicerede Datider i Oldislandsk i Annaler 1860, Mandsnavnet Ólâfr sst., Ia eller Ja sst. 1863, De oldnord. Navneords Böjning i Tidskr. f. Philol. og Pædag. VI, 1865, Om Navnet Ymir i Vidsk. Selsk. Skr. 5. række, hist. og filos. afd. 4. bd. XI, 1874, Böjningen af første persons pluralpossessiv i oldnordisk-islandsk i Aarbøger 1889, foruden hans för-

[illegible] Hertil må endvidere regnes [illegible] [illegible] mærkers [illegible] og 1871 i Aarbøger. Der vistnok [illegible]

[illegible] tvende afhandlinger haver f. ex. Præfixet og [illegible] Arkiv f. nord. [illegible] 1868 og 1870 i Aarb., Málfylling [illegible] 1875 (sst.), Rímhenda el. run- [illegible] ægir 1876 (sst.), En bemærkning [illegible] på et skrift 1884 (sst.), En betyd- [illegible] 1889 (sst.)

[illegible] afhandlinger er prægede af de samme egenskaber, [illegible]: grundighed i undersøgelsen og [illegible] det centrale (undt. i runeafhandl.), alt så [illegible] muligt. Kortheden gælder dog ikke det [illegible] Her var Gíslason vidtløftigheden selv, og [illegible] at det halve kunde være nok; [illegible] til hans Ymir, s. 6—7 og særlig 8—13 [illegible] var den, at noget nyt skulde slås fast [illegible] eller en gammel urigtig opfatt- [illegible] at rejse sig.

[illegible] både de større og de mindre, fremgår [illegible] Det er nemlig öjensynligt, [illegible] en udenfra kommende [illegible] de enkelte spörsmål. [illegible] håndskrifterne, når han [illegible] havde haft [illegible] et rim [illegible]

ham, at deri var en fejl, som burde rettes på den eller den måde; han stirrede ikke længe på et dunkelt sted, når han ikke strax fandt den tilfredsstillende løsning". Ovenpå en sådan indskydelse kom så hans strængt videnskabelige undersøgelse af sagen.

En fuldstændig systematisk bearbejdelse af skjaldepoesien enten i sprogligt eller litteraturhistorisk öjemed har K. Gíslason ikke foretaget, hvad enten det kom af, at han ikke følte sig oplagt dertil (navnlig ikke til det sidstnævnte), eller det var fordi de mange nødvendige specialundersøgelser trådte hindrende ivejen; ifølge en ytring af ham til mig var det snarest det sidste. Men hvad han har udrettet, er uundværlige og aldeles fortrinlige forarbejder for den nødvendige systematiske behandling af de gamle kvad og derved af en betydning, som vanskelig kan vurderes höjt nok.

En samlet eller partiel udgave af skjaldekvadene fra K. Gíslasons hånd vilde have sat kronen på hans store fortjænester. At han i en længere tid arbejdede på en sådan er sikkert, men det skulde gå med den, som med hans lexikon; den blev ikke færdig. Forhåbentlig ligger der dog endel færdig, som egner sig til at udgives.

Et er vist, at Gíslasons enestående indsigt i sprogets natur og love, hans kendskab til skjaldenes digtning og vidunderlige evne til at sætte sig ind i deres åndelige tilstand og tænkemåde under selve digtningsakten sent eller aldrig vil erstattes.

Gíslasons fremstillingsevne var meget fremragende; kun blev hans længere afhandlinger ofte for lidet overskuelige af mangel på inddeling. Men indenfor hvert afsnit og i de mindre afhandlinger var han så meget klarere. En velgörende ro, en sjælden klarhed og logisk tænkning prægede alt, hvad han skrev. Sit modersmål har, såvidt mig bekendt, ingen Islænder behandlet så fint og klassisk-mesterlig som han; han er lige langt fra at henfalde til en unaturlig arkaiseren som til det daglige sprogs platheder og skødesløsheder, ligesom han altid finder de mest passende og smidigste udtryk for sine tanker. Som hans tankegang var klar som et kildevæld, således var hans tale altid gennemsigtig, letflydende og smidig som bækkens muntre ström [1]).

I en egentlig polemik indlod K. Gíslason sig ugærne, og da var han som oftest rent saglig; men han kunde dog indflette enkelte bemærkninger af bidende indhold; hvas og vittig kunde han være som få andre. Det var ingen spøg at være genstand for hans skarpe satire eller lette ironi, hvad enten den fremkom på prosa eller vers. Han havde meget let ved at improvisere og gjorde det ofte i sin yngre alder; disse improvisationer var da ikke altid de fineste, men desto mere vittige.

K. Gíslasons universitetsvirksomhed var præget af hans sædvanlige grundighed. Noget stort auditorium formåede han

[1]) Af en særlig interesse er hans udmærkede foredrag om det isl. sprog, dets renhed og fortrinlighed, trykt i Fjölnir IV, 19—28.

giftede han sig med hendes søster, der da var enke (død 1877), og som i første ægteskab havde en åndsvag sön. Gíslasons ægteskab blev barnløst, men han tog sig af sin stesön med faderlig omhu og kærlighed.

Efter et kortvarigt sygeleje uden store lidelser døde K. Gíslason kl. 6 om morgenen, söndagen den 4. januar; den 9. blev han jordfæstet på Assistenskirkegård under almindelig deltagelse; begravelsen foregik uden prunk og pral, ligesom hans hele liv havde været.

K. Gíslasons resultatrige liv er afsluttet, men frugterne deraf vil ikke visne; på ham passer fuldkomment den gamle digters så ofte anførte ord:

en orðstírr
deyr aldregi
hveims sér góðan getr.

København 13/1 1891.

Finnur Jónsson.

Dalalagens böjningslära af E. Brate. (Stockholm 1890. I högre latinläroverkets å Södermalm årsberättelse. 44 s. 4:o).

Författaren av denna grundliga monografi har redan förut i en särskild avhandling behandlat Dalalagens språk. År 1887 utgav han nämligen den förtjänstfulla skriften "Äldre Vestmannalagens ljudlära" [1]) (i Uppsala universitetets årsskrift för samma år), och genom dessa två skrifter har Dalalagen i språkligt avseende erhållit en noggrannare undersökning än någon annan fsv. urkund. B:s skrifter pläga vittna om hans beläsenhet och kombinationsförmåga. Men då det, och kanske ej utan fog, blivit sagt, att han i en eller annan tidigare skrift (såsom i Ä. Vml:s ljudl.) använt denna senare med väl stor djärvhet, kan denna anmärkning ej göras mot i fråga varande avhandling.

Denna utmärker sig för övrigt genom en koncis och klar uppställning. Först anföres i alfabetisk ordning den till hvarje ordkategori hörande ordskatten på så sätt, att alla de former, under hvilka hvarje ord möter, upptagas, och det angives, huru många gånger hvarje form anträffas med den eller den stavningen (så upp-

[1]) Genom K. H. Karlssons uppsats i Historisk tidskrift IX, 45 ff. och H. Schücks i Språkvetenskapliga sällskapets (i Uppsala) förhandlingar 1888—91 har blivit gjort sannolikt, att det av Stiernhöök åt laghandskriften givna namnet Dalalag är det riktiga, och Brate har därför numera använt detta namn.

[illegible]

obs. ock fsv. *syna : synar vitne* "åsyna vittne" (av *syn*), isl. *fæsta : festarfé*, *-kona* etc. (av *festr*), *helga : helgarfriþr* (av *helgr*) etc., så har man till *hlynna* (fsv. **lynna*) havt ett *lynnar börði*. Översättes (för korthetens skull) *hlynna* med "stocklägga", kan *lynnar börði* översättas "stockläggningsbörda, dvs. skepp", hvilken senare betydelse ("skepp") ordet, såsom redan Schlyter insett, tydligen har på detta ställe. För övrigt är det ovisst, huruvida någon nom. **lyn* funnits. Det sammansatta *lynnar börði* kan hava bildats direkt efter sådana mönster som de nyss anförda.

I st. f. att med förf. s. 15 sammanställa växlingen *nn : n* i dat. sg. fem. bestämd form av subst. (*sokninni : iorþinc*) med förhållandet mellan got. *jainai : *jainizai* fattar jag den stundom framträdande förkortningen av *nn* i *iorþin(n)e* etc. såsom framkallad av påvärkan från ack. *iorþina*, som sedan gammalt hade kort *n*-ljud, liksom man omvänt rätt ofta i fsv. skrifter finner *nn* från gen. och dat. inträngt i ack. (*værldenna* i st. f. *værldena* etc.; se Kock: Studier II, 291).

Förf:s alternativa antagande (s. 15), att pl. *söþir* hör till ett feminint subst., synes mig fullt riktigt, och det bekräftas därav att ordet (under formen *sau, sö*) är fem. i åtskilliga svenska bygdemål, och att det i nyno., ehuru av maskulint genus, företrädesvis användes om honfår (jmf. Rietz' och Aasens ordböcker).

Vokalen *ö* i nom. sg. fem. *þön* ävensom i dat. sg. mask. och dat. pl. *þöm* finner förf. svårförklarlig och anser sig ej häller kunna förklara nom. sg. fem. och nom. ack. pl. neutr. *þæssum* (s. 31). Jag ser dock intet hinder för att helt enkelt fatta *þön* såsom överfört till nom. sg. fem. från nom. ack. pl. neutr., där *þön* (isl. *þau*) är den normala formen. Anledningen till formöverflyttningen var den, att dessa former (nom. ack. pl. neutr. och nom. sg. fem.) i adjektiv voro identiska (*goþ* etc.). På delvis liknande sätt förklaras *þæssum*. Formen för dat. pl. *þæssum* har på grund av ljudlikheten undanträngt den ursprungligare formen *þæssun* för nom. ack. pl. neutr., men sedan *þæssum* börjat användas även i dessa kasus, överfördes den av ovan anförda skäl även till nom. sg. fem. (se Kock: Studier II, 521 f.) *Ö*-ljudet i dat. *þöm* åter har till följe av det starkt labiala *m* utvecklats ur *e*-ljudet i det äldre *þem*; troligen har denna ljudövergång varit inskränkt till ordets bruk i relativt oakcentuerad ställning, liksom annars (partiell) assimilation i denna ställning lättast gör sig gällande. Till stadgande av *ö*-ljudet särskilt i dat. pl. neutr. *þöm* har även det snarlika *þön* (nom. ack. pl. neutr.) bidragit. Jmf. med utvecklingen *þem* > *þöm* att i fsv. *ē* dialektiskt blivit *ö* mellan en labialiserad *(l)* och en labial konsonant *(v)*: *klef* > *klöf* (Kock: Undersökn. 29), samt utvecklingen *ĕ* > *ö* i det relativt oakcentuerade prefixet *be-*: *böfalla, bögæra* etc. (ib. s. 30). Obs. dessutom skrivningen *hömlige* (FM 1 g.) för *hem(e)lika* samt den dialektiska övergången *æ* > *ö* i den merendels oakcentuerade prepositionen *æptir*

> *öptir* (så i Hälsingelagen; jmf. företalet IV), på runstenar *auft* (dvs. *öft*); fd. *mellem* > *melløm* (Mandevilles Rejse 26, 18).

B. anför (s. 41) fyra (eller fem) exempel på att 3 pers. sg. pres. konj. har ändelsen *-in* i st. f. *-i* (såsom *Wæþia bondin wiþ domarin. ella wiþ lænsman. wæþin till þrigia marka*...) utan att förklara formen. Jag tänker mig, att två faktorer samvärkat till att alstra dylika former på *-in*. I fsv. skrifter (såsom Bonaventura och Rimkrön., se Kock: Studier II, 269 och Söderwalls ordbok under *han*) finnas många exempel på att pron. *han* såsom nom. under formen *-n* förenas med en föregående, på *-e* (*-i*) slutande verbalform (preteritum): *vmuændin sik* (pret., i st. f. *vmuænde han sik*), *lagdhin* (pret., i st. f. *lagdhe han*) etc. I det ovan från Dalalagen anförda exemplet kan konj. *wæþin* fattas såsom *wæþi han* (jmf. i samma lag *liggi han* M. 3, 2; *wari han* M. 6 etc.), och förhållandet är ett liknande med de övriga av B. nämnda exemplen. Emellertid brukas i denna skrift (jmf. ovan s. 304) både *-i* och *-in* såsom ändelser för 3 plur. pr. konj., så att både *væþi* och *væþin* betyder "må de vädja", och av dessa två former torde den på *-in* vara den äldre och ljudlagsenliga (motsvarande got. *-aina*), under det att den på *-i* erhållit denna ändelse från första, andra och tredje pers. sg.[1]) (jmf. Kock i Paul-Braunes Beitr. XV, 244 ff.). Men då sålunda singularformen på *-i* inträngt på området för plural-formen *-in*, så låg det nära att omvänt låta *-in* brukas även såsom sing., så att både *væþi* och *væþin* betydde både "vädje [han]" och "vädje [de]". Denna analogi-påvärkan från pl. *væþin* befrämjade kraftigt bruket av *væþin*, uppkommet av *væþi han*, såsom sing., och det är tydligen omöjligt att i hvarje enskilt fall avgöra, huruvida en singularform sådan som *væþin* utgör verbet med eller utan vidfogat pronomen.

Två exempel anföras av förf. (s. 41 § 56, II) på indikativ form, brukad såsom konjunktiv. På det ena stället synes mig formen böra fattas såsom infinitiv. Det heter: *Wardir stulit nokot i. by. þa maghu byamen lata ganga granzla eđ. taki book at kirkiu. ok lægia dagh* (Þj. 11). *Lægia* står här icke i st. f. *læggi(n)*, utan *taki book at kirkiu* är en parentetiskt inskjuten sats, och *lægia* är liksom *lata ganga* inf., styrd av *maghu*. På det andra stället står *hawa hwar* i st. f. *hawi hwar*, således, i fall *hawa* är ind., ej blott ind. i st. f. konj. utan också pl. i st. f. den till subj. *hwar* väntade sing. En misskrivning av *hawa* för *hawi* är väl sannolik.

Liksom i Ä. Vml:s ljudlära 65 fattar förf. här (s. 43) *attirgans, attir ganz* såsom gen. sg. av part. pres. till *aterga* i överensstämmelse med första kompositionsleden i *ganganz fæ*, *bæranz træ* etc.

---

[1]) Samma förklaring torde böra användas för 3 pl. konj. på *-i* i VGL. I, som alltid använder denna ändelse, ehuru *öghun* ändas på *-un*. Vissa fnorska urkunder synas ock enligt Wadstein: Fornnorska homiliebokens ljudlära 14 ha *augun*, *øyrun* i obestämd form; i fall de ha konj. på *-i*, kan detta bero på anslutning till 3 sg.

(hvilken kompositionsart först riktigt förklarats av Munch). Schlyter anser däremot *attirgans, attir ganz* vara en adjektiviskt brukad gen. av subst. *aterganger*, och jag skall söka motivera denna Schlyters mening, som jag anser vara den riktiga.

De ställen i Dalalagen, där *attirgans (attir ganz)* möter, lyda sålunda: *Wardir eþir attirgans* . . . (þg. 18); *kan eþir attir ganz warþa. þe dömas alli til fastu oc fæ böta böti hwar þera*... (þg. 14). Brate synes mig ej hava tagit vederbörlig hänsyn till att samma ord dels under formen *atergangs*, dels under formen *atergans* anträffas på flera andra ställen i de fsv. landskapslagarna. Så finner man t. ex. i Västmanna-lagen [II] *Siþan lyctar witne. oc gifftar witne. oc asöres eþar aller. mæþ rwango gangas. oc attær gangs warþa* . . . (Kr. 24, 8); i Uppl.-l. *æn þer* [eþær] *aterganx wærþæ* (Kk. 19 pr.); i Söderm.-l. *Siþan lycter witni oc asöris eþar alli orætlika gangas. oc ater gans warþa* (Kk. 16, 4) i hskr. A [däremot i den föga yngre hskr. B (jmf. Schlyters förord s. VI, Kock: Studier II, 317 not) *atergangs*]; *Hawer han eþ sworit. oc warþer atergans* (þg. 9 pr.). Då nu *eþer ganger ater* betyder "en ed återgår, förklaras ogild", kan det ej vara tvivel om att *atergangs* på de anförda ställena betyder "ogild", och lika litet kan man betvivla att detta *atergangs* egentligen är gen. av subst. *aterganger*. Men såsom stöd härför kan ytterligare det sammansatta *atergangs-eþer, aterganseþer* "ed som förklaras ogild" anföras (t. ex. *hwan þæn eþ atergangx eþ warþer* Häls.-l. Kk. 19 pr.; *atergangx eþom* VGL. III, 76; *atter gans eda* SML. Add. 3). *Atergangs-eþer* är bildat liksom *atergangs-næmd* "nämd som förklaras ogild" och *atergangs-arf* "arv som blivit mottaget av någon annan än närmaste arvingen och som återlemnas till honom".

Då, såsom de anförda exemplen till fullo visa, *atergans eþer* brukas alldeles liktydigt med *atergangs eþer*, och då *atergans, attirganz* "ogild" växlar med *atergangs* "ogild", så är man icke berättigad att utan de allra mäst bindande skäl skilja *atergans* från *atergangs*. Men att förklara *atergangs* såsom på ljudlagsenlig väg utvecklat ur ett participium *atergans* torde helt visst ej låta sig göra. Övergången *atergangs* > *atergans (attirganz)* är däremot lätt begriplig. Här föreligger en partiell assimilation. I fsv. *ganger* etc. representerar *ng* som bekant den gutturala nasalen + den betonade gutturala explosivan *(ng + g)*. Sedan emellertid i den från *ganger* isolerade gen. *atergangs* *g*-ljudet utträngts mellan två konsonanter (jmf. många väsentligen likartade exempel t. ex. hos Kock i Tidskr. f. Fil. N. R. IX, 159), övergick *ng* (dvs. den gutturala nasalen) till *n* (den dentala nasalen) framför det dentala *s*. Dialektiskt förekommer en dylik övergång av *ng* framför dental; så t. ex. i Åsbomålet (Billing: Åsbomålets ljudlära s. 172); och även i fsv. möta många exempel därpå. Så har Noreen i Arkiv N. F. II, 336 anfört just gen. *gans* för *gangs, ænslika* för *ængslika* och några andra. För övrigt synes utvecklingen *ng* > *n* framför dental i vissa

bygder ha varit inskränkt till semifortis-stavelsen, liksom ofta annars en fullständig eller partiell assimilation inträder blott i semifortis-(ej i fortis-)stavelse (hvarpå jag i Arkiv N. F. II, 22 anfört åtskilliga exempel). Härför talar fsv. *Mongs* : nu *Måns* (hvars *n*-ljud uppstått i sådana sammanställningar som *Må̆ns Nílsson; kŏm hit Måns* etc.), det nysv. *säntĕ Pär* av *sănktĕ Pär*, den i fsv. vanliga förekomsten av *Bent* jämte *Benkt* (jmf. *Mongs : Måns*), fastän vi i rspr. hava *hingst*, *pingst, längs* etc. med *ng*; obs. vidare fsv. *Færingiatuna* > nu *Färentuna, alzþings* > *alstins* (citat i Söderwalls ordbok), *Ingivaldus Fiærdunshyfding* (Dipl. V), *Nicolaus Thuruson Fiærdhunshyfding* (ib.), *Visingsö* > *Vissinzö* (Dipl. III), *hælsingsker* > *hælsinsker* (Häls.-l.). (Härigenom belyses delvis ombildningen av *ukvæþinsorþ* till *ukvæþingsorþ*). Då Brate i Västm.-lagens ljudl., så vitt jag ser, ej anför något exempel på *ns* för *ngs*, torde *attirgans, attirganz* vara de enda i Dalalagen mötande exemplen på ljudutvecklingen *ngs* > *ns*, men dessa ord skrivas i lagen alltid med *ns* (*nz*). Det är därför mycket möjligt att i den dialekt, som lagen repsesenterar, ljudutvecklingen *ngs* > *ns* varit inskränkt till semifortis-stavelser [1]).

Skrivningen *attirganz* i Dalalagen jämte *attirgans* beror antingen därpå att *z* här har ljudvärdet *s* (jmf. Kock: Studier II, 426 ff.), eller ock därpå att av *attirgangs* utvecklats *attirgangts* (och därav *attirgants*), liksom annars ett *t*-ljud dialektiskt synes hava utvecklats mellan *g* och *s*, och så t. ex. just i Dalalagens *þriþiungz* (Kock: Studier II, 441), en åsikt som även Brate (Äldre Vestm.-lagens ljudl. 65) synes hylla.

Dessa mina anmärkningar förringa naturligtvis icke värdet av förf:s skrift, och det skulle glädja mig, om han funne dem värda beaktande.

---

[1]) Även *m* övergår i fsv. dialektiskt framför dental till *n*, t. ex. *brims* > *brinzs* (Birg. IV), *brimsigna* > *brynsigna* (Bil), *fordomdags* > *fordendagx* (FH), *fornæmder* > *fornændder* (Dipl.; beläggställen i Söderwalls ordbok), *fæmta* > *fænta* (Med.-post. II, 225, 24; av utg. ändrat till *fæmta)*; *fæmtanda* > *fenthanda* (Läkeb.; av utg. ändrat; jmf. s. 194). Jag lemnar oavgjort huruvida denna övergång i vissa trakter varit inskränkt till semifortis-stavelser.

Lund, oktober 1890.

Axel Kook.

Ulige linjer i drotkvædede skjaldekvad.

Som bekendt har prof. K. Gíslason i sin grundlæggende afhandling Om helrim osv. 1877 påvist, at, medens de lige linjer altid skal og bör have helrim — forudsat at der er tale om normalt drotkvædet versemål —, kan de ulige linjer *både have halv- og helrim.*

Allerede denne omstændighed viser, at skjaldene ikke af teoretiske grunde har fundet det fornødent, at behandle de ulige linjer på samme fuldt regelmæssige måde, som de lige. Til denne forskel i behandling svarer også den metriske forskel, som prof. E. Sievers har påvist, at, medens de lige linjers A-form altid enten er –́ × –́ × . . eller –́ –̀ ◡́ × . ., kan den i de ulige linjer også være –́ –̀ –́ × . . (` betegner bitone, × en stavelse, der kan være kort eller lang, men ubetonet).

I de os overleverede skjaldekvad til omtr. 1100 findes der ikke sjældent ulige linjer, som er *uden rim.* Ifølge en nogenlunde nöjagtig optælling efter udgaverne er disse linjer i det hele omtr. 220; deraf hører 58 til *digte* (draper og flokke), de øvrige til de såkaldte 'løse vers' (improviserede enkeltvers).

De førstnævnte linjer fordeles på følgende måde indenfor tidsrummet c. 900—1100: til det 10. årh. hører 45 linjer, til tiden c. 1000—25 9 (1 er usikker, men hører snarest til tiden c. 1000), til c. 1040—80 4. De, som hører til løse vers, fordeles således: til det 10. årh. hører 112,

til tiden c. 996—1020 39, til c. 1030—50 9; et par er usikre.

Det her angivne forhold viser, at, har rimløse linjer overhovedet existeret, forekommer de hyppigst i den ældste tid (skjaldekvadsperiode), men aftager meget stærkt ved og efter år 1000. Hermed vilde en ganske naturlig udvikling til den större regelmæssighed og systematiske fasthed i formel henseende, som skjaldepoesien fik, særlig på Island, være betegnet.

Men, må man spörge, er der overhovedet nogen grund til at antage, at der gives rimløse verslinjer, og bör sådanne, hvor de forekommer i håndskrifterne, ikke rettest anses som beroende på forvanskninger, der bör søges fjærnede?

Såvidt jeg ved, har alle, der i de senere tider er komne ind på dette spörsmål, antaget, at sådanne rimløse linjer er forvanskede. I så henseende kan jeg henvise til forskellige udtalelser af prof. K. Gíslason f. ex. i Njála II 312 ("hvis [en lausavísa af þuríđr Óláfsdóttir] første linie i övrigt sikkert er forvansket"), 351 (". . . må læses . . *hvarsan*, altså med rim" om en verslinje af Gísli Súrsson), særlig 443—4 ("der mangler linierim og altså må være forvansket" om en linje af Grettir), jfr 170. 179. 216 not. Angående de talrige exempler på sådanne linjer hos *þjóđolfr* fra Hvin udtaler den samme lærde, at "den senere normale anvendelse af linierim er aldeles fremherskende, og oprindelig måske har været fuldstændig gennemfört" (Njála II 356). I forbindelse hermed er han dog tilböjelig til at antage, at der "i Harald hårfagres tid" har en "lös anvendelse af linierimet i lausavísur og andre lettere digte af 'dróttkvætt' metrum" kunnet finde sted (Nj. II 636).

I betragtning af de i forhold til de betydelige levninger af skjaldepoesien temmelig få linjer af den her behandlede uregelmæssige beskaffenhed er det ingenlunde urimeligt, at man — hvad også jeg har gjort — a priori har været til-

böjelig [illegible] det er overleveringen, der er forvansket, især når man ved, hvor forsk[illegible] tidt og ofte er.

Som afgjort må sagen dog sikkert ikke betrag[illegible] end en systematisk undersøgelse af de herhen hørende linjer er foretaget. Kun en sådan kan afgöre — i hvert fald med stor sandsynlighed —, hvorvidt vi har med lutter forvanskninger at göre eller der foreligger metriske friheder, der stammer fra digterne selv.

Da de løse vers sågodt som altid blev til under andre forhold og omstændigheder end fyrstedigtene, er det rigtigst i en undersøgelse som denne at holde drapelinjerne ude fra de til de løse vers hørende linjer, og vi vil da først og fremmest beskæftige os med

de rimløse verslinjer i fyrstedigtene.

Da vi her ikke kan tage Brages vers på grund af deres mangelfulde form i det hele i betragtning [1]), møder vi først digteren *Þorbjǫrn hornklofi* med hans digt Glymdrápa. Af de 32 ulige linjer, som brudstykkerne af dette digt indeholder, er ingen uden rim, med undtagelse af én:

> áðr gnapsalar grímnis
> [gnýstœrandi fœri
> rausnarsamr til rimmu
> ríðviggs lagar skíðum] [2]). Hkr 54 Frís 42.

Læsemåden *grímnis* findes imidlertid kun i Frísb.; i Kringla og Jǫfrask. hedder ordet *gripnis*, hvorved der frembringes halvrim. Ikke desto mindre må stedet betegnes som tvivlsomt, da man på den ene side ikke kan tillægge Frísb. nogen særlig betydning i dette og lignende spörsmål, og da man på den anden side heller ikke her kan forklare *gripnis;* dette ord forekommer nemlig ellers kun som et navn på en jætte i AM 748, SnE II 471, men et jættenavn passer ikke

[1]) Heller ikke tages her hensyn til sådanne linjer, som i nogle håndskrifter eller recensioner findes uden rim, medens den rette form er bevaret i andre håndskrifter eller recensioner.

[2]) Jeg har anset det for hensigtsmæssigt, at anføre hele halvverset, men indeslutter i klammer de regelrette linjer.

i sammanhængen. Stedet er således [illegible] for hele spörsmålet.[1])

Af [illegible] *knúta* haves kun to linjer:

> æstisk allra landa
> umbgjord ok sour jardar] SnE. I 254,

hvoraf den første er rimløs; da der her ikke findes nogen variant, er ingen simpel rettelse mulig, tilmed da texten er fuldstændig klar.

I [illegible] fra Hvin's Haustlǫng findes i alt 13 linjer uden rim (af 79, egl. 80, men to [omkvædslinjer] er identiske). Disse linjer er:

1 Séttisk orn þars æsir
[illegible]
[illegible]
[illegible]
2. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
3. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
4. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
5. [illegible]
[illegible]

[illegible] nýkomin sunnan]
7. [illegible] áttir
[illegible] at þingi.
[illegible] ok hárar
[illegible] gamlar]. —
[illegible] hræva
[illegible]
8. [illegible]
[illegible] —
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] —
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] —
[illegible]
[illegible]
[illegible] —
[illegible]

[illegible]

gaså forståeligt som *málspakr* = "begavet med taleevne". Digteren kan have tænkt på jætten og hans sande natur og skikkelse mere end på örnen, og da er et adj. *margspakr* netop på sin plads, i lighed med jætteepiteter som *fróðr*, *hundvíss* osv.

Endvidere har K. Gíslason ment, at l. 7 burde hedde eller kunne have heddet: *hittusk allar áttir* [1]). Hele sætningen vilde så blive: *Allar áttir Ingvifreys hittusk*, *gamlar ok hárar*, *at þingi* = 'alle guderne traf hinanden, gamle og gråhårede, på tinge'. Det lader sig ikke nægte, at der her er grund til at foretage en ændring, da man venter et udtryk enten som det, K. Gíslason har foreslået, eller et som "guderne rådslog på tinge"; dette sidste forekommer mig sandsynligst, og derfor har jeg foreslået at læse *gættusk* osv. [2]); dette ord, der, som bekendt, forekommer i Vǫluspá, synes mig bedst at passe til fortsættelsen, begyndelsen af det næste vers: *Unz..fundu;* 'guderne rådslog på tinge..indtil de fandt, at' osv.

Af de andre linjer har jeg tidligere forsøgt at rette l. 1 ved at læse *þás* for *þars* [3]) ('örnen satte sig dengang da' osv., for 'dér, hvor' osv.); fra meningens side er rettelsen dog ingenlunde nødvendig [4]) — l. 5 ved at læse *þónars rúni* for *þórs ofrúni* [5]), hvilket fra meningens side selvfølgelig ikke er nødvendigt; desuden er en form som *þónarr* ikke hævet over enhver tvivl; — l. 6 ved at læse *þvít* for *þá* [6]), hvilket heller ikke fra meningens side bliver nødvendigt. Andre ændringsforslag er endnu mere usikre.

Hvad de øvrige linjer angår, findes de alle, — med undtagelse af l. 8 [7]) — i en sammenhæng af en så gennemsigtig og, som det synes, så korrekt beskaffenhed, at det er spildt umage, at søge at rette noget deri [8]).

---

[1]) Njála II 568 not. [2]) Krit. stud. 52. [3]) Sst 42. [4]) Jfr H. Gering i Arkiv VII 69. [5]) Krit. Stud. 49—50. [6]) Sst. 51.

[7]) Hele den sammenhæng, hvori denne linje findes, er håbløst forstyrret.

[8]) Jfr Wisén: Carm. norr. I 182—3. M. h. t. l. 2 se Emend. og Exeg. 33 ff.

Af de anførte 13 linjer af Haustlǫng er således én meningsløs, og, bortset fra denne, er der kun én, hvor det af andre grunde end manglende rim kan være sandsynligt, for ikke at sige nødvendigt, at foretage en rettelse.

Af *Goþþormr sindris* Hákonardrápa haves 28 ulige linjer. For disse gælder det samme som for Glymdrápa; de har alle rim med undtagelse af én:

> þann es áðr frá Írum
> [íðvandr of kom skíðum
> salbrigðandi svegðis
> svanvangs liði þangat] Hkr 89 Frís 69 Fms I 29 Flat I 53.

Denne linje kan let rettes — blot ved at skrive *ár* — [1]), så at der frembringes halvrim, men, som man ser, er denne ændring ikke nødvendig for meningens skyld; det, som taler for den, er den fuldstændige regelmæssighed i de øvrige linjer, men da disses antal er så ringe, svækkes dette argument en del.

Blandt de islandske skjalde står *Egill Skallagrímsson* i spidsen. Af alle hans drotkvædede draper haves nu kun 26 linjer, altså 13 ulige; to af disse er uden rim.

> 1. mál es lofs at lýsa
> [ljósgarð, es þák, barða,]
> 2. mér kom heim at hendi
> [hoddsendis boð, enda]. Egs. 292.

Verset findes kun i ét håndskrift (AM 132); den sidste linje lader sig ikke rette på nogen tilfredsstillende måde; i den første har jeg i min udg. skrevet *leyfa* for *lýsa*, nærmest fordi forbindelsen *at lýsa 'barða ljósgarð'* [= *skjǫld*] (acc.) = 'at beskrive et skjold' næppe kan forsvares ved udtryk som *at lýsa dáðir* og lign., og fordi *-garð* kun kan være acc. og ikke dat.

Efter Harald gråfelds død digtede *Glúmr Geirason* et arvekvad om ham, Gráfeldardrápa. Heraf haves formentlig 41

[1]) Krit. stud. 85.

ulige linjer, idet jeg ikke til dette digt henfører verset *Hafði fǫr* osv. Hkr 86. 5 af disse linjer savner rim:

[Hlýði, hapta beiðis,
hefk, mildingar, gildi.]
1. því biðjum [1]) vér þagnar,
[þegna tjón at fregnum] SnE I 248. —
[valgaltar lét velta]
vargfœðandi marga
2. úvægum [2]) réð jǫfri
[jafnborna sér þorna] Fsk 30.
[hjoggusk hvárir tveggja
heggir mækis eggja.]
3. varð í gegn at ganga
[geirdrótt Haraldr þeiri] Fsk 35. —
4. fellumk [3]) half [4]) þás hilmis
[hjǫrdrífa brá lífi,
réðat oss til auðar,
auðván, Haralds dauði.
En ek veit at hefr heitit
hans bróðir mér góðu,]
5. séa getr þar til sælu [5])
[seggfjǫld, hvaðarr tveggja]
Hkr 136 Frís 106 Fms I 92 Flat I 86 SnE II 100 (l. 5—8).

Heraf udgår strax l. 2, da den læsemåde, som findes i det ene Fsk-håndskr., naturligvis er den rigtige. Adj. *ofvægr* findes flere steder, f. ex. i Yngl. Hkr 31, hvor alle hdskrr har det; se iøvrigt Lex. poet. 615^b. Ordet betyder egentlig 'meget vægtig' (af *vega*); heraf udledes dets øvrige betydninger.

L. 5 har næppe noget rim, i det mindste ikke fyldigt nok efter teoriens regler, i den form, den har i Hkr og Fms; derimod har den rim, således som den står hos Óláfr hvítaskald (SnE II). Spörsmålet er nu, hvilken form er rigtigst, Snorris eller Óláfs.

I sproglig henseende er de bægge lige rigtige. Imidlertid har K. Gíslason bestemt erklæret sig for Óláfs, idet han derom bemærker: "Dette er uden tvivl denne linies rigtige form. *sjá getr* ... er urigtigt i formel henseende" [6]), og atter bemærker han, at udtrykket *sælu* "turde .. være vel stærkt, næsten stödende ved sin styrke, så at skjalden formodentlig vilde have undladt at bruge det, selv om det var faldet ham ind. Megen *sæla* var der nemlig ikke at vente hos Ragnfröðr og Goðröðr, hvis stilling efter broderens (Haralds) död var så usikker, at de snart måtte gå i landflygtighed. Der-

[1]) Sål. W, U, 757; bjóðum R. [2]) ofvægjum B. [3]) fellu Flat. [4]) hialms Flat. [5]) sér of slíkt til þeira SnE II. [6]) Njála II 28 not.

imod er læsemåden i SnE II... hævet over al dadel. Den ånder tillid og velvilje og siger hverken for lidet eller for meget" [1]). Jeg nægter ikke, at det kan forholde sig således, men jeg nærer dog megen betænkelighed overfor dette ræsonnement. Glúmr har uden tvivl digtet sit kvad kort efter, at han erfarede Harald gråfelds død, og hjemme på Island. Her kunde han ikke vide, at de øvrige brødres stilling i Norge var lidet stærk; han har tværtimod haft al grund til at tro, at de vilde beholde kongemagten i Norge, da de ubestridelig var de mest berettigede dertil; fra dette synspunkt er udtrykket *séa getr þar til sælu seggfjǫlð* = 'dér [hos brødrene] kan mændene vænte rigdom og lykke' hverken uberettiget eller anstødeligt enten fra skjaldestandpunkt i almindelighed eller Glúms i særdeleshed; *sæla* betyder her 'den heldige stilling at være kongernes mand med udsigt til at få guld og ære' (jfr udtrykket i Atlam. 99: *settum þann sælan, es sér né áttit*). I denne sammenhæng kunde vi have ret til at minde om Glúms egen stilling, i det han siges at have været fattig, jfr hele versets (*Fellumk half* osv.) indhold. Det forekommer mig derfor, at linjen, som den er hos Snorri, er let forståelig, ja, fra meningens side nok så tiltalende som dens anden form. Hertil kommer, at det bliver næsten uforklarligt, at Snorri skulde have kendt og benyttet en formentlig dårligere version, medens hans brodersön benytter en bedre og mere oprindelig, som Snorri vel også må have kendt. Det forekommer mig, at alt tyder på, at Óláfr selv har lavet om på linjen for at göre den regelret. Jeg finder i hvert fald ingen grund til at foretrække Óláfs redaktion for Snorris, bortset fra den formelle mangel, den har.

Den 1. linje i samme vers (den 4. ulige linje uden rim i den anførte rækkefølge) er enstemmig overleveret i den ovenfor angivne form, undt. for så vidt som Flat. har det

[1]) Njála II 213 not.

— meningsløse — *fellu* og *hialms* for *half*. Overfor de 5 Heimskringla-håndskrifter (ɔ: Kringla, Jsk, Frísb, 39, 325) samt håndskrifterne af den större Óláfssaga (i Fms) kan Flat:s læsemåde ikke göre krav på at betragtes som andet end en senere tids omdigtning, foretagen for at skaffe rim tilveje, uden at man iøvrigt har søgt at få mening i sammenhængen [1]). Jeg kan således ikke være enig med K. Gíslason [2]), når han antager, at Flat. har "bevaret formen i förste 'vísuorð'". Den her pågældende sætning lyder ifg. Hkr og Fms: *Half auðván fellumk, þás hjǫrdrífa brá lífi hilmis* = 'det halve håb om rigdom [jfr *sæla* i l. 7] forsvandt for mig, da sværdbygen gjorde en ende på fyrstens liv'. Hertil bemærker K. Gíslason: "I Hkr. og Fms. er meningen aldeles rigtig". Heri er jeg fuldstændig enig. Ikke desto mindre mener han, at *hjalms* i Flat. (ɔ: *hjálms drífa*) bör beholdes, og foreslår at rette *hjǫr* til *half*. Gíslason tænker sig med andre ord, at først har ordene *hialms* og *half* byttet plads, hvorpå det første er blevet forvansket til *hjǫr*. Naturligvis er dette ikke umuligt, men sandsynligt er det ikke i en vershalvdel, hvor alt ellers er så klart. At foretage en sådan rettelse udelukkende for rimets skyld er ifg. den sags natur, vi her behandler, ikke tilladt.

Hvad endelig de øvrige linjer af Glúmr angår, er de af en sådan beskaffenhed, at de simpelt hen ikke tillader nogen utvungen textforandring, ligesom de sætninger, hvortil de hører, i enhver henseende er fuldstændige og helt igennem udadlelige.

Resultatet bliver således, at af Glúms 5 ulige linjer er der kun én, som ikke alene kan, men sikkert også bör skrives på en anden måde end den foreligger (i udg.), to kan skrives eller ændres således, at der fremkommer halvrim, medens det er mere end tvivlsomt, om de også bör ændres; to trodser enhver ændring.

[1]) Njála II 212. [2]) Sst.

Af *Kormákr Ǫgmundarson* haves en del brudstykker af hans drape om Sigurd jarl på Lade (d. 962), nemlig 8 halvvers, altså 16 ulige linjer; af disse er der kun én, der er uden rim:

hver muni vés við valdi
[vægi [1]) kind of bægjask.
því [2]) fúrrǫgnir fagnar
fens. vá gramr til menja] Hkr 93 Frís 72.

Sammenhængen her er: *hver kind muni of bægjask við vés vægi-valdi* = 'hvilken person skulde ville sætte sig op imod helligdommens skånende (beskyttende) herre' (den hedenske jarl [3]). Her er alt i orden fra meningens side, og linjen lader sig næppe rette på en ikke vilkårlig måde. Wiséns med tvivl fremsatte ændringsforslag [4]) er ikke ret tiltalende.

Et af hoveddigtene fra det 10. årh:s sidste snes år er *Einarr skálaglamms* Vellekla (c. 986). Heraf haves formentlig i alt 228 linjer, altså 114 ulige; hertil regner jeg ikke de to halvvers, der findes i SnE I 404. 464. 15 af de ulige linjer er uden rim:

[Eisar vágr fyr, vísa
verk, Rǫgnis mér, hagna,]
1. þýtr Óðreris alda,
[aldr, hafs við fles galdra] SnE I 248. —
2. nú 's þats Boðnar bára,
[bergsaxa, tér vaxa,]
3. gervi í hǫll ok hlýði
[hljóð, fley, jǫfurs þjóðir] sst. —
[berk fyr hefnd þás hrafna,
hljóm [5]), lof, togins [6]) skjóma]
4. þat nam, vǫrðr, at vinna,
[vann síns fǫður, hranna]
Hkr 116 Frís 90 Fms I 56.
[Hjalmgrápi vann hilmir
harðr, Lopts vinar, barða,]
5. því kom vǫxtr í vínu
[vínheims, fíandr sína]
Hkr 122 Frís 94 Fms I 65.
[varðat freyr sás fœri
folkskíðs, né mun síðan,]
6. því bregðr ǫld við aðra,
[jarls ríki fram slíku] Fsk 37. —
7. nú grœr jǫrð sem áðan
[aptr, geirbrúar hapta
auðrýrir lætr áru
óhryggva vé byggva]
Hkr 136 Frís 105 Fsk 37. —
8. Nú liggr alt und jarli,
[ímunborðs, fyr norðan,
veðrgœðis stendr víða,
Vík, Hákonar ríki]
Hkr 136 Frís 105 Fsk 41 Fms I 91 Flat I 86.

---

[1]) Rettelse for det meningsløse *vægja*. [2]) Rettelse for *því at*. [3]) Den anden sætning bör sikkert hedde: *Fens fúrrǫgnir* (ɔ: Sigurðr jarl) *fagnar því*. [4]) Carm. Norr. I 193. [5]) Rettelse for det meningsløse *hljóms*. [6]) Sål. 325 Bergsb.

[né fjǫlsnerrinn fyrri
fémildr konung vildi,]
9. vægđit jarl fyr jǫfri,
[Yggs niđ friđar biđja] Fsk 38.
10. vasat í gǫgn, þótt gerđi
[garđrǫgnir styr harđan,
gengilegt at ganga,
geirrásar, her þeira].
11. þás međ Frísa fylki
[fór gunnviđurr sunnan]
12. kvađdi vígs ok Vinđa
[vágs blakkriđi Frakka]
Hkr 144 Frís 112 Fms I 123.

[ok haldbođi hildar
hrægamma sá ramma.]
13. týr vildi sá týna
[teinlautar fjǫr Gauta]
Hkr 146 Frís 113 Fsk 40
Fms I 132.
14. Hvar viti ǫld und einum
[jarđbiggvi svá liggja,]
15. þat skyli herr of hugsa],
[hjarl sextían [1]) jarla] [2]).
Hkr 163 Frís 126 Fms I
187 Flat I 216.

Af disse linjer har K. Gíslason, sikkert med fuld ret, rettet l. 11 til *þás međ fylki Frísa* [3]), ti da skjalden har anbragt to på hinanden (halv-)rimende stavelser i linjen, er det utænkeligt, at han ikke også skulde have givet dem den dem tilkommende plads, da intet var lettere.

I forbindelse hermed skal jeg strax omtale et par linjer, nemlig l. 3 og 4.

Den første af disse linjer er ens i alle håndskrifter, undt. for så vidt som W har det urigtige *gefi* for *gervi*. K. Gíslason har udtalt en formodning om, at *hlýđi* er forvansket for *heyri*, men han "tör intet ændre", "da ogsaa forste 'vísuorđ' er uden Linierim" [4]). Her tror jeg dog afgjort, at Gíslason ved sin forandring har truffet det rette, da *hlýđi* ikke passer til sammenhængen. Sætningen lyder i sin helhed: *jǫfurs þjóđir gervi hljóđ í hǫll ok "hlýđi" bergsaxa fley* = 'fyrstens mænd være stille i hallen og høre på dværgenes skib'.

---

[1]) Således bör det sikkert hedde og ikke *hjarl ok sextán*; verset findes i Kr, Jsk, Frís, 39, 54, 61, Flat, Bergsb (l. 1—4); *ok* findes kun i Kr; *hiarll* har Jsk, *hiall* 39, *hiarli* 61, 54, Bergsb, *harli* Flat. Både *ok* og *hjarli* er forsøg på at få det normale stavelseantal i linjen.

[2]) Linjen *alt vann gramr of gengit* kan jeg ikke med Jón Þorkelsson (Bemærkninger 1884 s. 15) betragte som rimløs; *vann g-* danner halvrim med *geng-*.

[3]) Njála II 216 not, og der tilföjes den bemærkning, at "rimet i det vers, hvor denne linie findes, er forstyrret på flere steder", nemlig i l. 10 og 12 i den anførte linjeliste.

[4]) Skjalded. Beskaffenhed i formel Hens. 296.

'At høre på' kan imidlertid ikke på oldnordisk hedde *hlýða* med acc., og *fley* kan umulig være dat. (hvad Svb. Egilsson mente). *Hlýða* konstrueres enten med dat. eller med *á* og acc. Det bliver således af syntaktiske grunde nødvendigt, at rette *hlýði* til *heyri*, hvorved der frembringes halvrim, forudsat at *gervi* er rigtigt. Fejlen er opstået ved, at man (en afskriver) ikke har tænkt på, at verbet skulde have et objekt, og under den forudsætning passede *hlýða* nok så godt; også det følgende ord *hljóð* kan have bidraget sit til forvanskningen.

Den anden linje (ovenfor l. 4) findes i følgende sammenhæng: *Berk lof fyr þá hefnd, es hranna hrafna vǫrðr vanns síns fǫður; "þat" nam at vinna hljóm togins skjóma* = 'Jeg fremfører ros for den hævn, som bølgehestenes vogter tog for sin fader. "Det" udførte den dragne sværds klang'. Jeg antager, at enhver vil indrömme, at dette *þat* ("det", at Hakon hævnede sin fader) lyder sælsomt, tilmed da *nam at vinna* = *vann* er et udtryk, som allersnarest forudsætter et personligt subjekt. Af denne grund nærer jeg ingen tvivl om, at *þat* (skr. þ̄) er en forvanskning af *hann* (skr. ƀ). *Hann nam at* osv. = 'Han udførte osv.' er en forklarende tillægssætning til *es hranna* osv. Denne forvanskning hænger vistnok sammen med den, som versets 2. linje har undergået, og med den deraf følgende misforståelse af det hele. Også Wisén foreslår at læse *hann* (Carm. norr. I 194).

Således vilde antallet af 15 linjer uden rim i Vellekla med gode grunde reduceres til 12.

I sin afhandling: Bemærkninger til nogle Steder i Verssene i Heimskringla (i Oversigt over d. k. d. Videnskabernes Selsk. Forhandl. 1884) har rektor, dr. J. Þorkelsson søgt at rette rimet hos Einarr i l. 5, 7, 8, 10, 12, 15, idet han foreslår at læse disse linjer således:

5. sýnisk vǫxtr í vínu,
7. fríð (*eller* þíð) grœr jǫrð sem ádan,

8. hjarl liggr alt und jarli,
10. varðat í gǫgn þótt gerði,
12. kendi vígs ok Vinða,
15. þat skyli herr of heyra.

Overfor disse ændringsforslag må det overhovedet bemærkes, at da de, dog med undtagelse af det sidste, kun göres for at afhjælpe rimmanglen, kan de ikke på forhånd accepteres. Desuden er flere af dem meget stærke og i og for sig ikke ret sandsynlige, foruden at nogle af dem svækker totalindtrykket af texten, som den er overleveret; l. 5 lyder f. ex. ifl. J. Þorkelssons forslag: "der kommer en tilvæxt til syne i mit digt", medens textens ord er: "derfor kom der tilvæxt osv.", en udtryksmåde, som forekommer mig ikke alene mere simpel og klar, men også mere energisk. Det samme gælder l. 7; "nu er jorden frugtbar som för" fremhæver stærkt netop den modsætning, der skulde fremhæves, medens "den smukke (eller ufrosne) jord er frugtbar som för" er langt mattere. Hvis *varðat* i l. 10 var den oprindelige læsemåde, er det mere end påfaldende, at intet håndskrift har bevaret den, skönt intet var mere naturligt, end at den kunde holde sig. Meget mat er også udtrykket *kendi vígs* ("han prøvede kampen") ved siden af *kvaddi vígs* ("han udæskede til kamp").

Hvad endelig den sidste linje angår, har rektor J. Þorkelsson ment, at verbet *hugsa* ikke er gammelt nok til, at Einarr kan have brugt det. Dette sluttes af, at ordet ikke forekommer i de ældste håndskrifter, i steden for hvilket de bruger *hyggja* (ligesom *hugrenning* for *hugsan*). Dette argument har, efter min opfattelse, ikke ret megen beviskraft. Dr. J. Þorkelsson anfører selv flere exempler på ordets forekomst hos Snorri (både i Hkr og Edda), ja endogså et ex. fra Morkinskinna, der er ældre end Hkr, og den antagelse, at ordet her skulde stamme fra afskrivere c. 1250, er lidet begrundet. Der er i virkeligheden ingen grund til at betvivle, at ordet er ligeså gammelt som de ældste håndskrifter; men

heraf følger atter, at man ikke kan nægte muligheden af at det er meget, meget ældre. Dette bestyrkes i höj grad, når man betænker den almindelige udbredelse, ordet har haft i det 13. årh., hvorom dets forekomst i de mest forskellige skrifter fra dette årh. vidner; herom kan jeg henvise til Fritzner[2]. Også den omstændighed, at ordet forekommer i alle nordiske sprog (norske dialekter, svensk og dansk) taler vægtigt imod, at ordet skulde være en sådan sildefødning.

I virkeligheden er disse 12 linjer af Vellekla af en sådan art og de står i en sådan sammenhæng, at en forandring af dem, blot for at frembringe rim, er rent vilkårlig. Ingen ændring af andre grunde synes forsvarlig.

Jeg anser det ikke for nødvendigt her at gennemgå alle disse linjer, men skal lade mig nöje med at bemærke følgende:

Det halvvers, hvortil l. 1 hører, bör ordnes således: *Vágr* (W's læsemåde) *Rǫgnis eisar fyr mér; verk hagna vísa* (dat.) *aldr; Óðreris hafsalda þýtr við galdra fles* = 'Odins bølge [skjaldedrikken, digtet] er i bevægelse ved mig [ved min virksomhed]; bedrifterne er altid berömmelige [egl. fordelagtige] for kongen. Odreris havsbølge [skjaldedrikken] bruser mod sangens skær'.

Hvad l. 5 angår, er det muligt, at vi der have et svagt rim *því : ví-nu*. Bortset fra rektor J. Þorkelssons ændringsforslag kan jeg iøvrigt henvise til hans korrekte behandling af dette halvvers i den nævnte afhandling.

Fremdeles er det muligt, at l. 13 i forbindelse med halvversets sidste linje er forvansket; i sproglig henseende er de begge to vanskelige at forklare. Dr. B. M. Ólsens forsøg på at restituere dem (i Árbók hins ísl. fornleifafjelags 1882 s. 106) klarer ikke alle skær; desuden får den sidste linje ifg. hans rettelse en metrisk umulig form (*Týr hlauts fjǫrvi Gauta*, –́ –̀ | –́ × .. for –́ –̀ | ⏑́ × ..).

I brudstykkerne af *Ulfr Uggasons* Húsdrápa (i alt 56 linjer [1]) altså 28 ulige) forekommer kun én rimløs linje:

[Hjaldrgegnis tók hildar
herreifum Áleifi,]
hann vilk at gjǫf Grímnis,
[geðfjarðar lǫ', kveðja] SnE I 250.

Da linjen er ens i alle håndskrifter (R W U 757) og da dens omgivelser, særlig i U's form, danner en god logisk sammenhæng, er en ændring af linjen ikke let. Ganske vist forekommer et *Ginnir* (= Odin) i SnE II 555 (757), men i SnE II 472 (det tilsvarende sted i 748) står *Grímnir;* navnet *Ginnir* er således kun en forvanskning. Wisén's rettelse: *framan vilk* osv. (Carm. Norr. I 195) er for dristig.

I *Eilífr Goðrúnarsons* þórsdrápa, der nu består af omtr. 20 hele vers, findes kun 2 rimløse linjer [2]):

1. Ok gagns vanir gengu osv.
SnE I 292
2. ok sifuna síðan
[sverðs liðhattar gerðu
hlífar borðs við hǫrða
harðgleipnis dyn barði] SnE
I 296—8.

Den første linje må sikkert læses: *Ok gangs vanir gengu*, således som den hedder i W (jfr Wisén: Carm. norr. s. 30). Den anden linje er, foruden at være rimløs, også metrisk fejlagtig, idet anden stavelse er kort, istedenfor at være lang. Denne sidste mangel afhjælpes ikke ved K. Gíslasons — fra meningens side fortræffelige — rettelse *siðuna* [3]) (ɔ: *sverðs siðuna* = glad ved sværdsæd = "den skik at kæmpe med sværd"). Linjen må betragtes som ligegyldig med hensyn til det foreliggende spörsmål.

Af *þorleifr jarlsskalds* digte haves nu kun 20 linjer — 12 af hans første digte om Hákon jarl, 4 af hans digt om Svend tveskæg og 4 af hans jarlsníð — altså 10 ulige linjer. Heraf er 3 uden rim:

1. Hákon vitum hvergi,
[hafizk hefr runnr af gunni,
fremra jarl und ferli,
folkránar, þér mána]
Hkr 170 Frís 131 Fms I
218—9 Flat I 239.

[1]) Hertil henfører jeg også halvverset SnE I 258, der i RW tillægges Brage.
[2]) En 3.: *undirfjalfrs af afli* hedder i håndskrifterne: *undirfjalfrs af (at) alfi.* [3]) Njála II 179. 485.

2. hǫfðum vér í þér Hákon,
[es at hjǫrrógi drógumk,
þú rautt skǫglar skýja
skóð, forvistu góða]
SnE II 114.

3. þoku dregr upp et ýtra (el. eystra),
[él festisk et vestra,
mǫkkr mun náms af nekkvi
naðrbings kominn hingat]
Flat I 212 Isl. forns III 125.

Alle disse 3 linjer står i en fuldstændig klar sammenhæng og man får intet umiddelbart indtryk af, at noget skulde være forvansket.

Den første linje er i den anførte form enstemmig overleveret, undt. for så vidt som den i Flat. hedder: *Hákoni vitum vér hvergi;* overfor de andre hdskrr har Flat. ingen autoritet, foruden at rimmanglen heller ikke dér er afhjulpen, da *vér* er for svagt betonet til at kunne bære den ene rimstavelse. Rektor J. Þorkelsson har foreslået at rette *Hákon* til *hǫrga* [1]), men herved bliver linjen metrisk urigtig. Dette har Th. Hjelmqvist bemærket og han foreslår derfor, at læse *hǫrgbrjótr* [2]), hvorved både rim og metrum formelt restitueres. Men herimod er at indvende, at J. Þorkelssons rettelse er meget stærk og Hjelmqvists da ikke mindre, hvortil kommer, at den sidste lider af den i mine öjne ikke uvæsentlige fejl, at det foreslåede ord, som forfatteren selv bemærker, "är visserligen eljest ej påvisadt". En læmpelig rettelse af linjen synes ikke at være let og af andre grunde end formedelst mangel på rim næppe forsvarlig.

Den sidste bemærkning gælder også for l. 2. De ubetydelige varianter, håndskrifterne frembyder, er for os ligegyldige. Her at betone *í* stærkt, således at der derved fremkommer halvrimet *í : há-* kan der sikkert ikke være tale om; halvversets logiske sammenhæng taler ikke for, at noget skulde være forvansket; i hvert fald er det ikke let at opdage noget mistænkeligt.

Den sidste linje er rimløs, hvad enten man med Flat. og det ene papirshdskr. læser *ýtra* eller med det andet

[1]) Bemærkninger osv. 23. [2]) Arkiv f. nord. Fil. VI 285—7.

papirshdskr. [1]) *eystra;* dette sidste har jeg i min udgave foretrukket på grund af modsætningen til *vestra* i den følgende linje. Kun på grund af rimmanglen har jeg foreslået at læse *lýstr* for *dregr*, medens dr. B. M. Ólsen af selvsamme grund formoder, at det rigtige er *setr* [2]).

Ingen af disse 3 linjer lader sig således rette. I forbindelse hermed kunde det være hensigtsmæssigt at lægge mærke til den — bortset fra Brages vers — aldeles exceptionelle stilling, hovedstaven har i den anden linje i det andet af de anførte halvvers. Måske har Þorleifr, ligesom han var *forn í skapi*, mere end andre efterlignet de ældste digteres formelle friheder.

Hermed forlader vi rækken af de ældre digtere og kommer nu til *Hallfrøðr vandræðaskald.* Af det store antal af hans bevarede drapevers, hvori c. 148 ulige linjer, er der kun to, der mangler rim:

1. Samr vas árr of ævi [oddflagðs, hinn's þat sagði at lofða gramr lifði, læstyggs sonar Tryggva] Hkr 216 Frís 166 Fsk 67 Fms III 7.	2. mundut þess es þegnar [þróttharðan gram sóttu frák með lýða liði landher þar skǫp verða] Hkr 217 Frís 166 Fsk 67 Fms III 8.

Det første kan ordnes således: *"Samr" vas oddflagðs árr, hinn es sagði þat of ævi læstyggs sonar Tryggva, at lofða gramr lifði* [3]) = 'Der var en 'samr' kriger [mand], der sagde det om den svigløse Tryggves söns (alder =) liv, at kongen levede'. *Samr* giver her ingen mening, hvorfor rektor J. Þorkelsson har foreslået *sumr* = 'en eller anden', idet han erklærer at være ude af stand til her "at tilvejebringe Ri-

---

[1]) Se herom Ísl. forns. III, fort. XX.

[2]) Den 3. og 4. grt. afh. s. 194. Udgiverens udtryk (l. c.) om mit forslag, at det er en "utilstedelig omdigtning", beror åbenbart på den misforståelse, at jeg, foruden at formode *lýstr*, også havde indsat ordet *eystra*.

[3]) Ordfølgen i Fsk s. 192 er simpelt hen umulig (*samr* skal styre gen. *Tryggva burar* [sål. Fsk]); den samme opfattelse har Svb. Egilsson fremsat i Fms XII; i Lex. poet. har han ikke videre indladt sig på halvverset.

mene" [1]). Wisén tænker på *svá vas* eller *þá vas* [2]). Jeg formoder, at der skal læses: *sá vas*, ɔ: *sá oddflagðs árr vas, hinns þat sagði* = 'Der var den, der sagde', en mening, som fuldstændig falder sammen med den, som J. Þorkelsson søger; fejlen er vistnok opstået således, at en aksent over *a* (*sá*) opfattedes som forkortelsestegn for *m*, *sam* rettedes så til *samr*. Det er så meget mere berettiget her, samtidig med at det meningsløse *samr* fjærnes, at søge at rette dette ord således, at der frembringes rim, som rimløse linjer hos Hallfrøđr er rene undtagelser, ja, bortset fra den nærværende linje, fuldstændig mangler, da den anden ovenfor anførte linje vil vise sig at være forvansket og derfor betydningsløs for spörsmålet.

Det halvvers, hvori den anden linje står, er nemlig ikke helt klar eller uden vanskeligheder med hensyn til ordenes forbindelse. Rektor J. Þorkelsson har opfattet den således: *Mundut þess verða skọp, alls* (sål. Kr.) *landherðar* (sål. = *landhirðar* = "Landstyrere, Konger") *sóttu þróttharðan þrænda* (hans rettelse for *þegnar*) *gram frœknu* (hans rettelse for *frák*) *lýða liði* [3]). Men *frœknu* er en for stærk rettelse, og *herðir* = *hirðir* er ellers uhørt; jeg tror derfor ikke, at denne opfattelse kan være rigtig. Den 3. linje er åbenbart forvansket, og det nytter ikke at ombytte ordene *lýða liði*; linjen bliver metrisk urigtig alligevel; hvorledes *landher* skal opfattes er ikke fuldstændig klart [4]). Halvverset må skydes til side som betydningsløst.

Af *Þorðr Kolbeinsson* haves omtr. 65 ulige linjer. Heraf er kun to uden rim. Den ene hører til hans digt om Gunn-

---

[1]) Bemærkninger osv. s. 27. [2]) Carm. norr. I 196, jfr II 240.

[3]) Bemærkninger osv. 28.

[4]) Kan halvdelen måske forstås således: *Frák þess mundut verđa skọp landher, þar es þegnar sóttu þrótthardan gram međ liđi lýđa, at* osv. = 'Jeg har hørt, at det ikke skulde blive landhærens (de norskes) skæbne, dér hvor mændene angreb den tapre konge med en talrig hær, at' osv.? Men *liđi lýđa* er næppe rigtigt.

laugr ormstunge (c. 1009, kun ét vers bevaret), det andet til hans Eiríksdrápa:

[Hlóð áðr Hrafni næði
hugreifum Áleifi]
1. gǫndlar þeys ok Grími
[Gunnlaugr með hjǫr þunnum]
Ísl. s. II 268.

2. en í gegn þeirs gǫ'ðu
[glaum skęrs bœi verja
galt hilmis lið hjalta
herferð búendr gerðu]
Fms XI 188.

Ingen varianter findes af nogensomhelst betydning. Hvad det første vers angår, har rektor J. Þorkelsson i sin udgave af Gunnlaugss. (1880) rettet *þeys* til *hlyms*, men kun for at få rim. En mindre stærk rettelse er prof. Wimmers: *þryms* i Læseb. VIII, not. (4. udg.). På grund af indhold og mening er det ikke rimeligt, at nogen forvanskning foreligger, skönt en ordforbindelse som *Gǫndlar þeys hugreifr* ikke er meget hyppig.

Det samme gælder for den anden linjes vedkommende. Forbindelsen med resten af halvverset er aldeles klar, og en ændring synes af andre end formelle grunde (rimmangel) at være udelukket.

I Þorgeirsdrápa af *Þormóðr kolbrúnarskald* (hvoraf haves 15 vers) findes 2 linjer uden rim:

[Vel dugir verk at telja
vápna hreggs fyr seggjum]
1. opt flýgr geirr frá gunni
[gjóð Butralda hljóða] Fbr 22.

[sex lét sævar faxa
sviprunnr heðan, gunnar]
2. sjalfr vas ǫrr at ǫllu,
[undlinns búinn sinnum]
Fbr 29.

Sammenhængen i det første halvvers er uklar og det lider vistnok af flere forvanskninger. Svb. Egilssons opfattelse deraf kan ikke ses, undt. for så vidt som han (under *hregg*) anfører *vápna hreggs verk*, en forbindelse, som sikkert bör forkastes. *Vel dugir at telja verk fyr seggjum* synes at være en sætning for sig; en anden kunde man se i ordene: *vápna hreggs gjóðr* (sål. for *gjóð*) *flýgr opt frá gunni;* derpå skulde man vænte en tredje sætning, hvori Butraldis drab omtaltes [1]). Halvverset er betydningsløst for os.

[1]) En sådan kunde fås ved at rette *opt* f. ex. til *vann* og *hljóða* til *hljóðan*, altså: *geirr vann Butralda hljóðan* = 'spydet bevirkede, at Butraldi

Den anden halvdel synes nærmest at burde opfattes således: *sex sinnum lét undlinns sviprunnr búinn sævar faxa heðan; sjalfr vas at ǫllu gunnarr ǫrr* (*at ǫllu* kunde ifg. denne opfattelse · ganske vist også henføres til *sex sinnum*) = 'sex gange rustede krigeren sin søhest herfra [fra Island]; selv var han i alle henseender rask til kamp'. Men her er netop en anke at fremføre mod den sidste sætning; man væntede ikke den ulogiske forbindelse, at den første sætning omtaler Þorgeirs sørejser, medens den sidste roser hans krigerdygtighed. Det, man væntede, er, at ligesom Þorgeirr var rask til kamp [hvad der fremgik af de foregående vers], således var han også en dygtig sømand — "han var, kort sagt, dygtig i alt, hvad det så end var, han foretog sig". Selve udtrykket *sjalfr* (som subj.) *vas* er påfaldende. Jeg holder for vist, at *sjalfr* er forvansket, og at vi i *gunnar "sjalfr"* må se en omskrivning for Þorgeirr, der *var ǫrr at ǫllu* = 'rask og energisk i alting'. Men hvad *sjalfr* kan være en forvanskning af, er ikke let at sige, og jeg skal ikke udtale nogen bestemt formodning om det oprindelige ord. Dette sted må i hvert fald også forbigås.

Af *Óttar svartis* drotkvædede digte haves omtr. 28 vers, eller omtr. 112 ulige linjer. Heraf er kun én uden rim:

[Varð nýtligust norðan,
nú est ríkr af hvǫt slíkri,]
frák til þess es fóruð,
[fǫr þín konungr gǫrva]
Hkr 220 Óh (53) 16 Fms IV 39 Flat II 15.

Linjen er enstemmig således overleveret; sammenhængen er klar og meningen synes at være fuldstændig, så at en rettelse er vanskelig.

Det samme gælder om en verslinje af digteren *Steinþórr*, som synes at have levet omtr. 1000:

[Forngǫrvan ák firna
farms Gunnlaðar arma]
horna fors at hrósa
[hlítstyggs ok þó lítinn [1])] SnE I 238.

blev tavs (= døde)'; men ændringen er meget stærk, og jeg fremfører den nærmest for at illustrere, hvad jeg sikkert tror, at man her har at søge.

[1]) Rettelse for *litlum*; eller bör der i l. 3 læses *forsi at*?

d. e. *Ak firna* (sål. for det dittografiske *firnum*) *forngorvan* (sål. R 757) *horna fors hlítstyggs Gunnlaðar arma farms, ok þó lítinn* (sål. nødvendig rettelse), *at hrósa* = 'Jeg har Odins meget gamle hornström (digterdrikken), og dog kun i en ringe grad, at være stolt af'. Her findes ingen varianter, og alt er, fra meningens side, i den skönneste orden.

I alle *Sigvatr Þorðarsons* digte (draper og flokke) findes kun følgende to linjer uden rim:

[Fekk meira lið miklu
mildr an gløggr til hildar,]
1. hirð þás hugði fœðask
[heið þjóðkonungs reiði] Oh (49) 20.

2. vasat á hal, með hjǫrvi,
[hlið, þars stóðk í miðjum
hrœsinn, skal með hrísi,
hans flokki, við þjokkva]
Fms VI 39 Flat III 267.

Det første halvvers hører til Nesjavísur (fra 1016); den rimløse linje er allerede af udgiverne rettet til *hirð* . . . *forðask*, en rettelse, som foruden at være absolut nødvendig, tilfredsstiller alle fordringer.

Den sidste linje er af Bersǫglisvísur, et digt, hvor skjalden på grund af de omstændigheder, under hvilke det blev til, har tilladt sig enkelte formelle friheder; ikke desto mindre mangler rim kun på dette ene sted. Sammenhængen er: *vasat hlið á "hal", þars stóðk hrœsinn* [1]) *með hjǫrvi í miðjum flokki hans; við skal þjokkva með hrísi* = 'der var ingen huller på "hal", hvor jeg stolt [af glæde] stod med mit sværd midt i hans [kong Olafs] skare. Skoven bör tættes med småkrat [de små, som jeg, skal puttes ind imellem de store og stærke, blot for at fylde afstanden imellem dem]'. Hvad betyder dette *hal*? Vel har G. Brynjulfsson erklæret, at ordet betyder *flokkr*, en skare, og nærmest en skare på 30 mand [2]), men hvorfra han har en sådan forklaring, er en gåde, da et sådant ord i en sådan betydning ellers ikke findes; selvfølgelig må ordet være galt. Jeg tvivler ikke om, at K. Gíslason her som så ofte har givet det rette: *her* (dat. af

[1]) At henføre dette adj. til *við* er sikkert urigtigt.
[2]) Andvari VI 168.

herr [1]); herved bliver meningen fuldstændig rigtig, og det er ikke let at se, hvilket andet ord, der her kan være tale om. Herved bliver rimet tillige fuldstændigt. Resultatet må vel således blive, at alle Sigvats vers har, med hensyn til rimene, været regelrette, hvilket er så meget mere rimeligt, som vi ved, hvilken uovertruffen mester Sigvatr var som versificator.

Af *Arnórr jarlaskald Þorðarson* haves omtr. 56 drotkvædede vers eller omtr. 224 ulige linjer; deriblandt er der kun to rimfrie linjer:

[þjóð bar skjótt af skeiðum
skjaldborg, fira morgin.]
1. gorla frák at gíndi
[grár ulfr of ná sǫ́rum]
Flat II 411 Icel. s. I 41.

[Ein vas sús Engla minnir
egghríð, né mun síðan]
2. hátt við helming meiri
[hringdrífr komit þingat]
Flat II 412 Icel. s. I 43.

Skönt dette forbavsende ringe antal er meget påfaldende og man allerede af den grund måtte være fristet til at antage, at bægge linjer var forvanskede, er der dog med hensyn til den 1. linje næppe nogen let ændring mulig; i hvert fald er sammenhængen aldeles klar og dadelfri. Derimod er det sidste halvvers sikkert noget forvansket, da ordene her ikke let lader sig ordne på en tilfredsstillende måde; dette gælder særlig dets sidste linjepar. Hvorledes dette oprindelig har lydt, er vanskeligt at sige. Linjen må lægges til side som betydningsløs for spörsmålet.

Til slutning haves af *Steinn Herdísarson* én linje (af omtr. 96) uden rim:

þess mun þangatkváma
[þengils vesa Englum,
enn sem eptir renni,

iflaust es þá lifðu]
Mork 113 Fms VI 407 Flat III 390.

I Flat. findes varianten *þeim* (f. *þess*); hvad enten dette er en afskriverrettelse eller ej, antager jeg, at det er det eneste rigtige, da en ordning som: *þangatkváma þengils mun iflaust vesa þeim Englum, es þá lifðu, sem enn renni eptir* = 'Kongens ankomst vil uden tvivl være for de Englændere,

[1]) Njála II 605.

som da levede, som om osv.', er fra meningens side langt at foretrække for *þangatkváma þess þengils mun iflaust vesa Englum, es þá lifðu* osv. = 'Den konges ankomst vil osv.' Det er let at se, hvorledes fejlen er opstået; det er det nærmest liggende *þengils*, som har påvirket ordet.

Det har ved denne undersøgelse vist sig, at af de ovennævnte 58 verslinjer uden rim, er der 8, som er af en sådan beskaffenhed og som står i en sådan sammenhæng, at de intet bidrager til at belyse det spörsmål, som her haves for öje; disse linjer er af Glymdrápa (1), af Haustlǫng (1), af Vellekla (1), af þórsdrápa (1), af Hallfrøðr (1), af þormóðr (2), af Arnórr (1). 11 linjer er blevne rettede på en forholdsvis let måde; alle disse rettelser er betingede af indhold og mening; de er af Haustlǫng (1), af Berudrápa (1), af Gráfeldardr. (1), af Vellekla (3), af þórsdrápa (1), af Hallfrøðr (1), af Sigvatr (2), af Steinn (1).

Tilbage står altså 39 linjer af en sådan art og beskaffenhed, at de ikke synes at kunne eller burde rettes af andre grunde, end fordi de mangler rim. Disse linjer fordeles således: 12 hører til den ældste tid, c. 900, 22 til tiden c. 950—90, altså 34 til det 10 årh., medens kun 4 hører til tiden c. 1000—25 og 1 til omtr. 1050.

Den efter min mening rimeligste forklaring heraf er — ikke, at alle disse linjer skulde være forvanskede, men — at man i den ældste og ældre tid — hovedsagelig altså i det 10 årh. — har ment, at de ulige linjer teoretisk kunde betragtes anderledes end de lige, og praktisk handlet derefter, i det man efter behag og omstændigheder har anvendt dels halvrim, dels helrim, dels endogså ingen af delene.

At dette sidste dog skete forholdsvis sjældent og langt sjældnere, end noget af de to andre alternativer, finder sin ganske naturlige forklaring i, at rimene ansås for at være og

i virkeligheden også var prydelser, hvoraf man kun kunde ønske så mange som muligt anvendte.

En ganske naturlig følge heraf var den, at efter som tiden gik og efter som den poetiske forms teori blev mere systematisk og fast, måtte de rimløse linjer snart trænges stærkt tilbage, for endelig helt at forsvinde. De anførte talforhold illustrerer dette på det bedste. Og vi ser tillige, at de rimløse linjers stærke aftagen falder sammen med det store opsving i ydre elegance og versifikatorisk lethed og fuldkommenhed, som skjaldepoesien i det 11. årh:s første fjærdedel bærer vidne om. I denne tid viser skjaldene et sådant herredömme over sproget og den ydre form, som ingensinde för kommer til syne og som ingensinde senere blev overgået. Det var naturligt, at disse sprogmestre (mænd som Sigvatr, Hallfrøðr, Óttarr, Þormóðr, Refr, Arnórr, Þjóðolfr) ikke benyttede og ikke følte trang til at benytte tidligere friheder. I denne forbindelse må man også huske, at der er langt mere bevaret af skjaldepoesien fra det 11. end fra det 10. årh.

Overfor overleveringens rimløse ulige linjer har man efter mit skön lov til at stille sig kritisk, derimod ikke til på forhånd at antage, at de er urigtige og at de bör rettes. Først når det har vist sig, at der af logiske, sproglige eller syntaktiske grunde kræves en ændring, bör en rettelse foretages. Hvor en sådan fordring ikke viser sig, hvor alt lader sig let og utvungent forbinde og forstå, dér bör ingen ændring göres.

Jeg tror, at dette resultat står, på grundlag af de undersøgte drapelinjer, fast, og antager, at det ikke er nødvendigt, at foretage en langvarig og trættende undersøgelse af de godt og vel halvandet hundrede linjer uden rim, som forekommer i de løse vers. Unødvendigheden heraf er nemlig indlysende, af den simple grund, at hvis man overhovedet — i en periode — har kunnet tillade sig sådanne friheder

i de vel overvejede, i god tid og ro udarbejdede fyrstedigte, har man, og det i en langt stærkere grad, kunnet benytte sig deraf i de improviserede vers, disse öjeblikkets og lunets lette, kvikke börn, der altid var langt mere fordringsløse end drapeversene, ligesom også det er en given sag, at rimene i de allerfleste tilfælde ikke alene berode på øvelse og opfindsomhed, som ikke alle skjalde besad i samme grad, men også på omtanke og en, efter omstændighederne længere eller kortere, søgen efter ord og vælgen af de mest passende udtryk.

En nöjagtig undersøgelse af disse linjer vil sikkert føre til et lignende resultat som den foregående, den nemlig, at nogle af linjerne vil vise sig at være urigtig overleverede og at kunne rettes, medens de andre vil give god mening, som de er, og som sådanne trodse enhver rettelse; der er næppe to meninger om, at disse sidste er i overvejende flertal.

For textkritikken og versenes ægthed er dette resultat af stor betydning. Således er, for kun at tage ét exempel, en linje som *lands til lýsigunnar* ikke et bevis for udtalen *lans*, og følgelig ikke for, at verset skulde være uægte af den grund.

For at fuldstændiggøre billedet af den i det foregående formodede udvikling skal det til slutning bemærkes, at der af det 12. århːs hovedskjald, *Einarr Skúlason*, haves c. 416 ulige linjer af draper og andre digte, men ikke en eneste af alle disse linjer savner rim.

København i okt. 1890.

Finnur Jónsson.

[illegible]

[illegible] til [illegible] — [illegible] [illegible] til [illegible]

[illegible]

[illegible]

I överensstämmelse med denna teori skulle enligt Noreen alla fornnord. ord (*ró* av **rō(w)u*, *vé* av **vī(h)a* etc.), där omedelbart efter rotvokalen en ändelsevokal synkoperats (eller apokoperats), havt "stark geschnittener accent", och detta i motsats till flertalet enstaviga ord (*hús* av **hūsa* etc.), dvs. ord som mellan rotvokalen och den förlorade ändelsevokalen hade en konsonant. Han ansluter sig nämligen till den av mig i Svensk akcent II, 439 ff. motiverade åsikten, enligt hvilken fornnord. *hūs* etc. urspr. havt cirkumflex till följe av ändelsevokalens förlust. Om jag riktigt förstår hans mening, skulle "stark geschnittener accent" ha framkallats i *grátt*, *grárri* etc. på samma väg som i *ró*, *vé* etc.

Blott så till vida kan jag ansluta mig till Noreens åsikt, som också jag antar, att konsonantförlängningen i nysv. *fruckost*, *träggård* etc. samt i de tvåstaviga isl. *fǽrri*, *grárri* etc. framkallats huvudsakligen därav, att orden hava (hade) levissimus på ultima, i förening med enspetsig fortis på penultima. Däremot kan jag för övrigt icke hylla hans här refererade teorier om fornnordisk konsonantförlängning.

Då emellertid dessa frågor torde vara av ganska stor betydelse för den nordiska språkhistorien, skall jag här upptaga dem till diskussion, och jag vågar hoppas att nedan kunna lemna bidrag så väl till förklaringen av den fornnord. konsonantförlängningen som till vissa fornnordiska akcentfrågors utredning. Dessutom meddelar jag i detta sammanhang även en och annan iakttagelse beträffande kvantitets- och akcentförhållanden i nordiska språk på ett något yngre stadium.

Av följande omständigheter torde framgå, att Noreens teori om konsonantförlängning i enstaviga ord med "stark geschnittener accent" icke är riktig, samt att hans mening, att cirkumflex ej inträtt i ord sådana som *vé*, *grárr* etc. vid ändelsevokalens förlust, ej häller är antaglig.

1. Förutsättningen för denna senare teori är, att i moderna bygdemål, som annars på rotstavelsen erhålla cirkumflex vid ändelsevokalernas synkopering (eller apokopering), denna akcent icke skulle inträda vid synkope (eller apokope), när roten ändas på vokal. Det har emellertid icke blivit visat, att detta är fallet, och av det tillgängliga materialet framgår tvärtom, att åtminstone i vissa moderna bygdemål cirkumflexen inträder även på en rotstavelses slutvokal (t. ex. i *nio* > *nî* [1]).

Såsom stöd för sin åsikt anför N. endast, att, ehuru fsv. *bita*, *ægha* etc. i Fryksdalsmålet motsvaras av *bît*, *ǣg* etc., likväl fsv. *sea*, *flya*, *fria*, *frua* i detta mål representeras av *sé*, *flý*, *frí*, *frú* med akc. 1. Men dessa ord bevisa ingenting. Det är nämligen tydligt att, för att ett ord i detta fall skall hava bevisningskraft, det måste vara fullt visst a) att Fryksdalsmålets form i sen tid värkligen uppstått genom synkope (apokope) och ej möjligen representerar en redan sedan gammalt, dvs. redan i fsv., existerande enstavig sidoform, b) att den enstaviga Fryksdalsformen med enspetsig fortis ej finnes i rikspråket eller i någon annan dialekt, där synkopering [2]) av de fsv. ändelsevokalerna icke inträtt; ty i motsatt fall är man berättigad förmoda, att i fråga varande ords akcentuering skall i Fryksdalsmålet förklaras liksom i andra trakter, dvs. oberoende av målets synkoperingslag. Men de av Noreen anförda orden uppfylla ej dessa villkor. Även rspr. har *sé*, *flý*, *frú;* redan i fsv. äro de enstaviga formerna *se*, *fly*, *fru* vanliga; *se*, *fly* förekomma i vår älsta handskrivna lagkodex (äldre VGL.), och *frú* är även i älsta isl. den normala formen (Wimmer: Formlära § 70 anm.). För att något skulle kunna byggas på Fryksdalsmålets *se*, *fly*, *fru*, skulle de ha förlorat ändelsevokalen ungefär samtidigt

[1]) Cirkumflexen betecknas med ^ över vokalen.

[2]) Nedan användes synkopering och synkope såsom ett förkortat uttryck för både synkopering och apokopering.

med *bita* etc., men detta är så långt ifrån fallet att, under det att *bita* etc. ha kvar ändelsevokalen under hela den fsv. perioden (liksom ännu i rspr.), orden *se*, *fly*, *fru* åtminstone redan för 600 år sedan kunde vara enstaviga. Ifall de därför en gång havt cirkumflex på grund av synkope, bör denna akcentuering under den långa tid, som förflutit efter ändelsevokalens avnötning, ha utbytts mot enspetsig fortis, liksom enligt Noreens egen åsikt (Arkiv N. F. II, 321 f.) ett dylikt utbyte av cirkumflex mot enspetsig fortis över huvud är att vänta, när lång tid förflutit efter synkoperingen [1]). För övrigt kan ordet *fru* mycket väl hava lånats av målet från rspr. — På samma sätt som i *se*, *fly* förklaras naturligtvis den enspetsiga fortis i andra liknande verb i målet (*bo*, *dö*, *glo*, *ro* etc.). Hvilket ord N. åsyftar med Fryksdalsmålets *frí*, är ej fullt klart. Rspr:s *fria* "begära till äkta" har nämligen såväl enligt hans Ordbok öfver Fryksdalsmålet som enligt Jan Magnussons tillägg till denna skrift (i Sv. landsm. II, 2) cirkumflex (ej enspetsig fortis); N. skriver *frî*, Magnusson *frîj*. Om åter möjligen verbet *frí* "skydda, freda" (äldre *friþa*) åsyftas, så har i detta ord ej blott ändelsevokalen utan ock föregående konsonant förlorats, och i detta fall få verb i målet regelbundet enspetsig fortis (jmf. s. 375 f.), och *frí* med enspetsig fortis saknar på den grund bevisningskraft.

För att utröna, huruvida möjligen andra ord i Fryksdalsmålet få enspetsig fortis vid relativt sen synkope av ändelsevokal omedelbart efter rotvokalen, har jag granskat Noreens och Magnussons ordböcker, men, så vitt jag ser, framgår

[1]) I fall sådana värb som *se*, *fly* havt cirkumflex, bör denna akcent för övrigt ha alstrats för mera än 600 år sedan. Troligen ha nämligen *se*, *fly* etc. förlorat ändelsevokalen icke på ljudlagsenlig väg utan genom analogisk anslutning till verb, hvilkas rot slutar på *ā* (*fā*, *gā* etc.; Kock i Arkiv N. F. I, 384), hvilken åsikt delas av Noreen (i Pauls Grundriss I, 524). Men detta vill säga, att den på *se*, *fly* möjligen en gång hvilande cirkumflexen bör anses ha samma ålder som den på *fa*, *ga* etc., i hvilka ord den förskriver sig från utvecklingen *fāa* > *fā* etc. Men formerna *fāa* etc. äro så gamla, att de icke finnas ens i de isl. handskrifterna.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

spetsig fortis vid samtidig vokalförlust i ord, där rotvokalen omedelbart efterföljts av ändelsevokalen [1]) (t. ex. i *tio* > *ti*). Man har därför ingen anledning antaga, att detta skulle ha varit fallet i det nordiska språket under en förhistorisk period. Men därmed är själva förutsättningen borta för N:s förklaring av konsonantlängden i alla de av honom anförda enkla isl. orden utom i preteritiformer av typen *biótt* och imperativ-former av typen *grátt*, komparativerna *fǽrri* etc. samt de enstaka partiklarna *upp* (och *utt*, variant till *út* [2]).

2. Men mot N:s teori för konsonantförlängningen i de ord, där enligt honom "stark geschnittener accent" skulle ha uppstått vid vokalförlust omedelbart efter rotvokalen, kunna även andra befogade invändningar göras. Som bekant har redan i den älsta isl. konsonantförlängningen inträtt i nom. ack. neutr. *fátt* etc. men däremot uppträder den först senare i gen. och dat. sg. fem. och i gen. pl. *fá(r)rar*, *fá(r)ri*, *fá(r)ra* etc. samt i komp. *fǽ(r)ri* etc. (se Wimmer: Formlära § 81 och § 88 d). I fall N:s teori vore riktig, dvs. om förlängningen i alla dessa former framkallats av samma orsak, så förstår man ej, hvarför den icke inträtt samtidigt. När så icke varit fallet, böra olika orsaker hava framkallat konsonantförlängningen i *fátt* å ena sidan och i *fá(r)ri*, *fǽ(r)ri* etc. å den andra.

3. Förlängning av *-r* inträder i nom. sg. av adj. av typen *fá(r)r*, men däremot har det icke visats, att slutljudande *-r* förlänges i nom. sg. av subst. (*mór*, *siár* etc.). Med N:s teori inses icke, hvarför hans ljudlag skulle värka blott i nom. sg. av adjektiv, aldrig i nom. sg. av likartade subst.

4. Om *þó-at* blivit *þótt* till följe av synkope omedelbart efter rotvokalen, så borde också av *svá-at* ha blivit

---

[1]) Jag skall ej yttra mig om, huruvida detta möjligen framdeles kan visas i någon dialekt.

[2]) Förklaringen av fsv. pret. *lopp* framställes av N. själv (Arkiv N. F. II, 322) med tvekan.

**svátt*, men faktiskt heter den kortare formen *svát*. Och denna olikhet kan icke förklaras därav, att *a* i *þó-at* synkoperats (jmf.? **vēa* > *vé*), men *a* i *svá-at* först i senare tid kontraherats (liksom *grāan* > *grān*). Ty man inser icke, hvarför synkopering ej drabbade ultimas *a* i *svā-at*, samtidigt med att *a*-ljudet i *þō-at* synkoperades, och för övrigt förstår man ej häller rätt, hvarför (såsom N. menar) vid den något senare "kontraktionen" *gráan* > *grán* etc. de enstaviga formerna skulle erhålla cirkumflex (och därför ej förlänga slutkonsonanten), men däremot vid den något äldre "synkoperingen" *grárr* etc. skulle få "stark geschnittener accent". I båda fallen har enligt N., om jag riktigt förstått honom, en vokal förlorats omedelbart efter den på vokal slutande rotstavelsen, och man väntar i båda fallen samma resultat. Det synes nämligen för denna fråga vara en oväsentlig sak att, när *gráan* övergick till *grán*, *hvítan* etc. alltjämt bevarade ändelsevokalen, under det att **hvītaʀ* förlorat ändelsevokalen (*hvítr*), samtidigt med att den avnöttes i *grárr*.

5. Den av N. framställda teorien förklarar icke häller, hvarför isl. gen. *hirþiss* etc. hava långt *s*-ljud, utan han sammanställer *ss* i dylika ord med *ss* i de enstaviga *þess*, *hvess* (jmf. Pauls Grundriss I, 464, 490 och Arkiv N. F. II, 323 noten). Men om *ss* i *hirþiss* etc. jämföres med *ss* i *þess*, *hvess*, så bör också *ss* i de enstaviga *búss* etc. kunna därmed jämföras.

6. För övrigt fattar jag icke rätt, huru N. tänkt sig, att över huvud ord sådana som *grárr*, *grátt*, *grárri* etc. kunnat erhålla "stark geschnittener accent" till följe av synkope omedelbart efter den på vokal slutande rotstavelsen. Ty så vitt jag ser, har i detta och dylika ord rotvokalen icke omedelbart sammanstött med ändelsevokalen. Ordet *grár* är ju en urspr. *wa*-stam (jmf. fht. *grâo* gen. *grâwes*), och då *-w-* kvarstår mellan vokal och följande *a* (hvilken åsikt även N. hyllar; jmf.

Pauls Grundriss I s. 464 nederst), så har utvecklingen varit **grāwaʀ* > **grāwʀ* > *grār*, **grāwat(a)* > **grāwt* > *grát(t)*; jmf. ack. **mióvan*** till nom. ***miór***, ack. ***hávan*** till nom. ***hár*** etc. Men om *w* förlorats i *grátt* etc. först efter synkoperingen av ändelsens *a*-ljud, så kunde ju denna synkopering icke ens enligt N:s åsikt framkalla "stark geschnittener accent" i *grátt*, och villkoret för ändelsekonsonantens förlängning finnes således icke.

7. Men N:s teori är otillämplig icke blott i ord, som förlorat en ändelsevokal, utan även i sådana som sedan gammalt (dvs. sedan urgermansk eller indo-eur. tid) varit enstaviga. Visserligen kan man, såsom N. gör, vänta att *biótt*, imperat. *grátt* havt enspetsig fortis, på den grund nämligen att de redan på urgerm. tid blivit enstaviga, ty om de vid vokalförlusten en gång erhållit cirkumflex, bör denna i det nordiska fornspråket ha kunnat hinna övergå till enspetsig fortis, och detsamma kan möjligen ha varit fallet med *ūp* (*upp*), *ūt* (*utt*). Men med denna förklaring inser man ej, hvarför i verb blott *t*, ej andra konsonanter, förlängdes i denna ställning. Fastän imperat. av *gráta* kan heta *grátt*, förlänges konsonanten ej i *dríf*, *gríp*, *ríþ*, *rís*, *skín*, *stíg* etc. etc. Förklaringen av *tt* i *grátt* måste därför vara sådan, att den visar, hvarför b l o t t *t* kunde förlängas. Men om möjligt bör tydligen förlängningen av *t*-ljudet i *biótt* och i imperat. *grátt* förklaras på liknande sätt.

Då återstå såsom stöd för denna del av N:s teori blott partiklarna *upp* och det mycket sällsynta *utt*. *Upp* förekommer under denna form även i ags. (som har både *up* och *upp*), och *p*-ljudet kan därför mycket väl redan på samgermansk ståndpunkt ha varit långt (jmf. Kluge: Et. wörterb.[4] s. 13, hvilken såsom urgerm. grundform upptar **ŭppa* med *pp*.) Men på den sällsynta sidoformen *utt* (normalt *út*) ensamt kan tydligen icke en ljudlag byggas, och så mycket mindre, som konsonant-förlängningen uteblivit i andra ord,

där man ljudlagsenligt skulle hava väntat den; så t. ex. i *mús*, som redan på indo-eur. ståndpunkt var enstavigt, och där pluralformen (*mýss*) ej kunde hindra, utan tvärt om borde hava befordrat konsonantförlängning i sg.

Jag övergår till förklaringen av konsonant-förlängningen i de diskuterade ordkategorierna. Såsom motsatsen mellan neutr. *grátt* etc. men *grári* etc. i den älsta isl. visar (jmf. s. 339), hava icke alla dessa konsonantförlängningar inträtt samtidigt, och man har därför alldeles icke någon anledning att för dem alla söka en gemensam förklaring. Fastmer hava olika faktorer framkallat förlängningen i skilda ordkategorier.

Orsaken till att *t*-ljudet stundom förlänges i 2 pers. sg. imperat. *grát*(*t*), *blót*(*t*) etc., men ej *s* i imperat. *rís*, *p* i imperat. *gríp* etc. etc., synes mig vara lätt att inse. Liksom vi i de nynord. språken ofta sätta det personliga pron. *du* omedelbart efter 2. pers. imperat. i sådana uttryck som *säg-du*, *gråt-du-inte* etc., så var förhållandet detsamma i fornspråket. Jag anför några från Lunds syntax s. 352 ff. hämtade exempel, som lätt skulle kunna betydligt ökas: *gakk þú til ok drep Ásgrím* (Gísl.), *lifðu heill*, *konungr* (Sigurþarkv.), *ver þú heill*, *Hymir* (Hymiskv.), *ráþ þú mér nú*, *Frigg* (Vafþr.), *statt þú upp ok gakk til rúms þíns* (Egilss.), *tak þú hesta ok eyki* (Dropl.), *gremðu eigi goþ at þér* (Ægisdr.), *vertu nú varr um þik* (Niála). När pron. *ðu* (*þú*) på detta sätt förenades med en på *-t* slutande imperat. (*grát-ðú*), så övergick liksom annars *tð* till *tt*, så att man fick *gráttu;* jmf. *hættu* av *hætt-ðu*, t. ex. *hættu*, *Arinbiorn*, *ok tala ekki svá langt um þetta* (Egilss.), vidare sådana vanliga uttryck som *kiósattu* av *kiosat-ðú*, *viltu* av *vilt-ðú* etc. Men sedan man sålunda erhållit *gráttu*, överfördes *tt* från denna form till *grát*, så att detta erhöll sidoformen *grátt*. Jmf. härmed att man omvänt i isl. finner *vili þér* i st. f. *viliþ ér*, samt att i sven-

skan av *faren I* blivit *faren Ni* etc. Då *tt* i *grátt* etc. har detta upphov, är det självklart, hvarför ej slutkonsonanten "förlängdes" också i *dríf*, *rís* etc. etc.

Det i andra pers. sg. pret. ofta mötande långa *t*-ljudet (i *bíótt* etc.) förklarar jag på väsentligen samma sätt. Som bekant står i de nynord. språken subjektet i många fall efter verbet, men i det nordiska fornspråket var detta ännu oftare fallet. Så började huvudsatsen med predikatet, när den föregicks av en bisats; i frågesatser utan frågeord står predikatet först; när satsen börjar med en adverbiell bestämning eller en negation, står likaledes predikatet före subjektet; dessutom ofta även annars "men overhovedet ... mest i fortællende fortid" (jmf. Lunds syntax s. 448 ff.). Vid omedelbart sammanträffande av *bíót* med pron. *ðu*, *þú* uppstod *bíóttu* genom assimilation (jmf. särskilt det vanliga *áttu* av *átt*, hvilket formellt taget är 2 pers. sg. pret., samt *ðu*, *þú*). Men i *bíóttu* fattades *tt* såsom böjningsändelse, så att *bíótt* ofta (jämte *bíót*) användes; man fattade alltså *bíóttu* såsom sammansmältning (ej av *bíót-þú* utan) av *bíótt-þú*. Härtill bidrog mycket kraftigt den omständigheten, att 2 pers. pret. av vissa verb erhållit *tt* på annat sätt. I verbalformer av typen *slótt* (av *slá*), *hlótt* (av *hlǽia*), *flótt* (av *flá*), *þótt* (av *þvá*) etc. hade *ht* på ljudlagsenlig väg övergått till *tt* (**slōht* > *slótt* etc.). Också i verbalformer sådana som *drótt* (2 sg. pret. av *draga*), *gnótt* (av *gnaga*) etc. har väl snarast *tt* uppstått av *ht*, vare sig att utvecklingen varit **drōʒt* > **drōht* (genom utvecklingen *ʒt* > *ht*) > *drótt*, eller att, sedan **drōʒ* i 1 och 3 pers. blivit **drōh*, *h* överfördes även till 2 pers., hvarefter **drōht* > *drótt*. I det älsta språket har 2 pret. sg. av typen *batt* (av *biþia*) likaledes *-tt*, dvs. av alla verb med *ð* i 1 och 3 sg. pret.; så t. ex. vidare *reitt* (av *ríþa*)), *kveitt* (av *kvíþa*), *leitt* (av *líþa*), *seitt* (av *síþa*), *skreitt* (av *skríþa*) etc., *bautt* (av *bióþa*), *hnautt* (av *hnióþa*), *sautt* (av *sióþa*) etc., *tratt* (av *troþa*), *kvatt* (av *kveþa*), *batt* (av *biþia*) etc., *stótt*

(av *standa*), *ótt* (av *vaþa*), *hlótt* (av *hlaþa*) etc. Också i pret., hvilkas 1 och 3 pers. ändas på *t*, möter, om ock sällan, en form på *-tt* för 2 pers.: *létt* (av *láta*) etc. Då man alltså hade *tt* både i *slóttu* (av *slótt ðú*) och i *slótt* (av **slóht*) etc. etc., och då *tt* i *bióttu* (av *biót ðu* [*þú*]) var ljudlagsenligt, så låg det nära att använda *tt* även i *biótt*.

Med denna förklaring av "förlängningen" av *t* i *biótt* etc. förstår man mycket väl, hvarför blott *t* (och ej andra konsonanter: *fór*, *tók* etc.), och *t* blott i andra pers. pret. (ej i 1 eller 3 pers. pret.; så t. ex. *át* i 1 och 3 sg. av *eta* etc.) förlängdes.

Det långa *t*-ljudet i *þótt* beror därpå, att sedan på ljudlagsenligt sätt **þauh* (= got. *þauh*) övergått till **þōh* (Läffler i Tidskrift f. Fil. N. R. V, 78; Arkiv I, 266 ff.), i **þōh-at* vid förlust av *a ht* på vanligt sätt övergick till *tt*, så att *þótt* uppstod (**þōhat* > **þōht* > *þótt*). Nu inser man, hvarför *svát* (av *svá at*) har kort, men *þótt* långt *t*-ljud: i *svát* har aldrig funnits något *h*, som kunde assimileras med *t*. Det jämte *þótt* använda *þót* är den relativt oakcentuerade formen av ordet: i oakcentuerad ställning har det långa *t*-ljudet förkortats.

Med denna *t*-ljudets förkortning är det korta *t*-ljudet i *knésbót* "hulheden under knæledet mellem knæhaserne", *kalfabót* "hulheden under knæet ovenfor tyklæggen", *ǫlbogabót* "hulheden paa den indre side af albueledet" att sammanställa. Noreen finner det i Altisl. Gramm. § 197, 3 påfallande, att vid assimilationen *ht* > *tt* i *átta*, *dóttir* etc. även den föregående vokalen förlänges. Det underliga häri försvinner, om man, såsom jag i Paul-Braunes Beiträge XV, 252 noten gjort, antar, att först kort vokal ljudlagsenligt i fortisstavelser förlängts framför ljudförbindelsen *ht* (**ăhtau* > **āhtau*), och att senare *ht* assimilerats till *tt* (**āhtau* > *átta*), och detta antagande synes vinna bekräftelse därav, att även i engelska ljudförbindelsen *iht i* förlängdes, hvarefter först

senare *h*-ljudet förstummades (jmf. Jespersen i Tidskrift f. Filologi N. R. IX, 323). I *knésbót* (av *-buht*), *kalfabót*, *ǫlbogabót* har *o*-ljudet visserligen förlängts framför *ht* (måhända har det långa *o*-ljudet överförts till dessa komposita från det enkla **bōht*, som då ännu användes), men av **knésbōht* etc. blev *knésbót* (ej **knésbótt*) etc., emedan fortis hvilade på förra kompositionsleden.

Det långa *t*-ljudet i *blátt* etc. förklarar jag genom analogi-påvärkan. Schagerström har i Arkiv III, 333 gjort troligt, att *dd* i pret. och *tt* i participium (supinum) av vokaliskt slutande fsv. och nysv. verb (*bo*, *fly* etc.) genom analogi-påvärkan antagits i st. f. äldre resp. *þ* (*ð*) och *t*. Efter de talrika verben med *ð* efter rotvokalen (*leþa*, *klæþa*, *lyþa* etc. etc.) och med ljudlagsenligt *dd* i pret., *tt* i part. neutr. (supinum) (*ledde*, *lett* etc.) antogo *bo*, *fly* etc. *dd* i pret. och *tt* i part. neutr. (*bodde*, *bott* i st. f. äldre *boþe*, *bot* etc.).

På liknande sätt har **blāt* utbytts mot *blátt*. I en massa kategorier av adjektiver eller av ord med adjektivisk böjning erhöll man nämligen i nom. ack. sg. neutr. på ljudlagsenlig väg *tt*, och flera av dessa ordklasser innehålla ett betydligt antal ord. Så har man *tt* i adjektiver med *ð*-ljud omedelbart efter rotvokalen: *frítt* (av *fríþr*), *strítt* (av *stríþr*), *blítt* (av *blíþr*), *sítt* (av *síþr*), *vítt* (av *víþr*), *brátt* (av *bráþr*), *dautt* (av *dauþr*), *rautt* (av *rauþr*), *snautt* (av *snauþr*), *blautt* (av *blauþr*), *breitt* (av *breiþr*), *leitt* (av *leiþr*), (*v*)*reitt* (av [*v*]*reiþr*), *gott* (av *góþr*), *glatt* (av *glaþr*), *satt* (av *saþr* "mätt"), *mitt* (av *miþr*) etc. Vidare av adjektiver med *t* omedelbart efter rotvokalen: *vátt* (av *vátr*), *kátt* (av *kátr*), *sátt* (av *sátr*), *hvítt* (av *hvítr*), *sǿtt* (av *sǿtr*), *blautt* (av *blautr*), *feitt* (av *feitr*), *heitt* (av *heitr*), *latt* (av *latr*), *hvatt* (av *hvatr*), *flatt* (av *flatr*) etc. Ytterligare av adjektiver med *tt* omedelbart efter rotvokalen: *rétt* (av *réttr*), *slétt* (av *sléttr*), *þétt* (av *þéttr*), *mett* (av *mettr*) etc. Genom assimilation av *nt* > *tt* användes *tt* även av den lilla, men genom sin utomordentligt stora

frekvens betydelsefulla, ordgruppen *mítt* (av *mínn*), *þitt* (av *þínn*), *sítt* (av *sínn*), *eitt* (av *einn*), *hitt* (av *hinn*), *et* äldre **ett* (av artikeln *enn*). Av verb med stammar på *ja* och med *ð* omedelbart efter rotvokalen brukas i nom. ack. sg. neutr. av pass. part. *-tt: beitt* (av *beiþa*), *breitt* (av *breiþa*); likartade former finnas av *eyþa*, *føþa*, *grøþa*, *leiþa*, *møþa*, *reiþa*, *røþa*, *þýþa; gleþia*, *kveþia*, *seþia*, *skeþia*, *steþia*, *sveþia*, *teþia*, *gnyþia*, *ryþia*, (*snyþia*), *styþia* etc. Så ock av dylika verb med *t* eller *tt* omedelbart efter rotvokalen: *beita bøta*, *feita*, *grýta*, *knýta*, *møta*, *nýta*, *sýta*, *veita*, *þreyta; frétta*, *hitta*, *hætta*, *létta; etia*, *fletia*, *hvetia*, *letia*, (*metia*), *flytia*, *krytia*, *setia* etc. Härtill kommer ytterligare, att de utomordentligt talrika tvåstaviga adjektiverna och part. på *-inn* och part. på *-aþr*, *-iþr* på ett något äldre språkstadium än det, som representeras av våra älsta handskrifter, i nom. ack. sg. neutr. havt resp. *-itt*, *-att*, *-itt* (*heiþinn* neutr. **heiðitt*, senare *heiþit; kallaþr* neutr. **kallatt*, senare *kallat; valiþr* neutr. **valitt*, senare *valit*). Såsom tvåstaviga ha dylika former icke omedelbart kunnat utöva så stort inflytande på de enstaviga formerna **grāt* etc., som fallet var med de ovan anförda enstaviga formerna med *-tt*, men genom sin stora talrikhet ha dock sådana former som **heiðitt*, **kallatt*, **valitt* bidragit till att åt språkmedvetandet giva det intryck, att nom. ack. sg. neutr. borde hava långt *t*-ljud, när detta omedelbart föregicks av en vokal. Genom det av de anförda talrika ordkategorierna använda *tt* har nämligen en dylik regel utbildats, så att de ganska fåtaliga ord, som urspr. hade kort *t*-ljud i dessa kasus, förlängde detta. Härvid har i enskilda fall även rotvokalen kunnat spela en roll, så att t. ex. *blátt* närmast efter *vátt*, *kátt*, *sátt* erhållit *tt*.

I vissa fall är det för övrigt möjligt, att *-tt* i "ord på vokal" uppstått genom assimilation av *ht* (jmf. Fick: Vergl. Wörterbuch[3] III, 356). *Smár* motsvaras av fht. *smâhi*, *spár* av fht. fsax. *spâhi*. Nu skall enligt Bugge i Arkiv

IV, 134 i ord sådana som **wīha* (*vé*) *-a* hava förlorats förr än *h*. Om detta är riktigt, och om även i neutr. *smátt*, *spátt h* kvarstått efter förlusten av den omedelbart följande ändelsevokalen, så har på vanligt sätt av **smāht*, **spāht* blivit *smátt*, *spátt*. Men hava dessa former uppstått på ljudlagsenlig väg, så ha även de bidragit till att förlänga *t*-ljudet i *blátt*, *grátt* etc.

Redan ovan har antytts, att det långa *s*-ljudet i gen. av enstaviga ord (isl. *búss* etc., *gráss* etc.) bör kunna sammanställas med det långa urnord. *s*-ljudet i de pronominella orden *þess*, *hvess*, lika väl som detta anses vara nödvändigt med det långa *s*-ljudet i de tvåstaviga gen. isl. *hirþiss*, fsv. (*konong*)*rikiss* etc. (jmf. ovan s. 340), och detta är så mycket rimligare, som dels likheten mellan de enstaviga *búss*, *gráss* etc. och *þess*, *hvess* är större än mellan de tvåstaviga *hirþiss* etc. och dessa pronominella ord, dels över huvud den germanska gen.-ändelsen *-eso*, *-oso* i *o*-(*a*-)stammarna måhända har överförts just från sådana pronominella ord som got. gen. *þis*, *hvis* (isl. *þess*, *hvess*) (Brugmann: Grundriss II, 585). För övrigt skulle *s*-ljudets längd i subst. *búss* etc. kunna hava åtminstone delvis alstrats genom invärkan från best. formen *bús*(*s*)*ins* etc., där enligt nedan s. 350 framställda regel förlängningen av *s* är ljudlagsenlig, eftersom *bús*(*s*)*ins* etc. hade ack. 1 och levissimus på ultima. Orsaken till att ur isl. påvisats förlängning av gen. *s* endast i neutrala, ej i maskulina *a*-stammar på lång vokal, är måhända endast den, att dessa senare äro helt få (såsom *mór*, *iór*, *skór*, *Hlér*) och delvis föga brukliga. Om det långa *s*-ljudet i de nysv. *till sjöss*, *till byss* är gammalt, dvs. tillhörde den fsv. tiden (jmf. gen. *Bo*(*o*)*ss* av nom. proprium *Bo* i Styffes Bidrag till Skand:s historia II, nr 34, 37), och om *s*-ljudets förlängning icke möjligen relativt sent inträtt, så bör bevarandet av det långa *s* i *till sjöss* etc. med fortis, men dess förkortande i de tvåstaviga *herdes* etc. med levis på ultima sammanställas där-

med, att det av fsv. såsom passiv-märke använda långa *s*-ljudet (Kock: Studier II, 437) i t. ex. *fyrnass*, *giftiss* kvarstår såsom långt i de nysv. *slåss*, *sess* etc. med fortis, men förkortats i *kallas* etc. med levis på ultima.

Då man således hade lång konsonant efter rotvokalen i *grátt*, stundom i gen. *grás*(*s*) samt dessutom ofta i gen. dat. sg. fem. och gen. pl. *grárrar*, *grárri*, *grárra* (om orsaken till det långa *r*-ljudet i dessa senare former se s. 350, 353 ff.), så var det naturligt, att genom påvärkan från dessa former *r*-ljudet stundom förlängdes även i nom. sg. mask. (*grár*[*r*] [1]). Härigenom belyses det förhållandet, att förlängning av *-r* i nom. sg. mask. påvisats blott i isl. adjektiver, ej tillika i isl. substantiver (*siór*, *mór* etc.). Nom. *siór* etc. (med normal gen. *sióvar*) hade vid sin sida ingen kasus, från hvilken förlängningen kunde överföras, och i *mór* etc. (med gen. *mós*) kunde, i fall värkligen uttalet **móss* existerat i gen. (jmf. straxt ovan s. 347), denna kasus ensam ej utöva ett sådant inflytande på nom. *mór*, att dettas *r* förlängdes.

Innan jag lemnar de enstaviga orden, må något yttras om de nysv. hvardagsformerna *sjönn*, *snönn*, *bynn*, *frunn* (best. form av *sjö* etc.). Enligt Noreen (Arkiv N. F. II, 323) skall konsonantlängden i dessa ord förklaras på samma sätt, som han föreslår för isl. *þótt*, och han anser *sjönn* etc. vara de ljudlagsenliga representanterna för *siō-*(*i*)*n* etc.

Av den föregående granskningen torde emellertid ha framgått, att den av N. föreslagna förklaringen av *þótt* etc. icke är antaglig, och det stöd som hans förklaring av *sjönn* etc. skulle erhålla i förhållanden i fornspråket, är således borta. Men om *nn* i *sjönn* uppstått så, som N. antar, förstår man för övrigt ej häller, hvarför icke *t* förlängts i *bi*(*e*)*t*, *fä*(*e*)*t*, *trä*(*e*)*t* etc. eller *n* i *bi*(*e*)*n*, *fä*(*e*)*n*, *trä*(*e*)*n* etc.; man

[1]) För övrigt vore det möjligt, att också *-ss* i gen. sg. av adjektiver (*grás*[*s*]) införts på analogisk väg liksom *-rr* i nom. sg. mask.

skulle dock mena, att utvecklingen av den artikulerade formen *siō-in* > *sjönn* borde ha havt en fullständig motsvarighet i behandlingen av de artikulerade formerna *fæ-it*, *fæ-in*. Men vi ha blott *fät* etc., *fän* etc. Och enligt N:s mening är det väl den omständigheten, att *siō-(i)n* hade enspetsig fortis ("stark geschnittener accent"), som skulle ha framkallat konsonantförlängningen. Men jag inser ej, hvarför i så fall konsonantförlängningen uteblev i *bok*, *mus*, *rot* etc. etc., ty då dessa ord ha pl. *böcker*, *möss*, *rötter* etc. etc. (även de för övrigt med enspetsig fortis), så kunde den korta konsonanten i sg. ej av pluralformerna hindras ifrån att undergå den ljudlagsenliga förlängningen.

Förklaringen av *-nn* i *sjönn* etc. synes mig ligga nära till hands. Det är egentligen mask., som använda *-nn* såsom artikel (*sjönn*, *bynn*, *snönn* etc.), under det att fem. pläga använda endast *-n* (*kon*, *bron* etc.). Artikeln hade i fornspråket långt *n*-ljud i nom. ack. sg. mask. Av *sio-inn* blev alltså *sjönn*; av *by-inn bynn*, av *snio-inn snönn*. Då i fornspråket artikeln *-it* hade kort *t*-ljud, *-in* i fem. och nom. ack. pl. neutr. kort *n*-ljud, så är det alldeles i sin ordning, att av *fæ-it* blivit *fät* (ej *fätt*); *bro-in brōn*, *ko-in kōn*; *biin bīn* etc. Och då, ehuru väl mera sällan, ordet *fru* kan som best. form använda *frunn*, beror detta på en särskild omständighet. Ordet användes vid tilltal ofta relativt oakcentuerat i bestämd form (*har frŭn sett honom?* = *har Nĭ sett honom?* etc.), och av *frun* har i denna ställning blivit *frŭnn*, liksom annars i dylik ställning lång vokal + kort konsonant övergår till kort vokal + lång konsonant. Till (det relativa) stadgandet av formen *frunn* har sedan även påvärkan av de mask. *sjönn* etc. kunnat bidraga, liksom även annars mask. och fem. böjningsformer inträngt på hvarandras områden (jmf. "den lill*a* gossen" etc.)

Jag övergår till konsonantförlängningen i tvåstaviga (och flerstaviga) ord i fornspråket.

Följande ljudlag har gjort sig gällande: i *tvåstaviga* (eller flerstaviga) ord har en intervokalisk kort konsonant förlängts, när den föregicks av en lång rotvokal med enspetsig fortis och efterföljdes av en vokal med levissimus. Villkoren för denna ljudlags inträdande finnas företrädesvis i ord med enstavighets-akcentuering (akc. 1). Rotstavelsen har i dylika ord numera enspetsig fortis i de flästa trakter, och förhållandet har varit detsamma på den tid, då ljudlagen tillämpades. Liksom i nysv. av *frū'kost* blivit *frúckost*, så förlängdes i fornspråket *r* i komparativer på *-ri* med akc. 1, hvilken akcentuering i dessa ord är samnordisk (Svensk akcent II, 450). Av *fǽri*, *ný́ri* etc. i den älsta isl. blev något senare *fǽrri*, *ný́rri* etc., fsv. *færre* etc., nysv. *fårre* etc. (med akc. 1 [1]). På liknande sätt utvecklades i gen. och dat. sg. fem. samt i gen. pl. av den älsta isländskans *grárar*, *grári*, *grára* något senare *grárrar*, *grárri*, *grárra* (om dessas akcentuering se s. 353 ff.).

Förlängningen av *k* i *ák*(*k*)*a* (av *á ek a*[*t*]), *sék*(*k*)*a* (av *sé ek a*[*t*]) är ljudlagsenlig enligt den ovan formulerade förlängningsregeln. Det enstaviga *á* "jag eger" hade akc. 1, och så naturligtvis även det genom juxtaposition uppkomna *áka* (jmf. nysv. *kán-ej* med akc. 1 liksom *kán*). Då nu den negativa partikeln *a* naturligtvis var fullt oakcentuerad, bör förlängningen *áka* > *ákka* inträda. Detta bestyrkes därav, att förlängning av *k* (av *ek*) efter lång vokal förekommer uteslutande eller väsentligen endast, när det negativa *-a*, *-at* följer, och ordet således är tvåstavigt; jmf. hos Gíslason: Um Frumparta ísl. tungu s. 232: "*k* verđur á stundum tvöfalt, ađ

---

[1]) I komparativer sådana som *dý́rri*, *stǿrri*, *firri*, *verri* beror *rr* naturligtvis därpå, att det ena *r* tillhör ordets rot; så ock i de komparativa adverben *gørr*, *firr*, *verr*, *fyrr*. Det är icke troligt, att *rr* i *nǽrri* (adj.), *nǽrr* (adv.) beror på assimilation av *hwʀ* (jmf. got. *nêhwis*). Fastmer förklaras *rr* i *nǽrr* (jämte *nǽr*) av anslutning till *nǽ(r)ri* och till de anförda komparativa adverben med *rr*. Påvärkan från dessa har framkallat *rr* i *meirr* (jämte *meir*).

minnsta kosti fyrir framan *a*, ef sögnin endar á breiðum raddarstaf" (så väsentligen ock Oxfordordboken under artikeln *ek*). För övrigt skulle *ákka* kanske även kunna förklaras såsom utgörande en assimilation av ett ursprungligare **āh'ka*, ungefär liksom av *hygg*(*e*)*k* blivit *hykk*, av *hygg*-(*e*)*k-a* *hykka*, av *þigg*-(*e*)*k-at* *þikkat* (Gíslason anf. st. 231 ff.). Dylika genom assimilation uppkomna former ha i alla händelser kunnat bidraga till att stadga *kk* i *sékka* etc. När *kk* undantagsvis någon gång anträffas i en enstavig form, där assimilation av guttural + *k* ej kunnat inträda, såsom *ec siacc* "sim" (Morkinskinna s. 89 [1]), så förklaras det genom påverkan från formerna med vidhängt -*a*(*t*) samt från former av typen *hykk;* jmf. att omvänt anträffas *mákað* etc. i st. f. det ljudlagsenliga *mákkað* (*má-ek-að*) genom påverkan av *mák* (*má ek*) etc. Om åter konsonantförlängning skulle ha inträtt ljudlagsenligt i enstaviga former lika väl som i tvåstaviga, så förklarades icke, hvarför det väsentligen eller nästan uteslutande är i de tvåstaviga formerna, som *k* förlänges.

Även det långa *p*-ljudet i *upp* och det långa *t*-ljudet i det sällsynta *utt* skulle kunna förklaras genom analogipåverkan från sådana vanliga juxtapositioner som *upp-a*, *ut*(*t*)-*i* etc. *Upp* förenas nämligen med många på vokal börjande prepositioner: utom *upp-a* finnas *upp-i*, *upp-at*, *upp-or* *upp-yfir*, *upp-undir*, *upp-eptir*. Dylika juxtapositioner med första juxtapositionsleden enstavig hava naturligtvis erhållit akc. 1 liksom ännu i dag: *úppi*, *úppur* etc., och då den efter *upp* följande prepositionen (liksom i nysv. *úppi*, *úppur* etc.) erhöll levissimus, voro villkoren för förlängning av *p* tillstädes. Från *upp-a* etc. kunde *pp* sedan överföras till det enkla *ūp*(*p*). På samma sätt kan av *ūt-af*, *ūt-eptir*, *ūt-or*, *ūt-i* etc. ha blivit *utt-af* etc., och det ytterligen sällsynta *utt*

[1]) Oxfordordboken anför två exempel på *siákk*, båda ur Morkinskinna, men på det andra stället (s. 184) står där *siac* (ej *siacc*) i upplagan.

har kunnat från dem erhålla *tt*, under det att *ūt* i regeln bevarade sina gamla kvantitets-förhållanden. Emellertid har s. 341 framhållits, att *upp* mycket väl kan ha bevarat *pp* från samgerm. tid, och då *upp* (i motsats till *utt*) är det normala, är det troligt, att konsonantens längd här är urgammal.

Även med den av mig givna formuleringen av regeln förklaras konsonant-förlängningen i de av Noreen i Arkiv N. F. II, 329 ff. anförda fsv. och isl. komposita fsv. *Nybbele*, *hybbele*, *hassæte*, (*hæggume*), *fattiker*, isl. *tuttugu*.

Isl. *kredda* av lat. *crēdo* bör såsom varande ett låneord ha havt akc. 1 med levissimus på ultima, och dess *d* har alltså ljudlagsenligt förlängts.

Att regeln för konsonantförlängningen ovan (s. 350) blivit riktigt formulerad, så att den uteblir i ord med akc. 1 med semifortis (ej levissimus) på andra stavelsen, visar ordet *þúsund*. Ehuru akc. 1 är i detta ord urnordisk (Kock: Svensk akcent II, 449), har det *s*, icke *ss;* stavningen med *u* i ultima av isl. *þúsund* även i sådana urkunder, hvilka annars som ändelsevokal bruka *o* (ej *u*), visar, att ordet hade semifortis på ultima (Kock: Studier II, 367 f.).

Noreens uppfattning av *fǽr*(*r*)*i*, *grár*(*r*)*ar* är således enligt min åsikt så till vida riktig, som deras konsonantförlängning sammanhänger med akcentueringen, men, såsom ovan torde ha visats, är det oberättigat att med N. utsträcka denna konsonantförlängnings-regel till enstaviga ord, och den bör fastmer inskränkas på sätt som ovan skett. Dessutom är, om jag riktigt förstår N:s framställning, hans försök att förklara "stark geschnittener accent" i dessa ord (*fǽrri* etc., *grárrar* etc.) otillfredsställande. Han tänker sig, att komparativerna skulle ha denna akcentuering, emedan dylika ord ända sedan indo-eur. tid havt fortis på rotstavelsen. Detta antagande sammanhänger med den av honom framställda teorien för de två nordiska akcentueringssystemernas ursprung,

men denna har jag havt tillfälle att, såsom jag tror, med framgång kritisera i Paul-Braunes Beiträge XIV, 75 ff., och denna hans teori torde böra anses såsom ohållbar. Enligt N. skulle *grárrar*, *grárri*, *grárra* väl ha havt akc. 2, och konsonantförlängningen skulle väl förklaras i överensstämmelse med hans uppfattning av *tt* i *grátt* etc. (Arkiv N. F. II, 327), men N:s åsikt om konsonantförlängningen i dylika enstaviga ord hava vi ovan funnit vara oriktig.

Hvad är alltså orsaken till att *færri* etc., *grárrar*, *grárri*, *grárra* etc. förlängt konsonanten? Orden hade akc. 1 och levissimus på ultima, och detta var fallet ej blott med komparativerna *færri* etc., utan ock med *grárrar*, *grárri*, *grárra* etc. Man kommer till denna uppfattning genom följande resonnemang.

Som bekant är i de nordiska språken ordförrådet så fördelat mellan de av dessa språk använda två akcentuerings-systemerna (akc. 1 och akc. 2), att, i stort taget, enstaviga ord eller ord, som i det samnord. språket (isl.) voro enstaviga, få akc. 1 (*bók*, *fáger* [isl. *fagr*], *hánden* av *hand-in*), under det att akc. 2 tillkommer ord, som i det samnord. språket (isl.) voro två- eller flerstaviga (*tàla*, *ùlvar* etc.). Emellertid finnas från denna senare regel många undantag så väl bland enkla som ock, och i synnerhet, bland sammansatta ord. Flera bland dessa undantag kunna lätt förklaras genom faktorer, som varit värksamma i de yngre nordiska språken, och man har då att antaga, att utbytet av akc. 2 mot akc. 1 skett relativt sent. Men åtskilliga ordkategorier med akc. 1 återstå, på hvilka en dylik förklaring ej är tilllämplig. Vissa bland dessa åter äro sådana, som ha akc. 1 i två (eller tre) bland de nordiska språk, hvilka skilja mellan akc. 1 och akc. 2, och tydligt är, att akc. 1 i dylika ord bör anses vara samnordisk. Men sannolikheten talar för att akc. 1 är samnordisk även i sådana ord, som numera använda denna akcentuering i endast ett bland de

tre nordiska språken, om denna akcentuering ej kan annorlunda förklaras. Då den stora massan av två- eller flerstaviga ord använder akc. 2, kunde nämligen akc. 1 i de relativt fåtaliga två- eller flerstaviga orden med denna akc. ytterst lätt genom analogi-påvärkan utbytas mot akc. 2, under det att en alldeles speciell orsak måste finnas till att ett två- eller flerstavigt ord använder akc. 1. I all synnerhet blir det naturligtvis sannolikt, att akc. 1 i dylika ord är samnordisk, om det kan visas, att flera kategorier av två- eller flerstaviga ord med akc. 1 låta sammanföra sig under en gemensam större kategori, hvars gemensamma karakteristiska kännetecken visar hän på en förhistorisk (urnordisk) period.

Så vitt jag ser, bliva flera dunkla akcentfrågor lösta, om man antar, att akc. 1 i både enkla och sammmansatta, numera så väl en- som flerstaviga ord står i kausalsammanhang med förlusten av en vokal i näst följande stavelse (oberoende därav, huruvida den förlorade ändelsevokalen följt omedelbart på rotvokalen eller icke).

Att i numera enstaviga ord akc. 1 sammanhänger därmed, att deras ändelsevokal på urnordisk ståndpunkt var kort, har redan för längesedan blivit insett (jmf. Verner i Anzeiger für deutsches Alterthum VII, 12). Av **stainaʀ*, **hūsa* har blivit *stén, hús* etc. med akc. 1.

Däremot har det ej blivit visat, att ovan uppställda regel tillämpats oberoende av ordens stavelse-antal, och att den således utgör en allmän lag.

1. Numera tvåstaviga komparativer *större*, *värre* etc. ha akc. 1 både i svenskan och norskan, och akc. 1 är i dem alltså samnordisk (Kock: Svensk akcent II, 450). De ha emellertid tidigare varit trestaviga, men förlorat penultimas vokal: **langiʀā* > *lengri* (*långre*) etc.

En bekräftelse på denna uppfattning utgöra komparativerna *mera*, *flere*[1]), *-a*. De ha akc. 2, och i överensstäm-

[1]) Noreen har i Arkiv N. F. II, 327 riktigt anmärkt, att den i fsv. stun-

melse härmed voro de redan i urnordisk tid tvåstaviga: jmf. got. *maiza*, gr. *πλείων*.

2. Böjda former av enstaviga superlativer hava både i danskan (Bruun: Bogstavlydenes længde s. 22) och i svenskan (i vissa bygder) akc. 1: *långste*, *stö'rste*, *vårsta* etc. Denna akcentuering bör alltså vara samnordisk, och den sammanhänger därmed, att orden varit trestaviga och förlorat andra stavelsens vokal: **langistā* > *lengsti* (*långste*).

3. Böjda former av enstaviga part. pret. ha i danskan akc. 1: *dømte*, *kendte*, *kvalte* etc. (Grundtvig i Forhandlingerne på det første nord. filologmøde s. 114); så är förhållandet ock i vissa trakter av Sverge: *dö'mda*, *kånda* etc., och denna akcentuering är därför säkerligen samnordisk (Kock: Svensk akcent II, 449). Den förklaras av utvecklingen **ðōmiðai* > *dømdi*(*R*).

4. Pluralis av några adjektiv på *-sk* hava i danskan akc. 1: *fynske*, *svinske*, *synske*, *fjendske*, *hundske*, *bondske*, *springske*, *skælmske* (Grundtvig i anf. arb. s. 117; Broberg i Blandinger, udg. af Universitets-jubilæets danske Samfund, I, 294). Några av dessa ord äro urgamla, andra relativt unga i språket. Akc. 1 i *fynske* etc. förklaras därav, att **fiūniskai* blivit *fȳnski*(*R*) (*fynske*) etc.

5. Ovisst är, huruvida akc. 1 i da. pl. *modne* (av sg. *moden*), *gyldne* (av sg. *gylden*) (Broberg: Manuel de la langue danoise s. 68), i sv. (dialektiskt) *egna* (Kock: Svensk akcent I, 66 c) bör på liknande sätt förklaras, ehuru vi även här ha former, som på ett äldre språkstadium varit trestaviga och förlorat penultimas vokal. Denna omständighet torde emellertid vara orsaken till akc. 1 i sv. *andre* (*aþrir*, av **anþarai*).

6, 7, 8. Även gen. och dat. sg. fem. och gen. pl. av adjektiv ha säkerligen havt akc. 1 i det äldre språket.

---

dom mötande formen *flerre* med *rr* har erhållit konsonantförlängningen från sitt motsatsord *færre*. Härmed kan sammanställas, att man omvänt genom inflytande från *fleri* anträffar *feri* (UL. K. 4 pr.) i st. f. *fær*(*r*)*i*.

**Blindiʀōʀ* har blivit *blindrar*, **blindiʀai* > *blindri*, **blindiʀō* > *blindra* etc. Då penultimas vokal förlorats, böra orden ha havt akc. 1, och härigenom förklaras konsonantförlängningen i *grár(r)ar*, *grár(r)i*, *grár(r)a* etc. I överensstämmelse med den här uppställda regeln ha emellertid ej blott sådana former som *grárrar* etc. havt akc. 1, utan samma akcentuering har använts även i andra ord (*blindrar* etc.), ehuru dessa för övrigt ej uppfyllde villkoren för konsonantförlängning, och således intet i deras skrivna form tillkännagiver deras akcentuering. Akc. 1 i dessa former bekräftas till fullo därav, att den isolerade gen. pl. *allra* i nysv. alltjämt har denna akcentuering.

Man frågar sig: har det varit en genomförd lag, att urnord. ord, som förlorat den omedelbart efter rotstavelsen följande vokalen, i det samnord. fornspråket hade akc. 1? Det är väl möjligt, att ännu någon annan omständighet, som nu ej kan påvisas, erfordrats för inträdandet av denna akcentuering, men så vitt jag för närvarande ser, finnes dock intet hinder för att besvara frågan jakande. Man bör nämligen besinna, att då språkets obetingat allra flästa två- och flerstaviga ord hade akc. 2, så låg en påvärkan från dessa så ytterst nära, att det alldeles icke förvånar, att åtskilliga ordkategorier, som i urnord. språket voro trestaviga men nu förlorat andra stavelsens vokal, i de nynord. språken uttalas med akc. 2. Så t. ex. *ny̍`cklar* i st. f. **ný́klar* (av **lukilōʀ*) efter *ny̍`ckel* (av **lukilaʀ*) etc.

Orsaken till att akc. 1 bibehållits ända till våra dagar speciellt i ovan avhandlade ord, kan ock angivas. Under det att pret. *dömde* etc. (av **ðōmiðē* etc.) antagit akc. 2, har part. pl. *dömde* bevarat akc. 1 genom anslutning till sg. *dömd*. På liknande sätt har akc. 1 bibehållits i *längste* (bestämda formen) etc. genom inflytande från *längst* etc.; i *fynske* etc. genom påvärkan av *fynsk* etc. Komparativerna *långre* etc. ha delvis kunnat påvärkas av de adverbiella kom-

parativerna *længer* etc. med akc. 1. Det är endast, när ett tvåstavigt ord sedan gammalt hade akc. 1, som det kunnat så påvärkas av ett enstavigt, att det bibehållit denna äldre akcentuering; däremot har *gód* etc. ej kunnat meddela sin akcentuering åt *gòda* etc., som sedan gammalt hade akc. 2.

Men enligt här framställda uppfattning bör även en stor massa komposita en gång ha havt akc. 1, hvilka nu uttalas med akc. 2 (*stenhus* etc.[1]). För nynord. språk gäller, som bekant, numera den regeln, att om första kompositionsleden av ett sammansatt ord själv har akc. 2, även kompositionen erhåller akc. 2 (*àfton* : *àftonsol*); om första kompositionsleden är flerstavig (och ej ändas på *-el*, *-er*, *-en*) med akc. 1, får kompositionen samma akcentuering (*ångest* : *ångestsvett*; genom analogi även *ångestsvett*); om åter första kompositionsleden själv är enstavig med akc. 1, erhåller sammansättningen akc. 2 (*stén* : *stènhus*). Denna senaste akcentuering (*stènhus* trots *stén*) strider emot överensstämmelsen mellan *àfton* : *àftonsol*, *ångest* : *ångestsvett*, och man ledes till den förmodan, att uttalet *stènhus* skulle vara relativt ungt. Man kommer till liknande resultat på en annan väg. Liksom av **langistai* blivit *långste*, av **fūniskai fýnske* etc., så bör ock av **stainahūsa* vid förlust av andra stavelsens vokal ha uppstått **sténhus*.

Nu hava vi i de nynord. språken många komposita med första leden enstavig, hvilka i strid med den för dylika ord numera gällande huvudregeln hava akc. 1, men för en stor mängd, och väl de flästa, bland dem kunna särskilda faktorer påvisas, som i relativt sen tid framkallat denna akcen-

---

[1]) Det bör nämnas, att J. V. Lindgren i Sv. landsm. XII, 1 s. 89 "med all reservation" uttalar den förmodan, att om första kompositionsleden havt fortis, sammansättningen ljudlagsenligt behåller dess akcent, vare sig att den varit akc. 1 eller akc. 2. Han ställer emellertid ej akc. 1 i **sténhus* etc. i samband med vokalförlusten i **staina-husa* eller med akc. 1 i *störste* etc., och hans uppfattning av kompositas akcentuering är för övrigt en väsentligen annan än min; jmf. delvis nedan noten s. 358.

tuering (se Kock: Svensk akcent II, 106 ff.). En av de viktigaste är, att ordet ej är ett ursprungligt kompositum, dvs. icke självt kvarlevat sedan indo-eur. tid och icke häller vid sin bildning anslutit sig till dylika sedan indo-eur. tid fortlevande urspr. komposita, utan att det utgör en i relativt sen tid uppkommen juxtaposition. På så sätt förklaras akc. 1 i *strídshäst* (av *stríds häst*), *állting* (av *áll tíng*) etc. etc. liksom *hánden* av *hánd in*[1]). Det finnes dock även ursprungliga komposita med akc. 1 och med första kompositionsleden numera enstavig, hvilkas akcentuering icke låter sig på så sätt förklara. Detta är väl fallet med t. ex. da. *herred* (som enligt Grundtvig 117 har akc. 1) av **hari-rāða*, och det är möjligt, att akc. 1 i *herred* är urspr., dvs. sammanhänger

[1]) Den av J. V. Lindgren i Sv. landsm. XII, 1 s. 38 framställda invändningen mot denna min i Sv. akcent II utförligt motiverade åsikt är fullkomligt obefogad. Han menar att indelningen i juxtapositioner och kompositioner skulle vara för vag, för att man härav skulle kunna förklara akcentueringen. Men han besinnar därvid icke, att snart sagt alla möjliga indelningar av språkens ord äro sådana, att gränserna äro i någon mån svävande. Men icke desto mindre är det ett faktum, att språken ofta låta olika ordklasser undergå skiljaktig utveckling. En konsekvent tillämpning av L:s resonnemang skulle leda till, att nästan ingenting i ett språk skulle kunna förklaras, eftersom nästan alla gränser äro flytande. Att vid juxtaposition med ett ord med akc. 1 såsom första led det nybildade ordet erhåller akc. 1, belyses för övrigt bäst därav, att dylika juxtapositioner alltjämt bildas. När t. ex. i uttrycket *att stå på ett ben* orden *ett* och *ben* sammansmälta till ett begrepp, så uttalas frasen *att stå på étt-ben* (ej *ètt-ben*). — Härmed bestrides naturligtvis icke, att någon gång akc. 1 i en juxtaposition med första juxtapositionsleden enstavig (t. ex. möjligen *lánds-fred?*) kan ha kvarlevat sedan urnord. tid, om nämligen ordet redan så tidigt existerade såsom en juxtaposition. Av **landas-friþuʀ* blev då *lánds-fred*, liksom av **landa* blev *land*. Men orsaken till, att i så fall akc. 1 bibehållits i *lándsfred* ända till våra dagar (och ej utbytts mot akc. 2 såsom i *làndbo* etc.), är då den, att man alltjämt kände *lands* och *fred* i sammanställningen *lándsfred* såsom två skilda ord och anslöt *lándsfred* i akcentueringen till den stora massan av skenbart likartade juxtapositioner, som i relativt sen tid bildats (*gårdsrum* av *gardz rum* etc. etc.). Med L:s uppfattning är det obegripligt, hvarför t. ex. alla juxtapositioner med första juxtapositionsleden enstavig och slutande på gen. *s* (*gårdsrum* etc.) kunna få akc. 1, ehuru denna akc. annars numera blott undantagsvis tillkommer komposita med fortis på en enstavig första sammansättningsled.

därmed, att **hari-rāđa* förlorat andra stavelsens vokal (jmf. **langistā* > *långste*). Däremot har flertalet komposita med första kompositionsleden numera enstavig (men på urnord. ståndpunkt tvåstavig med andra stavelsen kort) utbytt akc. 1 mot akc. 2 under påvärkan av de många komposita med fortis på första kompositionsleden, som ljudlagsenligt hade akc. 2, samt av det överväldigande antalet enkla två- eller flerstaviga ord med denna akcentuering. Så ha t. ex. sådana kompositioner och juxtapositioner som *himin-rike*, *aptansanger*, *apald-træ*, *kiurtil-falder* etc., *vægha-mot*, *fughla-gildre*, *konunga-val*, *bukka-bloþ*, *bata-leþ*, *nøta-køt* etc., *faþur-faþir*, *broþur-barn* etc., *skoghar-hug*, *byar-mark*, *iorþar-balker*, *hovuþs-eþer* etc. etc. med ljudlagsenlig akc. 2 utövat inflytande på **sténhus*, så att det antog deras akc. 2 (*stènhus*), men dessutom har hela den oerhörda massan av tvåstaviga enkla ord med akc. 2: *stènar*, *ræ̀ttir*, *stùlpe*, *tùnga* etc. etc. etc. härvid spelat en viktig roll. Ett utbyte av ett äldre **sténhus* mot ett yngre *stènhus* på analogisk väg belyses för övrigt synnerligen väl därav, att i senare tid den äldre akc. 1 i *strídshäst*, *skógsbrand*, *lándsväg* etc. etc. (dvs. i juxtapositioner av en enstavig gen. + ett annat ord) i många trakter av Sverge utbytts mot akc. 2 genom analogipåvärkan av det överväldigande antalet komposita med denna akcentuering och av enkla ord (under det att den äldre akc. 1 i andra bygder, t. ex. i Skåne, ännu alltjämt brukas). Den analogiska förändringen av *lándsväg* till *làndsväg* är likställig med den av **sténhus* till *stènhus*. Jag påminner även om, att i svenskan akc. 2 också annars på analogisk väg fått en synnerligen vidsträckt användning; så kunna numera komposita, hvilkas första sammansättningsled är flerstavig med akc. 1 (*ångest*), erhålla akc. 2 jämte akc. 1 (*ångestsvett*, och så vanligen, jämte *ångestsvett*), och när ord av formen *bagerí* ingå såsom första sammansättningsled, få de akc. 2 (mindre gärna akc. 1) *bagerì-egare* (jämte *bagerí-egare*) etc.

Det låter sig svårligen för hvarje enskilt kompositum med första kompositionsleden enstavig, hvilket nu har eller kan hava akc. 1, med visshet avgöra, huruvida denna akcentuering är en direkt fortsättning av den ursprungliga akc. 1 (i **sténhus* etc.), eller om den uppstått i relativt sen tid. Emellertid bör man besinna, att vid den analogiska utvecklingen **sténhus* > *stènhus* en stor massa komposita hade (såsom ett arv från indo-eur. tid) fortis på senare kompositionsleden (jmf. Kock: Svensk akcent II, 328 ff., 363 ff.), så att orden av typen **sténhus*, hvilka utbytte akc. 1 mot akc. 2, icke på långt när voro så talrika, som alla de nynord. ord äro, hvilka nu ha akc. 2 på en enstavig första kompositionsled. Ord med den ännu i 1600-talets svenska och danska ytterst vanliga akcentueringen *tillbée*, *eeklö'ff* etc. hava nämligen först i vida senare tid utbytt denna mot *tìllbe*, *èklöv* etc., och även här har troligen analogien från de talrika komposita med akc. 2 och fortis på första sammansättningsleden samt från de enkla orden vållat akcentförändringen (Svensk akcent II, 371 f.), om ock den omständigheten, att en tämligen stark biakcent eller halvakcent (levior eller semifortis) föll på förra kompositionsleden, kunnat bidraga till att fortis övergick till första stavelsen (härför talar det förhållandet, att *sammankómma* etc. med en starkare akcent på första stavelsen än *utkómma* etc. tidigare än detta i mellersta och södra Sverge erhöll fortis på första kompositionsleden; redan ib. II, 370 f. har jag ställt fortis' flyttning vid olika tid i dylika ord i kausalsammanhang med den äldre akcentueringen av deras första stavelse).

Men måhända sprider den här framställda uppfattningen av den fornnord. akcentueringen ljus även över den urnordiska betoningen samt över upphovet till de två nordiska akcentueringssätten (akc. 1 och akc. 2). Det bör uttryckli-

gen framhållas, att man här rör sig på en osäker mark, och att det alltså kan vara fråga endast om mer eller mindre sannolika teorier, men efter denna allmänna reservation skall jag framställa några anmärkningar, som synas mig belysa frågan.

Det torde vara tydligt, att i urnordisk tid ord av formen × ⏑ ⏑ .. hade andra stavelsen starkare akcentuerad än den tredje, eftersom av **haitinaR* blivit *heitinn*, av **haitiniRōR heitinnar* etc.[1]) Detsamma har varit fallet i ord av formen × — ⏑ (got. *augona* : fsv. *øghon*; got. *bairaina* : fsv. *bærin*). Det är tillika självklart att, såsom även av andra framhållits, en biakcent hvilat på den långa ändelsestavelsen så väl i **langirā* > *lengri*, **haitinai* > *heitni*(*r*), **haitiniRōR* > *heitinnar* etc. som i de urspr. tvåstaviga **stainōR* > isl. *steinar*, *Erlā* > fsv. *Iærle* etc. Förlusten av ändelsevokalen i **stainaR* > *steinn* blir fullkomligt analog med den i **haitinai* > *heitni*(*r*), när man besinnar, att i satssammanhanget ultima av **stainaR* ofta eller oftast stod omedelbart före en stavelse med fortis eller möjligen semifortis (när **stainaR* omedelbart efterföljdes av ett kompositum med fortis på senare sammansättningsleden av typen **staina-húsa*). Den moderna lettiska akcentueringen enligt Bielensteins framställning av densamma i Lettische sprache I, 231 bildar en synnerligen god parallel till den urnord. Det heter på anf. st.: "Bei zweisylbigen wörtern hat die zweite sylbe einen bemerklichen nebenton, wenn sie l a n g ist; ist sie k u r z, ist sie fast tonlos" (t. ex. *akkă* "brunn" men *akkā'* [lok.]). "Bei dreisylbigen wörtern ist kein sehr bemerklicher nebenton vorhanden, wenn die beiden nebensylben gleiche (sei es kurze oder lange) quantität haben —. Wenn aber ja eine der nebensylben vor der andern vorwiegt, so ists die erste vor der zweiten" [t. ex. *dāwanu*, *wedduschi*]. "Haben die beiden neben-

[1]) Det vill synas, som om samma akcentuering brukats i ord av formen × ⏑ —, när ultima ej var nasalerad, eftersom (jmf. Noreen i Pauls Grundriss I, 452 § 48) en lång onasalerad vokal utan följande konsonant vid vokalförlusten behandlas såsom en "kort" stavelse (**anþorō* > *annor*).

sylben verschiedene quantität, so zieht die längere sylbe den nebenton auf sich" [t. ex. *dwēselḕm*].

För det nordiska urspr. får man alltså följande akcentuerings-schema

x́ ⊥; x́ ⊻ ◡ (⊥.); x́ ⊥ –; x́ ◡; x́ ◡ ⊥ [1]).

Orden med biakcent på andra stavelsen enligt ovan uppställda schema ha i de nord. literaturspråken akc. 2: *daghar; Iærle; hetinn, øghon, bærin* (3 pl. pr. konj.), *hetinnar, hetinne; armare* etc. Orden åter utan biakcent på andra stavelsen (dvs. orden som över huvud sakna biakcent eller ha denna på tredje stavelsen) hava i de nord. literaturspråken akc. 1: *sten, hus; længre, længste, dømde, fynske, blindrar, blindre, blindra.*

Hava nu de två nordiska akcentuerings-systemen (akc. 1 och akc. 2) uppstått i det urnord. språket eller äro de äldre?

Det är möjligt, att det förra är fallet, så att en regel genomfördes, enligt hvilken en med biakcent försedd stavelse, som, omedelbart efterföljde rotvokalen erhöll en musikalisk höjning (**stainōʀ, *haitinaʀ* etc.), under det att detta ej var

---

[1]) Vid uppställandet av detta schema har jag icke tagit hänsyn till den skillnad i de relativt oakcentuerade stavelsernas exspirationsstyrka, hvilken föranleddes därav, huruvida den omedelbart föregående rotstavelsen var kort eller lång. Som bekant hade ändelsevokalen i förra fallet en biakcent (resp. starkare biakcent) än i det senare, så att andra stavelsens vokal förlorades tidigare i **đōmiđō > dǿmda* än i **tăliđō > talþa*, tidigare i **kwāniʀ > kvánn* än i **stăđiʀ > staþr;* och i det samnord. språket hade ultima av *spĭni* etc. en starkare biakcent än ultima av *tīmi* etc. (se Kock i P.-B:s Beiträge XIV, 53 ff.), hvarigenom den nordiska (fsv. och fno.) vokalbalansen uppstod. Här må nämnas, att enligt en av Finnur Jónsson i företalet till Egils saga s. VIII meddelad notis om bruket av ändelserna *-er*, *-ir* i den del av cod. AM. 132, som innehåller Egils saga, åtminstone även denna isl. handskrift synes tyda på vokalbalans. Jónsson yttrar: "endelsen *er* findes hovedsagelig i tostavelsesord med lang vokal [bör troligen, såsom exemplen synas visa, vara: rotstavelse] og i flerstavelsesord". När även *fađer* har *-er* (ej *-ir*), stämmer det med förhållandet i fsv. (Kock: Studier II, 249). *Fáer, smáer* etc. med *er* synas liksom fsv. *doe* etc. visa, att i det normala prosa-uttalet penultima var lång i ord med "lång" vokal, efterföljd av vokal (jmf. ib. 380).

fallet med oakcentuerade stavelser eller med stavelser, uttalade med biakcent, hvilka skildes från rotstavelsen genom någon mellanliggande stavelse (_*stainaʀ_, _*langirā_, _*ðōmiðai_ etc.); i sammanhang med denna olika akcentuering av ändelserna utbildades då även de övriga karakteristiska kännetecknen för akc. 2 och akc. 1, så att man i det yngre språket erhöll _stènar_ etc. men _stén_, _långre_, _dö́mde_ etc. En modifikation, men väl en ganska tilltalande sådan, av denna uppfattning vore det antagandet, att uppkomsten av akc. 1 och akc. 2 står i sammanhang just med förlusten av de urnord. ändelsevokalerna, så att akc. 1 uppstått i och med förlusten av den omedelbart efter rotstavelsen följande stavelsens vokal (_*stainaʀ_ > _stén_, _*ðōmiðai_ > _dö́mde_ etc.), under det att ord, som fortfarande behöllo den efter rotstavelsen stående vokalen, fingo akc. 2 (_*stainōʀ_ > _stènar_ etc.). Härför talar det förhållandet, att ändelsevokalens förlust faktiskt omgestaltar akcentueringen även av rotstavelsen, så att denna får sammansatt akcent (därigenom att den erhåller även den förut på ändelsevokalen hvilande akcenten; Kock: Svensk akcent II, 444).

Emellertid finnas även omständigheter, som tala för, att redan det nord. urspråket tagit de två akcentueringssystemen i arv från en äldre period, och detta är kanske slutligen det troligaste.

Som bekant har det gjorts högst sannolikt, att de två olika akcenter, som användas av grekiskan (akut och cirkumflex) och av den ytterst fornartade litauiskan ("gestossener ton" och "geschliffener" eller hällre "schleifender ton") redan tillhörde det indo-eur. urspråket (Fr. Hanssen i KZ. XXVII, 612 ff.; jmf. ock Brugmann: Grundriss I § 671), och Hanssen har sökt göra troligt, att även gotiskan använt dessa två akcenter, en åsikt som akcepterats av Sievers (i Pauls Grundriss I, 413). Under dessa förhållanden ligger den förmodan nära, att de två nordiska akcentueringssyste-

men skulle stå i direkt förhållande till urspråkets akut och cirkumflex, så att de utgjorde en reflex av dessa akcenter. Jag kan icke, åtminstone icke för närvarande, påvisa, att t. ex. vissa nordiska ord, som ha akc. 1, hade akut i urspråket [1]) (i grekiskan och litauiskan), men följande resonnemang torde tala för att de två nord. akcentueringssätten reflektera urspråkets två akcenter, akut och cirkumflex.

Vid synkope och apokope har som bekant den på den förlorade vokalen hvilande exspiratoriska och musikaliska akcenten kastats tillbaka på föregående stavelse, så att denna erhållit sammansatt exspiratorisk och musikalisk akcent. På så sätt förklaras den sammansatta akcenten på ord med akc. 1 i fornartade nysv. bygdemål (såsom gottländskan och Älvdalsmålet i Dalarna): gottl. *sar* "sår", älvd. *ais* "is" etc. ha sammansatt akcent såsom en reflex av ultima i urnord. **saira*, **īsaʀ* etc. (Kock: Svensk akcent II, 444). Även de nord. literaturspråken ha utan tvivel en gång havt sammansatt akcent på rotstavelsen av ord med akc. 1, fastän den i senare tid övergått till enkel akcent; se härom Kock: Svensk akcent ib. Men under det att den sammansatta akcenten på fortis-stavelsen i ord med akc. 1 sålunda lätt förklaras, inser man icke, hvarför fortisstavelsen också i ord med akc. 2 *stènar*, *tìmme* etc. etc. (av äldre **stainōʀ*, **tīmā* etc.) har sammansatt akcent, såsom fallet dock ännu i dag är i svenskan och norskan samt i många nordiska bygdemål [2]). Men kan den sammansatta akcenten i *stènar* (**stai-*

---

[1]) Det vore snarast för vissa ändelsevokaler, som detta skulle kunna påvisas; om bruket av cirkumflex och akut ("schleifender" och "gestossener ton") även på stavelser utan fortis i litauiskan och grekiskan jmf. Baranowski und Weber: Ostlitauische texte XXV; Brugmann: Grundriss I, s. 533.

[2]) Det av mig i Svensk akcent II, 442 framställda sättet att förklara den sammansatta akcenten i *stenar* etc. har redan där betecknats såsom osäkert. Det där gjorda antagandet, att vid ultima-vokalens förkortning (ej fullständiga avnötning) i **stainōʀ* etc. penultima skulle erhålla en del av ultimas akcent, saknar, såsom där nämnes (jmf. s. 442, 440), säkra analogier i de nynord. språken.

nōʀ), *tìmme* (**tīmā*) etc. icke förklaras genom faktorer, som värkat i de nordiska språken, så ledes man till att antaga, att denna sammansatta akcent är ursprunglig (samgerm. eller indo-eur.), och att den reflekterar den sammansatta indo-eur. cirkumflexen (= litauiska "schleifender ton", gr. cirkumflex), och detta harmonierar väl med följande omständighet. Som bekant utgör biakcenten levis och en därmed förenad musikaliskt hög ton ett karakteristiskt kännetecken för akc. 2 (*stèna'r*, *stènarna'*, *y'tterli'gare* eller *y'tterligare'* etc.), men levis med sin musikaliska höjning har under svenska språkets utveckling dragit sig allt mera mot ordets slut, så att av äldre *stèna'rna* blivit *stènarna'*, av *y'tterli'gare* > *y'tterligare'* etc. (Kock: Svensk akcent I, 122 ff., II, 399 f.). Den förmodan ligger därför nära, att denna musikaliska höjning urspr. utgått från rotstavelsen, så att (liksom *stènarna'* utvecklats ur *stèna'rna*), ultimas höjning i *stènar* en gång hvilat på senare moran av första stavelsen [1]). Detta vill med andra ord säga, att fortisstavelsen i ord med akc. 2 (**stainōʀ* etc.) hade på urnord. ståndpunkt en tvåspetsig exspiratorisk akcent (liksom ännu i dag), förenad med en musikalisk akcent, sammansatt av en relativt låg ton (hvilken finnes där ännu i dag) + en stark musikalisk höjning. Man kan antaga, att ultima då låg musikaliskt lågt, liksom fallet är med relativt oakcentuerade ändelsestavelser i de flästa språk.

Enligt teorien för akcenternas tillbakakastande vid synkope och apokope böra vi åter i den nynord. akcentueringen av *stén* etc. med akc. 1 hava en reflex av akcentueringen av urnord. **stainaʀ*. Den nynord. sammansatta exsp. akcenten i ord med akc. 1 beror, såsom nyss framhållits, på synkope, och vi ha således ingen anledning förmoda, att rotstavelsen i **stainaʀ* skulle ha havt annat än enspetsig fortis. I de nynord. språken ha ord med akc. 1 (*sten* etc.) på rotstavel-

---

[1]) Möjligt vore, att även den exspiratoriska biakcenten levis utgått från rotstavelsen, men detta antagande behöves icke för min teori.

sen enligt uttalet i åtskilliga trakter nedåtgående, enligt uttalet i andra (och kanske de flästa; jmf. Svensk akcent II, 448) trakter uppåtgående portamento; man kan således icke härav draga någon bestämd slutsats beträffande det inbördes musikaliska förhållandet mellan penultima och ultima i **stainăʀ* etc. Jag antar dock, att penultima legat högst, ultima lägst (så har redan Verner gjort i Anzeiger für deutsches alterthum VII, 12, ehuru visserligen på otillräckliga grunder).

**Stainōʀ* (= nynord. *stènar* med akc. 2) hade alltså, enligt här framställda teori, på penultima tvåspetsig fortis, förenad med en musikalisk akcent, som var sammansatt av en låg + en betydligt högre ton. **Stainăʀ* (= nynord. *stén* med akc. 1) hade på penultima enspetsig fortis, förenad med en musikaliskt hög ton, under det att ultima erhöll en musikaliskt låg ton.

Men dessa akcentueringssätt harmoniera på ett ganska tillfredsställande sätt med de två av litauiskan använda akcenterna ("geschliffener" eller riktigare "schleifender ton" och "gestossener ton"). Dessa beskrivas nämligen av Kurschat: Grammatik der littauischen spr. s. 58 f. på följande sätt: "Bei dem geschliffenen langen vocal ruht der ton anfangs auf einer niedern tonstufe und erhebt sich dann wie mit einem sprunge auf eine höhere, so dass bei einer solchen betonung der vocal wie aus zwei theilen zusammengesetzt erscheint. In dem hiesigen deutsch hört man eine ähnliche tonhebung, wenn etwa eine frage mittels eines einzigen wortes ausgedrückt wird. In dem worte *ũms*, der sinn, lautet das geschliffene *ũ* so, wie etwa in der deutschen frage "Ruhm?" "Ruhm sucht er?" ... Der gestossene ton bei langen vocalen unterscheidet sich von dem der langen vocale des hiesigen deutsch in der hauptsache fast gar nicht. Die accentuierten vocale in *lángas*, fenster . . . *méldas*, binse . . . werden fast eben so betont wie die entsprechenden in den deutschen

wörtern "bahnhof" . . . "riemen" . . . Der ton schiesst dabei geradezu von oben herab."

I exspiratoriskt avseende är "der gestossene ton" enspetsig [1]), "der geschliffene ton" däremot troligen tvåspetsig med

---

[1]) Anmärkningsvärt är, att "der gestossene ton" för många trakter av Kurschat s. 59 karakteriseras på följande sätt: "doch wird dabei besonders in manchen gegenden von dem gestossen ausgesprochenen vocal am ende gleichsam ein atom abgebrochen und an das folgende ganz wie mit einem spiritus lenis angehängt oder genauer: angestönt, wie z. b. in *tė'was*, vater, erscheint das *ė* am ende wie geknickt". Detta uttal påminner om den danska stöttonen, som användes på fortisstavelsen av ord med akc. 1. Härav följer naturligtvis icke, att da. stöttonen skulle vara ursprunglig, men akuten (= akc. 1) synes i båda språken, litauiskan och danskan, hava fått en i någon mån likartad utveckling.

Troligen är stöttonen i danskan icke synnerligen gammal, men ett yttrande av Heming Gadh i hans "Oratio contra danos" (år 1510) synes tala för, att man åtminstone redan omkring år 1500 använde stötton. Det heter där om danskarna: "Der till med: så wærdas de icke heller att talla som annat folck, uthan *tryckia ordhen fram*, lika som the willia *hosta*, och synas endeles medh flitt forwendhe ordhen i strupan, for æn de komma fram . . ." Jmf. härmed, att av danska grammatiker stöttonen jämföres med en liten hickning; så t. ex. redan hos Høysgaard § 26: "Og dette Aandelav kalder jeg det Stødende og Stød-tonede, fordi det udføres næsten med samme stød, som et meget lidet hik plejer at gjøre." Dock må det framhållas att betydelsen av Gadhs yttrande minskas därav, att denna hans *Oratio* är hållen i en mot danskarna ytterligen hätsk ton, och att han därför också säkerligen delvis utan all grund klandrar deras tal, såsom när han fortsätter: "sammaledes wanskapa the munnen, då the talla, wridhan och wrengan, så att the draga then offura leppen till then wenstra sidon och den nedra till then högra sidon . . ." (citaten från Gadh hämtade ur Schück: Svensk literaturhistoria s. 86).

För övrigt använder nyd. stötton även i vissa fall, då den, historiskt taget, icke representerar akc. 1.

Høysgaard anmärker i sin Accentuered og Raisonnered Grammatica (år 1747) § 338 om "Enkelte Tu-stavelses-ord, som har ingen Consonant i mitten": "Stødtonede ere de fleste af dette slags", och av yngre grammatikers uppgifter framgår, att stötton användes av åtskilliga dylika ordklasser: 1) i pl. på *-er* av enstaviga ord, som sluta på vokal, t. ex. *stier* (av *sti*), *byer* (av *by*) (Grundtvig: Beretning om forhandl. på det første nord. filologmøde s. 118 § 15 B[2]; Broberg: Toneholdet i dansk i Blandinger, udg. af Universitets-jubilæets danske samfund, I s. 296); — 2) fakultativt i subst. på *-en*, avledda av verb, som sluta på vokal, t. ex. *leen*, *gloen* (Broberg s. 299, Bruun: Bogstavlydenes længde i danske ord (Horsens 1883) s. 20); — 3) mask. subst. på *-er*, avledda av dylika verb, t. ex. *en seer*, *syer*, *frier* (Broberg ib.); — 4) subst.

den svagare exspirationsspetsen före den starkare (Sievers: Phonetik[3] 203, Brugmann, Grundriss I, 562 f.).

Om nu den indo-eur. akuten och cirkumflexen reflekteras av urnord. resp. akc. 1 och akc. 2, så frågar man åter, hvarför ordförrådet så fördelats mellan akuten (akc. 1) och cirkumflexen (akc. 2), att den förra brukas, när rotstavelsen icke omedelbart efterföljdes av en stavelse med biakcent (× ◡ eller × ◡ ⊥), den senare, när rotstavelsen omedelbart efterföljes av en biakcent (× ⊥ eller × ⊻ ◡).

Jag tänker mig denna fråga kanske kunna besvaras på följande sätt. I de germ. språken (urnord. språket) hade vid denna tid den germanska akcentueringsregeln, enligt hvilken fortis faller på rotstavelsen, väsentligen genomförts i enkla ord, men då man från urspråket ärvt två olika akcenter (akut och cirkumflex), avändes akut på vissa, cirkumflex på andra ords rotstavelser [1]). Om nu vid denna tid

på *-else*, avledda av dylika verb, t. ex. *strøelse* (Bruun s. 21; Grundtvig § 15 B[4]). Även ord sådana som *operaen*, *dominoen* etc. med biakcent på penultima erhålla stötton på denna, ehuru ultima i *opera*, *domino* etc. saknar stötton (Bruun: Om accenten eller tonefaldet i danske ord s. 6); jmf. *ædru* utan, men *ædruere* med stötton på andra stavelsen (Bruun: Bogst. længde s. 26). Denna stötton inträder, åtminstone under vissa förhållanden, på en vokal i fortis-(och semifortis-)stavelsen i hiatus, när systemtvånget icke hindrar bruket av stötton. Härmed kan sammanställas en likartad ljudaffektion vid hiatus i andra språk, ehuru den i dem ej allmänt genomförts. I Sievers' Phonetik[3] s. 133 heter det t. ex. om det nht. uttalet: "wir gebrauchen diesen absatz *[the glottal catch]* z. b. wenn wir zwei benachbarte, namentlich gleiche vocale scharf von einander trennen wollen". Förhållandet är stundom detsamma i svenskan. Om något bland de anförda orden med stötton sedan gammalt havt akc. 1 (så möjligen t. ex. *strøelse;* jmf. om akc. 1 i svenska *rö'relse* etc. Kock i Sv. landsm. VI. 2 s. 39), så beror dess bevarande på vokalmötet.

När västjutskan enligt P. K. Thorsen: Bidrag til nörrejysk lydlære s. 77 använder stötton "ved *k, t, p, ngk, nt, mt, mp, lk, lt, lp, rk, rp, wt, vt, jt, gt* foran en endelse og hvor en endelse er bortfalden", t. ex. i *nak* (nakke), *stapet* (stoppede, stoppet), så representerar ej häller denna stötton akc. 1, utan den torde utgöra en ljudaffektion, som inträtt vid tenues i vissa ställningar.

[1]) Detta är antagligt, vare sig att den nyssnämnda germanska akcentregeln genomfördes till följe av en vidsträckt analogi-princip (så att den omständigheten, att flertalet enkla ord redan i urspråket [eller åtminstone

den för akc. 2 karakteristiska höjningen skilt sig från rotstavelsen i ord med cirkumflex och övergått till följande stavelse, så är det lätt begripligt, att denna höjning hällre förenades med den på andra stavelsen av t. ex. **stainōʀ*, **haitinaʀ* befintliga biakcenten än med den fullt oakcentuerade andra stavelsen i t. ex. **stainaʀ*, **ðomiðai*, ty det finnes som bekant en bestämd tendens i de flästa språk att hällre förena en musikaliskt hög ton med ett starkt än med ett svagt exspiratoriskt tryck. Härigenom antogo (efter hand) samtliga ord med biakcent på andra stavelsen akc. 2 (= den gamla cirkumflexen) och samtliga ord utan biakcent på denna stavelse akc. 1 (= den gamla akuten).

Det torde även vara denna musikaliskt höga ton, som i svenskan konserverat (en icke obetydlig del av) den biakcent, som på urnordisk tid tillkom ultima av **ʒoðā* ("den gode"), **ʒoðai* (nom. pl. mask. obest. form, "gode"), **stainōʀ* etc.: ännu uttalas i svenskan *den gòde*, *gòde* (*män*), *stènar* etc. med en utpräglad biakcent (levis) på ultima, under det att den i urnordisk tid på ultima av **langirā*, **ðomiðai* etc. hvilande biakcenten i svenska *långre*, *dömde* etc. reducerats till levissimus (= språkets svagaste exspirationstryck), emedan orden, som hade akc. 1, saknade på ultima den musikaliskt höga ton, som tillkommer sista stavelsen av *gòde* etc. [1]).

i det germ. urspråket] hade fortis på första stavelsen, vållade, att de övriga antogo samma akcentuering: Verners åsikt i KZ. XXIII, 129), eller att denna akcentueringsprincip genomfördes delvis på ljudlagsenlig väg (dvs. att när fortis urspr. hvilade på en följande stavelse, första stavelsen erhöll en biakcent, som senare övergick till huvudakcent: Brugmanns mening i Grundriss I, 558). Då urspråket använde två olika akcenter (akut och cirkumflex) icke blott i stavelser med fortis utan ock i relativt oakcentuerade stavelser (liksom detta var fallet i grekiskan och ännu är fallet i litauiskan; jmf. ovan s. 364 noten 1), så följer därav att, även om på ljudlagsenlig väg ett ord med fortis på annan stavelse än den första lät fortis övergå till denna, denna fortis måste bli cirkumflex i sådana ord, som före fortis' flyttning egde cirkumflex på denna sin första stavelse, däremot akut i alla sådana ord, hvilkas första stavelse såsom relativt oakcentuerad erhållit akut.

[1]) Som bekant är det levis, som konserverat svenska riksspråkets fulla ändelsevokaler (Kock: Svensk akcent I, 108 ff.). I åtskilliga trakter

De få nordiska former, där man enligt de vanliga reglerna för urnordisk apokope och synkope väntat, att ändelsevokalen skulle förlorats i de nordiska literaturspråken (3 pl. pret. *bundu*, 3 sg. pret. konj. *byndi*, dat. sg. neutr. *blindu*; jmf. Noreen i Pauls Grundriss I s. 452 § 48, b), men som ända till våra dagar bevarat ändelsevokalen, torde böra så förklaras, att de före genomförandet av regeln för förlusten av ändelsevokalerna på analogisk väg erhållit akc. 2 (hvilken akcentuering de ännu använda) och således även en sådan biakcent, som den på andra stavelsen av **haitinaʀ* (**stainōʀ*) hvilande: denna har konserverat ändelsevokalen. Noreen (anf. st.) föreslår en annan förklaring.

Under det att dessa ord mot den vanliga regeln bevarat ändelsevokalen, må något nämnas till förklaring av förlusten av ändelsevokalerna i ack. sg. mask. *mínn* etc. Noreen: anf. arb. s. 503 § 185, 5 nödgas skilja de nordiska literaturspråkens ack. sg. *mínn* från samma form *mīninō* i det nordiska urspr. (Strandstenen): den senare skulle representera en urspr. bildning på *-inō*, den förra en urspr. bildning på *-nō*. Det

---

hava emellertid de fulla ändelsevokalerna reducerats, och detta var fallet i flera bygder redan under medeltiden (jmf. t. ex. Kock: Studier I, 116 ff., II, 243 ff.). Detta sammanhänger säkerligen därmed, att i dylika trakter levis' styrka reducerats. — Det finnes ett direkt bevis för att levis använts även av fnorskan. I en fno. hskr., där annars vokalharmoni-regeln tillämpas på ändelsevokalerna *u* : *o*, användes i strid mot denna regel ofta *o*, då "föregående stavelse saknar huvudton" (Wadstein: Fornnorska homiliebokens ljudlära § 30, a, *α* och *γ*; jmf. ock § 29). W. har ej angivit den egentliga orsaken till denna oregelbundenhet. Orsaken är den, att dylika stavelser hade levissimus, ej levis. I *bannaðo* t. ex. föll fortis på första, levis på andra och levissimus på tredje stavelsen, i överensstämmelse med förhållandet i fsv. Det sammansatta *dagfasto* hade fortis på första, semifortis på andra och levissimus på tredje stavelsen. Det enkla *fastu* däremot med *u* till ändelsevokal akcentuerade ultima med levis. Den äldre ändelsevokalen *u* uppehålles i detta fall genom vokalharmonien, endast när stavelsen har levis, ej när den har levissimus (= är alldeles oakcentuerad). Jmf. att i svenskan *a* kvarstår i *goda* med levis på ultima men blivit *e* i *kallasta* > *kallaste*, emedan ordet fordom havt levis på penultima (Kock: Svensk akcent I, 122 ff.). Genom en väsentligen likartad metod har jag havt tillfälle att i Arkiv N. F. I, 66 ff. visa, att även fd. använde (en motsvarighet till) levis.

vore tydligtvis mycket önskvärt, att det yngre *mīnn* kunde förklaras såsom en direkt utveckling av det äldre *mīninō*. Detta låter sig ock göra. *Mīninō* har, oberoende av den vanliga synkoperingsregeln och före dennas tillämpning, övergått till **mīnnō* på grund av likheten hos de två omedelbart efter hvarandra följande stavelserna *-ĭn*. Utvecklingen är besläktad med den i fsv. *fiærþadel* > *fiærdel*, *hvatvetna* > *hvatna*, nysv. *nion(de)del* etc. (Kock: Undersökn. i sv. språkhist. 65, Arkiv N. F. III, 190). **Mīnnō* utvecklades på vanligt sätt till *mínn*. Ack.-formerna *þínn*, *sínn* ha tydligen havt en likartad utveckling; ovisst är det väl, om detsamma varit fallet med part. sådana som *bundinn* (så att dessa utgått från en bildning på *-inō*).

Så vitt jag ser, finnes intet hinder för att med min ovan utvecklade teori för de två nordiska akcentueringssättens upphov förena min i P.-B:s Beiträge XIV, 75 ff. framställda åsikt, att den biakcent, som redan i urgerm. tid tillkom ändelsevokaler, hvilka omedelbart följde på korta rotstavelser, utgör en reduktion av den på ändelsen hvilande indo-eur. fortis.

Såsom huvudresultat av denna undersökning torde kunna antecknas:

1) Det samnordiska språket använde akc. 1 i ord, som förlorat en på urnordisk ståndpunkt omedelbart efter rotstavelsen följande vokal, vare sig att orden i det samnordiska språket voro en- eller flerstaviga, enkla eller sammansatta.

2) den samnordiska regeln för konsonantförlängning efter lång vokal bör sålunda formuleras: i tvåstaviga (och flerstaviga) ord har en intervokalisk kort konsonant förlängts, när den föregicks av en lång rotvokal med enspetsig fortis och efterföljdes av en vokal med levissimus [1]).

---

[1]) Står även den samnord. (eller den mycket tidigt i de skilda nord. språken inträdda) kvantitets-förändringen i många ord från lång vokal + lång konsonant till kort vokal + lång konsonant i sammanhang med akcentueringen,

3) Den stundom mötande konsonantförlängningen efter lång vokal i enstaviga ord beror på särskilda, för de olika ordkategorierna olika omständigheter. Imperat. *blót(t)* etc. har *tt* från *blóttu* (av *blót-ðu*); 2 sg. pret. *biót(t)* etc. från *bióttu* (av *biót-ðu*) samt från *slótt* (av **slōht*) etc.; neutr. *grátt* etc. från *vátt*, *frítt* (av **friðt*) etc.; *grárr* etc. har *rr* från *grárrar*, *grárri*, *grárra* och genom påvärkan från *grátt*, *grás(s)*; *ss* i *búss*, *gráss* etc. bör kanske sammanställas med *ss* i *þess*, *hvess;* partikeln *þótt* har uppstått av **þōh[a]t;* nysv. *sjönn* etc. har *nn* från fsv. *sio-inn* etc.

Jag lemnar för översiktlighetens skull en résumé av det samnordiska språkets akcentuering av enkla ord enligt ovan utvecklade teori; jmf. i tillämpliga delar Kock: Studier II, 349 f.

---

så att regeln varit. att framför lång konsonant (och framför vissa konsonantförbindelser) vokalförkortning inträdde i ord med akc. 1 (enspetsig fortis), men ej i ord med akc. 2 (tvåspetsig fortis)? Jag vågar ej med visshet besvara frågan jakande, men då den nu stundom uppställda regeln, att på samnord. ståndpunkt lång vokal alltid ljudlagsenligt förkortas framför två konsonanter eller en geminata (Noreen i Pauls Grundriss I s. 451 § 45, a; jmf. ock referatet ovan s. 334), icke kan vara riktig (jmf. Wimmer: Døbefonten i Åkirkeby kirke s. 56), så torde vid frågans undersökning följande och liknande ord böra tagas i övervägande. Isl. *gǒtt* (nysv. *gǒtt* med *å*-ljud = äldre *ŏ*) med akc. 1, men isl. *ōtta*, *dōttir* (nysv. *otta*, *doter* med slutet *o*-ljud av äldre *ō* [jämte *dotter* med *å*-ljud]), *drōttinn*, *ōtti*, *þōtti* etc. med akc. 2. Isl. pret. *gĕkk*, *hĕkk*, *fĕkk*, *fĕll*, *(hĕlt)* etc. med akc. 1, men *flētta*, *frētta*, *frēttinn* etc. med akc. 2. Nysv. *attan* (dial.), *fatt*, *natt* med *ă* och akc. 1, men nysv. *åtta*, *åtte* ("egde" i äldre nysv.; isl. *ātta*, got. *aihta)*, isl. pret. *mātta* (got. *mahta)* etc. med gammalt *ā* och akc. 2. Obs. även isl. *mĭnn*, *þĭnn*, *sĭnn*, *mĭtt*, *þĭtt*, *sĭtt; mĭnnar*, *mĭnni*, *mĭnna* (av **mīnikōʀ* etc.) osv., *hann*, *henni* med akc. 1 [vokalförkortningen framför lång konsonant skulle här likväl möjligen kunna bero på, att orden ofta saknade fortis; dock *mīnir* etc. med långt *i*]; *lĭtlir* (av **lītilai)*, *y̆msir* och? även isl. *brūllaup*, fsv. *bry̆llop* (nysv. *bröllop;* av **brūði-hlaupa*) etc., alla med akc. 1. Jmf. härmed i viss mån, att enligt Noreen (Pauls Grundriss I s. 487 § 167, Arkiv N. F. II, 326 noten) i de *östnord.* språken lång vokal + lång konsonant i senare tid övergått till lång vokal + kort kons. framför en "bitonig vokal", dvs. att i dem den långa vokalen bibehållit sin längd i ord med akc. 2 (tvåspetsig fortis).

Ord med akc. 1.

Akc. 1 användes a) av ord som synkoperat en i nordiska urspr. näst efter rotstavelsen följande vokal: *lengri* (av **langirā*), *dømdir* (av **ðōmiðai*), *steinn* (av **stainăʀ*), *vé* (av **wīhă*), *dag* (ack., av **ðăʒă*) etc. samt b) av sådana ord, hvilka sedan indo-eur. eller samgermansk tid varit enstaviga: *kýr* "ko", *baþ* (pret. av *biþia*), *gif* (imper. av *gifa*) etc.

I. *Tvåspetsig fortis* användes på *lång* rotstavelse av de under *a* anförda orden, och den har uppkommit genom förening av rotstavelsens ursprungliga enspetsiga fortis med den exspiratoriska akcent, som i urnordisk tid hvilat på den efter rotstavelsen förlorade vokalen, t. ex. *lengri*, *steinn*. Denna tvåspetsiga fortis brukas ännu av ålderdomliga bygdemål (i Dalarna och på Gottland).

II. *Enspetsig fortis* användes troligen på rotstavelsen

1) av de under *a* anförda orden med *kort* rotstavelse, t. ex. *dag*, beroende därpå, att en kort rotstavelse blott med svårighet kan uttalas med tvåspetsig exsp. akcent. Härför synes även nyd. tala, hvilken använder *the glottal catch* i sådana ord, som i fornspråket hade akc. 1 och lång rotstavelse (ex. *stol*), men ej i sådana, som i fornspråket hade akc. 1 och kort rotstavelse (ex. *tal*). Emellertid hade dock måhända ord sådana som *dag* i fornspråket tvåspetsig fortis, uppkommen på samma sätt som i *steinn*.

2) av de fåtaliga ord, som redan i indo-eur. eller samgermansk tid voro enstaviga, vare sig att de hade lång eller kort rotstavelse, t. ex. *kýr*, *baþ*. Dock är det mycket möjligt, att dessa fåtaliga ord redan mycket tidigt antagit den akcentuering, som tillkom det överväldigande flertalet enstaviga ord, dvs. sådana som på urnord. ståndpunkt förlorat en efter rotstavelsen följande ändelsevokal, så att *kýr* och *baþ* etc. erhållit samma akcentuering som (resp.) *steinn* och *dag* etc.

En omedelbart på rotstavelsen följande ändelsevokal hade levissimus [1]), t. ex. *længri*, *dømdir*. Detta i överensstämmelse med förhållandet i nysv.

Ord med akc. 2.

Akc. 2 användes av ord, hvilka bevarat den (med en biakcent uttalade) ändelsevokal, som i urnordisk tid omedelbart efterföljde rotstavelsen, t. ex. *steinar* (av **stainōʀ*), *heitinn* (av **haitinaʀ*), *dagar* (av **ðaȝōʀ*), *farinn* (av **farinaʀ*).

I. *Tvåspetsig fortis* användes på *lång* rotstavelse, t. ex. *steinar*, *heitinn*. Denna tvåspetsiga fortis var måhända av delvis annan art än den tvåspetsiga fortis på *steinn* (liksom ordens musikaliska akcentuering var olika).

II. *Enspetsig fortis* användes på rotstavelsen av ord med *kort* rotstavelse, t. ex. *dagar*, *farinn*, liksom ännu i dag i ålderdomliga bygdemål, som alltjämt använda korta rotstavelser.

Ord med lång rotstavelse (*steinar*, *heitinn*) hade på följande stavelse *svag levis*, som torde vara identisk med den exsp. biakcent, som tillkom andra stavelsen i motsvarande urnord. ord (**stainōʀ*, **haitinaʀ*), och som har bevarats genom den på stavelsen hvilande höga musikaliska tonen.

Ord med kort rotstavelse (*dagar*, *farinn*) akcentuerade följande stavelse med *stark levis* [2]), hvilken måhända utgör en reduktion av en under indo-europeisk tid på ändelsen hvilande fortis.

---

[1]) Möjligt är, att reducerandet av den akcent, som tillkom ultima av urnord. **langirā*, till levissimus i *lengri (längre)* delvis står i kausalsammanhang med övergången från tvåspetsig till enspetsig fortis på rotstavelsen av *lengri*, samt att *sóttinni* hade biakcent på andra stavelsen, så länge som rotstavelsen hade tvåspetsig fortis, men att samtidigt med att denna blev enspetsig, biakcenten överflyttades till tredje stavelsen. Jmf. att sv. *kallade* med tvåspetsig fortis på antepenultima och levis på penultima så förändrats, att det fått enspetsig fortis på antepenultima och levis på ultima (Kock: Svensk akcent II, 400).

[2]) Om man så vill, kunna *svag levis* och *stark levis* kallas resp. *levis* och *semifortis*.

Exkurs.

Förkortade infinitiver med enkel akcent i sv. bygdemål.

Här må några ord meddelas till förklaring av det ovan s. 337 nämnda förhållandet, att när i Fryksdalsmålet en infinitiv jämte *-a* även förlorar föregående konsonant (rspr. *föda :* målets *fö'* etc.), den enstaviga formen erhåller enkel (icke sammansatt) akcent.

När i målet ord på *-er* med akc. 1 förlora både *e* och den föregående konsonanten, så bibehåller fortisstavelsen enligt Noreen: Fryksdalsmålets ljudlära s. 44 samma enkla akcent, som den hade före förkortningen (dvs. den musikaliska akcent, som han kallar "gravis"), t. ex. *klår*, av *klåder*, *vår* av *våder*, *blír* av *blíver*. När de här avhandlade infinitiverna erhålla akc. 1, fastän de skenbart förkortats av former med akc. 2, förklarar jag det därav, att de förkortade formerna icke utgått från infin., utan nybildats efter sing. pres. på *-er;* det är nämligen i verb med denna ändelse i presens, som dylik förkortning inträder. Så har av pres. *klåder* blivit *klår* (liksom av subst. *klåder* > *klår*), och efter den enstaviga presensformen *klår* har inf. *klå* nybildats i analogi med *går : gå*, *sér : sé* etc. Så förklaras ock *trä* "träda" (efter *trä[de]r*), *strí* "strida" (efter *strí[de]r*), *jí* "giva" (efter *gí[ve]r*), *stä* "städja" (efter *stä[de]r*), *své* "sveda" (efter *své[de]r*), *trå* "tråda" (efter *trå[de]r*), *fö'* "föda" (efter *fö'[de]r*), *glä* "glädja" (efter *glä[de]r*), *lé* "leda" (efter *lé[de]r*) etc. etc. Riktigheten av denna uppfattning bekräftas därav, att substantiver av samma eller väsentligen likartad bildning vid förkortning erhålla sammansatt akcent: *träde* > *trâ*, *städja* > *stäjj* (with circumflex), *sveda* > *svê*, *föda* > *fô*, *glädje* > *gläjj* (with circumflex), *leda* > *lê* etc. Hade inf. *föda* etc. icke havt vid sin sida pr. *fö'(de)r* etc., skulle de naturligtvis fått samma utveckling som subst. *föda* etc. Även rspr. har åtskilliga förkortade infinitiv-former (*rå* av *råda* etc.), och

det fria samtalsspråket i vissa bygder några andra, som uppstått på samma sätt, som de här förklarade Fryksdalsformerna.

En granskning av ordböckerna över Fryksdalsmålet visar, att detta eger även åtskilliga deponentiala infinitiver, hvilka förlorat ändelsevokalen men ändå använda enkel (icke sammansatt) akcent. Sådana äro *bränns* "brännas", *tjänns* "kännas", *finns* "finnas", *folljs* "följas", *kolls* "kivas" (eg. *hållas*), *iss* "idas", *nypps* "nypas", *nämms* "nännas", *minns* "minnas", *riffs* "rivas", *skämms* "skämmas", *trängs* "trängas, *triffs* "trivas", *synns* "synas, *stekks* "stickas" etc. Åtskilliga bland dessa infinitivformer äro enstaviga även i vissa andra bygders lediga samtalsspråk (t. ex. *du måtte skämms*), och det i trakter, där riksspråkets ändelsevokaler annars icke avnötas.

Jag förklarar ordens skenbart oregelbundna akcentuering i Fryksdalen och deras skenbart oregelbundna förkortning i andra trakter därav, att dessa infinitiver ombildats efter sing. pres. ind. (jmf. *fö* efter *fö(de)r* etc.). Alla de uppräknade orden ha nämligen i sing. pres. ind. (i rspr.) enstaviga former med akc. 1 (*bränns*, *känns* etc.). Orsaken till att sing. pres. kunnat i deponentier, men ej i andra verb, uttränga den gamla infinitivformen, är lätt insedd. När man hade *sådes(s)*, *ses(s)*, *brås(s)* etc. både som sing. pres. och som infin., så lät man det på *s* slutande *bränns* göra tjänst ej blott såsom sing. pres. utan ock såsom infin. Däremot kunde sing. pres. *säger* etc. ej komma att brukas som infin., eftersom infin. icke hade ändelsen *-er* i något verb. Min förklaring bekräftas därav, att ehuru Fryksdalsmålet har inf. *[illegible]* etc., när pres. ind. är enstavig, det använder tvåstaviga infinitivformer med akc. 2 av t. ex. *kappes* "kappas", *kysses* "kyssas", *dages* "dagas", *hoppes* "hoppas", hvilkas sing. pres. ind. (i rspr.) är tvåstavig med akc. 2 (*käppas* etc. efter första konj.: *kysses*, emedan roten slutar på *s*).

När förkortade imperativer i Fryksdalsmålet ha akc. 1 och enkel (ej sammansatt) akcent, t. ex. *del* "dela", *ropp* "ropa" (Noreen: Fryksdalsmålets ljudlära s. 44), så är detta att sammanställa därmed, att även i Burträskmålet (enligt J. V. Lindgren i Sv. landsm. XII, 1 s. 15) andra pers. sg. imperat. av (urspr.) tvåstaviga ord erhåller akc. 1, t. ex. *tala*, *öpen* "öppna", och att i Södra Luggude-målet *håmma* (*se*) "flytta sig till sidan (om hästar)", *schöbba* (*se*) "flytta sig till sidan (om nötkreatur)", *rygga* (*se*) "rygga" få akc. 1, hvilken akcentuering troligen utgått från imperat. (Olséni ib. VI, 4, s. 80).

Tillägg. Följande förklaring av det långa *s*-ljudet i genitiverna *bús(s)* etc., *blás(s)* etc. har kanske företräde framför den ovan s. 347 med tvekan föreslagna uppfattningen. Såsom gen. sg. av t. ex. *hús* förekommer i älsta isl. *huss* (Grg. en gång enligt Ludvig Larsson: Ordförrådet i de älsta isl. handskrifterna) av urnord. **hūsas*. På liknande sätt finner man i fsv. av *græs* gen. *græss* (Vgl. I L. R.), i isl. av *gras* gen. *grass* (Stockholmska homilieboken en gång), *gráss* (Rb. en gång enligt Larssons anf. skrift). Även andra substantiver med rotstavelsen slutande på *s(s)*, såsom neutrerna *liós*, *hrís*, *dús*, *raus*, *glys*, *nes* etc., *hlass*, *hross*, *ess* etc., maskulinerna *láss*, *hauss*, *áss*, *íss*, *óss*, *gríss*, *meiss* etc., *fress*, *sess*, *koss*, *kross* etc. ha i gen. sg. havt *-ss*. Härigenom uppkom för språkmedvetandet den regeln, att i en gen., slutande på vokal + *s*-ljud, skall *s*-ljudet vara långt, hvilket vill säga, att *s*-ljudet i isl. *bús(s)* etc. förlängdes efter *húss* etc., i fsv. **siōs(s)* (= nysv. *till sjöss*) efter *ōss* etc. Då språket även har åtskilliga adjektiver med roten slutande på *s(s)* och således med gen. sg. i mask. och neutr. på *-ss* (*lióss*, *lauss*, *háss*, *fúss*, *neiss*, *víss*, *sváss*, *hǫss*; *hress*, *hvass* etc.), kan påvärkan från dylika ord ha väsentligen framkallat den någon gång mötande förlängningen av *s* i gen. sg. *blás(s)* etc. (jmf. även s. 348 noten), kanske ock förlängningen i nysv. *nyss*, ifall *s*-ljudets längd i detta ord är relativt gammal. Måhända har till den sällsynta förlängningen av *-r* i nom. sg. *grár(r)* etc. (jmf. s. 348) även *-rr* (av *-rʀ*) i *stórr*, *dýrr*, *mærr*, *skírr* etc. delvis bidragit.

Axel Kock.

Professor K. Gíslasons autobiografiske optegnelser.

[illegible] en nekrolog af docent dr. F. [illegible] havde ved sin død ifølge te- [illegible] hvor- [illegible] i besiddelse af en [illegible] testators vilje [illegible]

[illegible]

födt i det nordlige Island 3. (efter Daabsattesten 11.) Juli 1808 [1]). I Fölge et af min Fader i 1867 forfattet (og med adskillige for nulevende og tilkommende Medlemmer af Slægten interessante Notitser foröget) haandskrevet Uddrag af islandske Genealogers Arbeider, tæller han iblandt sine Forfædre: Egill Skallagrímsson og hans Sönnedatter Helga hin væna (Gunnl. ormst.); Ari Mársson (der siges at have endt sine Dage i Hvítramannaland eller Irland hit mikla; see f. Ex. Grönl. hist. Mindesmm.); Þorgils Oddason (Sturl.); Sæmundr fróði; Guđmundr dýri (Sturl.); Snorri Sturluson og dennes Broder Sighvatr; Loptr ríki; Björn jórsalafari. Min Oldefader paa mödrene Side, der var Provst († 1799), og som (paa vedkommende Biskops Vegne) [2]) skal have viet 19 Præster, har jeg hört omtale som en Mand af stor Lærdom og Gudsfrygt og af nböielig men retfærdig Strenghed. Han skal saaledes have ladet sin Datter, sit eneste Barn, der udenfor Ægtestand var bleven Moder til min Moder og derpaa forladt af sin Elsker (der reiste udenlands for aldrig mer at vende tilbage), staae aabenbar Skrifte, 'til Advarsel for Menigheden', kort efter hvilken Tid hun skal være afgaaet ved Döden, 23 Aar gammel. Min tidligste Lærer var min kjærlige og gudfrygtige Moder. Da min Fader ikke havde Tid dertil, underviste hun saavel mig som senere mine 8 Söskende, medens hun samtidig, som Fölge af mine Forældres Uformuenhed, maatte besörge hele det indre Huusvæsen. Underviisningen bestod i, at hun lærte mig at læse og skrive, övede mig i Bibellæsning, forklarede mig Lærebogen (Balle's), som hun lod mig lære fuldstændig udenad (hvilken Udenadslæren [— sköndt ikke engang de til Bibelsteder henvisende Tal udelodes — [3]) ikke optog mere end 4 Uger af mit 5. [?] eller 6. Aar) [4]), samt gjennemgik med mig et kort Udtog af Verdenshistorien (efter Galetti). Min næste Lærer var en ædelmodig Slægtning, Provst Jón Konráđsson, en kundskabsrig Mand, i hvis Huus jeg nöd frit Ophold og fri Undervisning i 18 Uger — saavidt jeg erindrer: 8 Uger i mit ottende og 10 i mit niende Aar. Hans omtrent tyveaarige Datter prövede paa at lære mig noget Dansk, hvilket imidlertid aldeles mislykkedes [eftersom jeg den Gang saae paa Dansk som en ligefrem Forvanskning af Islandsk, hvortil Grunden aabenbart ikke laae i det danske Sprogs nyere Stilling i etymologisk Henseende (noget, hvorpaa jeg ingen Forstand havde), men ene

---

[1]) den 11. Juli 1808 i Fölge Döbeattest (uddragen af Glömbö Ministerialbog), men i Fölge min salig Moders Yttringer til mig selv i min Barndom: Söndagen i den 11. Sommeruge (altsaa den 3. Juli) 1808 — hvilket uden Tvivl er det rigtige (Æ).

[2]) *Parentesen med indhold senere overstreget.*

[3]) *Fra [senere overstreget.*

[4]) og forstod i den Grad at overvinde et Barns Ulyst til Stueluft og Bog, at jeg i mit 5. eller 6. Aar, under hendes Vejledning lærte Balle's Lærebog fuldstændig udenad i Löbet af 4 Uger, og navnlig det længste (det 3.) Capitel paa en Formiddag (Æ).

og alene deri, at jeg ved Siden af saa mange Liigheder fandt saa mange Afvigelser, der naturligviis vare ligesaa mange Feil [1]). Han selv lod mig repetere Lærebogen og hörte mig deri, samt underviste mig i Regning, der var det eneste, jeg i denne Periode af mit Liv havde nogen Lyst til at lære, da den var det eneste, hvori jeg meente at finde nogen Klarhed. Til endnu större Gavn blev det mig imidlertid, at han, sköndt jeg ingen Lyst havde eller yttrede dertil, gjennemgik med mig maaske et Octavblad, maaske kun en Octavside, korte og lette latinske Sætninger, og ved Afskeden ligesom paanödte mig "Donati Paradigmata" paa Latin, som jeg skulde afskrive hjemme, samt forærede mig en af ham selv [2]) forfattet og haandskreven islandsk Oversættelse af C. G. Bröder's latinske Syntax i Udtog. Jeg blev confirmeret i mit 12. Aar, men var i övrigt fra det 8. eller 9. omtrent til Midten af det 18. for det meste beskæftiget som Hyrdedreng. I Vintertiden vogtede jeg min Faders Faar om Dagen, naar Veiret tillod dem at besöge de som oftest sneedækte Græsgange; om Sommeren skulde jeg næsten aldrig forlade dem, hverken Dag eller Nat, og aldrig hemme deres Bevægelser, selv ikke i Blæst, uagtet disse Dyr stadigt sögte op imod Vinden, som om de havde den Opgave at trænge frem til dens Kilde. Jeg gjorde mig Umage for at blive en god Hyrde. Det varede ikke længe, inden jeg blev fortrolig med Dyrenes Sædvaner, for saavidt disse havde Interesse for mig, og naar jeg mærkede, at Flokken vilde græsse rolig i nogen Tid, kunde jeg enten hengive mig til Læsning af en eller anden islandsk Bog, jeg havde taget med, især af Sagaer, der lige fra mit 6. Aar havde levende interesseret mig, eller jeg kunde fordybe mig i de ovennævnte latinske Mysterier, min Frænde havde raadet mig at studere. Min lille Hjords Hviletimer bleve snart ogsaa mine. Naar den havde leiret sig paa en dertil udseet Plet, for at tygge Dröv i idyllisk Ro, udsögte jeg en lille Höi i Nærheden, lagde mig til at sove, og vaagnede — ofte gjennemblödt af Regn, men aldrig for seent til at varetage mine Hyrdepligter. Jeg vænnede mig med Lethed til dette vilde, ustadige og eensomme Liv. Jeg begyndte at faae Afsmag for Opholdet inden fire Vægge, og vilde kun med Rædsel have kunnet forestille mig, at jeg nogensinde skulde leve paa et af hine overfyldte Steder paa Jorden, med Hensyn til hvilke det hedder hos den engelske Digter:

Ye who amid this feverish world would wear
A body free of pain, of cares a mind;
Fly the rank city, shun its turbid air;
Breathe not the chaos of eternal smoke
And volatile corruption — —.

I mit 18. Aar sendtes jeg ud i Verden og blev nu Fisker. Men da Fisketiden var forbi, blev jeg antagen til at gaae en Mand

[1]) *Fra* [*senere overstreget.*
[2]) til mit Brug *tilföjet, men overstreget.*

(ogsa fra det nordlige Island) til Haande ved Opförelsen af et Steengjerde hos daværende Adjunkt (senere Overlærer) ved den lærde Skole paa Bessastaðir, Dr. phil. Hallgrímur Scheving (födt 13. Juli 1781, † 1861), der ofte underholdt sig med os, og snart kaldte mig ind fra Arbeidet, for at jeg skulde være ham behjælpelig ved Collationering af islandske Oldskrifter, og dernæst for at gjennemgaae med mig "C. Cornelius Nepos": Vitae excellentium imperatorum og nogle Böger af Justinus, samt öve mig i den förste Latinskrivning. Dr. Scheving var en af de reneste og ædleste Personligheder, det vel er muligt at forestille sig. Hans Væsen var naturligt, ligefremt og venligt, og dog skikket til at indgyde den höieste Grad af Agtelse [1]). Han forstod tillige at indgive mig en saadan Interesse for Studeringer, at da vi havde læst den förste Halvdel af "Nepos", begyndte der ligesom at gaae et Lys op for mig, og jeg fattede det Fölgende med en saadan Lethed, at min Lærer antog, jeg maatte have læst denne Forfatter tidligere, og vilde ikke tro det Modsatte, förend jeg havde skrevet omtrent 6 smaae latinske Stile, hvoraf den sidste var fri for Fejl, medens den förste havde vrimlet af allehaande Monstra [2]). Det tidligere indsamlede, men meer end halvt forglemte, Chaos af dunkle grammatiske Forestillinger begyndte nemlig nu at klare og ordne sig og blev mig til uberegnelig Nytte. Denne Underviisning varede vel henved to Maaneder og gav da Plads for de sædvanlige islandske Sommerbeskæftigelser. Min uforglemmelige Velgjörer tilböd at sörge for mit Underhold, indtil jeg kunde faae Friplads i Skolen, hvor jeg blev optagen i Efteraaret 1826 og, trods de lange Sommerferier af 4 Maaneder samt Udenomslæsning af endeel uvedkommende Skrifter i Skoletiden, dimitteret til Universitetet i Foraaret 1831 [3]). Jeg deponerede det sidstnævnte Aar i October med Characteren Laudabilis (Udmærkelse i latinsk Stiil, Latin, Græsk, samt Græsk for Hebraisk), uagtet en klimatisk Sygdom, der indtraadte under selve Examen, havde Indflydelse paa dennes Udfald, varede i flere Uger og forvandlede min Iver til længere Tids Ligegyldighed for Studeringerne [4]). Det fölgende Aar tog jeg

---

[1]) en Mand, der nyder almindelig og fortjent Agtelse paa Grund af sin Lærdom og Skarpsindighed, sine strenge og rene Sæder, sin ædle og mandige Tænkemaade, samt den nidkjære Opfyldelse af sine Pligter (Æ).

[2]) *rettet fra* Monstrositeter.

[3]) Efter 4 Aar (eller egentlig: 4 Vintre..) blev jeg anseet for moden til Dimission, men sögte og erholdt et Aars Forlængelse (Æ).

[4]) I Efteraaret 1831 underkastede jeg mig Examen artium ved Universitetet med Hovedcharakteren Laudabilis, uagtet jeg, efterat have bestaaet den skriftlige Pröve, samt den mundtlige i de förste Fag med Udmærkelse (Prae ceteris i latinsk Stiil, Latin, Græsk samt Græsk for Hebraisk), blev saa angrebet af en Forkjölelsessygdom, at jeg bestandig maatte holde Sængen, naar jeg ikke var oppe til Examen, og efter dennes Tilendebringelse maatte lægges ind paa Hospitalet. Dette Uheld ved min förste Examen ved Universitetet (jeg havde endog faaet Haud i Geographie) virkede i nogen Tid

Examen philologico-philosophicum, ligeledes med bedste Charakteer (Udmærkelse i Latin, Græsk, Psychologie og philosophisk Propædeutik samt Astronomie). Jeg begyndte nu at studere Retskyndighed, men ved Siden deraf mange Allotria (dog især Sprog) uden Maal og Med [1]). I nogen Tid vare Skribenter som [Ludwig Börne og især [2]) Heinrich Heine mine fornemste Ledestjerner — uden at jeg dog nogensinde er bleven rokket i mine *christelige* Anskuelser. Blandt de Skrifter, der, af profan Literatur, stadigt have været mig rislende Livskilder og et

λησμοσύνη τε κακῶν ἄμπαυμά τε μεριμνάων

maa jeg især nævne Homer og de islandske Sagaer. Jeg blev Stipendiarius Arna-Magn. 12. Marts 1839; Medstifter af et islandsk Afholdenheds-Selskab 1843; udnævnt til Adjunct ved den lærde Skole i Reykjavík (paa Island) 27. April 1846 (fra 1. October samme Aar at regne, men tiltraadte ikke dette Embede) [3]); Medstifter af det Nordiske Literatur-Samfund og Medlem af Samfundsraadet 23. Januar 1847 (gjenvalgt 22. Juni 1849); extraordinair Docent samt Lector i de oldnordiske Sprog ved Kjöbenhavns Universitet 2. Mai 1848 [4]); Medlem af den Arna-Magnæanske Commission 2. Juni samme Aar; valgt af det Islandske literaire Selskabs islandske Afdeling til Æresmedlem af dette Selskab 10. Februar 1853; fik Titel som Professor 6. October samme Aar; valgtes til Medlem af det Kongl. Danske Videnskabernes Selskabs historiske Classe 2. December ligeledes samme Aar; corresponderende Medlem af Königl. Akademie der Wissenschaften i Berlin 2. Marts 1854 [ikke 25. Januar 1855]; 21. November 1855 gift [5]) med Karen Sophia Pedersen (födt i Sorö 17. September 1812, Datter af Bödkermester Johan Pedersen og Hustru Anne Kristine Sundt [ikke "Smidt"]); corresponderende Medlem af Kongl. Witterhets Historie och Antiqvitets Akademien i Stockholm 14. April 1857;

---

skadelig paa min Flid, saa at jeg fik Haud i Historie til anden Examen, og saaledes ikke blev indkaldt, uagtet jeg for 5 Fag (af 9) havde faaet Prae ceteris, og deriblandt Prae ceteris med Slange i Psychologie og philosophisk Propædeutik. (Disse Facta angaaende de Examina, jeg har underkastet mig ved Universitetet, nævner jeg kun fordi de i Fölge min daværende Aandsbeskaffenhed virkede lammende på mig.) (Æ).

[1]) Efter anden Examen studerede jeg Retsvidenskaben for bedre at blive i Stand til at forstaae de gamle nordiske Love. Imidlertid kunde dette Studium ikke drives med tilbörlig Kraft, da jeg manglede Evne til at anskaffe mig de dertil nödvendige juridiske Böger. Jeg anvendte derfor en stor Deel af min Tid paa forskjellige andre, især Sprogstudier, fornemmelig Oldnordisk-Islandsk, der stadig havde interesseret og beskæftiget mig lige fra min Barndom (Æ).

[2]) *Fra [overstreget.*

[3]) da literære Arbeider bandt mig til Kjöbenhavn (Æ).

[4]) deeltog som kongevalgt (for Island) i Rigsforsamlingen af 1848—49 (Æ).

[5]) lykkelig gift (Æ). *Hendes fulde navn var K. S. Böhm, f. Pedersen; de havde ingen börn, men en i hendes første ægteskab født, åndsvag sön adopterede K. G.*

Professor Ordinarius ved Kjöbenhavns Universitet 23. Juni 1862 [1]); valgt i det Kongl. Nordiske Oldskriftselskab til Secretair for Udgivelsen af Oldskrifterne 4. April 1865 og gjenvalgt 4. April 1868."

Kr. Kålund.

A. M. Reeves: The Finding of Wineland the good, The History of the Icelandic discovery of America. Edited and translated from the earliest records. With Phototype Plates of the Vellum Mss. of the Sagas. London. Henry Frowde. 1890. (VIII) + 205 ss. 4:to + 56 facs. ss. (Pris 2 guin.)

Da det kgl. nordiske Oldskriftselskab ved C. C. Rafn 1837 udgav det monumentale værk Antiqvitates Americanæ, blev dette en begivenhed af allerstörste betydning for samtidens kendskab til en vigtig del af de nordiske oldskrifter. Vel var den lærde verden allerede tidligere, navnlig gennem Torfæus, gjort bekendt med, at den islandske sagalitteratur indeholdt meddelelser om Nordboernes opdagelse af Amerika (Vínland); men først Rafns arbejde vakte almindeligere interesse for sagen og satte navnlig i de Nordamerikanske fristater for en tid de dertil knyttede spörgsmål på dagsordenen. Her fandt man fremlagt de islandske tekster, ledsagede af dansk og latinsk oversættelse, samt engelsk udtog, med dertil knyttede geografiske og andre undersøgelser, smukke prøver af de forskellige håndskrifter i litografisk gengivelse, kort, afbildninger af formentlige oldtidslævninger m. m.; og hvad her var nedlagt, suppleredes ved andensteds fremkomne afhandlinger i de nærmest følgende år. Således stod de amerikanske historikere overfor et rigt materiale, der åbnede dem et uventet indblik i deres fædrelands forhistorie.

Rafns værk var dog ikke uden store svagheder, dels ved sit hele anlæg, idet de mest udsmykkede beretninger var lagte til grund for fremstillingen, dels ikke sjælden ved mangel på kritik og besindighed i de geografiske, etnografiske og arkæologiske slutninger. Følgen synes i Amerika at have været, at man efterhånden har forholdt sig meget afvisende overfor den hele förkolumbiske opdagelse, for så vidt man ikke aldeles ukritisk har gengivet alt hvad man fandt i Ant. Amer. med tilbehør. I Norden var vel ægtheden af de af Rafn fremdragne, meget mistænkelige, formentlig nordiske oldtidsminder i Amerika efterhånden sat udenfor diskussion; men i øvrigt blev fremstillingen i Ant. Amer. først 1886—87 underkastet en nærmere prøvelse, idet prof. G. Storm i Kristiania i to afhandlinger (henholdsvis i Arkiv for nordisk filologi og Aarböger for nordisk Oldkyndighed [2]) gav så vel en vurdering

[1]) *I festskriftet utvivlsomt ved trykfejl 1861.*

[2]) Sidstnævnte afhandling tillige gengivet på engelsk (noget forkortet) i "Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord", Copenhague 1888.

af de historiske kilder, som af de deraf dragne resultater, hvorved dels hovedkildernes indbyrdes forhold viste sig at være et andet end hidtil antaget — Eiríks saga rauða fastsloges som 1:ste rangs kilde, Flateyjarbók som 2:den rangs —, dels de slutninger berigtigedes, som man havde ment at kunne drage af en i Flateyjarbók forekommende breddeangivelse for Vínland og nyt materiale til bedömmelsen af beliggenheden af de pågældende lande (Helluland, Markland, Vínland) fremdroges.

Disse gunstige forhold i forbindelse med, at man i København — under forarbejderne til en fototypisk udgave af Codex regius af den ældre Edda — nåede særdeles smukke resultater med hensyn til gengivelsen af endog meget vanskelige tekster, har muliggjort fremkomsten af ovennævnte værk i den skikkelse, hvori det foreligger, og man må i höj grad påskönne den energi, forbunden med skönsomhed og smag, hvormed planen er gennemført. A. M. Reeves, en Amerikaner i praktisk livsstilling, men videnskabelig dannet og fortrolig både med oldsproget og de nyere nordiske sprog, og som yderligere i docent dr. V. Guðmundsson har haft en kyndig medhjælp, har med stor omhu lagt stoffet til rette for den engelsk-amerikanske læseverden, der i hans bog vil finde en udtömmende fremstilling af undersøgelsens nuværende standpunkt og en på selvstændigt arbejde hvilende gengivelse af kilderne [1]).

Efter en orienterende indledning sammenstiller forfatteren i engelsk gengivelse først de ældste, i den islandske oldlitteratur omkringspredte efterretninger om Vínland, giver dernæst i fuldstændig oversættelse Eiríks saga rauða (hovedsagelig grundet på Hauksbók, men med varianter fra AM. 557, 4:to) og fortællingerne om Vínland i Flateyjarbók (Eiríks þáttr rauða og Grænlendinga þáttr), hvorefter meddeles beretningerne om Vínland i de islandske Annaler, tvivlsomme nordiske kilder og den ældre opdagelseslitteratur (fra og med Adam af Bremen).

Lige over for den derpå følgende — på 28, på bægge sider trykte, blade fordelte — fototypiske reproduktion af de to bearbejdelser af Eiríks saga rauða og fortællingerne i Flateyjarbók stilles sidevis et normaliseret aftryk af teksten. Oversættelsen er, ved siden af at være nöjagtig, let læselig og flydende, og bestræber sig ved forklaring af tilnavne, både friere og bogstavelig gengivelse af versene m. m. at vække læserens interesse. Værket indeholder en omstændelig håndskriftbeskrivelse og, foruden noter under

[1]) Arthur Middleton Reeves fra Richmond i Indiana, f. 7. okt. 1856 af en dér hjemmehørende, særdeles velstående familie, d. 25. febr. 1891 ved en jærnbaneulykke ved Hagerstown nær Richmond, idet et iltog kom ud af sporet og den vogn, hvori han befandt sig, knustes, studerede ved Cornell universitetet i Ithaca under professor W. Fiske, som vakte hans interesse for oldnordisk litteratur, og med hvem han 1879 foretog en rejse til Island; har foruden ovennævnte arbejde besørget en oversættelse af J. Thoroddsens islandske bondenovelle "Piltur og stúlka", ligesom han også forberedte en oversættelse af Laxdœla saga. Ugift.

teksten, henvisninger til en række udførlige real-anmærkninger bag i bogen, hvor de forskellige spörgsmål, hvortil teksternes indhold giver anledning, drøftes. Man vil her finde et ædrueligt referat af de nyeste undersøgelsers resultater, således at forf. gennemgående slutter sig til G. Storm. Men hensyn til to vigtige spörgsmål, nemlig hvilken betydning der kan tillægges den i Flateyjarbók indeholdte angivelse af dagens varighed i Vínland ved vintersolhverv og hvad der kan sluttes af enkelte i Vínlands-sagaerne opbebevarede "Skrælinge"-ord, har forf. søgt yderligere oplysninger ved henvendelse henholdsvis til kaptejn R. L. Phythian, bestyrer af marine-observatoriet i Washington, og kaptejn i den danske marine G. Holm. Kaptejn P. kommer væsenlig til samme resultat som observator Geelmuyden, hvem prof. G. Storm tidligere havde forelagt sagen, at Vínland må søges syd for c. 49° n. b., uden at noget nærmere angående beliggenheden kan udledes af den omtalte kilde-angivelse; overfor G. Storms andenstedsfra hentede argumenter, ifølge hvilke Vínland forlægges til Ny Skotland og ikke som tidligere antaget falder indenfor de nordamerikanske fristaters område, udtaler forf. sig ikke nærmere. Angående det andet spörgsmål mener kaptejn G. Holm, i modsætning til prof. G. Storm, at man ikke af de få bevarede sproglævninger med bestemthed tör slutte, at den pågældende stamme har talt et ikke-eskimoisk, indiansk sprog. I de nævnte anmærkninger vil man desuden hist og her angående enkeltheder finde nye oplysninger.

Alvorlige anker vil næppe kunne rettes mod bogen, når dennes nærmeste formål haves for öje; bortset fra tekstkristiske enkeltheder kan det fremhæves, at nogen ulighed synes at herske i den omhyggelighed, hvormed i noterne afvigelser mellem den normaliserede tekst og den fototypiske original er angivne, og at navneregistret er udarbejdet temlig skyndsomt.

I typografisk henseende er bogen, der foreligger pyntelig indbunden, et pragtværk. Papir og tryk er fortræffeligt og fototypierne, så vidt det kan skönnes, vellykkede. Til gengivelse af de to hovedtekster er — ligesom til Edda — anvendt frisk tilberedte orthochromatiske plader, der i heldig virkning langt overgår de færdig tilsendte, og det er herigennem i höj grad lykkedes at neutralisere det mørke pergaments uheldige indvirkning, foruden at gengivelsen i rent æstetisk henseende vinder. Mod en vilkårlig ændring af skrifttrækkene sikrer den fototypiske proces i alt væsenligt ifølge sin natur; dog havde det været ønskeligt, om resultatet af en sammenligning mellem fototypierne og de originale membranblade havde foreligget.

Den nordiske filologi skylder den for tidlig bortgangne, for Islands oldlitteratur varmt interesserede forf. tak for den uegennyttighed, hvormed han uden hensyn på bekostning har ladet dette kostbare værk se lyset, derigennem for et stort publikum fremlagt resultaterne fra et interessant nordisk forskningsområde og

gjort almentilgængelige anselige afsnit af vigtige membraner. Hans landsmænd vil forhåbenlig påskönne den lejlighed dette arbejde giver dem til på en bekvem måde at blive fortrolige med kilderne til det ældste afsnit af deres fædrelands historie, hvorved et æventyrligt — og dog virkelighedstro — lysglimt kastes ind i de lange tidsrum af uigennemtrængeligt mørke, som går forud for de få århundreder, som den nye verdens historiske tid omfatter. Den islandsk-grönlandske, förkolumbiske opdagelse af Nordamerika vil da sikkert inden lang tid af kommende amerikanske historieskrivere blive indregistreret som endelig kendsgerning. Men det må ikke glemmes, at fortjænesten af, at stoffet nu foreligger ganske anderledes sigtet og klaret end tidligere, i alt væsenligt skyldes prof. G. Storms dygtige og indgående undersøgelser.

Kr. Kålund.

Oddr Fagrskinna Snorre. Von Gustav Morgenstern. Leipzig, verlag von Emil Gräfe. 1890. IV, 57 s. 8.

Der verfasser der vorliegenden kleinen abhandlung — einer Leipziger doctordissertation — hat unläugbar talent und geschick für textkritische untersuchungen, und gegen die von ihm angewandte methode lässt sich im algemeinen nichts einwenden; nur wird meines erachtens auf geringe abweichungen in den lesarten viel zu viel gewicht gelegt. Morgenstern gelangt zu dem ergebnis, dass von den beiden volständig überlieferten übersetzungen der vita des O'lafr Tryggvason von Oddr die durch cod. Holm. membr. 20, 4:o repräsentierte (OB) die ältere ist und bereits von dem verfasser der Fagrskinna benuzt wurde, während die andere (OA), die wir aus cod. AM. 310, 4:o (gedruckt im 10. bande der Fornmannasögur) kennen, ihrerseits die Fagrskinna schon vorfand und gebrauchte. Snorre habe ferner sowol Fagrskinna wie OA als quellen für seine Heimskringla verwendet; diese — und zwar in einer der Jöfraskinna nahe verwandten gestalt — habe wider nebst OA dem compilator der grossen O'lafssaga (Fms. I—III) vorgelegen. Die Flateyjarbók endlich beruhe im wesentlichen auf dem leztgenanten werke, sei jedoch mehrfach aus OB interpoliert. Dies resultat macht den eindruck der glaubwürdigkeit, doch möchte ich als meine ansicht aussprechen, dass die frage nach dem gegenseitigen verhältnisse der verschiedenen fassungen der O'lafs saga Tryggvasonar lediglich auf grund des gedruckt vorliegenden materials sich schwerlich endgiltig entscheiden lässt.

Auf zwei von Morgenstern begangene versehen will ich, ohne sie in dem ersten versuche eines anfängers streng urgieren zu wollen — der verfasser selber ist einer vor jahren erschienenen erstlingsschrift eines fachgenossen gegenüber nicht so milde — im inte-

resse der sache aufmerksam machen. Die behauptung (s. 10), dass Flat. I, 117[30] fg. 'sicher auf Oβ beruhe', ist unbedingt falsch; zweifellos ist für diese stelle nur eine fassung der grossen O'lafssaga die quelle gewesen, was eine vergleichung mit Fms. I, 139[3] fg. unwiderleglich beweist: der unterschied zwischen Flat. und OsT beschränkt sich darauf, dass in der ersteren ein satz fehlt, was lediglich der nachlässigkeit des abschreibers zur last fält, dessen auge von *Garđaríki* (z. 4) auf dasselbe, gleich nachher (z. 6) wider vorkommende wort abgeirt war — fals nicht etwa, was nicht unmöglich wäre, die auslassung erst von den herausgebern der Flateyjarbók verschuldet ist. — S. 13 sagt Morgenstern: 'Woher die Flb. ihren satz hat, weiss ich nicht'. Dies geständnis hätte sich der verf., wenn er seine texte etwas sorgfältiger gelesen hätte, ersparen können. Es handelt sich um Flat. I, 470[31] fg.: *Ormrinn hafđi fjǫgur rúm hins fjórđa tigar, en kjǫlr hans var fjórar alnar hins átta tigar graslægr, en þat var eigi međ ǫlnum talit er til stafna vissi.* Die gespert gedruckten worte stehen auch in Ob (40[36] der Munchschen ausgabe); das folgende, dessen quelle Morgenstern unbekant ist, fehlt zwar an dieser stelle, findet sich aber auf derselben seite von Munch, nämlich z. 13. 14, — und nicht minder auch in Oa (Fms X, 319[22] fg.)! Der unterschied ist nur der, dass Oddr schon in dem bericht über den bau des langen drachen die kiellänge desselben angab, während die Flateyjarbók die mitteilung an einer späteren stelle einflickte. — Um die niedere kritik auszuüben, ist der verf. noch nicht genügend in der altn. prosa eingelesen: die s. 19 anm. versuchte besserung einer tadellos überlieferten stelle (*skjóttu hann, Fiđr!*) ist nicht nur überflüssig, sondern geradezu falsch. — Die correctur hat der verf., wie er im vorwort mitteilt, sehr schnell erledigen müssen; sie ist in der tat mehr als flüchtig. Besonders störend ist es, dass eine menge von citaten beim nachschlagen als unrichtig sich erweisen.

Kiel, 4. januar 1891.

Hugo Gering.

